

2వ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు 1981

ప్రత్యేక సంచిక

మల్లెపూదండ

మా తెలుగు తల్లికి మల్లెపూదండ మా కన్నతల్లికి మంగళారతులు
కడుపులో బంగారు, కనుచూపులో కరుణ చిరునవ్వులో సిరులుదొరలించు మాతల్లి

గలగలా గోదారి కదలిపోతుంటేను బిరబిరా కృష్ణమ్మ పరుగులిడుతుంటేను
బంగారు పంటలే పండుతాయి మురిపాల ముత్యాలు దొరలుతాయి

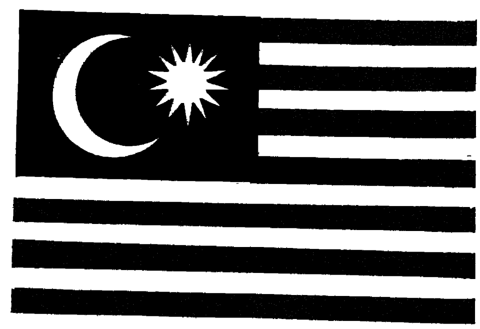
అమరావతీ నగరి అపురూప శిల్పాలు త్యాగయ్య గొంతులో తారాడునాదాలు
తిక్కయ్య కలములో తియ్యందనాలు నిత్యమై, నిఖిలమై నిలిచియుండేదాక

రుద్రమ్మ భుజశక్తి, మల్లమ్మ పతిభక్తి తిమ్మరుసు ధీయుక్తి, కృష్ణరాయలకీర్తి
మా చెవుల రింగుమని మారుమ్రోగేదాక నీ పాటలే పాడుతాం, నీ ఆటలే ఆడుతాం
జై తెలుగుతల్లీ, జై తెలుగుతల్లీ

— శంకరంబాడి సుందరాచార్య

రెండవ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు

కౌలాలంపూర్ మలేసియా

98, ఏప్రిల్ ∠-8

ప్రత్యేక సంచిక

Second World Telugu Conference

KUALA LUMPUR
MALAYSIA

14-18 APRIL 1981

Special Number

Published by INTERNATIONAL TELUGU INSTITUTE

Rs. 30-00

Inner Layout :
B. V. Satya Murthy

Cover Design :
Seela Veera Raju

Artwork :
T. Sai Krishna
B. V. Satya Murthy
Amar Mohan

International Telugu Institute,
No. 3-4-526/18, Barkatpura,
Hyderabad - 500 027,
Andhra Pradesh, India.

Year of Publication : 1981

Copies : 5000

Cover Printing :
Rama Lakshmana Dyeing &
Printing Works

Block Makers :
M/s India Block Makers.

Printed By :
Shivaji Press,
Gunj Bazar, Secunderabad - 3.

INTERNATIONAL TELUGU INSTITUTE

BOARD OF GOVERNORS

21. Prof. K. S. Ramakrishna,
Vice-Chancellor,
Hyderabad Central University,
Nampally Station Road, Hyderabad—1.

22. Prof. B. Swamy,
Vice-Chancellor,
Nagarjuna University,
Nagarjuna Nagar, Guntur.

23. Prof. Jafar,
Vice-Chancellor,
Kakateeya University, Warangal.

24. Dr. Boyi Bheemanna, M. L. C.,
I. C. 85, Erramanzil Colony,
Hyderabad—4.

25. Sri J. Bapu Reddy, I.A.S.,
District Collector,
Sangareddy, Medak District.

26. Dr. C. Narayana Reddy,
Vivek Nagar, Chikkadapally,
Hyderabad—20.

27. Sri Maganti Ankineedu, M. P.,
Gudivada, Krishna District.

28. Smt. B. Kasturibai Krishnam Raju,
No. 12, S. B. H. Colony,
Behind D. B. R. Mills, Secunderabad—3.

Donor Member,

29. The Chairman,
Tirumala Tirupati Devasthanams,
Tirupati.

Member-Secretary :

30. M. Ramappa,
Director, International Telugu Institute.

SOUVENIR COMMITTEE

Editor :
Sri D. Ramanuja Rao

Dr. Moturi Satyanarayana	Member	Dr. Vavilala Gopalakrishnayya
Dr. Dasarathi	,,	Dr. Divakarla Venkatavadhani
Dr. Boyi Bhimanna	,,	Dr. C. Narayana Reddy
Dr. Smt. P. Yasoda Reddy	,,	Dr. Smt. Nayani Krishna Kumari
Sri. A. S. Raman	,,	Dr. Adapa Ramakrishna Rao
Sri. Chadalawada Pichaiah	,,	Sri. Kodati Narayana Rao
Sri. Turlapati Kutumba Rao	,,	Sri. Tirumala Ramachandra
Sri. Vemuri Radhakrishna Murthy	,,	Sri. J. Bapu Reddy
Sri. G. Ramakrishna Rao	,,	Sri. Modukuri Johnson
Sri. B. Subbarayan	,,	Sri. Ellora
Sri. G. Santana Babu	,,	Sri. Zainul Abedeen
Sri. G. Ravindhranath	,,	
	Convenor	Sri. G. Lakshmi Narayana

INTERNATIONAL TELUGU INSTITUTE

SEMINAR COMMITTEE

Chairman :

1. Dr. Moturi Satyanarayana

Members :

2. Dr. P. S. R. Appa Rao
3. Prof. Chekuri Rama Rao
4. Dr. G.V. Subramanyam
5. Prof. N. Yadagiri Reddy
6. Prof. Sarojini Regani
7. Prof. R. Subrahmanyam
8. Sri Attili Krishna Rao
9. Dr. (Smt) Utukuri Lakshmi Kantamma
10. Smt. Yellapragada Sita Kumari
11. Prof. B. Rama Raju
12. Prof. G. N. Reddy
13. Prof. S. V. Joga Rao
14. Prof. A. Rajeswara Sarma
15. Prof. T. Donappa
16. Prof. K. Veerabhadra Rao
17. Dr. Aripirala Viswam
18. Sri Pothukuchi Sambasiva Rao
19. Sri K. S. Kodandaramaiah
20. Smt. A. Lakshmi Ramana
21. Kum. Vasireddy Seeta Devi

Special Invitees :

22. Dr. K.K. Ranganadha Charyulu
23. Sri L. Malakondayya
24. Prof. G. Appa Rao
25. Dr. N. Krishna Kumari
26. Sri D. Visveswara Rao
27. Dr. N. Sivarama Murthy (Convenor)

CULTURAL TROUPES & ARTISTES COMMITTEE

1. Sri Koka Raghava Rao
2. Dr. Dasarathi
3. Dr. C. Narayana Reddy
4. Sri Gora Sastry
5. Sri Potturi Venkateswara Rao
6. Sri Rajagopala Rao
7. Sri B. Krishnam Raju
8. Sri K.V. Gopala Swamy
9. Sri N. P. Vithal
10. Sri N. V. S. Prasada Rao
11. Sri R. V. Ramana Murthy
12. Sri J. V. Somayajulu
13. Sri M. Gopala Krishnan, I.A.S.,
14. Sri P. M. Mohan Rao
15. Dr. P. S. R. Appa Rao
16. Sri M. V. Narayana Rao
17. Sri J. D. Baveza
18. Smt. Jamuna Ramana Rao
19. Sri Nataraja Ramakrishna
20. Sri A. R. Krishna
21. Sri Chittaranjan
22. Sri Adikesavulu
23. Sri Hari Krishna
24. Sri Pullaiah Naidu
25. Sri M. Anandam
26. Sri K. V. Subba Rao

EXHIBITION COMMITTEE

Chairman :

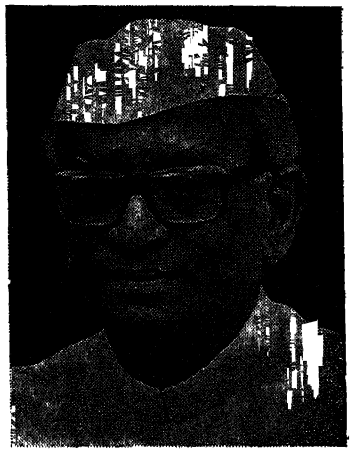
1. Sri M.V. Krishna Rao, M.L.A.,

Members :

2. Sri B. Krishnam Raju,
5. Dr. Anthati Narasimham,
4. Dr. M. Nagabhushana Sarma,
5. Sri P.T. Reddy,
6. Sri V. Koteswara Rao,
7. Dr. K. Krishna Murthy,
8. Dr. M. Radhakrishna Sarma,
9. Sri B. Subbaroyan,
10. Sri P. Srirama Sastry,
11. Sri B.V. Satya Murthy,
12. Sri B. Ramakrishna Das,
13. Sri N. V. S. Prasada Rao,
14. Sri T. S. N. Swamy,
15. Sri V. V. Manikyala Rao,
16. Sri S. Anwar,
17. Sri C. V. Narsimha Reddy.
18. Dr. V. M. Reddy,
19. Sri R. Parthasarathy,
20. Sri V. V. Ksishna Sastry,
21. Sri P. Sitapathi.
22. Sri B. V. Reddy,
23. Sri V. Venkateswara Rao,
24. Sri M. L. Nigam,
25. Sri Y. Anjaneyulu, (Convenor)

Messages

RASHTRAPATI BHAVAN
NEW DELHI
INDIA
January 6, 1981.

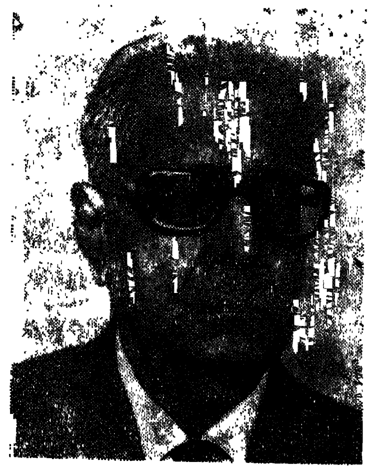
I am glad to know that the Second World Telugu Conference will be held at Kaula Lumpur during April 1981.

There are many Telugu people living in many parts of the world and it is good to know that efforts are being made by Andhra Pradesh to maintain and strengthen cultural bonds with them. A continuous interaction between Telugu people living in India and abroad will contribute for the enrichment of Telugu language. The affection and love of Telugu speaking people living abroad, must be fully reciprocated by us.

I convey my greetings and good wishes for the success of the Second World Telugu Conference.

N. SANJIVA REDDY

M. HIDAYATULLAH
Vice-President
INDIA
NEW DELHI

February 16, 1981.

I send my best wishes for the success of the Second World Telugu Conference to be held at Kuala Lumpur, Malaysia from 14th to 18th April, 1981.

M. HIDAYATULLAH

TIMBALAN PERDANA MENTERI MALAYSIA
DEPUTY PRIME MINISTER MALAYSIA

Kuala Lumpur,
14th March, 1981.

First and foremost I would like to extend a warm welcome to all participants attending the Second World Telugu Conference which is to be held in Malaysia this time. I am indeed very happy that Kuala Lumpur has been chosen as a venue for this conference. This is a great honour to our country.

The theme selected for the conference, namely 'Cultural Linkages Amongst the People of South and South East Asia' is a very appropriate one. I hope that the conference will bring about a better understanding of the close connection and unity of the cultures of South and South East Asia. Among other things, the objective of the conference should be to create greater appreciation for the cultural unity of the region.

I am delighted to learn that the five-day conference will feature a cultural exhibition as well as cultural events. It is my hope that these will add to the success of the conference.

I take this opportunity to invite all foreign participants to take time during the conference to see as much of our beautiful country as possible, especially the capital city, Kuala Lumpur.

Once again I take this opportunity to congratulate the Persatuan Andhra Malaysia for organizing the conference and wish the conference every success.

DATO'SERI DR. MAHATHIR BIN MOHAMAD
Acting Prime Minister
Malaysia

K. C. ABRAHAM,
Governor,
Andhra Pradesh.

RAJBHAVAN
HYDERABAD-500 041.
2nd March, 1981.

It is a matter of great pride, pleasure and significance that the Andhra Association of Malaysia, co-sponsored by the International Telugu Institute, Hyderabad is hosting the Second World Telugu Conference at Kaula Lumpur from 14th to 18th April, 1981 and that a bilingual Souvenir in English and Telugu is being brought out to commemorate this momentous occasion.

2. The cultural immensity of the Telugu people is reflected through their language, literature and art. Language has been the strongest of all their binding forces. Known for its mellifluousness as the Italian of the East it has produced a rich symphony of emotional integration wherever the Telugu speaking people have been living. The First World Telugu Conference, held in April, 1975 at Hyderabad has resulted in a unique experience for renewing the bonds of cultural affinity and good will of the Telugu people living all over the world. The coming together of the Telugus on a foreign soil, now at Kaula Lumpur, is all the more significant in strengthening the bonds of amity and understanding so that they could think in terms of a world family, so distinct with Indianness and yet unifying in all its dimensions of human togetherness.

3. I am confident that the Second World Telugu Conference will greatly enrich the legacy left by a glorious past and to cherish and perpetuate the cultural heritage of Telugus. I take this opportunity of extending my cordial greetings to the delegates of the Conference and in wishing it all success.

K. C. ABRAHAM

T. ANJAIAH,
Chief Minister,
Andhra Pradesh.

Dated 4-4-1981

I am happy that the 5 day meet of the Telugu speaking people from all parts of the World for the second time is being inaugurated on the 14th April at Kaula Lumpur by no less a person than the Prime Minister of Malaysia.

We feel encouraged particularly that our beloved Prime Minister, Smt. Indira Gandhi who represents Andhra Pradesh in Lok Sabha has sent us her best wishes for the success of the Conference.

I congratulate the Andhra Association of Malaysia for taking the initiative to host the Conference, with the active support received from all sections of the society. It is a matter of delight that the Conference programme is drawn up in such a manner as to reflect the rich Telugu Culture in its totality.

I am sure, the delegates assembled on the occasion will draw inspiration from our glorious heritage and rededicate themselves to develop it further. I hope, the Conference will play a vital role in promoting a sense of universal brotherhood, which our great poets and thinkers professed from centuries through their monumental works.

I wish the Conference every success.

T. ANJAIAH

ALLADI KUPPUSWAMI
Chief Justice.

HYDERABAD,
February 16, 1981.

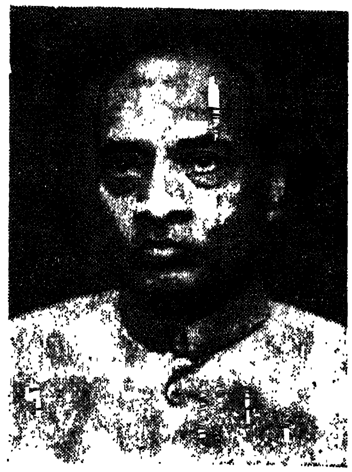
I am glad to learn that the Second World Telugu Conference is proposed to be held at Kaula Lumpur, Malaysia in April 1981 and that the International Telugu Institute will be the co-sponsor of the Conference which is being hosted by the Andhra Association of Malaysia. I am also glad to learn that it is proposed to bring out a special number which will carry articles written by eminent scholars on various aspects of literary and cultural activities of the Telugus all over the world.

The Telugu language has had a very glorious history and there have been monumental works in that language. The language is growing and even to-day there are innumerable writers in Telugu language who can be compared favourably with eminent writers in other languages. In the field of arts and science also we, Telugus, have made significant contributions. I am very happy that it has been decided to conduct a conference in Malaysia of the Telugus spread over all the countries. The conference will enable Telugus who are bound by a common language and culture to get together and devise ways and means to strengthen this bond. I have no doubt that the conference will consider and discuss not only matters pertaining to Telugu language and culture, but will concentrate on how best we can serve mankind of which we are an integral part.

I am sure that the conference will be a success and will pave the way for a glorious future for the Telugus all over the world.

ALLADI KUPPUSWAMI

Minister of External Affairs
INDIA.

New Delhi,
March 20, 1981.

The Second World Telugu Conference is going to be held at Kaula Lumpur from April 14 to 18, 1981 after a gap of six years since the first such Conference was organised at Hyderabad.

Language is the mode of communication between human beings; ironically, it can also become a barrier between men who speak different tongues. International language conferences serve to break down such barriers, to bring about a breadth of vision and perspective and to promote understanding among peoples. The World Telugu Conference, like similar conferences on other languages, is not an exercise in parochialism or narrow linguistic chauvinism but a larger effort in the cause of human understanding.

I am happy to note that about one thousand delegates from various countries are expected to participate in the Second World Telugu Conference, of which a large number will be from Malaysia. Telugu is one of the important languages of India and is today spoken by over 55 million people. Its roots as a language go back many many centuries, indeed to the time of Aitareya Upanishad- and it can boast of a rich and impressive linguistic and literary tradition. I am sure that the Second World Telugu Conference, through the various programmes being organised in this context, will bring about a greater awareness of the Telugu language and culture, as also its links with other languages and cultures of this part of the world.

I would like to convey my best wishes to the Andhra Association of Malaysia and the International Telugu Institute of Hyderabad who are jointly hosting the Conference. I wish them every success in their endeavour. I would also like to utilise the medium of this message to greet the leaders and friendly people of Malaysia.

P.V. NARASIMHA RAO

P. SHIV SHANKER,
Minister of Law, Justice
and Company Affairs,
India.

NEW DELHI-110 001,
March 4, 1981.

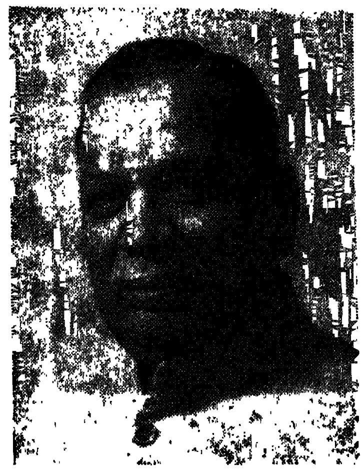

I am glad to learn that the International Telugu Institute has proposed to bring out a special Souvenir to mark the Second World Telugu Conference which is scheduled to be held at Kaula Lumpur, Malaysia from 14th to 18th April, 1981.

The chronicles of world civilization and culture bear eloquent testimony to the contribution made by Indians in general and Telugus in particular to the mainstream of human intellectual development. Malaysia has been the home of hundreds of Telugu families for long years and it is well known that the Telugu community in that country has endeavoured to enrich the local life and culture. I am aware that in this process there has been a very welcome give and take between people of the Indian origin and Malaysia. The holding of the World Telugu Conference in Kaula Lumpur will further strengthen the mutual bonds between the various communities of Indian origin and the people of Malaysia. I am confident that the Conference would provide yet another opportunity for the Telugus to promote their art and culture and seek better appreciation of the universality of our tradition.

I wish the Conference a grand success.

P. SHIV SHANKER

S. B. CHAVAN,
Minister of Education &
Social Welfare,
Government of India.
NEW DELHI-110 001

It is gratifying to learn that the International Telugu Institute, Andhra Pradesh is co-sponsoring with the Andhra Association of Malaysia the Second World Telugu Conference scheduled to be held from 14th to 18th April, 1981 at Kuala Lumpur. People of Andhra Pradesh with Telugu as their language have a long tradition of a distinct cultural pattern of their own. The magnificient Stupas and sculptures of Nagarjunakonda and the famous Karnataka system of music are testimonies of their achievements in the cultural field. The contribution of the Telugu speaking people for the onward march of Indian culture is too well known to be repeated.

I am sure that the Second World Telugu Conference will bring closer the lovers of Telugu language from different parts of the World on a common platform and lead to the further enrichment and emotional integration of the Telugu speaking people. I wish them success.

S. B. CHAVAN

MENTERI KERJARAYA DAN KEMUDAHAN AWAM MALAYSIA
MINISTER FOR WORKS AND UTILITIES MALAYSIA

It is with very great pleasure that I send this message to the Second World Telugu Conference Souvenir Programme to wish the conference all success. The conference hosts the Andhra Association of Malaysia, and the Conference Organising Committee under the Chairmanship of Dr. C. Appa Rao, are to be congratulated for undertaking such a major conference. I wish to congratulate all those who have devoted many weeks and months making preparations for this conference.

I believe that a conference of this nature will bring about a greater understanding of the rich cultural diversity of our part of the world, especially of our own country.

To all those artists, scholars, writers and others who have come from foreign countries I extend a warm welcome to Malaysia. I hope your stay in Malaysia will be enjoyable and fruitful.

To the Andhra Association of Malaysia and the Conference Organising Committee I extend my good wishes.

I hope that the Conference will be a grand success and bring good name to Malaysia.

DATO S. SAMY VELLU
Minister
Works And Public Utilities
Malaysia.

M. G. RAMACHANDRAN
Chief Minister

Fort St. George
MADRAS-600 009
Dated 2-4-1981

I am happy to know that under the auspices of the Government of Andhra Pradesh, the International Telugu Institute is co-sponsoring the Second World Telugu Conference at Kuala Lumpur, Malaysia in April 1981.

The history of Dravidians dates back to the early ages. Historians hold that civilisation spread from this part of land to the entire world. The contribution of the Dravidian culture to World civilisation is thus an acknowledged fact of history. Centuries ago when the rest of the World had not witnessed cultural and intellectual awakening, great savants and poets from this part of land spread their message of religion and culture.

Tamil is one of the oldest languages in the World. Tamil classics are immortal. 'Thirukkural' is acclaimed as the greatest work, without a parallel in any other language. The Buddhist, Jain, Saivite and Vaishnavite religions fostered Tamil and enriched its literature. The five Great Tamil Epics viz. Silappadhigaram, Manimegalai, Jeevaka Chintamani, Valaiyapathi and Kundalakesi depict the splendour of the civilized social order that obtained in Tamilnadu in those days. The Fifth World Tamil Seminar held in Madurai recently witnessed the World-wide interest of the scholars, and philologists in Tamil Language and literature.

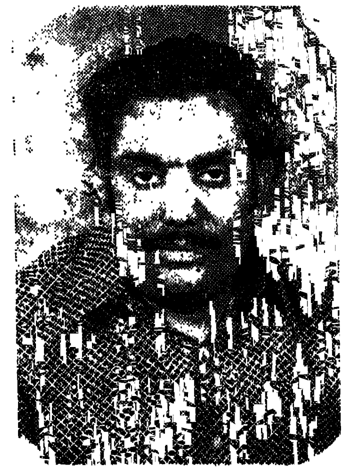
Telugu is one of the Dravidian languages which developed along with Tamil, centuries ago. The great Tamil poet Subramanya Bharathi has admired it as 'Sundhara Telungu' referring to its sweetness. Great poets like Saint Theagaraja exploited the sweetness and suavity of the Telugu language to promote religion. It is, therefore, in the fitness of things to have a World meet in honour of Telugu, one of the great Dravidian Languages.

I congratulate the sponsors of the Conference and I convey my best wishes for its success.

M. G. RAMACHANDRAN

R. GUNDU RAO
Cheef Minister

Vidhana Soudha, Bangalore,
Dated 23 March, 1981

To evolve a world order which frees mankind from the abnoxious grip of war and fear of war, efforts need be made to develop international understanding. And I personally believe that bringing together people of different lands to a common platform under the banner of a common language, is one of the reliable means through which we can foster international brotherhood. I am exceedingly happy to learn that the International Telugu Institute of Andhra Pradesh in collaboration with the Andhra Association of Malaysia, is conducting the Second World Telugu Conference at Kaula Lumpur in April 1981. I am sure that the Conference will be attended by people from almost all parts of the globe; and it will provide an opportunity for the participants to exchange their views on various subjects of human interest.

I wish the conference all success.

R. GUNDU RAO

A. R. ANTULAY
Chief Minister

Mantralaya, Bombay 400 032
Dated 13-4-1981

The five crores of Maharashtrians share the joy of the five crores of Andhras on the occasion of the Second World Telugu Conference in Malaysia. Apart from the pleasure that it will certainly bring to the Andhra people settled in these islands, the local population too will welcome the sounds and tunes of this language which is one of the sweetest and most classic of Indian tongues. The impact that such an impressive and distinguished assembly of artists, scholars, public men and administrators is sure to make on these far-off islands will speak well not only of Andhra Pradesh and the Telugus but of India and Indians as a whole. The rich cultural heritage of the Telugus makes them a particularly fitting instrument for carrying the message of Indian culture far and wide.

I have immense pleasure in conveying my greetings to the Conference and in wishing it every success.

A. R. ANTULAY

P. VENKATASUBBAIAH,
Minister of State, Home
and Parliamentary Affairs,
INDIA.

NEW DELHI,
11-2-81.

Dear Shri Krishna Rao,

Please refer to your letter of 3rd February. I am very happy to note that you are bringing out a special conference number on the occasion of Second World Telugu Conference.

Telugu language is a happy blend of both Dravidian and Sanskrit languages. Over the centuries it has blossomed into a beautiful and melodious language. Hence it is appropriately called the 'Italian of the East'. The great Andhra Bhoja, Sri Krishna Devaraya has described it as 'Desa Bhashalandu Telugu Lessa'. In the hierarchy of our national languages Telugu occupies the third place. The Kavitraya- Nannaya, Tikkana, Yerrapragada- and the great saint musicians Tyagaraja and Shyamasastry and Mahakavi Potana, Kavisarvabhouma Sreenatha and Vemana, to mention a few, are the outstanding personalities who spread the glory of Telugu far and wide transcending linguistic and national barriers.

The very fact that the great SiddhaNagarjuna, the profounder of Mahayana Budhism, comes from Andhra Pradesh and the influence of Budhism on Telugu language and culture were responsible of spreading Telugu language and culture to Budhist countries notably Sri Lanka. Telugu language and culture had never remained static but always dynamic and was assimilating the best from other languages.

It is most appropriate that the Second World Telugu Conference is being held outside the country and is providing a forum for all Telugu-speaking people in the world to come together. I congratulate the Government of Andhra Pradesh for giving the necessary encouragement and co-operation in this stupendous effort. My thanks are also due to you as one working with great zeal and dedication for the success of this conference.

With regards,

Yours sincerely,

P. VENKATASUBBAIAH

TIMBALAN MENTERI BURUH DAN TENAGA RAKYAT, MALAYSIA
DEPUTY MINISTER OF LABOUR AND MANPOWER, MALAYSIA

Tingkat 7, Wisma M.P.I.
Jalan Raja Chulan,
Kuala Lumpur 05 10
11th March, 1981.

It is a singular honour for me to write this Message for the Andhra Association of Malaysia in connection with its Silver Jubilee celebrations and the Second World Telugu Conference.

The fact that Malaysia has been given the distinction of hosting this World Assembly is an honour not only to our distinguished Telugu Community, but also to all Malaysians. That it coincides with the Andhra Association's Silver Jubilee is a tribute to the eminent work of the Association all these years. I congratulate the Association heartily. Southeast Asia has through the centuries, been the melting pot of the world's peoples and cultures. It continues to be an area of influence much sought after among the so called big powers. The result has been that we have here a rich diversity of languge, religion, culture and people, quite unknown elsewhere. In this process of the enrichment of Southeast Asia, the Indians have made perhaps the strongest contribution- evidence of which is manifest in the stone-sculptured splendour of Angkor Wat and Borobadur and the living language, religions and culture of the entire Southeast Asia.

In this process, the people of Andhra have had their fair share. Those of Andhra origin are to-day found in most walks of life in Malaysia, all proud of their traditions and richly deserving of their success. For that success has been buoyed by their rich origins and by dint of hard work.

The Telugu language and music has a distinctive sweetness and reputation. Their contribution to carnatic music is one that has endured over centuries. That it will continue to endure is shown, for instance, by the raving success of the movie "Sangaraparanam" among Indian audiences, though its entire dialogue and music is in Telugu!

Problems and challenges, however, remain. The commitment to education and the will and capacity of the Telugus here to involve themselves in the mainstream of modern economic growth need to be considerably enhanced. I am sure the holding of the Conference here and the Silver Jubilee celebrations of the Association will help us focus on these issues as well.

I wish the Conference all success and our friends from overseas attending it a happy stay in our beloved Malaysia. I hope they will carry with them something of the vibrance and visions of this multi-racial country, striving as one to provide a happier home to all. To the Andhra Association of Malaysia, I wish them a joyous Silver Jubilee and many more years of continued success.

DATO K. PATHMANABAN KMN, DSNS

SECOND WORLD TELUGU CONFERENCE

KONA PRABHAKARA RAO,
Speaker, Andhra Pradesh
Legislative Assembly.

D. 17-3-1981.

There can be no two opinions that the First World Telugu Conference held at Hyderabad in April, 1975 made a significant contribution to the cause of emotional integration of the Telugu Speaking people who, for the first time in recent history, came under a single administrative set up in 1956 due to sustained efforts and sacrifices of a number of well meaning Telugu Speaking leaders. Coming as it did after two disgusting agitations which threatened to undermine the very foundation of the integrated Telugu State, the first Telugu conference brought about the much needed awareness among the Telugu speaking people of our common cultural heritage, history, language etc., which, for one reason or other were nearly forgotten for centuries, and made it possible for the Telugus living in various parts of the world to come together and realise their common heritage. I hope, the Second World Telugu Conference scheduled for April, 1981 at Kaula Lumpur, Malaysia would foster this awareness further and help break the artificial geographical barriers. I wish the conference all success and the Special Conference Number a magnificient get up and maximum utility.

KONA PRABHAKARA RAO

BHATTAM SRIRAMA MURTY
Minister for Cultural Affairs

HYDERABAD
14-2-1981

It is a matter of great satisfaction and pride for every lover of Telugu language and culture that the Second World Telugu Conference is being held at Kaula Lumpur, Malaysia, a land to where we had carried the torch of our culture during the early Buddhist period.

India in general and the land of Telugus in particular have had historical relations with South-East Asian Region; we introduced the cult of Ramayana, we conveyed the sagacious message of the Buddha's social awakening philosophy, we extended the art and handicraft technology through the adventurous maritime trade undertakings. The land of Trikalinga, a former synonym to Telugu region, was the radiating centre for the cultural and commercial expansion of 'Great India' and the South East Asian belt was the first fraternal receiver with a transforming experience. The shines of Kalingandhra reflected in the waters of Indonesia. The sun-kissed coastal belt was bridged up with South East through the techno-cultural enterprises.

This is indeed a privileged occasion, not only to visit our brethren who parted with us a century back but also to review and revive the traditional cultural linkages and draw inspiration from the past and shape our future in worthy of our great heritage. Let us hold aloft the melliflous image of our language and culture and make it endeared to the international brotherhood.

BHATTAM SRIRAMA MURTHY

BHAVANAM VENKATARAMA REDDY
Minister for Education

HYDERABAD
23-2-1981.

The rich heritage of Telugu people, their contribution to Indian thought, their creative participation in the evolution of its culture and their adventurous involvement in the expansion of its socio-economic dimensions form a significant part of the great Indian heritage, which has been influencing many shores overseas spiritually, culturally and technologically from an ancient period. Evidently, Telugu people moved into South-East from the pre-Buddhistic times carrying the torch of our culture. The dawn of modern industrial civilisation widened still the avenues for their migration to several parts of the globe. Wherever they stay and to whatever land they dedicate their strength, Telugu brethren never gave up their zealous efforts to retain their cultural identity and promote the image of their heritage. During my association with the world-wide Telugu community for a period of over two years as the Chairman of the International Telugu Institute, I was thrilled and moved with joy by the amount of enthusiasm and devotion, they have towards their mother tongue, culture and state of origin.

I wish that this Second World Telugu Conference being held for the first time outside the country, at Kaula Lumpur, Malaysia would provide an effective forum to discuss their educational, cultural and social needs and problems and strengthen their cultural linkages with all of us, the Telugu speaking people. I wish the Conference a grand success.

B. VENKATARAMA REDDY

BASAVARAJESWARI,
Chairman,
Karnataka Legislative Council.

D. 11-3-1981

The Telugu speaking people all over the world are delighted at the news of the Second World Telugu Conference being held at Kaula Lumpur in April 1981. A couple of months ago I had been around many countries and had an occasion to speak to the Kannada and Telugu speaking people scattered in all parts of the world. I found in the Telugu people an extra-ordinary kinship and community of interest. They look to their state of origin with affection and their love of Telugu language is immeasurable. The Telugu speaking people in Andhra Pradesh and other parts of India have a duty to help the Telugu people settled abroad to maintain the bonds of affinity with their brethren in India. The people of Andhra Pradesh have also an equal duty to attend to the cultural and social needs of Telugu speaking people living in other parts of India.

The Telugu speaking people settled in other parts of India have integrated with the local mainstream and have contributed their mite towards the social and economic progress of the area. As an instance, I can speak with pride the significant role played by the Telugu speaking people in the Tungabhadra Dam area of Karnataka, who have revolution-ised agriculture and won the approbation of the Kannadigas. This sort of assimilation of people speaking different languages contributes to emotional integration and speaks volumes of the cosmopolitan outlook of the Telugus.

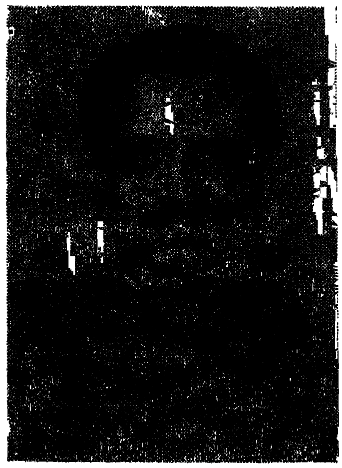
There is considerable emotional and social link between Andhras and Kannadigas. Besides being adjacent to each other, the scripts of Telugu and Kannada are similar and efforts are not lacking to evolve a uniform script for both languages. The great Krishnadeva Raya, though a Kannadiga King, encouraged Telugu literature and artists found suc-cour and patronage in his regime. History does not lack instances where two people found identity of views and action.

I am sure that the broad-minded people of Andhra will develop a cosmopolitan outlook and display tolerance and understanding, to pro-mote the process of an assimilation of cultural values of all the south-ern states in India and thus spread the message of goodwill to the people speaking the language all over the world.

BASAVARAJESWARI

K. H. RANGANATH,
Speaker,
Karnataka Legislative Assembly.

Vidhana Soudha,
Bangalore-1
D. 21st March, 1981.

I am very happy to know that the Second World Telugu Conference is proposed to be held at Kaula Lumpur, Malaysia from 14th April, 1981 and that on this happy occasion the International Telugu Institute proposes to bring out a special number.

The International Telugu Institute which is an off-shoot of the first World Telugu Conference has in a short span of its existence trying its utmost to re-establish contacts with the Telugu speaking people in other parts of the country and abroad, and I am sure the Second World Telugu Conference will further give a boost to its activities. I am sure the Special Conference Number will carry articles on the rich heritage of Telugu History, culture and literature.

I wish the Institute every success in its venture.

K. H. RANGANATH

DR. B. GOPALA REDDI
Ex. Governor of U.P.,
President
Andhra Pradesh Sahitya Akademi

Camp: HYDERABAD
February 28, 1981.

Having seen the First World Telugu Conference in Hyderabad in 1975 followed its deliberations closely, I am sure the Second World Telugu Conference would be a success in its own way without the large crowds, who thronged at the First Conference. The First Conference crazed a sense of fraternity and fellowship amongst Telugus settled in other Countries and Andhras working presently outside Andhra Pradesh and outside India. It created a sense of self confidence and solidarity among Telugus. The Second Conference is to establish a direct contact with people who crossed the Eastern shore and left for the other side of the ocean from their main land which is now called Andhra Pradesh.

The delegates going from Andhra Pradesh and India to Kaula Lumpur carry with them their good wishes and fraternal feelings and see for themselves, how the plants that are taken from this soil of Andhra Pradesh are flourishing across the Seas.

I wish the Second World Telugu Conference all success and wish the Telugu people there for their welfare and success. I thank the Andhra Association of Malaysia for hosting this World Conference of Telugus, despite many difficulties. I heartily congratulate them.

B. GOPALA REDDI

K. BRAHMANANDA REDDY
Member of Parliament
(Lok Sabha)
Former Chief Minister of Andhra Pradesh.

11, Ferozeshah Road,
NEW DELHI-110 001

March 18, 1981.

My Dear Krishna Rao,

I am indeed extremely happy to learn that the Second World Telugu Conference is now going to be held at Kaula Lumpur from the 14th April, 1981. I have on this happy occasion, great pleasure in sending my personal and warm greetings to the Telugus abroad particularly the Telugus of Malaysia who have taken the tremendous task of organising the International Conference on such a large scale.

I would however like to make one or two suggestions in this regard. It would be an extremely nice idea to supply Telugu Text Books to Children and Telugu periodicals to the libraries of the various Telugu Associations outside Andhra Pradesh and outside India as a special gesture on this historic occasion. I would also like to commend the idea of sending Cultural Troupes, periodically, not only to other States of India but also abroad so that we might re-establish all the cultural links with the Telugu brothern outside India. Supply of books and periodicals would also help the promotion of our mother tongue. Telugu, for the lack of which the Telugus are gradually losing touch with their mother tongue. I once again wish to offer my hearty congratulations on this very happy occasion and wish the Conference all success. I also want that teachers be sent to teach children in the rural inhabited areas of Telugus in other Countries.

Yours sincerely,

K. BRAHMANANDA REDDY

J. VENGALA RAO,
Former Chief Minister of
Andhra Pradesh.

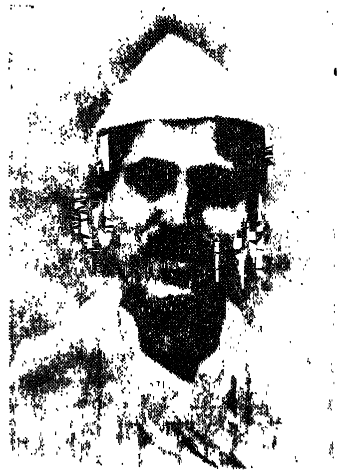
It was my unique privilege to have seen the First World Telugu Conference conducted during my tenure as Chief Minister of Andhra Pradesh. The response that the Conference evoked in the Telugu speaking people in this country and abroad was something that even the staunch supporters of the Conference could not anticipate; in short, it was spontaneous and demonstrated the basic feeling in every Andhra that he is unconsciously bound with the other Telugus, emotionally and culturally. It therefore gives me great pleasure to learn that the Second Telugu Conference is being held at Kuala Lumpur between the 14 and 18 April 1981. The commitment made by the Telugus of Malaysia will have the distinction of having hosted this prestegious meet, first outside India and I am sure that they would feel proud of this honour. During the first Conference I received able support from my colleague Sri Mandali who toiled day and night to make it a grand success and I know he has again taken up the challenge. With his involvement, I am sure the Conference would go on smoothly.

On this happy occasion I have great pleasure in extending my warm greetings to the Telugus of Malaysia and other Telugus abroad and wish the Conference success in renewing the cultural links of Telugus with the country of their origin.

J. VENGALA RAO

PROF. N. G. RANGA,
Member of Parliament,
(Lok Sabha)

Nidubrolu,
16-3-1981.

My Dear Sri Krishna Rao,

I am happy that the Second World Telugu Conference is being held in Kaula Lumpur.

You deserve Andhras' gratitude for your persistent and convinced work for the development of consciousness and sense of unity, on the basis of linguistic loyalty of our Telugus.

You have been so good a patriot and I trust that all our Telugus will distinguish themselves by their patriotic services for those countries in which they happen to live and succeed in cherishing their loyalty to Mother India and the holy conception of one world.

I wish all success to the Conference and continued advancement in all spheres of Andhra Saraswathi Devi.

Yours affectionately,

N. G. RANGA

I am happy to welcome the delegates on behalf of the International Telugu Institute, to the Second World Telugu Conference being hosted by the Andhra Association of Malaysia at Kaula Lumpur between 14th and 18th April, 1981. International Conferences of this nature, I am sure, will not only contribute to the emotional and cultural integration of the Telugu community but also help to foster a feeling of fraternity among the citizens of the world.

WELCOME TO SECOND WORLD TELUGU CONFERENCE

The historic first World Telugu Conference held at Hyderabad from 12th to 18th April, 1975 brought together the Telugu speaking people and the lovers of Telugu language on a common platform for exchange of views and sharing the rich cultural heritage, resulting in new bonds of friendship and emotional integration of all the Telugu speaking people. A number of concrete decisions were taken at the Conference for defining and identifying the fields of activities to keep alive the cultural contacts in India and abroad, to assist the Telugu associations outside the State in their socio-cultural and educational problems and to promote advanced studies in Telugu language and culture.

During the Conference, a decision was taken to hold the Second World Telugu Conference at Kaula Lumpur, at the invitation of the Telugus of Malaysia. It was scheduled to be held originally in the year 1977, but was postponed to 1978 by the Andhra Association, Malaysia in view of the inadequate facilities available during that period. Owing to the disaster, the worst in the country, that struck the coastal area of Andhra Pradesh in November, 1977, through a killer tidal wave and cyclone, the proposed conference could not be held and again it was postponed. Meanwhile an Indian Committee was also formed under the

Chairmanship of Dr. B. Gopala Reddy, to secure public participation and involvement for the conference. As soon as Sri T. Anjaiah took over as the Chief Minister of Andhra Pradesh, he readily agreed to the appeal of the Committee to extend his patronage, state support and cooperation for holding the Conference in April, 1981 at Kaula Lumpur and consequently the International Telugu Institute assumed the responsibility of cosponsoring the Conference on behalf of the Government.

THE AIMS AND OBJECTIVES OF THE CONFERENCE ARE :

1. To bring together for the second time, on a comman platform, the Telugu people and the lovers of Telugu, all over the World for exchange of views and strengthening of cultural and linguistic bonds;
2. To review the progress made in the implementation of the resolutions made by the First World Telugu Conference.
3. To explore further ways and means for accelerating programmes for the realisation of the objectives for which the First World Telugu Conference was held.
4. To suggest measures for enabling the International Telugu Insititute to play its role more effectively for the fulfilment of the basic objectives for which the Institute was established;
5. To intensify activities to foster better understanding through cultural contacts by exchange of delegations, study teams, scholars, writers and artists.

The programmes of the Second World Telugu Conference include :

1. Seminars :

   on 1. Religion & Philosophy—contribution of Telugu thinkers.

   2. Culture and Society—Telugu heritage and cultural links among them.

   and 3. Problems of Telugus abroad- Social, Educational and cultural.

2. Exhibition -

   A culture-oriented exhibition representing various aspects of Telugu history, life and letters.

3. Publications :

   (a) A bilingual Special Number - English and Telugu depicting the rich cultural traditions of the Telugu people;

   (b) selected monographs about, ten, on various aspects of the progress of the State.

and 4. Performances :

   Cultural programmes depicting the heritage of the Telugus including a film festival.

A great deal of enthusiasm prevailed from all corners of the state and large number of delegates have come forward to participate in the Conference. Dr. C. Appa Rao, President of Andhra Association, Malaysia visited India between 22nd and 31st December, 1980 and appealed for the participation of all the Telugus. The Institute made arrangements for the delegates to visit other countries in South East Asia, along with the Conference venue. It is a matter of great delight that over 1200 delegates representing Telugu community all over the world are taking part in this conference. I hope, with the enthusiasm and inspiration drawn from the Conference, the delegates will devote themselves to promote the true spirit of their cultural heritage and widen the avenues of the development of the regions, they have settled down.

M. V. KRISHNA RAO,
Chairman,
Interntional Telugu Institute.

WELCOME TO THE CONFERENCE

On behalf of the Andhra Association of Malaysia who are the hosts of the Second World Telugu Conference, I am very happy to send this message to the Souvenir Programme being produced by the International Telugu Institute of Hyderabad in connection with this Conference.

The convening of this conference in Malaysia is no mere coincidence. The connections between Telugu Language and the people of Andhra Pradesh with the languages and people of Malaysia and South East Asia go back very far in history. There is historical evidence to indicate that Telugu speaking people had been in contact with South East Asia from the time of the Vijaynagaram kingdom. Historical evidences are to be found in the language, customs, architecture, dress and traditions of the people of South East Asia.

The present Telugu speaking population of Malaysia is of a rather recent migration period. Most of them migrated to Malaysia about a hundred years ago.

The Andhra Association of Malaysia, the conference hosts, was formed in 1956. The association today has 17 branches throughout the country. As a social and cultural body, the Andhra Association has been a very active and successful organization. It has been able to keep alive and to some extent promote the growth and development of Telugu language and culture in Malaysia.

The conference undertaking is a major project for the association. If successfully carried out it should add greatly to the strength and popularity of the association and its future activities.

On behalf of the conference organizing committee and the association I extend a warm welcome to Malaysia to all delegates from India.

C. APPA RAO,
President,
Persatuan Andhra Malaysia,
Andhra Association of
Malaysia.

CONTENTS

A

LOOK

AT

HERITAGE

A Word About Special Number

The International Telugu Institute is happy to present this Special Number to the Telugu speaking people of the World gathered at Kaula Lumpur, Malaysia on the occasion of the Second World Telugu Conference hosted by the Andhra Association, Malaysia.

Spread over the entire World, in varying numbers, the Telugu community, while keeping their cultural identity intact projecting an image of its own, has innate capacity to mix in the main stream of the life of the Nation, they have chosen to migrate. With this characteristic feature, Telugu people have earned a name for themselves by their rich contributions for the allround development of the lands they have chosen to settledown. However, it is a matter of great delight that they have enormous love and attachment for the language and culture of the land they originally belonged to.

The links of the Telugus with outside world spread over many centuries. They are known for their maritime activity in ancient India. Buddha Ghosha, a missionary of Hinayana cult, spread Buddhism in Sri Lanka, Indonesia and other South East Asian countries. Buddhist relic at Borubudar in Indonesia is a standing example. *Tolubommalata*—puppetry of Telugu country with Ramayana themes spread to the South East Asian countries and known there as *Wayang-Kulit*. Earlier Pliny, Marcopolo and other foreign travellers paid rich tributes to the enterprising qualities of the Telugu people.

The Telugu people, in general, those in Andhra Pradesh in particular, have a rich cultural tradition as demonstrated in the archaeological monuments at Nagarjuna Konda, Amaravathi, Ajanta-Ellora frescoes, Kondapuram and Alampur excavations and the architecture of Chalukyas, Kakatiyas and Vijayanagar dynasties. Music and Dance traditions of Telugus are also unique ; for example Tyagaraja's devotional compositions are a water mark in Carnatic music and hold aloft the contributions of Telugus to the mosaic of Indian culture. Similarly *Kuchipudi* for its *lasya* style and *Perini* for *tandava* style are unique in Indian dance traditions. Telugu has a rich

literary heritage spread over a period of 1,500 years. Telugu is a mellifluous language and it is euphonically complete having a beautiful and phonetic script. Western scholars credited Telugu as the "Italian of the East". Receptive to all progressive trends, Telugu writers absorbed foreign forms and marched ahead in the path of progress. Prof. J. B. S. Haldane, the well known scientist and intellectual of our time said :

> "You cannot keep out foreign words as you keep out foreign manufactured goods. Perhaps Telugu accepts them more easily than any other Indian language."

This special number is intended to introduce and acquaint the International Community of Telugu People with the origin and development of Telugu language and culture. Eminent writers, who have distinguished as scholars in the subjects they touched, have contributed the articles. The Institute is grateful to the contributors.

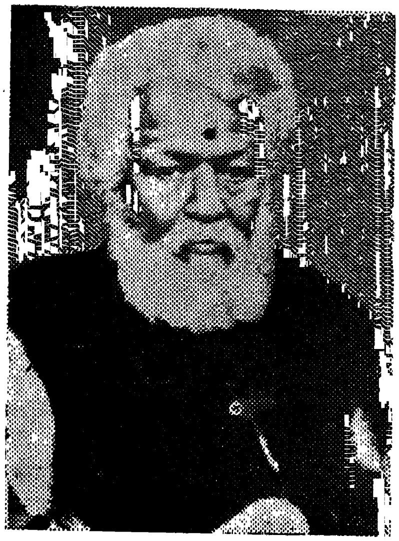
The Editorial Committee of this Special Number is grateful to the Board, the Director and the Chairman of the Institute for all the cooperation it received. It is also grateful to the Government of Andhra Pradesh, the Chief Minister and the Minister for Cultural Affairs for the valuable cooperation extended. The Committee is also thankful to the artists, printers, advertisers and to one and all those who contributed to the successful publication of this volume.

The Editor personally owes a debt of gratitude to the members of the Editorial Committee for the valuable suggestions they offered ; and acknowledges the strenous efforts put in by the convenor to ensure the timely publication of this Number.

Devulapalli Ramanuja Rao
Editor

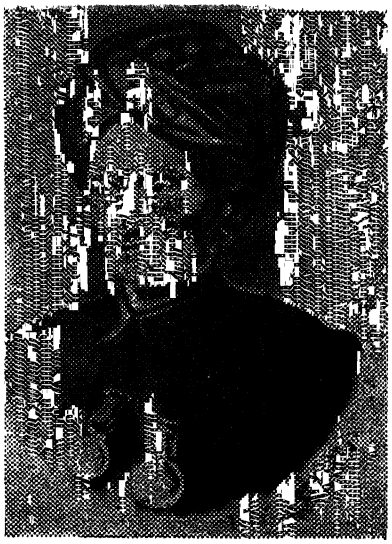

కందుకూరి వీరేశలింగం పంతులు
1848 - 1919

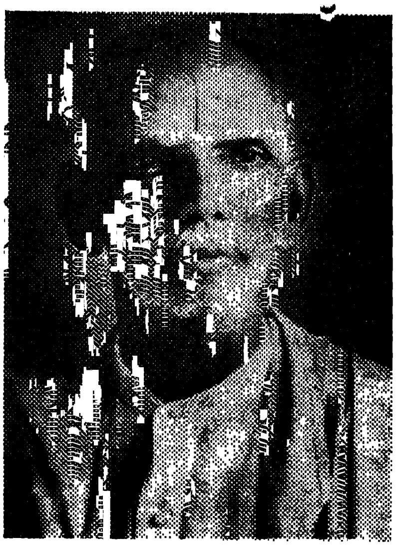

వేదం వేంకటరాయ శాస్త్రి
1853 - 1929

తెలుగు మహనీయులు

ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు
1853 - 1912

కొండా వేంకటప్పయ్య పంతులు
1866 - 1949

మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరయ్య
1861 - 1961

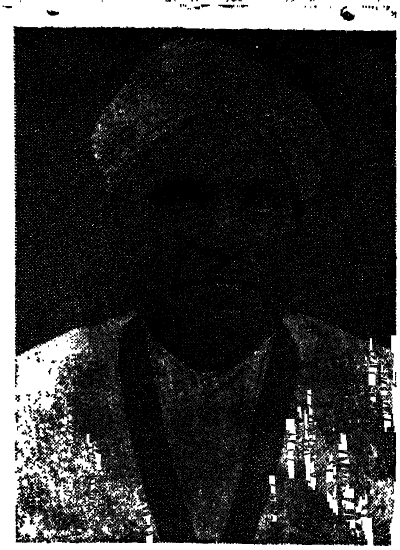

గురజాడ అప్పారావు పంతులు
1861 - 1915

TELUGU LUMINARIES

రఘుపతి వేంకటరత్నం నాయుడు
1861 - 1939

గిడుగు రామమూర్తి పంతులు
1863 - 1940

ఆదిభట్ల నారాయణదాసు

1864 - 1945

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు

1865 - 1940

తెలుగు మహనీయులు

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం పంతులు

1867 - 1946

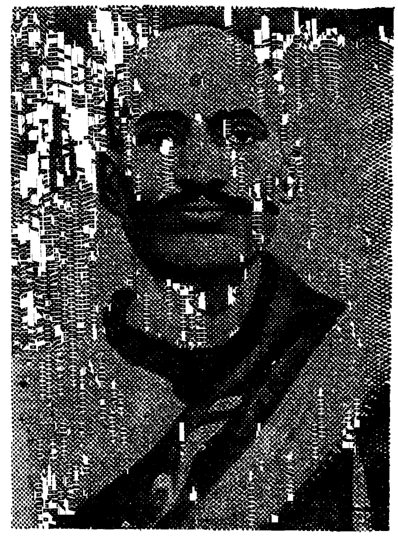
టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు

1872 - 1957

TELUGU LUMINARIES

దివాకర్ల తిరుపతి శాస్త్రి
1872 - 1920

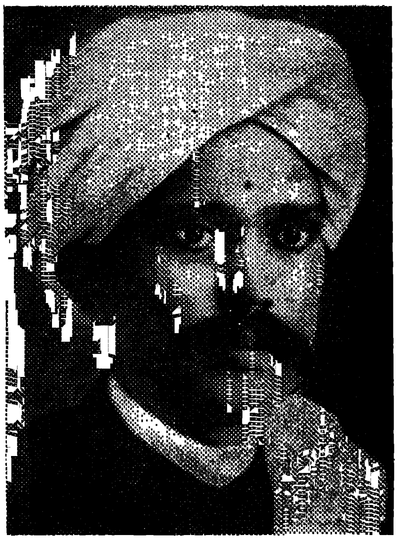
చెళ్ళపిళ్ళ వేంకట శాస్త్రి
1870 - 1950

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ
1873 - 1958

పొట్టి శ్రీరాములు
1901 - 1952

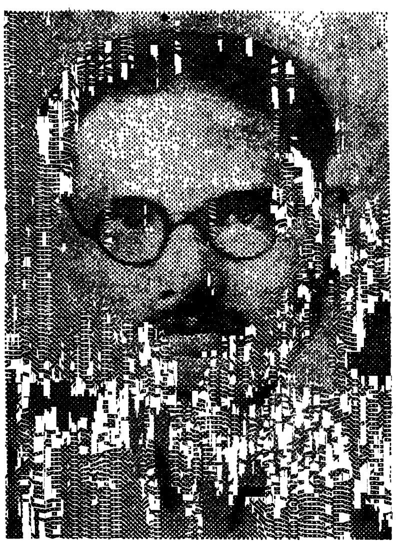

కొమర్రాజు వేంకట లక్ష్మణరావు
1877 - 1923

సరోజినీ నాయుడు
1879 - 1949

తెలుగు మహనీయులు

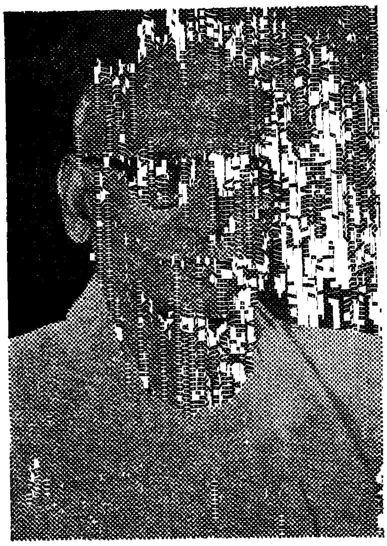

దువ్వూరి రామిరెడ్డి
1879 - 1947

బళ్ళారి రాఘవ
1880 - 1946

TELUGU LUMINARIES

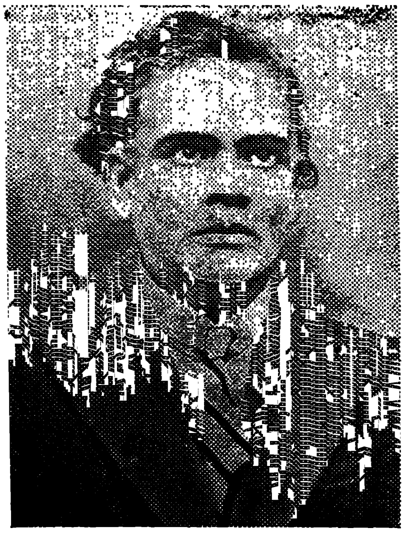
భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య
1880 - 1959

సి. వై. చింతామణి
1880 - 1941

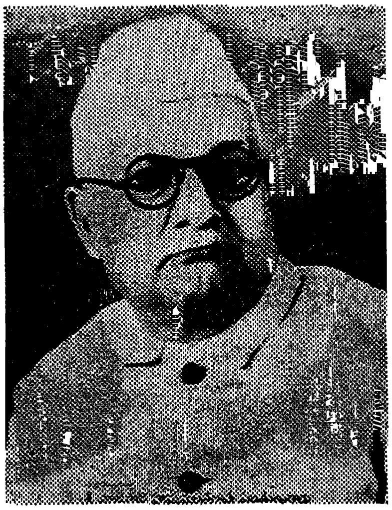

కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి
1880 - 1951

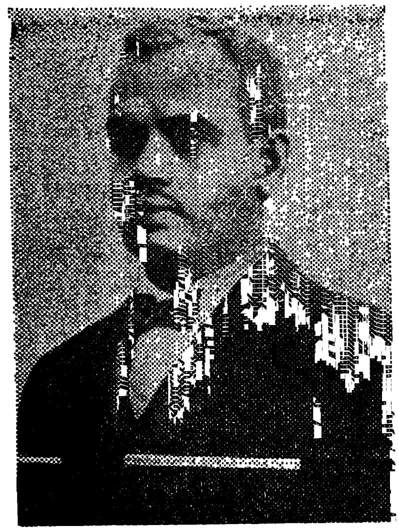

ఉమర్ అలీషా
1884 - 1945

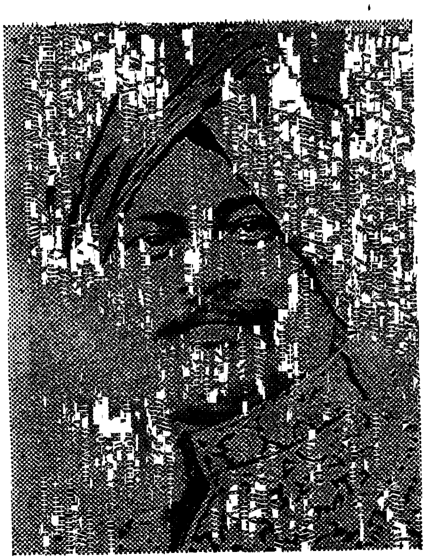
తెలుగు మహనీయులు

మాడపాటి హనుమంత రావు
1885 - 1970

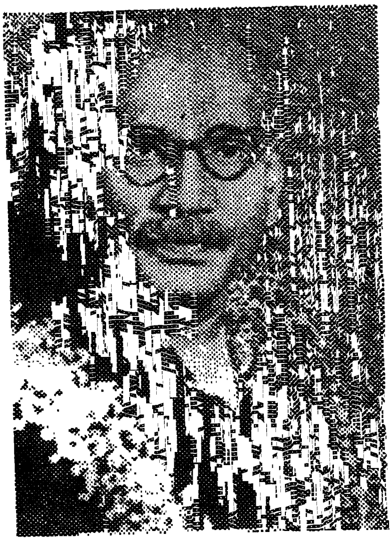
రావు వేంకట సూర్యారావు బహదూర్
(పిఠాపురం రాజా) 1885 - 1964

కోడి రామమూర్తి
1885 - 1939

పానుగంటి రామారాయణిం గారు
(పానగల్లు రాజా) 1886   1928

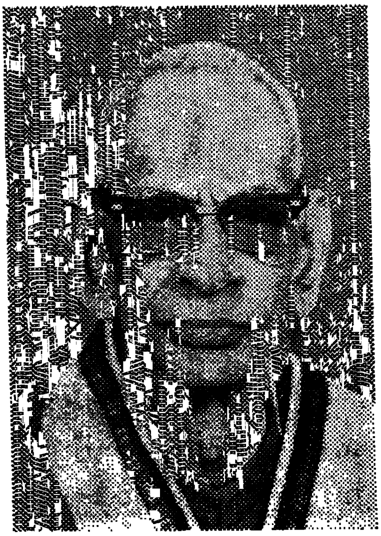

త్రిపురనేని రామస్వామి చౌదరి
1887 - 1943

సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణన్
1888 - 1975

TELUGU LUMINARIES

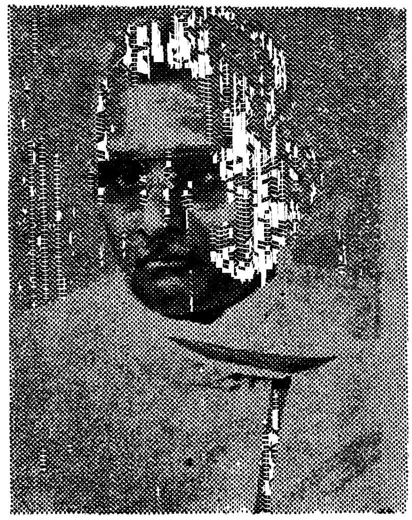
మామిడిపూడి వేంకట రంగయ్య
1889 - 1981

గోరా (గోపరాజు రామచంద్ర రావు)
1902 - 1975

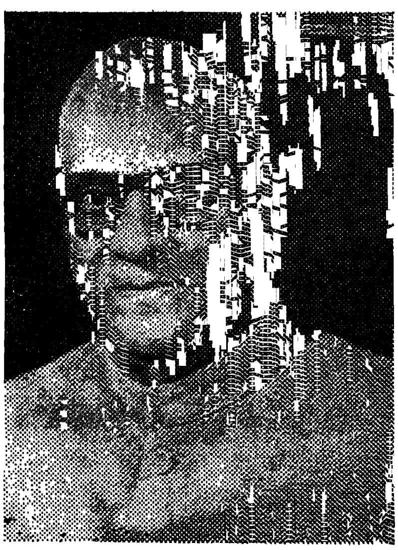

ఈడ్పుగంటి రాఘవేందర్‌రావు
1890 - 1942

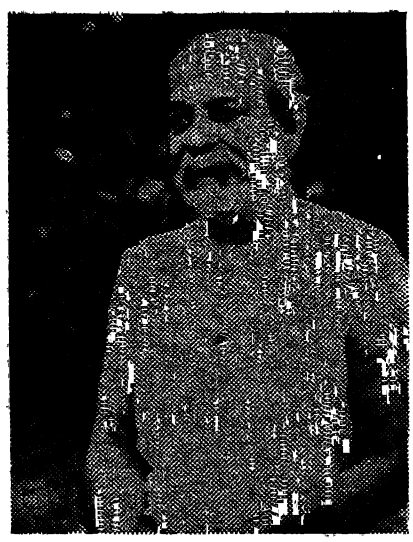

ద్వారం వేంకటస్వామి నాయుడు
1893 - 1964

తెలుగు మహనీయులు

వరాహగిరి వేంకట గిరి
1894 - 1980

గుడిపాటి వెంకట చలం
1894 - 1979

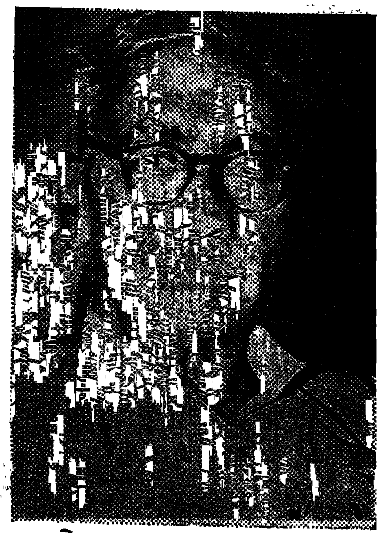

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
1895 – 1976

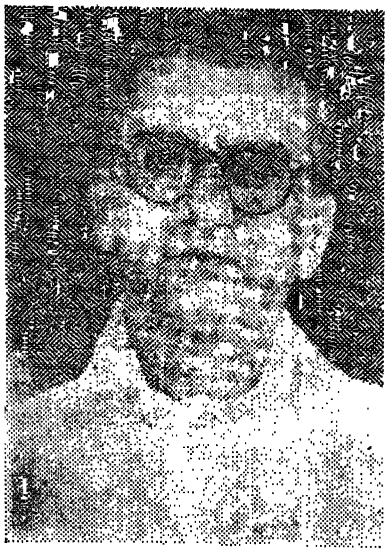

అడవి బాపిరాజు
1895 – 1952

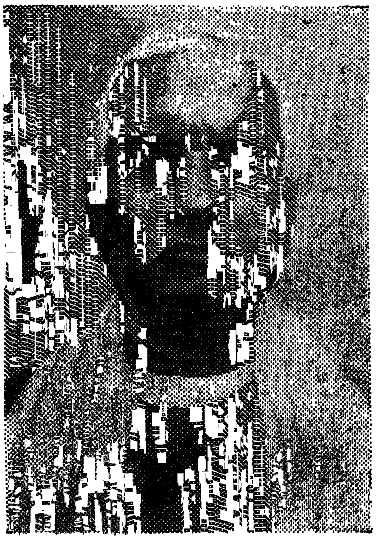
TELUGU LUMINARIES

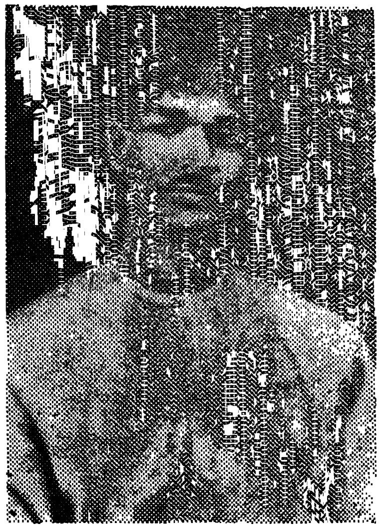
గుఱ్ఱం జాషువా
1895 - 1971

తెన్నేటి విశ్వనాథం
1895 - 1980

సురవరం ప్రతాపరెడ్డి
1896 - 1953

దామెర్ల రామారావు
1897 - 1925

తెలుగు మహనీయులు

దేవులపల్లి వేంకట కృష్ణశాస్త్రి
1897 - 1980

గూడవల్లి రామబ్రహ్మం
1896 - [illegible]

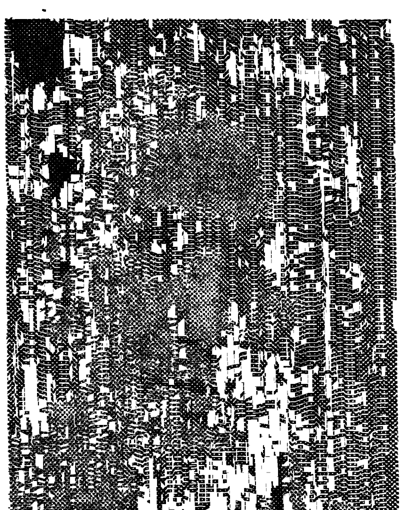

బూర్గుల రామకృష్ణారావు
1899 - 1967

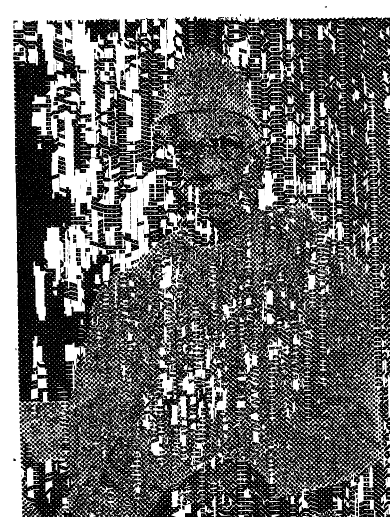

పి. వి. రాజమన్నారు
1901 - 1979

TELUGU LUMINARIES

స్థానం నరసింహారావు
1902 - 1971

కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు
1867 - 1938

చిలుకూరి వీరభద్రరావు
1872 - 1939

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి
1888 - 1950

తెలుగు మహనీయులు

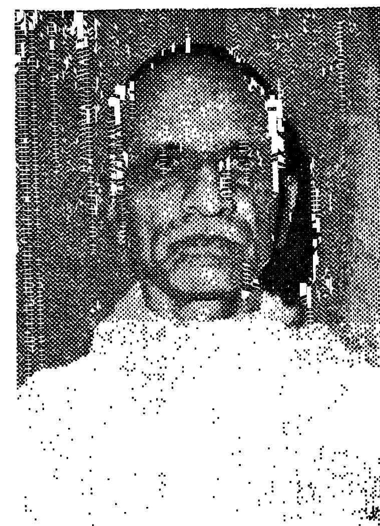
ఆదిరాజు వీరభద్రరావు

కొండా వేంకట రంగారెడ్డి
1890 - 1970

స్వామి రామానంద తీర్థ
1903 - 1972

ప్రభాకర్ జీ
1914 - 1979

TELUGU LUMINARIES

రావు శ్వేతాచలపతి రంగారావు
(బొబ్బిలి రాజా)

దామోదరం సంజీవయ్య
1921 - 1972

చిత్తూరు వి. నాగయ్య
1907 - 1973

శీలం

తెలుగు మహనీయులు

తలిశెట్టి రామారావు

గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు

పసుపులేటి కన్నాంబ
1913 - 1964

ఘంటసాల వేంకటేశ్వరరావు
1922 - 1974

TELUGU LUMINARIES

రేలంగి వెంకట్రామయ్య

డా॥ రాజారావు

TELUGU INDIA
ITS CULTURAL LINKAGES
WITH THE OTHER
SHORE NEIGHBOURS

MOTURI SATYANARAYANA

THE history and the growth of civilization in India cannot be studied in isolation without reference to Asia. It is also a fact that the Asian history, particularly of the South East Asia cannot be studied independent of Indian influence. At the same time it can also be said that Peninsular India derived much stimulus to build its cultural history from the Eastern and South Eastern countries.

With long sea coasts on either side, Peninsular India played a great role in transmitting the best of what it received and assimilated to the South Eastern countries and got back what they contributed with their indigenous and innate talents. Between the two sea coasts—Western and Eastern, the Eastern is the longer one. This coast acted even in the pre-historic period as a spring board for the people to cross the Bay of Bengal and associate themselves with the cultural activities of the other shores in building up cultural edifices. Indian influence, particularly that of Peninsular India reached the shores of China, Korea and Japan not only with its Dravidian and Aryan patterns but also with Buddhistic forms by direct and indirect routes over the land and the sea. Despite the fact that there were large number of settlements of Indian traders and priests in the S. E. Asian countries, there was never any question of socio-political domination by Indians.

Countries of the Far East including China, Korea, Japan. Mongolia owe much to the inspiration of ideas imported from India. Among the tribal people of the South East Asia, the formative ideas took roots and blossomed due to the impact of Indian ideas. There was no consequent or invasion, 'no conversion by force or imposition of any type on them, it was all voluntary adoption'. The indigenous population adopted Indian ideas to enable themselves to live ordered and fruitful lives. The Indian concepts and forms provided only themes and patterns for transformation of society and also opened new avenues for cultural

and artistic development. The overall scenery of the art and architecture prevalent in the areas clearly reveal the influence of Indian colonisation. It is luxurient in magnificence and intellectual in imaginative strength.

The eastern coast of the Indian peninsula is endowed by nature with many parts from which Buddhistic as well as Brahminical priests, preachers, traders, artisans sailed to the other shores of the Bay of Bengal. There were many expeditions too conducted from sea coasts to the coasts of the South Eastern Asian countries. This sea coast was not only used for despatching men and material but also did in its own turn to receive men and material for cultural exchange. The ports on that coast served as centres for linking the two shores for more than 2000 years. In fact, they were cultural linkage centres and it is found that the ports on the Eastern sea coast were acting as recently as the thirteenth century for cultural transfusion. During the Chola period, a colony of Malayan Buddhists built two temples to salvage the declining Buddhism in South India with the subsidy obtained from Sailendra Kings. These two temples were known as Raja Raja Perumpalli and Rajendra Chola Perumpalli at Nagapatam, the term Perumpalli being used as a synonym for Stupa. There is another instance of similar effort made with the patronage of Sailendra Kings. A Buddhist Stupa, or Perumpalli was also built at the same time at Bapatla on the Andhra coast and that is why the Hindu god to whom a temple was erected later on the ruins of that Stupa was called Perumpalli Bhavanarayana. Instances of such activities for cultural transfusion may be multiplied. In fact, for the people of the East Coast, the other shore of Bay of Bengal was much nearer rather than the places like Kashmir, Peshawar and Karachi in India. The other reason for this is the cultural linkage due to socio-ethnological relationship. Historically speaking, people of S.E. Asia are considered to be nearer to Peninsular India and their culture ethnologically.

During the last two hundred years and more, the task of writing history unfortunately fell into the hands of those who had access to the limited references available. As a result, documentation of history is carried on only in pieces with regional patterns and emphases. Besides this, the importance of studing history has also shifted to power centre rather than to the centres of learning that collect authentic information for the purpose of chronicalisation of activities with an unbased mind and objectivity.

There is an unanimity of opinion among geologists about the formation of Peninsular India. In their opinion Peninsular India took shape long before the real of India. The Chitradurga excavations near Mysore, a next door neighbour to Telugu land and the artifacts found at Billasurgam in the Telugu land itself, established the fact that this part of the country was inhabited by human beings having their own civilisation, culture, language and also life patterns in the hoary past. These excavations show that the civilisation of Peninsular India was more than six thousand years old.

Streams of culture from all parts of the world have been flowing into this base of pre-historical culture. The present day historian does not deal with these prehistorical cultures. He starts with the Dravidian culture, treating it as the first one and adds that the Aryan cultural edifice was built on that. The word 'Aryan' is interpreted as 'noble'. According to the dictionary meaning of Monier Williams, the meaning of 'Aryan' is also 'peasant'.

Besides the Dravidian and Aryan cultures, the Jain and Buddhist cultures also flowed down to the South in their own ways. They also made their own impact and got ultimately merged with the

earlier cultures. Traces of Jainism and its impact, particularly in the western half of the Peninsular India, are still visible in social patterns as well as in remains of visual art chiselled out of rock, while Buddhism became extinct in the social life and left no discernible mark in the social fabric as well as iconography in the South.

In the onward march of human civilisation, two forces played decisive roles : 1. the force of muscle and skill and 2. the force of intellect and imagination. The force of muscle was largely responsible for development of agriculture and industry while the force of intellect produced patterns of civilisation, religion, philosophy and culture to keep the human beings in peace. The two forms of forces gave birth to two institutions, namely the Church and the State in the language of Western historians. The Church made profuse use of aesthetics for the expansion of religion and philosophy while the State helped expansion of aesthetics for the purpose of aculturisation of the society. In between, human emotions were studied with meticulous care and controlled to prevent violent eruptions and efforts were also made for sublimation. For the purpose of silencing these eruptions, energies were diverted through ideology and philosophy with the help of conceptualisation of the human characteristics. The concepts of these characteristics were projected through imagery in the form of superhuman personalities. They are very well known to the students of Indian mythology.

Peninsular India for centuries acted as a confluence and also as reservoir of such cultural streams received from various parts. Each layer brought a speciality of its own. If a full picture of the history of Peninsular India is to be drawn, none of the streams, viz., Dravidian, Aryan, Jain and Buddhistic can be eliminated. To what extent these streams left behind their marks of religio-cultural import or socio-religious importance have yet to be fully studied to arrive at a proper evaluation of their relative strength in formation of society and social transformation. The voice of conflict of opinion has not yet become silent in this regard but it must however be admitted that Buddhism reigned supreme for centuries after reaching its pyramidal heights. It found new areas for expansion in the South Eastern countries. Buddhism was welcomed with open arms by the inhabitants of South Eastern countries and got intertwined with the Brahminical culture which was already there.

Prior to the demarcation of the East Coast on the basis of language it was all one from the Cape Comorin to the confluence of the Ganges. The N. E. coast was known as Kalinga and the S. E. coast as Cholamandal. Telugu land and its people are closely associated with both the coasts. Comparatively, the coast of the Telugu land is the longer and it shared half of the Cholamandal and half of the Kalinga.

Historically and culturally, the cultural citadel as far as the S. E. coast is concerned was Kancheepuram which was known as Kanchi to the students of history. It was one of the seven cultural centres of India—the six others being Ayodhya, Mathura, Maya, Kashi, Avantika and Puri. Among these seven, Kancheepuram was the crucible for moulding cultural patterns not only for the whole of India but also patterns prevalent in the South Eastern countries. Kancheepuram was the great city of learning ; learned men of all schools of philosophy, cults and religions made special efforts to go through the courses of study available at Kancheepuram. The area around Kancheepuram was known as Aruvanadu. The people of the Telugu country even today know the Tamils as 'Aruvas'. Probably, the meaning of Aruva is considered to be 'Knowledge'. This Aruvanadu comprised the present districts of South Arcot, North Arcot, Chingleput, Chittoor and Nellore and

there was no question of any particular language being used to the exclusion of any other language in this area. The earlier forms of Telugu and Tamil were prevalent and they were interchangeable. The languages of higher thought of scriptures, such as Pali, Sanskrit and Arthamagathi were prevalent as media for learning at Kancheepuram. Thus, the city of Kanchi can be claimed by the ancestry of Telugus, Tamils, Kannadigas and Keralites alike as their ancient cultural centre. It is equally well known that the famous clans of Andhras, Pallavas and the Cholas who established large kingdoms in the South, West and the North reigned supreme from this area and had spread themselves in various, philosophy and social practices in Peninsular India. This shows that Kancheepuram acted as a strong spring board for cultural expansion to North as well as to the South, to West as well as to East and South Eastern countries.

During the period when Kancheepuram was acting as the beacon light to illuminate the minds of the scholars in different parts of the country what the land of the present Andhra Pradesh was called is unknown. The name Telugu which has been gaining ground during the medieval period and earlier—whether it belongs to the Dravidian stock or it is the name of a race or a language or derived from any other word is still being debated in the world of scholars. It cannot be denied that the word 'Tiling' was used as a synonym for Telugu : but a close study leads us to point out that Tiling is the earlier one used as the name of the language and the people. The Telugu land is known in the ancient and medieval periods, as Tiling to the rest of India. The suffix in that word, namely 'ing' suggests that this is a name of the place known as Ti. 'Ing' means 'country' in the N. E. languages. This 'ing' as a toponomical suffix, has been baffling the scholars in the field of linguistics and sociology. From its use, it is interpreted that this word has travelled from the North East as similar place names like Darjeel-ing, Kalimpo-ng (Bengal) and Tela-ng (Burma) suggest. The word 'ing' is common to most countries in the North Eastern parts as well as to the East Asian countries and also the large stretches of land dividing itself into islands in the East Asia. It is also common in many countries like China, Indonesia. Even in India, when we count the countries, we start with A-ang, V-ang, Kali-ng, Tela-ng, Ve-ng, (Vengi) etc. Countries in this list practically cover the whole of the East coast and they have acquired historical importance. This aspect has to be further studied.

The Indian historian when he happens to be the explorer of his base of historical studies will commence with—the Aryan invasion from the North to the South or from North-West to the South-East. It is generally believed and partially established that the seeds of civilisation commenced sprouting first in the East and the other areas came into the field later. But today the historian in India starts with ideas, that have been given a shape by Western historians and as such, he fervently believes that the cultural flow had been from Europe to other parts. However if the student of history starts with a new premises basing his observation on ethnology, sociology and linguistics, he will come out with the theory that all civilisations and cultures are composite. The compositeness is much varied as it is vast and ultimately finds the exterior as the one and the same and the interior is unfathomable. Fortunately at present there is a tendency to enquire and find one's own identity and association through the medium of ethnology and socio-linguistics. During the past few centuries, emphasis in the field of enquiry has been on the language and through its literature and the basic concepts of mental images moulded as art pieces either metal or stone with chiselling tools or in pictures of lines and colour. Now the evolution of culture is to be studied and its progressive march is to be projected and presented for

identification through several media ; language, literature, art, architecture and patterns of living.

The Telugus have their homeland in the Indian subcontinent, in the South. This homeland has been acting as a connecting link between the North and the South. The association of the Telugu with coastal area from Kanyakumari to Konark is as old as history. They are mainly a race more associated with marine activities and they have spread themselves through their virility, clubbed with sobriety into the hinterland. The problem of dissection of their culture to determine its proportion on the basis of the Austroloid, Mongoloid, Aryan and Dravidian cultures is still unsolved. It is established on account of the presence of the Austroloid traits seen in many of the tribal rallying in the coastal land. The association of Telugu is with the old culture like the Austroloid and the Mongoloid. They were a part of the prehistorical culture.

Much time is spent to describe to evaluate chronologically the Dravidian. While wrestling with the problems connected with the enquiry of the Aryan and Dravidian cultures, the original base of the pre-Dravidian settlers on Indian soil is lost sight of. It is now the time to get in tune with the integrative approach to expand our studies or enquiries and find out the merging areas of pre-Dravidian culture. When we go deep we establish our kinship first with the Far East and the South East the other areas like North–West and West come later. It remains still a riddle whether the South Eastern people crossed the Bay of Bengal and occupied the East Coast first to find the earlier settlers of their ancestry who were likely to have crossed the North–Eastern Himalayas settled in plains of Bengal, Orissa, Bihar, Madhya Pradesh, Gondvana and the coastal areas up to the Cape Comorin and also the Western Ghats and Western slopes. The study of people and human movements will yield commendable and valuable results to broaden the horizon for the old culture with the later ones and also break the water tight compartments of cultural preserves. This will also provide a proper perspective to the study of religion and philosophy, the real basis for cultural development and different arts.

We have been devoting ourselves to the studies of the histories of European origin and most of the material these histories contain belong to the occident. Histories pertaining to the Orient received so far very insufficient notice. The Central Asian countries being culturally connected with the West received better attention from the historians of the West. The centres of civilisation and culture of the Far East, most ancient, did not get adequate attention. The anthropological and ethnological studies as well as the result of excavations placed in the hands of historians provide new materials for scrutiny and evaluation. The earlier civilisation mostly pre-Dravidian and pre-Aryan spreading all over the country got a raw deal. The Far Eastern and South Eastern countries particularly having India as the centre earned the right to demand a new direction for writing histories and evaluation of their cultural achievements. What is required now is an integrative approach for the study of march of events from the archaic period to the modern for reconstruction of their historical relationship between the centres of the East and South Eastern countries and India.

Among the regions of coastal India covering the entire Peninsula now demarcated on the basis of language, Telugu region is the largest in area as well as in the mother tongue population. The Telugu region approximately is the half of South India from the view point of area. It covers areas from the river Pranahita in the North to the Palar river in the South, Berhampur in the East and Bellary in the West. Its population is much bigger than that of Great Britain with all its islands put together and also France, Spain, Italy and German

Republic and Poland. One-tenth of the Indian population is Telugu while more than 8 per cent of the land is occupied by them. What was this region doing during the period of pre-Dravidian and the Aryan invasions ? Were the people inhabited in this area nomads ? This rich Du-ab Delta area which is as large as the delta of the Ganges and thrice as large as the delta of the Cauvery should also have been rich in its civilisation. A study of the pre – and post – earlier Christian era shows that this area was very rich and had the distinction of producing great scholars and also having clusters of cultural centres highly developed in art, architecture and social practices. The present historical study available do not speak anything about this nor provide adequate data about the history either of antiquity or the pre-medieval or the medieval, particularly of Telangana area and its neighbourhood. The available material containing the medieval period is full with the internecine quarrels between one kingdom or the other. We are told more about the achievements of the Vakatakas, the Rashtrakutas and the Haihayas in the North, Chalukyas in the West, Cholas in the South and Gangas in the East and their pre-occupation with military expeditions. Besides the history of the medieval period, the earlier period of history pertaining to Andhras and Pallavas does not give enough material about their contribution either in building up cultural centres or undertakings or social transformatory activities. An integrated picture of the Telugu region based on historical data is yet to emerge to show Telugu culture, its extent as well its depth. It is evident from the study of history that the chariot of culture on its four wheels was moving consistently and continuously from the shores of the Eastern coasts into the South Eastern countries for centuries, for four wheels being

1. literature and religion with philosophy.
2. music with rhythm and symphony for sublimation.
3. aesthetics with imagery in the form of sculpture, architecture in the brick and mortar and stone and also art in lines and colour.
4. society in groups of learned men pinning their faith to philosophy, ideology, social life and practices.

Evidence of this movement of the chariot can be found in the establishment of well organised kingdoms, development of architecture, forms of culture, transmission of social practices in different parts of S. E. countries. Sumatra and Bali and Malaysia being nearer got in abundance the Indian culture grafted on the indigenous base. This chariot has been frequently travelling from shore to shore, West to East and vice versa laying the roads with clear vision and farsightedness. The scholars of invading nations from Europe, the French and the Dutch made extensive studies of the movement of this chariot. Their accounts have been translated into English and made available for the benefit of Indians. The influence of India and China, powerful neighbours of S. E. countries, is clearly discernible from the large architectural complexes to tiny bronzes. The wonders of the Eastern world as Angkorthom and Angkorvat, large temples, pagodas, shrines and magnificent sites in other parts create an unfailing impression that they are only the prototypes of what India produced. An equal proportion of Brahminical as well as Buddhistic images can be found enshrined in this archaeological complexes spread throughout. The flora and fauna lent further richness to the cultural beauties. The Mahayana Buddhism spread through China from India established itself in the third and fourth centuries and the Zen Buddhism in the later sixth century in Japan. The Hinayana Buddhism got its firm footing in Ceylon and Burma. The Mahayana number more than thirty five crores. The reason for this appears to be that the tenets of Hinayana lead to individualisation of religion of the man while the Mahayana tenets lead the man towards socialisation. These two schools of

Buddhism after long conflicts got fused as one religion to serve the mankind.

It may be noted that the credit for the establishment and propounding theories of religious practices and also production of voluminous literature in Buddhism goes to two celebrities of Telugu India—viz., the great religious thinkers, Buddhagosh and Nagarjuna. According to latest findings, Buddhagosh belonged to a farmer class, made his service centre in Ceylon and his unsurpassed commentaries on Buddhistic canons even today are available in Pali. He hails from a place called Moranda Khetak—Kota Nameli-Puri in Guntur District. Nagarjuna is the propounder of Mahayana Buddhism whose name has become legendary, is also from Andhra. The centre from which he has transmitted the light of Mahayana Buddhism is well known as Nagarjunakonda on the banks of the River Krishna in Guntur District. His reputation as a scholar and exponent of Mahayana Buddhism is far and wide. Humanity bows before him as the greatest apostle of Buddhism. It is also well known that his contribution had made an impact on all the other historical religions of the world.

All this happened in the hoary past with the motivation to travel to farther Indian countries. It was merely an internal urge and faith to transmit one's own knowledge for better living. With the development of communications, the frequency of the movements increased and also induced trade and commerce between the two countries. The elements of trade and commerce and the creation and accumulation of wealth required protection and new kingdoms came into existence. In course of time they attracted large number of Indians from the coastal and mountainous regions and they ultimately became Indian settlements to be further absorbed. During the last few centuries when the entire area and S. E. countries and most parts of Asian countries got into the grip of Westernisation, the old neighbourly moorings with India became practically extinct. Now, with the Westernisation got practically settled with the universal spread of education with rational thinking through standardised academic institutions like universities, there is a need to pursue the studies further to absorb and assimilate development in the arena of culture for reunification.

There is very little evidence of the Government of the S. E. countries and Indian Government to plan this reunification. The universities situated in the entire coastal areas should invite scholars and professors well versed in religion, philosophy, culture and modern social sciences to address Indian students and vice versa. The Second World Telugu Conference should initiate a programme forthwith for implementation with the cooperation of the universities situated on the other shores.

TRIBUTES TO TELUGU

"Among these five languages (Telinga, Karnatic, Tamil, Malayalam and Singalese) the Telinga appears to be the most polished and though confessedly a difficult language, it must be numbered with those which are the most worthy of cultivation, its variety of inflection being such as to give it a capacity of expressing ideas, with a high degree of facility, justness and elegance."

— *Dr. Carey*

* * *

"The works still extant, however, are sufficiently numerous and various to evince the great degree of refinement to which the Teloogoo has attained. Few languages will be found more copious, more nervous, or more regular in constructions and it may boast, in a peculiar manner, of great elegance of expression and melody of sound."

— *Dr. Campbell*

* * *

"In respect of antiquity of culture and glossarial copiousness, Telugu is generally considered as ranking next to Tamil in the list of Dravidian idioms, whilst in point of euphonic sweetness it just claims to occupy the first place . . . . "

— *Dr. Caldwell*

* * *

"You cannot keep out foreign words as you keep out foreign manufactured goods. Perhaps Telugu accepts them more easily than any other Indian language, and this will certainly help to make it a rival to Hindi in teaching Science, Medicine and Engineering."

— *J. B. S. Haldane*

* * *

"Telugu is singularly melodious. It is the sweetest and most musical of all the Dravidian tongues and it sounds harmonious even on the lips of the most illiterate. It has justly been called the Italian of the East and though Tamil may, perhaps, be a richer language and more wealthy in classical literature, Telugu confessedly bears the palm for its exquisite melody and grace."

— *Henry Morris*

* * *

"Telugu can be looked upon as the northernmost member of the southern languages or the southernmost member of the northern languages ; and it has the advantages of both groups with few, if any, of the defects. It is adaptable, dynamic, absorptive, grammatically simple and euphonically exceptionally beautiful even when using foreign words. It has never suffered from narrow provincialism."

— *G. Homefield McLeod*

THE PLACE OF TELUGU AMONG INDIAN LANGUAGES

VAVILALA GOPALAKRISHNAYYA

It is universally accepted that language plays a very significant role in the life of community and it encompasses every aspect of social organisation. Further every linguistic group cherished its language as a principal element of cultural unity and in fact all members of the group do contribute to its development. To cite Emerson in this context, he compared language to a city to which every human being brought a stone.

The Linguistic Survey of India reveals that there are 179 languages and 544 dialects in India belonging to Indo-Aryan, Dravidian, Austro-Asiatic and Tibeto-Burman families, the first that being more important of them. In a sub-continent like India, with an area as large as one third of Europe excluding Russia, it is but common that there exists multiplicity of languages. There is a common heritage for all the linguistic groups in this great country, and for every language there is a strong under-current of Indianness. There is individual entity for all languages in this vast nation. But all the languages are interwoven by bonds of common legacy.

Telugus are a people with a hoary past. Recent research studies in Kurnool district reveal that there existed a culture in this region which was akin and contemporary to the Maya and Mohenjadero cultures. It is during the period of Satavahanas that this came under a homogeneous unit and linked under a single administration in an integrated territory. The rule of Satavahanas, in fact ushered a glorious era in the annals of Andhras, whose Kaleidoscopic achievements encompassed many a part of the world. The territorial unity of Andhras, however, could not be kept undisturbed during the subsequent regimes. Neverthless, their personality blossomed to the full, during the periods of Kakatiya and Vijayanagara Rulers. Years after the disintegration of Kakatiya Empire, the territory passed into the sway of the Nizam. Members of royal family found shelter in Bastar. Similarly, the fall of Vijayanagara Empire confined the dynasty to

Chandragiri. The area, in course of time, slipped into the possession of Britishers. Andhra then had to live partly under the British rule and partly under the Nizam rule.

The formation of Andhra Pradesh in 1956, with the merger of Telangana districts with the then existing Andhra State brought the Telugu speaking people in contiguous areas under one administrative unit.

Telugus are the Second largest speech community in India and the largest among speakers of the Dravidian family of languages. As per the 1971 census report, 371 lakhs Telugu Speaking live in Andhra Pradesh, and about 76 lakhs more in other parts of India-notably in Tamilnadu, Karnataka, Maharashtra, Orissa and Madhya Pradesh. Around 1.5 lakhs of them are domiciled in Malaysia, one lakh in South Africa, fifty thousand each in Mauritius and Fiji islands, seventeen thousand in Burma and in large numbers in U.S.A., U.K., Srilanka and other countries. They are the most populous speakers of the Dravidian family of languages.

The language spoken in a vast area of 275 Square kilometres of Andhra Pradesh has naturally several regional dialects and many class dialects besides a very specialized literary dialect (which of course is now fading away, losing ground to the modern colloquial standard). The Linguistic Survey of India and the Census Report have enumerated most of these dialects. Some of them are being studied in various ways. There are mainly four dialects spoken in the twenty three districts of the State. The coastal variety which is the dominant one is spoken in the six districts along the coast, i.e.. East Godavari, West Godavari, Krishna, Guntur, Nellore and Prakasam. The Telangana dialect is spoken in the ten districts which were formerly part of the Nizam's dominions, i. e. Adilabad, Nizamabad, Medak, Karimnagar, Warangal, Mahaboobnagar, Rangareddi, Hyderabad, Nalgonda and Khammam. The Rayalasima dialect obtains in four districts, i. e. Kurnool, Anantapur, Cuddapah and Chittoor districts. The Kalingandl dialect is spoken in three districts. Viz., Sri kulam, Vijayanagaram and Visakhapatnam.

Regional dialects of Telugu are spoken Tamilnadu (Madras, North Arcot, Salem, Coim tore, Nilgiris, Ramnad, Kanyakumari, Chengalp South Arcot, Madurai, Tiruchi, Tanjore and Tir velly districts), in Karnataka (Bangalore, Tumk Chitradurga, Kolar, Mysore, Mandya, Raich Bellary and Gulbarga, districts), in Maharash (Bombay, Poona, Sholapur, Nanded, Yeotmal Chanda districts), in Orissa (Koraput, Ganjam Cuttuck districts), in Madhya Pradesh (Baster Durg districts) in the Midnapur district of W Bengal, in the Singbhum district of Bihar and in Palghat district of Kerala. On the whole, Telu in Tamilnadu, Karnataka and Orissa are increasin numbers but are dwindling elsewhere.

There are several class dialects spoken Telugus within the State of Andhra Pradesh elsewhere. VaDarii spoken throughout Telang also occurs in Maharashtra. Gujarat, Karnataka Madhya Pradesh, Kaamaathi occurs in Maharash and Gujarat, Beeraaoi and Daasari are spo in Maharashtra and Karnataka. Pourla occ only in Maharashtra, KoomTaav, Golaarii Kaapeewaari are Telugu dialects spoken in Madh Pradesh. Similarly, ekidi, Mijai, Theera Madari, Koduva, Vadaga and Ottanmoli dialect Telugu are enumerated as occurring in Tamilna

Telugu is believed to have been an off-shoo a Dravidian parent, sharing with Tamil, Kann and Malayalam, among the literary languages of family and some eighteen other non-literary lan ages. Proto-Dravidian is estimated to have b the parent of all these languages at about 4000 E Telugu separated from the family sometime l ween 1100-900 B. C. and developed into a gr literary language much earlier than the 11th tury A. D. There are very early references to people and the language in ancient works. Aitar Braahmana (600 B. C.) referred to the Telugu

the first time in known history and called them Aandhras. The word has variants like Andha, Andhraka in early Sanskrit literature. Ramayana called the Kingdom of our people *aandhra deeSa, aandhraa patha, aandhramanDala.* Bharata's naaTyaSastra mentions that Aandhra was a vibhasa or a separate native language. Tamil literature of the Sangam period has references to Telugu calling it vaDagu or vaDuga 'northern'. The word Telugu has variants in Telugu/Telungu and Tenugu/Tenungu, occurring in literature from the 11th century A. D. Vayupurana mentions *tilinga* as the name of a township. Portugese called the people Gentio (Jentio) and their language Gentoo (jentu). Telingas or Telangas still living in Nepal, in South-eastern parts of India and Burma are probably of our stock. The first regular Indian troops, raised by the British and trained as the then modern army on par with European soldiers are called Telangas.

The first recorded evidence for the Telugu language obtains in an one-word rock edict found at Amaravati (Guntur District), datable anywhere between the 2nd Century B. C. and the 2nd Century A. D. The famous Prakrit anthology Sattaasay (saptaSati) compiled by the Andhra king Hala of the Satavahana dynasty, Kumarila Bhatta's tantra vartikam and several other Sanskrit and Prakrit inscriptions contain words, place names and personal names besides a few short phrases in Telugu. Inscriptions in Telugu appear from 575 A. D. at the earliest, the earliest being found at Erragudipadu village in the Kamalapuram taluk of the Cuddapah district. Telugu inscriptions in verse and those in prose written in ornamental or literary prose appear from 630 A. D. The language shows us from the earliest known period, a considerable Sanskrit influence both in diction and in phase structure. The first great literary work, Nannaya's Mahabharatam was written during the 11th century. Till about the 17th century, Telugu literature developed many a genre native to itself and thereafter imbibed many different literary forms because of the influence of English. Sanskrit, Tamil and Kannada, are the three languages of India which have literature earlier than that in Telugu. Telugu and Kannada had a common script untill about 1300 A.D. Some argue that the separation of scripts took place even as early as 1030 A.D. North Indian litetatures are much later in development. Telugu is listed as one of the national languages in the 8th schedule of the Indian constitution.

Any language passes through the natural course of development. Telugu became a literary language by the 11th century but the Official Language of the State of Andhra Pradesh during the 20th Century. The period between the two stages attests a gradual growth in stature of the language. Until after the end of the 2nd Century A.D., Telugu was lying low as any other vernacular in official activities. Later it found place in bilingual Sanskrit—Telugu, and Prakrit-Telugu inscriptions with a progressively increasing usage till about the 17th century A.D. Inspite of literary references, there is no valid proof for its being the official language during the period of vengi calukyas. Minor kings, feudal lords and chieftains started using Telugu as their official language even from as early a time as the 575 A.D. Codas of velnaadu, Vaydumbas, Baanas etc did like this. But Sanskrit continued its domination as the language of the State with all emperors like Kakatiyas and its prestige went on increasing day by day. It may be desirable here to quote from the 'History of Reddikingdoms' written by the late eminent Mallampalli Somasekhara Sarma on this matter which is as follows ;

"...With the establishment of independence in the country, Telugu literature entered on a new phase of development. Before this period it found favour with only maandalikas or feudatory chiefs, while Sanskrit enjoyed royal favour and patronage from the Soverign lords of the land...The Kakatiya monarchs of Warangal also supported Sanskrit Scholars and poets, while their subordinatas patronized the Telugu poets. Telugu also emerged from its subservient position, and proudly occupied an equal, if not superior, status to Sanskrit, and shared the royal patronage equally .." (pages 492—493.)

The prestige of Telugu increased progressively and its hold on Kings and dynasties tightened. Even when Moslems like Qutub Sahis of Golkonda held their sway, Telugu became increasingly popular as medium of administration. During the British period, all notifications, declarations and records pertaning to populace continued to be in Telugu eventhough the official language was English. Telugu found its way as medium of instruction upto Matriculation by 1920's, when the Andhra University was established in 1926 during the British regime. Sections 3 and 4 of the act envisaged teaching through the medium of Telugu. It did not happen but the intention was there. It has to be noted that by this idea, if not the measure, the speakers of Telugu were contemplating to develop Telugu as the vehicle of modern thought and expression not only in the administrative field but in the fields of Science and technology. The hope was to develop into a great modern language like English.

Development of Telugu received a shot in the arms when the separate State of Andhra was carved out on October 1, 1953 in independent India, commensurate with the national policy of ruling the people in their language. In 1955 on September 29, the assembly once again resolved the urgent need to increase use of Telugu in State transactions. United Andhra Pradesh was formed on November 1, 1956 and efforts were made in the meantime to compile glossaries of administrative and judicial terms that should be used. The committee constituted for the purpose under the chairmanship of the late Ayyadevara Kaleswara Rao completed its work in 1963. The year 1966 is most important since it was then the A. P. State legislature passed on enactment declaring Telugu as the official language of the State. On March 19, 1974 the State Government established the official Language Commission with Vavila Gopalakrishnayya as Chairman, in order to expedite the process.

Legal administration, for all practical purposes, has been in Telugu in the lower courts. Recently the A. P. High Court permitted judgements of lower courts to be delivered in Telugu. Legislative, executive and legal administrative wings being interdependent, the good work done at one place will certainly leave its marks on others. The progress, growth and development that Telugu registered on these fronts runs in close parallel to the development of other Indian languages. Telugu translation of the constitution of India received authenticity only a few months ago. In the field of education the achievement of Telugu is remarkable.

The Government appointed a high level committee of scholars under the Chirmanship of the late Pingali Lakshmikantam in 1965 to postulate the form of Telugu that should be used as the medium of instruction and also in administrative usage. Later in 1966, another committee was constituted under the Chairmanship of the then Education Secretary J. P. L. Gwynn to advise the Government on the modus operandi. As a result, the Government established an institution for the purpose, named it 'Telugu Akademi' and directed that the new body should publish literature in Telugu at the University level and assist the Government in the modernization and enrichment of the language. In the same year Telugu was declared the medium of instruction at the Intermediate level and in 1970 as the same at the first degree level. Hundreds of textbooks, reference books and other reading material have been published by this Akademi in about 25 different subjects and has recently taken up production of post-Graduate level material. Telugu is a language that can borrow, absorb and use any foreign words or concept with ease like English. In the course of a decade or so from now, it will have overtaken in richness of vacabulary, profoundity of information and versatality of expression all Indian languages inclusive of Hindi because of its in-built qualities and the wide and various modern literary, scientific and technological information that modern Telugu is producing.

THE EVOLUTION OF THE TELUGU LANGUAGE

BH. KRISHNAMURTI

TELUGU is the most widely spoken language of the Dravidian family which consists of 24 languages spanning the entire South-Asia, from Baluchistan to Sri Lanka. In terms of population, Telugu ranks second to Hindi among the Indian languages. According to the 1971 census, Telugu is spoken by 43.5 millions in Andhra Pradesh. Taking into account the Telugu speakers residing in the other states within India and also in the other parts of the world, we can easily say that Telugu is the first language of at least 60 million people.

The evolution of Telugu can be traced through centuries in terms of its form as well as its function. The formal evolution of Telugu should show how modern Telugu can be traced to its earliest beginnings through several stages of change. The functional evolution should deal with the varying roles in which the language has been used through centuries.

THE EVOLUTION OF TELUGU : A Formal View

Pre - Telugu

The reconstructed parent of all the modern Dravidian languages, called Proto-Dravidian, split up into three sub-families some 5,000 years ago, viz. South Dravidian, Central Dravidian, and North Dravidian. The Southern sub-family split up into two branches around 2000 to 1500 B.C. One of these branches known as South Dravidian I developed into the modern Southern languages—Kannada, Toda, Kota, Kodagu, Irula, Tamil, and Malayalam. The other branch known as South Dravidian II developed into Telugu, Gondi, Konda (or Kubi), Kui, Kuvi, Pengo and Manda. There is evidence to show that even by the 5th or 6th century B.C. Telugu emerged as an independent language—no longer mutually intelligible with its sister languages. Although culturally Telugu is closer to its

Southern neighbours—Tamil and Kannada—genetically it is closer to its northern neighbours, Gondi, Konda, Kui, Kuvi, Pengo and Manda. There is evidence to show that these languages freely borrowed vocabulary from Telugu even from the prehistoric period, whereas borrowing between Telugu and Tamil-Kannada has been mostly during the historic period, i.e. post-5th century B.C. The main cleavage between the two southern branches can be seen when we compare Telugu (SDr II) words * like *waanRu* 'he', *reNDu* two', *leedu* 'no', *mraanu* 'tree', *praanta* 'old' with Tamil (SDr I) cognates *avan*, *iraNTu*, *illatu*, *maran*, *paZa*, etc. Telugu and SDr II languages have personal pronouns like *naa-* 'my', *maa-*'our', whereas Tamil and SDr I languages have *en-/nan-*, *em-nam-*, correspondingly.

It is possible to identify broadly four stages in the history of the Telugu language : (1) 200 B.C.—500 A.D. (2) 500-1100 A.D. (3) 1100-1400 A.D. (4) 1400 – 1900 A.D. During the first phase we only come across Telugu place names and personal names in the Prakrit and Sanskrit inscriptions found in the Telugu country. From this we know that the people's language was Telugu although the language of the rulers was different. The first complete Telugu inscription belongs to the Renati Cholas, found in eRRaguDipaaDu, Kamalaapuram Taluk, KaDapa District about 575 A.D. It appears that literature also existed in Telugu about the same time, because we find literary style in the inscriptions some three centuries even before Nannaya's (1020 A.D.) *Mahaabhaarata*. By the time of Nannaya the popular language had considerably diverged from the literary language as can be inferred from such forms as *istimi* 'we gave', *eembhay* 'fifty', *tombhay* 'ninety' as opposed to the corresponding literary forms of Nannaya, viz. *iccitimi. ēmbadi, tombadi.* Telugu was exposed to the influence of Sanskrit and Prakrit languages and literature as early as the 3rd century B.C.

500—1100 A. D.

The literary language confined to the poetic works flourished in the courts of kings and among the scholars. Sound changes which occurred in the popular language are reflected in the literary language, although the two streams remained apart in grammar and vocabulary. Most of the sound changes which took place between the 7th and the 9th centuries got settled by the 11th/12th centuries. Early Telugu *L, N* (ళ, ణ) became *l, n* (ల, న), *eeLan* > *eelan, koNi* > koni *Z*, (ఴ) developed into *r* and *D* in different positions in a word *pZoolu* > *proolu, eeZu* > *eeDu.* The masculine singular suffix *nRu* (న్ఱు) became *NDu* (ణ్డు) *waanRu* — *waaNDu.* The use of anuswaara *m* (ం) in the place of *ṅ ñ N n m* (ఙ, ఞ, ణ, న, మ) was on the increase. After a long vowel, full nasal (O) tended to become obscure nasalizing the vowel, waaNDu > waanDu. *mbu* was being pronounced as *mu*, *paambu* > *paamu.* The plural suffix—*Lu* (ళు) became—*lu* (లు). In the case of noun and verb inflection there was not much difference between the literary language and the spoken language.

1100—1400 A. D.

The literary language got stylized and rigid shutting itself off the influence of the contemporary spoken language. Keetana (13th century A. D.), a disciple of Tikkana prohibited the use of spoken words in the poetic works and quoted some spoken forms, *teccutaaDu* 'he will bring,' *wiiTii* 'these also,' *mammuu* 'us also, *pancaakumu* 'don't divide,' *toopincaakumu* 'don't cause to push,' etc. These

---

* To facilitate printing the following orthographic conventions are used in transliteration : Long vowels are indicated by double vowels : ఆ *aa*, ఈ *ii*, ఊ *uu*, ఏ *ee*, ఓ *oo*. Retroflex (muurdhanya) consonants are indicated by capital letters ట *T*, డ *D*, ణ *N*, ళ *L*, ష *S*. Dravidian ర and ఱ are symbolized *r* and *R* respectively. ఴ *Z* stands for an old Telugu sound which no longer exists. It was written in the inscriptions and corresponds at Tamil *zh* in *pazham* 'friut'. *EE* stands for the vowel in words like 'cat', 'rat', etc. o *m* is anuswaara.

examples provide valuable evidence on the form of the spoken language of that period as well as on the high-brow attitude of the literati even on the educated speech.

Many changes, phonetic and grammatical continued to effect the spoken language as evidenced from the inscriptional language. Z which split up into *r* and *D* was slowly on its way out in the written form. *R* (ఱ) which started merging with *r* (ర) earlier created confusion among the poets as to how to maintain the distinction in writing. Word initial *D* became *d – Daggara > daggara, Daagu > daagu* etc. *iya > i, e.g. y—kanniya > kanne, kaLLiyamu > kaLLemu,* etc. The use of anuswaara (*ṃ*) extensively replaced the nasal consonants before other consonants, (i. e. ఙ్క, ఙ్గ, ఞ్చ, ఞ్జ > ంక, ంగ, ంచ, ంజ, etc.). *c, j* tended to be pronounced *ts, dz* before non palatal vowels, i. e. *a, aa, u, uu, o, oo,* etc. Sanskrit *ṛ* (ఋ) was written *ri/ru, pitrusthaanamu* (1112 A. D.). Words like *mraanu, traavu* started losing the *r* consonant becoming *maanu, taavu* etc. *s* was pronounced *ś* when followed by *i ii e ee* as it is now, *ceeśina* (1290 A D.). Conjunctive-*un* was replaced by *uu* or *nnu/nni, ellappuDuunu* (1003 A.D.) 'always,' *prati samwatsaramunnuu* (1243 A.D.) 'every year.' *mu* at the end of neuter singular nouns became *m, raktam* (1187 A.D.). Plurals of these forms lose *m* and lengthen the preceding vowel, e. g. *karaNamulu > karaNaalu, kuncamulu > kuncaalu.* Literary forms like *deewuniki* have variants as *deewuDiki* in the inscriptions. Archaic case suffixes like *poNTe* 'for,' *andu, naN* 'in', *meyin* 'with,' *ceesi* 'because of' were getting lost ; *walla* (< walna) 'because of', *n-uNDi* 'from (place, time),' *kaNTe* 'than,' *loopala* 'inside' were gaining greater currency.

The honorific suffix *-gaaru* was extensively used in the educated speech although it failed to get into the poetic language.

okaTi 'one' replaced *okaDu* and *aydu* 'five' replaced earlier *eenu,* progressively. The numerals 20, 30, 40, 50, 90 were represented in the inscriptions as *iravay, mupphay, nalabhay, eembhay, tombhay* as they are pronounced today. *-vuru* became *-guru,* resulting in forms like *muuguru/ mugguru* 'three persons', *naluguru* 'four persons', *ay(du)guru* 'five persons', etc. Predicative verbal nouns like *iccinawaaDu* 'the one who gave' of the earlier age became *iccinaaDu.* This change is reflected in Tikkana's *Mahaabhaarata* usage already. Habitual-present forms like *naDaceDunu* 'he (will) behave', *naDacedamu* 'we (will) behave' became *naDaceenu, naDaceemu,* etc. Verbs in *-inan* like *ceesinan* 'if/though one did', split into two forms paralleling its different meanings, *ceesteenu / ceestee* 'if one did', *ceesinaa(nu)* 'even if one did'. The *-tee (n)* forms surfaced from the popular language as there is nothing corresponding to it in the poetic language. In ordinals *awa>oo,* e. g, *muuNDoo naDupu* (1186 A. D.) 'the third act', etc. Habitual verbs has *ee* instead of *eDu,* e. g. *anee* for earlier *aneDu.* Loan words of Arabic and Persian origin like *traasu, Doolu* abound owing to contact between Telugu and those languages which served as the official languages of the Muslim rulers.

1400—1900 A.D.

During this period many changes culminating in today's form of Telugu took place: *kr-, ir-, pr-,* etc. totally became *k-, t-, p-,* by losing *r,* e. g. *krotta > kotta, krinda > kinda,* etc. *iiyaka > iyyaka* 'without giving, *ceeyaka > ceyyaka* 'without doing', etc. *naayaNDu* became *neeNDu, / niiNDu.* Forms like *raayaNNi, braamhaNNi* resulted from internal sandhi from older *raayaDi+ni, braamhaDi + ni.* When *waaru* became a polite singular, *waaNDlu* came into vogue as the regular plural of *waaDu* as it is today. Forms like *istimi* 'we gave' *ceestimi* 'we did' *samarpiṃstimi* 'we offered', increased. Predicative verbal nouns like *waccinaa (N) Du* became finite verbs replacing with *waccenu,* etc.

Forms in *-tuu* make their appearance in the inscriptional language, e. g. *paalistuu* 'ruling' *ceestuu* 'doing'. In the sense of 'must' in the 2nd person, forms like *etteedi* '(one) must raise' became popular in the place of the poetic *ettunadi* etc. In the place of older *waccinan-*, *ceesinan*, one finds by the 16th and 17th centuries only forms like *waccinaa, ceesinaa* etc. as they are in present-day Telugu.

Future-habitual forms like *pondutaaru* 'they (will) get' *wastaaru* 'they (will) come' which remained in popular usage for over 6 centuries made their first appearance in the 16th century inscriptions. From Keetana's (13th cent. A. D.) strictures against spoken language, we notice that such forms were in vogue even by his time. Reflexive *-koni* became *-ka*, *anubhavincu-ka* 'having enjoyed oneself' (1691 A. D.). A new negative of the past tense came into existence e. g. *ceeya leedu* (one) did not do'. The continuity of an action was signalled by *-tū or tā*, e. g. *ceestū* (1600 A. D.), *bhakṣistā* (1636 A. D.). These two forms as they are now represented in coastal and Rayalaseema dialect occurred in written form as early as the 13th century. Initial *wa-* sounded like *o* and vice-versa as in *waddā/odda* 'at', *wappaginci/oppaginci* 'having given'. A new sound *EE* as in 'bank' was in use written by a pre-vocalic 'y' *myeera* (mEEra) 'boundary' (1688 A.D.). Nasal vowels were lost but the scribes followed a new device to indicate this, the following consonant is written double where the nasal was fully articulated; it is written single when the nasal was not pronounced *saagiṃcci* e. g. *(=saaginci)*, *too*^{m}*Talu* (*=tootalu*). Numerals were exactly as they are pronounced throughout the state today. The use of complex verbs was on the increase as it today, e.g. *weLLadarumu* 'to chase', *kanukkonu* 'find out', *toosiveeyu* 'reject', *naDipincukonu* 'to have (things) go as one wished'. There is reduction in the use of past tense verbs with their progressive replacement by verbal predicates, which became finite verbs *-ceesenu*> *ceesinaaDu*, 'he did', *saagincenu*> *saagincinaaDu* 'he conducted' etc. The case suffix *-nunci* 'from' came into existence beside - *nuNDi*. Modern forms like *cuutaam* 'let us see', *wedakudaamu* 'let us search', *caalaa* 'much', *aalaagu* 'that manner', *iilaagu* 'this manner', etc., abound in usage even in the poetic writings.

The prose language of the 19th century as can be seen from 'kaifiyats' shows the educated speech as base with occasional influence of the literary language. We also notice the influence of the urdu language on Telugu before the English education spread.

From the foregoing overview of the history of the Telugu language, one can see that what we now use as modern standard Telugu had its origins in the spoken variety right from the 10th century. The language was progressively enriched by contact with Sanskrit, Prakrit, Urdu and English from the beginning of its history.

EVOLUTION OF TELUGU: A Function View

Until the advent of the printing press and the school system of education, Telugu was broadly used in four areas : (1) poetry, (2) inscriptions, (3) folk literature, (4) common speech (social and perhaps official). The language of the inscriptions has always been based on the contemporary speech of the educated with occasional admixture of literary and rustic expressions. Folk literature—in the form of songs—drew mainly on the speech of the common people among whom it circulated—basically rural in its base. Both in its appeal and its form, the poetic language was confined to royal courts and the interested elite and care was taken to keep it insulated from the speech of even the scholars and poets who used it in other areas of communication. Because of this restriction on the medium, prose never emerged as a form of classical literature in Telugu. Even the sparse scientific writing on prosody, arithmetic, medicine, and grammar was cast either in Telugu verse or in

Sanskrit ślokas. The emergence of popular literary forms like the śataka, devotional songs, and the yakṣagaana necessitated extensive reliance on contemporary spoken language to extend their appeal and expressiveness. Early commentaries, historical accounts (like *Raayavaacakam*), and the few prose works that were written for instructional purposes in the first half of the 19th century were all written in educated speech which was distinct from the language of the literary dialect. In 1853 Cinnayasuuri, a Telugu Pundit in the Presidency College, first experimented with a prose variety based on the classical poetic language in his book *niiticandrika*. In 1855 he published *BaalavyaakaaraNamu*, an excellent grammar of the poetic language–but was intended for school study and as guide to 'correct writing'. These works had, to some extent, given support to traditional Pundits who upheld the *kaavyabhaaSa* as primary and the spoken lauguage as its degenerate variety. The influence of Cinnayasuuri temporarily arrested the growth of creative prose by famous writers until Gurazada appeared on the scene and first produced his social play *Kanyaaṣulkam* in 1897 in a near-modern language. The controversy that raged between the two schools, classical and modern, subsided in 1919 with a victory for the classicists to perpetuate the use of the so-called *graanthika* (or the poetic dialect) as the text-book language and as the examination medium. However, teaching has all along been done only in the spoken variety of the teacher.

For about 90 years (1850-1940) Telugu prose had a stunted development, although scholars like Kandukuri Viireeśalingam and PaanuganTi used a 'liberalized poetic variety' in their writings which was neither fully classical nor fully modern. But for Cinnayasuuri and the subsequent controversy, perhaps better novels in Telugu would have come at about the same as in Bengali or even earlier.

Since the forties, Telugu prose style got out of the clutches of the traditional Pundit. The emergence of the mass media of communication—like the radio, the cinema, the language newspapers and new forms of writing under the impact of the Nationalist movement reinforced the importance of the spoken word and various literary forms blossomed in modern language. By and large, the prosperous Krishna-Godavari belt became the breeding ground of many writers and scholars and their spoken variety entered various prose forms and slowly spread to the other areas assimilating other dialects. The language used in all modern forms of literatures and newspapers now has a great degree of uniformity and acceptability which lends it the status of a standard language. Now the nationalized text-books and those prescribed for Telugu language degree by universities are the only 'sanctuaries' of the poetic dialect.

In April 1964, a Seminar sponsored by the State Government was held on the campus of Sri Venkateswara University under the Chairmanship of late Sri Pingali Lakshmikantham to resolve the style controversy in school books. It was resolved at this seminar that only the modern language should be used for all subject (non-1st language) books written in Telugu and in all the 2nd language books. This resolution has been implemented in the case of subject text-books produced by the Telugu Akademi, although a few odd forms like *cuuDawale* (instead of *cuuDaali*) '(one) must see', *pustakamu* (instead of *pustakam*) occur in the name of standardization of the language. The Andhra University Academic Council resolved in 1973 that modern Telugu should be allowed as the examination medium and modern literature should also be prescribed for study at the University level. In 1971 the Sri Venkateswara University permitted the use of modern Telugu for Ph.D. theses in Telugu. In 1966 Telugu became the official language of the State and it was decided in 1974 that correspondence at the Taluk level would only be in Telugu. In 1969 Telugu as the medium of instruction was introduced on a large scale in higher education.

The following suggestions may be considered to speed up the development of the language as a vehicle of modern knowledge:

1. Technical terms should be borrowed freely and translated in Telugu. Translated technical terms could be used only if they had already gained currency or if they are coined thoughtfully to suit the ' genius ' of the lauguage.

2. Encouraging a mixed style in which English terms and phrases which cannot be readily translatad can be freely embedded in Telugu sentences.

3. Original writing in different branches of science and technology to be promoted in preference to translations.

4. Bringing out research journals in different branches of knowledge.

5. Promoting bilingual style (as defined in 2 above) for correspondence in all branches of administration and for argumentation in courts.

6. Translating, where needed, reference works from English and other world languages.

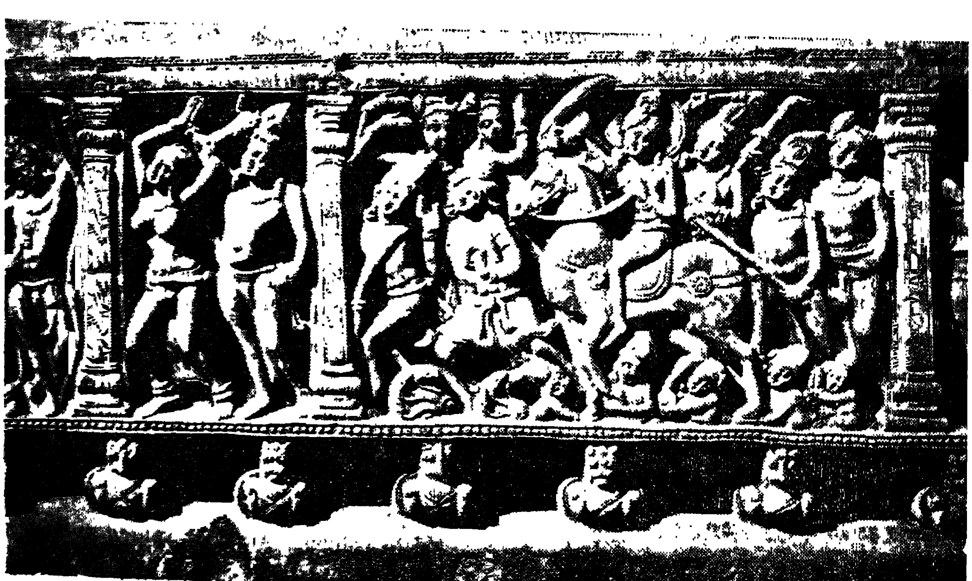
7. Establishing units for translators' training in universities.

8. Bringing out grammars and dictionaries for modern standard Telugu.

It must be noted that no language can ever be spoiled. However, wrong planning and rigidity may slow down the process of its growth. Correct language planning involves mainly creating conditions under which the inherent processes of language change and growth or allowed free play to speed up the development of the language'*

---

* Part of this essay is based on the book *Telugu BhaaSaa caritra (The History of the Telugu Language)* which the writer has edited for the Andhra Pradesh Sahitya Academi.

TELUGUS THROUGH AGES

DEVULAPALLI RAMANUJA RAO.

THE coastal region is Saraswati. Rayalaseema is Parvati. Telangana is Lakshmi. The Mother Superior of all the three is the Telugu matriarch. The land of Trilinga—encompassed by Daksharama, Srisailam and Kaleswaram—is the present Andhra Pradesh. The Circars area, Telangana and Rayalaseema—the principal regions of Andhra Pradesh—have been, for two decades and more, on the path of progress.

As the splendour of a thousand lotuses blooming in a lake as the light of a million rays radiated by the Sun of Culture, Telugu life is a mansion of bliss built on the foundation of unity.

FIRST STEP

Unforgetful are the efforts and the sacrifices made to bring under one administration the Telugu people, who had been separated. In the Circar districts, Rayalaseema and Telangana, there were popular movements. The object was that, if people were to be partners in the business of government, the language of the people should be the language of Government. The movements were fruitful. The advent of Andhra Pradesh on November 1, 1956, was the first step towards, the cultural development of the entire Telugu region.

Telugu is a mellifluous language. It is lauded as the Italian of the East. Krishnadeva Raya, the Andhra Bhoja, sang in priase of Telugu. The pioneer of modern Telugu poetry, Rayaprolu Subba Rao, has spoken of the flavour of Telugu as superior to the taste of grapes and richer than the sweetness of bananas. Many a famous philologist has opined that Telugu should be the national language of India.

Lakhs of Telugus are living on the borders of the neighbouring States of Tamil Nadu, Karnataka, Maharashtra, Madhya Pradesh and Orissa. They mingle with the people of those States and live in an atmosphere of cordiality and fellow-feeling.

They preserve the Telugu language and the Telugu culture. The Government of those States also help to foster the language and the culture of the Telugus.

COMMON BOND

There are innumerable Andhras living in other countries like South Africa, Mauritius, Sri Lanka, Burma, Malaysia, Singapore and Indonesia. Outside our own State, there are about a crore of Telugus. Whether in other States or in other countries, the Telugu people have a common bond. Their culture is one. Their language is one. They speak the same tongue: they sing the same melody.

The Telugu people have, since time immemorial, been a race devoted to the fine art. They have excelled in sculpture, painting, literature, music and the fine art. Ours is a proud lineage. Ours is a glorious history.

PERENNIAL SPRING

To the best of history's knowledge, it is a stream of two millennia. Even before that hoary past, Andhra culture had been a perennial spring. This river has frisked along hills and vales, passed through forests and skipped over many an impediment. Over the centuries, this river has diverted itself into numerous distributions. Diversity blends into unity, which has its consummation in the ocean of oneness. Unity has, all along, been a synonym for Andhra history.

Leaving alone the citation of Andhra distinction in the *Aitareya Brahmana* and other ancient records, we may say that our history assumed a shape with the epoch of the Salivahanas *alias* Satavahanas. The first kings who lorded it over the whole of Andhra Desa were the Salivahanas. This dynasty reigned for four centuries and a half. Their progenitor was Srimukha. He was the heroic personage who established the Andhra kingdom in the third century B. C., who annexed the Magadha empire and extended Andhra grandeur to northern India.

FIRST CAPITAL

The first capital of the Andhra kingdom was Srikakulam on the banks of the Krishna. Later, it was shifted to Dhanyakataka. Dhanyakataka was the ancient name of the modern Dharanikota, near Amaravati, on the Krishna in the Guntur district. The Andhra empire of those times extended from the Bay of Bengal in the east to the Arabian Sea in the west.

Hala's was mighty name among the Satavahana emperors. He was a great poet in the Prakrita language. He was a patron of poets. Though Andhras, the Satavahanas promoted Prakrita, which was adopted as the court language. The first author among the Telugus was, perhaps, Hala himself. Hala's *Gathasaptasati* is remarkable in our ancient literature now available to us. Gunadhya was Hala's minister. He made a prodigious collection of stories in prakrita, entitled the *Brihatkatha* (the stupendous story). The Andhras proved themselves adepts in the art of story-writing so long ago. After Hala, the two notable personalities were Gautamiputra Sri Satakarni and Gautamiputra Yajna Sri Satakarni.

GOLDEN AGE

The period of the Salivahanas may be described as the gelden age of Andhra history. The people of that era registered an all-round progress. Buddhism was widespread. The Buddhist stupas and *viharas* of the time are famous. Stupas emerged at Dhanyakataka, Bhattiprolu, Guntupalli, Ghantasala, Chinna Ganjam and other places. The Buddhist *sangharama* of those times were magnificent centres of learning. Prominent among the seats of Buddhist learning of those days was the one at Dhanyakataka. During the time of the Satavahanas, we had trade relations with western

cities like Rome and also with the eastern countries.

MARITIME COMMERCE

Gautamiputra Yajna Sri Satakarni gave an impetus to sea voyages and maritime commerce. Along with our exports, there was the importation of our religion, our culture and our arts into the countries of the east. Though Buddhism was predominant among masses, the Salivahana kings stuck up to vedic religion. Nevertheless, they encouraged Buddhism. The world-renowned Nagarjunacharya flourished in those days. The existing Amaravathi stupa and the ancient Dhanyakataka stupa belonged to that period. It was the Andhra Satavahanas who furnished the prelude to South Indian culture.

After the Satavahanas, the kings of the Ikshwaku dynasty deserve an honourable mention. Vasistiputra Kshantimula was the king who founded the Ikshwaku kingdom in the Telugu country. It is said that the Telugu country during his reign enjoyed prosperity.

In the vicinity of the present Nagarjunakonda there was Viayapuri in all its eminence and effulgence. Nagarjunakonda is the symbol of the fine culture of the Telugus intertwined with the history of the Ikshwakus. In those days Sriparvata was a great Buddhist *sangharama*, which attracted Buddhist pilgrims from far-off lands.

NAGARJUNAKONDA

Nagarjunakonda at that time was a great Buddhist pilgrim centre. Thanks to Nagarjunachaya's glorifying halo, the place gained renown in far-off countries. The principal stupa in Nagarjunakonda was called *Mahachaitya*. In this *Mahachaitya* were lodged the sacred relics of Lord Buddha.

Inestimable is the art of the Nagarjunakonda stupa. The sculptural art of the Telugus of the time was applauded as the best in India. The motif of the sculpture of those times was the depiction of the life story of the Buddha. Over and above, the sculptures mirrored Andhra contemporary life. Our history and culture of that period are reflected in those sculptures.

After the Ikshwakus, mention should be made of the Brihatphalayanas, the Salankayanas, the kings of the Kandara and the Vishnukundin dynasties. From about the last quarter of the fifth century, the Vishnukundins were in power. Between the time of the Ikshwakus and that of the Vishnukundins, there were important changes in the Andhra country Various races which had come from the north settled here.

The immigrants and the original inhabitants merged, and an integrated Telugu community emerged. Regarding religion, too, there was change. Buddhism declined, giving place to the Vedic religion. Prakrita language and Prakrita poets were out of favour. Sanskrit language, Sanskrit poets and Vedic learning gained respect. Telugu began to shape as a sweet language. It was in the cradle.

GREAT HERO

After the Vishnukundins, the eastern Andhra came under the rule of the Chalukyan Kshatrias. They were related to King Pulakesi, who ruled from his capital Vatapi (the modern Badami) in Maharashtra. Pulakesi was a great hero who defeated emperor Harshavardhana. His brother, Vishnuvardhana, was the founder of the eastern Chalukya dynasty. His independent rule started in the Vengi country in 625 A. D. The Chola kings of the south had matrimonial alliance with the Vengi Chalukyan kings. Rajaraja Chola gave his sister, Kundavamba, in marriage to Vimaladitya, brother of Sakti Varma.

Rajaraja Narendra was their issue. He married Ammanga Devi, daughter of Rajendra Chola. His reign commenced in 1022. The first Telugu poet, Nannaya, adorned the court of Rajaraja Narendra. Telugu developed gradually during the time of the Vengi Chalukyas, and poetry was cultivated. The earliest Telugu work that has come down to us is Nannaya's *Andhra Mahabharata*, written under the patronage of Rajaraja Narendra. During the time of the Vengi Chalukyas, commerce too expanded. Our merchants traded with the eastern countries and islands.

KALINGA REGION

When we speak of the sea voyages and maritime trade of the ancient Andhras, we cannot afford to lose sight of Kalinga. Kalinga was the region which extended from Pithapuram in the Godavari district of central Andhra to the bank of the Mahanadi in the north. The kings and people of those days were Buddhists. The Ganga kings ruled over Kalinga from 500 A. D. to 1400 A. D. They patronized Vedic learning as well as the arts.

It was they that built the magnificent temples of Srikakulam, Puri Jagannath and Konarka. The Kalingas were an adventurous people. They braved the seas and traded with Burma, Malaya, Java, Sumatra and other distant places. The kings of the Sailendra dynasty, who ruled Java during the eighth, ninth and tenth centuries, hailed from Kalinga.

After Chalukya Rajaraja Narendra, the Vengi kingdom was involved in trouble. Rajendra Chola, son of Rajaraja Narendra, was greatly attached to his maternal uncles. Thus, this association with the Tamils became very intimate. At that time, Tribhuvana Malla Vikramaditya was the ruler of the Kannada Kingdom. He belonged to the family of western Chalukyas. The Telangana region was then under the rule of western Chalukyas. The Kannada king was making every effort to go out on an expedition from the Telangana side and occupy the Vengi kingdom. But he was not successful. In course of time, eastern Andhra disintegrated into small zones and petty principalities.

TEMPLE ARCHITECTURE

The Kakatiya nobles ruling in Telangana were the vassals of the Kannada emperors. These Kakatiyas were out to proclaim their independence. The smithereens of the Telugu country were cemented by Kakatiya Ganapati Deva, who averted disruption and established an integrated Andhra empire. That was indeed, a supreme event in the history of the Telugus. The rule of the numerous lords and nobles in eastern Andhra was not altogether devoid of good. Temple architecture developed into an excellent art. Music and the art of dance acquired a new grace and a fresh elegance. The *Vedas* and the *Sastras* gained in popularity.

The progenitor of the Kakatiyas was Betaraju. His son was Prolaraju, Prolaraju's second son was Betaraju II. The son of Betaraju II was Prolaraju II. All these kings ruled the Telangana region, with Anumakonda (Hanumakonda of today), under the vassalage of the western Chalukyas. Prolaraju II proclaimed himself independent of the western Chalukyas.

GREAT FORT

Ganapati Deva assumed power in 1199 A. D. After his accession, the capital was shifted from Hanumakonda to "Orugallu." A great fort was built by Ganapati Deva at Warangal. It was the time of the invasions of Mahammad Ghori. It was Ganapati Deva who, for the first time, made an attempt to bring the entire Telugu country under the aegis of a single authority with a view to resisting foreign aggression.

The great poet, Tikkana, adorned the court of Manumasiddhi, the Telugu Chola King who ruled Nellore. It was under the patronage of Ganapati Deva that Tikkana completed the translation of fifteen cantos of the *Mahabharata* and recited it for the first time in the fort of Orugallu. Tikkana of Nellore looked up to Kakatiya Ganapati Deva as a friend, as a patron who was prepared to listen to his Muse. Ganapati Deva was an efficient king. He was irresistible. In puissance he was unequalled.

He rose to great heights of valour. The whole country from Kalinga in the north to Chengalput in the south saluted the power of Ganapati Deva. A son of the Telugu Mother ruled at Kanchi, as a representative of the Kakatiyas. The light of the Telugus radiated a million rays of brilliance. The Kakatiyas were hundred per cent Telugus. Ganapati Deva was an Andhra emperor. In the words of Vidyanatha, Orugallu is an Andhra city. Ganapati Deva ruled the Telugu empire with a halo for sixty-two years.

BENEVOLENT REGIME

Ganapati Deva had no male issue. Rudrama Devi was his only offspring. She was a worthy daughter of a worthy father, by virtue of her regal demeanour, intrepidity and political acumen. May be, she excelled her father. Rudrama Devi succeeded Ganapati Deva. What the Rani of Jhansi was to Bharat, Rudrama was to Andhra. She had the reputation of looking after the people with the affection of a mother. Hers was a benevolent regime. Her grandson was Prataparudra Deva. Under his leadership, the Telugu armies went beyond Kanchi and conquered the country farther south down to Tiruchirapalli.

Prathparudra Deva shone like Rudra—the terriffic. During his time the Delhi Sultans, with mighty army, invaded Orugallu many a time. Unable to face the might of Prataparudra Deva, the Sultan's troops took to their heels. But as ill-luck would have it, on one occasion, Prataparudra Deva was taken captive. As he was being escorted to Delhi, Prataparudra Deva, who prized honour above everything else, somehow managed to commit suicide on the banks of the Narmada. The fort of Warangal fell for the Sultanate. The entire Telugu country passed under the rule of Delhi. The light of the Telugus was bedimmed.

Siva Devayya, the minister of the Kakatiyas, a veteran politician, was a great devotee of Siva. It was a time which saw the exuberance of charities, religious practice, sculpture, music, dance, literature, painting. military science, agriculture, trade, entertainment, festivities and happiness. The fort of Warangal, the thousand-pillared temple, the shrine of Ramappa, the lakes of Pakala, Laknavaram and Ramappa are splendid specimens of the resplendent times of the Kakatiyas.

Jayapa Senani, the commander of the forces of Ganapati Deva, was the author of the famous treatise of dance, *Nritta Ratnavali*. He himself an eminent choreographer. The history of the Kakatiya empire which achieved an all-round progress, deserves to be written in letters of gold.

THE SUN SETS

With the exit of Prataparudra Deva, the sun set on the Kakatiya empire in 1323 A.D. Once again the Telugu country broke into crumbles. The mansion of power erected by Ganapati Deva was in ruins. Later, a few independent Telugu kingdoms were set up. Musunuri Prolanedu made Rekapalli on the Godavari his capital. With Orugallu in the Telangana region as capital, Prolanedu's cousin, Kapanedu, ruled on the banks of the Tungabhadra. Harihara Rayalu and his brother Bukka Rayalu carved out their own kingdom in 1335 A.D. with Vijayanagar in Rayalaseema as capital.

The Telugu country freed itself from the Muslim yoke. But the country was united as in the times of the Kakatiyas. In 1347 A.D. Bahmani kingdom

came into being in the Deccan. The kingdom of Recharla Anavotanedu in Rachakonda (Telangana) and the kingdom of Vema Reddi in Addanki (Guntur) also made their appearance. Towards the end of the fourteenth century, the Telugu country got divided into a few important kingdoms. The unity and glory of the Kakatiya period were no more. Anavota Reddi shifted his capital from Addanki to Kondaveedu.

REDDI KINGS

During the period of the Reddi kings, fine arts like music, poetry and dance were in bloom. The kings were erudite scholars in Sanskrit and Telugu. Komaragiri Reddi authored a Sanskrit treatise on the art of dance—*Vasantarajeeyam*. He was also known as "Vasantaraya," the great Sanskrit scholar and poet. He achieved proficiency in literature as well as music. In addition to the fine arts, the Reddi kings gave a fillip to sciences like ayurveda and astronomy. The great poets, Yerrapragada and Srinatha, belonged to this period.

The era of the Reddi kings may be described as the vernal season of Andhra literature. Under the influence of leading merchants like Avachi Tippayya Chetti, maritime trade with the east Asian countries developed. The bustle and animation, which had marked the Motupalli port during the Kakatiya period, was restored by the Reddi kings. Malla Reddi paid special attention to the improvement of Motupalli. Vema Reddi, the devotee, did a great service to pilgrims by the construction of steps from Srisailam to Patalaganga.

TELANGANA POET

Like the Reddi kings, their contemporaries the Rachakonda sovereigns, too, fostered literature and the art of music. Telugu poets as well as Sanskrit poets received their succour and respect. Kumara Anavotanedu, grandson of Anavotanedu, was an eminent Sanskrit scholar. He authored plays and treatises on music and rhetoric. The great poet, Srinatha, voiced the distinction of the Rachakonda ruler, Sarvajna Singa Bhupala. The great poet, Potana, who hailed from Telangana as a benediction to the Telugus, was a contemporary of Singa Bhupala.

The Vijaynagar kingdom, founded by Harihara Rayalu, Bukka Rayalu and their brothers of the Sangama dynasty, was ruled by four dynasties. The most important of them was the Tuluva dynasty. Sri Krishnadevaraya belonged to this line. On the death of Tuluva Veera Narasimharaya, his brother Sri Krishnadevaraya, was enthroned by the minister Saluva Timmarusu. The Telugus salute the sagacious Timmarusu, who laid the foundations of an Andhra empire. Krishnadevaraya was a great hero and a master of war strategy. Timmarusu was a great statesman. And the twin contributed to the glory of the Andhra empire.

VIJAYANAGAR EMPIRE

During the reign of Krishnadevaraya, the banner of the Andhra empire was planted as far away in the north as Cuttack. Down in the south, Andhras were appointed as the representatives of the Vajayanagar kings. Later on, these two principalities became full-fledged Telugu kingdoms. During this period, the Andhras spread throughout the southern country and established their power.

Incredible would be the description of the magnificence of the Vijayanagar empire, which flourished in the sacred region of Hampi Virupaksha, on the banks of the Tungabhadra. In the streets of Vijayanagar, diamonds were traded. "The country is Telugu; I am a lover of Telugu, exquisite among the languages in Telugu"—thus declared the poet-scholar Krishnadevaraya.

In his court, *Bhuvana Vijaya*, Telugu literature was nurtured with fondness by the eight poets reputed as the *Ashtadiggajas*. Fine arts like music, dance, sculpture and painting acquired a new lustre. Agriculture and commerce thrived. Though Vaishnavism was favoured, all religions were treated with reverential consideration. The Andhras will

never lose the memory of the splendour of the period.

After Vijayanagar, Golkonda blazed the good fortune of the Telugu race. The history of the Golkonda kingdom is the history of the Andhra country under the Muhammadan sultans. Malik Quli Qutub-ul-Mulk, a Persian in the court of Sultan Mahmood Bahmani, earned the gratitude of his master by rescueing him from the dangers of internal quarrels. Qutub-ul-Mulk was appointed chieftain of Telangana, which region was ruled by him, with Golkonda as the capital. On the disintegration of the Bahmani kingdom, Malik Quli Qutub-ul-Mulk, in 1512, assumed the title of "Quli-Qutub Shah" and proclaimed Golkonda as an independent kingdom. In course of time, eastern Andhra region was also annexed to the Golkonda kingdom. Ibrahim Quli Qutub Shah came to the throne in 1550, and Muhammad Quli Qutub Shah succeeded him in 1580. During their reigns, the eastern coastal region and the eastern Rayalaseema region were added to Golkonda.

The pleasures and comforts of prosperity were plentiful, but Golkonda suffered from the scarcity of water. He constructed a dam across the Musi river and arranged for the water supply through pipes. He constructed a city and named it Bhagyanagar after his sweetheart, Bhagyamati. It is the present beauteous city of Hyderabad. Later, during the regin of Abdulla Qutub Shah, the kingdom of Golkonda extended upto Ganjam.

MADANNA AND AKKANNA

The last ruler of Golkonda was Abul Hasan Qutub Shah, renowned as Tana Shah, who came to the throne in 1672. His principal minister was Madanna. Tana Shah, Akkanna, Madanna, Gopanna, the temples of Bhadrachalam, Sita, Rama and Lakshmana—all these are quite familiar to the Telugu people. After nine months of continuous siege, in 1687, by trickery Aurangzeb seized the Golkonda fort and sacked it. With the fall of Golkonda, the Telugu country and the wealth of the Telugus fell to the lot of the Mughal emperor.

During the sovereignty of the sultans of Golkonda, the Hindus and the Muslims lived as a fraternity. During that period, there was burgeoning of an integrated culture. The Telugus had a prominent place in the Golkonda Court. The Qutub Shahi kings sustained Hindu pandits and bolstered up even Vedic learning. Although the court language of the day was Persian, the sultans acquired a thorough knowledge of Telugu, the language of the people. Telugu poets and the Telugu language were cherished in Golkonda. Addanki Gangadhara Kavi, Ponnikanti Telaganna, Kandukuri Rudra Kavi flourished in this period. Ibrahim Qutub Shah was transformed into "Ibharama" in the works of Telugu poets. Golkonda became a Telugu kingdom. The Golkonda sultans turned out to be Telugu kings. All this was loathsome to Aurangzeb.

Along with the other provinces of the Deccan, Golkonda went under Mughal sway. Mughal agents began to rule. Chin Kilik Khan, Subedar of the Deccan, defeated the army of the Moghal emperor in 1724, proclaimed independence and reigned as Asafjah Nizam-ul-mulk. He made Hyderabad his capital. The entire Telugu country came under the rule of the Asafjahi dynasty. On the death of the first Asafjah, there was wrangling for the throne. The English and the French intervened. As a result of the intrigues and conspiracies that followed, the Circar districts went into the possession of the English during the time of Salabat Jung. And, during the time of Nizam Ali, in the battle of Srirangapatnam (1799) fought against Tipu Sultan, the Rayalaseema region was also lost to the English. The Telugu country, which had been under one rule during the time of the Golkonda kings and the Asafjahis, was split into two in 1799. Telangana which constituted one part, remained in the Hyderabad State. The other part went under the

English rule. As a result of the ambitious scheme of foreigners the Telugu race was rent asunder.

RICH LITERATURE

The splendour of our ancient history splashed in the charming resonance of the ripples of the Godavari, the Krishna, the Tungabhadra, the Manjira and other rivers and streams that enrich the Telugu soil. We are alluded to in the *Vedas, the Ramayana* and the *Mahabharata*. Andhra valour and intrepidity, affluence and well-being of two millennia ago, reflected in the writings of the Greek historian, Megasthenes, are to this day a source of inspiration. We cannot forget the records of the Venetian traveller, Marco Polo, who visited the Telugu country during the time of Kakatiya Rudrama Devi and was fascinated. Even as we think of the honeyed lusciousness of our mother tongue, Telugu, we are entranced. Famous scholars and philologists like Dr. Carvey, Dr. Campbell, Dr. Caldwell, Henry Morris and the great intellectual and scientist, J. B S. Haldane, were all enchanted by the beauty and grace of the Telugu language.

The earliest available writing in Telugu in the form of a book is Nannaya's translation of the first two and a half cantos of the *Mahabharata*. Telugu verses are found in the inscriptions belonging to the pre-Nannaya period. But it was Nannaya who inaugurated an era of fine literary composition. In the beginning of the twelfth century another handsome piece of writing—*Kumara Sambhavam* - was produced by Nannechoda. It may be counted as the first *Prabandha* in Telugu. After Nannechoda came Mallikarjuna Panditaradhya.

His works, overflowing with the sentiment of devotion to Siva, gave an impetus to the later-day Saiva poets. In the thirteenth century, the great poet Tikkana translated fifteen cantos of the *Mahabharata* commencing from the fourth. He did not touch the part of the third canto, remaining uncompleted by Nannaya. This task was undertaken by Errapragada in the fourteenth century. This triumvirate enjoys an eminent status in Telugu language and literature. The Telugu *Mahabharata* is a veritable treasure of our language. Another good literary composition of the 14th century is Nachana Somanatha's *Uttara Harivamsam*.

KAVYA EPOCH

With Srinatha, titled *Kavi Sarvabhauma* (the emperor of poets) was introduced the kavya epoch in the history of Telugu literature Our first twin-poets were Nandi Mallaya and Ghanta Singana of the 15th century. In the beginning of the 16th century with the advent of *Andhra Bhoja* Sri Krishnadevaraya, into the pleasure gardens of Telugu literature were wafted the gentle breezes of the *Prabandhas*. During this period the Telugu Muse appeared as a bedecked damsel. It was the field day of the *Ashtadiggajas*. It was at this time of the giants that Atukuri Molla, the gentle poetess, brought out her delightful version of the *Ramayana*. It was during this period that Tallapaka Annamacharya, the grandsire of musical poems, composed his devotional songs. In the seventeenth century, during the time of Tanjavur Raghunatharaya, Telugu radiated fresh elegance and sleekness. Raghunatha was a poet in his own right. Chemakura Venkata Kavi, Muddu Palani and Rangajamma adorned his court.

Later emerged Kshetrayya and Tyagayya. They provided music and literature in equal measure and are the pride of the Telugus. The great Vemana of the eighteenth century has bequeathed to us verses in the homely Ataveladi metre. His maxims and home truths, simple and tense, are so striking.

With the advent of pioneers like Kandukuri Veeresalingam, Gurazada Appa Rao and Gidugu Ramamurti, the nineteenth century heralded a literary renaissance. There was a fresh stimulation, a new thrill. Moden poetry emerged. There was unprecedented animation in the cultural and social

spheres too. Quite a number of luminaries lit up the cultural firmament of Andhra: artists like Damerla Rama Rao and Adivi Bapiraju; actors like Bellary Raghava and Hari Prasad Rao; a poet, writer and grand master of the *Harikatha* art like Adibhatla Narayana Das; musicians like Dwaram Venkataswami Naidu and Hari Nagabhushanam; political leaders like Kasinathuni Nageswara Rao and Kallur Subba Rao; intellectual celebrities like Dr. Sarvepalli Radhakrishnan and Dr. Kattamanchi Ramalinga Reddy; educators like Raja Bahadur Venkata Rama Reddi.

TELANGANA CONTRIBUTION

Telangana has offered numerous literary flowers to Mother Andhra. The three most excellent works in Telugu literature are the *Mahabharata*, the *Bhagavata* and the *Ramayana*. Tikkana, that veritable "bolster of the world of Telugu letters," unveiled his *Mahabharata* in the court of Ganapati Deva in the city of Warangal. Bhaskara, Mallikarjuna Bhattu, Kumara Rudra Deva and Ayyalarya, the authors of *Bhaskara Ramayana*, all hailed from Telangana. Potana of Telangana who has gifted to us the nectar of the Bhagavata, Marana, the author of *Markandeya Purana* and the great poet, Vidyanatha, who was the first to address Warangal as Andhranagara, were natives of Telangana. Jayapa Senani, equally distinguished on the field of battle and in the field of art, was in the court of Kakatiyas. He was the author of *Nrittaratnakaram*.

Sarvajna Singa Bhupala has offered to the Telugu Muse not only treatises on music but also a play *Ratna Panchalika*. Bhadra Bhupala of *Sumati Sataka* and *Neeti Sastra Muktavali* fame, was an army commander in Telangana. It was said that Kakatiya ruler, Rudra Deva, wrote a book entitled *Neeti Saram*. Preferring a simple and natural style of Telugu to high-sounding diction, Palukurki Somanatha of the Warangal region composed his *Basava Purana* in the homespun Dwipada metre. He propounded the theory that, for literature to be brought within the reach of the masses, the style should be unaffected and the rhythm unsophisticated.

Palukuriki Somanatha was, in fact, our first popular poet. After him came to thrive quite a breed of Sivakavis. From Telangana were also produced such Vaishnava-oriented treatises as *Mumukshujana Kalpakam*, *Yativaja Vimsati*, *Tattvartha Darpanam*. Telangana cradled numerous Vaishnava poets, who have composed innumerable *Melukolupulu* (matutinal songs purporting to awaken God from his nocturnal slumber) and *Mangala Haratulu* (auspicious songs sung, waving lighted camphor in front of the deity). *Pratapa Charitram* came from the pen of Ekamranatha. Poets Kesana and Mallana also wrote prose works.

UNDIMMED LIGHT

In Telangana was made the first attempt at producing prose literature. The *Kavya* written in pure Telugu (that is without the admixture of Sanskrit) was *Yayati Charitra*. The poet, Ponniganti Telaganna, belonged to Telagana. He flourished during the period of the Golkonda kings. Kandukuri Rudra Kavi belonged to the Qutub Shahi period. The devotional songs of Ramadas (Kancherla Gopanna) are familiar to the Telugu people. The well-known poet, Bhimana, was from Vemulavada in Telangana. The best Vedanta Kavya in Telugu is *Seetaramanjaneyam*. Its author, Parasuramapantula Lingamurti, was also of Telangana.

Even during the period when literature was deprived of patronage, Telangana kept the lamp burning. A great many poets and scholars living in the rural areas served the cause of letters, unnoticed and unknown. The late Dupati Venkata Ramanacharyulu used to declare in public meetings that, wherever you may go in the Telangana countryside, you are bound to come across palm-leaf manuscripts containing valuable works of Telugu literature. It is no exaggeration to assert that Telangana

reverberates with the glory of Telugu history and Telugu culture.

POPULAR MOVEMENTS

The cultural revival brought a new vivacity throughout the Telugu land. Activity was particularly noticeable in the political and social fields. In 1913, the Andhra Maha Sabha was in session at Bapatla. The spirit of nationalism was manifest. It was at Bapatla that the formation of a separate Andhra province was mooted. At the Visakhapatnam session of the Andhra Maha Sabha, in 1915, a resolution was passed asking for a separate province.

Desabhakta Konda Venkatappayya, Tanguturi Prakasam, Dr. Bhogaraju Pattabhi Sitaramayya championed the cause. From 1920, Andhra participated in the national movement started by Gandhiji. Various political movements were conducted as integral aspects of the national movement. Independence was won. The first general elections were held in 1952. After these elections, the agitation for a separate Andhra State became stronger. The immortal Potti Sriramulu fasted unto death for fifty-eight days and sacrificed his life for the sake of a separate State. He passed away on December 15, 1952. The long cherished desire of the Telugus was fulfilled. On October 1, 1953, the Andhra State came into being.

ANDHRA MOVEMENT

The Andhra movement spread in Telangana, during the regime of the Nizam, as it did under British rule. The Telugu people are one. Theirs is one heart; their ideals and aspirations are similar. The movement in Telangana had to be conducted in a difficult situation, enforced by the restrictions imposed by an autocratic regime. During the two and a half centuries of Asafjahi rule, the Telugu people and the Telugu language were virtually in the wilderness.

In the circumstances, the Telangana Andhra movement was started. In 1901, under the inspiration of Komarraju Venkata Lakshmana Rao, Sri Krishnadevaraya Andhra Bhasha Nilayam was established at Hyderabad. Lakshmana Rao was assisted by the Raja of Munagala and Ravichettu Ranga Rao. Sri Krishnadevaraya Andhra Bhasha Nilayam was the first public library to be set up not only in Telangana, but in all the Telugu country. During 1901-1910, some more libraries were opened in Hanumkonda and other towns. It was at this time that the Vijnana Chandrika Grantha Mandali was also established at Hyderabad. Through this Mandali, Lakshmana Rao strengthened the bonds of culture between Andhra and Telangana. It may be said that it was Lakshmana Rao who laid the foundations of the movement for a Greater Andhra. The activities, which started as a cultural movement, gradually assumed the form of a political movement. Through twenty years of library movement, the people of Telangana were wide awake. That was the first stage of the Andhra movement.

In 1921, an important event occured. A social reform meeting was held under the presidentship of the famous educationist and reformer, Dhondo Keshav Karve of Maharashtra. When Alampalli Venkata Rama Rao started speaking in Telugu, he was hooted by the people. This incident made history in Telangana. The affronted Telugus of Hyderabad assembled the same night at the residence of Tekumalla Raja Rao and established the Andhra Jana Sangham. It was a significant incident in the annals of Telangana movement. In the inaugural meeting, Madapati Hanumanta Rao, Burugula Ramakrishna Rao, Adiraju Veerabhadra Rao and other elders participated. In 1922, under the chairmanship of Konda Venkata Ranga Reddi, the Sangham elected an executive committee and commenced functioning. Barrister Rajagopala Reddi was the president and Madapati Hanumanta Rao, the Secretary, of the Sangham. The main objective of the Sangham was

to strive for the progress of the Telugus in the Nizam's Dominions.

With comprehensive ideals and with an extensive programme, the Andhra Jana Sangham spread its activities to every nook and corner of Telangana. The Lakshmana Rao Research Institute of today is but an item of the programme drawn up in those days. In the collection of inscriptions in Telangana and their publication, the efforts of the Sangham are commendable.

FILLIP TO TELUGU

The Andhra movement started by the Andhra Jana Sangham was promoted by the press. The *Nilagiri* published from Nalgonda and the *Telugu Patrika* issued from Warangal gave their support. To prop up the movement the *Golkonda Patrika* was started in 1926. The Nizam's administration suspected that the programme of the Sangham was politically motivated. Many hurdles and barriers were put up to halt the movement. Permission was hard to obtain for holding meetings. The movement which, till 1930, had been confined to the cultural field, transformed itself into a political agitation. That was an inevitable evolution. At the session of the Sangham, there were special sittings of the women, too. The idea gained strength that a bigger organisation was necessary to study the condition of over sixty lakhs of the Andhras living in the Nizam's Dominions and build up a consensus among them.

In 1930, the first session of the Andhra Maha Sabha was held at Jogipet. The late Suravaram Pratapa Reddi presided. Permission for the meeting was secured with great difficulty. Alongside was also held the first session of the Andhra Mahila Sabha. The Nizam's government had stipulated that there should be no political activities at the Andhra Maha Sabha. From 1930 to 1946 there were thirteen sessions of the Maha Sabha. As a result of these sessions and also of the other programmes of the Maha Sabha, there was a tremendous consciousness in Telangana. The Andhra movement became a powerful movement of the people. The first five sessions did not concern themselves with politics.

The sixth session held at Nizamabad in 1937 was historic. It was decided that all people living in the Telugu region of the Hyderabad State, irrespective of their mother tongue, should be treated as Andhras. Since then political activities dominated the Maha Sabha. The need was, therefore, felt for the establishment of a separate institution for the propagation of the Telugu language. In 1943, the Andhra Saraswatha Parishat came into existence. The role played by the Parishat in the Telangana-Andhra movement constitutes a brilliant chapter. The Nizamabad session adopted a resolution, which suggested in undertones that the object of the Andhras of the Nizam's Dominions was the establishment of a responsible government. Since the time of the Golkonda kings, Urdu literature was promoted in Hyderabad. The late Maharaja Kishen Pershad was a great patron of Urdu literature. The late Maqdoom Mohiuddin was hailed as a prince among the Urdu poets in India.

ANDHRA PRADESH

A new chapter opened in the history of the Telangana-Andhra movement after the "Police Action" in Hyderabad. The Telangana Regional Congress which met in Ghanapur resolved that Andhra and Telangana be integrated. Later, the Pradesh Congress, which met at Nizamabad, also adopted a similar resolution. The Visalandhra (Greater Andhra) movement was launched. The Visalandhra Maha Sabha was constituted. The movement gained ground in Telangana. Andhra and Telangana were integrated and on November 1, 1956, Andhra Pradesh was formed. The Telugu country, which had been divided for a century and a half was reunited. That was a historic event in the annals of the Telugus.

జన్మభూమి

— రాయప్రోలు సుబ్బారావు

ఏ దేశమేగినా, ఎందు కాలిడిన
ఏ పీఠ మెక్కినా, యెవరెదురయిన
పొగడరా, నీ తల్లి భూమి భారతిని,
నిలుపరా, నీ జాతి నిండు గౌరవము !

ఏ పూర్వ పుణ్యమో, ఏ యోగబలమో,
జనియించినాడ వీ స్వర్గ ఖండమున
ఏ మంచి పూవులన్ ప్రేమించినావొ
నినుమోచె, ఈ తల్లికనక గర్భమున!
  లేదురా యిటువంటి భూదేవి యెందు,
  లేరురా, మనవంటి పౌరు లింకెందు !

సూర్యుని వెలుతురు సోకునందాక,
ఓడల జెండాలు ఆడునందాక,
నరుడు ప్రాణాలతో నడుచునందాక,
అందాక గల ఈ యనంత భూతలని
మన భూమి వంటి చల్లని భూమి లేదు,
  పాడరా నీ తెన్గు బాలగీతములు,
  పాడరా నీ వీర భావ భారతము !

తమ తపస్సుల ఋషుల్ ధారబోయంగ
శౌర్యహారము రాజచంద్రు లర్పింప,
రాగదుగ్ధము భక్త రత్నముల్ పిదుక
భావ సూత్రము కవి ప్రభువు లల్లంగ ,
దిక్కుల కెగదన్ను తేజమ్ము వెలుగ
జగముల నూగించు మగతనంబెగయ,
రాళ్ళతేనియ ఊరు రాగాలు సాగ
సౌందర్యమెగబోయు సాహిత్యమలర,
వెలిగిన దీ దివ్య విశ్వము పుత్ర !
  అవమానమేలరా, అనుమాన మేల,
  భరత పుత్రుండ నంచు భక్తితో బలుక !

RISE OF THE TELUGUS

M. RADHAKRISHNA SARMA

ANDHRA Pradesh, the land of the Telugus, is one of the twenty two States that the Indian Union comprises. When India attained independence from the British rule in 1947 and the integration of the Native States with the Indian Union was completed subsequently, yet the task of re-drawing the administrative map of India was awaiting. The demand of the Telugus for a separate State was conceded by the government of India in 1953. The States Re-organization Commission approved of the division of India on linguistic basis and the present State of Andhra Pradesh with a majority of Telugu-speaking people came into being on November 1st, 1956. The objective of this re-organization of the States was that 'the welfare of the people of each constituent unit, as well as of the nation as a whole, is promoted' and 'the desirability of ensuring free and harmonius development of the regional cultures or sub-cultures, as they might be called, both in volume and content, by a conference of diverse streams which while merging themselves in the main central current, preserves their individual characteristics'[1]. The World Telugu conferences are the most appropriate occasions when the best in the Telugu culture could be brought out, the past reviewed and the future determined. This is also the occasion when the Telugu history and culture could be held up for the scrutiny of the world outside Andhra Pradesh. In the process Telugus could know how mankind expects them to serve the world. The first step in this is that the Telugus should reveal themselves. This essay on 'The Rise of the Telugus' aims at attempting this in outline.

Andhra Pradesh is a littoral state having 960 km of coast-line on Bay of Bengal and between 12°14′ and 19°54′ latitudes north of equator and between 76°50′ and 84°45′ longitudes stretching over an area of 276,754 km constituting 8.4 per cent of the total area of the Indian Republic. It is the fifth largest state in the country in area and fourth in terms of population. The population of Andhra

Pradesh according to the 1971 census is 435.03 lakhs. The three major religious communities are the Hindus (3,81,19,379), Muslims (35,20,166) and Christians (18,33,436). The large majority of the population live in rural areas. These numbered 351 lakhs in 1971 and they lived in 27,221 villages. The urban population numbered 84.03 lakhs and they lived in 224 towns. The capital of Andhra Pradesh is Hyderabad. The State income from agriculture, fisheries and forests came into 54% of the total, while from manufacturers it came to only 8.7 per cent. Total income of the State at current prices was Rs. 2,345.88 crores in 1970-71 and the per capita income Rs. 545—29. Agriculture has always been the main occupation of the people of the Telugu land and today 67% of the people are engaged in it. There are three distinct regions of the present Andhra Pradesh. They are coastal Andhra, Rayalaseema and Telangana.

So far, the Telugus have contributed to the highest office in the country, the President of India, three remarkable men : the first is a philosopher, Sarvepalli Radhakrishnan, the second a labour leader, V. V. Giri and the third and the present President an agriculturist, Sri Neelam Sanjeeva Reddy. The Prime Minister of India, Srimati Indira Gandhi, has been elected from Medak, a constituency in the Telangana part of Andhra Pradesh.

Literature in Telugu in its developed form is seen from the eleventh century A. D. Inscriptional Telugu is found from the sixth century A. D. Telugu words occur here and there in the literary records available in the region in the early centuries of the Christian era. In the absence of materials for a coherent and continuous history of the Telugu language and literature before the eleventh century A. D., it can only be said that the origin of the Telugu language goes back to the early Christian era. Prakrit and Sanskrit were the languages in which early historical records in the present Andhra Pradesh State are found and the early script used is Brahmi, which is the pattern commonly seen in the area of Deccan in the early times. The people who inhabited the area covered by the present State of Andhra Pradesh, during the early centuries of the Christian era, were known by the name of 'Andhras' and the name of the political dynasty which gave them political unity was known as the Satavahana dynasty. The first mention of the people known as "Andhras" was in the Aitareya Brahmana and therefore the origins of these people may be placed about 1000 B. C. The area of the State of Andhra Pradesh, where the Telugu speaking people today predominantly inhabit, was the area where the Andhras settled in early historic times and the Telugu language, as the present evidence goes, found its origins along with them. It is thus the words-Telugus and Andhras-are used as interchangeables and the history of the rise of the Telugus is traced back to the times of Aitareya Brahmana.

Today Telugu is the most widely spoken language of the Dravidian family which consists of 24 languages spanning the entire South-Asia, from Baluchistan to Sri Lanka. In terms of population Telugu ranks second to Hindi among the Indian languages. Taking into account the Telugu speakers residing in Andhra Pradesh and in the other states within India and also in the other parts of the world, Telugu is the first language of over 60 million people. The language of Telugu evolved through centuries in terms of its form as well as its function. Following are the stages identified in the history of the Telugu language :

(1) Pre-Telugu (2) 200 B. C.—500 A. D. (3) 500—1100 A. D. (4) 1100—1400 A.D. (5) 1400—1900 A. D. (6) Modern Telugu. Because of its vowel endings and the sweetness of sounds, Telugu was called the Italian of the East. In view of its capacity to absorb Sanskrit words, an outstanding scientist J. B. S. Haldane, said that Telugu is the most suitable of all the Indian languages for expressing modern scientific thought.

The land of Telugus, the Andhradesa, is located in an area, classified by modern geographers as an 'Area of Attraction', since its greater portion is in the deltaic region of the Rivers Krishna and Godavari.[2] The land was also famous for the location of diamond and gold-mines. The coast-line with ports was of great historical significance. The Andhradesa was well- inhabited by the prehistoric man, as the many archaelogical excavations in the state testify. In the ancient and the medieval periods of history the dynasties of the Satavahanas, the Kakatiyas and the Vijayanagar established major empires with their capital cities in this region. In later times, the area was considered strategically and economically, important by the Qutub Shahis, the Asaf Jahis and the French and the British. Andhra Pradesh to this day retains a significant position in the economic prosperity of India and plays a vital role in the progress of the economic programmes of the nation.

Indian history is represented, in a way, as a struggle between the centrifugal and centripetal forces, where small political units are welded together for a limited period by an imperial dynasty and after that relapsed to the old position of small political units and this cycle was repeating. The history of the Telugus is a replica of this pattern which we find in the history of India. In the early historic times tribal units were welded together by the power of the Satavahana dynasty ; the fall of the Satavahana empire signalled the rise of the small kingdoms such as those of Ikshvakus, early Pallavas or Brihatpalayanas ; the political unification of the Telugus which was again started by the Eastern Chalukyas of Vengi was completed by the Kakatiyas of Warangal, the fall of Kakatiya empire meant again the rise of small political kingdoms warring with each other, the political unity of the Telugus was once again partially achieved by the rulers of the Vijayanagar empire, even as the Qutub Shahis were ruling over the other parts of this land. Throughout the period of the Nizams and the British, the Telugu-speaking people were divided, living in different political or administrative units. It is only after India attained independence that the dreams of these people to live united under one political and administrative unit were realised, partially first in 1953 when the Andhra State was formed and fully later in 1956 when the State of Andhra Pradesh was formed. During the period of India's Freedom Movement, while playing their role nobly well, the Telugus made determined efforts to get a separate State formed for the Telugu-speaking people.

Geographical factors and historical forces together have evolved a Telugu Culture, which is cosmopolitan and composite in nature. The location of the land of the Telugus in the Deccan, has made it a link between Northern India and Southern India and a place of conference of the cultures of these areas of India. The simultaneous existence in this area of the Hindu, Muslim or the European political powers meant that the Telugus are destined to develop a regional culture where several of these cultural streams would get mingled. The culture of the neighbouring peoples such as the Tamils, Kannadigas, Maharashtrians, or Oriyas have influenced the culture of the Telugus throughout historical times. This reflected in the literature, language, arts, music and customs of the Telugus. Telugus are noted for their ability to synthesise cultures, a trait from which the noble quality of a tolerent attitude follows.

TELUGUS THROUGH THE AGES AT A GLANCE

Period	Everest
C. 1000 B.C. to C. 4th century B.C.	First mention of 'Andhras'- Aryanization—Spread of Buddhism and Jainism—Influence of Ramayana and Mahabharata epics.

C. 3rd century B.C. to C. 3rd century A.D.	Asokan times–Satavahana empire–centres of Amaravati, Maisolia - cultural contacts with South and South-east Asia.
C. 3rd century A.D. to C. 6th century A.D.	Post-Satavahana dynasties-Religion and art of Nagarjunakonda - cultural contacts with the West and South, South-east Asia.
7th century A.D. to 11th century A.D.	Andhra area under the political dynasties of the Chalukyas- Establishment of the Eastern Chalukyan empire of Vengi-visit of of Hieun Tsang-contacts with S. E. Asia-Telugu-Kannada-Tamils—Rise of the Kakatiya dynasty.
12th century A.D. to 14th century A.D.	Kakatiya empire - Early Muslim invasions in the South-Visit of Marco Polo-Rise of the Vijayanagar and Bahamani kingdoms.
15th century A.D. and 16th century A.D.	Reddis and velamas and the glory of the Vijayanagar empire-The Qutub Shahi Power - Foundations of Hyderabad, the capital city of Andhra Pradesh.
17th century A.D. and 18th century A.D.	Mughal Power in Deccan-European Powers and Nizams divide the Telugu area-Origins of the city of Madras - Importance of Masulipatam.
19th century A.D. and 20th century A.D.	Social reform Movement and Freedom Struggle in Telugu area - Movement for separate State for the Telugus-Independent India.
1953	Formation of the Andhra State after the sacrifice of Potti Sriramulu.
1956	Formation of the present State of Andhra Pradesh.
1975	The First World Telugu Conference at Hyderabad. Establishment of the International Telugu Institute.
1981	The Second World Telugu Conference at Kaula lumpur, Malaysia.

India is proud of its peaceful noble cultural contacts with its neighbouring South and South-east Asian countries throughout history. In these contacts with South-east Asia the land of the Telugus, with its vital coast-line of Bay of Bengal played a great role.

India had contacts with South-east Asia before the opening of the Christian era. References to South-east Asia appear in early Buddhist, classical Sanskrit literatures. The Ramayana mentions Suvarnadvipa and Yawadvipa and the Puranas also speak of Yawadvipa and mentions Malayadvipa as well. In 3rd century B. C. Asoka sent, Buddhist missionaries to 'Suvarnabhumi', a term that appears in other classical Indian literature and seems to refer at this early period to the general area of South-east Asia. It has yet to be established with which parts of India the closest contacts were maintained by South-east Asia, though available evidence supports the pre-eminent role of the east coast including the Andhra coast.[3]

Relationships between South-east Asia and the Indian subcontinent can be seen at many periods in prehistory. Although in neither region is the

chronology and context of the archaeological meterials sufficiently well-known for a coherent account of the relationships to be written,[4] it may be safely inferred that the Andhra coast should have played a significant role in establishing relations between India and South-east Asia leading to the widespread diffusion of ideas and techniques, or perhaps the actual movement of people.

The process of cultural contacts gathered momentum in the early Christian era. Amaravati in Andhra Pradesh under the Satavahanas played a glorious role in the cultutal process.[5] The mantle then fell on Nagarjunakonda. In Burma the script used in the fifth century A.D. in the Maunggun plates resembles closely the śālankāyana script which was in vogue in Andhradesa a little earlier. A couple of centuries later a further development in the script used there is recorded in the pyu inscriptions.[6] In this process the Chalukyan period of the Telugu country could not have been barren. An attempt to fill these gaps in the knowledge of cultural relations between the Telugus and the South-east Asia could be started at the Seminar to be held during the second world Telugu conference at Kualalampur. From this angle Buddha image from Pong-Tuk, Stupa of Borobodur, Ramayana reliefs at the Siva temple at Prambanam, the great monuments at Ankor Thom decorated with Naga and Garuda motifs and the figures of Java will cast a spell of wonder on the Telugus, while the art treasures of Amaravati and Nagarjunakonda from the Telugu country are certain to lead the peoples of South-east Asia into pleasant amazement.[7]

Many foreign travellers visited India, among them some came to Telugu country and spoke in high praise the role of the Telugus in their trade with the South-east Asian countries. Chief among them is the Italian traveller, Marco Polo, in the 13th century A.D. His account of India and the lands of South and South-east Asia is a good document of the cultural bonds of these countries. In his visit of the Telugu Country he said about the then ruler Rudramamba, the Kakatiya queen and the country thus : "...and as she was a lover of justice, of equity and of peace, she was more beloved by those of her kingdom than ever was Lady or Lord of theirs before. ...It is in this kingdom that diamonds are got from."[8]

Today Telugus are found in every part of India. Telugus are in U. S. A., U.K., Europe, Canada, Srilanka, Malaysia, Burma, Fiji, Mauritius, South Africa and in other countries. The world Telugu Conferences are occasions of remembrances of their rich cultural heritage. The process would gladden and enrich the Telugu land and India, while certainly it would promote the welfare of the Telugus abroad and the countries in which they live.[9] This would be the meaning of "The Rise of The Telugus."[9]

References

1. Report of the States Reorganisation Commission, Delhi, 1955.
2. The Personality of India, Subbarao, B., Baroda, 1958. p. 12.
3. A Historical Atlas of South Asia, ed. Schwartzberg, Joseph E., Chicago and London, 1978. p. 185.
4. South Asian Archaeology, ed. Hammond, Norman, London, p. 51.
5. Studies In Sanskrit Inscriptions of Cambodia, Sharan, M.K., New Delhi, 1974. p. 14. 17.
6. Indian Epigraphy And South Indian Scripts, Sivaramamurti, C. Madras, 1966, p. 50.
7. The Culture of South-East Asia, May Le Regionald, London, 1956.
   History of Indian And Indonesian Art, Coomaraswamy, Ananda. K., New Delhi, 1972.
8. Travels of Marco Polo, ed. Cordier, Vol. II London, 1903, pp 359-360.
9. Telugu Vaani, Vol I-Number 1, Hyderabad, 1976, pp 1-4.

తేనె పలుకు

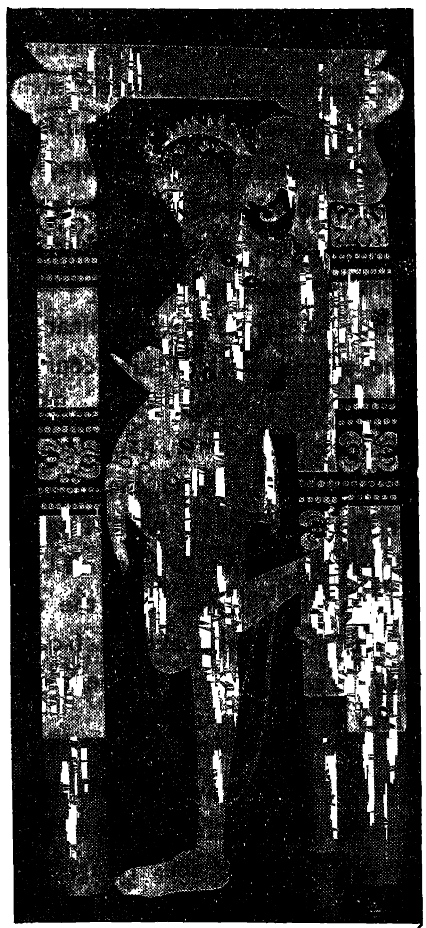
వంశిన్ వంచి మృణాళమున్ మెలిచి పక్వద్రాక్ష నెండించి వా
గంశల్ మార్దవ మాధురీ సుభగ విన్యాసంబు జిల్కన్, దశ
త్రింశల్లక్ష జనప్రసన్న రసనా దేవాలయాభ్యంతర
ప్రాంశు ప్రార్థన గీతమైన తెనుగుంబల్కున్ ప్రశంసించెదన్.

—శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు

పుణ్యఫలం

ఆంధ్రత్వ మాంధ్ర భాషా చా
ప్యాంధ్ర దేశ స్వజన్మభూః
తత్రాపీ యాజుషీ శాఖా
నాల్పస్య తపసః ఫలమ్.

—అప్పయ్యదీక్షితులు

TELUGUS' PROGRESS AFTER INDEPENDENCE

V. V. MANIKYALA RAO,

THE Telugu people played a prominent role in our freedom struggle under the leadership of such stalwarts like Andhra Kesari Tanguturi Prakasam, Desoddharaka Kasinadhuni Nageswara Rao, Andhra Ratna Duggirala Gopala Krishnaiah, Desabhakta Konda Venkatappiah, Dr. B. Pattabhi Sitaramayya, Maharshi Bulusu Samba Murthy, Acharya N. G. Ranga etc. Many thousands courted imprisonment and made great sacrifices in the cause of national freedom. In fact, Gandhiji's no-tax campaign had its beginning in Guntur district. The salt satyagraha in Telugu areas, Andhra Kesari's heroic role during the boycott of the Simon commission and the like will remain as glorious chapters in the saga of our freedom struggle.

Along with the fight for national liberation Telugu people also strove to carve out a State of their own in independent India on the basis of language. The National Congress recognised the justice in the demand for linguistic reorganisation of the State even while the freedom struggle was on

After independence, due to preoccupation with other tasks facing the nation, the Government at the Centre could not pay the necessary attention to the question of linguistic reorganisation of the States. The great sacrifice made by Amarajeevi Potti Sriramulu resulted in the formation Andhra State in 1953. It was carved out of the Circars and Rayalaseema districts of the then composite State of Madras.

In the Hyderabad State, under the feudel rule of the Nizam, a valiant struggle was put up by such eminent leaders like

Swami Ramananda Thirtha, Madapati Hanumantha Rao, Ravi Narayana Reddy, K. V. Ranga Reddy and Burgula Rama Krishna Rao for the integration of the State with the Indian Union. These leaders, with the whole-hearted backing and cooperation of the masses, were able to achieve their objective and Hyderabad State was fully integrated with the Indian Union after the police action.

Along with the struggle for integration of the Nizam State with the Indian Union, these leaders had also voiced their demand for a unified State for all the Telugu people. In this respect, the role played by the Andhra Maha Sabha in the then Nizam's dominions would be cherished for long.

The dreams of the Telugu people for Visalandhra were realised on November 1, 1956 with the formation of Andhra Pradesh. The historical city of Hyderabad became the capital of this State.

Even in the first decade after independence, the foundation for the prosperity of the Telugu people were laid. Nearly a century after Sir Arthur Cotton made the first attempts to utilise the river waters for agricultural purposes, giant multi-purpose projects began to take shape on the mighty rivers Krishna and Godavari, in the shape of Nagarjunasagar, Srisailam and Pochampad projects. These multi purpose projects help not only in bringing more land under the plough but also in generating power needed both for farms and factories.

Andhra Pradesh has made commendable progress in the field of agriculture over the past two and a half decades. The giant irrigation projects, along with the medium and minor irrigation sources, have helped in increasing irrigation potential from 28.6 lakh hectares in 1956 to 36 55 lakh hectares two years back. An all time record in food production of 107 lakh tonnes was registered in 1978-79 as against a mere 59 lakh tonnes at the time of the formation of the State. In rice production the State is second only to West Bengal, accounting for 74 lakh tonnes. The State occupies the third place in the country in total foodgrains production, contributing more than one million tonnes to the Central pool annually. Among commercial crops, Andhra Pradesh contributes 95 per cent of Virginia tobacco exported from the country. The other commercial crops of the State include chillies, sugarcane, turmeric, cotton and groundnut.

Power generation is vital for both farm and factory. Andhra Pradesh did not lag behind in this sector. A number of power projects were commissioned since the formation of the State. The most prominent among them are Machkhand, Upper Sileru, Lower Sileru, Tungabhadra and Nagarjunasagar (all hydel schemes), Kothagudem, Ramgundam, Nellore and Ibrahimpatnam (Thermal stations).

The installed capacity at the beginning of the first five year plan was only 43.1 MW which went upto 668 MW in 1978 and 2130 at present. The number of villages electrified increased from 14,851 in 1978 to 17,200 at present.

Two super thermal stations at Ramagundam and Bhadrachalam were approved by the Central Government and work on the Ramagundam station has already commenced.

Industrially the State remained comparatively backward until the third five year plan. Since then, several measures were taken by the State Government for stimulating the growth of industries. Development Corporations were specially set up for promoting large, medium and small scale industries, mineral exploitation, agro-industries and leather-based industries. Industrial Infrastructure Corporation was set up to provide necessary infrastructure for industries in rural, urban and semi-urban areas.

There are at present 329 medium and large scale industries in Andhra Pradesh, including 16 Central Sector undertakings and 7 State-managed undertakings. The aggregate outlay on these industries is Rs. 1523 crores and they are providing employment to 2.93 lakh people This is in contrast to the position in 1956 with only 45 major industries with an outlay of Rs. 63 crores. The number of small scale industries in the same period almost doubled from 1229 and providing employment to 2.53 lakh persons. The various incentives offered by the State Government have attracted entrepreneurs from other States and an impressive outlay of Rs. 6,000 crores is in the pipeline for the setting up of major industries in the State. The prestigious Visakhapatnam steel plant is taking shape. The Railway carriage repair plant being set up at Tirupati will provide employment to many in the districts of Rayalaseema. The fertiliser plant at Kakinada and the alumina plant at Visakhapatnam will become realities in the near future

Land reforms have been implemented in Andhra Pradesh with vigour and determination. Till now an extent of 2.18 lakh acres of surplus land was distributed to about 2.16 lakh beneficiaries, most of them belonging to weaker sections. The remaining surplus land of 8.35 lakh acres will be taken over after the disposal of legal disputes and distributed to the landless poor.

Besides distribution of surplus land under land reforms implementation, a crash programme was undertaken for the allocation of Government waste lands. So far 21.88 lakh acres of such land has been assigned to the landless poor. The Government helped in the establishment of more than 2,000 cooperative joint and collective farming societies to aid the owners of the surplus lands to bring those lands under cultivation. The societies have a membership exceeding one lakh and an extent of 3 14 lakh acres. Already, 2.53 lakh acres have been developed and brought under cultivation.

Andhra Pradesh made great headway in providing subsidiary occupations to those depending on agriculture for their livelihood. Dairy industry in the State marched from success to success and the Corporation set up for the development of this rural industry has done much to help the farming community. The State is now poised for a real take-off in dairying. Operation Flood II with an investment of Rs. 40 crores envisages increase of the present production of 38 lakh litres of milk a day to 59 lakh litres by 1984-85.

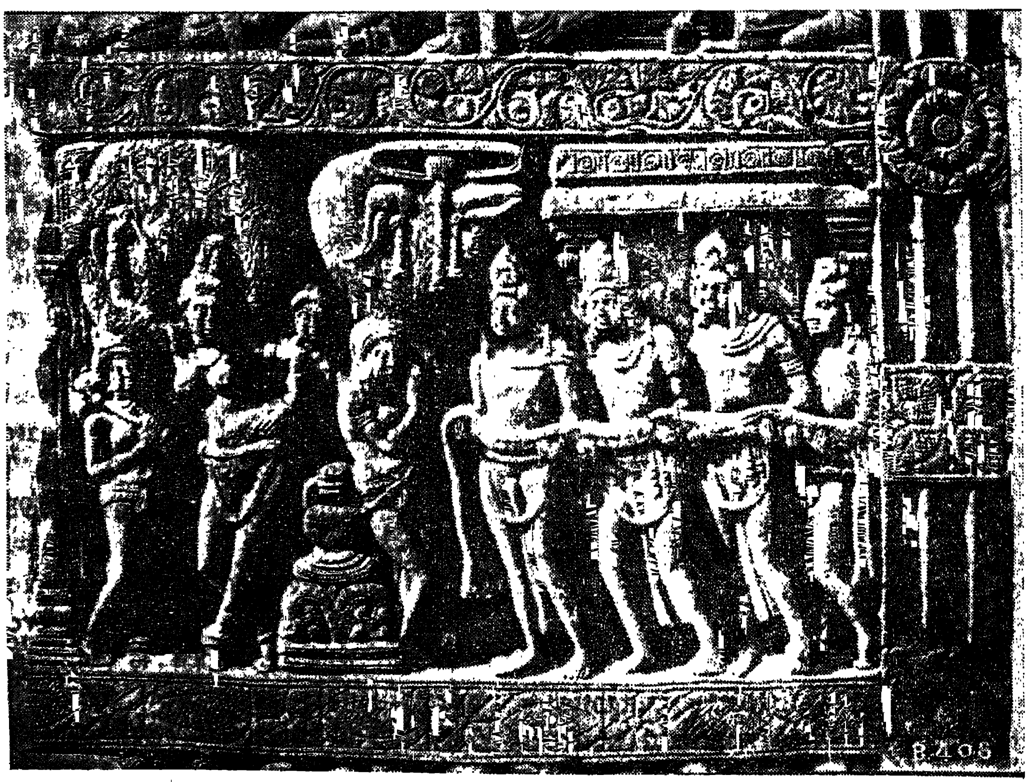
An integrated marine fisheries project with an outlay of Rs. 31.36 crores with World Bank assistance is being implemented. Under this project, fishing harbours will be developed at Visakhapatnam, Kakinada and Nizampatnam. Another fishing

harbour at Bhavanampad in Srikakulam district has been approved by the Centre recently.

Andhra Pradesh has been one among the few States in the country that have set up separate corporations for the economic uplift of the weaker sections along with the welfare of women. The three corporations set up for the welfare of the Scheduled Castes, the Scheduled Tribes and the Backward Classes have so far implemented economic upliftment schemes worth about Rs. 30 crores benefiting more than two lakh families belonging to these sections. The Planning Commission commended the example set by Andhra Pradesh in women welfare.

Special attention was paid to the provision of housing facilities to the poor and weaker sections who were allotted house sites. The Weaker Sections Housing programme, under its Sites and Services scheme, not only helps the beneficiaries to build houses but also provides civic amenities like street lights, drinking water, roads and power supply to houses. This year it is proposed to build 50,000 houses at a cost of Rs. 25 crores.

Andhra Pradesh has made great progress in other fields like education, health and medical facilities, rural water supply, communications etc. With the good foundation laid over the past quarter century, the people of the State can look forward to a brighter future. The first linguistic State in the country, Andhra Pradesh, the home of about five crore Telugu people, has many firsts to its credit and is sure to become one of the most developed States in the country in the near future.

తెలుగు సాహిత్యం - నేడు

బి. రామరాజు

భారతదేశమందలి జాతులలో తెలుగుజాతి అత్యంత ప్రాచీనము, ప్రధానము ఐనది. సంస్కృత ప్రాకృత తమిళ కన్నడముల తరువాత పేర్కొనదగినంత ప్రాచీన చరిత్రము గలది తెలుగు సాహిత్యమే. క్రీ. శ. 600 నుండి 1000 వరకు లభించు శాసనములలో తొలుత తెలుగు పేరులు, మాటలు తరువాత వాక్యములు అటు తరువాత గద్యములు, పద్యములు, సారస్వత రచనములు కానవచ్చును. తొమ్మిది పది శతాబ్దముల నాటి శాసనములను బట్టి అప్పటికే జానపద, దేశి, మార్గ పద్ధతులకు చెందిన సారస్వతముండినట్లు రూఢిగా చెప్పవచ్చును. నాటి కవుల పేరులు కూడా కొన్ని తెలియ వచ్చుచున్నవి. కాని వారి రచనములేవియు ఈనాడు లభించవు. లభించిన వానిలో ప్రాచీన గ్రంథము నన్నయగారి ఆంధ్రమహాభారతము. చాళుక్య రాజరాజ నరేంద్రుని (క్రీ. 1022 - 1063) కోరికపై నన్నయ వ్యాస భారతమును తెలుగు చేయ నారంభించి ఆది, సభా పర్వములు పూర్తిగను అరణ్యపర్వము కొంత భాగము రచించి దివంగతుడయ్యెను. తెలుగు భాషా సాహిత్యములవిషయమై నన్నయగారు పెట్టిన ఒరవడి తరువాతి తెలుగు కవులకు మార్గదర్శకము, శిరోధార్యము ఐనది. వ్యాస భారతము లోని కొన్ని ఘట్టములను భావములను నన్నయగారు కుదించియు పరిహరించియు ఉన్నదున్నట్లును తెలుగులో రచించినారు. నన్నయ భారతము - ఆయనయే చెప్పు కొన్నట్లు - ప్రసన్నకథా కవితార్థ యుక్తికి, అక్షర రమ్యతకు, నానా రుచిరార్థ సూక్తులకు నిధి. సంస్కృత శబ్దజాలముతో పాటు సంస్కృత వ్యాకరణ మర్యాదలను ఎక్కువగా తెలుగు లోనికి దించినవాడు నన్నయ. వైదిక ధర్మమునకై వ్యాస హృదయమును తెలుగునాట ప్రచారము చేయుట నన్నయ యుద్దేశము. ఆది పర్వములోని ఉదంకోపాఖ్యానము, గరుడోపాఖ్యానము, శకుంతలోపాఖ్యానము, సభాపర్వములోని శిశుపాల వధ, అరణ్య పర్వములోని నలోపాఖ్యానము వంటివి నన్నయగారి ప్రసన్న కథా కథనమునకును, అక్షర రమ్యత వలని నాద సౌందర్యమునకును, కవితా ప్రతిభకును మచ్చుతునకలు ఆఖ్యాయికా శైలియు, వర్ణనల పట్ల సంయమనము, పాత్రల గాంభీర్యము నన్నయగారి విశిష్ట గుణములు. ఈ గుణముల మూలమున అనువాదమైనను ఆంధ్ర మహాభారతము స్వతంత్ర గ్రంథమట్లు గౌరవ పాత్రమైనది. అసంపూర్తిగా మిగిలి పోయిన ఆంధ్ర మహాభారతము నన్నయ తరువాత 200 ఏండ్లకు తిక్కన చేతను, అటు తరువాత 50 ఏండ్లకు ఎఱ్ఱన చేతను పూర్తి చేయబడినది. ఈ ముగ్గురిని కలిపి

కవిత్రయ మందురు. నన్నయ సమకాలీనులలో అథర్వణుడు, పావులూరి మల్లన, వేములవాడ భీమకవి ముఖ్యులు. అథర్వణుని సాహిత్య రచనము మహాభారతము మృగ్యము, త్రిలింగ శబ్దాను శాసనము - వ్యాకరణము. పావులూరి మల్లన గణిత సార సంగ్రహము శాస్త్ర గ్రంథానువాదమేకాని సాహిత్య గ్రంథము కాదు. వేములవాడ భీమకవి రచించిన రాఘవ పాండవీయాది సాహిత్య గ్రంథములు కనుమరుగై పోయినవి; కొన్ని చాటు పద్యములు మాత్రము మిగిలినవి.

కాలక్రమము ననుసరించి నన్నయ తరువాత పేర్కొన దగిన మహాకవులలో కవిరాజ శిఖామణి నన్నిచోడుడగ్రగణ్యుడు. ఇతడు ఒరయూరు రాజధానిగా తెంకణ దేశమును పాలించిన రాజకవి; పరమశైవుడు. ఈతని కృతి కుమార సంభవము, కావ్యపద్ధతికి చెందిన విశిష్టకృతి. తమిళ కర్ణాట భాషా సారస్వత సంప్రదాయములను, ఆలంకారిక శైలిని, అష్టాదశ వర్ణనా పద్ధతులను తొలిసారిగా తెలుగులో ప్రవేశ పెట్టినదీకృతి. శైవ భక్త్యావేశముతోపాటు భావతీవ్రత నన్నిచోడుని విశిష్ట గుణములు. ఈతని కవితలో రజోగుణమధికము. శైవకవి యుగమున కాద్యులై ఆరాధ్యశైవ మతవ్యాప్తికై తమ కవిత్వము నంకిత మొనర్చిన శ్రీపతి పండితుడు, మల్లికార్జున పండితుడు, మంచెన పండితుడు పండితత్రయమని ప్రసిద్ధిగాంచినవారు. పండితారాధ్యుని (1150) తెలుగు కృతి శివతత్త్వ సారమాతని సంస్కృతాంధ్ర భాషా పాండిత్యమునకు కవితాపటిమకు నిదర్శనము. ఈతని శ్రీగిరి శతకము శతక ప్రక్రియలో తొలికృతి. ఇందులోని కొన్ని పద్యములు మాత్రమే లభించుచున్నవి. వీర శైవ కవులలో అగ్రగణ్యుడు మహాకవి పాల్కురికి సోమనాథుడు ఓరుగల్లు మండలమువాడు. ఈతడు కాకతి ప్రథమ ప్రతాపరుద్రుని (1135 - 1195) కాలమువాడు. ఇతడు ప్రచారమొనర్చినది బసవేశ్వరుని సంప్రదాయమునకు చెందిన వీరశైవము. సోమన రచన లన్నియు శైవమత ప్రచారకములే యైనను కవిత్వ పాండిత్యములు కొట్టవచ్చినట్లుగా నున్న మౌలిక రచనలివి. సోమన సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాట భాషలు మూడింటను కృతులు వెలయించినవాడు. ఆతని రచనలందు బసవ పురాణము, పండితారాధ్య చరిత్రలను ద్విపదకృతులు శ్రేష్ఠములు. సోమన సమస్త వేదవేదాంగము లందును, శాస్త్రములందును, లలితకళలందును సాటిలేని పండితుడు. తెలుగు సాహిత్యములో ఇతివృత్త విషయమున, ఛందోవిషయమున, భాషావిషయమున, కవితా సంప్రదాయముల విషయమున క్రొత్త పుంతలు త్రొక్కినవాడు సోమన, సంస్కృత గ్రంథముల ననువదించుట లేదా అనుసరించుట పూర్వమున్న సంప్రదాయము. కాని పాల్కురికి సోమనాథుడు పూర్వభక్తుల జీవిత చరిత్రలను కావ్యవస్తువుగా చేపట్టి మౌలిక రచనలు చేసి దేశికవితా సంప్రదాయమునకును, ఛందోవిషయమున సంస్కృత వృత్తములు కాక దేశీయమైన ఛందస్సులగు ద్విపదలు చేపట్టి ద్విపద కవిత్వమునకును ఆద్యుడయ్యెను. వ్యాకరణ సమ్మతములు కాకున్నను ప్రజల వాడుకలోనున్న వ్యావహారిక భాషాపదములను సజీవమైన పలుకుబడులను, సామెతలను నానుడులను ప్రయోగించి భాషలో విప్లవమును తెచ్చినాడు. భక్తిభావ సంభరితములు అచ్చమైన కవితా కళ కాలవాలములైనను మతపరములైనవగుటచే ఈతని రచనలకు రావలసినంత ఖ్యాతి రాలేదు. చతుర్వేద సారమీతని పాండిత్యమున కుదాహరణము. సోమన అనుభవసారము, చెన్నమల్లు సీసములు, బసవోదాహరణములు, పండితారాధ్యోదాహరణములు, పెక్కు రగడలు రచించినాడు. తెలుగులో ఉదాహరణ వాఙ్మయ ప్రక్రియకు సోమనాథుడే ఆద్యుడు. లభించినంత వరకు ఈతని వృషాధిప శతకము తెలుగు శతకములలో మొదటిది. దీనిలో నీతని కన్నడ, మరాఠి తమిళ సంస్కృత భాషా పద్యములును గలవు. తెలుగు సాహిత్యమున పాల్కురికి సోమన అన్ని విధముల క్రొత్త పోకడలు పోయిన స్వతంత్ర ప్రవృత్తికి ప్రథమోదాహరణము.

పాల్కురికి సోమన వేసిన ద్విపద మార్గములో నడచి తెలుగు ప్రజానీకమునకు రామాయణము నందించిన గోన బుద్ధారెడ్డి (1250) కాకతీయుల సామంతుడు. ఇతని రచనము రంగనాథ రామాయణమను ద్విపదకృతి. ఇది వాల్మీకి రామాయణమున కనుసరణము. ప్రజాబాహుళ్యమున ప్రచార మందున్న జంబుమాలి వృత్తాంతము, కాలనేమి కథ, సులోచన వృత్తాంతమువంటి అవాల్మీకి విషయములు అందు చోటు చేసికొన్నవి. చక్కని కవితాధార, సరళమైన భాష, పాడుటకనువైన రీతిలో నుండుటచే రంగనాథ రామాయణము తెర పటముల వారికి గూడ ఉపాదేయమై బహుళ ప్రచారము గాంచినది. వాల్మీకి రామాయణమున శ్రీరాముని దివ్యత్వము వ్యంగ్యముగా నుండగా రంగనాథ రామాయణములో ఆయంశము ప్రస్ఫుటముగా నున్నది. బుద్ధారెడ్డి రంగనాథ రామాయణము పూర్వకాండమే రచించెను. అతని కొడుకులు కాచయ్య, విఠలుడు - సోదరులు ఉత్తర కాండమును రచించి దీనిని సమగ్ర మొనర్చిరి.

నన్నయ విడిచిపోయిన ఆంధ్రమహాభారతమును పూరిం
మహాకవి తిక్కన సోమయాజిని కారణజన్ముడనవలెను.
న నెల్లూరునేలిన మనుమసిద్ధి రాజుల (1200 - 1258)
రకవి, మంత్రి. భారత రచనకు ముందు తిక్కన నిర్వచ
ర రామాయణమును రచించెను. వచనము లేకుండ వ్రాయుట
ఆనాడొక వింతకాబోలు. దాని పీఠికలో కవిత్వమెట్లుండ
తిక్కన నిర్వచించినాడు. ఇందుత్తర రామాయణ గాథ
ము. ఉత్తర రామాయణ రచనా కాలమున తన సామర్థ్య
గొప్పగా చెప్పుకొన్న శైవుడైన తిక్కన మహాభారత
కాలము నాటికి సోమయాజియై జ్ఞానము రూపుగొన్నవాడై
హరాద్వైత ప్రబోధమొనర్చుచు "నా నేర్చిన భంగి చెప్పి
యుడ నయ్యెద భక్తకోటికిన్" అన్నాడు. అర్ధాంతర
నాగిపోయిన ఆరణ్య పర్వమును ముట్టక విరాటపర్వ
గా 15 పర్వములు భారత సముద్రమును కడముట్టనీది
. భారతానువాదమున తిక్కన నన్నయ గారి కంటె
క్కువ స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించినాడు. నాటకీయశైలితో
క్కొక్క పర్వము నొక కావ్యముగా మలచినాడు. ధర్మా
ములు సంఘర్షణకనువైనట్లు సహజ సన్నివేశములతో
త్రల మనస్తత్వమును దృష్టిలోనుంచుకొన్న రసపోషకమైన
భాషణలతో చిత్తసంస్కారము కలిగించు ఔచిత్యముతో
తంత్ర రచనయా యన్నట్లు భారతమును తెలుగువారి
దించినాడు. నన్నయ భాషలో సంస్కృతపు పాలెక్కువైనట్లే
క్కన భాషలో తెలుగు పాలెక్కువ. ఆనాడు శిష్టవ్యవ
రమునను‌న్న దేశ్య శబ్దములను సంస్కరించి తిక్కన
వ్యభాషగా మలచినాడు. గంభీరార్థ ప్రాధాన్యము, మిత
షిత్వము, సమత యనునవి తిక్కన శైలిలోని విశిష్ట గుణ
లు. అనవసరములగు ఘట్టములను వేదాంత చర్చలను
డిచి పెట్టుటే కాక భారతము నొక రసవత్కావ్యముగా, మేలి
ఖండముగా దిద్ది తీర్చినాడు. విరాటపర్వమొక శృంగారవీర
సాత్మక కళాఖండము. ఉద్యోగపర్వము రాజకీయ నిపుణుల
యబారములకు, మహావీరుల గంభీర చిత్తవృత్తులకు ఉదా
రణము. విసుగు పుట్టించని వర్ణనలతో, ఉత్సాహము
త్కంఠ కలుగునట్లుగా యుద్ధరంగము మన కన్నుల యెదుట
న్నట్లు చిత్రించునది యుద్ధ పంచకము. స్త్రీ, మౌసల
ర్వములు వ్యంగ్యార్థ ప్రధానమైన రచనలు. శాంత్యనుశాసనిక
ర్వములు అద్వైత ప్రధానములు, ధీవిశేష విలసితములు,
వేదాంత విషయ ప్రధానములు. ఆశ్రమవాస, మహాప్రస్థాన,
స్వర్గారోహణ పర్వములు మహోదాత్తములు, విజ్ఞానప్రదములు.
తిక్కన సృష్టించిన స్త్రీ పాత్రములు అత్యుదాత్తములు, ప్రాణ
వంతములుగా నుండును. మొత్తముపై ప్రాచీన తెలుగుసాహిత్య
నిర్మాతలందరిలో తిక్కనగారి కావ్యశిల్పము దివికి భువికి
నిచ్చెనలు తీర్చినట్లుండును.

తిక్కన సమకాలీనులలో కేతన ముఖ్యుడు. దండిమహా
కవి సంస్కృతములో రచించిన దశకుమార చరిత్ర గద్య
కావ్యము నితడు తెలుగులో చంపూకావ్యముగా సంతరించినాడు.
తిక్కనవలె శృంగార వర్ణనమున ఔచిత్యమును పాటించుచు
పాత్రల మానసిక ప్రవృత్తులకు ప్రాధాన్యమిచ్చిన స్వతంత్రానువాదమీ దశకుమార చరిత్రము. అందుకే ఇతనికి అభినవ దండి
యను సార్థక బిరుదనామము. ఈతని రెండవ కృతి ఆంధ్ర
భాషా భూషణము వ్యాకరణ గ్రంథము. మూడవకృతి విజ్ఞా
నేశ్వరీయము- తెలుగులో మొదటి ధర్మశాస్త్ర గ్రంథము.
తిక్కన శిష్యుడు మారన ధర్మప్రతిపాదకమైన మార్కండేయ
పురాణమును రచించెను. తరువాతి కాలమున వెడలిన మను
చరిత్ర, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, నలచరిత్ర, కువలయాశ్వ
చరిత్రవంటి కావ్యముల కెన్నింటికో ఈ మార్కండేయ పురాణము
కావ్యవస్తువుల నందించినది. తిక్కన కవిత్వ మాదర్శముగా
సాగిన మార్కండేయ పురాణ రచనము ప్రౌఢమయ్యును
హృదయంగమము. అటు తరువాతి కవులలో పేర్కొనదగిన
వాడు మంచన, కేయూరబాహు చరిత్రము కృతికర్త. ఇది
వెలనాటి చోడరాజుల మంత్రి గుండనామాత్యునకు (1300)
అంకితము. దీనికి రాజశేఖర కవికృత సంస్కృత విద్ధసాల
భంజికా నాటికయే మూలమైనను ఇందులో పాత్రలపేర్లు
మారుటేకాక పంచతంత్రములోని కథలు కొన్ని చేరినవి.
ఔచితీ శోభితములైన వర్ణనలు, ప్రసన్నరచనము, మంచన
కవిత్వమందలి విశిష్ట గుణములు.

కాకతి రెండవ ప్రతాప రుద్ర చక్రవర్తి (1295-1326)
సాహిణియైన మారని కంకితముగా భాస్కర రామాయణమను
పేరుతో తెలుగులో మరియొక రామాయణ మవతరించినది.
భాస్కరుడు ప్రధానరచయిత యగుటచేత దీనికీ పేరు వచ్చినది.
దీనిలో భాస్కరుడు ఆరణ్యకాండమును, యుద్ధ కాండములో
ప్రథమ భాగమును; భాస్కరుని కొడుకు మల్లికార్జునుడు బాల,
కిష్కింధ, సుందరకాండములను; భాస్కరుని శిష్యుడు కుమార
రుద్ర దేవుడు అయోధ్యకాండమును; భాస్కరుని మిత్రుడు
అయ్యలార్యుడు యుద్ధకాండము కడమభాగమును పూరించిరి.
వివిధ కవుల శైలీవిలసనముల కూడలియైనను, ప్రతిభా సమ
న్వితమైన ధారాశుద్ధికి ఆలంకారిక రచనకు,కావ్యోచిత వర్ణనలకు,

వివిధ రసపోషణౌచిత్యమునకు భాస్కరరామాయణము ఉత్కృష్ట రచనమనియు, పండితరంజకమనియు చెప్ప సందేహముండ నక్కర లేదు.

ఇంతవరకు తెలుగులో పద్యైకరచనలో, చంపూగ్రంథములో ద్విపద రగడాది దేశి రచనములో వచ్చినవే కాని కేవల గద్యమయములైన కృతులు వెలువడలేదు. తెలుగులో ఆ లోటు తీర్చిన మహాభక్తుడు సింహగిరి నరహరి వచనములను పేరుతో వ్రాసిన కృష్ణమాచార్యులు. ఆయన కాకతీయుల కాలమున 13వ శతాబ్దము మధ్యభాగమునుండి 14వ శతాబ్దము మధ్య భాగము వరకుజీవించిన పూర్ణాయుష్కుడు; ఓరుగల్లు ప్రాంతమునుండి సింహాచలమునకు వలసపోయినవాడు కన్నడములో బసవేశ్వరుడు అక్కమహాదేవి మున్నగువారు శివభక్తి ప్రతిపాదకమైన వచనములు రచించినట్లే కృష్ణమాచార్యులువైష్ణవభక్తి ప్రపత్తులు ప్రతిపాదించు వచనములు నాల్గు లక్షలు రచించి రాగి రేకులపై చెక్కించిరట. కాని ఈనాడు మనకు దక్కినవి 60 మాత్రమే. స్వతంత్రమైన వచనైక రచనలకు కృష్ణమాచార్యులే ఆద్యుడు. ఈ వచనములను రాగతాళయుక్తముగా సంకీర్తన మొనర్చుట భక్తుల సంప్రదాయము. భగవంతుని సంబోధనతో ప్రారంభమై నమస్కారముతో ముగియు నీ కృష్ణమాచార్యుల సింహగిరి వచనములు భక్తి భావబంధురములు, భగవత్కల్యాణగుణలీలా విశేష వర్ణనా గంధిలములు. ఏ వచనమున కా వచనము ముక్తకమువలె స్వతంత్రముగా నుండును. తరువాతి కాలములో వచ్చిన వేంకటేశ్వర వచనములు, శఠకోప విన్నపములు, గంగాధరయ్య వచనములు, భవానీ మనోహర వచనములు మున్నగు వచనైక రచనలకివి మార్గదర్శకములు.

14వ శతాబ్దమునకు చెందిన కవులలో ఎఱ్ఱన, నాచన సోమనలు ముఖ్యులు. నన్నయ అసంపూర్తిగా విడిచి పోయిన ఆరణ్య పర్వమును ఎఱ్ఱన నన్నయ రచనగా పూరించెను. ఇతనికి శంభుదాసుడనియు ప్రబంధ పరమేశ్వరుడనియు బిరుదులు. ఇతడు అద్దంకి నేలిన ప్రోలయ వేమారెడ్డి (1324-1353) కాశ్రితుడు. అతడు పూరించిన ఆరణ్య పర్వశేషము పరిమాణములో చిన్నదేయైనను నన్నయ తిక్కనల రచనలతో సమాన ప్రతిపత్తి గలది. ఇతని రామాయణ, హరివంశములు ప్రోలయ వేమారెడ్డి కంకితములు. రామాయణ మీనాడు లభించుట లేదు. భారతమున కనుబంధమైన హరివంశమును కథా మాత్రమునకు భంగము వాటిల్లనట్లుగా ప్రబంధోచిత నూతన వర్ణనాంశములతో చేర్చి భారత రచనా పద్ధతిని ఒరవడిగా పెట్టుకొని ఎఱ్ఱన అసిధారావ్రతముగా చేసిన రచనమిది.

ఈతని మరియొక కృతి నృసింహ పురాణము. అహోబల నృసింహస్వామి కంకితము. ఇది యొక రసవత్కావ్యము వలె నుండు పురాణము. నన్నయ కథా కథన పద్ధతిని తిక్కన నాటకీయ శైలిని జోడించి నృసింహ పురాణము నొక నూతన కవితా మార్గమున నడిపించిన ఎఱ్ఱనకు ప్రబంధ పరమేశ్వర బిరుదము సార్థకము. హరివంశములోని గొల్లపల్లెల జీవితముల వర్ణనము సహజ రమణీయము, ముగ్ధమనోహరము. ఎఱ్ఱనతో స్పర్ధ వహించినట్లు ఉత్తర హరివంశమును రచించిన వాడు నాచన సోమన. ఇతడు ఎఱ్ఱనకు సమీప కాలమందున్న వాడు (1360). ఇతనికి గల సకల భాషాభూషణ, సాహిత్య రసపోషణ, సంవిధాన చక్రవర్తి బిరుదములు సార్థకములు. భావతీవ్రత, భావావేశము, పాండిత్య ప్రకర్ష, రజోగుణ ప్రధాన కవితా విన్యాసములీతని విశిష్ట గుణములు. సన్నివేశ కల్పనమున రసపోషణమున నితడు కవిత్రయముతో సమానుడు. ఉషాపరిణయము, నరకాసురవధ మున్నగు ఘట్టములలో నాచన సోముడు ప్రదర్శించిన కవితాకళ అద్భుతమైనది. అతనికి మూలవద్ద మాటలు ప్రయోగించుట ఇష్టము. అవి సుబోధకములుకావు.

ప్రబంధ పూర్వయుగమున (1400-1500) తెలుగునాట సాహితీ సమారాధనము దండిగా జరిగినది. అద్దంకి, కొండవీడు, రాజమహేంద్రవరము రాజధానులుగాఏలిన, రెడ్డిరాజులు, తెలంగాణమున వెలమరాజులు, దక్షిణాంధ్రమున విజయనగర రాజులును సాహిత్యమును విరివిగా పోషించి ప్రోదిచేసిరి. ఈ మూడుసీమలందునుపర్యటించితన కవితాకేతనమును మిన్నంట ఎత్తినవాడు కవిసార్వభౌమ శ్రీనాథుడు (1380 - 1445). అతనిరచనలు మరుత్తరాట్చరిత్రము, శాలివాహన సప్తశతి, పండితారాధ్య చరిత్రము వంటివి కొన్నికాలగర్భమున కలిసిపోయినను అతని శృంగారనైషధము, కాశీఖండము, హరవిలాసము, శివరాత్రి మాహాత్మ్యము, పల్నాటి వీరుల చరిత్రము తెలుగు సరస్వతికి అలంకారములుగా మిగిలినవి. ప్రౌఢదేవరాయల ఆస్థానపండితుడైన అరుణగిరినాథ డిండిమభట్టు నోడించి స్వర్ణాభిషేక గౌరవమందిన శ్రీనాథుడు పండితులకు శిరోధార్యమైన హర్షనైషధ మహాకావ్యమును రసలోలుపుడై శృంగారనైషధముగా స్వతంత్రానువాదమొనర్చెను. అతని కాశీఖండమును అయఃపిండ మందురు. భీమేశ్వరపురాణము స్వతంత్ర రచనమట్టి కళాఖండము. హరవిలాసము నాలుగు శైవకథల సంపుటి. ఆ నాల్గు కథలును శ్రీనాథుని శివభక్తికిని కవిత్వశక్తికిని నిదర్శనములు. శివరాత్రి మాహాత్మ్యము అనుభవము పండిన పంట. పల్నాటి

వీరుల కథలు దేశీయ కవితా శాఖకు మేలి యలంకారము. అంతటి మహాపండితులు దేశీయ వీరులగాథల కుప్పొంగి మైమరచి జనసామాన్యముతో కలసిపోయి తానుకూడ వీరా వేశములో పాడుకొన్నట్టి సిసలైన జానపద కవిత్వము. అతడు జీవితములో అనుభవించిన సుఖ సంతోషములు, భోగ భాగ్యములు, కష్టనష్టములు, వలసిన వారితో వలచిన వారితో నెరపిన సంభాషణలు అనర్ఘ మణుల వంటి చాటు పద్యముల రూపమున నున్నవి. తెలుగునాట చదువుకొన్న వారి క్రింద పరిగణింప బడవలెనన్న శ్రీనాథుని సాహిత్య సౌగంధ్యమును కొంతైన ఒంట బట్టించు కొనవలెను. శబ్దార్థములు రెండింటికి సమ ప్రాధాన్య మిచ్చిన రీతివాది కవితా శిల్పి శ్రీనాథుడు. ఆయన సీస పద్యముల యెత్తుగడ తరువాతి కాలపు కవులం దరికి అనుకరణీయమైనది. జీవించి యుండగనే అంతటి ప్రాభవమును గాని కష్టమును గాని యనుభవించిన కవి తెలుగు నాట మరియొకడు లేడేమో!

పదునైదవ శతాబ్దమున తెలుగు సాహిత్యాకాశమున దేదీప్యమానముగా సూర్యునివలె వెలిగినవాడు శ్రీనాథుడైనచో ఉత్తరార్థమున చల్లని వెన్నెలలు విరియించిన చంద్రుని వంటి వాడు పోతన. పోతన మహాభక్తుడు. కవిత్వ పాండిత్యము లాయనను సహజముగా వరించినవి. రాజాశ్రయమునకు దూరముగా నుండిసాధారణ కర్షక జీవితము నవలంబించి తెలుగు నాట భాగవత కల్ప తరువును నాటిన పోతన తెలుగు జాతికి తెలుగు కవిత్వమునకు సుకృతము పంట. ప్రాచీన సాహిత్య మంతటిలో రెండే రెండు కృతులు పేర్కొన వలసి వచ్చినచో ఒకటి కవిత్రయము వారి భారతము, రెండవది పోతన భాగవతము. పరమాత్మ సాక్షాత్కారమునకు భారతమును కర్మలేదా జ్ఞానమార్గము వంటి దనుకొన్నచో భాగవతమును సులభమైన భక్తి సాధనమనుకొన వలెను. చైతన్యుని కన్న 50 ఏండ్లు ముందుగా తెలుగు దేశమున కృష్ణతత్త్వమును పండించినవాడు పోతన. భావ బంధురమైన కవితా స్ఫూర్తితో, శ్రవణపేయమైన శబ్దాలంకారములతో, అంత్యప్రాసల విన్యా సముతో, గానయోగ్యమౌ గీతి గుణముతో, మధుర భాషా శైలితో, రసస్యంది పద్యరచన మొనర్చుట పోతనగారి విశిష్ట గుణములు. భక్తిరసమును మెప్పించుపట్ల ఆయా పాత్రలతో తాదాత్మ్య మొందునంత నిష్ఠ గలవాడు పోతన. మధురభక్తి ఆయన రచనలో ఉజ్జ్వలముగా వెలిగినది. పండితులేకాదు పామరులు సైతము తెలుగునాట పోతనగారి పద్యములు ఒకటియో రెండో రానివారుండరన్నచో అతిశయోక్తి కాదు. భాగవత మందలి ప్రహ్లాద చరిత్రము, ధ్రువోపాఖ్యానము, గజేంద్రమోక్షము, వామనావతార ఘట్టము, శ్రీకృష్ణజననము, బాల్య లీలలు, రుక్మిణీ కల్యాణము వంటి ఘట్టములు ఆబాల గోపాలమునకు ఆస్వాద్యమానములు.

ఒక్కమాటలో చెప్పవలెనన్నచో తెలుగు జాతి జీవనాడి స్పందనమును పట్టుకొన్న రచనము పోతనగారి ఆంధ్ర భాగవతము. పోతనతెలుగు వారి జాతీయకవి. పోతన భాగ వతము సంస్కృత భాగవతమున కంటె పరిమాణములోను పరిపాకములోను మిన్న. భాగవతము కూడ అనేక కర్తృకము. పోతన శిష్యులు నారయ సింగయలు కూడ తద్రచనమునపాలు పంచుకొనిరి. భోగినీ దండకము, వీరభద్ర విజయము, నారాయణ శతకములు పోతన 'పిన్ననాటి రచనలు' కావచ్చును.

15 వ శతాబ్దము చివరన వెలసిన మరియొక గొప్పకవి పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు. ఈతని రచనలుమనకు దక్కినవి —— శృంగార శాకుంతలము, జైమినీ భారతము. వ్యాస కాళిదాసుల శకుంతల కథలకు కొన్ని సొంత కల్పనలు చేర్చి పినవీరభద్రుడు శృంగార శాకుంతలమను ప్రబంధమును రచించెను. సంస్కృత జైమిని భారతమందలి అశ్వమేధ పర్వ మునకు పిన వీరన యొనర్చిన యనువాదము మేల్తరము. వ్యాస భారతమున లేని కథ అందులో నుండుట, పరిపక్వమైన కవిత్వము తోడగుట బంగారమునకు తావి యబ్బినట్లున్న దీకృతి శ్రీనాథుని సమకాలీనులు నందిమల్లయ, ఘంట సింగయలు కలిసి కృష్ణమిశ్రుని ప్రబోధ చంద్రోదయ నాటకమును సమర్థ వంతముగా పద్యకావ్యమొనర్చిరి. సంస్కృత వరాహ పురాణ మును తెనిగించి తుళువ నరసనాయకునికి (1456–1491) అంకితమిచ్చిరి. తెలుగులో జంట కవిత్వములను పండించుటకు వీరాద్యులు. ఈ యుగపు మరియొక ప్రసిద్ధ కవి గౌరన. ఇతడు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, నవనాథ చరిత్రమను ద్విపద కృతులను రచించెను. భావనా ప్రౌఢిలో, పాత్ర చిత్రణలో, మనోభావ వ్యక్తీకరణలో సమర్థమైన భాషా ప్రయోగములో గౌరన దక్షుడు. ద్విపదలకు అచ్చపు కావ్యత్వ గౌరవమును కల్పించినవాడు గౌరన. ఈ కాలముననే తెలుగులో పెక్కు కథాకావ్యములు వెలువడినవి. జక్కన రచించిన విక్రమార్క చరిత్రము, అనంతామాత్యుని భోజరాజీయము, కొరవిగోపరాజు సింహాసన ద్వాత్రింశిక, దూబగుంట నారాయణ కవి పంచతంత్రము మొదలగు కథా కావ్యము లన్నియు ఈ శతాబ్దములో రచింపబడినవే. వీనిలో కొన్నింటికి సంస్కృత

మూలములున్నను నూతన కల్పనలు చేర్చి, అవయవ సౌందర్యము కలిగించి, జీవకళలు పొదివి, తెలుగుభాషా పరిణతిలో వానిని స్వతంత్ర కావ్యములట్లు వెలయించినారీ కవులు. కథాకథనమునకు బహు విషయ పరిజ్ఞానము, లౌకిక జ్ఞానము, శాస్త్ర పాండిత్యములను జోడించి కళామయ మొనర్చిన వారీ కవులు. ఈ యుగమున స్మరింపదగిన మరొక పుణ్యపురుషుడు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులు (1408-1503). ఇంత కాలము అనువాదములు, అనుసరణలు, పునారచనలు మార్పు కూర్పులుగా సాగిన తెలుగు సాహిత్యమున పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపద కృతులు, శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరుల చరిత్రలు మౌలిక దేయములు (original contributions) అనుకొన్నచో తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యులవారి సంకీర్తనలు ప్రపంచభక్తి సాహిత్యమున సాహిత్యపు విలువలు సంతరింపజాలిన మేలి రచనలు. ద్రావిడ వేదమనబడు నాలాయిర దివ్యప్రబంధములవలె ఆయన సంకీర్తనలు పవిత్రములు. కన్నడమందలి బసవేశ్వరాదుల వచనములట్లు అవి భక్తిరసతుందిలములు. అన్నమాచార్యులు మొత్తము 32000 సంకీర్తనములు వివిధ రాగములలో రచించిన పదకవితా పితామహుడు. ఈనాడు సుమారు 16000 కీర్తనములు మాత్రము రాగిరేకులపై చెక్కినవి లభించుచున్నవి. ఆయన కుమారుడు పెదతిరుమలాచార్యుడు, మనుమడు చిన తిరుమలాచార్యుడుకూడ వేలకొలది సంకీర్తనములు రచించినవారు. అన్నమాచార్యులవారి సంకీర్తనములు శృంగార సంకీర్తనములని అధ్యాత్మ సంకీర్తనములని రెండు తీరులు. ప్రధానముగా శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి పేరుతో వెలసిన వైష్ణవ భక్తి శృంగార గీతములివి. ఇంకను ఆయన సంస్కృతములో సంకీర్తన లక్షణము, తెలుగులో వెంకటేశ్వర శతకము, మంగాంబికా శతకము, ద్విపద కావ్యములు, పద్యకావ్యములు, దండకములు, రగడలు మొదలగు అనేక రీతుల రచనలు చేసిరి. తెలుగు భాషలోని జిగి, బిగి, నుడికారపు సొంపు, నూతన పదకల్పనములకు అన్నమాచార్యుల కీర్తనలు మేలియుదాహరణములు. నాటి వ్యావహారిక భాషా పదము లెన్నింటినో ప్రయోగించి అన్నమాచార్యులు తెలుగుభాషా వికాసమునకు దోహదమొనర్చిరి. జానపదగేయముల వరుస లెన్నింటినో గ్రహించి కీర్తనలు రచించిరి. తాళ్ళపాకవారి వంగడమంతయు దేశి కవిత్వమునకు పంట పొలము. అన్నమయ్య మనుమడు సలక్షణమైన ద్విపదలలో పరమయోగి విలాసము, అష్టమహిషీ కళ్యాణము, ఉషాపరిణయములను కావ్యములు సంతరించెను. సుభద్రా కల్యాణము రచించిన తిమ్మక్క అన్నమయ్య భార్యయే యైనచో ఆమెయే తొలి తెలుగు కవయిత్రి. కొందరు కుమ్మరి మొల్లయే ప్రథమాంధ్ర కవయిత్రి యందురు. ఆమె కాలము సరిగా తెలియదు. మొల్ల రచించిన రామాయణము కథా సంగ్రహమునకు, చక్కని ధారాశుద్ధికి, సందర్భోచితాలంకార ప్రయోగమునకు, లలితమైన శైలికి ఉదాహరణము.

తెలుగు సాహిత్య చరిత్రలో ప్రబంధయుగము స్వర్ణయుగము. సంస్కృతములో మహాకావ్యములని పేర్కొనబడునట్టి తెలుగు ప్రబంధములు శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమున (1503 - 1530) ప్రారంభమై మూడుపూవు లారుకాయలుగా దినదినాభివృద్ధి నొందినవి. ఆయన ఆస్థానమున అష్టదిగ్గజములను కవులుండిరని ప్రతీతి. ప్రాచీన తెలుగు కవిత్వశాఖలో ప్రబంధములు పరిణతములు, ప్రౌఢములు, రసవంతములునైన కృతులు. ఇతిహాసములనుండియో పురాణముల నుండియో స్వల్పమైన ఇతివృత్తమునేరుకొని చక్కని చిక్కని కథలు కల్పించి ధీరోదాత్తాది నాయకులను, నాయికలనుదిద్ది తీర్చి, మనో విశ్లేషణ మొనర్చి, అష్టాదశ వర్ణనలతో శబ్దార్థాలంకారములతో, ధ్వనివ్యంగ్యమర్యాదలతో, రమణీయ శైలితో భావబంధురములు, రసతుందిలములుగా నవతరించిన కృతులను ప్రబంధములందురు. ఈ ప్రబంధయుగమునే రాయల యుగమందురు. కృష్ణదేవరాయలీ ప్రబంధకవులను పోషించుటే కాక స్వయముగా ఆముక్తమాల్యద యను గొప్ప ప్రబంధమును రచించెను. వైష్ణవ ప్రబంధములలో ఆముక్తమాల్యదది అగ్రస్థానము. రాయలవారిశైలి అనితరసాధ్యము. ప్రకృతి వర్ణనముతోపాటు మానవప్రకృతి వర్ణనము, లోకానుభవముతో పాటు ఆత్మానుభవము ఆయన కావ్యమందలి విశిష్ట గుణములు. రణరంగములో ఎత్తుపల్లములకు దూకుచు రాళ్ళురప్పల నెగురగొట్టుచు కదము త్రొక్కు ఆయన అశ్వధాటియే ఆయన పద్యరచనమున ప్రతిఫలించును. ఆయన ఆలంకారిక శైలియు ప్రత్యేకమైనది. అందులో ఆయన యుత్ప్రేక్షలు విశిష్టమైనవి. సమరాంగణమున ఆయన ధరించు శిరస్త్రాణకవచాదులెట్టివో సాహిత్యరంగమున ఆయన ఉపయోగించిన గొట్టుమాటలు, క్లిష్టసమాసములు క్లిష్టాన్వయములుఅట్టివి. తీక్ష్ణమైన భావనా ప్రజ్ఞ అంతరాంతరముల పరీక్షించి ప్రదర్శించు దృష్టి కృష్ణదేవరాయల కవిత్వమున నధికము. సంస్కృతమున గూడ పెక్కు కృతులు రచించెను కాని మనకు మిగిలిన దొక్క జాంబవతీ పరిణయము మాత్రమే.

ఆంధ్రకవితా పితామహుడని పేరుగాంచిన అల్లసాని పెద్దన కృష్ణదేవరాయల ఆస్థానమున ప్రథమకవి. ఆయన కృతి మను చరిత్రము. ప్రబంధశైలికి, వర్ణనౌచిత్యమునకు, కథాకథనమునకు, వివిధాలంకారములకు, సజీవపాత్రచిత్రణకు ప్రథమోదాహరణము మనుచరిత్రము. ఒక గొప్పనాటకము లోని పాత్రల వంటివి అందులోని వరూధినీప్రవరుల పాత్రలు. మహాశేముషీ సంపన్నుడైన ఉత్తమశిల్పి గండరించిన జీవకళ లుట్టిపడు శిల్పసుందరములైన మూర్తులవంటివి ఆ పాత్రలు. శాంత శృంగార రసములసంఘర్షణము, సంభాషణా చాతుర్యము, మనోధర్మ విజ్ఞానమునకీ ప్రబంధమునికిపట్టు. నన్నయ తిక్కన శ్రీనాథాది మహాకవుల వివిధ పద్యరచనా శిల్పములు జీర్ణించుకొని రూపుదిద్దుకొన్నవి పెద్దనగారి పద్యములు. పెద్దన తరువాత పేర్కొనదగిన రాయల ఆస్థానకవి నంది తిమ్మన. ముక్కుతిమ్మనయని ఈయనకు మారుపేరు. 'ముక్కుతిమ్మనార్యు ముద్దుపలుకు' అనునది తెలుగు ఆభాణకము. హరివంశము లోని ఇతివృత్త మాధారముగా తిమ్మన పారిజాతాపహరణమను లలిత సుందరమైన ప్రబంధమును రచించెను. ఇందులోని సత్యభామా శ్రీకృష్ణనారద పాత్రములు, వారి మనోధర్మములు, చిత్తవృత్తులు, సంభాషణములు పరమాద్భుతములు. పారిజాతాప హరణము ప్రబంధాకృతి దాల్చిన నాటకము. కృష్ణదేవ రాయల మరియొక ఆస్థానకవి ధూర్జటి. ఈతడు శైవుడు. శ్రీకాళహస్తి మాహాత్మ్యము, శ్రీకాళహస్తీశ్వర శతకములీతని కృతులు. మొదటిది ప్రబంధము, రెండవది శతకము. శ్రీకాళ హస్తిమాహాత్మ్యము స్థలపురాణమైనను అందలి ప్రతికథయు నొకచిన్న ప్రబంధము. ఉదాత్తభావములకు, కవితాచమ త్కారమునకు, ఉక్తిమాధుర్యమునకు అది ఆకరము. రాయల వారి మరియొక ఆస్థానకవి మాదయగారిమల్లన 1516 లో రాజశేఖరచరిత్రమను గొప్ప ప్రబంధమును రచించెను. కాంతి మతీ రాజశేఖరుల పరిణయ గాథను వర్ణించు నీప్రబంధమునకు మూలమేదియో తెలియదు. ఈ నాయికా నాయకులకు దౌత్యము నెరపిన త్రికాలవేదియను చిలుక మల్లనగారి యద్భుతసృష్టి. ఆలంకారిక శైలీగాంభీర్యము జాతీయ మైన నుడికారము మల్లన విశిష్టగుణములు. అయ్యలరాజు రామభద్రుడు రాయలవారి కోరికలపై సకల కథాసార సంగ్రహమను ప్రాచీన కథాసంకలన ప్రబంధమును రచించెను. ఈతని మరియొకకృతి, రామా భ్యుదయము. కథాసంగ్రహణము, ప్రాబంధిక శైలి, అలంకార ప్రౌఢిమ, శ్లేషచమత్కారములీ రామాభ్యుదయ మందలి విశిష్టగుణములు. రాయలు మెచ్చిన మరియొక ప్రబంధ కవి చింతలపూడి యెల్లనార్యుడు. ఆయన కృతి రాధా మాధవము. రుక్మిణీకల్యాణమందున్న సంఘర్షణము వంటి దానిని కల్పించి రాధాకృష్ణుల ప్రణయగాథను వర్ణించు రసవ త్కావ్యమిది. ఆ కృతికి మెచ్చి కృష్ణరాయలా కవిని రాధా మాధవ కవి యని పిలిచెడు వాడు. ఆకాలమువాడే మరియొక గొప్పకవి సంకుసాల నృసింహ కవి. ఆతడు కవికర్ణ రసా యనమను మాంధాతృ చరిత్రమును ప్రబంధముగా మలచెను. ఇది వర్ణనాబాహుళ్యము గల ప్రబంధము. మొదటి సగము అతివేలమైన శృంగార వర్ణనల తోడను తరువాతి సగము ప్రశాంత వైరాగ్యములతోడను నిండి రక్తికి, విరక్తికి సమ ప్రాధాన్యముపదేశించు మహాకావ్యమిది. తన శృంగార వర్ణనా కర్ణనమున యతియైనను విటుడు కాకపోడనియు, వైరాగ్య వర్ణనాకర్ణనమున విటుడైనను యతికాకపోడనియు, ప్రతిజ్ఞ చేసిన వాడీకవి. ఇతడు పూర్వకవులను అనుకరింపని ప్రతిభా శాలి.

కృష్ణదేవరాయల కాలమున యువకులుగా నుండి 16 వ శతాబ్దము ఉత్తరార్థమున తెలుగు సాహిత్యాకాశమున మిరుమిట్లు కొల్పిన మహాకవులు రామరాజ భూషణుడు, పింగళి సూరనలు. రామరాజ భూషణుడనునది బిరుదనామము, అసలు పేరు మూర్తి రాజు. ఇతడు కృష్ణదేవరాయల అల్లుడైన అళియరామ రాయల యాస్థానమున అర్థాసన మలంకరించిన మహాకవి. ఇతని గొప్ప కృతి వసుచరిత్రము, ప్రబంధ కవిత్వమునకు పరాకాష్ఠ. ఇంత మనోహర ప్రౌఢ ప్రబంధము తెలుగులో మరియొకటి లేదు. నాటకీయమైన కల్పనమున, వర్ణనా సామర్థ్యమున, సంగీత సాహిత్య సమ్మేళనమున, నాదయుత శబ్ద ఘటనమున, శ్లేష చమత్కార ప్రయోగమున, ధ్వని వ్యంగ్య మర్యాదా వైభవమున, సమస్తాలంకారిక సూత్రములకు లక్ష్యభూతము లనదగిన పద్యరచనమున వసుచరిత్ర మాదర్శ ప్రబంధము. శుక్తిమతీనదీ, కోలాహల పర్వతములను జడ పదార్థములను రూపాంతరీకరణ మొనర్చి (Metomorphosis) అచేతనముల చేతనమొనర్చి సహృదయ పాఠకచేతనముల సచేతనము చేయు విదగ్ధశిల్పి రామరాజ భూషణుడు సాహిత్యా భ్యాసకులందరికి వసుచరిత్రము పాఠగ్రంథము. దాని ననుక రించి వ్రాసిన తదితర కవుల రచనలకు పిల్ల వసుచరిత్రలని పేరు. రామ రాజభూషణుని ప్రతిభా పాండిత్యములకు, భాషాధి కారమునకు ఉదాహరణమాతని హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యాన మను ద్వ్యర్థి ప్రబంధము. ప్రతి పద్యమున హరిశ్చంద్ర కథయు, నలకథయు జోడించి వ్రాసిన రెండర్థముల యద్భుత

కావ్యమిది. రామరాజ భూషణుని కంటె వయసులో కొంచెము చిన్నవాడు, కథాకల్పనలో సందర్భశుద్ధిలో నాతని కంటె పెద్ద వాడు పింగళి సూరన. విజయనగర సామంతులైన ఆకువీటి నంద్యాల రాజుల ప్రాపకమున నున్నవాడు. ఆయన కృతి కళా పూర్ణోదయము బాణుని కాదంబరికీడైన కథాకల్పనా చమత్కారము గలది. తెలుగు సాహిత్యమున నది యొక అపూర్వ సృష్టి. ఉత్కంఠ గలిగించు కథా కల్పనము; పాత్ర వశం వదమైన కథా వికాసము, కథా వికాస వశంవదమైన పాత్రోన్మీలనము, పాత్ర స్వభావానుగుణ సంభాషణల కునికిపట్టు ఈ కళాపూర్ణోదయము. ఈతని మరియొక కృతి ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నము నిబిడమైన కూర్పునకు, ప్రబంధ లక్షణము లన్నియు ఉచితమైనకు మేరలో నుండుటకు, నాటక లక్ష్యభూత మైన శ్రవ్యకావ్యత్వమునకు ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నముదాహరణము. ఈతని మూడవ కృతి రాఘవ పాండవీయమను ద్వ్యర్థి కావ్యము. హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమువలె ప్రతి పద్యమున రామాయణ భారతార్థములను జోడించి వ్రాసిన రెండర్థముల ప్రబంధము. పై యిద్దరి కవులకు సమాకాలీనుడు తెనాలిరామ కృష్ణుడు. తెలుగు కవిత్వమున అతని పదగుంభనమునకు ప్రత్యేకత యున్నది. రామకృష్ణుడు శైవుడుగా నున్నప్పుడు వ్రాసిన తొలి రచన ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము. అతడు వైష్ణవమును స్వీకరించిన తరువాత రచించిన కృతులు పాండురంగ మాహాత్మ్యము ఘటికాచల మాహాత్మ్యములు. ఈ రెంటిలో పాండురంగ మాహాత్మ్యము రామకృష్ణుని కీర్తికి పతాక. ప్రాణవంతమైన పాత్రలు, ప్రౌఢాలంకారికశైలి. సున్నితమైన హాస్యము, విశిష్టమైన పదముల కూర్పు పాండురంగ మాహాత్మ్యము ప్రత్యేకతలు. అందులోని నిగమశర్మోఖ్యాపాన మొక కళాఖండము. ఈ శతాబ్దము చివరనున్న వారిలో నిరంకుశోపాఖ్యానము, జనార్దనాష్టకము వంటి శృంగార రచనలు, సుగ్రీవ విజయమను యక్షగానము రచించిన కందుకూరి రుద్రయ, వైజయంతీ విలాసము రచించిన సారంగు తమ్మయ, విప్రనారాయణ చరిత్రము రచించిన చదలవాడ మల్లన, యయాతి చరిత్రము రచించిన పొన్నిగంటి తెలగన, హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము వ్రాసిన శంకర కవి ముఖ్యులు. పాల్కురికి సోమన నాటికే యక్షగానము లనబడు తెలుగు దేశీయ సంగీత రూపకము లుండినట్లాధారమున్నను ఇప్పటికి లభించిన వానిలో చక్రపురి రాఘవాచార్యుల విప్రనారాయణ చరిత్రము (1545), కందుకూరి రుద్రయ సుగ్రీవ విజయము (1568) తొలి రచనలు. ఈ యక్షగాన ప్రక్రియ దాక్షిణాత్య సాహిత్యమునకు తెలుగువారి దేయము (Contribution). తెలుగు నుండి కన్నడ తమిళములకు ప్రాకినదీ ప్రక్రియ. ఖుతుబ్షాహీల పరిపాలనా కాలమున తెలంగాణమున వెలువడిన ఆనూరి మరింగంటి సింగరాచార్యుల శుద్ధాంధ్ర నిరోష్ఠ్య సీతా కల్యాణము, పొన్నిగంటి తెలగన్న యయాతి చరిత్రము అచ్చతెనుగు కావ్యములు.

పదునారవ శతాబ్దాంతముతో ఆంధ్రసామ్రాజ్య ప్రాభవముతో పాటు సాహిత్య స్వర్ణయుగము కూడ ముగిసినది. అనంతర ప్రబంధ యుగమున తెలుగు సాహిత్య మెక్కువగా తెలుగు దేశము బయట తంజావూరు, మధుర, పుదుకోట్టై, చెంజి మున్నగు తమిళప్రాంతములందును, బెంగుళూరు, మైసూరు మున్నగు కన్నడ ప్రాంతములందును ప్రోదిగొన్నవి. విజయ నగర పాలకులలో కృష్ణ దేవరాయలెట్టివారో తంజావూరు పాలకులలో రఘునాథ నాయకుడు (1600 – 1631) అట్టివాడు. అతడు సంస్కృతాంధ్రములందు పండితుడు, కవి, గాయకుడు, భరతశాస్త్ర ప్రవీణుడు. తన తండ్రి చరిత్రమును అచ్యుతాభ్యుదయమను పేరునను, నలచరిత్రమును ద్విపద కృతులుగా సంతరించెను. వాల్మీకి చరిత్రము లలిత మనోహరమైన చిన్న ప్రబంధము. ఆదికవి జీవితమును తొలిసారిగా కావ్యముగా మలచిన ఘనత రఘునాథునిదే. ఆయన రచించిన రామాయణమున బాల కాండమొక్కటే లభించినది, శృంగార సావిత్రి హృదయంగమమైన శృంగార కావ్యము. రఘునాథుని ఆస్థానములో చేమకూర వెంకటరాజు చుక్కలలో చంద్రునివంటి వాడు. సారంగధర చరిత్రమను ద్విపదకావ్యము, విజయ విలాసమను శృంగార ప్రబంధమతని రచనలు. విజయవిలాసము తెలుగు ప్రబంధ శాఖకు కొటారి కొమ్మన పండిన మిటాయి పొట్లము. భాషా లాలిత్యము, సుబోధ శ్లేషలు, ప్రతిపద్య చమత్కారము దాని విశిష్ట గుణములు. తెలుగు ప్రబంధములలో దానిదొక ప్రత్యేకమైన స్థానము. సంగీత సాహిత్యములందారితేరిన విదుషీమణులు, రఘునాథనాయకుని ఆస్థానమునకు అలంకారములు రామభద్రాంబ, మధురవాణి రచించిన తెలుగు కృతులు కాలగర్భమున కలసిపోయినను వారి సంస్కృతకృతులు రఘునాథాభ్యుదయము, రామాయణ సారములు దక్కినవి కృష్ణాధ్వరియను పండితకవి నైషధపారిజాతమను గొప్ప ద్వ్యర్థి కావ్యమును వ్రాసెను. రఘునాథనాయకుని కుమారుడైన విజయరాఘవ నాయకుడు (1633–1673) తన తండ్రి జీవిత చరిత్రమును రఘునాథ నాయకాభ్యుదయము, మోహినీ విలాసము, పాదుకా సహస్రము ద్విపదలుగా సంత

రించెను. దాదాపు ఇరువది యక్షగానములు రచించెను. తంజావూరులో నూర్లకొలది యక్షగానకృతులు వెలువడెను. విజయరాఘవుని ఆస్థాన పండితకవి చెంగల్వ కాళయ రాజగోపాల విలాసమను విశిష్ట రచనము (1633) చేసెను. శ్రీకృష్ణుని భార్యలెనమండుగురిని అష్టవిధ శృంగార నాయికలుగా తీర్చిదిద్దిన మనోహర ప్రబంధమిది. పసుపులేటి రంగాజమ్మయను అష్టభాషాకవయిత్రి మన్నారుదాస విలాస కావ్యమును, ఉషాపరిణయ ప్రబంధమును, మన్నారుదాస విలాస యక్షగానమును రచించెను. కోమల భావములకు హాస్యరస పోషణకు రంగాజమ్మను చెప్పుకొనవలెను. ఇంకను విజయరాఘవ కల్యాణము మున్నగు యక్షగానములు రచించిన కోనేటి దీక్షిత చంద్రుని వంటి కవులెందరో ఈతని యాస్థానముననుండిరి. నాయకరాజుల తరువాత తంజావూరు రాజ్యమును పాలించిన మహారాష్ట్రరాజులు కూడ తెలుగు సాహిత్యమును పోషించుటేకాక తాము తెలుగులో అనేక యక్షగానములు పదకవితలు అల్లిరి. షాహజీ మహారాజు (1684-1712) రచించిన కృతులలో పెక్కు యక్షగానములున్నవి. అతని త్యాగరాజ వినోద చరిత్రము ప్రబంధము మరియు యక్షగాన ప్రక్రియల కలియగలుపు. తుక్కోజి మహారాజు (1728-1736) శివకామ సుందరిపరిణయము, ఏకోజీ మహారాజు (1737) రచించిన ద్విపదరామాయణము, విఘ్నేశ్వర కల్యాణము ప్రసిద్ధములు. ప్రతాపసింహ మహారాజు ఆస్థానమున నుండిన ముద్దుపళని కృత రాధికా సాంత్వనములో కొన్ని తావుల శృంగారము మితిమీరినను లలితమనోహరమైన శయ్యగల ద్రాక్షా పాక కవిత్వమనవలెను.

యక్షగాన రచనలకు తంజావూరు ప్రసిద్ధికెక్కినట్లే తెలుగు వచన కృతులకు మధురరాజ్యము ప్రసిద్ధి. విశ్వనాథనాయకుని (1529-1564) స్థానాపతి వ్రాసిన రాయవాచకము అట్టివానిలో తొలికృతి. నాటి దాక్షిణాత్య తెలుగు వ్యావహారిక భాషకిది మచ్చు తునక తిరుమల నాయకుని (1623-1629) ఆస్థాన మందుండిన లింగనమఖి కామేశ్వర కవి (1623-1670) ధేను మాహాత్మ్యము చక్కని వచన కృతి. అతని సత్యభామా సాంత్వనము శృంగారము మితిమీరిన సాహిత్య కళాఖండము, సాంత్వన కావ్యములకిది శ్రీకారము. ముద్దళగిరి మన్ననలు పొందిన గణపవరపు వెంకటకవి (1674) విద్యావతీ దండకమున తన ప్రభువుగారి శృంగార లీలలు వర్ణించెను. ఈతని ప్రబంధరాజ వెంకటేశ్వర విజయము విశిష్టమైన కృతి. చిత్రబంధ కవిత్వములకును సంస్కృతాంధ్ర భాషాధికారమునకు ఇది నిలయము. విజయరంగ చొక్కనాథప్రభువు(1702-1732) మాఘమాహాత్మ్యము శ్రీరంగ మాహాత్మ్యములను చక్కని వ్యావహారిక వచన కృతులను రచించెను. ఇతని ఆస్థానమందుండిన సముఖము వెంకట కృష్ణప్ప (1704-1731) జైమినీ భారతము, సారంగధర చరిత్రలను వచనకృతులను అహల్యా సంక్రందనమను పచ్చి శృంగార ప్రబంధమును రచించెను.

చెంజి దుర్గాధిపతి తుపాకుల అనంత భూపాలుడు (1730) విష్ణుపురాణమును భగవద్గీతలను గద్యకృతులుగా వెలయించెను. శివసముద్రము ఏలిక, బెంగుళూరు నిర్మాత పెదకెంపరాయడు (1513-1569) గంగాగౌరి విలాసమను యక్షగానమును రచించెను. మైసూరుకళువె వీరరాజు 1730 ప్రాంతమున మహాభారతమును చక్కని గ్రాంథిక వచన కృతిగా దిద్దెను. అతని కొడుకు నంజరాజు హాలాస్య మాహాత్మ్యము, కాశీమహిమార్థ దర్పణమను గద్యకృతులు రచించెను. 17 వ శతాబ్దము ఉత్తరార్థమున కోలారు మండల మందుండిన పాలవేకరి కదిరీపతి రాజు రచించిన శుకసప్తతి తెలుగు కథాకావ్యములలో నత్యుత్తమమైనది. ఈతని ననుసరించియే 18 శతాబ్దము పూర్వార్థమున అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు హంసవింశతియను విజ్ఞాన సర్వస్వమువంటి కథాకావ్యము వ్రాసెను. 17 శతాబ్దము రాయలసీమలో వేమనయోగి ఆశువుగా చెప్పిన వేమన పద్యములాబాలగోపాల ప్రసిద్ధములు. వేమన గొప్ప సంఘసంస్కారి. చిన్నచిన్న మాటలలో శక్తివంతమైన రచన చేయుట వేమన విశిష్టగుణము. ఉత్తరాది కబీరుని, కన్నడ సర్వజ్ఞుని కలిపినచో తెలుగు వేమన యగును.

అన్నమాచార్యుల తరువాత వెలసిన ఆంధ్రవాగ్గేయకారులలో ముఖ్యుడు శివనారాయణతీర్థులు (1580 - 1680), సంగీత సాహిత్యములందేకాక యోగశాస్త్ర మందును పారంగతుడు. ఆయన సంస్కృతములో కృష్ణలీలా తరంగిణియను 12 అంకముల సంగీత రూపకమును తెలుగులో పారిజాతాపహరణ యక్షగానమును రచించెను. కృష్ణాజిల్లా మొవ్వ గ్రామమునకు చెందిన క్షేత్రయ్య (1600-1680) మొవ్వగోపాలుని మోహించి రచించిన పదములు తెలుగులో గొప్ప సంగీతాభినయ రచనలు. ఆయన 4000 పదములు రచించినను మిగిలినవి 380 మాత్రమే. అవి భక్తి శృంగార నిలయములు. ఆయన భావములు భాషయు లలిత సుకుమారములు. గోలకొండ సామ్రాజ్య మేలిన తానీషా కాలమున నుండిన కంచెర్ల గోపన్నగారు (1620-1680) భక్త రామదాసను పేరుతో ప్రసిద్ధికెక్కిన గొప్ప రామభక్తుడు.

భద్రాచల రామునిపై ఆయన అనేక భక్తి కీర్తనలను దాశరథీ శతకమును రచించెను. ఆయన రచనలు పండితులు పామరులను భేదములేక తెలుగు ప్రజానీకము నోళ్ళ నిల్లు కట్టుకొన్నవి. తెలుగు వాగ్గేయకారులలో నత్యంత ప్రసిద్ధులైన కాకర్ల త్యాగరాజు (1767-1847) రచించిన కీర్తనలు కర్ణాటక సంగీతమునకు తెలుగు భాషకు ప్రపంచ ప్రఖ్యాతిని గడించి పెట్టినవి. ఆ గాయక సార్వభౌముడు తెలుగు సాహిత్యమును రామభక్తితో పునీత మొనర్చిన ధన్యుడు. త్యాగయ్య ప్రహ్లాద భక్తి విజయమను ఐదంకముల యక్షగానమును నౌకా చరిత్రమను ఏకాంక సంగీత రూపకమును రచించెను.

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రమున క్షీణయుగ మనబడు జమీందారుల కాలములో గూడ కొన్ని చక్కని రచనలు వెలువడినవి. వానిలో నరసింహకవి (1760) భద్రాద్రి రామ శతకము, కాసుల పురుషోత్తమరాజు (1798) ఆంధ్రనాయక శతకము, గోగులపాటి కూర్మనాథకవి (1725) సింహాద్రి నారసింహ శతకములు చాల ముఖ్యమైనవి. ఇవి ఆయాదైవతములపై రచించిన వ్యాజస్తుతి శతకములు. అడిదము సూరకవి (1720 - 1785) రచించిన రామలింగేశ శతకము నాటి పాలకులను విమర్శించు శక్తివంతమైన రచన 18వ శతాబ్దము పూర్వార్థమున నుండిన కూచిమంచి తిమ్మకవి రచించిన రుక్మిణీ కల్యాణము, రాజశేఖర విలాసము, రసికజనమనోభి రామము, నీలా సుందరీ పరిణయము, శివలీలా విలాసము పండితైకవేద్య రచనలు. అతని తమ్ముడు జగ్గకవి రచించిన చంద్రరేఖా విలాసము బూతుకావ్యమైనను ఆ కోవకు చెందిన వానిలో నగ్రగణ్యము. ఈ క్షీణయుగమునకు చెందిన ఇరువురు మహాకవులు కంకంటి పాపరాజు, పుష్పగిరి తిమ్మనలు. కంకంటి పాపరాజు రచించిన ఉత్తరరామాయణమొక మహా కావ్యము. పుష్పగిరి తిమ్మన రచించిన సమీర కుమార విజయము గూడ గొప్ప కావ్యము.

19వ శతాబ్దము పూర్వార్థము నుండియే తెలుగు సాహిత్య చరిత్రమున ఆంగ్లయుగమారంభమై ఆధునిక యుగమునకు ఉషోదయమైనది

———: ✻ :———

వేంగిదేశ విభవం

"దక్షిణ గంగానా దద్దయు నొప్పిన
    గోదావరియు జగదాదియైన
భీమేశ్వరంబును బెడగగుచున్న శ్రీ
    పర్వతంబును చూచి యుర్విలోన
ననఘమై శిష్టాగ్రహార భూయిష్ఠమై
    ధరణీ సురోత్తమాధ్వర విధాన
పుణ్యసమృద్ధమై పొలుచు వేంగీదేశ
    విభవంబు"

—ఆదికవి నన్నయభట్టారకుడు

THE SPECTRUM OF MODERN TELUGU LITERATURE

AMARENDRA

IT is remarked that Modern Russian Literature sprang from the cloak of Gogol. But we cannot claim that Modern Telugu Literature arose from any single source. With the impetus and inspiration provided by university education and study of English literature, modern Telugu literature emerged as a force to reckon with in the closing decades of the last century. The individual efforts of many gifted writers contributed to the efflorescence of several literary forms which were hitherto unattempted because of a servile attitude to literary conventions, which hampered the creative spirit. The desire to seek "fresh woods and pastures new" gave a new direction and imparted a new vigour to writing which sought to meet the challenge of changing times.

The term 'modern needs' to be properly understood as it does not refer only to the time of composition but also to the literary sensibility which expresses itself in the structure and the texture, in tone and temper, in attitude and aspiration. An intense awareness of the forces at work in contemporary life marks out the modern spirit which faces the future without fear or despair and which strives hopefully to make the world a better place to live in. Viewed in this perspective all that is contemporary cannot be characterised as modern.

The bold pioneer Kandukuri Viresalingam started his literary career as an inheritor of literary traditions of by gone ages but gradually evolved into an innovator who experimented with new modes of literary expression. Fired by a crusading zeal he waged a relentless battle against bigotry, hypocrisy and moral turpitude. He wielded his mighty pen as a potent instrument to combat the evils that masqueraded as religion, tradition and respectability. With unshaken faith in a benevolent providence he strove to rid society of its stagnation and to let the fresh breeze of new ideas blow from all directions. He forged simple, direct, powerful yet grammatical prose as a powerful medium to

propagate reformistic ideology and abiding human values. He displayed remarkable versatility and blazed a new trial in many literary forms. His Rajasekhara Charitra was the first novel in Telugu which exposed many of the evils of his day and held a mirror to the life of a middle-class householder. His forces dealt with the problems of marriage and corruption in high places. His autobiography depicted the relentless struggle for truth against heavy odds and the gradual evolution of his spiritual glory. His lives of the poets set the tone for literary history and critical evaluation of writers. His translation of Kalidasa's classic Sakuntala gave evidence of a poetic sensibility which could capture charm of the original with rare facility and felicity. He gave all that he had to the country which he loved intensely with a reformistic zeal which marks him out as a hero in the arena of literature. He paved the way for the emergence of modern literature by supplying an abundant fund of new ideas and ideals. Even though his mould was classical his temper was quite modern.

During the period of transition C. R. Reddi made his debut as a poet with the composition of an outstanding poem Musalamma Maranamu in 1899. While observing the conventions of the Prabandhas he introduced a new content derived from a local legend which glorified the sacrifice of individual happiness for the welfare of society. Steering clear of the erotic element of the Prabandhas he evoked sympathy for the young heroine who became a martyr on the altar of sacrifice. This classic may be described as a herald of the new dawn on the horizon of Telugu poetry.

The Avadhanas of Tirupati Venkata Kavulu exerted a literalising influence and popularised poetry in an unprecedented manner. Their impromptu poetic compositions kindled great enthusiasm and created a taste for poetry which had all along been the preserve of the elite. Through their dramatic compositions like Pandavodyoga Vijayamulu their poems gained tremendous popularity and found an echo in every responding heart. They imparted to Telugu verse a new verve and vigour which is to be found in the lesser harmony of prose. Though they observed all the rules of classical versification they brought poetry within the easy reach of the lover of literature.

Another significant event which helped the all round development of modern Telugu Literature was the campaign carried on by Gidugu Ramamurthi Panthulu to lend literary dignity to the spoken word. He revolted against the artificial and bombastic style used by prose writers, till then. He sought to introduce simplicity, naturalness and grace found in the prose style employed by men and women in their daily lives. He broke the shakles of out dated grammatical rules and pleaded for the use of natural spoken idiom with all its grace and ease.

The most significant urge in the history of Telugu Poetry are Gurajada Appa Rao and Rayaprolu Subba Rao. Inspired by folk melodies Gurajada evolved a lilting metre named Mutyala Saram. He displayed keen social awareness and based his poems on the joys and sorrows of ordinary men and women. His poems Purnamma, Kanyaka and Lavana Raju Kala dealt with the tragic stories woven around ordinary women chosen from the depressed state of society. 'Purnamma' was the daughter of a temple priest ; Kanyaka, was the daughter of a tradesman and the heroine of Lavana Raju Kala was the daughter of a Harijan. He was a bold poineer in the selection of material as well as its technical execution. His mental horizon was limitless and his vision embraced all mankind.

Starting as a traditionalist Rayaprolu Subba Rao ushered the new age in Telugu poetry. His delicate diction and tenderness of emotion brought into vogue the new school of poetry. His poems Lalitha, Snehalatha and Kashta Kamala depicted

the sentiments of love and pathos with rare mastery. His patriotic poems sturred deep national fervour and creating ardent admiration for vanished glories of the golden ages of Andhra history. His passion for the revival of Andhra glory did not degenerate into petty regionalism because he always glorified the concept of free and united India. He rendered signal service to Telugu poetry by exalting the sentiment of love to the loftiest attitudes and eschewing the degrading erotic conversions of degenerate lust. He propounded the novel doctrine of 'Amalina Sringara' (pure love which has cosmic significance). He visualised love as the great bond which links the tiny worm beneath the sod with the mighty God on celestial heights. He introduced the element of suggestiveness which opened magic casements revealing hitherto unperceived beauties, of feeling and emotion.

The romantic movement is a golden chapter in the history of modern Telugu poetry. Intense subjectivity, sensitive appreciation of nature's beauties, burning zeal for individual freedom, growing interest in the simple joys and sorrows of the common people and ardent faith in love as a penacea for the ills of life, marked the new school of poetry ; which came to be known as 'Bhavakavitwam'. The highest watermark of lyrical excellence was touched by Devulapalli Krishna Sastry. His Krishna Paksham, Urvasi and Pravasam contain poems of the highest order, charged with intense lyricism. He is a poet who explored the spiritual value of sorrow. Baptised by tears the purified human spirit blossoms into a fragrant flower offered at the feet of the Lord. In his devotional poetry he displays remarkable universality and breadth of vision. In his songs we find the consummate craftsmanship and verbal felicity of Keats coupled with the ethereal lyrical fire of Shelley. With the alchemy of art he transmutes sorrow into rapture, rendering every lyric as a thing of beauty and a joy forever.

Vedula Satyanarayana Sastry excelled himself in expressing poigrant feelings in his memorable poems which are replete with inspired vision, profound feeling and unfettered imagination. During the Romantic period love became the recurring theme of poetry. Drawing inspiration from folk melodies of Andhra, Nanduri Subba Rao composed the celebrated love-song entitled 'Yenki Patalu.' Though they are set in the rural background the treatment of love in these lyrics has scaled the highest pinnacles of thought and idealism. The lilting melodies have a deceptive simplicity because they conceal profound depths of feeling. The poetry of 'Adavi Bapi Raju' shows a rustic simplicity and naturalness, though he sometimes rises to great heights of poetic vision. His lyric describing the steps leading to the shrine at 'Tirupathi' is a memorable piece of poetic achievement. The songs of Basavaraju Appa Rao illustrate Wordsworth's dictum that poetry is a spontaneous overflow of powerful feelings. He composed songs whenever he was elated with joy or depressed with sorrow. They are highly subjective and they spring from the core of his impassioned heart, without caring much for felicity of phrase or nicety of expression. Nanduri, Bapiraju, and Basavaraju constitute the trinity among lyric poets whose work has freshness, vigour and passion.

Special mention shall be made of the rationalist trend in Telugu poetry represented by Tripuraneni Ramaswami Choudary. His magnum opus 'Sutapuranam' expressed the spirit of revolt against the irrational and superstitious conventions found in the puranas. He pleaded for an intellectual and analytical approach to the problems of life with a spirit of iconoclasm debunking the time-honoured concepts relating to God and destiny.

When the struggle for freedom went on for many decades poets like Garimella Satyanarayana and Paidipati Subbarama Sastry expressed the patriotic sentiments and nationalist outlook. A

fervent plea for the formation of a separate state for Andhras was made by poets of high-calibre like Rayaprolu, Viswanatha and Tummala.

During the heyday of Romantic poetry, Jashuva carved out a niche for himself by his mellifluous diction, universal outlook and burning zeal for the uplift of the down trodden sections of our society. His 'Phiradousi', 'Mumtaz Mahal,' 'Gabbilam,' and 'Khanda-Kavyamulu,' stand out as unique contributions to modern Telugu poetry.

Tummala Sitaramamurthy made a mark as the poet of Gandhian ideology. With admirable felicity and clarity he described the rural beauties of Andhra. Deriving his inspiration from the Buddha's life, 'Karuna Sree' distinguished himself as a poet of love, and pity extended to all creatures under the sun.

An honoured place is given to 'Soundara Nandam' by Pingali and Katuri, because it is a testament of compassion. It proclaimed the glory of universal love which stands in contrast with the heat of degrading lust.

When Romantic poetry drifted away from the harsh realities of daily life 'Sri Sri' unfurled the banner of revolt and became the founder of the progressive movement in poetry. Influenced by the dialectic materialism of Karl Marx, 'Sri Sri' interpreted history and turned the attention of the readers to the bitter struggle for existence. The beggar by the way side, the unemployed youth, the struggling workers and peasants provided themes for his poetry. He broke the fetters of traditional verse and forged a new style of expression to articulate the urges of the new age. His lines pulsate with a rare dynamic vigour and offer a new vision of a glorious future for the exploited men and women in society. He stands Supreme among the progressive poets because of his metrical innovations, stylistic flourishes and mastery ove language.

Free verse came into vogue under the leader ship of Kundurti Anjaneyulu, who dispensed wit traditional metres and composed a new type c verse which reflected the fast tempo of the soci: and political changes which swept the land. Wit a rapid flow of novel imagery he added a ne dimension to prose-poetry.

In spite of several sweeping changes in for and content some poets continued to retain the tr ditional values and conventional style. Poems epic magnitude were written by Gadiyaram Ve kata Sesha Sastry and Madhunapantula Satyanar yana Sastry. 'Sivabharatam' achieved great succe because of the inspiring exploits of its hero Sivaj narrated in a style which blended dignity, pol and ease. The panorama of Andhra history w unfolded with great artistry by Madhunapantu whose 'Andhra Puranam' offered a model for impa sioned delineation of historical events.

From the erstwhile Telangana region, two r markable poets of outstanding merit entered tl scene of modern poetry. They are Kaloji ai Dasarathi, who played a memorable role in tl struggle against the feudal and imperialist regin of Nizam. Their poetry may be described as a reler less struggle against forces of darkness and reactic The merits of Kaloji lies in his selection of a simp and sensitive diction to express the most powerf emotions. With a varied experience in life a: social service, he is verily a people's poet. Thou Dasarathi's compositions are highly rhetorical th displayed lyrical tenderness. Another outstan ing poet from this region is Narayana Red whose poems appeal to the aesthetic sense of t readers because of his lyrical fire and humanis attitude to life ; He employed the measures fou

in folk literature to express his deep concern for the lot of the common-man and his firm belief in the cosmic power of love as a harmonising influence in life. His achievement in the field of free verse is also creditable because of its verbal felicity and clarity.

Puttaparthi Narayanacharya made a strong impact with his famous lyrical sequence 'Sivatandavam'. His poetry offers a rare blend of intellectual vigour and verbal melody. Tilak's 'Amrutam Kurisina Ratri' offers pure poetry which transcends all labels and classifications. The exquisite play on words of Pathabhi and the intricate technical experiment of Arudra have enriched modern Telugu poetry.

Sri Viswanatha Satyanarayana stands like a Colossus among modern poets. He received the coveted 'Gnana Pith' award for his epic Ramayana Kalpavriksham. His versatility is highly commendable. He adorned every form of literature which his gifted pen had touched. Though he set his face against modern science and technology, though he constantly harped upon the vanished glories of the past, Viswanatha dominated the literary scene by the rare courage of conviction, and sublime artistic sincerity.

No survey of modern Telugu poetry will be comprehensive without a reference to Duvvuri Rami Reddi whose 'Krushivaludu' was the first consistent attempt to sing of the short and simple annals of the tillers of the soil blending realism and idealism with a new poetic sensibility.

A passing reference shall be made to the Digambara Kavulu who scoffed at all abiding values of life with bitter irony often bordering on obscenity. Born in the spirit of negation they had no positive vision of life to offer to the reader except rhetorical instigations of armed revolution as the only panacea for the ills of life.

The progressive movement has led to the formation of Arasam (Abhyudaya Rachayitala Sangham) which included the writers both who have belief and no-belief in communism. The Virasam is a sequential movement of Arasam, the members of which aspire to be more revolutionary in their approach. In recent years, yet another branch of the same moment, Janasahiti, is formed.

The poems of Gunturu Seshendra Sarma demand attention by the variety of theme, startling imagery and a new idiom. His poetry is a strange amalgam of romanticism, progressivism and individualism. He extols the value of form in poetry which carries the unmistakable stamp of individual sensibility which can transmute all experience into a piece of art. Flowing in rapid succession from his facile and prolific pen, Seshendra Sarma's poems have created flutter because of a ceaseless quest for the mystery of existence expressed in a style which has the sweep of a tidal wave and which carries the imprint of uninhibited creative urge. His winged words rush forth from a spirit that is in a ferment and that voyages alone on unchartered waters of passion and compassion.

The phenomenal development of prose is a striking feature of modern literature. Several literary forms like drama, novel, short story, essay, and literary criticism gained momentum in this century. Though Telugu drama is hundred years old, it was predominantly derivative and imitative. Themes from the puranas inspired many writers. "Pandavodyoga Vijayamulu" by Tirupati Venkata Kavulu, 'Gayopakhyanam' by Chilakamarthi Lakshmi Narasimham and 'Satya Harischandra' by Balijepalli Lakshmikantham still retain their immense popularity. The historical play 'Prataparudriyam' by Vedam Venkataraya Sastry, attained great recognition. Kanyasulkam by 'Gurujada Appa Rao' broke new ground in Telugu drama. It is a pioneering work in the field of social drama which humourously dealt with the problem of marriage. Characterisation keeps the play alive even though the problem tackled by the play-wright has become out-

dated. The character of 'Girisam' reminds us of 'Falstaff' who comes out of every tight-corner with his resourceful wit. It is a refreshing comedy of manners. The satires of Bhamidipati Kameswara Rao hold upto ridicule many of the evils of society. Kallakuri Narayana Rao, focussed his attention on the three evils—wine, women and wealth, in his social dramas like 'Varavikrayam' and Madhuseva'. The element of realism is introduced into modern Telugu drama by Acharya Atreya whose 'N.G.O.' set a model for realistic problem plays.

The novel started its career in Telugu with translation and imitation of Bengali and Marathi novels. The first novel which depict the rural life and social problems is 'Malapalli' by Unnava Lakshmi Narayana. The impact of Gandhism on the social evolution in Andhra has been admirably described by Mahidhara Ramamohana Rao in his novel 'Kollayi Gattithe Nemi??. The psychological novel was successfully attempted by 'Butchi Babu whose master piece 'Chivariki Migiledi' has become a classic. The defeat of a idealist in the world of changing values is artistically portrayed by Gopichand in his 'Asamardhuni Jivayathra'. Rachakonda Viswanatha Sastry's 'Alpajivi' deals with inferiority complex of its hero. The novels of Kodavatiganti Kutumba Rao excel in realistic presentation of life in this age of changing values. 'Prajala Manishi' of Vattikota Alwara Swamy depicts the impact of communism on Telangana region. Dasarathi Rangacharya powerfully presents in his novel 'Chillara Devullu' the rural life and the fevdal atrocities in Telangana area.

The short story registered great progress in theme and technique. A remarkable beginning was made by 'Gurajada' whose short story 'Diddu Batu' illustrates his mastery of suspense and tric ending. The short stories of 'Butchi Babu', Gopichand, Padmaraju, and Kodavatiganti have touched a high watermark of literary excellence and artistic innovation. The older generation of short story writers represented by Sripada Subrahmanya Sastry Veluri Sivarama Sastry', Munimanikyam Narasimha Rao' stand out as shining examples of the art of narration. The short stories of 'Chelam' like his novels are dominated by the theme of sex, and plea for unfettered individual freedom. Racy style is his forte.

The essay received due attention from writers of diverse temperments. The Sakshi essays written by 'Panuganti' in imitation of Adisons' Spectator's essays, reveal sense of humour, satire and keen observation of men and matters. The musings of Chelam, the feature 'Uhaganam' of Lata and the reflective essays of Devulapalli Krishna Sastry reveal poetic sensibility, though they are written in lyrical prose. The essays of Gopichand and G. V. Krishna Rao, display their intellectual vigour and philosophical vision. Among the journalists 'Mutnuri Krishna Rao' and Narla Venkateswara Rao developed a forceful and individual style which exercised strong influence on the reading public by the variety of theme, and the force of expression.

Literary criticism came into its vogue by the pioneering effort of C.R. Reddy. His 'Kavitwa Tatwa Vicharam' introduced freshness of approach incisive wit, judicious evaluation and balanced appreciation. Comparitive and impressionistic trends of criticism owe their inspiration to C.R. Reddy, whose critical acumen derived its force from his deep acquaintance with western critical classics. Dr. Sripada Gopalakrishna Murthy, holds a high place among modern critics, because of his perceptive and penetrating studies of Romantic poetry in Telugu. Kodavatiganti Kutumba Rao and K. V. Ramana Reddi represent the consistent marxist evaluation of literary master pieces. Their critical writings gave impetus to the progressive ideology in modern literature.

Women writers have gained distinction in several literary forms, particularly novel and short story. Kanuparthi Varalakshmamma did pioneer-

ing work in the field of short story and reflective essay. The short stories of I. Saraswathi Devi consistently up-hold the cherished human values in the fast changing social structure. The field of the novel is dominated by women writers today. The most popular among them is Sulochana Rani who sways over millions of hearts by the dexterity of technique, lucidity of style and dramatic type of characterization. The theme of Pride & Prejudice appear with several delightful permutations in her novels. She may be legitimately styled as the 'Jane Austen of Andhra'. The novels of Vasireddi Sitadevi and Ranganayakamma deal with contemporary problems from a realistic point of view. Lata expressed her romantic lyricism in her famous novel 'Mohana Vamsi'. Among the scholarly writers Vutukuri Lakshmi Kantamma, Dr. Nayani Krishna Kumari and Dr. Yasoda Reddi deserve special mention. As a feature writer Malati Chandur has been able to hold her ground for many decades. Ramalakshmi Arudra has also gained recognition as a writer of fiction as well as feature articles.

Under the impact of Romanticism, folk-literature began to draw attention from serious scholars. The patient researches of Nedunuri Gangadharam and Dr. B. Rama Raju highlighted the spontaneous and natural vigour of folk-songs and tales which had hitherto languished in neglect.

Children's literature has emerged as a distinct literary form. Writers like G. V. Sitapati, Chinta Dikshitulu, Radio Annayya, B. V. Narasimha Rao and Kavi Rao made significant contributions to the growth and development of this branch which appeal to the eternal child present in every human heart.

Biography and autobiography also developed during this century. The autobiographies of Viresalingam and Chilakamarthi have become classics. The autobiographical writing of Achanta Janaki Ram and Sanjiva Dev exhibit their tenderness of heart and universality of vision. The biographies written by Gorrepati Venkata Subbaiah, particularly his portrait of Sarat Babu represent the art of writing life histories in a delightful manner.

The Andhras are not without sense of humour, which is a balance wheel of all emotions. Chilakamarthi's 'Ganapathi' Mokkapati's 'Barrister Parvatisam', Muni Manikyam's delightful pictures of domestic life, Bhamidipati's satirical farces and Mullapudi Venkataramana's native sense of laughter represent humourous literature at its best. The Andhra cannot only laugh at others, but also at his own foibles and frailities.

Thus the pageant of Modern Telugu Literature moves on and on, still achieving and still pursuing, retaining its individuality, while seeking to attain universality of vision. The modern Telugu writer always strives to seek, to find and never to yield, aware of the past alive to the present, and unafraid of the future.

———: ✻ :———

తెలుగు భాషా ప్రపంచం

మహిమున్ వాగను శాసనుండు సృజియింపం గుండలీంద్రుండు త
న్మనీయ స్థితి మూలమై నిలువ శ్రీనాథుండు ప్రోవన్ మహః
మహులై సోముడు భాస్కరుండు వెలయింపన్ సొంపుటిల్లు నీ
బహుళాంధ్రోక్తి మయ ప్రపంచమున తత్ప్రాగల్భ్య మూహించెదన్.

— రామరాజ భూషణుడు

CONTRIBUTION TO TELUGU LITERATURE BY NATIVE URUDU SPEAKERS

Md. ZAINUL ABEDEEN

S. MASTAN

URUDU, in general, is the mother tongue of Muslims living in many States of India. But there are many non-Muslims in Uttar Pradesh, Madhya Pradesh, Punjab and Delhi etc., who are native Urudu speakers. In Andhra Pradesh, they are very few, and their contribution, if any, for Telugu is probably next to nothing. Therefore, the scope of this article boils down to Muslims of Andhra Pradesh with Urudu as their Mother Tongue.

Muslims constitute about 12% of the total population of this State. Though their mother tongue in general is Urudu, there is a minority among them whose native language is Telugu. A majority of Urudu based Muslims speak Telugu tolerably well, and many among them have endearingly taken up to Telugu with a natural aptitude and enriched it with their copious and commendable contributions.

Before we take up the individual roles of Muslim Telugu writers we cannot overlook the fact that it was undoubtedly the Sultans of Qutub Shahi dynasty who ruled over a major territory of South India or Deccan with Golconda as Capital, who patronised Telugu language and also personally contributed to its literature. The personal involvement of these Sultans for the flowering of Telugu literature, not only speaks Volumes of their far-sightedness but also their desire for cultural and linguist integration of the population living under their rule. Therefore, it is befitting to start this article with a brief account of their contribution.

Quli Qutub Shah, was the first Sultan who established Qutub Shahi dynasty with Golconda as capital. He was a contemporary of Sri Krishna Devaraya of Vijayanagar Kingdom. Vast areas of Andhra and Telangana regions were under his rule. Famous poets like Charigonda Dharmana, who wrote an interesting book "Chitra Bharatam" and Hari Bhattu author of 'Varaha Puranamu', 'Matsya Puranamu', 'Narasimha Puranamu' and parts of 'Bhagavatham', were living in his kingdom during

the times of this Sultan. It may be interesting to note that 'Chitra Bharatamu' was the first Telugu Poetic work during the times of Qutub Shahi dynasty.

Jamsheed Qutub Shah, son of Quli Qutub Shah, evinced much interest in Telugu Literature, Pidaparthi Basavappa who wrote 'Prabhulingaleela' was a noted poet of these times.

Sultan Ibrahim Qutub Shah, among the rulers of Golconda occupies the pride of place for his interest and encouragement of Telugu literature. He maintained in his court many eminent Telugu poets and scholars and treated them with respect and dignity. The famous poet Addanki Gangadhara dedicated to the Sultan his book 'Tapathi Samvaranopakhyanam'. The ingenious author takes the liberty of coining an integrated word for the name of the Sultan and calls him "*Malkibharam*". Maringanti Singana charya and Kandukuri Rudrakavi were also noted poets of his darbar. The Sultan used to give money and presents very liberally to poets. They in turn showered praises on him in their poetic works. When the Sultan died one of the poets gave vent to his heart's anguish in poetry and abused Brahma for snatching away the most benevolent Sultan and challenged that it would be impossible for Brahma himself to create a similar again. This shows the great veneration and deep attachment the Sultan commanded from Telugu poets. Another poet of these times Ponnekanti Telaganarya wrote 'Yayati Charitra', considered to be the first book in *acca Telugu* (Fully native language without any borrow forms) and dedicated it to an important officer of the Sultan by name Amir Khan.

Muhammed Quli Qutub Shah, son of Ibrahim Qutub Shah, not only extended the same patronage but was himself well-versed in Telugu also. He had introduced many Telugu words in his Urudu works. Sultan Abdulla Qutub Shah, and Abul Hasan Taneshah, a popular Sultan connected with the story of Bhakta Rama Dass were also extending encouragement and patronage to Telugu.

The Nawabs of Kurnool, Cuddapah and Banganapalli were also giving a helping hand for the development of Telugu literature.

Among all the individual Muslim writers and scholars that adorned Telugu language for nearly over a century, the contribution of Umar Ali Shah is outstanding and meritorious. Nay, he ranks among the top few of even non-Muslim literary giants. His house in Pithapuram (East Godavary District) was a seat of spiritual learning from the times of his forefathers. He elevated its position and status with his rich contribution of Islamic and Vedantic knowledge, aiming probably at a possible synthesis of these two disciplines. He could write with equal ability on Islam, Sufism, Umar Khayam, Prophet's life and Sanatana Dharma, Mahabharata and Ramayana. His name is a common word among Telugu lovers all over the country. Umar Ali Shah was a versatile scholar with a sound grounding in Sanskrit. He was mostly wedded to the orthodox style with depth of diction and maturity of thought. Important among his works are (1) Mahabharata Kourava Rangamu (2) Danava Vadha (3) Anasuya Devi and (4) Chandra Gupta. The first one is a daring opposition to the traditional convictions regarding the role of Karna. He projects Karna as the greatest hero of Mahabharata and pleads the cause of Kouravas. The speciality of his writings is they have a stamp of his own creating in the minds of the readers the impression that he is indeed a writer of calibre. Among his poetic works the important are (1) Umar Khayam (2) Barhini Devi (3) Prophet Muhammad's life. Besides these he wrote many poems on different topics touching human life. Thus Umar Ali Shah occupies the place of pride among Muslim writers and till now none could dislodge him this position.

Leaving Umar Ali Shah in his undisputed eminence, let us take a rapid view of other Muslim writers who have contributed to Telugu literature in a distinguished manner touching different fields and exhibiting different talents. In general there are drama and story writers in prose and poetry in the orthodox and modern styles, writers of songs and sonnets, lyrics, epics, novels, biographies and translations of the Holy Quran. Among these are learned persons who with their knowledge of Urudu and Persian could reflect in Telugu the trends of thoughts in these languages. It may be of interest to note that there are Muslims who are experts in giving Harikatha, Burrakatha and Ashtavadhana performances. There are some who attempted a synthesis of scriptural and spiritual thought and presented in Telugu language. The talents of these Muslim scholars have to be recognised bearing in mind the fact that their mother tongue is not Telugu, bu Urudu ; and against this background the appreciation of their talents becomes more meaningful and profound.

Shaik Dawood of Kurnool (Retired Hindi Pandit) is a glittering name among the top Muslim Telugu writers. He is a renowned versatile writer with a sound knowledge of Sanskrit. He belongs to the orthodox school of scholars and his poetic style, though high sounding, is sweet and juicy. He does not budge an inch from his classical style of writing. Even in his speeches he can match with any orthodox pandit in the choicy use and sweet pronunciation of high sounding words and phrases. Some of his important poetic works are (1) 'Dasi Panna' (2) 'Samskara Pranayam' (3) 'Soofi Sookthulu' (4) 'Hrudaya Parivarthanamu', (5) 'Rasool Prabhu Sathakamu'. The fourth book describes the dramatic conversion of Hazrath Umar to Islam and the fifth gives a brief account of the Holy Prophet's life. Shaik Budan Saheb of Cuddapah, a seasoned and talented poet, can be classed with the top poets of yore for his command of language and projection of the subject. His two books 'Jalal Nama' and 'Qutub Nama' are indeed precious acquisitions for Telugu literature. The former gives an account of the life history of the famous Moghal Emperor Jalaluddin Muhammad Akbar, and the latter deals with the Qutub Shahi Sultans of Golconda. The social political and economic systems existing during those times are vividly described in these two books. Shaik Budan Saheb was one of the poets honoured during the first world Telugu conference at Hyderabad.

Muhammad Quasim Khan who hailed from Rajahmundry (East Godavari) but settled down in Hyderabad service, was an erudite scholar with a flair for orthodox literature. His dramas include 'Uttara Rama Charitra', 'Prathima' and 'Vasavadatta'. These are translations from Sanskrit original. He was an ardent student of different religions. He translated the Holy Quran into Telugu but only nine chapters were published. At the end of the book as an appendix he gave a masterly comparative study of Islam, Hinduism and Christianity which was applauded by many eminent scholars. He died in harness as a headmaster.

Telugu dramas of high order were also written by many Muslims. Of these, 'Veerabhadra Vijayam' of Shaik Quasim Saheb 'Purushottamudu' of Darya Hussain, 'Greeshmamlo Vasantham' and 'Karagina Manasulu' of Muhammad Ghafoor Baig are some of the important. Muhammad Ismail, a lecturer at Kakinada (East Godavary District) is another famous writer who produced dramas in the modern style of Telugu breaking all orthodox standards. He writes with ease and force exposing the evilsin society. His works 'Aa' with a question mark, 'Chettu Na Adarsham' 'Mruthyu Vruksham' 'Chilakalu Valina Chettu' are worth mentioning. His book 'Mruthyu Vruksham' won award as a work of poetic prose. Muhammad Nafizuddin, another accredited writer brought forth many dramas, famous among them being 'Devudu Neeku Dikkevaru', 'Dharma Samraksha Nartham' and

'Kanakapu Simhasanamuna'. Thakkellapalli Papa Saheb, a prolific writer of aristocratic style has contributed much to Telugu literature. His important works are 'Amba', 'Rani Samyuktha' 'Sathyanveshana', 'Kanneeti Chukkalu' and his 'Shathaka' poems, each poem starting with his names.

Muhammad Yar is another noted poet who produced ravolutionary literature. 'Avedana' is one of his important works. He also wrote 'Sodara Sookthulu'. Muhammad Ali of Karimnagar is an elegant writer of classical poetry. His main poetic works are 'Hrudaya Madhuri' and 'Mamata'. Shaik Fareed of Vinukonda (Guntur District) is a talented writer whose main books are *Vemana* and many poetic pieces depicting and exposing the evils in society. Muhammad Hussain of Dorasanipadu (West Godavari District) who retired as school teacher writes poetry of high order with ease and grace. His 'Shatahkam' called 'Bhaktha Kalpa Dhruva' and his works on children's literature are substantial contributions.

There are many more Muslim Telugu writers, some of the famous among them being S.M. Mustafa, Shaik Ali, Shaik-Rasool, Syed Ali, Syed Azmathulla, Gangannapalli Hussain Dass and A.C. Dastagiri. These have also contributed their mite for enriching Telugu literature.

Muslim writers have also shown their merit in producing Telugu literature of Harikatha style. In this connection books worth mentioning are 'Ambareeshopakhanamu', 'Dhruvopakhyanamu' 'Chandrahasa Charithramu' by Shaik Nabi Saheb, 'Muhammadu Vilasamu' by Quader Khan, and 'Guru Sishya Samvadamu' by Muhammad Ghulam.

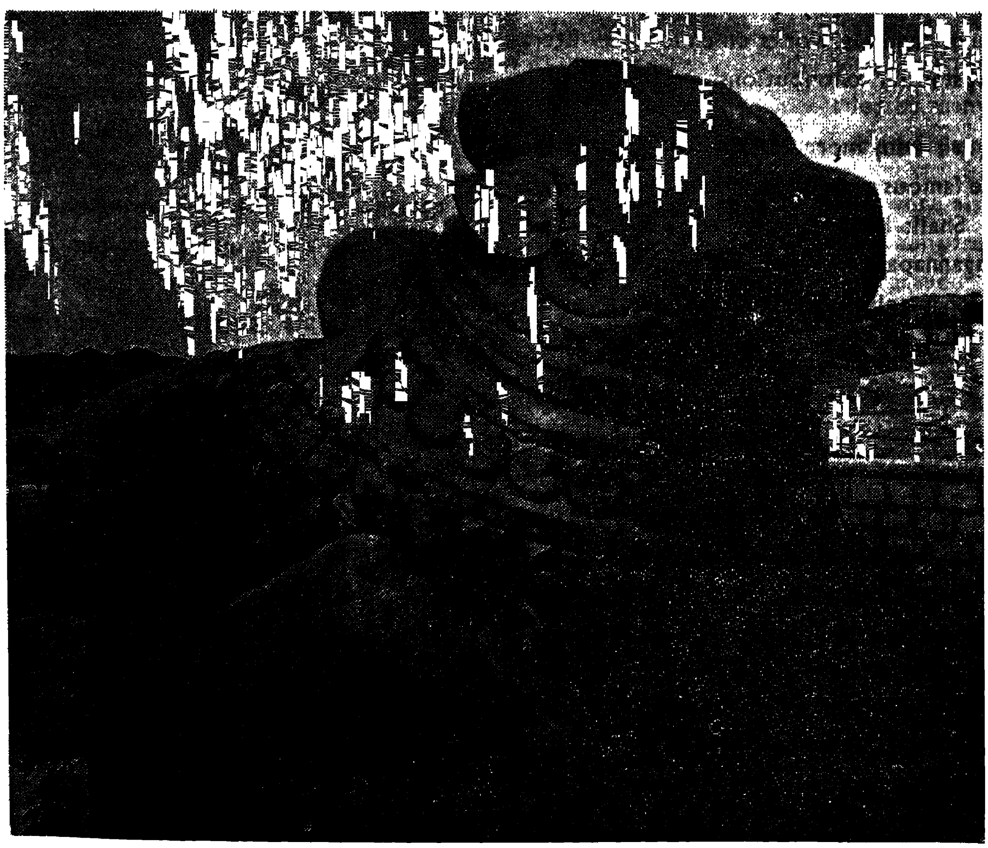
Muslims have also made a significant mark with their contributions to modern Telugu poetry. Important among these are (1) Muhammad Ismail of Kakinada (2) Ismail of Rajahmundry (3) Wazir Rahman of Kakinada (4) Ghulam Yasin of Hyderabad (5) Sugam Babu (Mahboob Khan) of Guntur (6) Koumudi (Shamshuddin) of Khammam. Mention is already made of Ismail of Kakinada. 'Sooreeu' and 'Viplam' of Sugam Babu, 'Yechatiki Potha veerathri' of Vazir Rahman are some of the valuable contributions to Telugu language. Ghulam Yasin has made a mark as a poet of promise and often takes part in poets' meets in Hyderabad. His satiric poems are forceful and draw applause.

There is yet another class of Muslim writers who enriched Telugu language with their contribution of religious literature like translation of the Holy Quran, biography of the Holy Prophet and his teachings, presentation of various aspects of Islam etc. The foremost among these was Moulvi Abdul Ghafoor Saheb of Cumbum (Kurnool District). His contribution is stupendous. His translation of the Holy Quran, with transliteration and commentary is indeed monumental. He, being an Urudu munshi, seems to have studied Telugu propelled with a zeal for this sacred work. His other voluminous works include Prophet's life in two volumes, Prophet's sayings in two volumes and the lives of the first four illustrious Khalifs of Islam. His translation of the Holy Quran is going into revision and reprints. The Telugu knowing Muslims in particular will be always grateful to him for the magnificient books he left. Reference is already made regarding the contribution of Umar Ali Shah, Muhammad Quasim Khan, and Shaik Dawood in this direction. At present Muhammad Hameedullah Shariff of Guntur District, is busily engaged in the translation of the Holy Quran and the first few chapters have already been brought out. Moulvi Syed Noorullah Quadri is another prolific writer on this subject ; and he has already published many small books covering different aspects of Islam. Some more important writers who contributed under this topic are S.M. Mallick, Jalaluddin Yousufi, Peera Nizami (who trantlated Moulana Abdul Kalam Azad's commentary on the first verse of the Holy Quran), Syed Ameen, Eturi Mohiuddin Peera, Abu Saleem, Muhammad Abdul Haj, Syed Shah

Mohinuddin Hussaini, Shaik Khader Mastan, Ali Shah Quadri, Shaik Darya Hussain Ali Shah, and Gudikanti Ali Saheb.

Another important and interesting development which marks deeper involvement of Muslims in Telugu language, is the ardent desire of many Muslim youthful scholars to achieve academic eminence in Telugu. Under the guidance of the Telugu professors of Nagarjuna University, there are four Muslim Scholars–Shaik Mastan, Shaik Muhammad Subhani and S. M. Mustafa doing Research for Ph. D. and Abdul Raza Hussain for M. Phil.

We apoligise for having omitted many more names of good writers due to oversight, lack of knowledge or limitation of space. Finally, it can be said in general that Muslim scholars are very much advancing in their pursuit of Telugu, and it will not be surprising if in the near future one of them occupies the coveted seat of poet Laureate of Telugu.

PUNYA KSHETRAS IN ANDHRA PRADESH

Mrs. ALLADI VAIDEHI

ANDHRA Pradesh is the abode of celebrated places of holy worship belonging to different religions and creeds—Hindu, Buddhist, Jain, Christian and Islam. The various temples, churches, mosques, chaityas etc., are the eternal monuments of our rich heritage, culture and civilisation. Most of these belong to the ancient and medieval periods but they remain in tact even to this day. Due to space restriction, I shall give a short account of Hindu Temples in Andhra Pradesh.

As K. A. N. Sastry puts it "the Hindu Temple was not merely a place of worship. It filled a large place in the cultural and economic life of the people. Its construction and maintenance offered employment to a number of architects and craftsmen who were responsible for bold planning and skillful execution. The making of icon in stone and metal gave scope to the best talent of the best sculptors of the country. The daily routine especially in large temples gave constant employment to a number of priests, musicians, dancing girls, cooks and many other classes of servants. The periodical festivals were marked by fairs, contests in learning, wrestling matches and every other form of popular entertainment. Schools and hospitals were often located in the temple precincts and it also served often as the Town Hall where people assembled to consider local affairs or to hear the exposition of sacred literature." The temple is a 'Devalaya' or the House of God. People, when they enter the temple forget about all their differences. Dvaitas, advaitas, smarthas, saivites, vaishnavites and members of every Hindu religious sect, rich and poor, brahmin to sudra visit the temple. They feel that this is the one place where they forget all their problems, sufferings, and obtain comfort, peace and happiness. They return home with a strong will power and desire to be happy and make others happy. There is nothing like dorth and south so far as these sacred places are concerned. Kasi to Rameswaram

is the main route of all Hindus. As mentioned earlier Andhra Pradesh is a treasure house of temples and pilgrimage centres (Punya Kshetras). I will refer to only a few of them.

SRI SAILAM :

Sri Sailam is situated in the thick and inaccessible forests of the Nallamalai Hills in the North Eastern portion of the Nandikotkur Taluq of Kurnool district. It is a sacred place of pilgrimage and became very popular in the medieval period. It is also known as Sri Parvata. There is a reference to Sri Saila in Mahabharata which says thus :

"Sri parvata Maha devo Devya
Saha Maha dyutihi
Nya Vasatu Paramaprito Brahma Cha
Tridasoha Saha
Tatra Devahride Snatva Suchini
Prayatamanasaha
Asvamedha ravapradi Kulam
Chaiva Samudvaretu

Thus Sri Sailam was one of the most important of Saiva centres from time immemorial. Tradition has it that the Siva Linga there came to be known as Mallikarjuna Linga because it was held that a certain Chandravati, daughter of Chandragupta was in love with Swayambhu Siva. She offered daily a bunch of Malli (Jasmine) flowers to Him. As he was pleased with the sincere devotion she had for Him, He was willing to marry her. She was ultimately wedded to Him and from that time onwards the Siva Linga there, came to be known as Mallikarjuna Linga.

Sri Sailam was one of the twelve jyotirlingas of Bharatadesa. The Goddess of Mallikarjuna Swamy is Sri Bhramaramba Ammavaru and this place is one of the Ashtadesa Shakti Pithas (eight main Sthanas) of Lord Siva. The traditional gate ways of the Holy path to Srisailam are (1) Sri Tripurantakeswara Swamy Temple, Tripurantakam (Prakasam district) on the East, (2) Sri Siddhavateswara Swamy Temple, Siddhavatam (Cuddapah District) on the South, (3) Sri Umamaheswara Swamy Temple, Umamaheswaram (Mahaboobnagar District) on the North and (4) Sri Bala Brahmeswara Temple at Atmakur (Mahaboobnagar district) on the West.

An elaborate and interesting description of pilgrimage to this famous Saivite Shrine of Sri Sailam is given by Palkurki Somanatha in his Panditaradhyacharitra. According to him a visit to Sri Sailam would enable a man or woman to attain Salvation. They would get from it a benefit much more than they would get by feeding a lakh of Brahmins at Varanasi, two lakhs at Gaya, three lakhs at Kedari and one crore in other places of pilgrimage. Somanatha pointed out that Sri Sailam was an All India pilgrimage centre and visitors in large numbers came to this place from Nepala, Kedara, Santari, Kashmira, Kambhoja, Kalinga, Bangalam, Gujarashtra, Malava Bhoomi etc. Among the pilgrims were people of all classes and castes, men and women, old and young as well as children.

Palkurki stated that Sivaratri attracted largest number of pilgrims to Sri Sailam. On that day some Brahmins engaged themselves in reciting the Vedas, the Brahmanas, the Rudra and Sutras. A few of the Brahmins used to be busy in the various religious ceremonies while several others engaged themselves in explaining the sacred books to the pilgrims. Some of the pilgrims sang devotional songs while others shared their piety by dancing accompanied by music on different instruments. There were some people who entertained the pilgrims by means of puppet shows, fancy dress and folk dances. Thus, Sri Sailam served not only as a place of religious worship but also as a centre of culture and learning of different kinds. It fostered social equality and national integration.

Sri Sailam is famous as a centre of pilgrimage even to this day. Its annual income exceeds one crore of rupees. The religious and endowments department of Andhra Pradesh has allocated a portion of the income for laying good roads etc. At Sri Sailam, poor are fed everyday. A big library is established here. A huge water tank with a capacity of one lakh gallons of water is recently constructed. The Asthana Veda Pandita recites Pranama every evening. On festive occasions Pandits and teachers from different regions are invited to deliver lectures on Bhakti Marga and also for rendering Harikatha Kalakshepam.

"Kasyanthu Maranamuktim
Smaranadarunachale
Darsana Deva Sri Saila
Punarjanma Na Vidya Te."

PANCHARAMAS :

The Pancharamas are five great centres of pilgrimage. They are famous for ages. Of these five, four are situated in the Godavari Delta area and one in Krishna Delta area. They are all famous Saivite Centres. The legend says that the original Linga was erected by the Lord Sun and worshipped by the Saptarshis or seven sages who are still said to be present on the seven branches of the Godavari in its march to the sea. The legend says that after the Tripurasena Samhara the original Linga broke off into five pieces and fell at five different places or Aaraamas namely Bhiimaaraama, Kshiiraaraama, Amaraaraama, Draakshaaraama and Kumaaraaraama.

AMARAVATI :

Amaraaraama or Amaravati also known as Amaradalu was one of the five Aaraamas or centres of pilgrimage. It was also known as Dhanakataka, the capital of the Satavahanas in the early centuries of the Satavahana period. During their period, it was famous as a Buddhist centre and contained a great monument known as Dhanakataka Mahachaitya (the great chaitya enshrines a relic of Lord Buddha himself). In course of time Buddhism declined and Saivism became popular and this great chaitya was said to have been readopted for Hindu worship as a Saiva or Iswara temple. There are many legends or Sthala Puranas which speak about the greatness of this centre of pilgrimage. It is believed that Lord Amaresvara is no other than Lord Viswanatha and the river Krishna, at this spot is no other than river Ganges. So a devotee, if he takes a bath in Krishna river and worships Lord Amareswara will obtain the same result as any devotee will get if he reaches Kasi, takes a bath in the holy Ganges and worships Lord Viswanatha or Lord Siva who in this place is in five linga forms namely Parameswara, Agasteswara, Koteswara, Someswara and Partheswara. According to Skanda Purana if a devotee stays at this kshetra for three days and worships Lord Amareswara with faith and devotion after a bath in the river Krishna he will straight away attain Siva Loka and if any devotee dies here he will be absorbed in Lord Siva. Even to this day many pilgrims visit this Kshetra.

DRAKSHARAMA :

The Bhimeswara temple at Draakshaaraama is one of the five Araamakshetras of Andhra Desa. Tradition has it that the temple was actually constructed by Chalukya Bhima-I. Regarding the origin of the temple, there are many Sthala Puranas. According to one legend Daksha Prajapati's daughter Dakshaayani married Lord Siva without her father's consent. So Daksha was very angry with his daughter. Once when he was performing a great Yagna after the above incident he did not invite Lord Siva or his daughter out of 'Dambha and Darpa'. But Dakshaayani was very eager to attend the yagna inspite of being uninvited by her father. Dakshaprajapati's pride increased all the more when he saw his daughter attending it without

invitation. In this pride he did not care to receive his daughter. On the other hand he insulted her. Dakshaayani's self respect was thus wounded. She felt that it was not only an insult to her but also to her consort Lord Siva. She plunged immediately into fire and ended her life. When Lord Siva heard the news he became extremely furious and began to sweat profusely. Out of his sweat was born Lord Veerabhadra who killed Daksha, destroyed the yagna and took revenge on Daksha who insulted Siva and Parvati. Drakshaaraama is supposed to have been the place where Daksha contemplated his yagna. Hence even to this day orthodox Brahmins do not perform any yagna within the premises of Drakshaaraama.

Drakshaaraama is also known as Dakshina Kasi. It is considered to be a sacred place for Muslims also. All the religions believe that there is only one God. Different religions worship God in different forms. But for God all are equal. For Him the only consideration is devotion or Bhakti. A true Bhakta would always be blessed. There is a legend which speaks in glorious terms this Dharma. It says that 500 years ago there was a great Muslim Saint who was born at Gardez near Mapina in Arabia. During the course of his tour with his disciples he came to Drakshaaraama. They were all very hungry. They found a bull, slaughtered it and ate it. The bull belonged to a Saiva Mutt and was the pet of the Mattadhipati. This roused anger among the Hindus which resulted in a dispute between the Muslim saint and the Saiva Mattadhipati. Finally they thought of a method by which they could decide their relative greatness. A Siva Linga was thrown into a pond known as Lingala Cheruvu. The two contestants were ordained to bring back the Linga by their powers of worship. The Muslim saint worshipped the infinite Lord and the Lord was pleased with his devotion and he acceeded to his request. Thus the Muslim Saint was adjudged the winner. The Mattadhipati immediately came forward and handed over the Mutt to him which he converted into a sacred mosque. To this day this place is considered to be a sacred place even by Muslims. This great incident exemplified the broad outlook of Indian culture and people. Hence India is known as Punya Bhoomi.

TIRUPATI

Tirupati is the most famous and sacred temple in Andhra Pradesh. Its presiding deity is Lord Venkateswara. It is primarily a Vaishnava Temple. Unlike the temples referred to above, this temple attracts all the Hindus – Vaishnavites, Saivites, Smarthas, etc. Pilgrims of all walks of life and from all parts of the country and outside visit this temple with greatest confidence that their prayers would be heard by the Lord. They relate their experiences about the Mahima (Greatness) of the sacred place.

It is not actually known when this temple is constructed but it became famous in the 15th century during Vijayanagara times. The legends and Sthala Puranas current about the temple are so popular that it is not necessary to make any reference to them.

The Tirumala Tirupati Devasthanam has an annual income in several crores. With these funds it has established a number of schools, colleges, Veda Pathasalas etc. It is actually maintaining the Sri Venkateswara University in which Sciences, Arts, Medicine, Engineering subjects are taught. It is maintaining an oriental manuscripts library. For the benefit of the devotees it has constructed a number of chatrams and choultries, guest houses and hotels. Till recently it was also plying buses from the foot of the hills to the top. It is the richest temple in India and it is making endowments to various institutions.

Thus, Andhra Pradesh is famous for its sacred places of pilgrimage, several of them were very rich and some of them continue to be rich even to this day. The Government of Andhra Pradesh like the rulers in earlier times is taking great interest in these temples. It has created a separate department called Endowments Department to administer the religious and charitable institutions. There is a minister in charge of the department. The Government officer in charge of the department is known as the commissioner who is normally an I. A. S. officer. There are assistant commissioners and several others working in the department. There are 600 executive officers of five grades besides the administrative and inspecting staff with its heirarchy of officers. They correspond to the 72 Niyogas of medieval temple organisation. There are Devasthanams attached to the temples which are under the control of the endowments department.

The main functions of the endowments department are

1. Religious instruction, promotion and propagation of Hindu Dharma.

2. Establishment and maintenance of Veda Pathasalas and schools for giving training in Archakatwam, Vedaparayana Sankirtanam, Silpam, Vadyam, Singing of Divya Prabandhakaras.

3. Teaching Sanskrit.

4. Establishing and maintaining libraries.

5. Providing medical and health facilities to the pilgrims and others.

6. Constructing roads and providing travel facilities to the pilgrims.

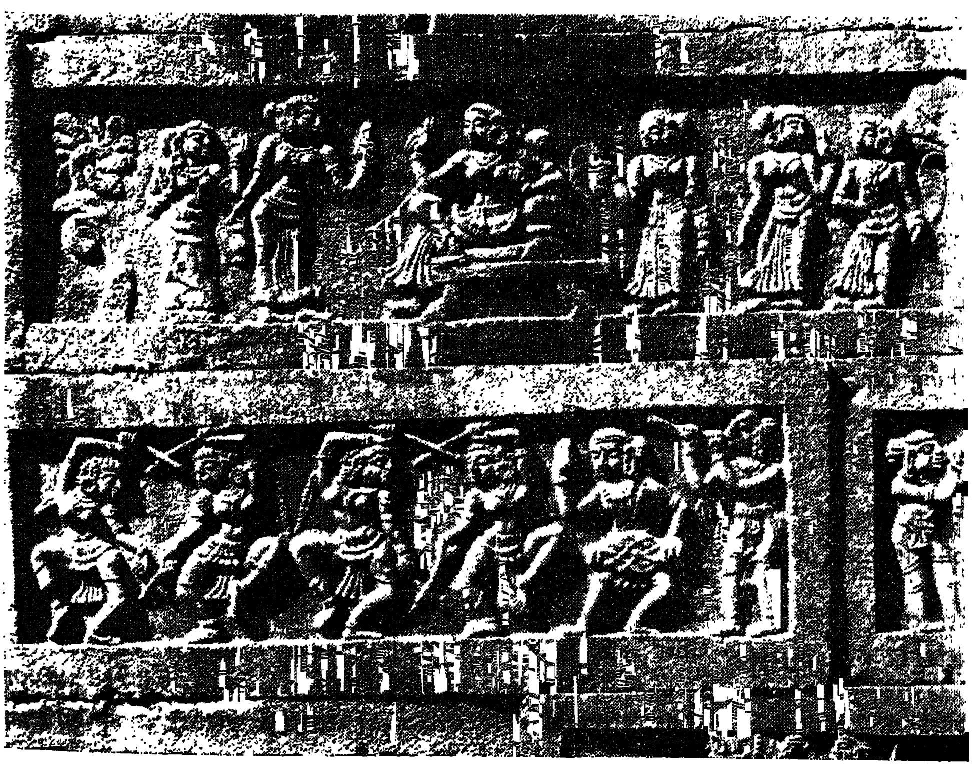
7. Establishing schools, colleges, hospitals etc.

The temple played similar role in the earlier periods as well. They functioned not merely as sacred places of worship but also played an important role in the general life of the people. They served as citadels of Justice. Kings, nobles and philanthropic public made endowments to these temples in the form of gold, silver, cattle, lands, etc. Thus temples owned large estates and cattle farms. They maintained large bodies of agricultural labourers for carrying on the cultivation of the lands. The temple was the Nagara or the Palace of the Deity. Its services were organised on the model of royal household. There was a regular heirarchy of officers from the sthanapati down to the menial servants whose status as well as wages varied from category to category. Some of the most important temple servants were the Sthanapatis, the Pujaris, Paricharikas, Astrologers, Musicians, Pauranikas, Dancers, Sculptors, Artisans, Cooks etc. The rulers used to have special departments or organisations to supervise the work of these servants and the temple property. They were like the present trustees.

The temple also served as a centre of learning. It was a Gurupitha to propagate the principles of religion. It was a Vidyalaya for imparting vedic education. It was a platform from which religious teachers delivered lectures. It was a Sabha from where the scholars discussed Sastras. It was a public forum from which the Pauranikas recited and expounded the epics. It was the greatest institution that protected the cultural life of the people. Thus the temple then and now played an important role in the life of the people.

There is one very important activity of the Hindu Religious and Endowments Department which needs special emphasis. It has created a fund called the Common Good Fund with the surpluses of income in the temples. This fund is utilised for the renovation of temples, preservation and maintenance of Hindu religious institutions by giving scholarships

to deserving students studying in the Pathasalas under its jurisdiction. Recently it sanctioned Rs. 75/- to each student studying in the Silpa Kalasala at Hyderabad established by this department. A large amount of money from the Common Good Fund is spent during the Godavari and Krishna Pushkarams for the renovation of temples, construction of bathing ghats and providing various other amenities to the public. It has also sanctioned money liberally for the establishment of temples in foreign countries like the two temples at New York and Pittsburgh. It sanctioned a sum of five lakh rupees to the Institute of Puranic and Vedic Studies and Research, Naimi Sharanya, Sithapur district in Uttar Pradesh which was established for the propagation of the Dharmic way of life and also for making a study and research of the Puranas and Vedas. It also sanctioned a sum of Rs. 50,000/- for printing and publishing of the inscriptions of the temples in five volumes and another amount of 1.5 lakhs to Vemana Yoga Research Institute at Secunderabad. It has also taken up the performance of marriages of poor couples. It is running a monthly magazine called Aradhana for disseminating the knowledge in Vedas, Puranas, Agamas and historical importance of the temples and other literature pertaining to the Hindu Dharma. From the above account, it is known that the temple is an important institution in Andhra Pradesh. Its role is very significant as it reflects the mind of the people.

తెలుగువారి పండుగలు పబ్బాలు

శ్రీమతి యశోదారెడ్డి

సాధారణంగా ఒక జాతి జాతీయతకు పండుగలు ప్రతీకలు.

అందుకే ఏ పండుగ – పబ్బం లేని దేశంకానీ, రాష్ట్రంకానీ, జాతికానీ, మతంకానీలేదూ అంటే అతిశయోక్తికాదు. ప్రాచీన కాలంలో మన పండుగల స్వరూపం ఎట్లా ఉండేదో తెలియదు. కానీ పండువు ⟶ పండుగు ⟶ పండుగ అనే పదానికి వ్యుత్పత్తిని ఆలోచించినప్పుడు పండు + అగు ⟶ ఫలించు, పరిపూర్ణమగు, అనుభవయోగ్యమగు అనే అర్థం తోస్తుంది. ఫలించుట కోరికల సాఫల్యానికీ, ప్రగతికీ, సుఖానుభూతికీ చిహ్నం. అందుకే 'పండుగ' అంటే కోరికలు ఫలించినవేళ, శుభవేళ, ఉత్సవవేళ అని మనం గ్రహించవచ్చు. అదే పర్వదినం. ఆనాడు జరుపుకునే విందూ, వేడుకలు పబ్బం. ఈ దృష్టితో మన తొలి మానవుడు చీకటి నుండి వెలుతురులో కాలూనిన శుభ వేళ ఆతనికి పండుగవేళ. అట్లే ఒకానొక పుణ్యకాలంలో ఆ యా సంఘ జీవులకు విజయం చేకూరినప్పుడూ, భయకారణాలు సమసినప్పుడూ, ఆకలి తీరినప్పుడూ, ప్రగతి పథం కనిపించినప్పుడూ, వారు పరవశించి ఆనందంతో గంతులువేసి ఉంటారు. ఇట్లే ఒక ఇంటిలో ఒకడు అనుశిష్టుడైనప్పుడూ, పుత్రోత్సవం కలిగినప్పుడూ, వీరుడైన ఒకడు తన వానికి అండగా నిలిచినప్పుడూ, కన్యవివాహిత ఐనప్పుడూ ప్రత్యేకంగా ఆ యా గృహాల వారు సంతోషంతో కొన్ని వేడుకలు జరుపుకున్నారు. రానురాను ఈ వేడుకలకు కొంత విధి విధానం ఏర్పడింది. దూరపు చూపుతో లోతులను అరసి అనుభవాన్ని రంగరించుకున్న మన పూర్వులు కట్టడి చేసిన ఈ వ్యవస్థ జాతి అభ్యుదయ నిశ్శ్రేయసస్థితికి ప్రాణం పోసింది. కృతజ్ఞతాబుద్ధులైన మనవారు దేవ, ఋషి, పితృ, వీరపురుషారాధనతోపాటు ప్రకృతి ఋణాన్ని ఈగినట్లుగా ప్రకృతి పూజారూపంలో కొన్ని పండుగలు ఏర్పరచుకున్నారు. ఇట్లే రాను రాను పట్టాభిషేకోత్సవాలు, కవిజయంతులు, రాష్ట్రావతరణ దినోత్సవాలు పండుగ దినాలైనవి. మనోవికాసానికీ, విజ్ఞానానికీ పారమార్థిక చింతనకూ దోహదకారకాలైన ఈ పండుగలు జాతి సంప్రదాయపు తంతువు తెగకుండా భద్రంగా కాపాడుతూ తరాల వెంటతరాలకు ఒక వారసత్వంవలె అందిస్తున్నాయి. ఇట్లే మన తెలుగుజాతికి సయితం కొన్ని పండుగలు పోరాని చుట్టాలై మన జీవన స్రవంతిలో అంతర్వాహినులవలె ప్రవహిస్తూ మన జాతీయతకూ, సాంస్కృతిక వికాసానికీ నిలువుటద్దాలై స్థిరపడ్డాయి.

ఉ గా ది

ఇది ప్రకృతి సంబంధమైన పండుగ. అంటే చంద్ర, సూర్య, గ్రహ, ఋతు, మాసాదులకు సంబంధించిన పండుగ. ఇది సూర్యుడు భూమధ్యరేఖపై ఉండే చైత్ర శుద్ధపాడ్యమి నాటి శుభకాలం. ఈనాడే బ్రహ్మజగత్సృష్టిని ప్రారంభించినట్లు బ్రహ్మపురాణం చెబుతుంది. అంతేకాదు ఇది యుగ, దిన, మాస, వర్షారంభ కాలం అని పెద్దల నిర్ణయం. మన ప్రాచీన దేశమాన కాలం ప్రారంభమైంది కూడా ఈనాడే. చాంద్రమాన ప్రకారంగా కూడా ఈ ఉగాదికి ఎంతో ప్రాధాన్యం ఉంది. ఈ విధంగా తన ఉనికీ, మనుగడకూ కారణమైన వసంతర్తు వేళనుయుగాలకు ఆదిగా, సంవత్సర ప్రారంభంగా భావిస్తూ వేడుకలు జరుపుకున్నారు. పండుగ అంటే తెలుగు వారికి పారిశుద్ధ్యం ప్రధానం. అందుకే ప్రతి పండుగకు మనకు ఇల్లూ వాకిళ్ళ పారిశుద్ధ్యంతోపాటు తైలాభ్యంగన స్నానం తప్పని సరి. ఈ ఉగాది నాటి అలంకరణలో పతాకాలను ప్రధానంగా చెప్పినా మామిడాకుతోరణాలకే ప్రాచుర్యం ఎక్కువ. ఉదయం లేచింది మొదలు శుభకామనలతో తలంట్లు పోసుకుని, క్రొత్తబట్టలు కట్టుకుని, అలంకరించిన ఇంటిలో సంవత్సరాధి దేవతకు ప్రాధాన్యంఇస్తూ ఇష్టదేవతను పూజించి పచ్చడి తాగుతారు. చింతపండుపులుసు, వేపపువ్వు, బెల్లం మామిడి ముక్కలు వేసిచేసిన గొజ్జు లేక పానకానికి పచ్చడి అనిపేరు. కొందరు రుచికి ఏలకులూ, గసాలు, కుంకుమ పువ్వు, మిరియాలు వేయడం కూడా పరిపాటి. రోగోపశమన కారణంబైన ఈ పచ్చడి సుఖదుఃఖ సహనానికిప్రతీక. భోజనంలో బొప్పట్లు (భక్షాలు లేదా పోలెలు) ముఖ్యం. సాయంకాలం పంచాంగ శ్రవణం, కవితాగోష్ఠులు, వారివారి అభిరుచుల ననుసరించి తదితరవేడుకలూ, వినోదాలు చేసుకుంటారు. పాతపోయికొత్త కొరకు ఎదురు చూసేవేళకాబట్టి ఈనాడు ఎవ్వరినీ కంట తడి పెట్ట నివ్వరు. అందరూ ఉత్సాహంతో నిరాశనూ, నిస్పృహనూ వదలి కోరికలు మోసులెత్తగా కొత్తకు శుభప్రారంభం చేస్తారు. రైతులు సూర్యోదయపువేళ నాగలినిపూజించి, ఎద్దులను అలంకరించి వారివారి పొలాలల్లో అయిదు కానీ తొమ్మిది కానీ చాళ్ల దున్నుతారు. ఈ నాడు మద్య మాంసాదులకు నిషేధం ఉంది. కొన్నిపల్లెలలో గుళ్లలో ప్రత్యేక పూజలూ, ఉత్సవ విగ్రహాల ఊరేగింపులూ, హరికథాకాలక్షేపాలూ ఉంటాయి. మరికొన్ని తెలుగు పల్లెలలో సాయంకాలం కోడుకోడెలను పగ్గానకట్టి ఆ జంటలను ఊరేగింపుగా పరుగెత్తిస్తారు. ఈనాడుకొత్తకుండ పెట్టి మంచినీళ్ల లేవనకుండా అడిగిన వారికి ఇచ్చే ఆచారం కొన్నిగ్రామాలల్లో ఉంది. బహుశః ఇది ప్రపాకుంభదానానికి గుర్తుకావచ్చు. కొన్ని చోట్ల పౌరాణికపు దేవతాపూజలేకాక గ్రామదేవతలకు కొబ్బరికాయనివేదన జరుగుతుంది. ఈగ్రామదేవత ప్రధానంగా ఎల్లమ్మఅయి ఉంటుంది. ఆగుడిని పూర్తిగా వేపఆకుతోనే అలంకరిస్తారు. మామిడి మండలు అక్కడక్కడ వేళ్లాడదీస్తారు. పూజారిణి వేపచీర కడుతుంది. గుగ్గిలపుపొగ ప్రధానం.

ఈ విధంగా ఎక్కువవేడికానీ అతిశీతలంకానీ కాక సర్వ జీవకోటికి ఆనందకరమైన సమయాన్ని తమవిజయానికీ, విజ్ఞానానికి ప్రతీకగా భావించి జరుపుకునే ఉత్సవదినం ఉగాది.

మ క ర స ం క్రా ం తి

సూర్యుడు ఆయా రాసులల్లో ప్రవేశించే కాలాన్ని సంక్రమణంగా భావిస్తారు. ఈ పుణ్యకాలంలో మనవారుదాన ధర్మ వ్రతోపవాస విధులు నియమించారు. అన్ని సంక్రమణాలలోనూ మకర సంక్రమణానికి ప్రాముఖ్యం ఎక్కువ. ఇది ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలం. ప్రొద్దుకు నిలుకడ ఏర్పడేవేళ. పంటలన్నీ ఇంటికి వచ్చే కాలం. రైతు సంతోషంతో నవ్వే కాలం. అందుకే ఇది పంటల పండుగ, స్త్రీలపండుగ, ప్రకృతి సంబంధమైన పండుగ, పితృదేవతల పండుగ, సూర్యోపాసకులకు పండుగ. ఈనాడు స్నానం చేయని మానవుడు ఏడు జన్మలవరకూ నిర్ధనుడూ రోగిఅయి ఉంటాడని ధర్మసింధువు చెప్పింది. అందుకే ప్రతివారికీ తలంటు స్నానం తప్పదు. అధికారులైన వారు ఈనాడు అపిండకమైన శ్రాద్ధాన్ని నిత్యవిధిగా చేస్తారు. ఈ సందర్భంలో ఉపవాసాన్ని సూచించినా సంతానవంతులైన గృహస్తులకు ఇది విధిగా చెప్పలేదు. ఈనాటిదానాలల్లో నువ్వులకు ప్రాధాన్యం ఉంది. శివమందిరంలో ఘృతాభిషేకం చేయడం ఉత్తమమైంది. అట్లే నువ్వుల నూనెతో దీపం వెలిగించి నువ్వులు కలిపిన బియ్యంతో శివపూజ చేస్తే ప్రశస్తం. ఇది మూడు రోజుల పండుగ. తొలినాడు భోగి. ఈ భోగి పండుగకు ముందురాత్రి పాతచీపురూ, చేటా, మసి గుడ్డలు మొదలైన పనికిరాని వస్తువులన్నీ సేకరిస్తారు. తెల్లవారకముందే లేచి ఈ వస్తువులతోభోగిమంటలు వేస్తారు. ఈ మంటల్లో కాలిపోయిన పనికిరాని వస్తువులు తమతో దారిద్ర్యాన్ని భస్మంచేస్తూ లక్ష్మిని కటాక్షింప చేస్తాయట. ఇంతట్లో ఆడపిల్లలు తలంట్లు పోసుకొని గలగల నవ్వుల్తో కళకళ లాడుతూ ఒకళ్లతో ఒకళ్ల పోటీ పడుతున్నట్లు వాకిట్లో ముగ్గులు పెడ్తారు. ముగ్గుల మధ్యలో ఆవు పేడతో చేసిన గొంతెమ్మలు

(గొబ్బెమ్మలు, గురుగులు) పెడతారు. వీటిపైన గరికపెట్టి పసుపూకుంకుమలతో అలంకరిస్తారు. తరువాత పంచధాన్యాలతో రేగిపళ్ళూ, చెరుకు ముక్కలూ, పచ్చి సెనగకాయలూ, రాగి పైసలూ కలిపి పోస్తారు. ఈ గొంతెమ్మలను కడపలకు రెండు వైపులా కూడ ఉంచుతారు. ఇవి గౌరీదేవికి ప్రతీకలు. ఈనాడు సూర్యుని పేరుతో పాలు పొంగించడం విశేషం. పిడకలతో నిప్పుచేసి దానిపైన కుంకుమా పసుపుతో అలంకరించిఅయిదు దారాలు చుట్టిన గురుగులో పాలుపోసి పాలు పొంగే వరకు కాస్తారు. ఆ పొంగిన దిక్కులు ఆ కుటుంబవృద్ధికి భావి సూచకంగా స్వీకరిస్తారు కొన్ని ప్రాంతాల్లో భోగిమంటల చుట్టూ స్త్రీలూ, పిల్లలూ చప్పట్లు చరుస్తూ జానపద గేయాలూ, సంకీర్తనలూ పాడుతూ తిరగడం పరిపాటి.

ఈనాటి అలంకరణలో బంతీ చేమంతులు కలగలుపుగా ఉంటాయి. వంటల్లో నువ్వుల రొట్టెలు. నువ్వులడ్డూలు, పులగం (పొంగలి), గుమ్మడి తప్పకచేర్చిన కలెగూర ముఖ్యం. సాయంకాలం పిల్లలకు భోగిపళ్ల పోస్తారు. నువ్వూ బెల్లాలు స్నేహ మాధుర్యాలకు ప్రతీకలు. అంతేకాదు శీతాకాలంలో ఉష్ణకారకమై బలవర్ధకంగా కూడ ఉంటాయి. రెండవ రోజు సంక్రాంతి అరిసెలు వండుకుంటారు. కొందరు సంక్రాంతి బొమ్మల కొలువు పెడ్తారు. ఈ కొలువులో సావిత్రీ పూజకు ప్రాధాన్యం ఎక్కువ. ఈమె మంచి వరుణ్ణి ఇస్తుందట. ఈ బొమ్మల కొలువు విజ్ఞానానికీ, అలంకరణకూ. కళాభిరుచికీ సంకేతమై మన జాతీయ జీవన విధానాన్ని చాటుతుంది. ఈనాడు కొందరు పుట్టింటి క్షేమాన్ని కోరి కాకి పిడుచలు పెడ్తారు. ఆడబిడ్డలూ, అల్లుళ్లూ పుట్టింటికి వచ్చి కట్నాలూ కానుకలూ తీసుకుంటారు. కొన్నిచోట్ల కొత్తపెళ్లికూతుళ్ల కలశరూపంలో గౌరీ నోము నోచుకుంటారు ముత్తైదువులకు రవికె గుడ్డలూ గాజులూ వాయనంగా ఇవ్వడం ఆచారం. నెల్లూరులో దీన్ని కొందరు పెద్దల పండుగ అంటూ పితృ పూజలు చేస్తారట మూడవరోజు కరిపండుగ అంటే కనుమ. కొన్ని జాతులవారు. పసుపుపచ్చని బట్టలు కట్టి బంధుమిత్రులను కలుసుకుంటారు. ఈనాడు పూర్తిగా ఆట విడుపు రోజు. అంటే పని పాటులు చేయని రోజు బాలసంతాలూ, బుడబుక్కలూ, దాసర్లూ, దొమ్మర్లూ వారి వారి కళలనూ, నృత్యాలనూ ప్రదర్శిస్తూ వారికి రావలసిన ధాన్యాన్ని భిక్షరూపంలో తీసుకుంటారు. అన్నింటికన్నా గంగిరెద్దుల ఆట ముఖ్యం. సాయంకాలం పూర్తిగా పశువులకు సంబంధమైన పండుగ. కోడెల ఊరేగింపులూ, బండ్లదరుములూ, కోడి పందేలూ, పొట్టేళ్ల పోర్లూ, కుస్తీలూ ముఖ్యం. హైదరాబాదులో గాలి పటాలు ఎగరవేస్తారు. కొందరికి మద్య మాంసాదులు తప్పవు. పొలాల్లో 'పొలి' పేరుతో పొంగలి చల్లుతారు. దృష్టి పరిహారార్థం గుమ్మడికాయ కొడ్తారు. ఈ పండుగను కొన్ని ప్రాంతాల్లో మూడు కాక నాల్గు రోజులు జరుపుతారు. ఈ నాల్గవనాటి పండుగకు ముక్కనుమ అని పేరు. ఇది గోపూజా ప్రధానమైన దినం. పూర్వం శివుడు జనులందరూ ప్రతినిత్యం అభ్యంగన స్నానంచేస్తూ నెలకొక్కసారి భోజనం చేయవలసిందిగా చాటుమంటూ తన వాహనమైన నందికేశ్వరునితో చెప్పినాడట. పాపం ఆ బసవన్న దానికి వ్యతిరేకంగా ప్రకటించినాడట. అందుకు కోపించిన శివుడు ఏరువాక నాటినుండి భూమిదున్నతూ అధికంగా పంట పండించడానికి రైతులకు తోడుపడమంటూ బసవన్నను శిక్షించినాడు. శివుని కోపంతో తమకు సాగుబడిలో ఉపకారం చేస్తున్న బసవన్నకు కృతజ్ఞతా చిహ్నంగా ఆ జాతిని పూజిస్తూ ఈనాడు ఉత్సవం జరుపుకుంటారు కోస్తా ప్రాంతీయులు. ఈ విధంగా ఇహపరాలకు నిచ్చెనవేస్తూ ఉత్సాహాన్నీ, ఉల్లాసాన్నీ ఇచ్చే పండుగ ఈ సంక్రాంతి.

దీ పా వ ళి

ఒక విధంగా చూస్తే ఈ దీపావళిని కూడా గ్రహ నక్షత్రాలకు సంబంధించిన పండుగ అనే చెప్పవచ్చు. ఇది ప్రధానంగా రెండు రోజుల పండుగ – మొదటి రోజు నరక చతుర్దశి. లోక కంటకుడైన నరకాసురసంహారం శ్రీకృష్ణునిచే ఈనాడు జరిగిన కారణంతో ఇది నరక చతుర్దశి ఐంది. ఇట్లే నరకాధిపతిఐన యమ ప్రాధాన్యాన్ని పురస్కరించుకొని కూడా ఈ పేరు స్థిరపడినట్లున్నది. ఈనాడు 'యమాయనమః యమం తర్పయామి' అంటూ తిలమిశ్రితమైన అంజలిని నరకం రాకుండా దేవ పితృ తీర్థాలల్లో దక్షిణాభిముఖంగా విడిచిపెట్టవలెనంటూ ధర్మ సింధుసారం చెబుతుంది. ఈనాటి ప్రదోష కాలంలో ప్రాకార, ఉద్యాన వీధుల్లో, గుడిగోపురాలల్లో దీపాలు వెలిగించవలెనంటూ నిర్ణయ సింధువు సూచించింది. నరకం అంటే సుఖంలేనిచోటు, చీకటి ప్రాంతం. చలిగా చిమ్మచీకట్లు నిండిన ప్రాంతంలో మానవుడు వెలుతురు సాధనాన్ని కనుగొని దానికి ప్రతీకగా దీపాలు వెలిగించి ఉంటాడు. అందుకే ఈనాటికీ నువ్వుల కట్టెలను మోపుగా కట్టి వెలిగించి ఆ కాలే కొరవులను వాకిట్లో గుండ్రంగా తిప్పుతారు. దీనివల్ల పితృ దేవతలకు మార్గం చూపినట్లవుతుందనే నమ్మకం ఉంది. కొన్ని ప్రాంతాలల్లో స్త్రీలూ, పురుషులూ చేటా, తప్పెటలు కొడ్తూ గ్రామాల

నుండి 'దరిద్రపు పెద్దమ్మ'ను పారదోలి రాత్రి దీపాలతో స్వాగతం పలికి ఆహ్వానిస్తారు. ముత్తైదువులూ, కన్యలు ఈనాడు తమ భర్తలకూ, అన్నదమ్ములకూ తలంటి మంగళ లక్ష్మికి హారతులిస్తారు. తెలంగాణంలో ఈ పండుగకి ఆడ బిడ్డలూ అల్లుళ్లూ పుట్టింటికి వస్తారు. ఈ ప్రాంతంలో సేమియా పాయసం చేస్తారు. సూర్యుడు మేషరాశిని దాటికాని కన్యారాశిలో ప్రవేశించలేడు. ఈ రాశిలో ఉన్నంత సేపూ కటికచీకటే. ఇది కుజసంబంధమైన రాశి. నరకదైత్యుని ప్రియురాలు చతుర్దశి. చీకటి ఘనమే నరకనామక దైత్యుడుగా ముడివడి పౌరాణికపు గాథతో కలిసి నరక చతుర్దశి అయింది.

రెండవరోజు దీపావళి. ఈనాటి ఉదయం నేరేడూ, జువ్వీ, మామిడీ, మర్రి, అత్తిచెట్ల బెరడువేసిన నీళ్లతో స్నానం చేస్తే ఆరోగ్యం వర్ధిల్లుతుందట. గృహదేవతార్చనతోపాటు అరటిస్తంబాల అలంకరణలూ, బంతిపువ్వుల దండలూ, మామిడి తోరణాలూ తప్పనిసరి. సాయంకాలం ఇంటిని దీపాలతో అలంకరిస్తారు. పూజలో లక్ష్మి పూజ ప్రధానం. తెలంగాణంలోఇది కోడండ్ల పండుగ. కొత్తగా పెళ్లైన కోడలికి అత్త చీరలు పెడుతుంది. రైతు కుటుంబాల వారు కులాచారంగా వచ్చే కేదారగౌరీనోమును నోముతూ కొత్త కోడలిచేత తొలిసారి విధి విధానాలతో నోమిస్తారు. ఈ వ్రతాన్ని ఎంతో నిష్ఠతో, కటిక ఉపవాసం చేస్తూ గోధూళి వేళ నోముకుంటారు. ఈ అమావాస్యనాడు చిల్లిగింజకూడ బయటకు పోకూడదంటారు. మనముంగిట్లో వెలిగే దీపపు ప్రమిదెను ఎవరైనా ఎత్తుకు పోతారేమో అంటూపసిపిల్లలు కట్టు కావలికాస్తారు. దాంతో లక్ష్మి నడిచి వెళ్లతుందట నిజానికి ఇది పిల్లల పండుగ. బాణాసంచాలతో, టపాకాయలతో దీపపు కాంతులతో మిరుమిట్లు గొలిపే ఉత్సవం దీపావళి. మూడవనాటి బలి పాడ్యమికి అంత ప్రచారం లేదు.

విజయదశమి

విజయ సూచకాలైన పండుగలలో ఇది ప్రధానమైన పండుగ. శ్రవణానక్షత్రంతో కలసిన ఆశ్వీయుజ శుద్ధ దశమికి 'విజయా' అనే సంకేతం ఉంది. అందుకే ఇది విజయదశమి ఐంది. ఇది మూడురోజుల పండుగ. (1) దుర్గాష్టమి, (2) మహర్నవమి, (3) విజయదశమి. దుర్గాష్టమినాడు సరస్వతీ దేవి పూజకు ప్రాధాన్యం ఉంది. ఇది తెలంగాణంలో పువ్వుల పండుగా, కళాప్రదర్శన వేళ అని చెప్పవచ్చు. ఇది బతుకమ్మ పండుగ. బతుకమ్మ అంటే గౌరమ్మ, స్త్రీల జీవితానికే ఆధారమైన ముత్తైదువుతనాన్నికాపాడే గౌరిదేవి ఈమె. ఈమెను బొడ్డెమ్మ, గొబ్బెమ్మ అంటారు. బొడ్డె→ కుప్ప. కుప్పబోసినపువ్వుల తల్లి. పసుపూ కుంకుమల తల్లి. బొడ్డున ఉన్న అమ్మ. పువ్వు లన్నిటినీ ఎంతో మెలకువ ప్రదర్శిస్తూ △ పిరమిడ్ ఆకారంలో పేర్చి ఆ పువ్వులకుచ్చెన నడిబొడ్డులోకాని, శిఖరంలోకాని గౌరమ్మను అమరుస్తారు. ఈపువ్వుల పళ్లెరాన్ని వాకిట్లో ఉంచిచుట్టుగా స్త్రీలూ, పిల్లలూ చేరి పాటలు పాడుతూ చప్పట్లుచరిచి (గొబ్బి) ఆడి ప్రతి ఇంటి నుండి ఈపువ్వులతల్లిని తీసుకొని ఊరేగిస్తూ నదిలోకానీ, చెరువులోకానీ ఉద్వాసన చెబుతారు. ఈనాడు తొమ్మిది తీరుల సద్దులు అంటే చక్కెరకలిపిన వేరువేరు ధాన్యపు పిండ్లు ముఖ్యమైన నైవేద్యము. స్త్రీలు ఎంతో సంబరంతో పెట్టెలో ఉన్న నగలూ పట్టుచీరలూ అన్నీ ఈనాడు ధరిస్తారు.

మహర్నవమి

మహాలయ అమావాస్యతరువాత ప్రారంభమైన దేవీనవరాత్రోత్సవం ఈనాడు సమాప్తమౌతుంది. మహిషాసురమర్దని దాల్చిన తొమ్మిది అవతారాల ప్రాశస్త్య ప్రకటనం జరుగుతుంది. ఇది గృహసంబంధి ఐన ఉత్సవం కాక ఆలయాల్లో జరిగే సమష్టి పూజా విధానం. ఇందులో సహస్రార్చన, దేవీసప్తశతీ హవనం, కలశస్థాపన, అంకురారోహణ, అగ్ని ప్రతిష్ఠాపన, చతుష్షష్టి యోగినీవాస్తుపురుషారాధన, క్షేత్రపాలకపూజ, దీపాలంకారారాధన, లక్షకుంభార్చనలు జరుగుతాయి. ఈపూజ సాత్విక, రాజస, తామస భేదాలతో మూడు విధాలు. శాక్తేయులు వామాచార పద్ధతి అనుసరించి మద్య మాంసరక్తతర్పణలు చేస్తారు. గుగ్గిలపు ధూపం తప్పనిసరి. రాత్రి హరికథలూ, పురాణకాలక్షేపాలూ, నాటకప్రదర్శనలూ జరుగుతాయి. ఇవన్నీసామాన్యులకు ఉత్సవ కారణాలు.

ఈనాడు క్షత్రియులూ, కార్మికులూ తమతమ ఆయుధాలనూ, పనిముట్లనూ పూజిస్తారు. ఛత్రచామరాది రాజ చిహ్నాలతోపాటు వాహనమైన అశ్వపూజకూడా ముఖ్యమని అగ్ని పురాణంపేర్కొన్నది. అందుకే ఈనాడు సైకిళ్లూ, మోటార్లు, రిక్షాలు, ఎద్దుబండ్లూ అన్నీ పూవులతో అలంకరింపబడి కనబడ్తాయి. దశమి - దశరా - దసరా - పది పాపాలను పోగొట్టు దినం. ఈనాడే విజయనామకుడైన పాండవమధ్యముడు విజయాన్నిసాధించినాడట. అట్లే శ్రీరాముడు రావణాసుర సంహారం చేసినాడు. భగీరథుడు దివి నుండి గంగను భువికి తెచ్చింది కూడా ఈనాడేనట. ఈరోజు సకుటుంబ క్షేమం

కొరకు జయవిజయులతో కూడిన అపరాజితాదేవిని పూజించ వలెనని అగ్ని పురాణం పేర్కొన్నది. ఈనాడు జనులందరూ గ్రామం పొలిమేరలలో ఈశాన్య దిక్కున ఉన్న శమీ వృక్షాన్ని పూజిస్తారు. అక్కడ వాస్తుపూజ, దిక్పాల పూజలు జరుగుతాయి. ఈ పూజానంతరం అమంగళహారిగా 'శమీశమయతే పాపం' అనే శ్లోకాన్ని పఠిస్తారు. రాజులు శత్రుమూర్తిని శస్త్రంతో భేదిస్తే, సామాన్యులు శమీ శాఖలను కోసి ఆకు దుల్చి తెస్తారు. అదే ఈనాడు ఒకరికి ఒకరు అనురాగంతో ఇచ్చే జమ్మి (బంగారు). పల్లెటూళ్లలో రచ్చ కట్టలవద్ద భూ, ధన లక్ష్మి విగ్రహాలకు గ్రామపెద్ద సమక్షంలో జంతు బలి జరుగుతుంది. సాయంకాలం పొలిమేరలు దాటి జమ్మి ఆకు తెచ్చిన భర్తలకు భార్యలు ముసిముసి నవ్వులతో హారతులివ్వడం ఇంకా ప్రచారంలో ఉంది.

తెలంగాణంలో సూర్యోదయానికి పూర్వం పాలపిట్టను చూసే ఆచారం ఉంది. మన తెలుగువారి పూర్వపు విజయ ప్రస్థానాలకు చిహ్నంగా విద్యార్థులు సింగిణీలు పట్టి 'జయీభవ, విజయీభవ' అంటూ సంపన్నుల ఇండ్లనుండి ధన, ధాన్యాలు సేకరించడం నిలిచింది. మద్య మాంసాదులకు విందూ విలాసాదులకు కొదువ ఉండదు.

జయంతులు

వినాయక చతుర్థి - శైవవైష్ణవసామాన్యంగా జరిపే పండుగలల్లో ఇదిఒకటి. ఈ వినాయకుడు విఘ్నవిరోధి, గణాధిపతి, విద్యాధిపతి, సస్యాధిపతి, ప్రధాన క్షేత్రపతి, భూతపతి. ఇది అనాది కల్పిత భావన. ఇతడు ప్రాణులకు హితాన్ని బోధించేవాడు. దుర్మార్గులనూ, విఘ్నాలనూ, నిరోధించేవాడు. అందుకే మనందరికీ ఆరాధ్యుడు. ఖగోళశాస్త్రం ప్రకారం గణపతి ఒక నక్షత్ర సమూహానికి మూలచిహ్నం అన్నారు. ఏది ఎట్లున్నా ఈ గణపతి పూజమాత్రం ఋగ్వేద కాలంనుంచే ఉంది. వేదాలల్లో ఈతడు మహా మేధావిగా, కవిగా, ఇంద్రరూపిగా గోచరిస్తాడు. రానురాను ఈ భావనకు రూప పరికల్పన జరిగి గజముఖుడూ, వక్రతుండుడూ, ఏకదంతుడూ, చతుర్భుజుడూ, లంబోదరుడు, మూషికవాహనుడుగా స్థిరపడ్డాడు. ఈయన భార్యలు బుద్ధీ, సిద్ధులనేవారు. పార్వతీ పరమేశ్వరుల సంతానం ఐన ఈ వెంకయ్యకు క్షేమ, లాభ అని పిల్లలున్నారు.

ఈ దేవతను భాద్రపద శుద్ధ చవితినాడు అర్చిస్తారు. ఆనాడు అభ్యంగన స్నానం చేసి బంకమట్టితో చేసిన విగ్రహాన్ని పీఠంమీద పెట్టి ఆ ఋతువులో దొరికే బిల్వ, తులసి, నేరేడు, మారేడు ఉత్తరేణి, జిల్లేడు, రావి మొదలైన ఆకులతో అడవి పువ్వులతో అలంకరిస్తారు. తామరాకుపైన బియ్యం పోసి, విగ్రహాన్ని ఉంచి ఆవాహన చేస్తారు. పాలవెల్లి, ఉండ్రాళ్ల పాయసం, చలిమిడి ఈనాటి విశేషం. ఈ పూజ మూడు, ఐదు, తొమ్మిది రోజులు చేసి ఉద్వాసన చెబుతారు. ప్రతినిత్యం హరికథలూ, విద్వద్గోష్ఠులూ, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు జరుపుతారు. పూజావసరంలో పుస్తకాలు ఉంచడం పరిపాటి. ఇది గృహ సంబంధీ, సామూహిక సంబంధీ ఐన పండుగ. నిజానికి మానవ పరిణామ దశలో గజాకృతిని ఒక భాగంగా స్వీకరిస్తూ అవతార పరిణామానికి ముందు బుద్ధి వికాసానికీ, పంటల పరిరక్షణకూ, ఉపకరించే, బుద్ధీ సిద్ధులూ ఒక చోట చేరిన విశిష్టశక్తి రూప ఉపాసన ఇది అని చెప్పవచ్చు. మొదలు ఈ విఘ్నవిరోధి బ్రహ్మ స్వరూపి. రాను రాను శైవ వైష్ణవ ప్రాధాన్యంతో విఘ్నేశ్వర కల్పన జరిగింది. విఘ్నవిరోధి, ఓంకారమూర్తి ఐన ఈ గణపతిపూజ మనకు ఉభయతారకం.

శ్రీరామనవమి

ఇది ఆంధ్రులకు ఉత్సవ కారణం. గృహ పూజకన్నా సామూహిక ఉత్సవమే ప్రధానం. చైత్ర శుక్ల నవమినాడు పురుషోత్తముడైన శ్రీరామచంద్రుడుపుట్టినాడు. తెలుగు వారికి సీతా రాములు తల్లీ దండ్రులు. ఆయన నడవడి మనకు ఆదర్శం. అందుకే ఆయన పుట్టినరోజు మనకు పండుగరోజు. ఈనాడు స్నానాది విధుల తరువాత ధ్వజ పతాకాదిశోభిత మంటపంలో రామ పంచాయతనం అంటే సీతా రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులూ ఆంజనేయులను ఉంచి పూజించవలె. స్తోత్ర, పాఠ, జప, భజన, సంకీర్తనలతో, గీత వాద్య వినోదాలతో రాత్రివెళ్ల బుచ్చవలె. సీతా రామ కల్యాణోత్సవం, పట్టాభిషేకోత్సవం కూడా జరుపుతారు. వడపప్పు పానకాలు తప్పని నైవేద్యాలు.

కృష్ణాష్టమి - శ్రీకృష్ణ జయంతి

దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణార్థం శ్రీహరి శ్రీకృష్ణుడుగా దేవకీ గర్భంలోపుట్టి, నందగోపుని ఇంట యశోదా శిశువుగా పెరిగి, మానవాతీతమైన ప్రజ్ఞతో, రాచకీయచాతుర్యంతో, బాహు

బలంతో, తపశ్శక్తితో అనితరసాధ్యులైన రాజులను జయించి ఆశ్రితులను కాపాడినాడు. అందుకే చిన్ని కృష్ణయ్య తెలుగు వారికి ఇష్టదైవం. ఆయన పుట్టినరోజు పండుగ రోజు. ఈ సందర్భపు వేడుకలల్లో ఉట్టికొట్టే బాలక్రీడా విశేషం ప్రధాన మైంది. ఇట్లే ఈనాడు హనుమజ్జయంతి, వ్యాసపూర్ణిమ, బుద్ధజయంతులే కాక ఆయా ప్రాంతాల్లో మత ప్రవక్తలూ, పీరులూ, కవులూ, భక్తులూ, మొదలైన వారి పుట్టిన దినాలు పండుగలూ, పర్వ దినాలుగా మారుతున్నాయి.

శివరాత్రి

ఇది శివలింగోద్భవ పుణ్యకాలం. అందుకే పర్వదినం. శివునికి సంకేతం లింగంకాగా ఆ లింగోద్భవ కాలం ఒక విధంగా శైవ జయంతి అని చెప్పవచ్చు. మాఘ బహుళ చతుర్థశినాడు ఉపవాసం చేస్తూ చేసే శివపూజ అనంత పుణ్యదాయిఐ జన్మ జన్మల పాపాలను పోగొడుతుందట. ఉదయంస్నానం చేసి, ఉపవాసం చేస్తూ రాత్రి జాగరణం చేసి, తెల్లవారి తిరిగి స్నానం చేసి సంకల్పం చెప్పుకుని మాతృకాన్యాసాలతో మంత్రార్చన చేసి, పంచామృతస్నాన, ఫల, పుష్ప, ధూప దీపాదులతో లింగార్చన చేయవలెనని విధి. కాని సామాన్య జనానీకం ఉపవాసం చేసి సాయంకాలం శివాలయానికి వెళ్లి అభిషేకం చేసి తీర్థంతీసుకొని ఇంటికి వచ్చి ఉప్పులేని ఆహారం అంటే పేలపిండి, గెనుసుగడ్డ, పండ్లు తింటారు. రాత్రిళ్లు హరికథలతో పురాణ కాలక్షేపంతో గడుపుతారు. శివ పారమ్య ప్రతి పాదకాలైన కథా కాలక్షేపం చేయడం పరిపాటి.

ఆషాఢశుద్ధఏకాదశి

ఈనాడు శ్రీమహావిష్ణువు శేషతల్పం మీద నిద్రించేరోజు. వర్షర్తువు ప్రారంభాన్ని సూచించే దక్షిణాయనపు వేళ. జను లందరూ విందులూ, వినోదాలూవదిలి పనిలో మునుగవలసిన కాలం. అందుకే ఈనాడు నియమంతో ఉపవాసంచేస్తూ, జాగరణపురాత్రిని నృత్తగీత వినోదాలతో గడుపవలెననే ఏర్పా టుంది. కాని జనావళి ఉపవాసంచేస్తూ విష్ణు నామసంకీర్తనం చేస్తారు. ఈనాడు నిద్రించిన స్వామి తిరిగి కార్తిక ఏకాదశి నాటికి మేల్కొంటాడు. అందుకే దీనికి ఉత్థాన ఏకాదశి అని పేరు. ఆషాఢశుద్ధ ఏకాదశికి తొలి ఏకాదశి అనీ, పెద్దేకాదశి అనీ, వైకుంఠ ఏకాదశి అనీ పేర్లున్నాయి.

ప్రకృతి సంబంధాలైన పండుగలలో రథసప్తమి, ఏరువాక పున్నమి, శ్రావణ పూర్ణిమ, మంచెల్ల అమావాస్యలు చెప్పుకోదగ్గవి. ప్రాచీనకాలంలో ఇంద్రోత్సవ దినమైన పౌర్ణమి ఈనాడు యజ్ఞోపవీతధారణకు ముఖ్యమైంది. అందుకే పల్లె టూళ్లలో జంధ్యాలపున్నం అంటారు. 'యేనబద్ధోబలీరాజా దానవేంద్రో మహాబలః । తేన త్వామభిబధ్నామి రక్షే మాచల మాచల' అనే మంత్రంచెబుతూ రక్షాబంధం చేయవలసిందిగా ధర్మసింధువు చెప్పింది. ఉత్తరాదివారికే పరిమితమైన ఈ ఆచారం ఈనాడు తెలుగు వారిలో కూడా ప్రబలుతూ అన్నా చెల్లెండ్ర బాంధవ్యాన్ని గట్టిపరుస్తూఉంది.

కామునిపండుగ

ఇది ఋతుసంబంధమైన పండుగ. అందరి కండ్లపండుగ ఐన పండువెన్నెలా, వసంతమాసం కలిసినప్పుడూ జనులు ఆనందంపట్టలేక అప్పుడే విచ్చిన మోదుగు పూవుల రంగులతో వసంతం చల్లుకొని ఉంటారు. రానురానుశైవ. వైష్ణవ ప్రభా వంతో దేవతాకమైన పండుగగా మారి ఇది కామదహనవేళ అనీ శ్రీకృష్ణుడు హోలికా అనే రాక్షసిని చంపినరోజు అనీ భావిస్తూ ఆ దుష్టశక్తుల పీడవిరగడకు ఉల్లాసంచూపుతూ చేసే కోలా హలం. కాముడు కాలినభస్మం పంటలకు క్షేమకరమట. బాలగ్రహాదిపీడలు తొలుగుతాయి అనేనమ్మకం ఉంది. కామ దహనం తరువాత రంగులు చల్లుకుంటారు. రాత్రి కోలాటలతో, స్త్రీలపాటలతో, వింతవేషాలతో, బూతు వినోదాలతో గడుపు తారు. ఈనాటి వింత వేషాలల్లో ఎలుగు బంటి వేషం ప్రధానం.

నాగులచవితి (నాగపంచమి)

ఇది సర్ప దేవతాకమైన పండుగ. ఇది స్త్రీల పండుగ. పిల్లల పండుగ. ఈ పండుగను కొందరు కార్తిక శుద్ధ చవితి నాడూ, మరికొందరు శ్రావణశుద్ధ పంచమినాడు పాటిస్తారు. ఈనాటిగృహాలంకరణంలో పుట్ట మన్నుతో కానీ, గంధంతో కానీ నాగ ఆకృతులను గోడ ప్రక్కలకు(విడుపులకు) గీయడం ప్రధానం. స్త్రీలు అభ్యంగన స్నానంచేసి ఉపవసించి పాలు పుట్టలో పోసి, చలిమిడి నివేదిస్తారు. తెలంగాణా ప్రాంతంలో సంతానం లేని స్త్రీలు నాగపడగ రూపంలో ఉంగరం చేతి వ్రేలికి పెట్టుకొని, నాగ చిహ్నాలతో నేసిన పసుపు పచ్చచీర కట్టి ఈనాడు నాగులను పూజిస్తే సంతానం కలుగుతుందనే నమ్మకం ఉంది. ప్రతి గుడి ఆవరణలో రావి వేప చెట్లక్రింద ఈ నాగదేవతా విగ్రహాలు తప్పకుండా ఉంటాయి. ఈపండుగ నాడు కర్షకులు పొలాల్లో పనిచేయరు. పిల్లలు కొబ్బరి కుడుక లకు రంధ్రాలు చేసి చీపురు పుల్లలు అడ్డంగా పెట్టి దారాలు కట్టి కుడుకలల్లో పేలాలు పోసి త్రిప్పుతూ ఆడుకుంటారు.

స్త్రీల వ్రతాలూ, నోములూ

ఇవన్నీ స్త్రీల మాంగల్య రక్షణకొరకో, ఉత్తమ వీర లాభం కొరకో, సంతానం కొరకో, ధన ధాన్య సమృద్ధి కొరకో ఏర్పరుప బడ్డాయి. ఇవి సాధారణంగా ఇంటి పనులతో సత మతంఅయ్యే వారి ఉల్లాసం కోసం, కల్పింపబడి ఉంటాయి. ప్రతినోమూ, వ్రతానికి పేరంటం ముఖ్యం. పేరంటాలకోసం, గృహిణి ఇంటినీ, తననూ అలంకరించుకుని కళకళలాడుతూ నలుగురితో కాలక్షేపం చేయగలుగుతుంది. ఈ వ్రతాలు సహనానికీ, కళాపోషణకూ కలుపుగోలుతనానికి ప్రతీకలు. ఈ నోములల్లో కొన్ని అనువత్సరికాలూ, బహువార్షికాలూ, ఏక వార్షికాలూ ఉన్నాయి. కన్నెతులసి నోము, చిట్టిబొట్టు నోము, మంగళగౌరి, కేదారగౌరి, వరలక్ష్మి,బొమ్మలనోము, అట్లతదియ మొదలైనవి. వృక్ష పూజలన్నిటిలో తులసీ పూజ ముఖ్యం. తులసి సర్వరోగనివారిణి. అందుకే ఈ మొక్కను దేవతగా చేసి నిత్యార్చనలో ఉంచినారు. ప్రతి దేవతలందరికి ఈ తులసి ఆరాధ్య దైవకం. ఈ వ్రతాల్ని స్త్రీలు ఇహపర సాధకంగా భావించి జరుపు కుంటారు. లక్ష్మీనారాయణులే ఈ తులసీ స్థిత దేవతలు.

గృహ సంబంధమైన పండుగలు

పెండ్లి, సీమంతం, నామకరణం, అన్నప్రాశనం, కేశ ఖండనం, ఉపనయనం, శ్రీకారం, ఇట్లే కన్య తొలిసారి రజస్వల ఐనప్పుడూ, బిడ్డ పుట్టిన రోజులూ, షష్టిపూర్తులూ, పండుగలు. తెలంగాణంలో వివాహితులకు ఒడిబియ్యం పోయడం, శ్రావణపట్టి పెట్టడంకూడా వేడుకలే. అట్లే వేశ్య లకు 'ముకురవీక్షం' పెండ్లి వంటి ఒక తంతు ఉంది. పితృ శ్రాద్ధాలు బంధువుల పంక్తి భోజనానికి తోరణాలు. అట్లే ఆడపిల్లలకు తొలిసారి చీరకట్టించి నప్పుడూ, ముక్కు చెవులూ కుట్టించినప్పుడూ గృహప్రవేశం చేసినప్పుడూ పబ్బాలు చేసు కుంటారు.

దేవాలయంలో ఉత్సవాలు

పర్వదినాల్లో జాతరలు, కళ్యాణోత్సవాలు, రథోత్స వాలు ప్రభలు, సప్తాహాలు, సంతర్పణలు పండుగ దినాలు. ఇట్లే కొలుపులూ, బోనాలూ, తీర్థాలు, సంబరాలూ పండుగలే. ఈ విధంగా మనకు పండుగలు పబ్బాలు మన నమ్మకాలకూ, ఆచార వ్యవహారాలకూ, మన భావనకు, ఆస్తికతకూ, ఆరోగ్య సూత్రాలకూ, ప్రకృతి ప్రభావాలకూ, సకల సంస్కృతికీ ప్రతీకలని చెప్పవచ్చు. *

దేశభక్తి

దేశమును ప్రేమించుమన్నా
మంచిఅన్నది పెంచుమన్నా
వొట్టిమాటలు కట్టిపెట్టోయ్!
గట్టి మేల్ తలపెట్టవోయ్!

పాడిపంటలు పొంగిపొర్లే
దారిలో నువు పాటుపడవోయ్;
తిండికలిగితె కండకలదోయ్,
కండగలవాడేను మనిషోయ్!

యీసురోమని మనుషులుంటే
దేశమేగతి బాగుపడునోయ్ ?
జల్దుకొని కళలెల్ల నేర్చుకు
దేశిసరుకులు నించవోయ్!

అన్నిదేశాల్ క్రమ్మవలెనోయ్
దేశిసరుకుల నమ్మవలెనోయ్!
డబ్బుతేలేనట్టి నరులకు
కీర్తిసంపద లబ్బవోయ్!

వెనకచూచిన కార్యమేమోయ్ ?
మంచిగతమున కొంచెమేనోయ్!
మందగించక ముందు అడుగేయ్!
వెనకపడితే వెనకెనోయ్!

పూను స్పర్ధను విద్యలందే
వైరములు వాణిజ్యమందే;
వ్యర్థకలహం పెంచబోకోయ్
కత్తివైరం కాల్చవోయ్!

దేశాభిమానం నాకు కద్దని
వొట్టిగొప్పలు చెప్పుకోకోయ్
పూని యేదైనాను వొకమేల్
కూర్చి జనులకు చూపవోయ్!

గురజాడ అప్పారావు

ఓర్వలేమిపిశాచి, దేశం
మూలుగులు పీల్చే సెనోయ్!
ఒరులమేలుకు సంతసిస్తూ
ఐకమత్యం నేర్చవోయ్!

పరుల కలిమికి పొర్లియేడ్చే
పాపికెక్కడ సుఖం కద్దోయ్!
ఒకరి మేల్ తన మేలనెంచే
నేర్పరికి మేల్ కొల్లలోయ్!

స్వంతలాభం కొంత మానుకు
పొరుగువాడికి తోడుపడవోయ్!
దేశమంటే మట్టికాదోయ్
దేశమంటే మనుషులోయ్!

చెట్టపట్టాల్ పట్టుకుని
దేశస్థులంతా నడవవలెనోయ్
అన్నదమ్ముల వలెను జాతులు
మతములన్నీ మెలగవలెనోయ్

మతంవేరైతేను యేమోయ్?
మనసులొకటై మనుషులుంటే
జాతమన్నది లేచిపెరిగీ
లోకమున రాణించునోయ్!

దేశమనియెడి దొడ్డవృక్షం
ప్రేమలను పూలెత్తవలెనోయ్
నరులచెమటను తడిసిమూలం
ధనం పంటలు పండవలెనోయ్!

ఆకులందున అణగిమణగీ
కవిత కోకిల పలకవలెనోయ్
పలుకులను విని' దేశమందభి
మానములు మొలకెత్తవలెనోయ్!

తెలుగు వారి సాంఘికజీవనం ఆచార వ్యవహారాలు

శ్రీమతి నాయని కృష్ణకుమారి

తాను పుట్టిన దగ్గరనుండీ ఈ క్షణం వరకూ వస్తూన్న పరిణామంతో కూడిన సంఘంయొక్క చరిత్రే సాంఘిక చరిత్ర. సంఘం అంటే కేవలం మనుష్య సమాహారం అని చెప్పడానికి వీలుకాదు. ఒక సంతలోనో, సినిమాలోనో ఒక సభలోనో తాత్కాలికంగా చేరి మళ్ళీ ఒకరికొకరు కాకుండా విడిపోయే మనుష్యుల సమూహం సంఘం అని పిలిపించుకోదు. ఒకరికొకరు పరస్పరం సహాయం చేసుకోవాలనీ, తోడుగా జీవితం నడపాలనీ, ఒకరివల్ల మరొకరు సుఖసంపాదనం చేయాలని నిర్ణయించుకుని నివసించే సమూహమే సంఘం. ఈ దృష్టితో జీవించే వ్యక్తులు తమ చుట్టూ స్వేచ్ఛా వలయాన్ని నిర్మించుకుంటారు. ఈ వలయం ఆనాటి మతం, ఆర్థికత, రాజకీయం, మానవ జీవిత విధానం, మొదలైన విషయాలవల్ల ఏర్పడే వలయం. వాళ్ళు ఏ పరిస్థితుల్లోనూ ఈ వలయపు పరిధిని దాటి బయటకు రావడానికి ఇచ్ఛగించరు. తాము ఆ వలయంలో పరస్పర సహకారాపేక్షతో ఒకటిగా కూడి, మళ్ళీ తమలో తాము బలమైన వ్యక్తిత్వ నిర్మాణం చేసుకుని జీవిస్తుంటారు. అందువల్ల ఒక సంఘం యొక్క అలవాట్లు, ఆచారాలు నియతాలై ఒక నిర్ణీత పద్ధతిలో క్రమపరిణామం చెందుతూ కనిపిస్తుంటాయి.

ఆదిమ మనుష్యుడు ఇట్లా సంఘాన్ని ఏర్పాటు చేసుకోవడం ఎప్పుడు మొదలైంది అని ప్రశ్నించుకుంటే లభించే సమాధానం కుతూహలజనకంగా ఉంటుంది. అతడు సంస్కృతి పథంలో పయనించిన ప్రస్థానాన్ని మూడు దశలుగా విభజించడానికి వీలుంది. అందులో మొదటిది ఆటవికత (Savagery) రెండవది మోటు జీవితం (Barbarism) మూడవది నాగరకత (Civilization).

ఆటవికత : అడవుల్లో, గుహల్లో, చెట్లమీద నివసించే ఆనాటి మానవుడు క్రూర మృగాలతో ఘోర యుద్ధాలు చేసేవాడు. పండ్లూ దుంపలూ ఆకులూ వేళ్లూ తినేవాడు. తాను చంపిన మృగ మాంసాన్ని తనకు ఆహారంగా అమర్చుకునేవాడు. శీతల బాధ శరీరానికి సోకకుండా సహజంగానే శరీరమంతా రోమ కవచం ఉండేది. అప్పుడప్పుడే మాట్లాడడం, మాటల ద్వారా భావ వ్యక్తీకరణ చెయ్యడం అనే ప్రక్రియా, దీనికి మౌలిక కారణమైన వివేచనాశక్తి, మనుష్యుణ్ణి అతని చుట్టూ పెరుగుతున్న జంతు ప్రపంచాన్నుండి వేరు చేయసాగింది. ఈ రకమైన స్థితిలో తొలి మనిషి కొన్ని వేల యేండ్లు ఉన్నట్లుగా నృశాస్త్ర వేత్తలు చెప్తుంటారు. ప్రస్తుతం

అటువంటి వాళ్లు ఎక్కడో కాని లేరు. వాళ్లకు సంఘమూ, నియమాలూ, వాటికి కట్టుబడి ఉండడం తెలీదు. వాళ్లు గుంపులు కట్టి తిరిగినా అవి కేవలం జంతువులు కట్టిన గుంపుల్లాంటివి. అనగా అవి మనుష్య సమూహాలే కాని సంఘాలు కావు. అయితే ముందు ముందు ఏర్పడబోయే సంఘ స్వరూపం లీలగా, బీజప్రాయంగా, ఆ గుంపుల్లో అంతర్నిహితంగా ఉన్నదని చెప్పకుండా ఉండలేము. ఒక స్త్రీలగుంపు ఒక నాయకుడికే చెందాలనీ, ఒక గుంపులో మనుష్యలంతా కలిసి సంపాదించిన మృగాలు ముందుగా నాయకుడికే నివేదింపబడాలని నిర్ణయింపబడటం ఒక రకమైన సాంఘికాచారంగానే పరిగణించటానికి వీలుంది. అయితే ఈ కట్టడి నాయకుడి బలంవల్ల కలిగే భయంతో ఏర్పడ్డదే గాని, పరస్పరావగాహనవల్ల కలిగిన ఆలోచనలతో ఏర్పడ్డది గాదు. అందువల్ల దాన్ని సంఘనియమం అని చెప్పడానికి కుదరదు.

2. మోటు జీవితం : మొదటి దశనుండి ఈ దశకు మనుష్యుడు మారడానికి ముఖ్య కారణం 'నిప్పు'. సాంఘికమైన ప్రతిపత్తికీ, మానవ జాతి సంస్కృతిపథంలో పయనించడానికీ, మానవుడుకి సంబంధించిన సర్వవిధాలైన పురోభివృద్ధికీ, మౌలిక కారణం నిప్పు. అందువల్లనే అతడు సృష్టించిన దేవతలు కూడా అగ్నిముఖులు కావటం తటస్థించింది. నిప్పును వాడుకోవడంతో పాటు జలచరాల్ని ఆహారంగా గ్రహించడం కూడా అతనికి సంబంధించిన సంస్కృతి చరిత్రకు గట్టి పునాదుల్నితయారుచేసి పెట్టింది. జలచరాన్ని ఆహారంగా స్వీకరించడం నేర్చుకున్న మనిషి, అడవులు వదిలి, నదీతీరాలనూ, సముద్ర తీరాలనూ ఆశ్రయించాడు. తనకు ఎక్కువగా అందుబాటులో ఉండే నీటి ప్రాముఖ్యాన్ని గుర్తించగలిగాడు. ఆటవిక జీవనాన్నుండి వ్యాపసాయిక జీవనం వైపు తన పురోగమనాన్ని సాగించాడు. ఆ విధంగా తీరాల వెంబడి మానవ సంఘాలు విస్తరింపసాగాయి. సింధు, నైలు, యూఫ్రటిస్, టైగ్రిస్ నదీతీరాల వంటివి నాగరతకు ఆలవాలాలు కాసాగాయి. ఆటవిక దశలో, బలిష్ఠమైన జంతువుల్ని గుదియలతో చంపవలసి వచ్చేది. అదే మనిషి రెండవ దశలో కొంత కౌశలాన్నీ, లక్ష్యశుద్ధినీ పెంచుకుని దూరంగా ఉన్న జంతువును చంపడానికి విల్లంబుల్ని సృష్టించుకో గలిగాడు. ఈ స్థితిలో మొదలైందే మూడవదశ అయిన నాగరకత.

3. నాగరకత : ఈ దశలోనే మనుష్యుడు భావాన్ని సాహిత్యంగానూ, పలుకును సంగీతంగానూ, గీతను చిత్రలేఖనం గానూ, శరీర శ్రమను శిల్పాదికాలుగానూ మలచడం నేర్చుకున్నాడు. ఇవే కళలనిపించుకున్నాయి. ఈ కళలు ఎప్పటి కప్పుడు సమకాలిక సంఘ పరిస్థితుల్ని ప్రతిబింబిస్తూ వాటి మీద వ్యాఖ్యానాలు చేస్తూ, అవసరమైతే వాటిని సరిదిద్దుతూ ఉండడం చేత, ఇవి మానవుడికి మహత్తర సందేశ హారిణులు కాగలిగాయి.

ఆదర్శవాదుల దృష్టిలో కళ అనేది మనుష్యుడి ఆదర్శాన్ని కొలిచే సాధనం. ఈ ఆదర్శంలో అంతా వాస్తవమే ఉండాలనిలేదు. ఈ కళల పుట్టుకా, వికాసమూ, చివరకు నశింపుకూడా, సమాజంతో పట్టింపు లేకుండా తీర్చి దిద్దబడాలని వెనక కాలంలో కోరుకుంటుండేవారు. అందువల్ల కళల ధ్యేయం, కేవలం కళా స్వరూపాన్ని నిర్దుష్టంగా సర్వాంగ సుందరంగా, తీర్చి దిద్దడానికి మాత్రమే అనుకుంటుండేవారు. కాని అందువల్ల కళ మానవ ప్రయోజనాన్ని సాధించలేదు. నిజానికి ఏ కళయినా దాని అంతరమైన నిర్మాణ సూత్రాల మీద మాత్రమే ఆధారపడి అధ్యయనం చేస్తే సరిపోదు. కళ, తప్పనిసరిగా సామాజిక పాత్రను నిర్వహించి తీరుతుంది. ఆ పాత్రను అర్థం చేసుకోవడానికి, సమకాలిక సంఘం విధానాన్ని అర్థం చేసుకోవాలి. ఎంత మనం కాదనుకున్నా కళా రూపంలో సామాజిక చైతన్యం నిండి ఉండకతప్పదు. దానిలో గతితార్కికత ఉంది. సృష్టి ఉద్భవించిన నాటినుండీ, ప్రకృతిలో ఏ రకమైన గతి తార్కికతా, అవసర వస్తువరణమూ (Natural Selection) అంతర్లీనంగా ఉన్నాయో, మనుష్యుడు సృష్టించుకున్న కళల్లో కూడా అవి ఉండక తప్పలేదు. అనగా అతిప్రాచీన కాలానికి చెందిన ఏ కళా రూపాన్ని చేపట్టినా మనకు అర్థం చేసుకోవాలన్న తృష్ణా, ఓపికా ఉంటే, అవి సమకాలిక సమాజ చైతన్యాన్నే అందిస్తూ ఉంటాయి. అందువలన కళలెప్పుడూ భూతకాలపు విచిత్ర ప్రపంచంలోనికి మనల్ని ఆహ్వానించే ప్రవేశ ద్వారాలు.

ఈ మూడు దశల్లో మనుష్యుడు కళల్లో తనకు లొంగని సృష్టి రహస్యాలకు, ప్రకృతినో, మరొక శక్తినో, అధినేతగా చేసి ఆ శక్తి చుట్టూ ఊహల్ని అల్లి తొలి మతానికి రూపకల్పనం చేసుకోగలిగాడు. ఈ స్థితిలో పుట్టినదే మానవుడి తొలి సంఘం. ఆ సంఘానికి చెందిన న్యాయాలూ, ఆ సంఘాన్ని నిర్వచించి చెప్పే ఆచార వ్యవహారాలూ అన్నీ అతను సృష్టించుకున్న కళారూపాల్లో ఒదిగి మన దాకా రాగలిగాయి.

సాంఘిక చరిత్ర అనేది కేవలం కళారూపాలలోనే కాక, మనం ఈనాటికీ పాటిస్తున్న కొన్ని ఆచారాల ద్వారాకూడా విదితమౌతుంది. ఈ ఆచారాలను, అవి పుట్టిన నాటినుండీ ఈనాటివరకూ నశించిపోకుండా కాపాడుతూ మనకు అందిస్తున్న జీవవాహిక మనిషే! మనిషి అవలంబించే ఆచారాలలో మార్పు లేకపోలేదు. ఇక్కడ మార్పు అంటే అడ్డదిడ్డమైన మార్పు కాదు. అది ప్రాథమికావస్థనుండి సంకీర్ణావస్థకు చేరుకునే పరిణామం. ఇటువంటి పరిణామానికి కూడా లొంగకుండా, కొన్నిఆచారాలు స్థిరంగా ఉండిపోతాయి. వాటిని ఆచరించే వారు కూడా తాము ఎందుకు ఆచరిస్తున్నామో అనే ఆలోచనకు లోనుకాకుండా గతానుగతికంగా వాటిని గ్రహిస్తుంటారు. నిజానికి ఇటువంటి ఆచారాల వలననే మనకు, మరుగున పడి పోయిన పురాతన సంఘం చరిత్ర లభ్యమౌతుంది.

ఒక సాంఘిక చరిత్ర అంటే, ఒక సంఘంలో ప్రత్యేక కాలానికి సంబంధించి నిర్ణయింపబడే మత, రాజకీయ, ఆర్థిక, సంఘ చరిత్రం.

మనుష్యుడు నిర్మించే కళారూపాల వలనా, పాటించే ఆచారాల వలనా ప్రాచీన సంఘ స్వరూపమూ, దానికి గల అలవాట్లూ, మత, రాజకీయ, ఆర్థిక, వ్యక్తి, సంఘ స్థితిగతులూ, అధునాతన ప్రపంచానికి వెల్లడి అవుతుంటాయి.

ఈనాడు, అర్థమెరుగకుండా మనం పాటించే ఎన్నో మూఢాచారాలే, వెనుకటి సాంఘిక చరిత్రను తవ్వి పోసే పరికరాలు.

మనం ఈనాటికీ పాటిస్తున్న ఆచారాలు వెలువరించే సంఘ చరిత్ర ఎలా ఉంటుందో దిఙ్మాత్రంగానైనా చూపించడం ఈ వ్యాస ధ్యేయం.

(i) **మతాచారాలు :** మన సంఘంలో నేడు పాతుకు పోయిన రకరకాల ఆచారాలను నిశితంగా పరిశీలిస్తే, ప్రాచీన మానవ సంఘ జీవన విధానాన్ని రూపొందింపవచ్చు. ఈనాడు, అర్థమెరుగకుండా, మూఢంగా మనం పాటించే ఎన్నో మతా చారాల వెనక ప్రాచీన చరిత్ర నిక్షిప్తమై ఉంది. ఈనాటి మత సంబంధ ఆచారాలలో కొన్ని :

1. ముడుపు కట్టడం; తల నీలాలివ్వడం.
2. దేవి ముందు నిమ్మకాయ కోయడం. గృహ ప్రవేశ సమయాన ఇంటి వాకిట గుమ్మడికాయను పగుల గొట్టడం.
3. ప్రసూతి గృహం ముందు వాకిలికి చెప్పులు, ఉల్లి పాయలు, కలబంద మట్టలు మొదలైనవి ఉంచడం.
4. చిన్న పిల్లలకు తాయెత్తులు, రక్షరేకులు కట్టడం, దిష్టితియ్యడం
5. వివాహ సమయంలో పెండ్లికూతురు నడుముకు తాడు బిగించడం, గళ సూత్రధారణ. క్రిస్టియన్లలో వివాహచిహ్నంగా ఉంగరం ధరించడం, గాంధర్వ వివాహమైతే మాలికాధారణ.
6. వ్యక్తి మరణించినప్పుడు ఖననం చేయవలసి వస్తే, శవాన్ని బోర్లగిలవేసి మన్నుకప్పడం, ఇంట్లో మర ణిస్తే ముహూర్తం మంచిది కానప్పుడు, గోడ పగల గొట్టి ఆ వివరం నుండి శవాన్ని తీసుకుపోవడం. ఇల్లు పాడు పెట్టడం, మూడవ రోజున పాలు పోయడం; ఇంకా అప్పుడు పాటించే రకరకాల శ్రాద్ధక్రియలు.
7. ఎన్నో శకునాలను పాటించడం—పాలపిట్ట పలికితే శుభం. పైడికంటి జంట కూస్తే శుభం. నక్క కుడినుంచి యెడమకు పోతే శుభం. అందుకు వ్యతి రేకమైతే అశుభం. పాము అడ్డమైనా పిల్లి ఎదురు వచ్చినా అశుభం. బల్లి పలికితే శుభం. బల్లి శరీ రాంగాలమీద పడితే ఎన్నో శుభాశుభాలు.

ఇటువంటి ఆచారాలు ఎన్నిటికో వివరణలను వెతికి కనుక్కోవడం ద్వారా, ప్రాచీన సంఘ స్వరూపాన్ని వివిధ కోణాలలో నిర్మించడానికి వీలున్నది.

మతమన్నది మనుష్యుడి ఊహల నుండి రూపు చెంది ప్రత్యేకంగా విశిష్టంగా ఏర్పడుతున్న తొలి కాలాన, ఆ మత స్వరూపం ఆసక్తిదాయకంగా ఉండేది. కేవలం తన ఊహకు అందని ప్రకృతి శక్తుల విజృంభణ, తన కళ్లముందు జరిగే జనన మరణాలు, తొలి మనిషిని ఆలోచనా ధీరుణ్ణిచేసి మత సృష్టికి కారణాలు కాగలిగాయి. అప్పుడు అతని ఊహల్లో జనించేది అతీత మానవశక్తి. ఈ అతీత శక్తికీ, మరణించిన ఆత్మకూ లంకెపెట్టి ఆ ఆత్మనే అద్భుత శక్తిగా భావించి దాన్ని ఆరాధించడం మొదలు పెట్టాడు ఆదిమ మానవుడు. ఆ దశే మానవ మత ప్రస్థానంలో ఆత్మారాధన దశ. ఈ దశలో ఆత్మ తనకు చెరుపు చేస్తుందని బ్రతికి ఉన్నవాళ్లను తన వైపుకు ఆకర్షించుకుంటుందనీ, మనుష్యుడు భయపడి భయోద్వేగంతోనే ఆత్మారాధన (Animism) ప్రారంభించాడు.

ఈ ఆత్మకు ప్రత్యేక రూపంలేదు. చెట్టులనూ పుట్టలనూ ఇది ఆశ్రయించుకుని ఉంటుంది. ఒకప్పుడు పక్షిగానో, పాము గానో, పురుగుగానో ఉండవచ్చు. ఈనాటికీ మనం వేప చెట్టుకూ, రావిచెట్టుకూ ప్రదక్షణలు చెయ్యడం, పుట్టల్లో పాలు పొయ్యడం ఈ దశావశేషాలే. అప్పుడే జనించిన ప్రాణిని ఈ రకమైన ఆత్మశక్తి ఆకర్షించడానికి ప్రయత్నిస్తుందనీ, వీలయితే ఈ లోకంలో ఉంచకుండా పంపి ఆ ఆత్మను తనతో తీసుకుపోతుందనే భయం అప్పటి మనిషి మనస్సులో జనించడం సహజం. అందువల్ల పురిటి ఇంటి లోపలికి ఏ శక్తి ప్రవేశించడానికి వీలు లేని విధంగా, వాకిట ముళ్లకంప, పాత చెప్పులు, ఊదర మొదలైనవన్నీ ఉంచి పరిరక్షించే ఆచారం ఉత్పన్నమైంది. ఆ శక్తి పురుగు రూపంలో రావచ్చుననే కథ ఎన్నెమ్మ కథగా ప్రచారమైంది. అంతటితో తృప్తిలేక, దీనికి బాలగ్రహంగా స్థానం కల్పింపబడి, పురాణ కథల్లో సప్త మాతృకలతో అభేదం సాధించబడ్డది. ఇటువంటి శక్తుల్ని లొంగదీసుకునే రజ్జు తంత్రం (Chord Magic) - ఒకటి వాడుకలోకి వచ్చింది. పిల్లలకు తాయెత్తులు కట్టడం, ఒక పచ్చని తాడు కట్టి, దాన్ని విప్పి, వంటి మీద దిగదుడిచి, పచ్చని చెట్ల మీద వెయ్యడం మొదలైన ఇప్పటి ఆచారాలన్నీ ఒకనాటి సంఘంలో ఉన్న ఈ రజ్జు తంత్రం ప్రాధాన్యంవల్ల ఏర్పడినవే. జబ్బుగా ఉన్న వాళ్ల శరీరాలనుండి రోగాలను తరిమి వెయ్యడానికి, ఒక వ్యక్తిని మరో వ్యక్తికి లోబడేట్లు చెయ్యడానికి ఈ రజ్జు తంత్రం - ఉపయోగింపబడేది. ఇదే కొన్నిచోట్ల పెళ్లికూతురి నడుముకు బంధించే తాడుగానూ, మరికొన్నిచోట్ల మాలికగానూ, లేదా ఉంగరంగానూ, కని పిస్తుంది. మౌలికంగా ఇందులో నిక్షిప్తమైనది, స్త్రీని పురుషుడికి లొంగేటట్లుగా చేసే రజ్జు తంత్రమే. ఆత్మారాధన దశలోనే, ఆత్మ శక్తిని అదుపులో ఉంచుకోవడానికి, మంత్ర కలాపం, తాంత్రిక పద్ధతి (Magic & Sorcery) ఏర్పడ్డది. ఆత్మలను ఆకర్షించడం, ప్రీతుల్ని చెయ్యడం, శక్తిని తగ్గించడం, దూరంగా తరిమి కొట్టడం వంటి వన్నీ ఈ తాంత్రిక పద్ధతివల్ల సాధ్యమైనాయి. అంటే అప్పటికే ఆత్మలు రెండు రకాలుగా విభజింపబడ్డాయి. అందులో మొదటిది, తమకు మేలు చేసే తమ పూర్వీకుల ఆత్మలు. రెండవది కీడు చేసే పిశాచప్రాయాలైన ఆత్మలు. ఈ రెండవది ఆత్మారాధన దశలో నుండి ఉద్భవించిన పిశాచ రూపకల్పన (Demon-Cult); ఈ పిశాచ ప్రాయాలైన ఆత్మల్ని అదుపులో ఉంచు కోవడానికి మంత్ర చర్య తాంత్రికత, అవసరం కావలసి వచ్చింది. వాటి అవశేషాలే ఈనాటికి ఉన్న తాయెత్తులూ, విభూతి, రక్షరేకలు మొదలైన ఆచార విశేషాలు.

ఆత్మారాధన దశలోనే, ఒక వ్యక్తి మరణించగానే ఆశరీరం నుండి బయటికి పోయిన ఆత్మ తిరిగి తిరిగీ, తన పాత ఇంటికి రావాలని చూస్తుందనీ, తన వాళ్లతో సంబంధా లుంచుకుని వాళ్లకు ఇబ్బంది కలిగిస్తుందని ఆనాటి మానవుడు నమ్మాడు. అటువంటిది జరగకుండా కట్టుదిట్టాలు చేసుకునే వాడు. శవాన్ని రుద్రభూమికి తీసుకువెళ్లే దారిలో ఏడుచోట్ల దింపడంవల్ల, ఆ ప్రేతం, పరాకుపడి తన తొలి నివాసాన్ని కనుక్కోలేకపోయే ప్రమాదం ఉంది. ఖననం చేసేటప్పుడు. శవాన్ని బోర్లా ఉంచడంవల్ల, ఆత్మపైకి వచ్చే వీలులేకుండా పోతుంది. ఇల్లుపాడు పెట్టడంవల్లా, గోడలకు వివరాలు చేసి శవాన్ని తీసుకుపోవడం వల్లా, ఇంటిని ఆ ప్రేతం కనుక్కునే వీలులేకుండా పోతుంది ఈ విధంగా, ఈనాడు మనం పాటించే ఆచారాల వెనక ఒక నాటి మత పరమైన సాంఘిక చరిత్ర అవగతమౌతున్నది.

ఇక మనం పాటించే శకునాలను పరిశీలిస్తే అవి చాలా వరకు పిల్లి, పాము, బల్లి, నక్క, పాలపిట్ట, గూబ మొదలైన తిర్యక్కుల గమనం మీదా, అరుపుల మీదా, ఆధారపడి కనిపిస్తుంటాయి. ప్రాచీన మానవ సంఘ చరిత్రలో, జంతువులకు ప్రాధాన్యమిస్తూ వాటిని కులదైవాలుగా పూజించిన ప్రస్థానం ఒకటిఉంది. ఆ జంతువులు వంశ మూలకాలూ, విస్తర కారకాలున్నూ అయిన కుల దేవతలు. ఆ జంతువుల్లో ఆ వంశాల మూలశక్తి నిహితమై ఉంటుందని ప్రాచీన మానవుడు నమ్మేవాడు. అందువల్ల వాటిని పూజించడం వాటి పరంగా తనకు తాను కొన్ని ఆంక్షలు విధించుకోవడం చేసే వాడు. అటువంటి ఆంక్షలూ నియమాలూ కల్పించినవే ఈ శకునాలుగా నిర్ణయించవచ్చు. వీటివల్ల, జంతుపూజా ప్రాధాన్యం వహించిన ఒకనాటి సాంఘిక చరిత్ర అవగతం కాగలదు. ఈ రకంగా మనం ఈనాడు పాటించే మతాచారాల వెనకా, విధుల వెనకా ఎంతో ప్రాచీన సాంఘిక చరిత్ర దాగి ఉంది.

సాంఘికాచారాలు: సంఘంలో ప్రముఖంగా కనిపించే అంశం స్త్రీ పురుషుల మధ్య నెలకొనే సంబంధం. ఈ అంశం చుట్టూ అనాది నుండీ ఎన్నో ఆచారాలు అల్లుకొనిపోయి కనబడు తుంటాయి. ప్రాచీన మానవుడికి మూడవదశలో సాంఘిక వ్యవస్థతో పాటు కుటుంబ వ్యవస్థకూడా ఏర్పడ్డదని చెప్పవచ్చు. ఒక గుంపులో ఉన్న ఒక స్త్రీ ఆ గుంపుకు చెందిన పురుష

లందరి సొత్తు అనీ, అదే విధంగా పురుషుడు కూడా స్త్రీలందరి సొత్తు అనీ నిర్ణయించే ఆచారం అతి ప్రాథమికమైన ఆచారం. ఇది నిజానికి ఆటవిక దశలో ఏర్పడిన ఆచారమైనా దీని ప్రభావం మనిషి మోటుతనపు దశను దాటి నాగరకదశలో అడుగుపెట్టిన నాడు కూడా అతని జీవితంలో కనిపిస్తూనే ఉంది. అందుకు తార్కాణంగా ప్రాచీన కావ్యాలయిన రామాయణ భారతాల్లో ఎన్నో పాత్రల్ని చూపించవచ్చు. ఒక పురుషుడికి ఒక స్త్రీ, ఒక స్త్రీకి ఒకే పురుషుడు అనే సాంఘిక నియమం కట్టుదిట్టంగా ఆచరింప బడడానికి ముందు, ఒక స్త్రీకి ఎందరో పురుషులు, ఒక పురుషునికి ఎందరో స్త్రీలు అనే ద్రవస్థితిలో ఉన్న కుటుంబ వ్యవస్థ ఉండి ఉండాలి. ఆనాటి సాంఘిక న్యాయం అదే అనగా ఇప్పటి కుటుంబంలాంటి కుటుంబం ఏర్పడకముందు వాడుకలో ఉన్న ఆచార వ్యవహారాలవి. వీటివలన ఆనాటి సంఘ స్వరూపం తన్మూలంగా కుటుంబ జీవన పద్ధతి చక్కగా మనకు విదితం కాగలవు. భారతంలో ద్రౌపది పాత్ర, ఉద్దాలకుని భార్య పాత్ర, మాధవి పాత్ర, రామాయణంలో తార పాత్ర ఈ ఆచారానికి చక్కని తార్కాణాలు.

రామాయణంలో దశరథునికి మూడువందల పైచిలుకు భార్యలు. భారతంలో ధృతరాష్ట్రుడు కూడా బహు భార్యకుడే. అన్న భార్య మమతను తమ్ముడు బృహస్పతి ఆశించి ఆవిణ్ణి బలాత్కరించి పొందగలిగాడు. ఇవన్నీ ఆనాటి సాంఘిక న్యాయాలు. ఇప్పటి కుటుంబంలాంటి కుటుంబం ఏర్పడక ముందు నెలకొని ఉన్న సాంఘికాచారాలు.

ఇట్లా సంఘ వ్యవస్థ ఏర్పడుతున్న తొలికాలంలో అన్నదమ్ముడూ అప్పచెల్లెలు - భార్యా భర్తలుగా ఉండడం తప్పు కాదు. మనకు పురాణాల్లో కనిపించే యమ యమీ వివాహకథ వంటిదిందుకు తార్కాణం. బైబిల్‌లోని ఆదామ్ అవ్వలు తోబుట్టువులు. ప్రాచీన గ్రీకుగాథల్లో కూడా ఇటువంటి కథలు లెక్కలేనన్ని.

ఒక వ్యక్తికి, చుట్టూ ఉన్న బంధువులతో ఎన్నో రకాల బంధుత్వాలు కల్పింపవచ్చు. మొదటి దశలో, ఒక వ్యక్తి అన్నలు, తమ్ములు, పినతండ్రి, పెదతండ్రి కొడుకులు, మేనత్త మేనమామ కొడుకులు. అందరూ ఒక తరం వారన్న కారణం చేత వీరందరూ అన్నదమ్ములుగా భావింపబడేవారు. అదే విధంగా, అక్కలు, చెల్లెళ్లు, పినతండ్రి, పెదతండ్రి కూతుళ్లు, మేనత్త మేనమామ కూతుళ్లూ అప్పచెల్లెళ్లుగా భావింప బడేవారు. వీరందరూ రక్త సంబంధం కలవారు కావడంచేత, పరస్పర వివాహ యోగ్యులుగా ఆమోదింపబడే వారు. అనగా రక్త సంబంధం కలిగిన ఏ స్త్రీ పురుషుడైనా ఒక తరానికి చెందిన వారైతే వారు వివాహ మాడవచ్చు. ఈ సాంఘిక న్యాయం మనకు ఎబ్బెట్టుగా కనిపించవచ్చు. కాని ఇది ఒకనాటి ఆచారం. దీనినుండి ఉద్భవించి మనకు ఇప్పటికీ ఆమోద యోగ్యంగా కనిపించేదే, మనం గౌరవిస్తున్న మేనరికం. మేనరికంలో మనం ఒక తరానికి చెందిన అప్పచెల్లెళ్ల బిడ్డలతో అన్న దమ్ముల బిడ్డలను వివాహ యోగ్యులుగా అంగీకరిస్తున్నాము. కాని అన్నదమ్ముల బిడ్డల మధ్యా, అలాగే అప్పచెల్లెళ్ళ బిడ్డల మధ్యా ఈ సంబంధాన్ని ఊహించనైనా లేము, అది మహాపాపం. ప్రాచీనాచారంలో ఒక భాగం, ఈనాటికి, ఒక సంఘంలో అంగీకార యోగ్యమైన ఆచారంగా మారింది. ఇక్కడ ఒక సంఘం అని ప్రత్యేకించడానికి కారణం ఉంది. ఇదే ప్రాచీనాచారం వల్ల నొమాడిక్ జాతులలో అన్నదమ్ముల బిడ్డల మధ్య వివాహం అంగీకార యోగ్యం. అలాగే అప్పచెల్లెళ్ల బిడ్డల మధ్య కూడా. కాని మనకు అంగీకారమైన మేనరికం, వాళ్లకు చాలా తప్పు. ఆ సంఘంలో ఆచారం మన సాంఘికాచారం కంటే భిన్నంగా ఉంది. అయినా రెండూ ఒక ప్రాచీన సాంఘికాచారం యొక్క రెండు భాగాలుగా మనం సులువుగా గుర్తింపవచ్చు.

రానురాను ప్రాచీన సాంఘిక వ్యవస్థలో చాలా మార్పులు రావడం కనిపిస్తుంది. అప్పచెల్లెల్లూ, అన్నదమ్ముళ్లూ ఒకే బిడ్డకు తల్లిదండ్రులు కావడానికి వీలు లేదనే నిర్ణయం వచ్చింది. అంతేకాక రక్త సంబంధం కలవారు, లేదా ఒకే గోత్రం కలవారు పరస్పర వివాహ యోగ్యులు కారన్న నియమం పటిష్టం కావొచ్చింది. ఈనాటికీ ఉత్తర హిందు స్థానంలో మేనరికం దూష్యం. రక్త సంబంధం కలిగిన వివాహాలు ఆమోదయోగ్యాలు కావు. మనలో కూడా సగోత్ర వివాహాలు కానీ, ఒకే ఇంటిపేరు కలవారి మధ్య వివాహాలు కానీ దూష్యాలు.

మరో ఉదాహరణను గ్రహిద్దాం : హైందవులందరూ బొట్టుకు ప్రాధాన్యమిస్తున్నారు. అది రక్త వర్ణశోభితమై, స్త్రీలు విధిగా ధరించవలసిన చిహ్నమై, ఆచారాలలో, స్థిరపడ్డది. దీని వెనుక ఉన్న సాంఘిక సత్యం ఏమిటి ? రక్తవర్ణంతో కూడిన ఈ చిహ్నం రక్తానికి ప్రతీక. రక్తంలో ఆత్మశక్తి నిహితమైఉంటుంది. అది జీవ లక్షణానికి కూడా ప్రతీక. స్త్రీలకు సంబంధించిన రజోరక్తం సఫలతకు

(Fertility) ప్రతీక. స్త్రీ నుదుట కుంకుమ గుర్తు ఆవిడకు గల సంతానోత్పత్తి శక్తిని సూచిస్తుంది. అది కన్య నుదుట ఉన్నా, వివాహిత నుదుట ఉన్నా, ఆవిడకు గల సఫలతా శక్తిని వెల్లడి చేయడానికి మాత్రమే. అందువలననే హైందవ సమాజంలో విధవలకు, అనగా వివాహ యోగ్యత లేదని శాస్త్రాలు నిషేధించిన స్త్రీలకు, ఈ చిహ్నాన్ని ధరించే అర్హతలేదు. అనగా వారికి సంతానవతులయ్యే అవకాశం లేదని ఖచ్చితంగా చెప్పడం జరిగింది. ఈ కుంకుమను, నుదుట ధరించినా పాపిటలో చేర్చినా ఆంతర్యం ఒకటే. రానురాను, కుంకుమ ఏ రంగులోనైనా ఉండే అలంకార వస్తువుగా రూపు చెందింది. అయినా అది వెనుకటి ప్రతిపత్తిని బట్టి యిప్పటికీ సౌభాగ్య చిహ్నమే.

ఇట్లా ఈనాటి సాంఘిక వ్యవస్థలలో స్థిరపడ్డకొన్ని ఆచారాలు ప్రాచీన కాలంలోని ఏ సాంఘిక న్యాయాన్ని బట్టి రూపు చెందాయో వివరించవచ్చు.

ఆర్థికపరమైన ఆచారాలు : ఆయా ఋతువుల్ని బట్టి వచ్చే పంటను వినియోగించుకోవడంతో మనలో ఓ ఆచారం ఉంటుంది. ఉదాహరణకు సంక్రాంతి సమయాన ఇంటికి చేరిన కొత్త బియ్యంతో, కొత్తగా అప్పుడే వచ్చిన బెల్లం కలిపి పొంగలి దేవుడికి పెట్టి, తర్వాత వాటిని వినియోగించడం. అట్లాగే స్త్రీలు వేసవిలో మామిడి పళ్లు, మల్లెపూలు తొలిసారి ఉపయోగించ బోయే ముందు ముత్తయిదువుల్ని పిలిచి వారికిచ్చిగాని వాటిని అనుభవించకుండా ఉండడం.

ఇటువంటిదే పార్వతీపురం ప్రాంతంలో ఉన్న గిరిజనుల సాంఘికాచారాలతో సరిపోలుతుంది. ఈ గిరిజనులు తెలుగువారే. ఈ ప్రాంతాలలో ద్రావిడ కుటుంబానికి చెందిన కొండభాష మాట్లాడే వారు కూడా ఉన్నారు. వీళ్లలో, కంది గాని, కొణ్ణంగి (వరి) గాని, ఇప్పపూలు గాని, మామిడిగాని, తొలి పంటను పండగ చేసుకోందే ఎవరూ అనుభవించకూడదు. అట్లాచేస్తే వాళ్ల పశువుల్ని చిరతపులులెత్తుకు పోతాయని నమ్మకం ఉంది. ఎవడికి వాడు అందింది దొరకబుచ్చుకోకుండా, అందరూ సమానంగా అనుభవించే అవకాశాన్ని ఈ పండగలు కల్పించేవి. వీళ్ల సాంఘికచరిత్రలో పండగకు పర్యాయపదం 'కొత్త' – కందికొత్త, కొణ్ణంగి కొత్త, మామిడి కొత్త, ఇప్పకొత్త అనేవి వీళ్ల పండుగలు.

వెనక రోజుల్లో ఈ పంటలేవీ వీళ్లు సేద్యం చేసి సాధించేవిగా లేవు. ప్రకృతి సిద్ధంగా ఫలించే ఈ పంటల్ని నలుగురికీ తెలివిడి అయ్యే అవకాశాన్ని కల్పించుకుని అందరూ కలిసి అనుభవించే వీలును కల్పించుకోవడంలో ఆర్థికదృష్టి కనిపిస్తుంది. అటు వంటిదే మనలో మరో ఆచారం ఉంది. బయట ఎక్కడైనా గుమ్మడి పాదుకు కాయలుంటే, వాటిని ఎవరూ కోసుకుని ఇంటికి తీసుకుపోగూడదు. అవి యెవరికి చెందుతాయో వారే అనుభవించాలి. వాటికి చుట్టూ మనుగులు లేకపోయినా, రక్షణ లేకపోయినా వాటినెవరూ తస్కరించకూడదు. దీనికి విఘాతం కలిగించిన వాడికి దరిద్రం చుట్టుకుంటుందని ఒక నమ్మకం ఉంది. ఇక్కడా ఆర్థిక కారణమే. దీనికి ప్రత్యామ్నాయంగా, కాయలు తస్కరించేవాడు తీగె దగ్గర పదో, అయిదో పైసలు విడిచి పోవడం కద్దు. ఈ చర్య వాణ్ణి హక్కుదారులుగా చేస్తుంది గాని, దొంగను చేయదు.

రాజకీయపరమైన ఆచారాలు : దైవపూజ చేసేటప్పుడు శుభకార్యాలు నిర్వహించేటప్పుడు, వ్రతాదికాలు జరిపేటప్పుడు గణపతి పూజచేసే ఆచారం అందరిలోనూ ఉంది. గణపతిని విఘ్ననాశకుడు అనడం కంటే విఘ్న కారకుడు అనడమే మొదట మొదట పటిష్ఠంగా మనకు కనిపిస్తుంది. భక్తులు ఆయన్ని విఘ్నరాజు అని స్తుతించి, విఘ్నాలు కలిగించకుండా కాపాడమని ప్రార్థించేవారు. ఈ దేవుడి ఆకారాన్ని విశ్లేషిస్తే, ఏదో ఒక ఆటవిక సమూహానికి, ఇతడు నాయకుడుగా కనిపిస్తాడు. చేతిలో ఉండే పాశాంకుశాలు, ఏనుగుల వేటకుపయోగించే సాధనాలు. ఏనుగు తల ఈ దేవుడికి తలగా ఏర్పడడం ఈ ఆటవిక నాయకుడి గుంపు చిహ్నం 'ఏనుగు' అనే విషయాన్ని నిర్ధారిస్తుంది. ఈ రకంగా గుంపులకు నాయకులుగా తయారైన ఆటవికులు, ఆర్య సమాజం దృష్టిలో చులకన అవడం సహజమే. కాని ఒక కాలాన మిక్కిలి పటిష్ఠమైన రాజకీయ స్థానాన్ని ఆక్రమించిన గణపతిని సమకాలీన సంఘం నిరసించే వీలు కుదరలేదు. నిర్లక్ష్యం చేయడానికి కూడా వీలులేని ఈ గుంపు నాయకుడు ఆర్యదేవతా చక్రంలో స్థానాన్ని బలవంతగానే ఒడిసి పుచ్చుకోవడం సంభవించింది. అందుకే భక్తుల పూజకు సంబంధించిన ఆచారాలలో ఈ దేవుడికి తొలి పూజ లభించడం, ఈయన్ని విఘ్నరాజు అని కొలవడం స్థిరీకరింపబడింది.

ఇట్లా ఎన్నో రకాలైన ఉదాహరణలను చూపిస్తూ గతకాలపు మత, సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ పరిస్థితులు ఆచారాల రూపంలో సంక్షిప్తీకరింపబడి ఈనాటికీ మన మధ్య బ్రతికే ఉన్నాయని నిర్ధారించవచ్చు.

నేటి ఆచారాలను పరిశీలించి, అవి యిచ్చే సూచనల వల్ల, పొరపాట్లు రాని విధంగా, ప్రాచీన సాంఘిక చరిత్రను నిర్మించుకోవలసి ఉంది.

ఇంత విపులమైన చర్చ అనంతరం, మనం ఈనాడు అర్ధరహితంగా భావిస్తూ కూడా, ఆచరించడం మానని ఎన్నో ఆచారాల వెనకా, విధుల మాటున, ఒకనాటి సాంఘిక స్వరూపం దాగి ఉంటుందనీ, దానికి నిశ్చితమైన రూపాన్ని ఇవ్వడానికి మనం మన ఆచార వ్యవహారాలను కూడా పరిశీలన విషయాలుగా, గ్రహించవలసి ఉంటుందనీ నిర్ణయించ వచ్చును.

* * *

జానపద కళలు

ఎల్లోరా

ప్రజల మధ్యనే స్వతస్సిద్ధంగా పుట్టి ప్రవర్ధమాన మయిన కళారూపాలు అవడంవల్లనే వాటికి జానపద కళా రూపాలని పేరు వచ్చింది.

ఈ జానపద కళారూపాలు జాతి జీవితంలో బహుళ ప్రచారం, ఆదరణా పొందాయి.

జానపద కళారూపాలు జాతి జీవనంలో సామాజిక పరంగా, సాంస్కృతిక పరంగా పెనవేసుకుని ఉండడంచేత దేశంలో సమాజంలో రాజకీయ, సాంఘిక పరిణామాలు ఎన్ని వచ్చినా అనూచానంగా వస్తున్న ఈ కళారూపాలు చెక్కు-చెదరకుండా అలానే నిలచిఉన్నాయి.

మన ప్రాచీన కళారూపాలైన కురవంజి, యక్షగానం, తోలుబొమ్మలాటలు, కలాపం, బుర్రకథ, హరికథ, వీధి నాటకం, చోడిగాడు, భాగవత మేళం, పగటి వేషాలు, వాలకం, రుంజలు (జానపద గాయకాలు), భజనలు, పిచ్చుకుంటలు, దాసర్లు, చిందుమాదిగలు, బైండ్లు, కాటికాపర్లు, కాశీ కావళ్లు, జంతరుపెట్టె, గంటి భాగోతులు, విప్ర వినోదులు, సాధనా శూరులు - ఇలా మరెన్నో వున్నాయి. వీటన్నిటిని జానపద కళారూపాలనే అంటాము.

ఇవన్నీ ఇప్పుడు ఉన్నాయా అని ప్రశ్నించుకొంటే — కాల ప్రభావంలో కొన్ని కొన్ని కాలగర్భంలో కలిసిపోయి ఉండవచ్చు. కాని చాలామట్టుకు పల్లెల్లో ఉన్నాయి. పల్లె జనాళిని అలరిస్తూనూ ఉన్నాయి.

జానపద కళారూపాలు అనేవి ఒక్క మనకే పరిమిత మైనవి కావు. ఇవి, అంటే జానపద కళారూపాలు ఏ దేశంలో, ఏ ప్రాంతంలో ఉన్నా, ఏ వేషభాషల్లోఉన్నా అక్కడి ప్రజల ఆశలకూ ఆశయాలకూ, ఆలోచనా సరళికీ ప్రతిరూపాలు గానే చెప్పుకోవలసి ఉంటుంది. ఇటువంటి ప్రత్యేకతలను కలిగి ఉన్నాయి గాబట్టే ఈ కళారూపాలు ప్రజలను ఆకట్టుకోడం జరుగుతూంది.

వీటిని - ఇలా విభాగించుకోవచ్చును : 1. స్వాభావిక రూపాలు, 2. వృత్తి సంబంధీక రూపాలు, 3. వ్యంగ్య రూపాలు, 4. మిశ్రమాలు.

యక్షగాన ప్రబంధాలు

"సర్వశాస్త్రార్థ సంపన్నం సర్వశిల్ప ప్రదర్శనమ్
నాట్యసంజ్ఞమియం వేదరీతేసి హాసం కరోమ్యహమ్

ఏవం సంకల్ప్య భగవాన్సర్వాన్వే దానను స్మరన్
నాట్యవేదం తపశ్చ క్రేచతురేదాజ్ఞ సంభవమ్
జగ్రాహ పాఠ్యమృగ్వేదాత్సా మభ్యోజీత మేవచ
యజుర్వేదా దభినయా న్రసానా థర్వణాదతి
వేదోపవేద సంబంద్ధో నాట్యవేదో మహాత్మనా
ఏతింఛగవతా సృష్టో బ్రహ్మణా లలితాత్మనా
ఉత్పాద్యనాట్య వేదంతు బ్రహ్మోవాచ సురేశ్వరమ్"

ఋగ్వేదంనుంచి వాచకాన్నీ, యజుర్వేదంనుంచి అభినయాన్నీ, అథర్వణ వేదంనుంచి రసాన్నీ, సామవేదంనుంచి సంగీతాన్నీ గ్రహించిన బ్రహ్మ నాట్యవేదమనే పంచమ వేదాన్ని ప్రవచించినట్లు భరతముని చెప్పి ఉన్నాడు. అంటే వేదాలలోనే రూపక బీజాలున్నవన్నది మనకు బోధ పడుతుంది.

వీధి నాటకాలకు చాలా వయసు ఉన్నట్లుగా హాల శాత వాహనుడు రచించిన గాథా సప్తశతి మనకు చెబుతూనే ఉంది. సుమారు రెండువేల ఏళ్ళకు పూర్వమే వీధి నాటక లక్షణాలు, దేశి వాద్య విశేషాలు ఉన్నట్లు - నాటి శిల్ప ప్రతికృతుల రూపావశేషాల ద్వారా మనం గుర్తించవలసి ఉంటుంది.

వాల్మీకి రామాయణంలో శ్రీరామచంద్రుని జనన వర్ణన చూడగా, దేశి సారస్వతంగా ప్రచారం పొందిన జానపద రచనలు ప్రచారంలో ఉండి ఉన్నట్లు బోధపడుతుంది.

గంధర్వుల మధురగానం, అప్సరసల నాట్యం, దేవతల దుందుభి వాద్యము, వీధులలో నటీనటుల నాట్య ప్రదర్శనలు, సూత, మాగధ వంది జనుల వాద్యాలను గురించీ వర్ణించ బడింది.

నన్నయ కాలానికి నాటకాదులు ప్రచారంలో ఉన్నా యనడానికి —

"...ఉదాత్త రసాన్విత కావ్య నాటక క్రమములు బెక్కు సూజితి" అన్న పద్యంద్వారా బోధపడుతూంది. రెండు వేల ఏళ్ళనాడే ప్రచారంలో ఉండిఉన్నట్లు భాగవతంలో కృష్ణుని జన్మ సమయంలో గోపికలు ఈ తరహా పాటలనే పాడినట్లు దశమస్కంధంలో వర్ణించబడిందికూడా. అంతటి ప్రాచీనమైన దేశి సారస్వత శాఖలో సంగీత రూపక ప్రధాన మయిన యక్షగానాలను పరిశీలిద్దాం.

యక్షగానం అనగా దేశీయ ఛందోబద్ధమయిన నాటకము. దీనినే పాటగా కూడా పేర్కొనక పోలేదు. యక్షగానాల గురించి త్రౌణ్య నిఘంటువులో పాటగా పేర్కొనబడింది. అయితే అప్పకవి దృష్టిలో యక్షగానం పాటలుగల ప్రబంధం అయివుండవచ్చునని తోస్తుంది. ఎందుచేతనంటే అప్పకవీయంలో యక్షగాన ప్రశస్తి ఉంది. అందులో అర్థచంద్రికలూ, త్రిపుట, జంపె, ఆటతాళము 'వీన యక్షగాన ప్రబంధంబులతుకవచ్చు' అని పేర్కొన్నాడు.

శ్రీనాథుని కాలంలో ఇవి చాలా ప్రచారంలో ఉండి ఉన్నట్లు "కీర్తింతు రెద్దాని కీర్తి గంధర్వులు గాంధర్వమున యక్షగాన సరణి" అన్న దానినిబట్టి తెలుస్తూంది

ఈ యక్షగానాలు తెలుగులో సుమారు 400 దాకా ఉన్నట్లూ, మిగిలినవి అముద్రితాలనీ చారిత్రక పరిశోధకుల అంచనా.

ఈ యక్షగానాలకు వసంతఋతువు తంజావూరు రాజుల కాలంలో. ఆ కాలంలో స్త్రీలుకూడా వేషాలు ధరించడం ఉండేది.

తెలుగునాడున వీధి నాటకాలు ఉన్నట్లుగానే తమిళ దేశంలో "తెరుక్కుత్తు" లనీ కన్నడంలో "బయలాటము" లనీ వ్యవహారంలో ఉన్నాయి.

ద్రవిడ భాషయందు మొట్టమొదట కురవంజి అనే దృశ్య రచనలు బయలుదేరినవి. ఈ కురవలు ఆటవికులు. వీరికి అడుగువేస్తూ నృత్యం చేయడం అలవాటు.

అయితే యక్షగానాలలో గేయానికి ప్రాధాన్యం ఉంటే, కురవంజిలో నృత్యానికి ప్రాధాన్యం.

ఈ యక్షగాన ప్రదర్శనము ఏ రూపంలో ఉంటుందో చూడండి.

"...ఢక్క హుడక్క ఝర్ఝరల్
ఝల్లరి యాదిగా గలుగు శబ్ద
పరంపర తాళబద్ధమై
యుల్లసిలం ప్రబంధముల
కొప్పగ నాడుదు రగ్రవేదిపై"

బసవ పురాణంలో పాల్కురికి యక్షగాన ప్రదర్శనల రూపం ఇలా ఉందన్నాడు.

"...పాటలుగాగట్టి పాడెదువారు, ప్రస్తుతోక్తుల గద్య పద్య కావ్యముల విస్తారముగ జేసి వినుతించువారు, నటుగాక సాంగభాషాంగ క్రియాంగ పటు నాటకంబుల నటించువారు"

ఈ యక్షగానాలలో చాలా హాస్య ప్రధానమయిన సాంప్రదాయిక పాత్రలు ఉన్నాయి. ప్రతి యక్షగానంలోనూ

అందలి ఇతివృత్తం వేరు అయినా హాస్య పాత్రలు ప్రతి దానిలోనూ ఉంటాయి. ఈ పాత్రలన్నీకూడా హాస్యం కోసం ఉద్దేశించబడినవే.

మన పరిశోధకుల నిర్ణయాలనుబట్టి చూస్తే - చెన్నసౌరి శౌభరి చరితమే మొదటి యక్షగాన రచనగా తెలియవస్తూంది. ఇది క్రీ॥ శ॥ 15వ శతాబ్ది ఉత్తరార్థం లోనిదని అంచనా. అయితే మనకు లభ్యమయిన యక్షగానాలలో - కవి కాలం తెలిసినంతమట్టుకు కందుకూరి రుద్రకవి సుగ్రీవ విజయమే ప్రాచీనమైనదిగా పరిగణించబడుతూ ఉంది.

యక్షగానాన్ని దేశి రచనగానే పరిగణిస్తూన్నారు.

సంస్కృతంలో విదూషకుని పాత్రే పాశ్చాత్య దేశాల లోని కోర్టుఫూల్, కోర్టు జెస్టర్, బఫూన్‌లు. వీరికి సరిపోలినవే తోలుబొమ్మలలో జుట్టు పోలిగాడు, గాంధోలిగాడు, బంగారక్క; యక్షగానాలలో కోణంగి; కురవంజిలో సింగి, సింగడు.

అలాగే మాధవి పాత్ర కూచిపూడివారి సృష్టి. ప్రతి భామాకలాపంలోనూ ఇతడు మనకు ప్రత్యక్షమౌతాడు. విదూషకునిలాగ హాస్య ప్రసంగాలూ, కథనూ నడిపిస్తాడు. మాధవి పాత్రను సింహళ రూపకంలోని 'తోరాతరు కథా కారయ', బర్మావారి నాటకంలోని 'లూ - బయట్'—లతో పోల్చుకోవచ్చును.

వేషాలు వేసుకుని, పాడుతూ ప్రదర్శించే రూపకమే యక్షగానం.

జానపద కళారూపాలు - ప్రాంతానికో విధంగా ఉండి ప్రచారం అయినవి కొన్ని, రాష్ట్రానికంతటికీ కాస్త ఇటూ అటూలో ప్రచారం పొందినవి, మండలాలలో ఆ యా ప్రజల భాషలో ప్రాచుర్యం పొందినవి - ఇలా ఎన్నో ఉన్నాయి.

తెలంగాణం ప్రాంతంలో కొన్ని కళారూపాలకు మంచి ప్రాచుర్యం ఉంది. అలాగే విశాఖ, విజయనగరం, శ్రీకాకుళం ప్రాంతాలలో కొన్నింటికి ప్రచారం ఉంది.

బుర్రకథ, తోలుబొమ్మలు, వీధి నాటకాలు, కలాపాలు వంటివి దేశం మొత్తంమీదనే ప్రచారం, ఆదరణ పొందాయి.

జానపద కళారూపాలు - యక్షగానం, కురవంజి, హరి కథలు, ఒగ్గుకథ, చెక్కభజనలు, బుర్రకథలు, కలాపాలు, పగటి వేషాలు, గిరిజన నృత్యాలు, పిచ్చుగుంట్లు - ఇలా మరెన్నో.

జానపద గాయకులు - రంజవారు, వీరన్నలవారు, వీర ముష్టివారు, బనికలవారు, జంగములు, పిచ్చుక గుంట్లవారు, దాసరులు, శారదకాండ్రు మొదలయినవారు.

వీరు అనేక విధములయిన వాద్య విశేషములతో ఊరూరా తిరుగుతూ వాద్యాలను వినిపిస్తూ, పాటలు పాడు తూంటారు.

జానపద వాద్య విశేషాలు : - వీరణములు, గుమ్మెట, ఒగ్గులు, కోలలు, శంఖము, శారద, అందెలు, కటివాద్యము, డప్పు, తప్పెట, తాళాలు, తంబుర, జమిడికలు, చిరుతలు, నాగస్వరము, గజ్జెలు, ఢిక్కి పిల్లనగ్రోవి, కొమ్ము బూరలు, బుర్రలు, రుంజ మొదలయినవి.

వీరు పాడే పాటల్లో, చెప్పే కథల్లో చారిత్రక, పౌరాణిక, పారమార్థిక ఇతివృత్తాలు ప్రధానాలు.

పగటి వేషాలు

ప్రత్యేకంగా పగటిపూట ప్రదర్శించే వేషాలు కావడం వల్ల వీటికి "పగటి వేషాలు" అని నామకరణం వచ్చింది.

ప్రజా వినోదం ప్రధాన ఆశయంగా, ప్రజల ఆశలకూ, ఆశయాలకూ దర్పణంగా ఇవి దేశంలో ప్రచారం పొందాయి.

వీటిని గురించి అనేక కథలు ప్రచారంలో ఉన్నాయి.

నాటి పరిపాలకుల దృష్టికి ప్రజా సమస్యలను తీసుకు రావడం, వర్తమానాలను చేరవేయడం కొరకు ప్రధానంగా ఈ ప్రదర్శనలు ప్రచారంలోకి వచ్చాయని ప్రతీతి.

కృష్ణా జిల్లా కూచిపూడి, పగటి వేషధారులకు నిలయం. నృత్య నాటకాలు ఆడేవారు నాట్య మేళములుగా ఏర్పడి తమ కున్న కళా ఔన్నత్యంతో ప్రదర్శనలూ ఇస్తున్నారు.

కూచిపూడి వారిలో కొందరు సంవత్సరంలో కొన్ని నెలలు సంచార మేళములుగా ఏర్పడి ప్రజలలో విజ్ఞాన ప్రబోధం చేస్తూ - తద్వారా ఆనందాన్నీ, ఆలోచననూ కలిగి స్తూంటారు.

అయితే ఇక్కడ మనం ఒక విషయాన్ని మరచిపో కూడదు. కూచిపూడి - భాగవత కథా ప్రదర్శనలకు ప్రత్యేకత అయితే, గడ్డిపాడు - పగటి వేషాలకు ప్రసిద్ధిపొందింది - అసలు పగటి వేషాలకు ఒక విలువను చేకూర్చిన వారు గడ్డిపాడువారే అనిపిస్తుంది.

గడ్డిపాడువారు సుమారు 60 రకాల వేషాలను ప్రదర్శించేవారు.

ఈ వేషాలలో నిత్యజీవితంలో ఉండేవి కొన్ని, పౌరాణికంగా కొన్ని, కల్పిత వేషాలు కొన్ని, పూర్తిగా హాస్య ప్రధానమైనవి కొన్ని. వీరి వేషాలలో ఉండే గొప్పతనం నమ్మించడం. అంటే గొర్రెలుకాచే గొర్రెల కాపరి వేషం ధరిస్తే అక్షరాలా అలాగే ఉండడం.

కూచిపూడి వారైనా, గడ్డిపాడు వారైనా - దేశంలో ఉన్న మతాలనూ కులాలనూ, మాండలిక భాషనూ ఆకళింపు చేసుకొనడంలో వీరికి వీరేసాటి.

పగటి వేషాలద్వారా – రాజులలో మార్పును తేవడం, ప్రజల్లో చైతన్యాన్ని కలిగించడం ప్రత్యేకించి ఉదహరించ వలసి ఉంటుంది. కాకతీయ యుగంలో యుగంధరుడు పిచ్చి యుగంధరుడుగా నటించి 'ఢిల్లీ సుల్తాన్ పట్టుకపోతాన్' అంటూ ఢిల్లీ సుల్తానులను జయించింది పగటి వేషంతోనే. అంతదాకా ఎందుకు ? కళింగ గంగరాజు పగటి వేషాలవారి సాయంతోనే శత్రువులను జయించాడనే కథ విన్నదేకదా.

జనంలో ప్రచారం పొందిన పగటి వేషాలలో కొన్ని ఇక్కడ ఉదహరిస్తాను.

1. శక్తి వేషం, 2. భేతాళుడు, 3. దేవర పెట్టె, 4. భోగం వేషం, 5. పాములవాడు, 6. ఎరుకల వేషం, 7. దొమ్మర వేషం, 8. కోయవేషం, 9. కాశీ ప్రయాణం, 10 ఫకీరు వేషాలు, 11. బ్రహ్మంగారి తత్వాలు, 12. అత్త కోడళ్ళ సంవాదం, 13. గొల్లభామ, 14. మందుల వేషం, 15. దాదినమ్మ వేషం, 16. జేగంట భాగవతులు, 17. హరి దాసులు, 18. భట్రాజు వేషం, 19. లింగబలిజ వేషం, 20. సోడిగాడు, 21. బట్టల అమ్మకం, 22. దాసరి వేషం, 23. రెడ్డి వేషం, 24. గంటి భాగవతం, 25. బైరాగుల వేషాలు, 26. బుడబుడక్కల వేషం, 27. సోమిదేవమ్మ, 28. అర్ధనారీశ్వరుడు, 29. వైష్ణవ వేషాలు, 30. పంతులు వేషం, 31. సోదె, 32. వితంతువు, 33. మాదిగ వేషం, 34. తహశీల్దారు, 35. జంతరు పెట్టె, 36 చిట్టిపంతులు, 37. దివాను వేషం, 38. సింగి - సింగడు, 39. అవధాని, 40. మొండి బండవాళ్లు, 41. లంబాడి పడుచు, 42. రాధాకృష్ణ సంవాదం, 43. సోమయాజులు, 44. శారద వేషం, 45. జంగమ దేవర, 46. సాతాని వేషం, 47. పఠాను వేషం, 48. కోమటి వేషం, 49. కాశీ కావళ్లు, 50. వానాలమ్మ, 51. పడుచు పెళ్లాం. 52. ముసలి మొగుడు, 53. గయ్యాళి పెళ్ళాం, 54. పిట్టల దొర, 55. రెవెన్యూ ఇన్‌స్పెక్టర్ - ఇలా మరెన్నో పగటి వేషాలు ప్రచారం పొందాయి.

ఒకనాటిమాట - భారత దేశంలో స్వతంత్ర, సామంత రాజుల పాలనలోనూ చిత్రవిచిత్రములయిన ఈ వేషాలు చాలా ప్రచారంలోకి - వ్యాప్తిలోకి వచ్చాయని అంటారు.

రకరకాల మారువేషాలు ధరించి గూఢచారులుగా సమాచారాలను అందించేవారని చరిత్ర చెబుతూంది. వీరు వర్తకులుగా - రత్నాలు - వజ్రాలు అమ్మే వ్యాపారులుగా కోట లోకి ప్రవేశించి రాజును రాజు వంచించడం - అక్కడి విషయాలను చూసి, అక్కడి బలహీనతలను సేకరించి, దండయాత్రలు చేయడం జరుగుతూ ఉండేది. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే అలా ప్రారంభమైనవే ఈ పగటి వేషాలు. వీటిని ఒకప్పుడు 'బహురూపాలు' అని పిలిచేవారు.

భరత కోశంలో వీటి ప్రస్తావన ఉంది. సర్వేశ్వర శతకంలో వీటి ప్రస్తావన ఉంది. పండితారాధ్య చరిత్రలో వీటి వివరణ కనిపిస్తుంది.

ఇంతవరకూ మనకు లభ్యమయిన చారిత్రకాధారాలను బట్టి - సుమారు మూడువందల ఏళ్ళనాడు మైసూరు ప్రాంతం నుంచి పల్లావఝుల వెంకట రామయ్య అన్న ఆయన ఆంధ్ర దేశం రావడం రేపల్లెలో ఉంటూ, మనవారికి కొందరికి ఈ పగటి వేషాలను నేర్పాడని అంటున్నారు. తరువాత తరువాత గడ్డిపాడు ప్రధాన కేంద్రం, నివాస స్థానం అయిందని పరిశీలకుల అంచనా.

వీధి భాగవతాలకు కూచిపూడి ఎలా ప్రధాన కేంద్రంగా ఉందో, పగటి వేషాలకు గడ్డిపాడు ప్రధాన కేంద్రం అయింది. పగటి వేషాలు ధరించేవారిలో ప్రధానంగా పల్లావఝులవారు, శ్రీకారంవారు, కూచివారు, కనుపూరివారు, బెల్లంకొండవారు, బాపట్లవారు, కవులవారు ఇలా మరికొందరు. వీరందరినీ తీర్చి దిద్దిన ఆయన పైన పేర్కొన్న మైసూరు బ్రాహ్మణుడు.

కూచిపూడి పగటి వేషాలకు కీర్తిని సంపాదించిపెట్టిన కీర్తిశేషులు – పెద్దిభొట్ల దశరథ రామయ్య, పెద్దిభొట్ల జానకి రామయ్య, పసుమర్తి శేషయ్య, పసుమర్తి చలపతి, పసుమర్తి గోపాలం, హరి లక్ష్మీనారాయణ, చింతా శివరామయ్య, భాగవతుల కుమారస్వామి, భాగవతుల పిచ్చయ్య, వేదాంతం వేంకటేశ్వర్లు, వేదాంతం లక్ష్మీనరసింహం, మహంకాళి లక్ష్మయ్య మొదలయినవారు.

వీరు గతించినా ఆ కళను ఆరాధిస్తూ కళాసేవ చేస్తున్న ఇప్పటి వారిలో మహంకాళి సత్యనారాయణ, వేదాంతం ఘంటయ్య, వేదాంతం పార్థసారథి, హేమాద్రి శివరామ కృష్ణయ్య, చింతా సూర్యప్రకాశరావు, పసుమర్తి అంజయ్య, పసుమర్తి సూర్యనారాయణ, పసుమర్తి సుందర రామయ్య, పసుమర్తి వెంకటేశ్వర్లు, పసుమర్తి విశ్వనాథం, పసుమర్తి శ్రీరామమూర్తి. భాగవతుల కుటుంబశాస్త్రి, భాగవతుల నాగ లింగయ్య, భాగవతుల వెంకటాచలపతి.

ఇలా పగటి వేషాలు తెలుగు ప్రజలకు ఆనందాన్ని తద్వారా విజ్ఞానాన్ని అందిస్తున్నాయి.

వీధి నాటకాలు

ఇప్పుడంటే రంగస్థలం, హాలు, కర్టెన్లు - ఇలా ఎన్నో విధాల అభివృద్ధి చెందిందిగాని. ఒకనాడు వినోద ప్రదర్శనలు అన్నీ వీధుల్లోనే జరిగేవి.

అసలు ఒకనాడు గ్రామ పంచాయతీల పాలనా వ్యవహారాలన్నీ వీధుల్లోనే ఏ వేపచెట్టుక్రిందో. ఏ రావిచెట్టుక్రిందో జరిగేవి.

ప్రధానంగా వీధి నాటకాలలో రామాయణం, భారతం, భాగవత గాథలూ, బసవపురాణ కథలూ వీధి నాటకాలుగా ప్రదర్శిస్తూండడం పరిపాటి.

వీటిని దేశి నాటక ప్రదర్శనలు అంటే సరిపోతుందను కొంటాను. ఈ దేశీ నాటకాల పురోగతి శివకవుల ఆధ్వర్యం లోనే జరిగింది.

వీధులలో ప్రదర్శించేవారు గనుక వీధి నాటకాలని పేరు వచ్చింది. వీటిని ప్రదర్శించేవారిని భాగోతులనీ అనడం తెలిసిందే.

క్రీ॥ శ॥ 16వ శతాబ్దంనుంచీ ఆంధ్ర దేశంలో ఎక్కువగా యక్షగానాలు రచించడం జరిగింది. అప్పటికే దోర సముద్రపు నటులు వీధి నాటకాలను అనేక రీతులలో ప్రదర్శించినట్లు అలాగే కూచిపూడి భాగవతులు, జంగాలు వీధి నాటకాలను ప్రదర్శిస్తూండేవారనీ తెలుస్తూంది.

యక్షగానాల్లో నాటకోచితమైన రచనా విధానాలు ప్రవేశ పెట్టబడినట్లు సుగ్రీవ విజయం సాక్ష్యంగా చెప్పుకోవచ్చు.

సుగ్రీవ విజయ నాటకంలో కొన్ని కొన్ని పాత్రలలో పాటలు పాడేవారనీ, తక్కిన సంధి వచనాలూ మొదలయినవి ఒకరిద్దరు సూత్రధారులు పఠించడంవల్ల సుగ్రీవ విజయంవంటి యక్షగానాన్ని వీధి నాటకంగా ప్రదర్శించేవారనీ శ్రీ నేలటూరి వెంకట రమణయ్య వంటి చరిత్ర కారులు పేర్కొనే ఉన్నారు.

కూచిపూడి భాగవతుల పేరు 15వ శతాబ్దం నాటికే ప్రచారంలో ఉందనడానికి 1502 నాటి మచ్చుపల్లి కైఫీయత్ ఆధారం. నాటినుంచి నేటివరకూ కూచిపూడివారు ప్రదర్శించే వన్నీ వీధి నాటకాలే.

ప్రధానంగా కూచిపూడి భాగవతులు వారి ఇతివృత్తాలన్నీ పురాణాలకు సంబంధించినవే. ఆధ్యాత్మికమైనవే. నాట్య రూపంలో వీరు ప్రదర్శించే అన్నిటా మనకు భారత, భాగవత, రామాయణ గాథలే ప్రధానం.

వీరి ప్రదర్శనలలో ప్రధానంగా పేర్కొనవలసినవి - త్యాగరాయ కృతులు, జయదేవుని అష్టపదులు, మువ్వగోపాల పదాలు, భద్రాచల రామదాసు కీర్తనలు, నారాయణ తీర్థుల తరంగాలు, సారంగపాణి కీర్తనలు, తుంగతుర్తి కృష్ణదాసు కృష్ణలీలలు, అన్నమాచార్య పదాలు, సింహపురి పదాలు, చిదంబరం ఉషాపరిణయం, సుబ్రహ్మణ్యకవి ఉషాపరిణయం, గొల్ల కలాపం, భామా కలాపం, దాదినమ్మ వేషం, దశావతారాలు, ప్రహ్లాద పట్టాభిషేకం, పరశురామస్తవం, రామ పట్టాభిషేకం, బాలగోపాల తరంగం వంటివి మరెన్నో ప్రదర్శనలు ఇస్తూంటారు.

సిద్ధేంద్రుని ఆశీస్సులతో వెలుగొందిన కూచిపూడి భాగోతుల కీర్తి దేశం నలుమూలలా ప్రచారం పొందింది. అగ్రహారాన్ని దానంగా అంది పేరుపొందింది.

కురవంజి

మన ప్రాచీన కళారూపాలలో చాలా ప్రాచీనమైంది కురవంజి అని కొందరి అభిప్రాయం.

అసలు మన ప్రాచీన కళ కురవంజని పేర్కొనడమూ జరిగింది.

తెలుగు కావ్యాలలో కురవంజి ప్రస్తావన చాలా చోట్ల అగుపిస్తుంది.

కొందరు కొరవంజి అనీ, కురవంజి అనీ పిలువడమూ కద్దు. ఇంకా పరిశోధకుల దృష్టినుంచి ఆలోచిస్తే కొరవంజి పరిణామమే యక్షగానం అనీ చెప్పక పోలేదు.

కురవంజి విశేషాలను గురించిన విషయ సేకరణలో కురవంజి అంటే కొరవజాతి స్త్రీ అనీ, ఎరుకలు చేసే నాట్య విశేషమనీ చెప్పబడింది.

పదహారవ శతాబ్దిలోనే కురవంజి నృత్య విశేషం ఉందనీ, అప్పటికే అది చాలా ప్రాచీనమయిందనీ అంటున్నారు.

అయ్యలరాజు రామభద్రుడు రామాభ్యుదయంలో 'ఒక్కొణి కొరవంజి మేళముల గేళికలు సల్పిరి' అని పేర్కొనడంచేత అప్పటికే చాలా కాలంగా కొరవంజి నాట్యం చాలా ప్రాచుర్యం పొందిఉన్నట్లు ఊహించవచ్చు.

ఎరుక చెప్పడం మనకు తెలిసిందే-అంతేనా ? స్తంభన, వశీకరణ, ఆకర్షణ, సాముద్రికం - ఇలాంటి విద్యలెన్నో తెలుసు.

ప్రప్రథమంలో విడిగాఉన్న కురవంజి పాత్ర ఏనాడు, ఎలా దృశ్య కావ్యాలలో ప్రవేశించిందో ఇదమిత్థంగా ఇదీ అని చెప్పలేము.

ఈ కురవంజులలో రెండు విభాగాలు గోచరిస్తున్నాయి. అంటే శృంగార కురవంజులు, వేదాంత కురవంజులు అన్నమాట.

ఇక్కడ కొన్ని విషయాలను పరిశీలించక తప్పదు.

శృంగార కురవంజులు - అన్నప్పుడు నాయికా నాయకుల ప్రణయానికి సంబంధించినదన్నమాట.

వీటిని ఒకటి, రెండు మూడు భాగాలుగా విభజన చేసుకోవలసి ఉంటుంది.

1. కొరవ నాయకుల ప్రణయాన్ని మాత్రమే చిత్రించే కొరవంజి. వీటి క్రిందకు వచ్చేవి - ఉదాహరణకు గరుడాచల యక్షగానం, కిరాత విలాసం. ఈ తరహా కురవంజిలో కురవంజి సోది చెప్పదు.

2. ఇందులో రెండో రకం ఉంది. ఈ రకం శృంగార కురవంజులలో ఏ పార్వతీదేవో, కథానాయకుడో కురవంజి వేషంలో వెళ్ళి నాయికకు సోది చెప్పడం అన్నది ఉంటుంది. అంటే - ఇందుకు ఉదాహరణగా తులాభారం, మన్నారుదాస విలాసాలను పేర్కొన వలసి ఉంటుంది.

3. మూడవ రకం కొరవంజి ఉంది. ఆ కొరవంజిలో ఎరుకత మామూలు ఎరుకతేగాని దేవగణానికి చెందిందికాదు.

ఇక వేదాంత కురవంజిని గురించి చెప్పవలసివస్తే - ఇది ప్రధానంగా వేదాంత బోధకు సంబంధించి ఉంటుంది.

కలాపాలు

ప్రజలలో పుట్టి, ప్రజల ఆదరణతో పెరిగి, ప్రజల కళలుగా అనుశ్రుతంగా వస్తూన్నవే ఈ కళలు. మన జాతి సామాజిక, సాంస్కృతిక జీవన విధానంతో పెనవేసుకొని ప్రజా జీవితాలను ప్రతిబింబిస్తూంటాయి కనుకనే వీటిని జానపద కళారూపాలుగా చెప్పబడుతూంది.

ఒకనాటి మన సంప్రదాయాలు ఏమిటి ? ఆనాటి సాంఘిక, రాజకీయ, కళాత్మక విలువలు ఎలా ఉండేవి ? అని తెలుసుకోడానికి ఈ జానపద కళారూపాలు చూస్తే బోధ పడుతుంది.

ఆనందంతో, ఆవేశంతో ప్రకృతికి పులకించి పలికిన పలుకే పాటై ప్రవహించింది, వేసిన అడుగు నృత్యమై వెలసింది.

జానపద కళారూపాలలో కలాపం చాలా ప్రసిద్ధమూ, ప్రాచీనమూ అయినది.

భామా కలాపం, గొల్ల కలాపం, చోడిగాని కలాపం - ఇలా కలాపాలున్న పేరున చాలా ఉన్నాయి.

ఏక పాత్రతో కూడిన నాటకాలనుంచి ద్విపాత్ర, బహు పాత్రలతో కూడిన నాటకాలవరకూ వచ్చాయి. ఏదో ఒక వాయిద్యాన్ని ఉపయోగిస్తూ నాట్యంచేస్తూ ఒక వీరగాథనో, మరో గాథనో గానం చేయడం అన్నది నాటకానికి తొలి రూపంగా మనకు గోచరిస్తుంది.

ఒక్క మాటలో చెప్పుకోవాలంటే యక్షగాన ప్రబంధాలకు రూపాంతరాలే కలాపం, బుర్రకథ, హరికథ.

ఏదో ఒక నాయిక పాత్రను ధరించి ఆడుతూ, పాడుతూ తన కథను తానే మనకు చెప్పే యక్షగాన రూపమే కలాపం.

భామాకలాపం, గొల్లకలాపం వంటివి దేశికిందకు రావు. మార్గ శాఖకు చెందినవి. అయితే చోడిగాని కలాపం మొదలయినవి దేశీ శాఖకు చెందినవి.

కలాపం అన్నది, కలాప రచనలు అనేది వ్యవహారంలో ఉన్న పేరు.

సరే ! భామా కలాపం, గొల్ల కలాపం మొదలయిన వాటిలో పేరులోనే కలాప పదాన్ని అలంకరించుకొన్నాయి.

అంతే కాకుండా, కూరాకుల, కురవంజి, దాటిని, దాక్షిణీ, పంతులు వేషాలు మొదలయిన వాటిలోకూడా తమ కథా కథనాన్ని కలాపమనే పేరుతోనే వ్యవహరిస్తూ ఉంటాయి.

కలాపాల ముఖ్య లక్షణం ఆడి పాడి అభినయించడం. పామరులను సైతం ఆకర్షించుకొని, అర్థం అయేలా నిలచిన

కలాపాలు - రసాత్మకతను నింపుకొని ఉండడమే ఇప్పటికీ సజీవ కళలుగా నిలిచి ఉండడానికి కారణం.

ఇంతకీ ఈ కలాప ప్రదర్శనలు ఎప్పటినుంచి ప్రచారం లోనికి వచ్చాయి ? అని ప్రశ్నించుకొంటే ఇదే సమయమని చెప్పడానికి తగిన ఆధారాలు కనిపించవు. అపూర్వ ప్రచారం తెచ్చిపెట్టినవారుగా కూచిపూడి వారినే పేర్కొనవలసి ఉంటుంది.

చోడిగాని కలాపం - చోడిగాని వేషం - చేతిలో వంకర కర్ర, కాలికి కడియారు, గోచీ, కంబళీ, అర్ధంగా కట్టిన తల గుడ్డతో చోడిగాడు మనకు ప్రత్యక్షం అవుతాడు.

ఇతగాడి వేషం హాస్యంగా ఉంటుంది. ఆహార్యం - ఒంటినిండా సున్నపుబొట్టులూ, మధ్య నల్ల చుక్కలూ, కాకి ఈకల కుచ్చు ఇదీ ఇతని వాలకం.

పల్లెలలో - దసరా ఉత్సవాలలో గొంతాలమ్మ పండు గలలోని ప్రదర్శనల్లో ఇతగాడిదే అగ్ర తాంబూలం.

ఇతనికి పేర్లు అనేకంగా వినిపిస్తాయి. సోలెగాడు, చోలె గాడు, చోడిగాడు, సింగడని ఇలా పిలుస్తూంటారు.

ఇతగాడి పాత్ర మనకు కొత్త ఏంగాదు. ఆంధ్రజన జీవి తంలో - ప్రాచీన కళారంగంలో జీవించి ఉంది.

తోలుబొమ్మల ఆటలో జుట్టు పోలిగాడు, బంగారక్క, అల్లాటప్పగాడులకీ ఎటువంటి ప్రాముఖ్యం ఉందో ఈ చోడి గాడికీ, చోడిగాని కలాపంలో అంతటి ప్రాధాన్యం ఉంది. ఇక్కడ జుట్టు పోలిగానికీ, చోడిగానికీ పాత్రలలో కాస్త తేడా ఉంది. బొమ్మలాటలలో అవి హాస్య పాత్రలు మాత్రమే. చోడిగాని కలాపంలో ఇతడు హాస్యగాడూ, కథానాయకుడూ కూడాను. కురవంజి కథా రూపంలో సింగీ సింగని ప్రణయ కలహమే ఈ చోడిగాని కలాపానికి కథా వస్తువు. దీనికి ఎరు కల కథ అనీ పిలవడం కద్దు. దీనిలోని కథా వస్తువైన చెంచు లక్ష్మీ నృసింహుల వివాహగాథను క్రీ॥ శ॥ 1600 ప్రాంతంలో గరుడాచల మహాత్మ్యమనుపేర ఓబయమంత్రి యక్షగానంగా రాశాడు.

తోలుబొమ్మలు

మన ప్రాచీన కళా రూపాలలో తోలుబొమ్మలు ఒకటి. ఇవి క్రీస్తు పూర్వం 3 వ శతాబ్దినాటికే చాలా ప్రచారంలో ఉన్నాయని తెలుస్తూంది.

తెలుగువారి ప్రాచీన కళా వైదగ్ధ్యాన్ని ఖండాంతరాలకు వ్యాపించి పెట్టిన కళ ఇది. నేడు పాశ్చాత్య దేశాలలో గొప్పగా చెప్పుకొనే ఛాయా ప్రదర్శనాలకు మూలం ఈ తోలు బొమ్మలే.

ఖండాంతరాలకు - జావా, బోర్నియో, సుమిత్ర, బలి, సయాం, కంబోడియా, బర్మా మొదలయిన దేశాలలో - మన దేశంనుంచి వలస వెళ్ళినవారు - తోలుబొమ్మలను ప్రదర్శిస్తూ, రామాయణం, భారతం మొదలయిన కథలను ఎక్కువగా ప్రదర్శిస్తుంటారు. వీటిని ప్రదర్శించేవారు బొందిలీలు, బొందిలీ క్షత్రియులు, బొందిలీ కాపులు. వీరి భాష మరాఠీ.

వీరికి ఉన్న ఆస్తి ఒక్క తోలుబొమ్మలే. పాల్కురికి సోమనాథుని కాలానికే ఇది వినబడింది. ఈ బొమ్మలను రెండు రకాల చర్మాలతో తయారుచేస్తారు. దేవతా విగ్రహాలకు జింక చర్మాన్నీ, రాక్షస బొమ్మలకు మేక చర్మాన్నీ వాడడం కద్దు.

ప్రదర్శనకు - ఒక తెల్లని తెర, హార్మోనియం, తబలా, కాగడాలు - ఇవీ వస్తువులు. ప్రదర్శన వినాయకుని బొమ్మ తెరమీదకు రావడంతో ప్రార్థన చేయడంతో ప్రదర్శన ప్రారంభం అవుతుంది.

భజన కూటములు

మన గ్రామాలలో ప్రతిచోటా దేముని మందిరం - ప్రార్థనా మందిరం లేకుండా లేదు. ఇక్కడ నృత్యంచేస్తూ, చిరుతలు, తాళములు పుచ్చుకొని, కాళ్ళకు గజ్జలు కట్టుకొని "హరిలో రంగ హరీ..." అంటూ అడుగులు వేస్తూంటే భక్తి పారవశ్యంలో మునిగిపోతాం.

కూచిపూడి భాగవతులు శ్రీకృష్ణ జన్మాష్టమి మొదలయిన పండుగలలో అనేకమంది సాతాని భక్తులూ - నామాలు ధరించి, దీపపు సెమ్మ పుచ్చుకొని గానం చేయడం కద్దు.

భజన సమాజాలలో నృత్యం చేసేవారు 20 మందిదాకా ఉంటారు. ఇటువంటి భజనలలో నోటితో పాట, చెక్కలద్వారా తాళం, గజ్జెలు అలంకరించిన కాళ్ళతో నృత్యం - చూడడానికి, వినడానికి ముచ్చటగా ఉంటుంది.

దీనిని లయతప్పకుండా ప్రదర్శించాలి. శ్రమతో కూడిన కళ. మన భక్తిరస ప్రధానములయిన కళా రూపా లలో భజనలు ఒకటి. హరి భజనలు, పండరి భజనలు - ఇలా మరెన్నో వున్నాయి.

బుర్రకథలు

మన జానపద కళా సంపదకు లోటులేదు. కావలసినన్ని జానపద కళారూపాలు మనకు ఉన్నాయి.

బుర్రకథలు ఎప్పటినుంచీ ప్రచారంలో ఉన్నాయో సరిగా తెలియదు. కాని రామాయణ కాలానికే - ఇవి ఉన్నట్లు తెలుస్తూంది. మొత్తంమీద బుర్రకథలు చాలా ప్రచారంలోఉన్న ప్రాచీన కళ. వీటిని జంగం కథలు అంటారు. మత ప్రబోధానికీ, రాజకీయ ప్రబోధానికీ, దేశభక్తికీ నిలయంగా ఇవి ఉండేవి. జంగం కథలను ఎక్కువగా జంగాలే చెప్పడంవల్ల వీటికి ఆ పేరు వచ్చింది. ఈ కథలను ఎక్కువగా ప్రచారంలోకి తెచ్చినవారు సిరికి జంగాలు, బురిగె జంగాలూ, సెట్టి బలిజెలు, సెట్టి ఫణిజెలు. ఈతముక్కలవారూ వంశ పారంపర్యంగా ప్రచారంలోకి తీసుకువచ్చారు.

శైవ వైష్ణవ కలహాల కాలంలో ఈ కథకు చాలా ప్రాచుర్యం లభించింది. క్రీ॥ శ॥ 1150 నాటికే ఈ కథలు బాగా ప్రచారంలో ఉన్నట్లు తెలియవస్తూంది.

జంగం కథను సంగీత జానపద కళారూపంగా చెప్పుకోవచ్చు. ఈ కథలకు బహు నామాలు, కథకులకు బహు రూపాలు.

ఒకనాడు శైవ, వైష్ణవ మతాల ప్రచారాలకు, భక్తి ప్రబోధానికీ ఉపకరించిన ఈ బుర్రకథలు ప్రస్తుతం రాజకీయ ప్రచారాలకు ఉపయోగిస్తున్నాయి.

జానపద కళారూపాలలో ఎన్నో - మరెన్నో

జానపద రూపాలలో ఒకొక్క కళను గురించి ఒకొక్క గ్రంథం రాయవచ్చు. ఇక్కడ స్థలాభావంచేత పేర్లతోనే ముగిస్తున్నాను.

కీలుబొమ్మలు, బుట్టబొమ్మలు, శారదగాండ్రు, మూకాభినయాలు, వీరభద్ర విన్యాసం, జముకుల కథలు, గారడీ ప్రదర్శనలు, డప్పుల కోలాటం గరగ నృత్యం, పులివేషాలు, కాముని పున్నమి వినోదాలు, గొల్లసుద్దులు, వీరముష్టివారు, ఫకీరు వేషాలు, తుమ్మెద పాటలు, గోండుజాతి నృత్యాలు, విప్ర వినోదులు, బతుకమ్మ, బొడ్డెమ్మ పండుగలు, సాధనా శూరులు, గంటె భాగవతులు, కాటిపాపటివాళ్లు, బైండ్లవాళ్లు, కోలాట నృత్యం, దొమ్మరాటలు, జంతరుపెట్టె, వీధి పురాణం, అశ్వ నృత్యం, పిచ్చుకుంటల కథలు, హరిహరీ పదాలు, ఘట నృత్యం, కాశీకావళ్లు, బుడబుడక్కలు - ఇలా ఒకటేమిటి - తెలుగు కళామతల్లి మణిహారాలుగా ఎన్నో వర్ధిల్లాయి - వర్ధిల్లుతున్నాయి.

ప్రతి కళకూ ఒక చరిత్ర - ఒక ప్రత్యేకత ఉంది.

జానపద కళారూపాలు - ఇంకా ఎన్నో మరెన్నో దేశవ్యాప్తంగా ప్రజలమధ్య - ప్రజానందాన్ని అందిస్తూ - ప్రజా కళలుగా వర్ధిల్లుతూనే ఉన్నాయి.

వీటికి ఒక పట్టుదలతో కూడిన సంస్థ ఏర్పడి - జానపదోద్ధరణకు, కళోద్ధరణకూ నడుంబిగిస్తే-ఆంధ్ర జానపదకళలు తిరిగి విజయ పతాకను ఎగరేస్తాయనడంలో సందేహంలేదు.

తెలుగు లెస్స

జనని సంస్కృతంబు సకల భాషలకును
దేశ భాషలందు తెలుగు లెస్స
జగతి తల్లి కంటె సౌభాగ్య సంపద
మెచ్చుటాడు బిడ్డ మేలుగాదె.

శ్రీనాథమహాకవి.

మారుతున్న గ్రామీణ జీవితం

జె. బాపురెడ్డి

భారతదేశం పల్లెల్లో నివసిస్తున్నది. ఇది సకలజన విదితమైన సత్యం. ప్రపంచలోని గ్రామీణ జనాభాలో సుమారు 50 శాతం ఇండియా, చైనా దేశాల గ్రామీణ జనాభాయే. సంతోషకరమైన విషయం ఏమిటంటే నూటికి 80 శాతం ప్రజలు నివసిస్తున్న గ్రామ ప్రాంతాలను అభివృద్ధి చేయాలనే విషయంలో మన ప్రభుత్వమూ, ప్రజలూ దృఢ సంకల్పంతో కృషి చేస్తున్నారు.

గ్రామ జీవితంలో వస్తున్న ప్రగతికి పల్లెసీమల భౌతిక స్వరూపం (Physical science) అద్దం పడుతున్నది. పల్లెల బాహ్యరూపం పరిశీలిస్తే ఎంతో ఆసక్తిదాయకంగా ఉంటుంది. శతాబ్దాలుగా కరుడుకట్టిన నిరీహ, నిస్సహాయ పూరిత గ్రామీణ జీవితంలో కలిగిన విప్లవాత్మకమైన మార్పులకు చిహ్నాలేమిటి - అదుగో! ప్రజాస్వామ్య నిలయంగా, చైతన్యాలయంగా రూపొందిన గ్రామపంచాయతి, క్రొత్తగా కట్టిన భవనంలో బడి, వీధి వీధిలో విద్యుద్దీపాలు, వాడవాడల్లో మురికిని కడిగే కాలువలు, బలహీనవర్గాల నూతన గృహసముదాయాలు, టకటకా భూమిని దున్నే ట్రాక్టర్లు, చకచకా నీరుచిమ్మే మోటర్లు, తీరైన రసాయనిక ఎరువులు, మేలురకపు విత్తనాలు, అధిక దిగుబడినిచ్చే పంటచేలు, ఉద్యోగాలు పెంచే పరిశ్రమలు, శ్రమ తగ్గించే యంత్రాలు, అప్పులిచ్చే బ్యాంకులు, ఆప్యాయంగా వచ్చిపోయే బస్సులు - వర్తమానాలు, వార్తలు అందించే పోస్టాఫీసులు, టెలిఫోన్లు, స్త్రీ శక్తిని చాటే మహిళా మండలులు. ప్రాథమిక ఆరోగ్య కేంద్రాలు, రక్షిత మంచినీటి చలివేంద్రాలు - ఇవన్నీ గ్రామ సీమల్లో మనకు స్వాగతం పలికే క్రాంతి తోరణాలు. అడుగడుగున మార్పు వెలిగిస్తున్న ఆనంద పాలుదీ.

గ్రామీణ జీవితాన్ని చీకటి కూపంలోకి నెట్టినది అవిద్య. విద్య లేకపోతే విజ్ఞానం లేదు. విజ్ఞానం లేకపోతే మనకు ఎన్ని అవకాశాలున్నా ఉపయోగించుకునే ప్రజ్ఞ ఉండదు. అందుచేత బాలబాలికలందరికీ తప్పనిసరిగా ప్రాథమిక విద్యాగంధం అందించాలని ప్రభుత్వం చట్టరీత్యా ప్రయత్నిస్తున్నది. బలహీన వర్గాలవారి అభాగ్యులైన పిల్లల భావి సౌభాగ్యానికి విద్య ప్రధాన సాధనంగా ఉపకరిస్తున్నది. పల్లెల్లో ఈనాడు చెట్టుపై పక్షుల కిలకిలారావాలతోపాటు, ప్రతి ఇంటిలో పసివారి పాఠ్య పఠనా రవాలుకూడ వీనులవిందుగా వినుపిస్తున్నాయి. గుడిలో దైవభక్తి దీపంతోపాటు పల్లెబడిలో విద్యానురక్తి దీపంకూడ వెలుగుతున్నది. సాధారణ విద్య వయోజన విద్య విజృంభిస్తుంటే నిరక్షరాస్యత వెనుదిరిగి పోతున్నది.

అక్షరాభ్యాసం కోసంకూడ ఆమడల దూరం అర్భకులు వెళ్ళ వలసివచ్చిన ఒకనాటి దయనీయ స్థితిపోయి, పుట్టిన ఊరిలోనే, లేక ప్రక్క ఊరులో హైస్కూలు విద్య, కొన్ని సందర్భాలలో కాలేజీ విద్యకూడ అభ్యసించడానికి అనువైన పరిస్థితులు ఏర్పడ్డాయి. అట్లాగే విద్యతోపాటు వైద్య సౌకర్యాలుకూడ ఆరోగ్య కేంద్రాలద్వారా అనవరత సంచార వైద్య సిబ్బంది ద్వారా ఆబాలగోపాలానికి అందుతున్నాయి.

గోచీ పెట్టుకొని, గొంగళి వేసుకొని గొర్లనో, గొడ్లనో కాసుకునే నిరుపేదకూడ నేడు సరికొత్త జీవితాన్ని ఎలుగెత్తి పిలుస్తున్నాడు. ఎండలో ఎండి, వానలోనాని, వరదలో కొట్టుకపోయి, బురదలో ఇరుక్కుపోయి యమయాతనలుపడ్డ బడుగు బ్రతుకులు నేడు గుండె ధైర్యంతో నిలబడి, ప్రభుత్వాదరణల గొడుగు పట్టుకొని క్రొత్త అవకాశాల ఇల్లు కట్టుకుని సుఖజీవితోన్ముఖుడై సాగిపోతున్నాడు. ఒరులకు ఊడిగం చేసినవాడు నేడు స్వయం ఉపాధి కల్పించుకుంటున్నాడు. గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కూర్చున్నవారు ఇప్పుడు ఉత్పాదన రంగంలో వ్రేళ్ళు తన్నుకుంటున్నారు. వడ్డీ వ్యాపారస్తుల వైకుంఠపాళిలో చితికిపోయిన పేద బ్రతుకులు, ప్రభుత్వ బ్యాంకుల ప్రసన్న దృక్కుల్లో ప్రఫుల్లమౌతున్నాయి. ఒకవైపు సన్నకారు రైతుల అభివృద్ధి సంస్థలు, మరొకవైపు హరిజన, గిరిజనాది పేదవర్గాల ఆర్థిక సహాయ సంస్థలు గ్రామీణ ప్రాంతాలలోని కష్టజీవులను దరిద్రరేఖ దాటించడానికి ధనసహాయం చేస్తున్నాయి.

ట్రాక్టర్లు ఆయిల్ ఇంజన్లు, కరెంటు మోటార్లు పల్లె పొలాలలో అవతరించాయి. క్రొత్త చెరువులు, కుంటలు, బావులు, గొట్టపు బావులు నీటి పాటలుపాడే జీవనృదృశ్యాలు పల్లెల్ని అలంకరిస్తున్నాయి. పాతాళపు లోతులలో దాగిన అఖండ జలధారలను రిగ్గులు బయటికి తీస్తుంటే ప్రజాశక్తి భాగీరథులు పల్లెపల్లెల్లో గంగావతరణ చేస్తున్నట్లు అనిపిస్తుంది. ఎరువుల్లేక, ఎద్దుల్లేక, విత్తంలేక, విత్తనంలేక రైతులు దిగాలు పడిపోయే, పొలాలు పడావా పడిపోయే విషమ పరిస్థితులు పల్లె జీవితంనుంచి క్రమంగా నిష్క్రమిస్తున్నవి. వ్యవసాయ ఉపకరణాల గిడ్డంగులు, సహకార, వాణిజ్యం బ్యాంకులు రైతుల అవసరాలు తీర్చడానికి స్నేహ హస్తాలు చాస్తున్నవి. ప్రయోజనకరమైన పని చేపట్టే ప్రతివానికి అడగగానే అప్పులిచ్చే ఆర్థిక సంస్థలు గ్రామీణ జీవితంలో మార్పు రథచక్రాలు లాగుతున్నాయి.

విద్యుచ్ఛక్తి గ్రామీణ జీవితానికి క్రొత్త వెలుగు ప్రసాదిస్తున్నది. గ్రామీణ విద్యుదీకరణ పథకాలవలన వీధివీధిలో, ఇంటింటిలో కాంతిరేఖలు వెలుస్తున్నవి. చీకటి కంకటిమీద సొమ్మసిల్లిపోయిన హరిజన, గిరిజన వాడలకు గ్రామపంచాయితీలు వెలుగు సేచనము కలిగిస్తున్నవి. పల్లెసీమల్లో నేడు సౌభాగ్య సంగీతం, సంతోష దరహాసం పండించేది నేనంటే నేనని విద్యుత్తంత్రులు, భూగర్భ జలతరంగాలు పోటీపడుతూ మార్పు గీతాలు పాడుతున్నాయి.

పల్లె స్త్రీలు ఆర్థికంగా వెనకబడ్డా ఆలోచనా పరంగా వారు అభ్యుదయ శీలురే. దేశ జనాభాలో సగంమంది మహిళలే. వారు ప్రగతి పథంలో పయనిస్తే తప్ప జాతి జీవనంలో రావలసిన మార్పు రాజాలదు. పల్లె స్త్రీల మనుగడలో ఆచార వ్యవహారాలలో ఆరోగ్యకరమైన మార్పులు వస్తున్నవి. ఊరూరికీ మహిళా మండలులు ఏర్పడుతున్నాయి. అవి స్త్రీ సమగ్ర సంక్షేమానికి, సంపూర్ణ వ్యక్తిత్వ వికాసానికి కంచుకోటల్లాగ తయారవుతున్నాయి. స్త్రీ కేవలం వంటింటి కుందేలు కాదని పట్టణ స్త్రీలకంటే ఎక్కువగా పల్లె స్త్రీలు నిరూపిస్తున్నారు. పురుషులతోపాటు విద్య, వృత్తి విద్యా గ్రంథం అందించి స్త్రీలు కుటుంబ ఆదాయానికి తోడ్పడేటట్లు వారికి ధనసహాయం సంతరించి బాల్య వివాహాలు, వరకట్నాలువంటి దురాచారాలకు దూరంగా వారిని పెంపుచేయడానికి ప్రబల ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి. విద్యుచ్ఛక్తి, రక్షిత మంచి నీటి సరఫరా, పిండి, బియ్యం మిల్లులు మొదలైనవి గ్రామ ప్రాంతాలలో స్త్రీల జీవిత సుఖానికి వరప్రసాదంగా వర్ధిల్లుతున్నాయి.

పేదవర్గాలవారికి సముచిత గృహనిర్మాణ పథకాలు, పనికి ఆహారం పథకంక్రింద చేపట్టిన ప్రత్యేక నిర్మాణ కార్యక్రమాలు, పల్లె జీవితంలో గుణాత్మకమైన మార్పు తెస్తున్నవి. వెట్టిచాకిరి నిర్మూలనం, కనీసవేతన చట్టాలు, ఊరూరికి బస్సు పథకం, పరిమిత కుటుంబ పద్ధతులు, చెట్ల పెంపకం, నిత్యావసర వస్తువులు సరఫరాచేసే సహకార మార్కెట్లు, చౌక దుకాణాలు, పాలశీతలీకరణ కేంద్రాల ద్వారా పాడిపశువుల అభివృద్ధి, మేలిరకపు కోళ్ళు, గొర్ల పెంపకం, అధునాతన వ్యవసాయ పద్ధతులు, మొదలైన మార్పులు గ్రామీణ జీవితాన్ని గణనీయమైన అభివృద్ధి స్థాయికి చేర్చినవి. *

PROGRESS IN THE FIELD OF EDUCATION IN ANDHRA PRADESH

B. VENKATARAMA REDDY

ANDHRA PRADESH, the fifth largest state in the country in terms of population, made commendable progress in the field of education, both at the lower and higher levels during the past twenty four years. From a stage, when high schools were very few and colleges only a handful in each district, the State has now reached a position where it can boast of high schools even in remote areas and colleges in large numbers in all the districts. The percentage of enrolment in educational institutions of all types had gone up many fold since the inception of the State.

The number of primary schools in 1956 was only 29,076 with 24.54 lakh children studying in them. The teachers working in these schools totalled 77,065. By 1979-80, the primary schools in Andhra Pradesh reached a figure of 39,955 and the number of students in them increased to 51.13 lakhs. Thus, enrolment at primary level more than doubled during the past 24 years. It was 80.3 percent of the school age population of 6-11 years in 1979-80. The number of teachers in primary schools also increased to 78,834.

The percentage of enrolment of girls in the age group 6-11 too increased from 44.1 in 1956 to 68 in 79-80.

Evening and night primary schools were opened in 235 villages to provide educational facilities to the children unable to attend day schools for economic reasons. Most of them belong to farm labourers, industrial workers and other weaker sections.

The State of Andhra Pradesh has been the first to realise the consequences of the present low level performance of the primary education sector. In June 1978 the Govt. of Andhra Pradesh constituted an autonomous organisation called "The Abhyudaya Pradhamika Vidya Samstha" (Progressive Primary Education Authority). The fundamental aim of this organisation is to attempt on an experimental scale

the immediate qualitative improvement of primary education. 660 Model Primary Schools in all the 23 districts of the State were started under the management of this Samstha.

This project contemplates (i) School buildings with minimum physical facilities, (ii) the minimum necessary equipment mostly improvised using locally available material to impart qualitative education, (iii) better trained teachers, (iv) motivated students and above all, (v) a community willing to contribute its share in the enhancement of the school resources. Orientation courses were organised at six centres where 1,500 teachers were trained. 65,000 pairs of uniforms were supplied to the needy children during 1970–80. All the children of the Model Schools have been brought under the mid-day meal scheme ensuring 100% coverage. Medical inspection of all the pupils and teachers of Model Schools has also been arranged.

In the context of universalisation of primary education, non-formal education is an essential strategy to achieve the required goals. The State Council for Educational Research & Training (SCERT) has developed a course content in literacy and numeracy skills and environmental studies which are relevant to the needs of children who are unable to avail of the facilities of formal education. The State Government started 2,640 non-formal education centres in 1979–80 to benefit the non-enrolled children and school drop-outs of the age group 6–13. Two blocks are selected in each district and 60 centres started in each block. The total number of these centres is 2,640 with 66,837 children on their rolls. 1,320 new centres were opened during 1980–81 enrolling another 35,500 children. The primary education curriculam of 5 years is revamped to two years' course divided into graded units.

There was a phenomenal increase in the number of upper primary schools during 1956–80. Their number increased from 329 in 1956 to 4,472 in 1979–80. The number of teachers in these schools rose from 4,421 to 34,923 during the same period. Enrolment of girls in these schools increased from 6.1% in 1956-57 to 21.5% in 1979-80, while that of the boys rose from 20.9% to 40.5%. The number of scheduled castes children in upper primary schools almost trebled from 32,325 in 1960-61 to 95,063 in 1979–80 while that of scheduled tribes students increased nearly seven times from 2,383 to 14,826. 330 special coaching centres for the benefit of the children of scheduled castes and scheduled tribes (15 per district) appearing for the VII Class common examination were started during 1977–78 and they are continued year after year.

In the case of Secondary Schools too, there was impressive growth. Their number jumped up from 733 in 1956–57 to 3,599 in 1979-80. The total number of children enrolled in the Secondary School increased from 2.09 lakhs in 1956–57 to 7.21 lakhs in 1979–80. The enrolment of girls at the secondary stage went up from 32,894 to 2,16,291 during this period.

Residential schools are being run at seven places — Sarvail in Nalgonda District, Keesargutta in Ranga Reddy District, Kodiganahalli in Anantapur District, Tadikonda in Guntur District, Kinnerasani Dam Site in Khammam District, Upper Sileru in Visakhapatnam District (for Scheduled Tribe students) and Vikarabad (for girls only). One Residential Junior College is run at Nagarjuna Sagar. These institutions cater to the needs of talented rural children and most of them have scored cent per cent passes in the public examinations.

Special coaching centres at the rate of ten in each district were opened to help scheduled castes and tribe students appearing for Tenth Class public examinations to improve their standards.

There is a phenomenal progress in the education of girls at the secondary stage during the past

twenty four years. The enrolment of girls increased from 32,894 to 2,16,291 from 1956-57 to 1979-80, registering a growth of 557%. The enrolment of girls at the secondary stage of education to the corresponding age group rose from 2.1% in 1956-57 to 11.7% in 1979-80, while the percentage of enrolment in the case of boys increased from 15% to 26.7%

Realising the urgency to reduce cognitive load on the children at the primary stage and to provide for opportunities that would involve them in physical activity at this stage, the Govt. of Andhra Pradesh decided to revise the curriculam on the lines recommeneded by the Eswarbhai Patel Committee Report. The revised curricularm has been introduced in Classes I to V during this year 1980-81 in all the schools in the State. The revised curriculam for Classes VI to VII will be introduced during 1981-82 and for Classes VIII to X during 1982-83.

During 1978-79, scouting was made compulsary to school children. The aim is to see that every student in Secondary School is enrolled in the Scouting and Guiding Movement. Our Chief Minister, Sri T. Anjaiah was pleased to sanction a generous increase in the budget of this programme, to give a further fillip to this worthy service activity which inculcates discipline and spirit of service among students.

The State witnessed impressive growth in collegiate and higher education. It now has five universities at Visakhapatnam, Hyderabad, Tirupathi, Nagarjunasagar near Guntur and Warangal. Besides a Central University is located at Hyderabad. At Anantapur, we have a Post-Graduate Centre, which is blooming up as Krishna Devaraya University, very soon.

The number of degree colleges in the State in 1956 was 57 which went up to 250 in 1980-81. With the introduction of Intermediate replacing Pre-University Course, Junior Colleges came into existence. Their number which was 233 in 1973-74 increased to 389 in the current academic year 1980-81. Considering that the routine acamedic orientation will not alone make the student self-reliant, the Govt. introduced Vocationol courses at +2 level in a big way and it is planned to cover all the colleges in a phased programme. To provide application oriented pursuit of knowledge at the undergraduate level, Govt. have had initiated the process of restructuring of courses in accordance to the guidelines given by Prof. Venkata Ramaiah's Commitee's Report. Introduction of "Field Work" as a part of the curriculum is also under active consideration of the Government.

The number of students on the rolls of Colleges increased from 46,463 in 1956-57 to 3.26 lakhs in 1973-74. It exceeds four lakhs at present.

A number of student and Teacher welfare measures were introduced during the last two years. Consultative Committees, comprising teachers, students and parents are found in every district.

Sports are given the maximum importance in Andhra Pradesh. The budget for the sports activities has increased to the maximum by Sri T. Anjaiah, our Chief Minister. A Sports Hostel for the tribal bcys will be started shortly.

The State Government declared its policy adopting Telugu as medium of instruction with effect from 1969-70. For the benefit of candidates whose qualifying examination is other than Telugu, parallel sections are provided in some of the Junior and Degree Colleges in the State in media like English, Urdu, Hindi, Tamil, Marathi and Kannada.

In view of the important and close links between education and employment, the Government of Andhra Pradesh introduced on a pilot basis,

vocational courses in 22 selected Junior Colleges during the year 1979-80. The courses relate to (1) Engineering Technology, (2) Agriculture Animal Husbandry and Home Science and (3) Commerce and Business Management.

Government constituted Telugu Akademi for the development of Telugu Language during 1968. The objectives of the Akademi are :

1. Modernising the language.
2. Taking all steps including the preparation of textbooks for the Universities, to switch over to Telugu as the medium of instruction in the Universities.
3. Co-ordinating with the Government in the easy switch over to Telugu as the language of administration as early a time as possible.

The Telugu Akademi prepared and published Telugu medium text books in different non-language subjects both for intermediate and degree courses.

During 1975-76, the International Telugu Institute was started at Hyderabad for promoting study and research of Telugu literature, language, history, art and culture in India and adroad.

The programme of promoting adult literacy is given an impetus in Andhra Pradesh during the last three years. Besides, the various centres organised by N. S. S. and Nehru Yuvak Kendras of various universities in Andhra Pradesh, Government have had started more than 6,900 centres in Andhra Pradesh with 23 projects. Some more projects are being planned to be started. Shramik Vidya Peets at Hyderabad and Guntur, started last year, are rendering yeomen service for Workers Polyvalent Education. The Government desires to start two more centres this year with the help of the Government of India.

A bill to reform, organise and develop the educational system obtaining in the State of Andhra Pradesh and to consolidate and amend the laws relating there to for the said purpose, to provide for the regulation and control of private educational institutions in the State in the interests of the public in general and of the students in particular was introduced in the Assembly/Council on 27-3-1979. The Bill when passed will necessitate substantial modifications to existing rules.

With blessings and good wishes of all Telugu Speaking people of Andhra Pradesh and the Telugu speaking brethren settled in other states and countries, Andhra Pradesh would march ahead for further strides of propress in the realm of Education.

****

తల్లి !

తల్లి నీ యుత్సవము గాంచ దరలి నార
లనుగు దనయులు నై వేద్య హస్తులగుచు,
ధన్యులెల్లరు నాత్మోచితంపు కాన్క-
లర్పణము సేయ వచ్చిరి యందికొమ్మ !

-ధువ్వూరి రామిరెడ్డి.

A POLICY TO PROMOTE CULTURAL LEGACY

BHATTAM SREERAMA MURTHY

THE stronger the inner life a Nation or a State builds up, the greater it enjoys the powers of nature and marches to prosperity. This 'inner life' in other words, called culture and it encompasses all that the man achieved physically, intellectually and spiritually through a determined fight against the nature, meeting her challenges and moulding her to the best of his allround welfare over the centuries. It is the subconcious awareness of culture in him that motivated the evolution of mankind. It is the parting point for man from the other animal world and to rise above the level of a mere physiological entity attending to the biological expediency. It is the guiding light through which he marched to the ethica-politico-economic advancement and attained supremacy in the world. Man became aware of culture and culture made him to be aware of himself.

Every Nation, State or linguistic community has its own cultural legacy, identity and a synthetic continuity, evolved through the process of social interaction on one side and on the other—by the ceaseless creative experimentation of its genius. The legacy is not mere a matter of pride, but an inspiring catalyst and a motivating source for the entire community. It awakens a sense of responsibility, will and commitment for further prosperity and achievements, This perspective presents the democratic obligation of every people's government to uphold and propagate its cultural legacy with a well-defined, determined and decisive policy envisaged by an indigenous approach taking into review all the distinctive features and merits of its hoary past. Such a policy emerged from the legacy alone can provide an elevated character, human base, morality and destiny to all the physico-social changes a society tends to bring out under the tensions of auto-modern transformations. Essentially culture is the organic tie that binds together all the shades of the cycle of social transformation. Today, the world is caught in the whirl of immense transformations, compelling the man to be self-

alienated and self-missing. Negation of native tradition, culture and way of living appears a general fashion. Glories of the past became a set of nostalgic memories than an under-current theme of the present collective activity. One need not venture to strain the tradition and slip into non-identity, in getting baptized to modernity. After all, tradition is a phenomenon of continuity and it evolves through absorption.

The Telugu community has a hoary tradition, heritage and identity which can be traced back to atleast 3000 years, much earlier to the composition of Aitareya Brahmana which throws the first recorded light on the existence of this separate community. Much before the dawn of Christian era, the Andhras established powerful empires, built up civilised infrastructures, developed maritime enterprises and achieved cultural uniqueness in the field of several fine arts. The first sovereign Telugu dynasty, Satavahanas extended their power beyond Vindhyas into the interiors of North. They gave an endurable rule for about a period of four and a half centuries to a major portion of Greater India, particularly the South, which carved a niche in the annals, being described as the Golden Age for literature, art and sculpture. During this period, the Telugu Community by large was initiated to participate in the evolution of Greater Indian thought, chiefly because of their imaginative act of introducing Prakrit and latter Sanskrit as their administrative languages. The Telugu country indeed became a home of Buddhistic intellectual enterprises, attempting to give new socio-cultural dimensions for the basic dharmic concept, the real inner-string of humanity. Since then the Telugu intellect never tired in indulging itself to perfect the process of human ethics, conduct, personality and integrity, throwing a flood light on the search of permanence by presenting a host of leading preceptors and spiritual scientists over these centuries to the world, the latest being Sri Jiddu Krishna Murthy. The multi-dimensional of their original search into the human society grew, the more responsive and innovative their cultural creations flourished. They developed temple cult into a unique socio-religious and cultural centre and invested all their intricate skills to bring in the maximum aesthetic appeal. The traditional Telugu country, with its vast territorial frontiers stretching from the feet of Vindhyas to the threshold of Kanchi, bears ample testimonies for their aesthetic excellencies mainly invested in temple structures. Among all the religio-artistic activities, the Ajanta creations stand as a matter of supreme pride for the Telugu community. Their artistic powers and creative talents continued from generation to generation attaining new levels of credit in the world of sound, song, colour, form and beauty. The literature from 11th century is known for its three-dimensional affluence. Original aesthetic treatises like Nritta Ratnavali, Sangeetha Darpanam, Pratapa Rudra Yasobhushanam, Rasagangadharam have the leading guidelines for various arts. Bhuvana Vijayam, the court of Sri Krishnadevaraya, is an inspiring model for any culturally oriented administration. The pervading melodies of Annamacharya and Kshetrayya are the chants of Telugu Muse. The 'Mother Telugu' speaks eternally through the compositions of Swamy Thyagaraja, the greatest of the Carnatic musical trinity. The Kuchipudi style of dance is another immortal example of the delicate, original Telugu imagination. The various living cultural forms, popularly called folk arts, found often among the lowest rung of the society and the rural parts of the State speak immensely of the rich cultural legacy they inherited. The impressive designs of handicrafts with a long continued tradition, present an unambiguous picture of our culturo-economic enterprises.

The State of Andhra Pradesh occupies a more prominent place in the Cultural Map of India with its great and ancient heritage. In fact it was once the radiating centre for the cultural and commercial

expansion of Greater India, and it still retains the potentialities, resources and talents to serve a similar purpose. And for all that, it needs a carefully formulated and well-defined policy.

No doubt, the State Government of Andhra Pradesh has made some commendable efforts since its formation in 1956 to fulfill its democratic responsibility of upholding the heritage and encouraging the talent. It has established A. P. Sahitya Akademi, A. P. Sangeeta Nataka Akademi, A. P. Lalita Kala Akademi, A. P. Akademi of Sciences, Telugu Akademi, Urdu Akademi, A. P. Akademy of Photography, International Telugu Institute and A. P. Baalala Akademi, supported several pioneering institutions like Andhra Saraswata Parishat, Telugu Bhasha Samithi etc., and rendered suitable financial assistance to a bunch of voluntary organisations all over the State. The State Government sanctioned pensions to aged artists and scholars in indigent conditions; accorded scholarships and travel grants to artists and troupes under cultural exchange programmes; helped the non-fiction writers by making bulk purchases of their books and encouraged academic researchers by aiding for their research publications. It has declared 15 days of special casual leave for its employees who participate in cultural performances, more like inter-state exchanges. Every possible help and encouragement was extended to the voluntary associations, individuals, ametuers, and professionals from the Government wing.

But the significant fact is that the Government has not evolved for itself till recently a clear-sighted policy, strategy, necessary infrastructure and modus operandi, to preserve and promote the cultural legacy of the State. As a result, much of the cultural atcivity has remained in the voluntary sector alone, without any well-defined destiny, approach or theme. Excepting the preservation of historical monuments by the Archaeology department, the Government hardly plays any direct role in the preservation and popularisation of art and culture. Even the various leading akademies, founded to develop the native talent in the fields of literature, music, dance, drama and formal arts assumed mostly the character of voluntary organisations and often failed to fulfill the paramount objective of wider public involvement and participation. It is a happy coincidence, that a committee was set up in 1973 while I was the Minister of Education and Incharge of cultural affairs to review the functions of various Akademies and to suggest measures for better cultural awakening in the State. A concerted effort to implement the useful recommendations of the committee to evolve an utilitarian and purposeful policy and to create conditions conducive to a cultural revolution of the State has been started very recently.

The proposed policy will aim predominantly to win greater public participation and involvement from the rural sector to the urban; to develop the necessary infrastructure and unified machinery to preserve the various cultural forms, particularly of the rural region which have the danger of ading away speedily under the stress of modern culture; to found a cultural museum which serves as a documentation centre for all the rural, tribal and civilised art-forms and socio-cultural features and apparatus; to adopt and enrich various places of cultural interest as cultural centres of the State; to promote the establishment of institutions like music and dance colleges for all the art forms and create avenues of employment by specially designing function-oriented courses; to develop inter-disciplinary activity among various State Departments like Archaeology, Endowments, Tourism, Handi-crafts, Khadi and Village industries, Artisan Cooperatives etc., for creating a new socio-economic dimension for the artist community; and to strengthen further the existing public, private, voluntary enthusiastic organisations engaged in various spheres of cultural activity.

As a modest beginning in pursuance of the proposed policy the Government has recently trifurcated the Sangeeta Nataka Akademy into three separate Akademies for Music, Dance and Drama. In realisation of the principal objective of the present Government to get wider participation of the public, from all corners of the State, District Councils for Cultural Affairs are coming into being at all headquarters with the Collector as Chairman and other important officials and non-officials as Members. We hope to follow soon by similar councils at Samithi levels on one hand, and on the other, a State Council for Cultural Affairs at the capital which shall assume the major responsibility of coordinating all the voluntary activity. Basing on the recommendations of these councils at District levels, the Government intends to speedily implement a master plan of constructing district auditoria, which shall lend an effective platform for the theatrical enthusiasm of all the youth, ameteurs and professionals.

In our approach to develop various cultural centres in the State, it is decided to adopt first Warangal, Rajahmundary and Nellore towns and develop them into perfect cultural centres with the coordination of the Department of Tourism. Similar attempts are also being made with the possible cooperation of Endowments Department, to develop Kunchipudi, in Krishna District the birth place of Siddhendrayogi, founder of the style, and Katarupalli of Kadiri Taluk, Anantapur District, where the great Telugu poet-sage Sri Vemana entered the Maha Samaadhi. The Government proposes to request some of the leading industries, and philonthrophic agencies to participate in this lofty programme to achieve a headway in this direction. To hold aloft the valuable services of the noble Telugu sons to the language, culture and society, the Government recently envisaged a novel scheme of publishing their photographs in calender style and distribute them widely on subsidised rates. Another new scheme initiated, is the award of Visistha Seva Pathakams, on the formation day of the State, to eminent writers and artists who contributed significantly to the world of Telugu language and culture. The Cultural Affairs wing of the Government has started preparations for issuing musical discs on the glory of Telugu land and people. To impart training in the exposition of histrionic talents in theatrical arts, it is also resolved to add a repertory wing in the State owned theatre, Ravindra Bharathi. The Government also intend to decorate all its offices and corporate bodies with the pictures of ancient Telugu poets, patrons and kings, portraits of luminaries, and illustrations of Telugu culture to richly display the magnificient heritage and initiate a new cultural awakening in the State to shape its future in worthy of its past. All these schemes are only a few to quote as a modest start in the newly setforth direction of making the Government's role more effective and purposeful in the field of cultural activity in the State. Several facets of culture, are presently looked after by different departments in the State administration, as there is no single centralised directorate established till now. Such a directorate for making concerted effort to promote language and culture, the two inseparable terms, is planned to be inagurated formally on the auspicious day of the ensuing Ugadi. It is only a conjecture, that the incoming directorate shall envisage in its fold all the multiple aspects of language, and culture, including the cultural teaching bodies of music, dance and art, and the oriental language and Dharmic concept institutions. The formation of the Directorate of Cultural Affairs, I believe, will hasten the formulation of a well-set, decisive and destiny-making cultural policy for the State to promote its legacy. A seminar designed to be organised on the same theme during the coming Ugadi celebrations, I hope will set the prologue summing up the public deliberations. Let us take inspiration from the prologue-policy, dedicate ourselves for its speedy implimentation and hold aloft the torch of our culture-let us be proud of our legacy and take our State and Nation to further supremacy.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సాహితీ సంస్థలు

పోతుకూచి సాంబశివరావు

దక్షిణ భారతదేశంలోని తెలుగు ప్రాంతంలో చాలా భాగం ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంగా 1956 లో ఏర్పడింది. పొట్టి శ్రీరాములు ఆత్మాహుతి కారణంగా భాషా పరమైన రాష్ట్ర విభజన దృష్ట్యా తెలుగు వారి కోరిక మన్నించి నాడు పండిట్ నెహ్రూ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఏర్పాటు చేశారు. అంతకు ముందు మద్రాసు ఉమ్మడి రాష్ట్రంలోనూ, తెలంగాణాలోనూ ఇతర భాషా రాష్ట్రాలలో చేరిన తెలుగు ప్రాంతాలలోనూ కూడా అనేక సాహితీ సంస్థలు ఏర్పడి భాషాసేవ చేస్తున్నవి. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడక ముందు కూడా స్థాపించబడిన తెలుగు సాహితీ సంస్థలు రాష్ట్రం ఏర్పడి నాక, ఇంకా ఉత్సాహంతో సాహితీ సేవ నిర్వహించాయి.

కవులను, పండితులను, సాహితీవేత్తలను తెలుగు దేశంలో పూర్వకాలం రాజులు, ఆ పిదప జమీందారులు పోషించారు. అందువల్ల ప్రత్యేకంగా సాహితీ సంస్థలు ఏర్పడవలసిన అగత్యం కలుగలేదు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఏర్పడక పూర్వమే కొన్ని సాహితీ సంస్థలు ఏర్పడి విశిష్ట సాహితీ సేవ చేసినవి. ఆంధ్ర ప్రాంతంలో 'ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు' ఏర్పడి జయంతి రామయ్య పంతులుగారి యాజమాన్యాన నిఘంటువులు, ఆంధ్ర విజ్ఞానమనే సంపుటాల ప్రచురణ, 'సాహిత్య పరిషత్' పత్రికా నిర్వహణ, తాళపత్ర గ్రంథాల సేకరణ వంటి కార్యక్రమాలను నిర్వహించినది. పిఠాపురం రాజా వారి సంపూర్ణ సహాయం ఈ సంస్థకు లభించింది. 1943 ప్రాంతంలో హైదరాబాదులో 'ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు' స్థాపించబడింది. నాడు నిజాం ప్రభుత్వం తెలుగు భాషను అణచి వేయడానికి పూనుకొన్నప్పుడు, దానిని సజీవంగా ఉంచడానికి ఈ ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు ఆవిర్భవించింది. మాడపాటి హనుమంతరావు, సురవరం ప్రతాపరెడ్డి ప్రభృతుల ప్రోత్సాహంతో స్థాపితమైన ఈ సంస్థ ప్రజా సామాన్యంలో తెలుగు భాషా సాహిత్యాల ప్రచారం ముమ్మరంగా కొనసాగిస్తూ పురోగమిస్తున్న జాతీయ సంస్థ. ఈ సంస్థలో శ్రీ పరసా వెంకటేశ్వరరావు, శ్రీ రామచంద్రరావు, శ్రీ లోకనంది శంకరనారాయణరావు మున్నగు వారు కృషి చేసినా కాలక్రమంగా శ్రీ నరోత్తమరెడ్డి అధ్యక్షతన, శ్రీ పులిజాల హనుమంతరావు కార్యదర్శిగా యీ సంస్థ పురోగమించింది. ఈ సంస్థ నేటి ప్రగతి స్వరూపానికి మూలకారకులు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు. ఈ సంస్థ ప్రస్తుత కార్యదర్శి శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మ. ఈ సంస్థ

పరీక్షలు నిర్వహించే శాఖలు తెలంగాణాలోనేకాక బొంబాయి, హోసూరు, మారిషస్ వంటి ప్రాంతాలలో కూడా విస్తరించి ఉన్నాయి. ఒక విశిష్టమైన ప్రాచ్య కళాశాలను కూడా నిర్వహిస్తున్నది.

1947 ప్రాంతంలో డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి ఆధ్వర్యాన శ్రీ మోటూరి సత్యనారాయణ కార్యదర్శిగా విజ్ఞాన కోశం ప్రచురణకు మద్రాసు ప్రభుత్వం వారి ప్రేరణతో 'తెలుగు భాషా సమితి' ఏర్పడింది. తల్లావఝుల శివశంకరశాస్త్రి ఆధ్వర్యంలో 'సాహితి సమితి', ఆ పిదప 'నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు' తెలుగు దేశంలో నవ్యకవితా సాహితీ చైతన్యాన్ని కలిగించాయి. 1947 తరువాత హైదరాబాదులో శ్రీ కాళోజీ నారాయణరావు అధ్యక్షతన తెలంగాణా రచయితల సంఘం ఏర్పడింది. అది క్రమంగా ఆంధ్ర రచయితల సంఘంగా రూపుదిద్దుకున్నది. ఇందులో డాక్టర్ దాశరథి, డాక్టర్ నారాయణరెడ్డి, డాక్టర్ బి. రామరాజు ప్రముఖ సభ్యులు. సంగ్రహాంధ్ర విజ్ఞాన కోశ ప్రచురణకు శ్రీఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం ఒక సమితి ఏర్పాటుచేసి, శ్రీఆదిరాజు వీరభద్రరావు, శ్రీఖండవల్లి బాలేందు శేఖరం గార్ల సహాయంతో కొన్ని సంపుటాలు ప్రచురించారు. తెలంగాణాలో సాధన సమితి సాహితీ సంస్థ ద్వారా ఆధునిక రచయితలు నెల్లూరి కేశవస్వామి, భాస్కరభట్ల, వెల్దుర్తి, అక్కిరాజు జనార్దనరావు, బూర్గుల రంగనాథరావు మున్నగు వారు ప్రసిద్ధికి వచ్చారు. తెలుగు దేశంలోనూ, తెలంగాణలోనూ కళాశాలల్లో ఆంధ్రాభ్యుదయోత్సవ సంఘాలు ఏర్పడి విద్యార్థులలో సాహితీ పిపాస పెంపొందింపజేసి, సాహితి కార్యక్రమాలు కూడా ఎన్నో నిర్వహించి కొంత చైతన్యం కలిగించాయి. శ్రీ వేమరాజు నరసింహారావు, శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావుల ఆధ్వర్యంలో నవ్యసాహితీ సమితి 1952లో ఏర్పడింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ కాలం నాటికి ఈ సంస్థలన్నీ వివిధ ప్రాంతాలలో సాహితీ రంగంలో విశేష కృషి చేస్తూనే ఉన్నాయి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ అవతరణ తరువాత తెలుగు సాహితీ రంగానికి ప్రభుత్వపరంగా సేవ చేయడానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి ఏర్పడింది. ఈ సంస్థకు మొదటినుంచి నేటివరకు డాక్టర్ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి అధ్యక్షులు. శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు దాదాపు 20 సంవత్సరాలు కార్యదర్శిగా ఉండి, ఈ సంస్థకు రూపురేఖలు దిద్దారు. ప్రస్తుతం డాక్టర్ ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి కార్యదర్శి. ఈ అకాడమీ వృత్తిపద కోశాలు, పదప్రయోగ కోశాలు వంటి పరిశోధనాత్మక గ్రంథాలు ప్రచురించి ఇంకా అనేక ప్రచురణలద్వారా కూడా ఆర్థిక పటిష్ఠతను చేకూర్చుకున్నది. తెలుగు సాహితీరంగంలో యువకులలో చైతన్యం కలిగించిన మరొక ప్రముఖ సంస్థ 'యువభారతి'. ఈ సంస్థ అభివృద్ధికి దోహదం చేసిన వారు డాక్టర్ ఇరివెంటి కృష్ణమూర్తి, డాక్టర్ జి. వి సుబ్రహ్మణ్యం. శ్రీవంగపల్లి విశ్వనాథం ఈ సంస్థకు వెన్నెముక. వేల కొలది ప్రచురణలు వెలువరించే సాహసం కూడా వీరు చేశారు. 'సుఖేలా నికేతన్' అనే సంస్థ డాక్టర్ బోయి భీమన్న స్థాపించి, అనేక స్వీయ గ్రంథాలు ఈ సంస్థ ద్వారా ప్రచురించారు.

1960 లో ప్రథమంగా అఖిల భారత తెలుగు రచయితల సభలు జరిపినపుడు, తెలుగు సాహిత్యం ఇతర రాష్ట్రాలకు, దేశాలకు వ్యాపింపజేయాలనే తలంపుతో 'విశ్వసాహితి' సంస్థ శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావు స్థాపించారు. ఈ సంస్థద్వారా 'విశ్వరచన' పత్రికే కాక, 'యూనిలిట్' అనే ఆంగ్ల త్రైమాస పత్రిక వెలువడుతున్నది. హైదరాబాదులో ఎ. జి. ఆఫీసు ఉద్యోగుల సహకారంతో 'రంజని' సంస్థ ఏర్పడింది. వీరు అనేక సాహితీ కార్యక్రమాలు, సభలు ఏర్పాటు చేయడం, విశిష్టమైన ప్రత్యేక సంచికలు ప్రచురించడం కొనసాగిస్తున్నారు. అదేవిధంగా జీవిత భీమా సంస్థలోని తెలుగు ఉద్యోగులు కూడా 'తెలుగు సాహితి' ద్వారా ప్రముఖ సాహితీ వేత్తల ఉపన్యాసాలు అనేకసార్లు నిర్వహించారు. విద్యుత్ సౌధలోని ఉద్యోగులు 'విద్యుత్ కళాభారతిగా' రూపొంది సాహిత్య కార్యక్రమాలు కూడా నిర్వహించారు. హైదరాబాదు నగరంలో నవజ్యోతి కళాసమితి, అభినవ భారతి, నవోదయం, దక్షిణాంతరీయ సాహిత్య సమితి మున్నగునవికూడా ప్రజారంగంలోకి చొచ్చుకుని సాహితీ కృషిచేశాయి. శ్రీ యం. కె. రాము దీక్షవల్ల 'రసమయి', శ్రీ తుంగతుర్తి విశ్వనాథ శాస్త్రి కృషివల్ల 'శ్రీనివాస సాహితీ సమితి' ఏర్పడి యథాశక్తి కృషి చేస్తున్నాయి. శ్రీ పి. రామచంద్రుడు, కీ. శే. కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి మున్నగు వారి సహకారంతో ప్రస్తుత ప్రధాన న్యాయమూర్తి శ్రీ అల్లాడి కుప్పుస్వామి అధ్యక్షతలో 'సుర భారతి సమితి' సంస్కృత రంగంలో విశేష కృషి సలిపినది.

ఇవి కాక ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉర్దూకు కూడా సముచిత స్థానం ఉంది కనుక, కొన్ని ఉర్దూ సంస్థలు, ఇదారే అదబియాతే, అంజుమన్ తరక్కీ కూడా సాహితీ రంగంలో కృషి చేశాయి. ఇటీవల సాహితీ రంగంలో ప్రముఖ స్థానం వహిస్తున్న యువకుల సంస్థలు మరికొన్ని ఉన్నాయి. శ్రీ మద్దాలి

రఘురాం కార్యదర్శిగా 'కిన్నెర ఆర్ట్ థియేటర్సు'. శ్రీ వంశీ రామరాజు కార్యదర్శిగా 'వంశీ ఆర్ట్స్ థియేటర్సు', శ్రీ నెమలి కంటి రామచంద్రరావు సహకారంతో ఏర్పడిన 'నవీన విజ్ఞాన సమితి', రఘుశ్రీ ప్రోత్సాహంతో పనిచేస్తున్న 'మానస ఆర్ట్స్ థియేటర్సు' పేర్కొనదగినవి. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర రాజధాని హైదరాబాదు, సికిందరాబాదు జంటనగరాలలో ఇంకా అనేక సంస్థలు యువకుల ఆధ్వర్యంలో సాహితీ రంగంలో కృషి చేస్తూ ఇతోధిక సేవచేస్తున్నాయి. ఇటీవలనే శ్రీ త్రిపురాన రాఘవదాసు ఆధ్వర్యంలో 'సాహితీ ప్రియుల సమాఖ్య' ఏర్పడింది.

భారతదేశ స్వాతంత్ర్య సముపార్జన అనంతరం సాంస్కృతిక వికాసం తెలుగుదేశంలో పెల్లుబికింది. ఆ ఉత్సాహ కారణంగా అనేక సాహితీ సంస్థలు తెలుగుదేశంలో ఆవిర్భవించాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి రాష్ట్రంలో సాగుతున్న సాహితీ కార్యక్రమాలను గమనించి కొన్ని మంచి సంస్థలను గుర్తించింది. గూడురులోని 'సంస్కృతీ సమ్మేళనం', నెల్లూరులోని 'వర్ధమాన సమాజం' సాహితీ రంగంలో కృషిచేస్తున్నాయి. శ్రీ సి. పి. రామచంద్రరావు ముఖ్య కార్యకర్తగా నెల్లూరులో 'తిక్కన సాహితీ సదస్సు' ప్రతి సంవత్సరం తిక్కన పేర ఉత్తమ రచయితలకు బహుమతులివ్వడమే కాక, తరచు సాహితీ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తోంది. శ్రీ తిక్కవరపు రామిరెడ్డి నెల్లూరులో స్థాపించిన 'కవిత్రయ జయంతి సంఘం' కవిత్రయంవారి జయంతి ఉత్సవాలను ప్రతి సంవత్సరం నిర్వహిస్తోంది. కడపలో శ్రీయుతులు మల్లెమాల వేణుగోపాలరెడ్డి, జానుమద్ది హనుమచ్ఛాస్త్రి కార్యకర్తలుగా కడపజిల్లా రచయితల సంఘం సాహితీ కార్యక్రమాలలో ఆ జిల్లా రచయితలను ఉత్తేజపరుస్తోంది. పొద్దుటూరులోని రాయలసాహిత్య పరిషత్తు శ్రీ సి. వి. సుబ్బన్న శతావధాని సహకారంతో నిర్వహింపబడుతోంది. అనంతపురం జిల్లాలోని హిందుపూర్‌లో 'శ్రీకృష్ణదేవరాయ గ్రంథమాల', 'అనంతపురం జిల్లా రచయితల సంఘం' పేర్కొనదగిన సాహితీ సంస్థలు. శ్రీ ఆశావాది ప్రకాశరావు కార్యకర్తగా అనంతపురంలో 'రాయల కళాగోష్ఠి' అనే సంస్థకూడా సాహిత్య రంగంలో కృషిచేస్తూ సభలు, సదస్సులు ఏర్పాటు చేస్తోంది. శ్రీ భారతీ సమితి గుంతకల్లులో ప్రముఖ సాహిత్య సంస్థ. కర్నూలులో 'రసజ్ఞ సమితి', 'కర్నూలు జిల్లా రచయితల సంఘం' కూడా వివిధ సాహితీ కార్యకలాపాలు నిర్వహిస్తున్న సంస్థలు. చిత్తూరులో కీ. శే. కె. సభా సహకారంతో 'సంస్కృత భాషా ప్రచారిణీ సభ' కూడా కొన్ని కార్యక్రమాలు సాహితీ రంగంలో చేయడం సర్వ విదితం. చిత్తూరులో 'సాధన కళానిలయం', శ్రీ కె. రామకృష్ణ ఆధ్వర్యంలో 'చిత్తూరు జిల్లా రచయితల సంఘం' పేర్కొన దగిన ముఖ్య సాహితీ సంస్థలు. శ్రీ సి. వి. సుబ్బన్న శతావధాని అండగా 'రాయలసీమ రచయితల రచయిత్రుల మహా సభలు' కూడా జరుగుతున్నాయి. కృష్ణాజిల్లాలోని గుడివాడలో 'కవిరాజ సాహిత్య విహార్' ప్రసిద్ధికెక్కింది. డాక్టర్ టి వేంకటేశ్వరరావు ఈ సంస్థకు మూల స్తంభం - ఇటీవలనేసంస్థ రజతోత్సవాలు కూడా నిర్వహించుకున్నది. మచిలీ పట్నంలోని 'స్పందన సాహితీ సమాఖ్య' కు శ్రీ గుత్తికొండ సుబ్బారావు ముఖ్యుడు. శ్రీబోయిన వేంకటేశ్వరరావు సహకారంతో 'ఆంధ్ర సారస్వత సమితి' మచిలీపట్నంలో కొనసాగుతున్నది. కృష్ణాజిల్లాలో మోటూరులో ఆదర్శ సంస్కృతీ సమాఖ్యకూడా సాహితీ రంగంలో కృషి చేయుచున్నది. శ్రీ అచ్యుత రామరాజు ఆధ్వర్యంలో విశాఖపట్నంలో 'విశాఖ సాహితి' కృషి గణనీయం. 'విశాఖ రచయితల సంఘం' కూడా ఆ ప్రాంతంలోని మరొక సాహితీ సంస్థ. అనకాపల్లిలో 'కవితా సమితి' సాహితీ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తోంది. శ్రీకాకుళంలో శ్రీ ఎస్. రామ గోపాలశాస్త్రి సహకారంతో శ్రీవాణి సాహిత్య పరిషత్తు, బొబ్బిలిలో మరొక సంస్థ 'విజ్ఞాన వర్ధినీ పరిషత్తు' చెప్పుకోదగిన సాహితీ సంస్థలు. ఏలూరులో 'సాహిత్యమండలి', భీమవరంలో 'రామరాజ భూషణ సాహిత్య పరిషత్తు', తాడేపల్లి గూడెంలో డాక్టర్ యస్. వి. యస్. రామారావు కృషివల్ల చైతన్యవంతమైన 'తెలుగు సాహితీ సమాఖ్య' ముఖ్య సాహితీ సంస్థలుగా పేరు పొందినవి. బాపట్లలో శ్రీ పోలాప్రగడ సత్యనారాయణమూర్తి కార్యకర్తగా 'తరుణ సాహితీ సమితి' వర్ధిల్లుతున్నది. మెదక్ జిల్లా సదాశివపేట కేంద్రంగా శ్రీ రంగకృష్ణమాచార్యులు సహకారంతో 'మెదక్ జిల్లా రచయితల సంఘం' అనేక సభలు నిర్వహించింది. సిద్దిపేటలో శ్రీ వేముగంటి నరసింహాచార్యులు కార్యకర్తగా 'సాహితీ వికాస సమితి' సాహితీ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తున్నది. నల్గొండలోని యువ 'రచయితల సమితి' పేర్కొన దగినది. దీనికి అండదండలుగా శ్రీ వెంకటయ్య ప్రోత్సాహము లభిస్తున్నది. వనపర్తిలో 'జ్యోతిర్మయి' సాహితీ సంస్థ నిర్వహణకు మూలం డాక్టర్ యస్. వి. రామారావు. శ్రీ కాలిపాక మధుసూదనరావు ముఖ్య కార్యకర్తగా 'ఖమ్మం జిల్లా రచయితల సంఘం' కూడా తన సాహితీ కార్యక్రమాలు విజయవంతంగా కొనసాగిస్తున్నది.

వరంగల్‌లో 'సాహితీ బంధు బృందం' శ్రీ పేర్వారం జగన్నాథం ఆధ్వర్యంలో కొనసాగుతున్నది. ప్రస్తుతం శ్రీ పేర్వారం జగన్నాథం, శ్రీ సురేంద్రల కృషితో 'చైతన్య సాహితి' ప్రశంసనీయంగా ఆంధ్ర భాషా వికాసానికి కృషి చేస్తున్నది.

శ్రీ కె. వీరభద్రాచారి సహకారంతో 'నిజామాబాదు జిల్లా రచయితల సంఘం,' శ్రీ సూర్యప్రకాశ్ సహకారంతో 'ఇందూరు భారతి' చెప్పుకోదగిన ప్రస్తుత సాహితీ సంస్థలు. కరీంనగర్ జిల్లాలోని కోరుట్లలో 'భారతీ సాహితీ సమితి' శ్రీ అందె వెంకటరాజం సహకారంతో నడుస్తోంది. నెల్లూరు జిల్లా, ప్రకాశం జిల్లా, కృష్ణా జిల్లా, వరంగల్ జిల్లా రచయితల సంఘాలుకూడా ఇటీవల ఏర్పడి వీలైనపుడు జిల్లా రచయితల సభలు నిర్వహిస్తోనే ఉన్నాయి. ఇలాగే రాష్ట్రం మొత్తం జిల్లాల్లో చాలా జిల్లాలు రచయితల సంఘాల ద్వారా సాహితీ సభలు నిర్వహిస్తున్నాయి. రాజమండ్రిలో 'వీరేశలింగ పురమందిరం' హైదరాబాదులో కళా సాహితి' కూడా సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తునాయి. ఈ సంఘాలన్నిటికీ సాహిత్య అకాడమి గుర్తింపు లభించటంవల్ల వీటి స్థాయిని ప్రభుత్వం కూడా పరిగణించి గుర్తించే అవకాశ లభించింది.

మార్క్సిజంలో విశ్వాసం కలిగిన కొందరు 'అభ్యుదయ రచయితల సంఘం' గా ఏర్పడి సాహితీ రంగంలో కృషి చేశారు. తరువాత 'విప్లవ రచయితల సంఘం' శ్రీ శ్రీ అధ్యక్షతన ఏర్పడింది. ఇటీవల ఇంకొక అడుగు ముందుకు వేసి యువతలో అభ్యుదయ భావన ఆలంబనంగా 'జనసాహితీ' సంస్థ కూడా సాహితీ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తోంది.

1960 లో హైదరాబాదులోని నవ్యసాహితీ సమితి అఖిల భారత తెలుగు రచయితల మహాసభలు ప్రప్రథమంగా పెద్ద స్థాయిలో హైదరాబాదులోనే నిర్వహించింది. ఈ సంస్థకు ప్రథమంలో అధ్యక్షులు కీ. శే. దామోదరం సంజీవయ్యా. ఆ తరువాత ప్రస్తుత అధ్యక్షులు ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయ ఉపాధ్యక్షులు శ్రీ ఆవుల సాంబశివరావు. ఈ సంస్థ శ్రీ పోతుకూచి సాంబశివరావు ప్రధాన కార్యదర్శిగా హైదరాబాదు, రాజమండ్రి తిరుపతి, బెంగుళూరు ప్రాంతాలలో ఇంతవరకు ఆరు అఖిల భారత తెలుగు రచయితల సభలు నిర్వహించి, ఈ వేదిక మీదే విదేశీ ప్రాంతాలలోని తెలుగు వారిని పరిచయం చేసి, ప్రపంచ తెలుగు సభలకు నాంది పలికింది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఆదరణతో 1975లో ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలలో విస్తృత రీతి సాహితీ కార్యక్రమాలు, సదస్సులుకూడా జరిగాయి. ఈ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు నిర్వహణ, విదేశీ తెలుగువారి భాషా సాహిత్య కార్యక్రమాల ప్రోత్సాహం రాష్ట్రప్రభుత్వం 1975 లో ఏర్పరచిన అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ నిర్వహిస్తున్నది. ఈ సంస్థ ప్రస్తుత అధ్యక్షులు మాజీ విద్యాశాఖామంత్రి శ్రీ మండలి వెంకటకృష్ణారావు, ప్రస్తుత డైరెక్టర్ శ్రీ మాటేటి రామప్ప. ఇది కాక హైదరాబాదు నగరంలో 'తెలుగు అకాడమి' కొంత సాహితీ పరంగానూ, పాఠ్య గ్రంథాల ప్రచురణ ద్వారానూ భాషా సాహిత్య సేవ నిర్వహిస్తున్నది.

అయితే తెలుగు దేశంలో ఇంకా అనేక ప్రాంతాలలో తెలుగు సాహితీ సంస్థలు తమ స్వశక్తితో, ప్రోత్సాహంతో నడుస్తున్నాయి. మెదక్‌జిల్లా కాడ్పల్ తాలూకా బిల్లగిరి దేవస్థానం గ్రామంలో 'నారాయణఖేడ్ సాహిత్య సమితి' సాహితీ రంగంలో కృషి చేస్తోంది. సూర్యాపేటలో 'భానుపురి సాహితీ సమితి', కావలిలో 'తిక్కన సాహితీ సంఘం', నెల్లూరు జిల్లా వెంకటగిరిలో 'శ్రీ చైతన్య క్షేత్రం', నెల్లూరులో 'సరస' సంస్థ ప్రొద్దుటూరులో శ్రీ రాజన్న కవి నిర్వహణలో 'యువ కవితా సమితి' ప్రముఖ సాహితీ సంస్థలుగా పరిగణించబడక పోయినా ఇతోధిక సాహితీ సేవ చేస్తున్నవి. ప్రొద్దుటూరులో 'నవ్యసాహితీ సమితి', కడప జిల్లాలోని కోకటంలో 'అల్లసాని పెద్దన సాహిత్య పీఠం', ప్రొద్దుటూరులో 'రాయల సాహిత్య పరిషత్తు', అనంతపూర్ జిల్లాలోని 'బుక్కరాయ సముద్రం' లో 'అవ్వారి నారాయణ గ్రంథమాల', గుంతకల్లుకో 'తెలుగు భాషాసమితి' సంస్థలు కూడా సాహిత్య కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తున్నాయి

విజయవాడ 'శ్రీ దుర్గా సంఘ సేవా సమాజం', సూజి వీడులో శ్రీ ఎర్రోజు మాధవాచార్యుల సహకారంతో నడుస్తున్న 'సుధర్మ' సాహితీ సంస్థ, కాకినాడలోని 'ఇందిరా ఎడ్యుకేషన్ సొసైటీ', అమలాపురంలో 'సంస్కృతీ సమాఖ్య' కూడా కొంతకృషిచేసి సాహితీ రంగంలో తమ ఉనికి నిలుపుకున్న సంస్థలు.

అయితే రచయితలు తమ ప్రచురణలు వెలువరించడం కష్టసాధ్యం కావడంతో, సహకార సంఘాలు కూడా నిర్వహించాలని తెలుగు దేశంలో కొంత ప్రయత్నంచేశారు. హైదరాబాదులో 'ఆంధ్రప్రదేశ్ రచయితల సహకార సంఘం'

శ్రీ ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం ఆధ్వర్యంలో కొంతకాలం సాగి, ఒక ముద్రణాలయం కూడా ఏర్పాటు చేసి, అనివార్య కారణాల వల్ల మూతపడింది. నెల్లూరులో 'నెల్లూరు జిల్లా రచయితల సహకార సంఘం' ఏర్పడి కొద్దిగాకృషి సలుపుతున్నది. చిత్తూరులో 'జిల్లా రచయితల సహకార ప్రచురణ సంఘం' ఏర్పడి కొన్ని మంచి ప్రచురణలు వెలికి తెచ్చింది. శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం సహకారంతో నూతలపాటి గంగాధరం స్మారక బహుమతుల పథకం కూడా నిర్వహిస్తోంది. గుంటూరులో కూడా 'గుంటూరు రచయితల సహకార సంఘం' ఏర్పడినది. అయితే ఈ రచయితల సహకార సంఘాలు ఎందువల్లనో కేరళలోని సహకార సంఘంలా ప్రసిద్ధికి వచ్చి గణనీయమైన కృషి జరుపలేకపోతున్నాయి.

ఇటీవల యువ రచయితలు కూడా చిన్న తరహా సాహితీ సంస్థలు ఏర్పరుచుకుంటున్నారు. చిన్నస్థాయిలో ప్రారంభమైనా క్రమంగా పెద్ద స్థాయిలో కార్యక్రమాలు చేపడుతున్నారు. విజయవాడలోని 'సంస్కృతి సమాఖ్య' ఇటీవల యువకవుల మహాసభలు నిర్వహించింది. రాజమండ్రిలోని 'సాహిత్య గౌతమి' శ్రీ పోతుకూచి సూర్యనారాయణమూర్తి అధ్యక్షతలో సాహితీ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తున్నది. నిర్మల్‌లో శ్రీ టి. యల్. యన్. స్వామి అధ్యక్షతలో సాహితీ సంస్థ స్థానిక రచయితలకు నిలయంగా భావిస్తున్నది. అచ్చటచ్చట సాహితీ సంస్థలుగా కాకపోయినా, సాహితీ గ్రంథాలను ముద్రిస్తూ గ్రంథ ప్రచురణ కార్యక్రమానికి ప్రాధాన్యత ఇస్తున్న సంస్థలుకూడా ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లో ఉన్నాయి. పుస్తక విక్రేతలతో వీరికి పూర్తి పోలికలుండకపోవడానికి కారణం వీరు ముద్రిత గ్రంథాలుఆధారంగా సభలు కూడా నిర్వహించడమే. తెలుగు దేశంలో కొన్ని ప్రచార గ్రంథాలయాలు సాహితీ కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తున్నవి. హైదరాబాదులో, శ్రీ యం. యల్. నరసింహారావు ప్రస్తుత కార్యదర్శిగా 'శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషా నిలయం', ఇంకా 'నవ్యకళాసాగర్', 'ఆంధ్ర ప్రదేశ్ యువరచయితల సంఘం' విజయవాడలో 'శ్రీ హనుమంతరాయ గ్రంథాలయం', అనకాపల్లిలో 'శారద గ్రంథాలయం' ఇటువంటి సాహితీ కార్యక్రమాలకు పేరు పొందినవి.

తెలుగుదేశంలో సాహితీ సంస్థలు అన్ని కూడా రిజిష్టరు కాలేదు. రిజిష్టర్డు అయిన వాటికి సాహిత్య అకాడమి గుర్తింపు లభించింది. రిజిష్టర్డు కాకపోయినా కొన్ని సాహితీ సంస్థలు చక్కటి సేవచేస్తున్నాయి. రచయితల సమావేశాలు వీటి ముఖ్య ఆశయం. అయినా ఏ సాహితీ సంస్థ అయినా ఎవరో ఒక్కరిద్దరి మీద ఆధారపడి, ఆర్థికంగా, సాహితీపరంగా, వారి సహాయంతోనే నడుస్తున్నవి. రాష్ట్రప్రభుత్వం అందించే ఆర్థిక సహాయం ఈ సంస్థలకు సాధారణంగా చాలా తక్కువ. అయినా ప్రజల సహకారంతోనే ఎన్నో సాహితీ సంస్థలు నిర్వహింపబడుతున్నాయి. అయితే అన్ని ఉటంకించడం సాధ్యం కాదు.

తెలుగు దేశంలో ఆధునిక యుగంలో వచన కవిత, వచన రచన ప్రభావం పెరిగాక రచయితలు కూడా వేల సంఖ్యలో ఉద్భవిస్తున్నారు. అందువల్ల వాడవాడలా సాహితీ సంస్థలు ఇకముందు ఉద్భవించినా ఆశ్చర్యపడనక్కర్లేదు, సంతోషించవలసిందికూడా. అయితే రచయిత తన సంకుచిత ఆలోచనా పరిధి దాటి, సమాజ శ్రేయస్సు దృష్ట్యా సంఘంలో ఇమడాలి. అప్పుడే సాహితీ సంస్థలు ఒక నిర్దుష్ట రూపకల్పన, లక్ష్యసాధన పొందగలవు.

దేశభాష - తెలుగు

తెలుగదేల యన్న, దేశంబు తెలుగు - ఏను
తెలుగు వల్లభుండ, తెలుగొకండ,
ఎల్ల నృపులు గొలువ నెఱుగవే బాసాడి
దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు

తెలుగు వనిత

మాలతీ చందూర్

ఏదేశపు సంస్కృతి అయినా, ఏ జాతి ఆచార వ్యవహారాలయినా స్త్రీలవలన నిలబడుతాయి. పురుషుడు యవ్వనంలో లాలసతోనూ, మధ్య వయసులో సంపాదన కుటుంబ పోషణతోనూ సతమతమయి, లౌకిక ప్రపంచంలో పడి కొట్టుమిట్టాడుతూ, తనజాతి వునికి, తన సంస్కృతి వంటి వాటి వైపులకి పోడు. ధనార్జనలో, కుటుంబ పోషణలో తల మునకలయిపోతుంటాడు. గృహబాధ్యతలనుంచి కొంత విముక్తి లభించేసరికి జరాభారం - అనారోగ్యం ఇది సాధారణంగా - సగటు గృహస్థుని జీవిత చరిత్ర.

అయితే స్త్రీల విషయం అల్లాకాదు. అతిబాల్యంనుంచీ, స్త్రీలకి ఆచారాలూ, పండుగలూ వంటి మన సంస్కృతికి పట్టుకొమ్మలయిన - విధులూ కార్యాలూ నేర్పుతూవుంటారు. బాల్యంలో పండుగలూ, వివాహమయాక నోములూ వ్రతాలూ, మధ్య మధ్య శుభ కార్యాలూ, అశుభకార్యాలూ యివన్నీ గృహిణి జీవితంలో ఒక భాగమయిపోతాయి. ఇవన్నీ ఆమె బాధ్యతలూ. ఈ బాధ్యతలలో కొన్ని కేవలం లౌకిక పరమయినవి, మరి కొన్ని మన సంస్కృతిని నిలబెట్టేవి.

అన్ని ప్రాంతాల గృహిణికి మల్లేనే మన తెలుగు దేశపు యిల్లాలికి కూడా కొన్ని బాధ్యతలూ - విధులూ వున్నాయి. మన ఆంధ్రదేశం సస్యశ్యామలమయింది. కృష్ణా, గోదావరి వంటి జీవనదులూ, తుంగభద్ర, నాగావళి వంటి ఉపనదులూ నిరంతరం ప్రవహిస్తూ ఈ ఆంధ్రదేశాన్ని అన్నపూర్ణను చేస్తున్నాయి. అటు బరంపురంనుంచి యిటు మద్రాసుదాకా - కోస్తా ప్రాంతాలు పచ్చని చేలతో, పంట భూములతో సుసంపన్నంగా వుంటాయి. ఇటువంటి సుసంపన్నమయిన ప్రాంతాలకి చెందిన తెలుగు వనిత ఎలా వుంటుంది ? ఈమె బాధ్యతలు ఏమిటి ? ఈమె నిత్యకృతం ఎలావుంటుంది ? అని ఎవరేనా ప్రశ్నిస్తే - తెలుగు యిల్లాలికి - ఆర్థికమైన బాధలు వుండొచ్చు గాని - అన్నానికి లోటు వుండదు అని బదులు చెప్పాల్సి వస్తుంది.

ఈ ప్రాంతాల, అంటే ఆంధ్రప్రాంతాల గృహిణికి, డొక్కా సీతమ్మగారు ఒక ఆదర్శం. ఇది వుత్త పేరు కాదు. అతిథి అభ్యాగతులపట్ల డొక్కా సీతమ్మగారు కనబరిచిన ఆదరం, అన్నార్తులకి ఆమె యిచ్చిన చేయూత, ప్రతి బాలికకు తల్లి తండ్రులు చెపుతూవుంటారు. ఆ సీతమ్మగారి పేరు ఆంధ్ర వనితల హృదయాల్లో జీర్ణించుకు పోయింది. అందుకని గుప్పెడు బియ్యం వెయ్యటం అన్నది నిత్యకృత్యంలో ఒక భాగం చాలా చోట్ల - ఇప్పుడూ పల్లె ప్రాంతాల యీ ఆచారం వుంది.

పగటి పూట బియ్యం ఉపాదానంగా ముష్టిగా వేయ్యటం, రాత్రి పూట 'మాధవ కబళం' యివి నిత్యకృత్యంలో ఒక భాగం. ఇది మన ఆంధ్ర సంస్కృతిలో యిమిడి పోయిన ఒక అచారం. ఈనాడు బియ్యం ధర పెరిగి పోయింది. అయితే ఆంధ్ర వనితలో ఆ దాతృత్యపు అంశ మాసిపోలేదు. బిచ్చగాళ్లకి, అంగవికలులకి, అయిదు పైసలు, పది పైసలు దానం యిచ్చేది ఎక్కువ భాగం స్త్రీలే. ఈ దాతృత్వం అన్నది తెలుగు స్త్రీలో వున్నంతగా మరి ఏ యితర ప్రాంతాలా లేదేమో !

అతిగా దానం చేయలేకపోవచ్చు. కాని, తమకున్న దానిలో-ఏ కొద్దిపాటో, ఆ క్షణాన ఆర్తులకి దానం యివ్వగల స్పందన తెనుగు యిల్లాలిలో నిబిడీకృత మయింది. తెలుగుదేశం అంటే బెజవాడ, విశాఖ, గుంటూరు వంటి పట్నాలకి మాత్రమే పరిమితమై లేదు. ఎక్కువ భాగం పల్లెటూరూ పట్నమూగాని ఒక మాదిరి వూళ్లలో నివశిస్తున్నారు. పరిశ్రమలకంటే వ్యవసాయమూ, పాడి పశువులూ పైన మన జనాభా ఆధారపడి వున్నారు.

వేష భాషలు ఆధునికమయ్యాయి. అవికూడా అత్యాధునికం కాదు. జీన్సు, బాబ్డ్‌హెయిర్సు ఎక్కడా కనిపించటం లేదు. ఆడపిల్లలు పరికిణీ వోణీలు చీరెలూలోనే వున్నారు. పెండ్లయిన స్త్రీలు స్లీవ్‌లెస్ వేసుకోవడంలేదు. దీనినిబట్టి చూస్తే సగటు గృహిణి, సగటు తెలుగు వనిత, సంప్రదాయాన్నీ, కట్టుబాట్లనీ ఛేదించలేదు, విస్మరించడంలేదు అని తెలుస్తున్నది. ఆంధ్రలో ఏ ప్రాంతాలకి వెళ్లినా ఇటు రాయలసీమ కానీండీ, అటు తెలంగాణా సర్కారులూ కానీండీ, ఆంధ్రదేశపు పల్లెల్లో, ఒక మాదిరి పట్నాల్లో ఎక్కడ చూసినా తెలుగు సంప్రదాయానికి చిహ్నమైన, వీధి వాకిళ్లలో ముగ్గులూ గుమ్మాలకి పూసిన పసుపు కుంకుమలూ కానవస్తాయి. అట్లాగే పండుగలు కూడాను. ప్రతి పండుగనూ క్రమం తప్పకుండా జరుపుకునే కుటుంబాలు కానవస్తాయి. వీటన్నిటితోపాటు ఉన్నత విద్యా, సినిమాల ప్రభావమూ కూడా కనిపించవచ్చు. అయితే యీ విద్య గాని, సినిమాల ప్రభావం గాని తెలుగు వనితని, తెలుగు గృహిణిని ఆమె సహజత్వం నుంచి మార్చలేదు. విప్లవ వనితగానూ చేయలేదు. ఉన్నత విద్యా, సినిమాలు - యీ రెండూ ఆమె వేషభాషలని మార్చాయేగాని, అంతర్యాన్ని ఆ అంతర్యంలో దాగివున్న సంప్రదాయాన్ని యథాతథంగానే వుంచాయి.

సుస్థిరంగా పాతుకు పోయిన మన సంప్రదాయాలు, కట్టుబాట్లు, ఆచారాలు తెలుగు స్త్రీని పరిపాలిస్తున్నాయి. ఆమె జీవిత క్రమాన్ని తీర్చి దిద్దుతున్నాయి. అయితే యిలా కేవలం సంప్రదాయానికి తలవొగ్గి బానిసలాగా - తెలుగు యిల్లాలు జీవితం వెళ్లబుచ్చటం-మంచిదా ? ఈ స్త్రీల దృక్పథంలో అభ్యుదయం ఎప్పుడు కలుగుతుంది అన్న ప్రశ్నలు వస్తుంటాయి.

సగటు మనిషికి కావలసింది. కడుపు నిండా తిండీ, వంటి నిండా బట్టా, తలదాచుకునేందుకు నీడ. ఇవి ప్రతి మనిషికీ కావలసిన కనీసావసరాలు. ఆంధ్రలో యీ మూడూ చాలాచోట్ల సమస్యకాదు. మధ్య తరగతిలో పెళ్లిళ్లూ, వుద్యోగాలు కట్నాలు, యివి సమస్యలు. ఈ సమస్యలగురించి పత్రికల్లో చర్చలు జరుగుతున్నాయే తప్ప - కార్యరూపంలో ఎటువంటి సంస్కరణా రావటం లేదు. ఎక్కడో - ఏ ఒక రిద్దరో తప్ప సంప్రదాయపు తాళ్ళని ఛేదించుకుని రావటం లేదు. అందువల్ల ఆంధ్రదేశంలో ఇల్లాలు ఎలా వుంటుంది అని ప్రశ్నించుకున్నపుడు విద్యావతి అయినా, సామాన్యమైన చదువు కలదయినా, సంప్రదాయపు కట్టు బాట్లకి లోబడి, పండగలూ - పబ్బాలూ వీటిని అనుసరిస్తూ దైనందిన జీవితం గడుపుతూ వుంటుంది - అని చెప్పుకోవాలి.

సాంస్కృతికంగా ఆంధ్రదేశంలో లలిత కళలకు పెద్ద ప్రోత్సాహం లేదు. అందునా స్త్రీలకి అసలు ప్రోత్సాహం లేదు. అందుచే తనే ఆంధ్రదేశం నుంచి ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి వహించగల కళాకారిణులు రాలేదు. ఎక్కడైతే లలిత కళలకు తగినంత ప్రోత్సాహం వుండదో — అక్కడ సగటు స్త్రీలకి వ్యక్తిత్వాన్ని నిరూపించుకునే అవకాశం వుండదు. ఆ అవకాశం లేనపుడు సామాన్య స్త్రీలు నిత్యచైతన్యానికి - పండుగలు, నోములు వ్రతాలూ వంటి సంప్రదాయ సిద్ధమైన వేడుకలలో మునిగి తేలటం తప్ప, వేరు మార్గం కనిపించదు. అయితే యీ సంప్రదాయ పరమైన ఆచార వ్యవహారాల్లో కూడా కొంత మంచి వుంది. తమ కున్న దానిలో పదోవంతో పాతికవంతో అయినా యితరులకి పెట్టడం. దాతృత్వం అనవచ్చు, పేరంటం అనవచ్చు, నోములూ వ్రతాలూ అనవచ్చు, ఏ పేరు పెట్టి పిలిచినా — వచ్చిన వాళ్ళకి ఏ కొద్ది పాటో యివ్వగల హృదయ వైశాల్యం, తెలుగు యిల్లాలిలో పుష్కలంగా వుంది. అందుకనే ఆంధ్రదేశానికి అన్నపూర్ణ అనే పేరు సార్థకమయింది. *

అధికార భాష-తెలుగు

వందేమాతరం రామచంద్రరావు

తెలుగువారు త్రిలింగ క్షేత్రాల మధ్యవున్న ప్రాంతంలోనే కాక ఆసేతు శీతనగం వరకు వ్యాప్తమై వున్న సువిశాల భారతదేశంలో అన్నిచోట్లా నివసిస్తున్నారు. అంతేకాదు, ఎక్కడెక్కడో మహా సముద్రాలకు ఆవల ప్రపంచం నలుమూలలా వారు ఈనాడు వివిధ వ్యాపకాలలో వున్నారు. ఆ యా రంగాలలో త్రికరణశుద్ధిగా కృషిచేసి తెలుగు బావుటాను ఉవ్వెత్తున ఎగురవేస్తున్నారు.

ఎక్కడవున్నా తాము తెలుగువారమని సగర్వంగా చాటుకుంటారు. తెలుగు భాషను, తెలుగు సంస్కృతిని పరిరక్షించుకొంటూ మాతృదేశంపట్ల తమ ప్రగాఢమైన అభిమానాన్ని నిరూపిస్తున్నారు. ఆంధ్రులలోని ఒక వైలక్షణ్యం అన్ని దేశాలవారిని ముగ్ధులను చేస్తుంది. అదేమంటే వారు ఎక్కడ వుంటున్నారో ఆ భాషను నేర్చుకుని, అక్కడి ప్రజా జీవనంలో కలిసిపోగలుగుతారు. అంటే తమ ప్రత్యేకతను నిలుపుకుంటూ ఆ ప్రాంతపు జీవన స్రవంతిలో ఒక భాగం కాగలుగుతున్నారు.

వారికి ఆంధ్రాభిమానం మెండు. 'తెలుగు' అన్న శబ్దం వారి మనస్సులను ఆనందతుందిలం చేస్తుంది. ప్రపంచ దేశాలలో వుంటున్న ఈ సోదరులు ఆయా ప్రాంతాలలో ప్రజల భాష పరిపాలన భాషగా ప్రతిపత్తి పొందడం చూసి తమ రాష్ట్రంలో తెలుగు ఈ రంగంలో ఎటువంటి స్థానం వహిస్తున్నదో తెలుసుకోవాలన్న కుతూహలం వుండడం సహజం. నిజమే! "దేశ భాషలందు తెలుగు లెస్స'' అన్న ప్రశంస మాత్రమే కాక 'తూర్పు ఖండపు ఇటాలియను' భాషగా ప్రాచ్యదేశాల ప్రశంసలందుకున్న మధురమైన భాష ఇది. అజంత భాష. జె. బి. ఎస్. హాల్డేన్ చెప్పినట్లు దేశంలో శాస్త్ర బోధనకు సహితం ఇంతటి ఆనుకూల్యత మరో భారతీయ భాషకు లేదనడం యధార్థం. హోంఫీల్డ్ మెక్లాయిడ్ దీనిని బలపరుస్తూ తెలుగు ఉత్తర దక్షిణ భారతాలను ఏకసూత్ర బద్ధంచేసే అనుసంధాన భాషగా అభివర్ణించారు.

శాతవాహనులనుంచి సుదీర్ఘమైన సాంస్కృతిక చరిత్ర గల ఆంధ్రరాజ వంశాలలో విష్ణుకుండినులు పరిపాలనలో తెలుగుకు కొంత స్థానమిచ్చినట్లు చరిత్రకారులు భావిస్తున్నారు. చిక్కుళ్ళ శాసనానికి తోడు ఇటీవల కీసరగుట్టలో వెలువడిన నాణాలు, ముద్రికలు దీనికి ఆధారంగా వున్నాయి. అక్కడ త్రవ్వకాలలో క్రొత్తక్రొత్త సంగతులు బయల్పడుతున్నాయి. అవి తెలుగు వైభవ చరిత్రపై క్రొత్త వెలుగులు ప్రసరింపజేయగలవు.

విష్ణుకుండినుల తరువాత వివిధ రాజవంశాలు తెలుగును రాజభాషగా చేసుకుని సమాదరించాయి. విదేశీయుల ఏలుబడి సాగిన కాలంలో దేశభాషలకు పాలనలో స్థానం తగ్గింది. బ్రిటీషు పాలకులు అన్ని రంగాలలోను ఇంగ్లీషుకు అగ్రస్థానం యిచ్చారు. దేశపాలనలో భారతీయ భాషలకు స్థానం లేకుండా పోయింది. దేశమంతటికీ అధికారభాష ఆంగ్లమయింది.

అనేక దశాబ్దాలపాటు స్వాతంత్ర్య మహా సమరం మన దేశంలో తీవ్రంగా సాగింది. తత్ఫలితంగా దాస్య శృంఖలాలు పటాపంచలయ్యాయి. ఆంగ్లేయులు భారతదేశాన్ని విడిచి వెళ్ళి పోయారు. అభ్యుదయ పథంలో పురోగమించేందుకు జాతిని వెంటనే సమాయత్తపరచాం. దేశ సర్వసత్తాక ప్రతిపత్తికి చిహ్నంగా భాసిల్లే పతాకాన్ని రూపొందించుకున్నాం. మన జాతీయ పతాక యీనాడు వినువీధిలో సమున్నతంగా ఎగురు తున్నది.

1949 నవంబరు 26 వ తేదీన రాజ్యాంగ సభలో భారత రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించి దానికి శాసన రూపమిచ్చి స్వీక రించుకున్నాం.

భారత రాజ్యాంగంలో 22 భాగాలున్నాయి. 17 వ భాగం భాషా సమస్యకు సంబంధించినట్టిది. ఇందులో 4 అధ్యా యాలు వున్నాయి. వీటిలో ప్రత్యేకించి భాషాపరమైన నిబంధ నలు పొందుపరచడం జరిగింది.

345 వ పరిచ్ఛేదం రాష్ట్ర అధికార భాషల గురించి నిబంధిస్తున్నది. దీని ప్రకారం ఒక రాష్ట్ర శాసన మండలి ఒక రాష్ట్రమందు వాడుకలోవున్న ఏదైనా ఒక భాషను లేదా యింకా ఎక్కువ భాషలనుగాని, హిందీగాని ఆ రాష్ట్ర అధికార కార్యా లన్నింటికి లేదా వాటిలో కొన్నింటికి ఉపయోగించదగిన భాష లేదా భాషలుగా స్వీకరించవచ్చును.

1956 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ఏర్పడింది. అటు మద్రాసు రాష్ట్రంలోను ఇటు హైద్రాబాదు రాష్ట్రంలోను తెలుగు మాట్లాడే ప్రాంతాలు ఒకటిగా కలిశాయి. తెలుగు ప్రజలు చిరకాలం కలలుగన్న విశాలాంధ్ర ఆవిర్భవించింది.

తెలుగుకు పరిపాలనలో సముచిత స్థానం కల్పించాలనే కృషి 1966 లో ఆంధ్రప్రదేశ్ అధికారభాషా చట్టం రూపంలో ఫలించింది.

ఈ చట్టంలోని 2 వ విభాగం తెలుగును రాష్ట్ర అధికార భాషగా ప్రకటిస్తున్నది. అన్ని స్థాయిలకు తెలుగును దశల వారీగా విస్తరింపజేయాలన్నది ప్రభుత్వ సంకల్పం. దీనిని పురస్కరించుకొని ప్రభుత్వం తెలుగును వివిధ స్థాయిలకు విస్తరింపజేస్తూ ఆదేశాలు జారీ చేస్తున్నది. 1974 లో తాలూకా స్థాయికి, 1976 లో జిల్లా స్థాయికి, 1979 లో శాఖాధిపతుల స్థాయికి తెలుగు విస్తరింపచేయబడింది. సచివాలయంలోని సాధారణ పరిపాలనశాఖ అధికారభాషా విభాగంనుంచి శాఖాధి పతులు, అంతకు క్రింది స్థాయి కార్యాలయాలన్నింటితోను, ప్రజలతోను జరిపే ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలకు తెలుగును ఉపయో గించాలని కూడా ప్రభుత్వం ఉత్తరువులు జారీ చేసింది.

అధికార భాషగా తెలుగు అమలు గురించి ఎప్పటి కప్పుడు సమీక్షించేందుకు వీలుగా జిల్లా స్థాయిలో ప్రభుత్వం సమీక్షా సంఘాలను నియమించింది. జిల్లా స్థాయిలో పనిచేసే ఈ సమీక్షా సంఘానికి జిల్లా కలెక్టరు అధ్యక్షులుగా వుంటారు. కలెక్టరు ఆంతరంగిక సహాయకుడు దీనికి కార్యదర్శి. ఈయనే భాషాధికారిగాకూడా వ్యవహరిస్తారు. ఈ సమీక్షా సంఘం ప్రతి నెల సమావేశమవుతుంది. వరుసగా రెండు సమావేశాలు తాలూకా కేంద్రాలలోను, మూడవ సమావేశం జిల్లా కేంద్రం లోను జరుగుతాయి.

అధికారభాషా చట్టం నిబంధనల ప్రకారం 1974 లో అధికారభాషా కమిషను ఏర్పాటయింది. దీనిలో అధ్యక్షులు, నలుగురు సభ్యులు వున్నారు. సాధారణ పరిపాలన శాఖలో అధికారభాషా వ్యవహారాలు చూసే ప్రత్యేక అధికారి ఈ కమిష నుకు పదవీరీత్యా కార్యదర్శిగా వుంటారు.

ఈ కమిషను రాష్ట్రంలో అధికార కార్యాల నిమిత్తం తెలుగు వాడుక చేయడంలో జరిగిన ప్రగతి సమీక్షించి ఈ క్రింది విషయాలకు సంబంధించి ప్రభుత్వానికి సిఫారసు చేయ వలసి వున్నది :

1. రాష్ట్రంలోని అధికార కార్యాల నిమిత్తం తెలుగును క్రమాధికంగా వాడుకలోనికి తీసుకురావడం.

2. రాష్ట్రంలోని అన్ని లేక ఏవైన అధికార కార్యాల నిమిత్తమై ఇంగ్లీషు ఉపయోగంపై నిర్బంధాలు.

3. దిగువ తెల్పిన అంశాలు.

(1) జిల్లా, రాష్ట్ర స్థాయిలందు క్రమాధికంగా తెలు గును అమలుపరిచే నిమిత్తం తగినంత మంది తెలుగు టైపిస్టులకు శిక్షణ యివ్వడం.

(2) ప్రభుత్వ కార్యాలయాలలో ఉపయోగించే నిమిత్తం తగినన్ని తెలుగు టైపురైటర్లు సేకరించడం.

(3) న్యాయస్థానాలలో కూడా అధికార భాషను అమలు పరచే నిమిత్తం అవసరమైన శాసనాలను అనువాదం చేయడం.

(4) తెలుగులో వివరణలు, ముసాయిదాలు వ్రాయడంలో తెలుగురాని ఉద్యోగులకు శిక్షణ యివ్వడం.

(5) ప్రభుత్వ ముద్రణాలయంలో లినో టైపు యంత్రాలను నెలకొల్పడం.

కమిషను జిల్లాలలో కార్యాలయాలు సందర్శించి తెలుగు వాడుకను గురించి పరిశీలిస్తుంది. అధికారులతో చర్చలు జరుపుతుంది. కమిషను 1975 లో మధ్యకాలిక నివేదికను ప్రభుత్వానికి సమర్పించింది. ప్రభుత్వం ఈ కమిషనును 1976 లోను పునర్నిర్మాణం చేసింది. ప్రస్తుతం శ్రీ వందేమాతరం రామచంద్రరావు అధ్యక్షులుగావున్న కమిషనులో డా॥ దాశరథి, శ్రీ ఎస్. టి. పి. వి. కూర్మాచార్యులు, శ్రీ ఎస్. వి భుజంగరాయ శర్మ, శ్రీ తుర్లపాటి కుటుంబరావు సభ్యులుగా వున్నారు.

న్యాయశాఖ, కేంద్ర, రాష్ట్ర శాసనాల అధికారిక తెలుగు పాఠాలను తయారు చేస్తున్నది. వివిధ శాఖల్లో ఉపయోగిస్తున్న నమూనాల తెలుగు అనువాదాలు కూడా తయారవుతున్నాయి. నియమ సంపుటాలు, సంహితలు మున్నగువాటిని తెలుగులోకి అనువదించే నిమిత్తం ఒక ప్రత్యేక విభాగం ఏర్పాటయింది.

ఆంగ్ల ప్రబంధములకు తెలుగు సమానార్థకాలతో ఒక పుస్తకం, ముసాయిదా లేఖలతో ఒక పుస్తకం ముద్రించి ప్రభుత్వం అన్ని కార్యాలయాలకు అందజేసింది. దాదాపు 30,000 పదాలుగల 'పారిభాషిక పదకోశం' ముద్రించి ఇది వరకు ప్రభుత్వం అన్ని కార్యాలయాలకు పంపింది. అధికార కమిషను పరిశీలించిన వివిధ పదకోశాలను ప్రభుత్వం ప్రచురిస్తున్నది. ఇంతవరకు 29 శాఖల పదకోశాలు పూర్తి అయ్యాయి.

తెలుగు టైపురైటర్లకు ప్రామాణికమైన కీ బోర్డును ప్రభుత్వం రూపొందించింది. ప్రభుత్వ ముద్రణాలయంలోని తెలుగు పరిశోధనా విభాగం రూపొందించిన అక్షర స్వరూపాలకు అనుగుణంగా ఆయా సంస్థలు తెలుగు టైపురైటర్లను ఉత్పత్తి చేస్తున్నాయి.

ప్రభుత్వ కార్యాలయాలలో పనిచేస్తున్న ఇంగ్లీషు టైపిస్టులకు జిల్లా కేంద్రాలలో తెలుగు టైపురైటింగులో శిక్షణ యిచ్చే కార్యక్రమం క్రింద 6,000 మందికి పైగా టైపు రైటింగులో శిక్షణ పొందారు. తెలుగు టైపురైటింగు శిక్షణ మాదిరిగానే తెలుగు సంక్షిప్త లిపిలో కూడా శిక్షణ తరగతులు నిర్వహించే ప్రతిపాదన ప్రభుత్వ పరిశీలనలో వున్నది.

తెలుగురాని ప్రభుత్వోద్యోగులకు తెలుగులో శిక్షణ యిచ్చేందుకు ప్రభుత్వం పాఠ్య ప్రణాళికను రూపొందించింది. ఈ శిక్షణ కార్యక్రమం త్వరలోనే ప్రారంభం కానున్నది.

ముద్రణ కార్యక్రమాన్ని శీఘ్రతరం చేయడానికి లైనో కంపోజింగ్ పద్ధతి ఎంతో దోహదం చేస్తుంది. తెలుగు లైనో యంత్రం విషయంలో ప్రత్యేకంగా కృషిచేసేందుకు ప్రభుత్వ ముద్రణాలయంలో ఏర్పాటైన పరిశోధనా విభాగం తెలుగు లైనో కంపోజింగు యంత్రానికి వర్తించే కీ బోర్డును రూపొందించింది. 272 అక్షరాలున్న ఈ కీ బోర్డును ప్రభుత్వం ఆమోదించింది. ముద్రణాలయానికి ఇదివరకే 8 లైనో టైపు యంత్రాలు అందాయి. తెలుగు అక్షరాలకు సంబంధించిన మూసలను ఇంగ్లండులోని లైనో టైపు సంస్థవారు తయారు చేశారు. అవి ఇటీవల ప్రభుత్వ ముద్రణాలయానికి అందాయి.

హైకోర్టులోను, క్రింది కోర్టులోను ఇంగ్లీషు వాడుకలో వున్నది. అయితే క్రిమినలు వ్యవహారాలు చూసే న్యాయస్థానాల్లో భాషకు సంబంధించిన నిబంధనలు క్రిమినలు ప్రొసీజరు కోడు 265, 272 విభాగాలలో వున్నాయి. అదే విధంగా సివిల్ వ్యవహారాలు చూసే న్యాయస్థానాలలో ఉపయోగించే భాషకు సంబంధించిన నిబంధనలు సివిల్ ప్రొసీజరు కోడులోని 137, 138 విభాగాలలో వున్నాయి. ఈ నిబంధనల ప్రకారం క్రింది న్యాయస్థానాలలో అర్జీలు, అఫిడవిట్లు మొదలైన వాటిని తెలుగులో దాఖలు చేసుకోవచ్చును. అదే విధంగా సాక్ష్యాలు, వాద ప్రతివాదాలు మున్నగునవికూడా తెలుగులో జరిపేందుకు వీలున్నది. సమన్లు, నోటీసులు, వారంట్లు మున్నగునవికూడా తెలుగులో జారీ అవుతున్నాయి. ప్రయోగాత్మకంగా కృష్ణ, కర్నూలు, నిజామాబాదు జిల్లాలలో న్యాయస్థాన భాషగా తెలుగు ప్రవేశ పెట్టేందుకు ప్రభుత్వం తగు చర్యలు తీసుకొంటున్నది.

ప్రజలు తాము అనునిత్యం మాట్లాడుకునే భాషలో ప్రభుత్వ వ్యవహారాలు జరగడంపట్ల హర్షం ప్రకటిస్తున్నారు. తమ తెలుగు భాషలో తమకు ఉత్తరువులు, లేఖలు అందు

తున్నందుకు వారెంతో ఆనందిస్తున్నారు. ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రజల భాషలో పరిపాలన సాగడం ముదావహం కదా !

పరిపాలనలో తెలుగు అనతి కాలంలోనే పూర్తిస్థానాన్ని పొందగలదు. ఒకనాడు పాలనా భాషగా వహించిన మహోజ్జ్వల స్థానాన్ని తిరిగి తెలుగు పొందగలదనడం ప్రపంచం నలుమూలలావున్న తెలుగు సోదరులకు అత్యంతానంద దాయకమని వేరుగా చెప్పనవసరం లేదు.

ఈ సందర్భంలో ఒక అంశాన్ని గమనించవలసి వుంటుంది. అధికారభాషా చట్టం కొన్ని అధికారపరమైన అంశాలలో, ప్రాంతాలలో తెలుగుకు అదనంగా రాష్ట్రంలోని అల్పసంఖ్యాక భాషా వర్గాలవారు మాట్లాడే భాషలను ఉపయోగించేందుకు అవకాశం కల్పిస్తున్నది. వాస్తవానికి మన దేశంలో మాట్లాడే భాషలకు అన్ని విధాలా రక్షణ కలుగచేసేందుకు ప్రయత్నించడం అన్నది మన రాజ్యాంగంలోని ఒక విశేషం. 350 వ పరిచ్ఛేదం ప్రకారం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి లేదా రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి చెందిన ఎవరయినా అధికారికిగాని, అధికార వర్గానికిగాని సందర్భానుసారంగా సమాఖ్యలో లేదా రాష్ట్రంలో వాడుకలోవున్న ఏ భాషలోనయినా విన్నపం సమర్పించుకునేందుకు ప్రతి వ్యక్తికి హక్కు వున్నది. అల్పసంఖ్యాక భాషా వర్గాలవారి పిల్లలకు ప్రాథమిక దశలో మాతృభాషలో విద్యాబోధన తగిన సౌకర్యాలు కలుగచేసే విషయంలో 350-ఎ పరిచ్ఛేదం నిబంధిస్తున్నది. రాజ్యాంగం క్రింద అల్పసంఖ్యాక భాషా వర్గాల వారికి సమకూర్చిన రక్షణలకు సంబంధించిన అన్ని విషయాలను గురించి పరిశీలించి రాష్ట్రపతికి నివేదిక సమర్పించే నిమిత్తం ప్రత్యేక అధికారిని నియమించేందుకు 350-బి పరిచ్ఛేదం నిబంధిస్తున్నది.

మన దేశంలో నివసించే అన్ని వర్గాల ప్రజల భాష, లిపి మున్నగువాటికి 29, 30 పరిచ్ఛేదాలు రక్షణనిస్తున్నాయి. అట్టి భాషా వర్గాలవారు, విద్యా సంస్థలను నెలకొల్పి నిర్వహించేందుకు ప్రభుత్వం నుంచి నిధులు స్వీకరించేందుకు వీలు కల్పిస్తున్నాయి.

1 వ పరిచ్ఛేదం దేశ వ్యవస్థా స్వరూపాన్ని అభివర్ణిస్తున్నది. భారతదేశం రాష్ట్రాల సమాఖ్యగా వుండాలని చెబుతున్నది. ఒకటవ షెడ్యూలులో రాష్ట్రాలు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల జాబితా వున్నది. రాజ్యాంగంలో యిచ్చిన రక్షణలను పురస్కరించుకొని ప్రతి భాషా వర్గం తమ సంఖ్యతో నిమిత్తం లేకుండా తమ భాష వాడుకలోవున్న రాష్ట్రాలన్నింటిలో దానిని అధికార భాషగా గుర్తించాలని కోరినట్లయితే మనం ఎన్ని బహుభాషా రాష్ట్రాలను ఏర్పరచవలసి వుంటుందో ఊహించండి. దానివల్ల ఎటువంటి జటిల సమస్య ఉత్పన్నమవుతుందో కూడా ఆలోచించండి.

బహుశః ఇటువంటి సమస్య ఏర్పడవచ్చుననే సందేహంతో కాబోలు అధికార కార్యాల నిమిత్తం అల్పసంఖ్యాక భాషలను గుర్తించే విషయంలో కొన్ని సూత్రాలను నిర్ణయించారు. 1961 లో ఢిల్లీలో జరిగిన ముఖ్యమంత్రుల, కేంద్ర మంత్రుల సమావేశంలో ఈ సూత్రాలు రూపుదాల్చాయి. వీటి ప్రకారం మొత్తం రాష్ట్ర జనాభాలో అల్పసంఖ్యాక భాషా వర్గం వారు 30 శాతం మించి వున్నట్లయితే ఆ రాష్ట్రం ద్విభాషా రాష్ట్రమవుతుంది. ఒక్క జిల్లా జనాభాలో అల్పసంఖ్యాక భాషా వర్గం 60 శాతం వున్నప్పుడు ఆ భాషను ఆ జిల్లాలో రెండవ అధికార భాషగా ప్రకటించవచ్చును. జిల్లా పరిధి కంటె తక్కువగా వుండే ప్రాంతాలలో అల్పసంఖ్యాక భాషా వర్గాలవారు జనాభాలో కనీసం 15 శాతంనుంచి 20 శాతం వరకు వున్నట్లయితే ముఖ్యమైన ప్రభుత్వ ప్రకటనలు, నియమాలు అల్పసంఖ్యాక భాషలలోకూడా ప్రచురించవచ్చును.

ప్రాంతీయ భాషలు అధిక సంఖ్యాకులు మాట్లాడే ఆయా రాష్ట్రాలలో అధికార భాషలుగా వుండడంతోపాటు మరొక ముఖ్యమైన పాత్ర వహిస్తున్నాయి. రాజ్యాంగంలోని 351 వ పరిచ్ఛేదం ద్వారా ఇది వ్యక్తమవుతుంది. ఆ పరిచ్ఛేద పాఠం దిగువ యిస్తున్నాను :

'హిందీ భాషా వ్యాప్తిని పెంపొందించడం, భారతదేశ సమిష్టి సంస్కృతీ తత్త్వాలన్నింటి ఆవిష్కార సాధనంగా వుపకరించేటట్లు ఆ భాషను అభివృద్ధి పరచడం, ఆ భాషా స్వభావానికి భంగం కలుగకుండా హిందూస్థానీలోను, ఎనిమిదవ షెడ్యూలులో పేర్కొన్న యితర భారతీయ భాషలలోను వుపయోగించే రూపాలను, శైలిని, నుడికారాలను జీర్ణించుకుంటూ అవసరమైనపుడు లేదా వాంఛనీయమైనపుడు ప్రధానంగా సంస్కృతంనుంచి, గౌణంగా యితర భారతీయ భాషల నుంచి శబ్దజాలం స్వీకరించి ఆ భాషను సుసంపన్నం చేయడం సమాఖ్య కర్తవ్యం.'

ఈ పరిచ్ఛేదం ద్వారా రాజ్యాంగం ప్రత్యేక ఆదేశాన్నిస్తున్నది. ఈ ఆదేశంలో రెండు ఆశయాలున్నాయి.

1. హిందీ భాషా వ్యాప్తిని పెంపొందించడం.

2. హిందీ భాషను సుసంపన్న మొనర్చడం.

351 వ పరిచ్ఛేదం యింతవరకే చెప్పి వూరుకోలేదు. హిందీ భాషా వ్యాప్తి ఎలా చేయాలో సూచిస్తున్నది. భారత దేశ సమిష్టి సంస్కృతీ తత్త్వాలన్నింటిని ఆవిష్కార సాధనంగా హిందీని తీర్చిదిద్దడం సమాఖ్య కర్తవ్యంగా నిర్దేశిస్తున్నది.

హిందీ భాషను సుసంపన్నం చేయడమెలాగో చెబుతూ 351 వ పరిచ్ఛేదం చక్కటి మార్గాన్ని చూపుతున్నది. ఇందుకు సూచించిన విధానం జీర్ణించుకోవడం. ఈ విధానాన్ని అనుసరించేటప్పుడు ఆ భాషా స్వభావానికి భంగం వాటిల్లకూడదనే నిబంధన వున్నది. ప్రత్యేక ఆదేశంలో చెప్పిన ప్రకారం ఇతర భాషలలోని రూపాలను, శైలిని, నుడికారాలను జీర్ణించుకోవలసి వుంటుంది.

ఈ ఆశయ సాధనలో ప్రాంతీయ భాషలు మహత్తరమైన భూమిక వహించవలసి వున్నది. హిందీని సుసంపన్నమైన భాషగా విలసిల్ల చేయడంలో ప్రాంతీయ భాషలు తమలోని భారతీయమూ, ఉత్తమమూ అయిన అంశాలన్నింటిని హిందీ జీర్ణించుకునేటట్లు యథోచితంగా దోహదం చేయాలి. హిందీని అన్ని భాషా వర్గాలవారికి సుబోధక మొనర్చేందుకూ, రాజ్యాంగంలో కల్పించిన హిందీ భాషా స్వరూపం దాదాపు తమ భాషల ప్రతిరూపమేనన్న సత్యాన్ని ప్రాంతీయ భాషాభిమానులకు సాక్షాత్కారింపచేసేందుకు సంస్కృతంనుంచి, ప్రాంతీయ భాషలనుంచి అధికంగా స్వీకరించవచ్చును.

ఆంధ్రప్రదేశ్ విద్యా రంగంలో త్రిభాషా సూత్రాన్ని అమలు పరుస్తున్నది. హిందీపట్ల తెలుగువారు సుముఖమైన వైఖరి చూపుతున్నారు.

తెలుగును అధికార భాషగా వర్ధిల్లచేసుకోవడంతోపాటు జాతిశ్రేయస్సు దృష్ట్యా హిందీని సుసంపన్నం చేయడానికి తెలుగువారు ఉద్యుక్తులై వున్నారు.

ఆంధ్రజాతి - ఆంధ్రభాష

ఒక్క సంగీత మేదో పాడునట్లు భా
షించునప్డు విన్పించు భాష
విస్పష్టముగ నెల్ల విన్పించునట్లు స్ప
ష్టోచ్చారణంబున నొనరు భాష
రసభావముల సమర్పణ శక్తియందున
నమరభాషకును దీటైన భాష
జీవులలో నున్న చేవయంతయు చమ
త్కృతి పల్కులన్ సమర్పించు భాష

భాష లోకపది తెలిసిన ప్రభువు చూచి
భాష యన నిద్ది యని చెప్పఁబడిన భాష
తనర ఛందస్సులోని యందమ్ము నడక
తీర్చి చూపించినట్టిది తెలుగు భాష.

—శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సాంస్కృతిక సంస్థలు

అంతటి నరసింహం

'సంస్కృతి' పదాన్ని నిర్వచించేటందుకు చాలా మంది పెద్దలు ప్రయత్నం చేశారు. కాని అది ఏ భాషలోనూ నిర్వచనానికి అందలేదు. అందుకే వివరించడానికి ప్రయత్నించేశారు. అదికూడా అపరిపూర్ణంగా ఉండిపోయింది. నాగరికతనే సంస్కృతిగా భావించారు కొందరు. ప్రాకృతికస్థితినుంచీ ఎదుగుతూ వచ్చిన మానవుడు భౌతికంగా సాధించిన ప్రగతిని నాగరికత సూచిస్తుంది. లోపలి చైతన్యాన్ని, ఆ చైతన్యం సృష్టించిన శాశ్వతమైన విలువల్ని సంస్కృతి నిర్దేశిస్తుంది. సమాజం సాధించిన రూప పరిణామం - నాగరికత సమాజాన్ని దిద్ది తీర్చే చైతన్య స్రవంతి - సంస్కృతి. మనిషంటే కేవలం కాళ్ళూ చేతూలూ, ఆకలీ దప్పులూ, పనిపాటలు కలిగిన జీవ యంత్రం కాదు. చైతన్యస్రవంతిలో కొత్తతీరాలను చూడాలన్నతహతహతో అనునిత్యం పురోగమించే సృజనాత్మక క్రియాశీలి. ఆ సృజనాత్మక క్రియా శీలతలో భాగంగా-చైతన్య స్రవంతి ఫలంగా - శాశ్వతంగా కొనసాగుతూ రాగలిగే విశిష్ట రూపాలనూ, కళా ప్రక్రియల్ని మానవుడు సృష్టించాడు. మానవ జాతి చరిత్రకు నిలువుటద్దం పట్టేవి శాశ్వతగుణం వున్న ఆ కళారూపాలే.

తరతరాలుగా తెలుగు జాతి ఎన్నో సాంస్కృతిక స్వరూపాల్ని, కళా ప్రక్రియల్ని ఆవిష్కరించింది. సాహిత్యం, సంగీతం, నృత్యం, శిల్పం, చిత్రలేఖనం, వంటి ఎన్నో లలిత విలాస కళల్లో నూత్న ప్రమాణాలను సృష్టించింది. నైతిక, రాజకీయ, ఆర్థిక, సామాజిక రంగాల్లో తనదంటూ ఒక విశిష్ట స్థానాన్ని సంపాదించింది. తరతరాలతెలుగు జాతి సాంస్కృతిక వైభవాన్ని స్మరించేటప్పుడు వీటన్నిటినీ వివక్షలో ఉంచుకొంటే కాని, నిండుదనం రాదు. కాని - సామాజిక - ఆర్థిక రంగాలలో వచ్చినంత వేగంగా, సాహిత్య, సాంస్కృతిక రంగాల్లో మార్పులు రావు, వీటిల్లో శాశ్వతత్వానికున్న ప్రతిపత్తి గొప్పది. మొదటివి సౌలభ్యం కోసం ఏర్పడే కట్టుబాట్లు- మార్గదర్శక సూత్రాలు. రెండవవర్గానికి సంబంధించినవి, అంటే సాహిత్య సాంస్కృతిక రంగాలకు సంబంధించినవి అలా కాకుండా, సౌందర్యంకోసం ఒకజాతి సృష్టించే ఆదర్శరూపాలు. అందుకే అవి మాత్రమే సాంస్కృతిక రంగంలో పరిశీలనలోకి వస్తుంటాయి.

ఏ సౌందర్య సృష్టికైనా 'లయ' అనేది మూలతంత్రం. ఈ లయను రెండు విధాలుగా విడదీయొచ్చు. అర్థమూ, శబ్దమూ ముడివడి ఆశ్రయించే లయ ఒకటి. అర్థం, శబ్దం అనే వాటి ఆశ్రయం కాకనే, విశిష్టమైన స్థాయిలో, శుద్ధ భావస్థాయి మనసులో

మైమరపించే లయ మరొకటి. అర్థ శబ్దాశ్రితమైన లయ సాహిత్య సృష్టికి ప్రాణం. రెండవది ఇతరకళలన్నిటికీ ఊపిరి. సాంస్కృతిక వారసత్వానికి సంబంధించిన భాండాగారంలో పై ద్విభేదంకారణం గానే రెండు ప్రధాన విభాగాలు ఏర్పడ్డాయి. మొదటిదాన్ని సాహిత్య వారసత్వం అంటాము. అది కూడా రెండవదానిలో కలగలిసి పోతున్నప్పటికీ, కొంచెం విడిగా వుంచుతూ, మిగిలిన సమస్త కళలకు సంబంధించిన వారసత్వాన్ని 'సాంస్కృతిక విభాగం' క్రింద లెక్కిస్తున్నాము. ఈనాటి వ్యవహారంలోసాంస్కృతిక కార్యక్రమాలంటే ప్రధానంగా ఏ సంగీత, నృత్య, నాటక కార్యక్రమమో అన్న అర్థం రూఢికెక్కడం ఈ కారణంవల్లనే. ప్రస్తుత వ్యాసంలో కూడా ఈ కార్యక్రమాలను నిర్వహించే సంఘాలకే ప్రాముఖ్యం వస్తోంది.

తెలుగునాట ఒకప్పుడు సంగీత, నృత్య, నాటక ప్రదర్శనలను ప్రధాన వృత్తులుగా స్వీకరించిన వర్గాలూ, కులాలు వుండేవి. దేవాలయం ఒక ధార్మిక సంస్థగానే కాకుండా, సాంస్కృతిక బృహత్సంస్థగా కూడా వర్ధిల్లింది. అంగ, రంగ భోగాలు దేవాలయాల్లో నిత్యం కొనసాగుతుండేవి. రంగ భోగం కోసం ప్రత్యేకించి దేవదాసీ వర్గం ఏర్పడింది. కాలక్రమేణ ఈ దేవదాసీ వ్యవస్థ సాంఘిక దురాచారానికి ఆలయం కావడం,అందువల్ల ఆలయంలోని రంగభోగ ప్రయోజనం కూడా దెబ్బతినడం జరిగింది. సాంఘిక మతాచారాలను రూపు మాపే ఆధునిక సంస్కరణ వెల్లువలో దేవదాసీ వ్యవస్థను పరిహరించడంకూడా జరిగింది. ఆధునిక సంస్కృతి సాధించిన ఒక మంచిలక్షణమిది. ప్రాచీనకాలంలో రసజ్ఞులైన కొందరు పండితులు, లలితకళలపట్ల ప్రత్యేక అభిరుచీ, అభినివేశం వున్నవారు ఎందరో ఈ కళలను ఆదరించారు. కొత్త కొత్త ప్రమాణాలను నెలకొల్పారు. తెలుగు జాతికే గర్వకారణమైన తీరులో కొత్తపుంతలను ఏర్పరిచారు. కూచిపూడి,నృత్యసంప్రదాయం అలాంటి విద్వత్ప్రకాండుల చేతిలో రూపుగొన్నదే. తెలుగు శబ్దానికి శాశ్వతమైన దిగంత కీర్తిని సముపార్జించిన త్యాగరాజ స్వామి, కర్ణాటక సంగీతానికి ఒక మూల స్తంభంగా ప్రకాశిస్తున్నారు. మన యక్షగానాలు దక్షిణాదిన ఎందరికో కొత్త ప్రయోగాలను నేర్పాయి. ప్రభువులూ, పండితులూ, సామాన్య ప్రజలుఅందరూ ఆదరించే ఎన్నో కళా సంప్రదాయాలు వెలశాయి. అవన్నీ మన జాతి వారసత్వంగా నిలిచాయి. వీటిని పరిరక్షించడం, పోషించడం ఇంకా క్రొత్త ప్రమాణాలు నెలకొల్పడం మనందరి విద్యుక్త ధర్మం. ఈ ధర్మం నిర్వహించడానికి రసజ్ఞులు, ఉత్సాహవంతులైన ఎందరో మహానుభావులు, యువకులు ముందుకు వచ్చి, నడుము బిగించి, శ్రమకోర్చి అనేకసాంస్కృతిక సంస్థలను నెలకొల్పారు. యథాశక్తి సాంస్కృతిక వారసత్వ వ్యాప్తికి ఎప్పటికప్పుడు చక్కని కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తూ, ప్రజాదరాన్ని చూరగొంటున్నారు. ప్రభుత్వం కూడా శక్తికొద్దీ వీరికి హార్దికంగా, ఆర్థికంగా తోడ్పడుతోంది. స్వయాన కొన్నిఅకాడమీలను నెలకొల్పి సేవ చేస్తున్నది. నేడు మన రాష్ట్రంలోని సాంస్కృతిక సంస్థలన్నిటినీ ఒకచిన్న వ్యాసంలో పరిచయం చేయాలను కోవడం దుస్సాహసం కనుక కొన్ని ప్రముఖమైన వాటిని మాత్రమే ప్రస్తుత వ్యాసంలో తెలుపడం జరుగుతుంది.

మొదటగా ప్రభుత్వరంగంలో జరుగుతున్న కృషిని పరిశీలిద్దాము. ఉత్సాహకరమైన సాంస్కృతిక సంఘాల కృషిని సమన్వయంచేసి వారికి తగు చేయూత నివ్వడానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ప్రత్యేకంగా సాంస్కృతిక వ్యవహారాల శాఖను 1968 లో ఏర్పరచింది. ఈ శాఖ ద్వారా, కార్యక్రమాల నిర్వహణకు, భవన నిర్మాణానికి, పరికరాల కొనుగోలుకు, ఉత్సవాలు, పోటీల నిర్వహణకు వివిధ సంస్థలకు విరాళాలిస్తున్నది. వృద్ధాప్యం మీద పడి, పేదరికంలో బాధ పడుతున్న కళాకారులకు, పండితులకు నెలసరి ఉపకార వేతనం ఇస్తున్నది. ప్రస్తుతం ఇస్తున్న నెలసరి ఉపకార వేతనం మొత్తం వందా ఏభై రూపాయలు. సమర్థులైన గ్రంథకర్తలకు వాళ్ళ పుస్తకాల ప్రచురణ నిమిత్తం గ్రాంట్లు ఇస్తున్నది. ముద్రితమైన మంచి పుస్తకాలను ఎక్కువ సంఖ్యలో కొంటూ రచయితలకు సహాయం అందిస్తున్నది. అలాకొన్న పుస్తకాలలో సగభాగం అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థద్వారా రాష్ట్రం వెలుపలవున్న వివిధ తెలుగు సంఘాలకూ, పాఠశాలలకూ పంపుతున్నది మిగిలిన సగభాగం పాఠశాల విద్యా డైరెక్టరేట్ ద్వారా రాష్ట్రంలోని పలుపాఠశాలలకు పంపుతున్నది. ఆదాన, ప్రదాన పద్ధతిలో సాంస్కృతిక బృందాలను రాష్ట్రేతర ప్రాంతాలకు తరచు పంపిస్తున్నది. కళాకారులు, పండితులు ఇతర ప్రాంతాలకు వెళ్లి అధ్యయనం చేయడానికి విరాళాలిస్తున్నది. ఇవి కాకుండా ఈ శాఖ నిర్వహించాల్సిన ఇతర కార్యక్రమాలు చాలా ఉన్నాయి. ప్రతి జిల్లా కేంద్రంలోనూ సాంస్కృతిక కళా బృందాలను సమీకరించి కార్యకలాపాలకు ప్రోత్సహించడమూ, రంగస్థల నిర్మాణాలను ప్రోత్సహించడమూ, కళారంగానికి సంబంధించిన వివిధ వస్తువులను భద్రపరిచే ప్రదర్శనశాలల నిర్మాణానికి ప్రోత్సాహమివ్వడమూ, కళాసంస్కృతులపై ఉపన్యాసాలిప్పించటమూ వంటి ఆదర్శమైన కార్యక్రమాలు ఆచరణలోకి రాకుండా మిగిలిపోయాయి. దీనికి కారణం నిధులకొరతే. ఈ సంవత్స

రమే ఇదివరకటి కంటె కొంత ఎక్కువ మొత్తంలో ప్రభుత్వం ఈ శాఖకు నిధులు కేటాయించింది. నాటకశాలల అభివృద్ధి కొరకు ఒక డైరెక్టర్‌నుకూడా నియమించింది. కాని ఈ మాత్రమే చాలదు. ఇంకా నిధులు పెంచాల్సిన అవసరం ఉంది. అలాగే సెక్రటేరియట్ వెలుపల ఒక సాంస్కృతిక వ్యవహారాల డైరెక్టరేట్‌ను ఏర్పరచాల్సిన అవసరమూవుంది. అప్పుడే ఆశించిన ప్రయోజనాలు సిద్ధించగలవు.

ప్రభుత్వ రంగం నుంచి లభిస్తున్న సహాయ సహకారాలలోనూ, జరుగుతున్న కృషిలోనూ మరొక ముఖ్యమైన భాగం అకాడమీల స్థాపన. కేంద్రప్రభుత్వం న్యూఢిల్లీలో స్థాపించిన సాహిత్య అకాడెమీ, సంగీత నాటక అకాడెమీ, లలిత కళా అకాడెమీలు నమూనాలో వాటి అనుబంధ సంస్థలుగా వివిధ రాష్ట్రాలలో కూడ భిన్న అకాడెమీలు అవతరించాయి. ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లో సాహిత్య అకాడెమీ, సంగీత నాటక అకాడెమీ 1957 లో స్థాపిత మయ్యాయి. తెలుగు సాహిత్యం అభివృద్ధి కొరకు వెలసిన సాహిత్య అకాడెమీ చక్కటి కార్యక్రమాల ద్వారా అనుకొన్న లక్ష్యాలను సాధించడంలో విజయవంతం అయింది. ప్రాచీన సాహిత్యానికి సంబంధించిన గ్రంథాలను సప్రమాణంగా అచ్చొత్తించి చౌకధరలలో లభింప చేసింది. దేశంలో ఇంకే అకాడెమీ చేపట్టని కొన్ని మౌలిక పరిశోధనాత్మక గ్రంథాల ప్రచురణను చేపట్టింది. రచయితలకు సహాయాన్ని అంది స్తున్నది. వివిధ ప్రక్రియలలో ఉత్తమ రచనలకు ఏటేటా బహుమతులిస్తున్నది. రచయితలకు ప్రత్యేక బహుమతులిస్తూ వారి కోసం ప్రత్యేక సభలను నిర్వహిస్తూ, ఉత్తేజపరుస్తోంది. ప్రతి సంవత్సరం పరిశోధన విలువలున్న శీర్షికలను ఎన్నుకొని వాటిపై పోటీలు ఏర్పాటుచేసి ఉత్తమ రచనలకు బహుమతు లిస్తోంది. ఇతర ప్రాంతాలకు వెళ్ళి సాహిత్యాధ్యయనం చేయాలనుకొన్న రచయితలకు, ఆర్థిక సహకారాన్ని అందిస్తుంది. దేశంలోని అనేక ఇతర అకాడెమీలు తాము ముద్రించిన పుస్తకాలను విక్రయించే విషయంలో దెబ్బతిన్నాయి కాని, ఆం. ప్ర. సాహిత్య అకాడెమీ మాత్రం అందులో విజయవంతమై ఆర్థిక పటిష్టతను సాధించుకొంది.

1957 లోనే సంగీత, నాటక అకాడెమీ వెలసింది. నాటకం అనే మాటలో నృత్యం కూడా అంతర్లీనమై వుంది కనక, సంగీత, నృత్య, నాటకాల అభివృద్ధి కొరకై ఈ సంస్థ అవతరించింది. మొదట్లో చాలా ఉత్సాహవంతంగా పనిచేస్తూ ఎన్నో ఆదర్శ వంతమైన కార్యక్రమాలను రూపొందించింది. లక్షణ శాస్త్రానికి సంబంధించిన అరుదైన ప్రతుల్ని సేకరించి, జనరంజకంగా ప్రచురించింది. ప్రముఖ కళాకారుల మీద, రచయితల మీద గ్రంథాలను ప్రకటించింది. నాట్యకళ అనే పత్రికను బహుకాలం నడిపింది. ఒకప్పుడు స్వంత ముద్రణాలయాన్ని కూడా ఏర్పరచుకొంది. దాని నిర్వహణలో నష్టంరావడం మూలంగా మూసివేసింది. రాష్ట్రంలో పలు ప్రాంతాలలో ఏర్పడిన సంగీత సంస్థలను, నాటక సంస్థలను అనుబంధ సంస్థలుగా గుర్తిస్తూ, వాటికి కొంత ఆర్థిక సహకారాన్ని కూడా అందించింది. కొంత మంది నృత్యకళాకారిణులను ఎంపిక చేసి వారి ప్రదర్శనలను ఏర్పాటు చేసి సహాయ సహకారాలనిస్తున్నది. ఒకప్పుడు నాటక శిక్షణ తరగతులను కూడా నిర్వహించింది. ప్రత్యేకమైన నాటక శిక్షణా కేంద్రాన్ని స్థాపించాలని ఆశించింది. కాని, నిధుల కొరత మూలంగా నెరవేరలేదు. అలాగే జానపద రంగానికి సంబంధించిన కార్య క్రమాలు కూడా విస్తరించ లేదు.

నిధుల అభావం కొంతా, బహురంగ విస్తృతి కొంతా సంగీత నాటక అకాడెమీ ఆశించిన లక్ష్యాలను అధిగమించలేక పోవడానికి కారణభూతమయ్యాయి. అకాడెమీ ఉద్దేశాల వ్యాప్తిని దృష్టిలో ఉంచుకొని ఇటీవలే ప్రభుత్వం ఈ అకాడెమీని విభజించి సంగీత, నృత్య, నాటకాలకు ప్రత్యేకంగా మూడు అకాడెమీలను నెలకొల్పింది. నిధులను పెంచింది. ఇకముందు ఈ రంగాలలో ఇతోధిక చైతన్యం రాగలదని ఆశించవచ్చు. జానపద కళల నిమిత్తం ప్రత్యేకంగా ఒక అకాడెమీ రావాలని కొందరు పెద్దలు అభ్యర్థించారు కాని, పై మూడింటి పరిధిలోనే జానపద కళలు అంతర్లీనమై వుంటాయి కనుక విడిగా వాటికోసం ఒక అకాడెమీ ఏర్పడలేదు. అయితే తమకు లభించిన నిధులలో విధిగా కొంత భాగము జానపద కళల అభివృద్ధికి పైమూడు అకాడెమీలు ఖర్చు చేయాలని నిర్దేశక సూత్రం ఏర్పడింది.

సాహిత్య, సంగీత నాటక అకాడెమీల అనంతరం ఆం. ప్ర. లలిత కళా అకాడెమీ స్థాపన జరిగింది. చిత్రలేఖనం శిల్పం వంటి రూపకళల అభివృద్ధికి లలితకళా అకాడెమీ అంకితమైంది లలిత కళలన్న మాట సాధారణంగా కళలన్నిటికీ అనువర్తిస్తుంది. దీనిని రూపకళా అకాడెమీ అంటు వ్యవహరించమని కొందరు విజ్ఞులు సూచించారు కూడా.

శిల్పం, చిత్ర లేఖనాలను ప్రోత్సహించే వివిధ సంస్థలను రాష్ట్ర వ్యాప్తంగా లలిత కళా అకాడెమీ గుర్తించింది. తన అనుబంధ సంస్థలుగా స్వీకరించింది. తనకు వస్తున్న తగు మాత్రపు నిధుల్లో నుంచే కొంత విరాళాన్ని అందిస్తున్నది. చక్కటి చిత్ర కారుల నుంచి చిత్రాలను కొంటూ ప్రోత్సాహ

పరుస్తున్నది. ప్రదర్శనలను ఏర్పాటు చేసే వీలున్న హాలు ఈ అకాడెమీకి కళాభవన్ ప్రాంగణంలో ఉంది. చిత్ర కళకు ప్రాధాన్యమున్న ప్రదర్శనాలను నిర్వహించేటందుకు ఈ హాలును అద్దెకిస్తుంది కూడా. జిల్లా ప్రదర్శన శాలలను కూడా ఏర్పాటు చేయాలన్న గొప్ప సంకల్పం నిధుల కొరత మూలంగా ఆచరణలోని రాక పోయింది. శిల్పకళ అభివృద్ధి కార్యక్రమం కూడ అందువల్లె కుంటుపడింది. ఇప్పుడిప్పుడే ఈ అకాడెమీ నిధుల హెచ్చింపు జరిగినందువల్ల ఇక అవి త్వరితంగా ఆచరణలోకి వస్తాయని ఆశించవచ్చు.

ఇవి కాకుండా ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఇంకొక రెండు ప్రత్యేక అకాడెమీలు ఉన్నాయి. ఫోటోగ్రఫీ అకాడెమీ, బాలల అకాడెమీ. దేశం మొత్తం మీద ఇటువంటి అకాడెమీలను స్థాపించడంలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌దే తొలిస్థానం. అరవైలలో జరిగిన ఒక సదస్సు ఫలితంగా ఛాయాచిత్రణం కూడా ఒక విశిష్టకళే అనీ, ఆకళకు సంబంధించిన ప్రతిభావంతులను సంఘటితపరచి ప్రోత్స హించాల్సిన బాధ్యత ఉన్నదనీ, రాష్ట్రప్రభుత్వం ఆం. ప్ర. అకాడెమీ ఆఫ్ ఫోటోగ్రఫీని స్థాపించింది. అలాగే పిల్లల్లోని సృజనాత్మక ప్రతిభను పెంపొందించేటందుకు, కళారంగంలో వారికున్న శక్తినీ, ఆసక్తినీ సుశిక్షితం చేసేటందుకు బాలల అకాడెమీ స్థాపన 1976లో జరిగింది. ప్రతిఏటా రాష్ట్ర స్థాయిలో ప్రతిభా పాటవ పోటీలను ఈ అకాడెమీ ఏర్పాటు చేస్తుంది. సంగీతం, నృత్యం, నాటకం వంటి ప్రదర్శనాత్మక కళల్లోను కవిత్వం, చిత్రలేఖనం, ఛాయ చిత్రణ వంటి భావరూపాత్మక కళల్లోనూ మొదట జిల్లా స్థాయిలోనూ. తర్వాత రాష్ట్ర స్థాయి లోను ఈ పోటీలు ఉంటాయి. బాలబాలికల కళా ప్రతిభను వెలికి తెచ్చేటందుకు, పెంపొందించేటందకు ఇదెంతో సహాయకారిగా ఉంటుంది. దీంతోపాటు వారి మానసికవికాసానికి రోహదం చేసే అనేక సంకలనాలను, పుస్తకాలను అకాడెమీ ప్రచురిస్తోంది. 'బాలచంద్రిక' అనే మాసపత్రికను కూడ ప్రక టిస్తోంది. తెలుగు దేశంలోని పల్లె పల్లెలో వున్న ప్రతి చిన్న పాఠశాలకు వెళ్ళుతున్న ఏకైక మాస పత్రిక బాల చంద్రికే. కేవలం కథలు, కవితలు వంటి ఉల్లాసకర రచనలకే కాకుండా వైజ్ఞానిక దృష్టిని పెంపొందించే అనేక శాస్త్రీయ విషయాలకు కూడా ఈ పత్రికలో ప్రాధాన్యం ఉంటుంది. బాలల విజ్ఞానం, వినోదం, వికాసం, ఈ అకాడెమీ ఆశయాలు. బాల బాలిక లకు తెలుగు దేశాన్ని పరిచయం చేస్తూ అకాడెమీ నిర్మించిన "ఆంధ్ర ప్రదేశ్ దర్శన్" రంగుల చిత్రం అందర్నీ ఆకర్షించింది.

సాంస్కృతిక రంగానికి ప్రధాన బాధ్యత వహించే లాగ, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం స్థాపించిన మరో సంస్థ అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ. రాష్ట్రంలోని తెలుగు ప్రజల భాష సాంస్కృతిక అవసరాల నిమిత్తం, సాంస్కృతిక వ్యవ హారాలశాఖ, సెకండరీ విద్యాశాఖ, ప్రచార పౌరసంబంధాలశాఖ, వివిధ అకాడెమీలు నిర్వహించే సేవలను రాష్ట్రం వెలుపల వున్న కోటిన్నర మంది తెలుగు ప్రజానీకం కోసం ఈ సంస్థ సమన్వయ పరుస్తూ, వారి విద్యా సాంస్కృతిక అవసరాలను తీర్చటంలో కృషి చేస్తున్నది. తెలుగు అధ్యయనాలకు సంబం ధించిన ఒక కేంద్ర పరిశోధనా సంస్థగా, అన్ని ప్రాంతాలలోని తెలుగు ప్రజల మధ్య సమైక్యతను, సాంస్కృతిక సత్సంబం ధాలను పటిష్ఠ పరిచే ఒక విశిష్ట సాంస్కృతిక సంస్థగా, ఈ అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థను మొదటి ప్రపంచ తెలుగు మహా సభల అనంతరం వాటి పర్యవసానంగా, స్థాపించడం జరి గింది. కాని ఇంతటి ఉన్నతాశయాల సిద్ధికి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ సంస్థకు కేటయించిన నిధులు చాలా స్వల్పం అందువల్లనే ఈ సంస్థ ఆశించినంత శీఘ్రగతిలో, విస్తృత రీతిలో పురోగ మించలేక పోతోంది. రాష్ట్ర రాష్ట్రేతర ప్రజల మధ్య సాంస్కృ తిక సత్సంబంధాలను పెంపొందించడంలోను, రాష్ట్రేతర ప్రాంతాలలో తెలుగు సంఘాలకు ఆర్థిక సహాయాన్ని, గ్రంథా లయ సహాయాన్ని, ఉన్నత విద్యారంగంలో సీట్ల రిజర్వేషన్ వంటి సౌకర్యాలను అందించడంలో సంతృప్తికరమైన సేవలు చేసింది. సంఖ్యలో తక్కువైనా, ఈ సంస్థ ప్రకటించిన పుస్త కాలు గుణంలో గొప్పవి. తెలుగు అధ్యాపకులకు. భాషా బోధనలో ఈ సంస్థ నిర్వహించే శిక్షణ తరగతులు, భాషా బోధన రంగంలోనే ఒక కొత్త ప్రయోగం.

ఇవే కాకుండా సైన్స్ అకాడెమీ, తెలుగు, ఉర్దూ అకాడెమీ, సంస్కృత అకాడెమీ వంటివి మరి కొన్ని సంస్థలు ప్రభుత్వ సహకారంతో నడుస్తున్నాయి. కానీ ఇవి ప్రధానంగా భాషా, విద్యారంగాలకు సేవచేస్తున్నట్టివేకాని, కళాసాంస్కృతిక రంగాలకి కాదు. భాషా సాహిత్య రంగాలలో కృషిచేస్తున్న స్వచ్ఛంద సంస్థలలో ఈ రోజు హైదరాబాదు ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు వారిదే అగ్రస్థానం. నిజాం పాలనలో తెలుగు భాషా, సంస్కృతులను అణిచి వేయడానికి అతిదుర్మార్గమైన ప్రయ త్నాలు జరుగుతున్నప్పుడు, వాటిని ఎదిరించి తెలుగు భాషా పరిరక్షణకు, తెలుగు జాతి స్వాతంత్ర్యానికి నడుము కట్టిన మహానుభావుల సేవా ఫలితంగా సారస్వత పరిషత్తు అవత రించింది. ఇప్పటికి కూడా చక్కటి సాహిత్య సాంస్కృతిక

కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తున్నది. ముంగిటలో కాకతీయ శిల్పవైభవాన్ని రూపు గట్టించే లాగ నిర్మితమైన సారస్వత పరిషత్తుహాలు, రాష్ట్ర రాజధానిలో అనునిత్యం అనేక సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలకు నిలయం వేదిక.

కళా సంస్కృతులకు భాగ్యనగరంలో వేదిక సమకూరుస్తున్న మరొక సంస్థ రవీంద్ర భారతి. ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలో నడుస్తున్న థియేటర్. దీన్ని కేవలం ప్రదర్శనాలయంగా మాత్రమే కాకుండా, ప్రదర్శన కళలలో శిక్షణనిచ్చే ఒక కేంద్ర సంస్థగా తీర్చిదిద్దాలని ప్రభుత్వం సంకల్పించింది. అందుచే మేనేజర్ పోస్టు స్థానంలో డైరెక్టర్ పోస్టులు ఏర్పరచింది. కాని ఎందుకో ఆ కార్యక్రమం మాత్రం ఆచరణలోకి రాలేక పోయింది. సాంస్కృతిక ప్రదర్శనలకు భాగ్యనగరంలో వేదికలౌతున్న మరొక రెండు రంగస్థలాలు ప్రియదర్శిని ఆడిటోరియం, త్యాగరాయ గానసభ. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలోని జవహర్ బాలభవన్ నిర్వహణలో వున్నది ప్రియదర్శిని ఆడిటోరియం. బాలలలోని సృజనాత్మక ప్రతిభా వికాసానికి కృషి చేస్తున్న సంస్థ బాలభవన్. వివిధ లలిత కళల్లోను, చేతి పనుల్లోను, పిల్లలకు పాఠశాలేతర సమయాల్లో శిక్షణ తరగతులను నిర్వహిస్తోంది. పిల్లల మానసిక వికాసానికి కృషిచేస్తుంది. త్యాగరాయ గానసభ ప్రసిద్ధులైన కళా సేవకులతో నడుపబడుతోంది. రవీంద్ర భారతి తర్వాత నగరంలో పెద్ద రంగశాల ఈ సభ వారిదే. ప్రతి ఏడూ ప్రసిద్ధ కర్ణాటక, హిందుస్తానీ, సంగీత విద్వాంసులను ఆహ్వానించి సాంప్రదాయిక నాటకాలతో పాటు వారోత్సవాలు జరుపుతుంటుంది. స్థానిక సాంస్కృతిక సంస్థలెన్నో క్రమం తప్పక నిత్యం సభలో కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేస్తుంటారు.

రాష్ట్ర స్థాయిలో నాటక రంగానికి సంబంధించి విశిష్ట స్థానాన్ని సంపాదించింది ఎ. పి. నాట్య సంఘం. సంగీత నాటక అకాడెమీ అవతరణకు ముందు నుంచే ఈ సంఘం రాష్ట్ర స్థాయిలో ఔత్సాహిక నాటక సంఘాలను సంఘటిత పరచడానికి కృషి చేసింది. పలు జిల్లాల్లో దీని శాఖలు విస్తరించాయి. రాష్ట్ర వెలుపల కూడా ఈ సంఘానికి అనుబంధంగా పనిచేసిన సంఘాలున్నాయి. దీనికి ప్రధాన సారథి ప్రసిద్ధ నటుడు, ప్రయోక్త శ్రీ ఎ. ఆర్. కృష్ణ. కృష్ణగారి సారథ్యంలోనే నడిచే మరో సంస్థ నవరసనటబృందం. పిరుప్రయోగాత్మకంగా రూపొందించి ప్రదర్శిస్తూ మంచి పేరు తెచ్చుకొన్న ఇటీవలి నాటకం మాలపల్లి. దీన్ని జీవ నాటక ప్రయోగ పంధాలో రూపొందించారు. ఒకప్పుడు నాటక కళ మీద కొన్ని ప్రత్యేక సంచికలను వెలువరించింది. నాట్య సంఘం నటనా శిక్షణాలయాన్ని కూడా నిర్వహించింది గత కొన్నేళ్లుగా 'మాలపల్లి' 'ప్రతాపరుద్రీయం' వంటి మంచి నాటకాల ప్రదర్శనలను 'నవరస నటబృందం' పక్షాన చేపట్టడం తప్ప మిగిలిన కార్యక్రమాలను మునుపటంతటి ఉత్సాహంతో చేపట్టడంలేదు. చక్కటి జాతీయ సంస్థగా ఎదగాల్సింది, కుంటుపడింది.

ఇలాగే మరో ప్రసిద్ధ సాంస్కృతిక సంస్థ ఇండియన్ నేషనల్ థియేటర్స్, చక్కటి అభిరుచి, నిర్వాహణ సామర్థ్యం ఉన్న కొందరు పెద్దలతో ఈ సంస్థ కనబడుతోంది. రెండు దశాబ్దాల పైబడి సేవా చరిత్ర ఉన్న ఈ సంస్థ అనేకమైన చక్కని నాటికలను, నాటకాలను రూపొందించి, అందించింది. రాష్ట్రేతర ప్రాంతాలలో కూడ పర్యటించి, ప్రదర్శనలిచ్చింది. అలానే ఆర్. వి. చలం వంటి ఇతర ప్రాంత కళాకారులను కూడా ఆహ్వానించి ప్రదర్శనలు ఏర్పాటు చేసింది నెలనెలా కార్యక్రమం పేరిట అనేకమైన హాస్య రచనలను ప్రయోగాత్మకంగా ప్రదర్శిస్తున్నది. కేవలం రాజరాజధాని నగరంలోనే కాకుండా రాష్ట్రమంతటిలోనూ చెప్పుకోదగ్గ మంచి సంస్థ ఐ. ఎన్. టి. దీంట్లో బాలల విభాగం కూడా ఉంది. ఈ సంస్థలాగే ఇటీవలి రాష్ట్రేతర ప్రాంతాలలో కూడా ప్రదర్శనలిచ్చి మంచిపేరు తెచ్చుకొన్న సంస్థ — సనత్‌నగర్ కల్చరల్ అసోసియేషన్. ఈ సంఘంవారి 'సత్యం వద-ధర్మంచెర' పలు రాష్ట్రేతర తెలుగు సంఘాలకు పరిచయమే.

బాలల రంగస్థల కౌశలానికి సంబంధించి గొప్ప కృషి చేసిన సంస్థ-ఆంధ్ర బాలానంద సంఘం. ఇదికూడా రాష్ట్ర స్థాయిలో మిగిలిన బాలానంద సంఘాలతో సమైక్యత సాధించి, మార్గదర్శకంగా ఉన్నది. దీని సారథులు రేడియో అన్నయ్య శ్రీన్యాయపతి రాఘవరావుగారు, ఇటీవల కాలధర్మం చెందిన వారి సతీమణి రేడియో అక్కయ్య శ్రీమతి కామేశ్వరిగారు. వీరికి మంచి థియేటర్ ఉంది. ఎందరో పిల్లలకు రంగస్థల కళల్లో శిక్షణనిస్తూ ప్రదర్శనలు ఏర్పాటు చేస్తుంటారు.

రంగస్థల కళల ప్రాచుర్యంలో చెప్పుకోదగ్గ కృషి చేస్తున్న మహామంచి సంస్థ కళాసాగరం. రాష్ట్ర విభజన పిమ్మట మద్రాసులో ఉన్న కళాసాగరానికి మారుగా హైదరాబాదులో రైల్వే ఉద్యోగులు స్థాపించిన సంస్థ ఇది. 'ప్రతినెలా

ఒక కార్యక్రమం' అనే ప్రాతిపదికమీద శాశ్వత సభ్యులను చేర్చుకొంటుంది. అప్పుడప్పుడు ప్రసిద్ధ సంగీత విద్వాంసులను కూడా ఆహ్వానించి కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేస్తుంటుంది. హైదరాబాదు నగరంలో ఉద్యోగుల బృందాలు ఏర్పరుచుకొన్న సాంస్కృతిక సంఘాలు చాలా చక్కగా, పటిష్టంగా కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తుంటాయి. అలాటి వాటిలో మొదటగా చెప్పుకోదగింది సెక్రటేరియట్ కల్చరల్ అసోసియేషన్. ఇది దాదాపు రెండు దశాబ్దాల పైబడిన సేవా చరిత్రను కలిగి నట్టిది. ఒకప్పుడు ఎంతో చక్కని ఆర్థిక సౌష్ఠవాన్ని కలిగి వున్న సంస్థ. సీనియర్ హోదాలో ఉన్న ఉద్యోగులు కూడా ఒకప్పుడు ఈకార్యక్రమాలలో పాల్గొంటూ, దీనికి మంచి స్థాయిని సంతరించారు. ఇటీవల సీనియర్ ఉద్యోగులు పాల్గొనడం కొంత తగ్గినప్పటికీ, ప్రతిఏడూ మంచి కార్యక్రమాలను ఏర్పాటుచేస్తూ పోటీల్లో పాల్గొంటూ బహుమతులు సంపాదించుకొంటూ తనస్థాయిని నిలబెట్టుకొంటోంది. ఎల్.ఐ.సి. ఉద్యోగులు, విద్యుత్‌సౌధలోని ఉద్యోగులు, ఎ.జి. ఆఫీసులోని ఉద్యోగులు ఇరిగేషన్‌శాఖలోని ఉద్యోగులు స్థాపించిన సంఘాలు చాలా ఉత్తమ కార్యక్రమాలను అందించాయి. దాదాపు ప్రతినెలా, అటుసాహిత్య కార్యక్రమాలలో, ఇటుసాంస్కృతిక కార్యక్రమాలనుకూడా ఏర్పాటు చేస్తున్నాయి. ఐ.డి.పి.ఎల్, బి.హెచ్ ఇ.ఎల్; హెచ్.ఎ.ఎల్, వంటిపెద్దపెద్ద పరిశ్రమలలో కూడా సాంస్కృతిక సంస్థలు వెలసికూడా ఆదర్శవంతంగా పనిచేస్తు ఇటు, ఐ.డి.పి.ఎల్. వారుఅంతర్సంఘాల నాటకపోటీలను కూడ ఏర్పాటు చేస్తుంటారు. పోస్టల్ అండ్ టెలిఫోన్స్ డిపార్టుమెంటులోని వారుకూడా ప్రతిఏడూ అంతర్సంఘాల నాటక పోటీలు ఏర్పాటు చేస్తుంటారు. మంచి మౌలికమైన రచనలు, ఉద్యోగులు రచించిన, ఈ కార్యక్రమాల మూలంగా వెలికి వచ్చాయి. ఇతర స్వచ్ఛంద సంస్థల్లో అనేకం సామాజిక నాటకాలను ప్రయోగించేవే. సాంప్రదాయిక నాటకాల ప్రదర్శన కోసం కృషి చేస్తున్న సంస్థల్లో గణనీయమైనది శ్రీరామ భక్త కళాసమితి. దాదాపు పధ్నాలుగేళ్ళ నుండి పాదుకా పట్టాభిషేకం కురుక్షేత్రం, కాళిదాసు, శ్రీవేమన వంటి మంచి నాటకాలను విశిష్టమైన క్రమశిక్షణతో, ఒద్దికతో ఈ బృందం ప్రదర్శిస్తున్నది. ఇతర ప్రాంతాలలో కూడా అనేక ప్రదర్శనలు ఇచ్చింది. నగరంలో సాంప్రదాయిక నాటకాలంటే మొదటి పీట వీరిదే. ఈ సంస్థ వెన్నెముకల్లాగ కృషి చేస్తున్నవారు శ్రీ జి. ఎస్. ఎన్. శాస్త్రి, శ్రీ వి. కె. రాధా. ఆ తర్వాత గణనీయమైంది ప్రముఖ నటుడు సి. ఎస్. ఆర్. పేరిట వెలసిన సి. ఎస్. ఆర్. కళా మందిర్.

ఉత్సాహవంతులైన యువకులు కలిసి స్థాపించిన సంస్థలు వంశీ ఆర్ట్స్, కిన్నెరా ఆర్ట్స్ అతి తక్కువ కాలంలో నగరంలో ప్రముఖ కళా సంస్థలుగా పేరు తెచ్చుకొన్నాయి. సాంస్కృతిక రంగానికి వివిధ కార్యక్రమాలను పెద్ద ఎత్తున ప్రతినెలా జరుపుతుంటాయి. కిన్నెర ఆర్ట్స్ సంస్థ ఇటీవలనే స్థాపితమైనా, నెల నెలా వినోదం పేరిట భారీఎత్తున కార్యక్రమాలు జరుపుతూ గొప్ప పేరు తెచ్చుకొంది. కొన్ని మంచి ప్రచురణలు కూడా వెలికి తెస్తోంది.

నృత్య రంగానికి సంబంధించి, ప్రసిద్ధ నృత్య కళాకారులు శ్రీ నటరాజ రామకృష్ణ స్థాపించిన 'పేరిణి ఇంటర్నేషనల్' కు ప్రత్యేక స్థానం వుంది. కాకతీయుల కాలంలో వెలసి ప్రాభవాన్ని అనుభవించి, కడకు వరంగల్లు రామప్ప గుడి గోడల మీద నిలిచి పోయిన పేరిణి నృత్యానికి, అపరిమిత పరిశోధన చేసి, మళ్ళీ ప్రాణం పోసి ప్రాచుర్యానికి తెచ్చారు రామకృష్ణ. ఎందరికో శిక్షణనిస్తూ పేరిణిని సజీవ కళగా చేశారు. ప్రసిద్ధ నృత్య కళాకారిణి శ్రీమతి సుమతీ కౌశల్ స్థాపించిన నృత్యశిఖర, శ్రీ భాగవతుల నృత్యాలయ కూడా నగరంలో గుర్తింపును పొందిన విశిష్ట నృత్య కళాలయాలు. ఇటీవలే మద్రాసు వెంపటి చినసత్యంగారి కూచిపూడి ఆర్ట్ అకాడెమీ శాఖామందిరం అదే పేరిట కుమారి శోభానాయుడు ప్రిన్సిపాలుగా వెలసి అందర్నీ ఆకర్షించింది. ఇవన్నీ ప్రధానంగా శిక్షణాలయాలు. విజయనగర్ అసోసియేషన్ వారి దృష్టి ప్రధానంగా నృత్యం మీదనే. శ్రీ గోపాల రాజ్‌భట్ గారి ఆధ్వర్యంలో నడుస్తున్న సంఘం జానపద నృత్యాలలోనూ, జానపద గీతాలలోనూ కూడా కొత్త పంథాలను సృష్టించి అందర్నీ అపరిమితంగా ఆకర్షించింది. ఇందులోని కళాకారులు ప్రధానంగా సంగీత నృత్య కళాశాలల్లోని వారై ఉంటారు. రాష్ట్ర మంతటా సంగీత నృత్య కళాశాలలు. సాంస్కృతిక సంపదకు జీవ భాండాగారాల్లాగా ఉంటూ, వాటి వ్యాప్తికి మిక్కిలి కృషి చేస్తున్నాయి.

అలాగే వీటి వ్యాప్తికి, ముఖ్యంగా సంగీత వ్యాప్తికి ప్రముఖ దేవస్థానాలు చేస్తున్న కృషి కూడా గణనీయమైంది. తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానం వారు అన్నమాచార్యుల కృతులను అనేకం రాగ తాళ బద్ధంగా పూజ్యులు కీ. శే. రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణ శర్మ గారి వంటి ప్రసిద్ధ పండిత ప్రకాండుల పరిశోధనా ఫలంగా వెలికి తెచ్చారు. ప్రత్యేకించి అన్నమాచార్యుల పేరిట ఒకపరిశోధనా పీఠాన్ని నెలకొల్పారు. ప్రస్తుతం

దీనికి ప్రత్యేకాధికారిగా 'ఆంధ్ర వాగ్గేయ కారులు' గ్రంథ కర్త, సంగీత సాహిత్యాలలో సవ్యసాచి శ్రీ బాలాంత్రపు రజనీకాంతరావు గారు పని చేస్తున్నారు. శ్రీమతి సుబ్బలక్ష్మి వంటి గాన సరస్వతిని ఆస్థాన విద్వాంసురాలిగా గౌరవించారు. ఈ సంప్రదాయాన్ని మరికొన్ని దేవాలయాలు కొన్ని పాటి స్తున్నాయి. ఇటీవలే ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం కూడా ఇది వరకు ఉన్న ఆస్థాన కవి పదవిలాగా ఆస్థాన సంగీత విద్వాంసుల పదవులను కూడా నెలకొల్పి వాటితో శ్రీమంగళంపల్లి, శ్రీ ఈమని గార్లను సత్కరించారు. నృత్యానికి కూడా ఇలాటి గౌరవమే ఇవ్వవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

మిగిలిన జిల్లాల్లో పని చేస్తున్న సాంస్కృతిక సంస్థల వద్దకు వచ్చేసరికి విజయనగరం - నటరాజ కళాసమితికి ప్రత్యేక స్థానం వుంది. కాళరాత్రి, ఫణి, కన్యాశుల్కం వంటి నాటకాలను అనేక పర్యాయాలు ప్రదర్శించి మంచి పేరు తెచ్చుకొన్న సంస్థ ఇది. ఇది వరకు కన్యాశుల్కం ప్రదర్శనను మూడు వందల పర్యాయాలకు పైగానే ఇచ్చారు. నాగభూషణం గారి రక్తకన్నీరు తప్ప, సాంఘికాల్లో ఇన్ని ప్రదర్శనాలు ఇచ్చిన నాటకం కాని, నాటక సంఘం కానీ చాలా అరుదు. దీనికి వెన్నెముక సినిమా నటుడు శ్రీ జె. వి. రమణమూర్తి గారి అనుభవం, శిల్పపరిజ్ఞానం. శంకరాభరణం ద్వారా అందర్నీ ఆకర్షించిన శ్రీ సోమయాజులు గారు ఇందులో తర్వాతి ముఖ్యులు. ప్రదర్శన బాహుళ్యంతో పాటు, ప్రయోగ వైవిధ్యం, ఆధునికత అనే అంశాలను పరిగణనలోకి తీసి కొంటే ఆంధ్ర విశ్వ విద్యాలయంలోని థియేటర్స్ డిపార్ట్‌మెంట్ ప్రప్రథమ స్థానాన్ని ఆక్రమిస్తుంది. దీనికి జీవనాడి ప్రస్తుతం శ్రీ అత్తిలి కృష్ణ. ఇటీవల వారు రూపొందించిన ఉరేగింపు గొప్ప ఆధునిక నాటకం. అందరికి సుపరిచితులు, సువర్ణ కంకణ, కిరీటాది విశిష్ట బహుమతి గ్రహీత, కృష్ణ పాత్రతో అపార ఖ్యాతి నార్జించిన వారు శ్రీపీసపాటి నరసింహమూర్తి తెనాలి ఆర్టిస్ట్స్ అసోసియేషన్ పేరిట అనేక సాంప్రదాయిక నాటకాలను ప్రదర్శించారు. గుంటూరులోని 'సాహితీ ఆర్ట్స్ థియేటర్స్', నెల్లూరులోని 'రామకృష్ణ నాట్యమండలి' చిత్తూరులోని 'శ్రీరామ విలాస సభ', కడపలో 'శోభాకళా మందిర్', అనంతపురంలో 'లలిత కళా సమితి', నల్గొండ జిల్లా రేపాలలోని 'గ్రామ వెలుగు నాట్యమండలి', రాజమండ్రి లోని 'రాఘవ కళా సమితి', విజయవాడలోని 'రసన సమాఖ్య', భీమవరం 'అంకాల ఆర్ట్ అకాడెమీ', ఏలూరులో 'తెలుగు దర్బారు', కృష్ణాలోని వెల్లటూరులో 'నవరంగ్ చిత్ర కళానికేతన్' రాష్ట్రమంతటిలోనూ సుప్రసిద్ధ సంస్థలుగా పేరు పొందాయి. చిత్తూరు శ్రీరామ విలాస సభ స్వాతంత్ర్యో ద్యమకాలంలో పుష్పించిన ప్రసూనం. శ్రీచిత్తూరు నాగయ్య వంటి మహోత్తమ కళాకారుని సేవలు స్వీకరించిన సంస్థ. శ్రీరామకృష్ణ రాజు వంటి ప్రముఖుల సేవలతో ప్రవర్ధమాన మైన రంగ క్షేత్రం. అయితే ప్రస్తుతం నిస్తబ్ధత పాలయింది. రాజమండ్రి రాఘవ కళా సమితి వీరేశలింగం గారి ప్రహసనాలూ, నాటకాలూ ప్రదర్శించడానికి ప్రారంభమై, తర్వాత తర్వాత వివిధ చారిత్రక, పౌరాణిక, సాంఘిక నాటకాలను ప్రదర్శిస్తూ పేరులోకి వచ్చింది. తెలుగు నాట రంగస్థల దీపంగా వెలిగిన డాక్టర్ రాజారావు గారు ఒకప్పుడిందులో సభ్యులు.

స్వచ్ఛంద సంస్థ లన్నిటిలోకి మణిపూసలాగా వెలుగు తున్నది ప్రజానాట్యమండలి. ప్రజలను అభ్యుదయ భావాల పట్ల, హేతువాద దృక్పథం పట్ల చైతన్యవంతం చేయడానికి వెలసిన సాంస్కృతిక సంస్థ ఇది. దీనికి చాలా శాఖలు కూడా ఉన్నాయి. దీన్ని నడుపుతున్న వాళ్ళకు కమ్యూనిష్టు భావాలపట్ల నిబద్ధత వుంది. ప్రజలను జాగృత పరచడమే తమ లక్ష్యంగా పెట్టుకొని, అనేక పట్టణాల్లో ఉత్తమ నాటకాలను ప్రదర్శించింది. తెలుగుదేశంలో ప్రసిద్ధులైన నటులెందరో ఈ సంఘం నుంచి వచ్చారు. ఇప్పటికీ ప్రతి ఏడూ నాటక సభలను నిర్వహిస్తోంటుంది.

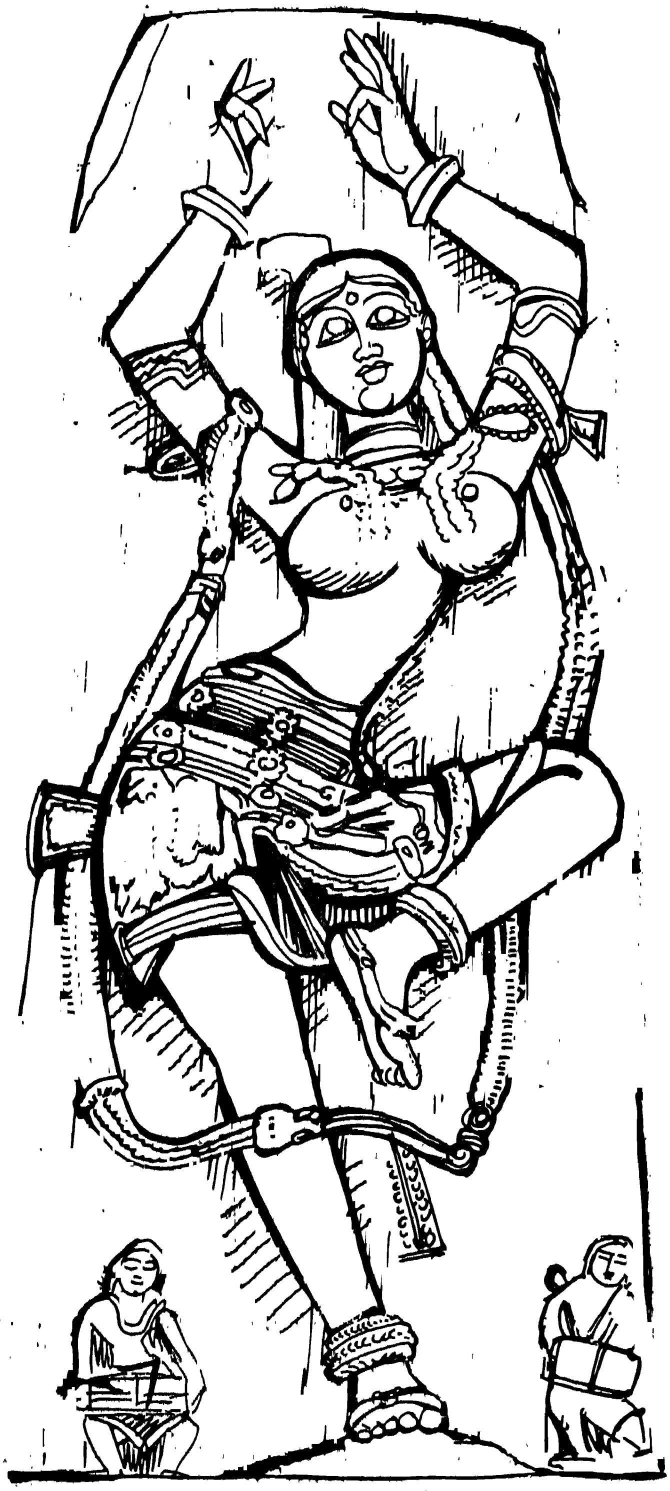
నృత్యరంగంలో ఏలూరులో శ్రీ కోరాడ నరసింహారావు ఆధ్వర్యంలో నడుస్తున్న 'నృత్యభారతి', కూచిపూడిలో శ్రీ వేదాంతం సత్యనారాయణ కులపతిగా నడుస్తున్న 'సిద్ధేంద్ర కళాక్షేత్రం' తెలుగు దేశానికే గర్వకారణమైన సంస్థలు. సంగీత రంగంలో ఏలూరు శ్రీ కె. వి. సుబ్బారావు ఆధ్వర్యంలో నడుస్తున్న 'ఫెడరేషన్ ఆఫ్ మ్యూజిక్ సభాస్', రాజమండ్రిలోని 'త్యాగరాజు నారాయణ సేవాసమితి' చెప్పుకో దగిన సంఘాలు చిత్రకళారంగంలో హైదరాబాదులో శ్రీ రాజుగారి ఆధ్వర్యంలో సాగే హైదరాబాద్ ఆర్ట్ సొసైటీకి ఒక ప్రత్యేకత వుంది. దీనికి ముఖ్య కారణం ఈ సంస్థ వెలువరించిన 'కళ' ప్రత్యేక సంచికలు. ఇవి చాలా గొప్ప ప్రచురణలు. అలాగే సిద్ధిపేటలోని ఆర్ట్ గ్యాలరీలు, లలిత కళా సమితి కూడ గణనీయమైంది. ఉత్సాహవంతులైన యువ చిత్రకారులు ప్రతిభ ఈ సంఘానికి మూలధనంగా వుంది. రాజమండ్రిలో ప్రసిద్ధ చిత్రకళాకారుడు దామెర్ల

రామారావుగారి స్మృత్యంకితంగా చిత్రశాలను నడుపుతున్న 'దామెర్ల రామారావు ఆర్ట్ గ్యాలరీ' ఒక విశిష్ట సంస్థ. ఇది చక్కటి గ్రంథాలయాన్ని కూడా నడుపుతోంది. నెల్లూరులో మరొక గ్యాలరీ వుంది.

జానపద కళలకు సంబంధించి వీధి నాటకాలకు, భాగవతాలకు, జక్కుల కథలకు, తోలుబొమ్మలాటలకు ఇంకా ప్రాచుర్యం పూర్తిగా నశించలేదు. కాని, వీటి కోసం అంకితమై జనచైతన్యం తేవడానికి కృషి చేసే సంఘటిత శక్తులూ తక్కువయ్యాయి. ఈ రంగంలో కర్ణాటక మన రాష్ట్రం కంటె ఎంతో ముందడుగులో వుంది. శ్రీకాకుళం జిల్లా తూర్పు భాగవత సంప్రదాయాన్ని రక్షించి పోషించడానికై ఒక సంఘం ఏర్పడాలని కొన్ని ప్రయత్నాలు జరిగేయి. కాని, ఫలించినట్లు లేదు. హరి కథలకు మాత్రం ఒకటి రెండు శిక్షణ కేంద్రాలు వెలిశాయి. తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో కపిలేశ్వరపురం జమీందారు గారు ఆదరం కొద్దీ ఒక శిక్షణ కేంద్రాన్ని స్థాపించారు. తిరుపతి సంగీత నృత్య కళాశాలలో హరికథా విభాగం ఉన్నది. అలాగే మిగిలిన సాంప్రదాయిక కళలన్నిటికీ శిక్షణ కేంద్రాలు ఎంతో అవసరం.

సాంస్కృతిక రంగంలో, అత్యంత ఉత్సాహం నాటక ప్రయోగం మీదనే కనుకే నాటక క్షేత్రానికి నిబద్ధమై వెలసినన్ని సంఘాలు మిగిలిన కళా క్షేత్రాల్లో ఏర్పడలేదు. మిగిలిన వాటిలో కేవలం ఉత్సాహం చాలదు. శాస్త్రీయత, సునిశిత శిక్షణ ఎంతో అవసరం. సాధన జీవనాడి. వాటితో అంత పెద్ద ఎత్తులో నిమిత్తంలేనిది నాటక రంగమనే భావనతో అనేక మంది ఉత్సాహవంతులు నాటకాన్ని ప్రధానంగా పెట్టుకొని సాంస్కృతిక సంస్థలను ఏర్పాటు చేస్తున్నారు. అయితే క్రమం తప్పకుండా సంగీత నృత్యాలను కూడా ఆదరిస్తున్నారు. అందులోనూ నవీన పంథాలోని సంగీత నృత్యాలను అధికంగా ఆదరిస్తున్నారు. సాంస్కృతిక వారసత్వంగా వచ్చిన శాస్త్రీయ కళలు, సాంప్రదాయిక కళలు ప్రాచుర్యం సన్నగిల్లకుండా విజ్ఞులైన వారు ముందుకు వచ్చి చక్కటి సంఘాలు స్థాపించి వీటిపట్ల ప్రజల అభిరుచిని సంఘటిత పరచాలి. *

మలయానిల గీతము

—దాశరథి

మలయానిలములు వీచెను
తెలుగు ధరణిపై ఉగాది దివ్యోత్సవ వే
ళలలో; ఆనందామృత
ములు కురిసె రసాంతరంగములలో కవితల్

మా తెలుగు జాతి ఈ యేడు ప్రీతితోడ
వెండి పండుగ జరిపెను విజయమొప్ప;
పాతికేడులేకమ్ముగా వరలినట్టి
ఇల్లు వేలేండ్లు నిల్లై వర్ధిల్లుగాక

ఈ యుగాది ప్రత్యేకత నేమి చెప్ప !
అఖిల విశ్వాన నున్నట్టి ఆంధ్రులెల్ల
ఐకమత్య గీతమ్ముల నాలపించి
తెల్గు తల్లికి కానుకల్ తెచ్చినారు

కరువు కాటకములు పోయి ధరణియెల్ల
అన్నపూర్ణయై ఈ యేడు అలరుగాక !
దుర్మతియె సన్మతిగ మన కార్మికులకు
కర్షకులకు శుభమ్ములీ గలుగుగాక !

USAGE OF PERSONAL PRONOUNS IN TELUGU

GERALD KELLY

THESE are rather extensive extra-linguistic, specifically, social or context of situation, limitations on the usage of personal pronouns, particularly 2nd and 3rd persons. A brief summary is given here:

1st person:

1st person singular :

ne:nu 'I' offers little difficulty. Some use, particularly by older generation speakers in Telangana, of *me:mu* "We" for other dialects, *me:mu* is regarded as pompous or arrogant by coastal dialect speakers. The usage is, in fact, usually influenced by the use of ham "We" by local Urdu speakers. For *me:mu* users, Urdu is ordinarily regarded as a language of elegance and politeness; other dialect speakers are either unaware of the influence or despite it, with the same results.

1st person plural :

The major feature here is between *me : mu* 'exclusive' and *manam* 'inclusive' The distinction is obligatory.

2nd person Singular :

Two forms, *nuwwu* and *ni : wu* have currency as second singulars. The latter is bookish or archaic for most speakers, but can be heard from conservative speakers, particularly among the older generation and the traditionally educated. Generally, the social conditions of usage for second singular are these.

1) Outside the family, among close friends, most frequently but not exclusively of the same sex.
2) In addressing social inferiors, especially servants in abuse.
3) Within the nuclear family.
4) In addressing members of the extended family younger than the speaker.

5) In addressing older members of the family with whom there is frequent social contact. In conservative families this usage would not extend to addressing the father or, in some cases, the mother.

6) Usage varies for addressing in-laws with whom there is little social contact: *nuwwu* would be proper for an elder brother's wife resident with the family, except among conservative groups. *mi : ru* (see below) is otherwise more common.

2nd person plural/respectful :

mi:ru. This form is used generally in addressing groups of any social character. It is also appropriate in addressing individuals under the following conditions:

1) Strangers of respectable aspect or acquaintances with whom social relations are strictly formal.

2) Social, economic or occupational superiors.

2nd person respectful

tamaru. This term may be singular or plural. Its use indicates the recognition of extreme social distance between the speaker and the person address. In earlier times, it was appropriate for the addressing ficials. Today, its usage is limited to peasants addressing tax collectors, beggars seeking help, and appropriate circumstances, students addressing professors. In general, it is regarded as inappropriate for any occasion by the middle classes.

3rd person singular, masculine
wa : Du / wa : NDu

This term, unlike those discussed below, is invariably singular. The later form is archaic, but is still in use among rural older generation speakers. Its usage is appropriate in the following situations:

1) In referring to a close friend.

2) In referring to a social inferior, whether by caste or occupation, unless the usage would offend the democratic sensibilities of the person addressed.

3) In referring to individuals for whom the use of *mi:ru* in address is hypocritical or simply in-sincere.

4) In referring to younger male members of the family, exclusive of in-laws.

3rd person singular masculine :
aTanu/aTaDu

This form is also always singular. aTaDu is archaic or bookish, but may be heard from the traditionally oriented or the conservatively inclined. It is appropriate in the following situations:

1) In referring to strangers of respectable aspect or acquaintances with whom social relations are strictly formal.

2) By democratic speakers, in stressing the lack of social distance between speaker and individuals for whom a conservative speaker might use *wa:Du* under condition 2 above.

3rd person singular mascular :
ayana

This form is used to refer to part of the group addressed as *mi:ru* under condition 2 above. It is appropriate in the following circumstances:

1) In referring to individuals whose social level is similar or superior to the speaker's, including older members of the family (whether addressed as *nuwwu* or *mi:ru*) except when the person addressed is a relative of the person referred to, but not of the speaker (see below).

3rd person plural/singular respectful: wa:ru

This form is the regular 3rd plural pronoun form for referring to humans. It has restricted usage as a singular referent as well. It is appropriate under the following conditions:

1. When addressing a person who is related to the referee but not to the speaker and both the addressee and the referee are recognized as respectable.
2. Rarely, to show respect for a particularly eminent woman, such as a minister or state governor.
3. Among lower class speakers, especially servants, regularly to refer to any member of the employing family.

3rd person singular feminine: a:me

This is the regular referent for females Whose social level is similar or superior to the speaker's. Increasingly, especially in urban areas, it is also employed to refer to females of lower social background to emphasize the breakdown of traditional social discriminations.

3rd person singular feminine/neuter: adi

This is the regular referent for non-human nouns. Applied to women, it is appropriate under the following conditions:

1) To call attention to the inferior status of a women in relation to the speaker.
2) In abuse.
3) Within the family, to refer to younger-females, exclusive of in-laws. In some conservative groups, also to refer to sisters older than the speaker.
4) In reference to females addressed as *mi:ru*, where the respectful address is insincerely meant.

3rd plural respectful: wa:ru

Used as a plural form for humans. *wa:ru* always implies some respect.

3rd plural human: wa:LLu

This form is socially colourless or ambiguous. It may variously be employed for groups whose members are referred to by *wa:Du, ayana, wa:ru, a:me*, or (if in reference to a female) *adi.*

3rd person plural non-human: awi:

This is the regular pronoun referent for non-human nouns.

(from 'A Grammar of Telugu' - manuscript)

చంద్రశాల

పదవోయి తెలుగువాడా
అదే నీ తెలుగు మేడా
సంకెళ్ళు లేని నేల
సంతోష చంద్రశాల

— శ్రీ శ్రీ

FORMATION OF ANDHRA PRADESH AND TASKS BEFORE TELUGU PEOPLE

P. SUNDARAYYA

IT is the martyrdom of Sri Potti Sreeramulu in December 1952, preceded by the glorious and historic Telangana People's Struggle and their great sacrifices against Nizam, for dissolution of Hyderabad State and for the formation of Vishal Andhra that finally set ablaze the growing upsurge of Telugu people, that led to the formation of Andhra State of Telugu speaking areas of erstwhile Madras State on 1st October 1953.

But this was only the first step. The formation of Andhra Pradesh on 1st November 1956, abolishing the old Hyderabad State, fulfilled, in the main, the long cherished urge of Telugu speaking people to have their own linguistic state in our country-India.

The formation of Andhra Pradesh was the culmination of new renaissance of Telugu people that was ushered in the later part of 19th century as part of our people's struggle for independence against British Imperialist occupation.

We, the Telugu people take pride that we are the initiators of the movement for linguistic states in our country as early as 1907. The Indian National Congress under the leadership of Mahatma Gandhi had to recast the organisation on the basis of languages (though they did not then include territories ruled by Indian princes and Nawabs) in order to draw in masses to develop our struggle for National Freedom against British Imperialism.

It is now an accepted principle by progressive sections throughout the world, that the administration should be in the mother tongue of the people ; the education at all levels including the university level should be through the mother tongue ; and the economic development and economic integration is easier, if the people speaking the same language and living in contiguous territories are in one state, instead of being scattered in different multi lingual states or units.

Historical experience has shown that a people having a common languge and living in contiguous territory, developing close common cultural and social affinity, evolve into a separate nationality, when their economic development reaches such a stage that binds them together.

As such, all progressive sections are strongly for equal and balanced economic development of all parts of a state and of all states and regions of our country. They are strongly advocating more powers to the states, and full autonomy, under overall guidance of the central government which shall exclusively keep to itself defence, foreign affairs, and necessary communications, currency and economic planning, with authority to give decision on all matters, connected with more than one state.

Yet, after achieving independence, the formation of linguistic states was not acceded to, immediately. It was only after a prolonged agitation and struggle, beginning with the fasting and martyrdom of Sri Potti Sreeramulu in 1952, the Samyukta Maharastra and Maha Gujarat mass agitation and struggles of 1956–61, and the formation of Punjab and Haryana states in 1966, that the Reorganisation of Linguistic States was achieved in the main. There are still certain border adjustments unresolved and demands for separate states or for autonomous areas in the existing states, where the tribal people or people of small nationalities are living and asserting their own separate identity. The question of devolution of more powers to the states and fullest autonomy to states, while strengthening the sovereignity and integrity and unity of India is engaging the attention of our people.

THE TELUGU PEOPLE IN HISTORICAL PERSPECTIVE

We need not trace here the evolution of Telugu people from Vedic period upto now, their earliest social and economic organisation when they were living in tribal societies or when they formed their kingdoms before Satavahanas and in later periods. We the Telugu people are proud of the achievements of our ancestors over 3000 years under various stages of our historical development, Nagarjuna Konda, Amaravati Stupas, along with Ajanta paintings and Ellora temples ; Kondapuram, Alampur excavations, the monumental temples and palaces of Kakatiya period, the Vijayanagar empire and Krishnadevaraya period of Telugu culture and literature ; and the contribution during Muslim rule of Qutub Shah dynasty. Can there be any educated Telugu man or woman, who is not proud of Nannayya, Tikkana, Potana and of the Astana Kavis of 13–16th centuries ? The glorious Janapada literature of our people, Yakshaganam, Samkirtanams, songs of women and the powerful poetry of our social reformers like Vemana ridiculing the outdated and cruel traditions and hypocritical pretensions of upper classes, it is on these rich cultural milieu, generations of Telugu people were brought up.

It was only during the Satavahana period and later during the Kakatiya period, that more or less the present day Telugu speaking areas were under one rule ; perhaps for a short period under Aurangajeb and Nizam dynasty too, we were under one rule. But with the advent of British imperialism in the middle of 18th century, the Telugu people were again under different regimes, coastal districts under direct British rule, and after a period the Rayalaseema districts also were ceded to them, the rest in Telangana area of Nizam's Hyderabad and certain areas under Mysore Maharaj.

Though we have a long cultural history and broadly a common language, we, just like so many other people in our country, were in the process of forging close economic links, an integrated economy under one administrative rule, whether a

king or a democratic republic. We did not achieve it. We were under various feudatory princes, who belonged to dominant communities in different places : except when a powerful dynasty dominated and made these princelings their vassals.

It was only with the advent of British rule, who violently destroyed the then existing economic relations in our country, without replacing the old by new developed economic relations as in the Western countries, that the intelligentsia and our economically dominant sections started, to mobilise our people to fight the British rule and develop our own economy and our own culture, in opposition to that of foreign rulers.

The pioneers of this renaissance in Andhra were Sri Kandukuri Veeresalingam, Chilakamarti Lakshminarasimham, Gidugu Ramamurthy Pantulu and Gurajada Apparao, the historians Komarraju Lakshmanarao and Chilukuri Veerabhadrarao and others.

But, it was the political leaders, who were the pioneers of the Telugu speaking State. It was in 1907 in the conference at Bapatla, that the demand was raised for a separate Andhra province to be carved out of the Madras Province. The leaders of this movement were all known political and Congress leaders of that time, Desabhakta Konda Venkatappayya, Gadicherla Harisarvothama Rao, Darsi Chenchayya, Tanguturi Prakasam Pantulu, Bhogaraju Pattabhi Sitaramayya and Kasinathuni Nageswara Rao.

In Telangana area there were the leaders of Grandhalaya movement which began with the establishment of Krishna Devaraya Andhra Bhasha Nilayam in 1901 and of Andhra Maha Sabha : Sri Madapati Hanumantha Rao, Suravaram Pratapa Reddy, Sri Burugula Rama Krishna Rao, Sri Mandumala Narsing Rao, Sri Konda Venkata Ranga Reddy and the radical section headed by Sri Ravi Narayana Reddy and Baddam Yella Reddy and a band of their young co-workers who have all become communists. The popular Urdu poet comrade Maqdum Mohiuddin, one of the top communists and Andhra Maha Sabha leaders, fought against Nizam's rule drawing in the progressive Muslims in the joint people's struggle.

It was this radical wing that gave Andhra Maha Sabha a new orientation, and became the leaders of Telangana People's struggle against Nizam and staunch fighters for abolition of Hyderabad State and formation of Vishalandhra.

VISHALANDHRA LO PRAJARAJYAM

In Andhra area, the communist movement took an organised form in 1934 September. The communist organisation spread to Rayalaseema and Telangana districts by 1940. From the very beginning the communist party stood for the formation of Vishalandhra and people's Raj in it as part of People's Democratic Republic of India as their immediate objective. For them the artificial division of Telugu people into Circars, Rayalaseema and Telangana was meaningless and they ignored these divisions and based their organisation on one state centre and all its district committees directly under it.

The communist movement has been in the forefront in mobilising Telugu speaking people in Madras Province to have their own separate province excluding Madras city and Ballari district except 3 talukas of it. It is they who with their united stand contributed significantly to overcome the opposition of certain local sections in Rayalaseema area to the formation of the Andhra State. Similarly it is the communist movement in Telangana area that was a powerful force to fight against the forces who wanted to preserve the old Hyderabad State, neglecting the very conception of linguistic states and also forces who wanted a separate Telangana State instead of an united Telugu State, the Andhra Pradesh.

Publication of the booklet "Vishalandhra Lo Prajarajyam" and its wide circulation in 1946, depicting a bright vision of how Telugu people's future could be moulded, had widely popularised the conception of Vishalandhra.

More than anything else, the Telangana People's movement and peasant armed struggle against *Vetti* (forced labour without payment) against evictions and for land to the tiller, abolishing landlordism – (It took away the land of the big land owners, leaving a reasonable holding of 10 acres wet or upto 100 acres dry for cultivating family and thus 10 lakh acres were distributed) ; and for abolishing Nizam's dominion and dissolution of Hyderabad State, merging the three linguistic parts, neighbouring with the linguistic areas to form Vishalandhra etc., it is this Telangana people's struggle that had brought into the forefront both the formation of linguistic states as well as the question of drastic agrarian reforms, and land ceiling legislation for distribution of land to the tiller.

But for this heroic struggle of the Telangana people, the formation of linguistic states would not have been achieved so early or to that extent. It was the communists who stood against the forces of disruption, both against separate Telangana as well separate Andhra agitation of 1969 to 1972, and defended the integrity of Andhra Pradesh.

At the same time, the communists acknowledge the fact that only because a majority of congress leaders stood firmly for the formation of Andhra State and later Andhra Pradesh, these could be brought into existence. Similarly, the disruptive movements for separate Telangana and for separate Andhra could be successfully fought and Andhra Pradesh could be preserved only because a good section of congress men stood firm. In the formation of Andhra Pradesh, the role of the communists and especially the Telangana people's struggle has a significant contribution.

THE TASKS UNFULFILLED AND DANGERS AHEAD

It is now 25 years since the formation of Andhra Pradesh. It survived the two movements, the separate Telangana and separate Andhra movement. But, with the division of the State into 6 zones for the purposes of jobs and for educational seats ; and with still persisting regional inequalities between Telangana, Rayalaseema and Coastal regions, with regard to economic development, irrigation and power distribution, in the growth of industries, the per capita income levels—regional feelings are being roused, as if these problems can be solved by breaking up Andhra Pradesh.

The basis for the growing discontent of the people which can be easily diverted into rousing of regional feelings, is the growing unemployment, especially the unemployment of the educated. Over 50% of our people are living below poverty line. Only 25% of children complete their VII standard. The government's well intentioned schemes of providing scholarships and reservations to ensure scheduled castes, tribes and backward communities cover a very small percentage of these sections and is no nearer to solve their backwardness or to develop them to catch up with the advanced sections. Today there is more growth of caste feelings, prejudices and tensions.

The literary and cultural heritage and unity that we have inherited over centuries has not yet become the common heritage of more and more of our people, especially the economically and socially backward sections of our people who had been deprived of this heritage in the past.

The solution for these problems, is not disruption of Andhra Pradesh. It is a great advance and one of the basic achievements of Telugu

speaking people and is a historical mile-stone in the progressive development of our people. All progressive and enlightened sections of our people should pull together to solve the problems facing us.

We must think and act, as belonging to one people of the whole state and not as belonging to Telangana, Rayalaseema or Coastal areas or of one district or taluka. Every problem, every issue that affect our vast people, should be solved as to which section of the people and which problem should be taken on priority basis and which problem could be a little while postponed and taken up a little later ; taking the whole state of Andhra Pradesh and not from the angle of one region or of one district or of one area.

1. First and foremost priority is for guaranteeing employment to all able bodied men and women ; the right to work and ensuring them minimum livelihood ; meanwhile providing unemployment relief.

(a) Full employment can be ensured by carrying out radical land reforms, distributing all the land of the land owners who own more than 10-15 acres of double crop wet, or 20-25 acres of single crop wet, if they are not personally cultivating them or if they have other sources of income. Land must belong to the actual tillers, enabling them to earn a living. We can ensure each landless family or land poor family, 2½ acres providing these holdings with the irrigation facilities, through canals, wells or by power lift, and guaranteeing of minimum wages for agricultural labourers.

(b) The artisans should all be provided with the necessary raw materials, and the government must take over the product and sell it, paying minimum wages for the artisan family, which shall be more than a subsistance wage, (it now works out to be Rs. 400/-) ensuring a need based minimum wage.

(c) Take up more and more public works, like irrigation projects, road and railway communications, to guarantee employment to the unemployed and under-employed rural poor.

(d) Absorb educated unemployed by having more primary, secondary, vocational schools (ITIs or Polytechniques) ; and colleges as well as more medical and public health centres.

(e) Take over all big industries from private sector and they be run by the government itself erecting new factories and projects equitably in different parts of our State keeping in mind the material availability and the need to absorb unemployed in these areas.

Immediate implementation of schemes for unemployment relief till the jobs are ensured at the rate of one *Kg*. of food grains and a rupee for other expenses per day per worker.

2. A hut or dwelling place for every poor family in rural urban areas especially for scheduled castes and tribes.

3. (a) Assured supply of drinking water to both rural and urban areas.

(b) Water distribution and management for irrigation, for industrial and power generating purposes.

In our Telugu speaking state, vast areas are drought prone, due to the meagre rains, especially in Rayalaseema areas and Mahbubnagar, Nalgonda

and Warangal districts. We have two major river systems, Krishna and Godavari and subsidiary river basins, Pennar, Vamsadhara and Nagavali and many riverlets and streamlets. We have a large number of tanks and quite large amount of underground water. We have to carefully plan the full utilisation of this water, giving topmost priority to drought prone areas, for drinking purposes, then for at least one dry crop of 4 months duration, then only to wet cultivation of 6 months duration. Double cropping and perennial cropping can be only after above priorities are attended to, or by only tapping underground water through lift irrigation. If these priorities are observed, irrigation drainage and flood moderating schemes costing about 5000 crores, can be executed within the next 20 years, if not in ten years.

4. We have huge reserves of coal and plenty of hydel potential. We have to generate electricity in a gigantic manner, say at least a thousand units per head, (i. e.) about 10000 crore units by 2000 A. D., ensuring all necessary power for agricultural and industrial, commercial and domestic purposes.

5. Share of industrial production, in our State Domestic Product must increase to 50% while that of agriculture to 25% and other sectors to 25%. Our industries and mining must absorb at least five million workers by 2000 A. D.

6. Our per capita income must reach Rs. 5000/- per annum at 1970-71 prices ; ensuring the lowest monthly income of Rs. 1000/- per family of four.

7. Universal secondary education upto class 12, for all children upto the age of 17, and 10% of the age group of 17-24 years to have collegiate education.

8. One doctor for 1000 people and one bed for 100 people, with one male and a lady doctor and other necessary para medical personnel. Medical courses of various duration are to be introduced to meet the needs of our people as quickly as possible.

9. Social security from cradle to old age. Pensions for all those needy people over 60 years old.

10. Take to every nook and corner and to every home, the best of our Telugu culture, literature, theatre and cinema, music and dance, painting and sculpture of the past and of the present. Popularise the best of our Indian people's and of world people's culture and civilisation. Start libraries and cultural places for every village or group of villages to achieve these objectives.

Developing and strengthening democratic structure and the unity of Andhra Pradesh, we should all strive for more and more devolution of powers and of financial resources from the Central Government and achieve fuller automony in order to defend our independence, sovereignity, unity and territorial integrity of our country and to build a democratic and socialistic India.

VISHALANDHRA IN DEMOCRATIC AND SOCIALIST REPUBLIC OF INDIA, SHALL BE OUR CHERISHED PRACTICE AND IDEAL. *

విశాలాంధ్ర నిర్మాతలు

వాడల తళ్లికోట కదనమ్మున వాలిన తెల్గు బావుటా
నేడు తళత్తళల్ గురిసె నింగిని, మంగళ గీత వాద్యముల్
వాడల వాడలన్ విరియ వచ్చిన దాంధ్ర మహస్సు; జాతికీ
వేడుక సంఘటించిన పవిత్ర చరిత్రుల కంజలించెదన్.

—శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌధరి

ANCIENT TELUGU AND INDIAN CIVILISATION

S. MALAYANDI

HISTORICITY OF THE TELUGU LAND

1. "Thomas Huxley, an associate of Darwin who investigated the origin of man, assumed that Homo sapiens, that is, man, regarded as an organic species, arose on the now sunken continent of Lemuria" (p. 128 of the book 'The Riddles of Three Oceans' by Alexander Kondratov). This view was shared by Frederick Engels who has stated in his book "The Role played by Labour in the Transition from Ape into Man', that, "Many hundreds of thousands of years ago, during an epoch, not yet definitely determinable, of that period of earth's history known to geologists as the tertiary period, most likely towards the end of it, a particularly highly developed race of anthropoid apes lived somewhere in the tropical zone-probably on a great continent (Gondwanaland/Lemuria) that has now sunk to the bottom of the Indian Ocean". Sir T. W. Holderness, K. C. S. (in his book 'Peoples and Problems of India', Chapter I, p. 23) confirmed that

"Peninsular India of the Deccan is geologically distinct from the Indo-Gangetic Plain and Himalayas. It is the remains of a former continent (Gondwanaland/Lemuria) which stretched continuously to Africa in the space now occupied by the Indian Ocean. The rocks of which it is formed are among the oldest in the world and show no traces of having ever been submerged. In many parts, they are overlaid by a sheet of black trap rock or basalt which once flowed over them as molten lava. In the Deccan, we are therefore in the first days of the world, we see land substantially as it existed before the beginnings of life."

2. According to Prof. H. D. Sankalia, the earliest evidence of man is documented from excavations at Athirampakkam from Rallakalava near Renigunta in Chittoor District and from several sites in Kurnool District. He says,

"The most important sites from my point of view are the caves around Madras and in Kurnool District, where some sixty years ago, Robert Bruce Foot found not only such fine tools but even artistic work in bone which he then compared with similar work discovered at the time in the caves of France and called upper Palaeolithic by archaelogists. Unfortunately, all the collections made by Foot have been lost but I am quite sure that if we make a genuine attempt with all the knowledge we have got of excavations today, then the caves in Kurnool District and possibly in Chittoor District and in Madras will give us important evidence of this advanced hunting stage of man."

TUNGABHADRA VALLEY CIVILISATION

3. This clue was successfully pursued by one sadhu from Kerala living in Kurnool and he has recently discovered some of the most ancient rock paintings ever found anywhere in the world in the caves of Kurnool District. These caves are all named after the Siddhas, namely, Siddhulaguha in Kethavaram of Kurnool Taluk, Chinna Siddhulu and Peddasiddhulu of Nandyal taluk and Siddhulagutta of Dhone Taluk. The Siddhas were the earliest Dravidian saints. Siddhanta was the most ancient Saivite philosophy. It was the exclusive contribution of the Telugu land, though pushed to the south, subsequently. The Telugu land was earlier known as "Trilinga Desa". The word, "Telugu" is derived from the word "Trilinga". These three lingas are still flourishing in Draksharama, Kaleswaram and Srisailam.

4. The rock paintings found in Kurnool District are in caves which are situated near some of the oldest Saivite shrines like Kalvabukka, Bogeshwaram, etc. The only painting of any religious significance is that of a saint in a yogic posture which is also found in the Indus Valley sites. There are some scripts found in these caves which are again similar to the Indus valley scripts. According to Alexander Kondratov, in his book referred to, "Linguistic data indicate that the Dravidian Languages spread from south to north rather than from north to south". Today, the Dravidian languages are spoken in Southern India upto 18° – 20° S, but they once covered Central and Northern India as well. Moreover, facts show that several thousand years ago, the Dravidian languages were also spoken in Baluchisthan and Southern Iran."

INDUS VALLEY CIVILISATION

5. Some of the Indian anthropologists attempt to see in the Indus Valley scripts bones of fishes and animals which their forefathers ate and sacrificed. This is apparently their pious assumption because it is not supported by objective scientific data. Scholars all over the world are unanimous that the hieroglyphics found in Mohenjadaro and Harappa are a form of ancient script. The difference is only about deciphering the same. A team of soviet researchers have therefore used computers to make a statistical analysis of the texts in order to get a picture of the abstract grammar of "Language X" as they called the language of the proto-Indian texts. This means they ascertained whether the language used suffixes, prefixes and infixes, what its main grammatical structures were and so on. Alexander Kondratov continues, "Next they compared 'Language X' with other languages". Following the discovery of the hieroglyphic texts, scholars had advanced a multitude of hypotheses claiming that the proto-Indian language was related to the most diverse languages of the world, including many languages of India, Asia Minor, the Caucasus, the Himalayas and even the language of the Kets, a people who live along the upper reaches of the river Yenisei in Siberia and the language of the inhabitants of Easter Island in the Pacific. One by one, Sanskrit, Hittite, Rapanui and many other languages were weeded out of the list of candidates for the honour of being the language spoken by the people who had created India's oldest civilisation.

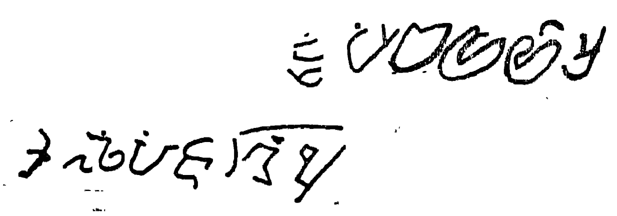
Finally, only one claimant was left—the Dravidian languages, whose structure turned out to be the closest to that of "Language X". This furnished proof of the hypothesis, advanced by many scholars, that the proto-Indian civilisation was built up by people speaking Dravidian languages. Indeed a Dravidian "island", the Brahui language, has been preserved to this day among the sea of Indo-European languages spoken in North-Eastern India. It is quite possible that in hoary antiquity, the whole of this region was inhabited by peoples who spoke Dravidian languages".

Referring to the legend of the sunken land Lemuria, being the cradle of human civilisation, Alexander Kondratov exclaims, "The surprising thing is that at least two out of three of the world's earliest civilisations turn out to be connected with people who spoke Dravidian languages".

COMPARISON BETWEEN THE TWO CIVILISATIONS

7. The hieroglyphics of the Tungabhadra Valley Civilisation found in the caves of Kurnool District go to confirm that the most ancient Telugu scripts that have been discovered are the same as those found in Mohenjadaro and Harappa. The comparative evidence is furnished at Appendix I.

8. Besides of the above scripts, there are later day scripts also like

etc. The period of each text may have to be assessed after further detailed research by experts like the Soviet team above referred to. But there is more than adequate evidence to prove that ancient Telugu scripts along with Tamil scripts constituted the bulk of the Indus Valley scripts. Ancient Telugu like Tamil is undoubtedly very much older than Sanskrit. "There is little doubt that the Dravidian languages are incomparably older in point of time than the Sanskrit. It is not an unreasonable supposition that they once occupied the whole of Hindusthan."

(Manual of Administration of the Madras Presidency Vo. I., p. 43).

The eminent Indian linguist, S. K. Chatterjee acknowledges that "The Andhra or Satavahana emperors of the centuries round about Christ appear to have spoken a kind of Ancient Telugu as also the kings of the Ceti dynasty in Orissa of the 2nd century B. C. King Kharavela's name, as in his famous inscription, appears to be in what may be called "Ancient Telugu"—it is a compound made up of two Dravidian words, possibly, Ancient Telugu meaning, He of the Kar or Black, Vel or Lance. For aught we know, the Mohenjadaro and Harappa people of Sindh and South Punjab were ancestors of, or related to the Telugus as much as to the Tamils and other Dravidians of South India." (pp. 271–272 of his book "Languages and Literatures of Modern India").

THE ENIGMATIC GAP AND HOW IT IS EXPLAINED

9. There were pre-Aryan languages and pre-Aryan religions. Telugu's Siddhanta Saivism, Tamil's Vaishnavism known as "Maliyam", Prakrit's Jainism and Pali's "Hinayana Buddhism" were all pre-Aryan or non-Aryan. In fact, Prakrit and Pali are but the off-shoots of Ancient Telugu. According to A. A. Macdonell, "Even at the time when Vedic hymns were composed, there must have existed a popular language which already differed widely in its phonetic aspect from the literary dialect. For the Vedic Hymns contain several words of a phonetic type which can only be explained by borrowings on the part of their composers from popular speech. The particular

form of the popular language which became the sacred idiom of southern Buddhism is known by the name of Pali..... The testimony of the inscriptions is instructive in showing the gradual encroachment of Sanskrit on the popular dialects used by the Non-brahminical religions. The non-A r y a n languages of the Deccan, the Dravidian group including Telugu, Canarese, Malayalam and Tamil have not indeed been ousted by Aryan tongues". There is a striking similarity even today between Prakrit and Pali on the one hand and Telugu, Canarese and Singhalese (Ceylon) on the other. Singhalese is derived from Pali. Speaking about the pre-Aryan civilization and religions, Alexander Kondratov observes : "Decimal numeration was invented in India not by the Aryans but by the proto-Indians, whose merchants and mathematicians were using it several dozen centuries before the Aryan invasion. The first period in the history of Aryan India was marked by the undivided rule of Brahman priests who called themselves living gods and stood above the rulers including the most powerful kings. The conquered peoples continued to adhere to their religious beliefs in secret. But a far-reaching spiritual crises in the sixth century B. C. brought these beliefs out into the open and they lay at the foundation of three new religions, Buddhism, Hinduism and Jainism which replaced Brahmanism."

(p. 181 of his book "Riddle of the Three Oceans").

10. The linguist-historian S. K. Chatterjee has affirmed that "Asoka's Prakrit and the Prakrit of the Iksavaku kings of the Telugu land were used as official languages in Dravidian India". (p. 47 of his book "Languages and Literatures of Modern India"). The Prakrit of the Iksavaku kings was a developed form of ancient Telugu. It is related to the language as found in the inscriptions in two places in Alur taluk of Kurnool District which have been acknowledged by all scholars as the earliest inscriptions that are available in India today besides the T. V. C. scripts and I. V. C. scripts. If the Iksavaku kings of the Telugu land had their own official language, was there not some literature in that language ? The Telugu people who were so advanced as to write such an elaborate inscription must have spoken and written a very developed language. In this brilliant canvas of the hoary history of the Telugu land and language, is it not an insult to the intelligence of any inquirer after truth to be told to presume that when the Vedas were being poured out in the north and when the sangham literature was flourishing in the Tamil land in the south, in between, the Telugu mind was in deep slumber for centuries together, from the time of Harappa-Mohenjadaro upto 10th century A. D. not knowing what to do with their Paisachi (Devilish) language, avidly awaiting the arrival on the scene of Nannayyabatta in the 11th century A. D. to introduce them to the Devabhasha, namely, Sanskrit ?

11. To get a glimpse from S. K. Chatterjee again, "The Brahaman Nannayyabatta is the first Telugu poet whose works have been preserved. It is believed that there was a pre-11th century literature of Jaina in Telugu but there is no evidence for it, as we have for Tamil and Kannada. Nannayya is credited with bringing in *a purposeful reform* of Telugu (hence his title Vaganusasana for literary employ in emulation of Sanskrit and this might have gone hand in hand with a brahminical revival" (p. 273 of his book "Languages & Literatures of Modern India"). Was it not a fact that there was subsequently (or consequently) a movement in favour of Atcha Telugu or pure Telugu which movement was not as much a verse to the use of Prakrit words as that of Sanskrit ? Did it not coincide with a similar movement in Kannada literature ? What was the purpose behind the reform of Telugu undertaken by Vaganusasana and his like and why was the movement against it such a feeble attempt which eventually failed ? Did not the same fate which overtook Prakrit and Pali

overtake Ancient Telugu also for the same reason ? The surest way of doing away with a culture or tradition is to do away with its language. How was this done ? The world-famous philosopher-historian Will Durrant has referred to the ability of the self-appointed scholars of India: "As educators of the young and oral transmitters of the race's history, literature and laws, they were able to recreate the past and form the future in their own image, moulding each generation into greater reverence for the priests and building for their caste a prestige which would, in later centuries, give them the supreme place in Hindu Society". (p. 399 of his book "The Story of Civilization").

12. The Sanskritization of India's languages and religions had assumed different garbs in different generations. For instance, there were nine Nanda Kings who ruled for 91 years. The Sanskrit pundits changed the calendar to exclude the period of 91 years covered by the rule of these kings "who were considered to be unholy persons unworthy of inclusion in orthodox Hindu annals" according to the well-known historian Vincent Smith. Sanskrit Itihasas and Puranas would ascribe Aryan fathers to non-Aryan luminaries like Vasista, Agasthya, Thiruvalluvar etc. According to A. K. Mazumdar, (p. 11-12 of his book "Hindu History") "Instances abound to show where Brahmin authors have fabricated parallel history to glorify the Aryan way of life as opposed to the non-Aryan. All non-Aryan luminaries have been depicted as Aryan."

Another form of Sanskritization was plagiarization from the earlier non-Aryan literatures. The original Sanskrit literatures like the Brahmana literature or Manudharmasastra were clearly aimed at cultural propagation. Speaking of the Brahmana literature, no less a scholar than Prof. Max Muller who is known for his love of Sanskrit language has observed :

"The general character of these works is marked by shallow and insipid gradilouquence, by

priestly conceit and antiquarian pedantry. It is most important to the historian that he should know how soon the fresh and healthy growth of a nation can be blighted by priestcraft and superstition. It is most important that we should know that nations are liable to these epidemics in their youth as well as in their dotage."

Chandragupta Maurya of old and Mahatma Gandhi of our own generation happend to fall a prey to this epidemic. But this epidemic cannot so easily be diagnosed because it very often puts on the cover of the Trojan horse of the "Great Tradition", to borrow a phrase from the eminent Indian Sociologist M. N. Srinivas, the author of the famous thesis of "Sanskritization". According to him, Sanskritization is "a process of cultural propagation."

THE TWO TRADITIONS

13. In every civilization and every society, two distinct traditions are usually manifest namely, the priestly tradition and the people's tradition. The priestly tradition believes in a select group of people being God's chosen few whereas the people' tradition believes in the equality of human souls. The Purushasukta of the Vedas and the "Mein Kamp" of Hitler fall into the first category for the same reason though one is theistic and the other is atheistic. Christ's opposition to the pharisees and Buddha's opposition to the priesthood bring them into the second category though one is theistic and the other is agnostic. While the priestly tradition attempts "to divide, specialize and hierarchize", the people's tradition seeks "to unify, mobilize and level". Hence the former is called the Authoritarian Tradition and the latter, the Egalitarian Tradition.

14. One of the inscriptions in the Kurnool caves reads as which

is interpreted to mean "Siddantamu". Who was the author of this Siddhanta philosophy ? There is ample evidence to show that it was taught by Lord Dakshinamurthy. Madam, Blavotsky, the mystic and the scholar refers to him as "Mauna Murthy" or "Silent Watcher". He was the author of yoga; he was the Great Teacher. Where did he teach and who were his disciples ? Saint Manickavasagar in his work "Thiruvasagam" which was written in the third century A. D. has referred to the Great Teacher Dakshinamurthy having given his first ever sermon on the Mount in Mahendragiri much earlier then the inception of the Vedas. This Mahendragiri has been identified as the topmost hillock in Srikakulum District on the border about 4500 feet high overlooking the sea. Even today, the hilltribes in the area consider it as the most ancient. Siva temple and all of them usually gather there on Mahasivarathri day to celebrate the festival. Amongst his famous disciples were Agasthiya and Nandeeswara. The people of Visakhapatnam District know the Siva Temple in the Burrah caves as having been sanctified by Agasthiya, Agasthiya went south to teach Siddhanta and Siddha Vaidya owes its existance to him. The Mahanandi temple in Nandyal Taluk of Kurnool District is believed to have been founded by Nandeeswara. It is not a mere coincidence that all the caves of Kurnool District are named after the Siddhas and centre around Mahanandi. There is a Siva temple in Bogeswaram in Nandyal Taluk called after the famous Siddha Bogeswar or Bogar. That Siddhanta Philosophy was taught in Ancient Telugu could be inferred from the texts found in the caves of Kurnool District. The Pasa vimosana padalam in the Sanskritic Kaurava Agama and the Sivagnanabotham of Meikanda Devar in Tamil are in all probability the reproductions of Dakshinamurthi's Siddhanta Teachings in Ancient Telugu. Because of the onslaught of Sanskritization on Ancient Telugu, Siddhanta Philosophy was pushed further south and found refuge in Tamil literature. This is confirmed by the traditional belief in Tamil Nadu that Agasthiya was sent to Tamil Nadu by Dakshinamurthy from a northern hillock which is Mahendragiri.

15. The essential difference between Siddhanta and Vedanta is the same as between the Egalitarian Tradition and the Authoritarian Tradition. Siddhanta believes in soul-pluralism which concept is accepted by Jainism, Hinayana Buddhism and Tengalai Vaishnavism. Vedanta believes in soul-absolutism which concept is common to Mahayana Buddhism and Vadagalai Vaishnavism. Nagarjuna's Void and Sanskara's 'Illusion' are not dissimilar. Vedanta considers man and world as illusion whereas Siddhanta treats them as reality. The sum and substance of vedanta is the 'tat tvam Asi' (That art thou) of the Vedas and the Nishkamyakarma of the Gita. When the Vedas advocate 'That are thou', it will be subtly supplemented by the Pursushasukta that the priest is more of that than thou. When Gita preaches Nishkamyakarma, it will take care to mention that observance of varnashramadharma is the best form of Nishkamyakarma. Siddhanta on the other hand pleads for equality of souls. Its keynote is on God's grace and man's love. It teaches 'control of self' (Yoga) and prerches 'know thyself' (mysticism). Its ennobling effect and electric character have earned for it the esteem of foreign scholars. To quote but only two : "Saiva Siddhanta philosophy is the choicest product of Dravidian intellect. Saiva Siddhanta is the most elaborate, influential, and undoubtedly the most intrinsically valuable of all the religions of India" —Dr. G. U. Pope ; and "Saiva Siddhanta may be ranked among the perfect and clearest systems of human thought" —Dr. Kamil Zvelebil.

16. The following table summarizers the position :

Sl. No.	Religion	Philosophy	Tradition	Chief exponent	Language	Man and world-view
1.	Jainism	Soul-Pluralism	Egalitarian	Mahavira	Prakrit	Reality
2.	Hinayana Buddhism	Soul-Pluralism	Egalitarian	Buddha	Pali	Reality
2a.	Mahayana Buddhism	Soul-Absolutism	Authoritarian	Nagarjuna	Sanskrit	Illusion
3.	Siddhanta Saivism	Soul-Pluralism	Egalitarian	Dakshina-murthy	Ancient Telugu & Tamil	Reality
3a.	Vedanta Saivism	Soul-Absolutism	Authoritarian	Sankara	Sanskrit	Illusion
4.	Tengalai Vaishna-vism	Soul-Pluralism	Egalitarian	Alwars	Tamil	Reality
4a.	Vadagalai Vaishna-vism	Soul-Absolutism	Authoritarian	Vedanta-Desika	Sanskrit	Illusion

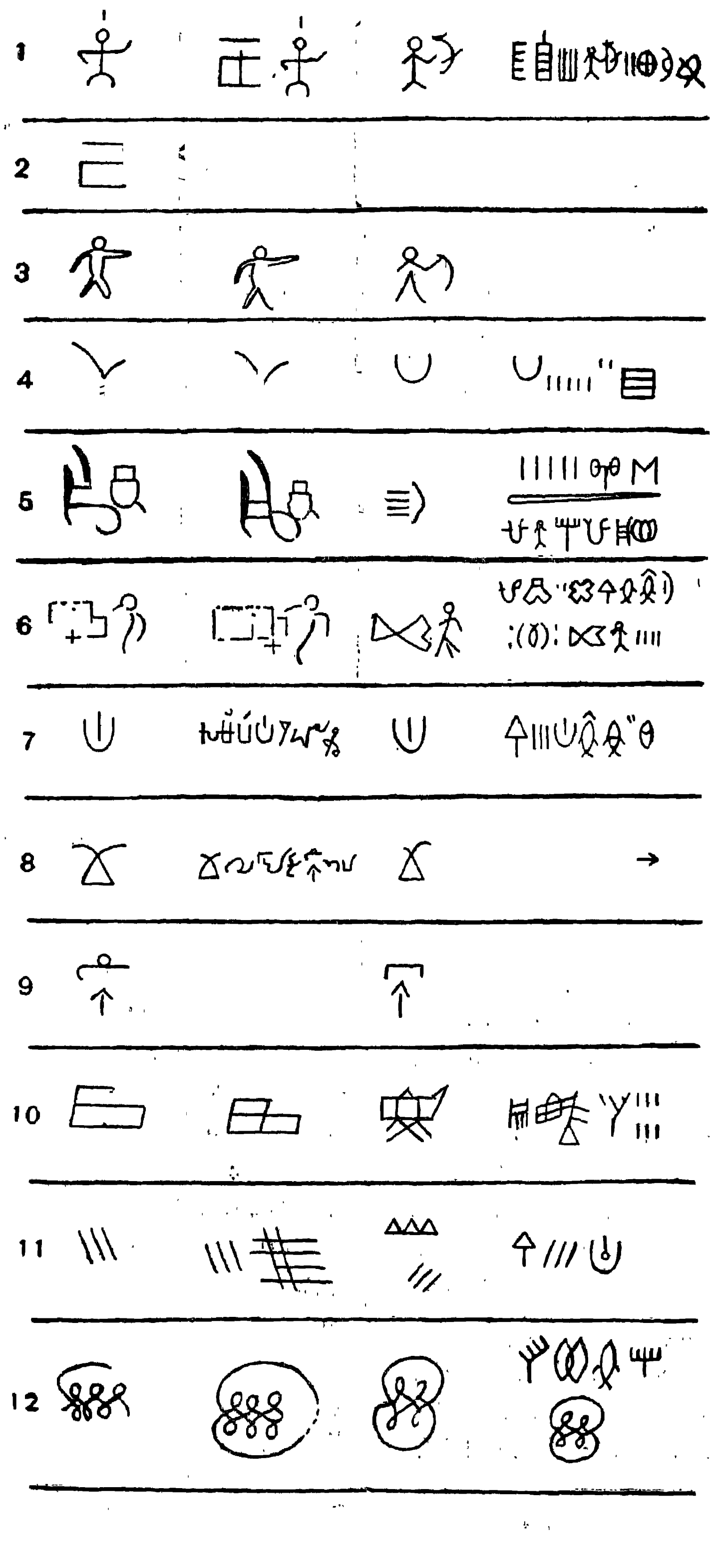
17. 2a, 3a and 4a represent the gradual encroachment of Brahminism on Buddhism and Hinduism and its fatalistic preachings sought to ensure that the people were contented with their given status in society. M. N. Srinivas rightly claims that Sanskritization is the best anti-dote to revolution.

CONCLUSION

18. Throughout the history of Indian philosophical thought, whether the contrast is between Siddhanta Saivism and Vedanta Saivism, or between Hinayana Buddhism and Mahayana Buddhism or between Tengalai Vaishnavism and Vadagalai Vaishnavism, the conflict is essentially between the Egalitarian Tradition and the Authoritarian Tradition. The original works in Sanskrit invariably belong to the Authoritarian Tradition whether it is Nagarjuna's thesis of Mahayana Buddhism, or Sankara's thesis of Vedanta Saivism or Vedanta-desika's thesis of Vadagalai Vaishnavism. The original teachings of Dakshinamurthy, Mahavira, Buddha, Nayannars, Alwars and a host of poets of the Bhakti Movement belonging to the Egalitarian Tradition were mostly in Ancient Telugu, Prakrit, Pali, Tamil and later on in the other regional languages. For innumerable centuries, since the Authoritarian Tradition has been dominating the field of scholarship and learning, communication and publicity media, there is an illusion created that Sanskrit stands for the 'Great Tradition' and other ancient and modern regional languages represent the 'Little Tradition' as M. N. Srinivas puts it. Mahayana or the great vehicle was so called because it used the pedantic priestly language 'Sanskrit' where as Hinayana or the little vehicle was so called because it used the language of the common people 'Pali'. In the same way, Ancient Telugu was described as the Paisachi language. A similar attempt was made on Tamil by coaxing it to use more and more of Sanskritic pearls. That is why the introduction of Sanskrit into Tamil was called 'Manipravalanadai' or style studded with pearls. But the then Tamil poets awoke to the danger and arrested the encroachment within a century. M. N. Srinivas given expression to his apprehension that "The non-Brahmanical castes are generally less Sanskritized than the Brahmans and where there they dominate, non-Sanskritic customs may get circulated among the people. It is not inconceivable that, occasionally, they may even mean the de-Sanskritization of the imitating castes" (p. 62 of his book "Caste in Modern India and other Essays").

APPENDIX—I

Sl. No.	Sign of the Tungabhadra Valley Civilisation	Text of the TVC Inscription	Sign of the Indus Valley Civilisation	Text of the IVC Inscription

19. Still imagining that the Devabhasha has got a superior claim over the Paisachi Bhasha, how many would today concede the right of Telugu to be the language of prayer in the temples of Andhra Pradesh ? Is not Devanagiri slowly attempting to stake the same imperial claim ? But how far these claims are objectively justified ? The eminent linguistic historian S. K. Chaterjee has given his considered conclusion : "The North contributed ritualism without any profound spiritual and mystic approach, but the deeper and more universal things like yoga and bhakti came from the pre-Aryan background" (p. 50–57 of his book "Dravidian").

20. The Telugu Talli through her elegant smile appears to urge her sons to pause and ponder "Whence Telugu ?" and "Whither Telugus ?" To answer these questions fully and satisfactorily, youngsters and experts may have to undertake further detailed research on the Tungabhadra Valley Civilisation, which is undoubtedly one of our proudest possessions.

Comparison of a Kurnool painting with other upper Palaeolithic paintings in the world.

1	2	3	4	5
Kurnool	Easter Island	Peru	Colombia	Polynesia

These figures represent emblems and date back to roughly 4000 B. C. to 5000 B. C.

శిలలలో వైభవం

శిలలు ద్రవించి యేడ్చినవి జీర్ణములై తుంగభద్రలో
పలగుడి గోపురంబులు సభాస్థలులైనవి కొండముచ్చు గుం
పులకు చరిత్రలో మునిగి పోయినది - ఆంధ్ర వసుంధరాధిప -ఉ
జ్జ్వల విజయ ప్రతాప రభసంబొక స్వప్న కథావిశేషమై

—శ్రీ కొడాలి వేంకట సుబ్బారావు

THE SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS OF THE PEASANTRY IN ANDHRA PRADESH

GOUTHU LATCHANNA

IN pre-independent India, agrarian system or the peasantry of Andhra Pradesh could be classified into four distinct categories : (1) Rytwari under the then British India administration, (2) Zamindaries like Bobbili, Pithapuram, Venkatagiri etc., (3) Mirasidars and Inamdars and (4) Deshmukhs of the Telangana Region in the then Nizam's princely state.

Of these, the Rytwari under the British India Government had comparatively a better deal since the Government itself assumed the charge of attending to the problems of the peasantry, directly under a specific legislative measure, which bestowed them to have permanent pattas by which they exercise full rights on the lands they cultivate for which a land revenue and a water tax were collected according to law after conducting survey settlements.

The first survey settlement was held in 1830. Survey settlement means classifying the land into *tarams* according to the fertility of the soil and fix land revenue and water tax payable directly to the Government. Thus, the peasant was free from other liabilities and the pattadar enjoyed the entire produce of his toil. The economic position of such pattadars was some what better when compared with the other categories. The British Government also took care to provide facilities to the farming community by way of developing the minor, medium and major irrigation sources and Godavari and Krishna anicuts. The assured water supply through canals augmented the socio-economic condition of the peasantry particularly in the delta region.

In Zamindari system, the conditions were entirely different. The farmer had to surrender more than 50% of the total produce of his toil to the Zamindar towards land revenue. Besides he had another obligation of cultivating the personal

lands of the Zamindar without any compensation. The peasantry was very often summoned to attend to the odd domestic work at the household of the Zamindar, which had no legal sanctity. Their social and economic conditions were always precarious, and they were at the mercy of the Zamindar and his nagging officials. The farmer did not know how much yield would be taken away by the Zamindar. Their life depended upon the whims and fancies of the Zamindari staff, particularly the Amins, who were the sole monarchs of the areas concerned. Though titular legal ownership of the land was conferred on the peasantry, it was futile in practice, since the entire law and order and the courts were under the influence of the Zamindari system.

The former Maharajas or Zamindars have created some inams or grants in favour of those who had championed the cause of praising them, or pleasing them. These grant holders were called as mirasidars or inamidars. Prior to this the British Government has also created some inams in appreciation of the services of some of their loyal subjects. The peasantry under the control of these inamdars or mirasidars were much worse than their counter part in the Zamindari system, having subjected to more severe conditions of forced labour.

The fourth category under Deshmukh regime existed in Telangana parts of the erstwhile Nizam's princely state. The life of peasants was 100% miserable. In Deshmukh regime, the peasants had to serve their master for life time known as vettichakiri (bonded labour). The attitude of the British Government administration was quite different from that of Nizam as far as peasantry's socio-economic conditions were concerned. Even the lowest class IV man of Nizam Nawab's establishment could command a person who was cultivating 100 acres of land as his own personal servant. That was the position in Nizam's Government.

Because of the oppressive measures of the then Rajahs, Zamindars, Nawabs, Inamdars and independent princes, the freedom struggle movement created an awareness among the peasantry. A top rank national leader like Sardar Patel was very much moved by the miserable socio-economic conditions of the peasantry and obliged to start a Satyagraha which earned the name and fame as Bardoli Satyagraha, which created an impact on the kissans of Coastal Andhra. Unnava Lakshminarayana and Konda Venkatappayya led the no-tax campaign in Pedanandipadu of Guntur District, long before Prof. N. G. Ranga had taken up into Kissan Movement in 1931-32.

The British Government conducted a resurvey and re-settlement operations in the Coastal districts directly by them. The political leaders and chiefly under the leadership of Sardar Dandu Narayan Raju of West Godavari District started a Kissan Movement opposing the enhanced land revenue consequent of the re-survey and re-settlement conducted in 1932. Sarvasree Prof. Ranga, Maganti Bapinidu, Kasinadhuni Nageswara Rao and Ayyadevara Kaleswara Rao have also taken active part in the agitation. This movement has also paved a way for launching Kissan agitation in Zamindari areas like Venkatagiri, Bobbili, Parlakamidi, Kallikota estates. Prof. N. G. Ranga was the main brain and the spirit behind this movement. He gave a new ideological slogan that the object of Independent India should be the Kissan Majdoor Protection Praja Raj, by abolishing all the mandatory systems of Zamindari, Inamdari and Mirasidari systems. With that idea, he founded a All India Kissan Sabha on non-party basis and on all India basis in 1933 and gave a clarion call on the National level to organise Kissan Mazdoor Protection Marches to their respective governmental authorities to present their respective charters of demands.

In order to develop a cadre of political leadership among the peasantry and to awaken the

political consciousness of rural people Prof. Ranga envisaged a new scheme. In accordance to that Rytanga Rajakeeya Vesangi Pathasalalu (Kissan Political Summer Schools) were inaugurated in 1934 by Dr. Rajendra Prasad, the then Congress President (AICC) at Nidubrolu, Guntur District. The Summer Schools were organised at the instance of Prof. Ranga till 1939, two months a year inviting leaders of all schools of political thought to deliver meaningful and thoughtful lectures and train young men to develop themselves as future leaders. This programme and the Kissan Marches gave a notable moral boost to the freedom struggle.

The Kissan movements in the Zamindari areas had taken shape with a slogan of abolition of Zamindari system. Boyanipalli Appala Swami, Dukka Rajanna Rao, Gidugu Venkata Ramamurthy Pantulu, Guliyapalli Krishnamurthy, Kalyan Rao, Nellore Venkata Ramanaidu were in the fore-front of the agitation against Zamindaries to which they belonged. Viswanadham, who was later the Chief Minister of Orissa, was also among them. In those days there were two types of estates–partitionable and non-partitionable estates in Vijayanagaram, Kallikota, Bobbili, Venkatagiri. These Kissan movements had a significant impact on Zamindari abolition. From Icchapuram, the northern most point in the erstwhile Madras Presidency to Madras City in the far south, covering about 1,200 kilometres, Kissans started moving in their long march gathering large number of Kissans from importants towns enroute, the total swelled to 15,000 Kissans when they reached Madras. This Kissan March was led under the auspices of Kissan Sabha under the leadership of Kommareddy Satyanarayana ; reached Madras in 1937 and demanded immediate abolition of Zamindari system. Sri C. Rajagopala Chary (Rajaji) was the then premier of the composite Madras province. Consequently, the Madras Government was forced to constitute Tanguturi Prakasham Committee to go into the problem of agrarian situation under Zamindari system. At the same time there was a struggle started simultaneously between the peasantry and the Zamindars in Venkatagiri, Bobbili, Kallikota, and Mandasa. Some of these Zamindars particularly the Rajas of Venkatagiri and Bobbili also enhanced the land revenue after conducting re-survey and re-settlement with the help of British Government under Zamindari Act. The Venkatagiri peasantry's struggle was led by Venkatarama Naidu, Ponaka Kanakamma and others. Prof. Ranga was invited to a Kissan Conference held in Venkatagiri estate. Then Prof. Ranga gave the slogan of abolition of Zamindari system. He said that there should not be a mediator between the Government and the peasantry. The peasantry should only be resposible to the Government, not to a mediator, he said.

In those days, they organised the Kissans not directly under the 'No Tax Campaign'. But their movement was practical. Undeclared 'No Tax campaign' was going on. This No Tax campaign was organised without saying that "we do not pay the taxes" but saying "we are unable to pay the tax". Prof. Ranga was saved when his life was attempted in Bobbili estate in 1934. He was a very serious revolutionary in those days. They have organised an All India Kissan Conference at Palasa in 1940. Sri Pullela Syama Sunder Rao was the Chairman of the Reception Committee and present author was Secretary.

After the Second World War, due to Kissan Movement the socio-economic condition of the peasantry was improved to some extent by the then Zamindars. The Kissan movement was led by the Communist party in Telangana. The socio-economic conditions of the peasantry was improved to some extent in all the four groups because of the impact of the rural struggle that was going on in the country. They could reach atleast the minimum standard of the economic life. But they got courage to express their feelings and could be able

to think about their children's education etc. This was all possible because Kissan movements were started. Because of the abolition of the estates, the legislation of which came into force immediately after the independence, the abolition of Zamindari system in the erstwhile Madras state, peasant protection Act in the former Nizam's state the rights of the peasantry were safeguarded and ownership on the land to the peasants was established. Their economic condition was legally protected as far as their cultivated lands were concerned. On the plea of paucity of funds, the Government took a decision that any area which had developed with a new irrigation facility, such areas were liable for the payment of the betterment levy in addition to the original land revenue and water tax etc., in wet area. Land revenue plus water tax is called consolidated land revenue.

In post independent days, the Government has taken the power to fix up the prices of the agricultural products and constituted Agriculture Price Commission (APC) at National Level. The procedure adopted for fixing up the prices of agricultural products was quite different and discriminatory in respect of certain products. In case of industrial products, they calculate every paise of the investment whether it is a private or public undertaking. Everything will be taken into consideration for price fixation according to Cost Accounting principles. For instance, while fixing the price of a manufactural product, Government loan and establishment charges, along with the establishment charges, depreciation on machinery, interest on investment, gratuity, bonus and others including the perquisites and other facilities to the management staff are taken into consideration. Except the charges of cultivation, others are not taken into consideration for fixing the price of farm products. The transplantation charges, approximate cost of the manure, the approximate cost of harvesting, were only taken into consideration leaving other costs involved. They don't take into consideration the labour of the peasant's families, cattle, cost of permanent labour and other similar items. We can not forget that every peasant will have atleast one permanent labourer.

Therefore the legislation of land reforms came into being. The Kissans even after the independence were treated with discrimination. To ameleorate the economic conditions of the small farmer, specialised agencies such Small Farmer Development Agency SFDA., MFAL., were established but treatment meted out to them is not very much encouraging. For instance, the small farmer and marginal farmer are provided agricultural credit loans towards meeting the cost of farm inputs such as fertilizer, pesticides, etc. In case of crop failures due to pests or due to vagaries of nature, they are forced not only to re-pay the loans, but also they are rendered ineligible to raise fresh loans for the next crop season. In case of sick units of small industry, they are given several incentives including re-finance and so on. This sounds odd discriminatory in case of a small farmer.

Let us hope that such a discriminatory attitude would soon disappear and our peasantry, the real backbone of our Nation's economy would get necessary fillip and encouragement from the Government and march to progress.

* * *

జయ మహాంధ్ర జనయిత్రీ

జయ మహాంధ్ర జనయిత్రీ
జయ ప్రియాంధ్ర జనయిత్రీ
జయ జయ ప్రియతమ భారత
ధాత్రి పుత్రి శుభధాత్రీ

నీ పూర్వ చరిత స్మరియించీ
నీ భావి ఘనత దరిశించీ
ఇటు మంజీర అటు వంశ ధార
ఎలుగెత్తి నిన్ను కీర్తించు

కబరీ కాశ కదంబము లూగ
శబరీ పెన్నలు నర్తించు
మరి మరి కృష్ణా గోదావరీ
ఝరులు తలలూపి హర్షించు

ఎల్లర కోర్కులు నిండుననీ
ఎల్లర స్వప్నాల్ పండుననీ
ఇటు తెలంగాణ అటు కళింగాన
అట నట కోస్తా రాయల సీమల
ప్రత్యాంధ్ర మందిర గేహళి
సదా మ్రోగు నీ మంగళ కాహళి.

— దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి

తెలుగు కళ

పెద్దవరి - సన్నవరి - అక్కుళ్లు - ఆట్టకడ
కృష్ణకాటుక - విరివి గేదార భూమి
భావపూరితమైన కవి జీవకళవోలె
నీవలావలి కౌఁగి యెలమి నిదురించి
తావి శీతల పవన చంచలత గుప్పు
ఇప్పుడే నీ యూహ నీ శ్రుతుల విప్పు

— కవికొండల వెంకటరావు

హలధరుడు - ఆంధ్రుడు

మున్నీటిని చేరనీని ఆనకట్ట వుండెవాలు
జీవనదుల పారునీరు సస్యాలకు చనుబాలు
ఈనాడో ఏనాడో వేలాది ఏండ్ల క్రింద
ఆగుట్ట ఈగుట్ట సాగి కలసి నిలచినట్లు
కట్టలు పోసెను ఆంధ్రుడు, పాకాల, లక్నారం
రామప్ప వంటి వెన్నొ సాగరాల బోలుచెర్లు
పుట్టుగుణమో! మట్టి గుణమో?
నీటి గుణమో! గాలిగుణమో?
అన్నపూర్ణ నామాంకిత ఆంధ్రావని సౌభాగ్యమో?
సేద్యమంటే సంబర పడు కాపుబిడ్డ తెలుగువాడు
చెట్టుకొట్టి, మెట్టతవ్వి, కంపపొదల నరికి కాల్చి
పుడమి దున్ని పండించిన మొదటివాడు తెలుగువాడు

— కాళోజీ నారాయణరావు

త్రిశక్తి

వాణియ తీర వాటిక
భవానియ రాయలసీమ
శ్రీ తెలంగాణము పూర్ణ రాజ్యరమగా
ముగురమ్మల మూర్తి దాల్చి
గీర్వాణ పథమ్ములన్ కదలి వచ్చితివే !
జగమేలు కొమ్మికన్ !
రాణదలిర్ప మానవత రంజిల
ఆంధ్రమ ! భాగ్య సాంద్రమా !

— బోయి భీమన్న

THE FIRST WORLD TELUGU CONFERENCE A REVIEW

MANDALI VENKATA KRISHNA RAO

THE Telugu speaking people form the second largest language group in India after the Hindi speaking people. Nearly 5 crores of them live in the state of Andhra Pradesh. The Telugu people living in other states and other countries amount to another crore. The Telugu people have a glorious past of 2500 years. During the regimes of Andhra Satavahanas, Kakatiya emperors and even that of Golconda, the Telugus were under one administration. And once again after the formation of Andhra Pradesh, the Telugus have come to live together. In fact the Andhra movement started by the Telugus has been the starting point for the formation of the linguistic states in India. It was envisaged that the coming together of the Telugus would herald a new era in their history. But the 1969 Telangana Movement and the later separate Andhra Movement shattered our hopes. It has also been proved that language alone cannot keep people united. Though the langauge has been one, those that were under the Nizam's rule for a long time came to be called Telanganites, those under British rule, Circar and Rayalaseema people. In their life styles also differences crept in. Even after the formation of Andhra Pradesh no serious efforts were made to eliminate these differences. Though the Telugus have come to live under one government, culturally they could not come together. The two movements mentioned above were only the result of such cultural differences. So it was felt that the Telugus should be brought together emotionally and culturally. The First World Telugu Conference was the out come of such a feeling.

The idea of holding the World Telugu Conference was first mooted during Sri P. V. Narasimha Rao's Chief ministership. But the efforts could not succeed because of the two movements. Afterwards Sri Jalagam Vengal Rao's ministry came into power. The government decided to hold the All India Telugu cultural conference to achieve the desired cultural unity. The All India Telugu cultu-

ral conference was held for a period of one week after the Ugadi Festival in 1974. Taking into account the enthusiasm that was manifest during the conference, it was decided to hold the First World Telugu Conference during the Ugadi Festival of 1975. Immediately the reception committee and various sub-committees were constituted and the work had been started in right earnest in the month of July 1974. Officials and non-officials, the ruling party and the opposition parties extended their unstinted cooperation in organising the conference.

The office of the reception committee started functioning under the guidance of the General Secretary in the Ravindra Bharathi auditorium in July 1974 itself. The Reception Committee was registered under Societies Registration Act. It was also decided to hold programmes like the following: processions, seminars, symposia, felicitations, cultural programmes, book publication, special postal stamp release, Telugus through the ages exhibition. Various sub-committees were asked to look after the planning and execution of these programmes.

The expenditure was expected to be Rs. 30 lakhs. The state Government released a special grant of Rs. ten lakhs. It was decided to collect the rest of the money through advertisements, donations and cultural programmes by cine artistes.

The government constituted the reception committee, the executive committee, 25 sub-committes and one coordination committee. To get the cooperations of Telugus in other states regional committees were also constituted. These regional committees were of great help in selecting the delegates to the conference, in organising cultural programmes in those areas and in publishing souvenirs.

The year 1975 was declared as the "Telugu Cultural Year" by the state government. Cultural festivals were conducted colourfully and enthusiastically at different places with the assistance of the Akademis in the state to arouse enthusiasm among the people towards the ensuing First World Telugu Conference. The State Government had issued orders to sing the song "Ma Telugu Talliki Malle Poodanda" composed by Sri Sankarambadi Sundaracharyulu, compulsorily, after "Vande Mataram" at all the public meetings from November 1.

The publicity wing of the conference had published a number of articles of introducing the aims of the conference and the efforts being made for the success of the event. In this connection eight issues of "Telugu Vani", a roneoed publication, were released once in ten days. Special supplements were broughtout by many journals during the conference.

Cine Artistes from Madras conducted cultural programmes at eight centres in aid of the conference fund. They, thus, not only raised a net fund of Rs. 13.76 lakhs, but also widely publicised the objectives of the conference among the people.

About 80 monographs on the Telugu language, literature, history and culture were published in connection with the conference. A majority of these publications were issued by the Sahitya Akademi and the rest by the other Akademis. One thousand copies of each of the monographs, supplied by the Akademis free of cost, were distributed among the delegates as complimentaries. Souvenirs in Telugu, English, Hindi and Urdu were published by the Reception Committee, which were released on the first day of the conference.

Ninety two delegates and observers from 16 countries attended the conference. One representative each from Mauritius and UNESCO and two from Russia attended the conference as the nominees of their respective governments and organisation. 921 delegates from other states and 4489

delegates from all the districts of Andhra Pradesh participated in the conference. They were provided free board and lodging facilities. Immediately after the conference, the foreign delegates were taken to Warangal, Bhadrachalam, Vijayawada, Sri Kakulam, Kuchipudi, Amaravati, Guntur and other places for sight seeing. River waters and samples of the soil from all the districts were also gifted to the foreign delegates.

The Railway Board and the A. P. S. R. T. C. authorities had offered concessions in fare to the delegates. Particularly the help and cooperation extended by A. P. S. R. T. C. was appreciated by one and all.

The conference was held at Fateh Maidan Stadium. The venue was named as "Kakatiya Nagar" and the gates were named after the eminent Telugu personalities. Kakatiya Nagar was colourfully and artistically decorated with the life size portriats of Telugu stalwarts, handloom clothes, and television sets. The Foot ball ground, adjacent to the stadium was named "Nagarjuna Nagar", where seminars were held. The Exhibition on the cultural heritage of the Telugu people through the ages was held in the Exhibition grounds, which was named "Satavahana Nagar". The conference and cultural programmes were conducted at "Sri Krishna Devaraya's Darbar" in "Kakatiya Nagar".

From April 11 to 17, forty seven best Telugu films were screened in two theatres in the city for the benefit of the delegates and observers from the other states and countries. Admission was free. The films were very much enjoyed by them.

The First World Telugu Conference was held in a grand manner with much giety and very successfully far beyond all expectations from 12th to 18th April, 1975. On the morning of 12th April, being "Ugadi Festival" day, the delegates were welcomed with the "Ugadi Pachadi". Flag hoisting was the first programme, followed by the release of a special postal stamp issued by the Central Government in connection with the conference. The stamp contained the 12th century idol of Goddess Saraswathi, besides the following three sayings in Telugu script, "Desa Bhashalandu Telugu Lessa", "Endaro Mahanubhavulu", "Panchadara kanna, Panasatonala kanna, Kamma tena kanna Telugu minna".

There after the scene was shifted to "Sathavahana Nagar", where an Exhibition on the cultural heritage of the Telugus was inaugurated. The exhibition was an epitome of 2,500 years long history of the Telugu people. In all, 53 oil paintings, 247 photographs of prominent Telugu persons, 29 charts, 40 pictures from Nagarjuna Konda, 10 maps, 6 drawings, 8 ancient royal seals, replica of Amaravathi pillar, and a number of ancient plam-leaf manuscripts were exhibited in the pavilion. A rare specimen of the stem of a tree, found in Warangal district was also among them. The Exhibition was continued for 40 days upto May 19.

The procession, lead by the Chief Minister commenced from historical Charminar in the afternoon of 12th April and reached "Kakatiya Nagar" just at the time of the inauguration of conference. Ministers, M. Ps., M L. As., representatives of several organizations, officials, non-officials, ladies, children, youth and delegates from the districts took part in the procession. It enhanced the grandeur of the inaugural function. Air dropping of flowers on the procession by a helicapter was a pleasent sight to witness.

The conference was inaugurated after the procession reached "Kakatiya Nagar". The Vice-President of India Sri B. D. Jetti delivered his inaugural address in Telugu, which was an added attraction.

In the Sri Krishna Devaraya Darbar of Kakatiya Nagar cultural programmes were presented for about 10 hours from 6 P.M. to 4 or 5 A.M., everyday.

On the whole one hundred items were presented 12 to 15 each day. About 1500 artistes participated in various cultural programmes, which were seen and enjoyed by two lakhs of people every day. The common people had the unique and rare opportunity of viewing the dance performance by Kumari Yamini Krishna Murthy, drama and music performances by film actors and actresses, Veena recital by Sri Emani Sankara Sastry and several such other items, because of the conference.

The daily programmes of the conference also included felicitations. Two hundred and thirty nine persons, who were known for their eminence in their respective fields, at the State, National or International level were honoured during the conference. Indeed it was a good fortune to see so many great Telugu men at one place. Really it was a unique event to witness the greatness, loved by the people, being honoured by the People's Government in the presence of lakhs of people.

Seminars were inaugurated on 13th April, morning, at Nagarjuna Peetham. Meritorious scholars, actively engaged in their respective sphears of activity, poets, writers, thinkers, artists from several parts of the State, country and world participated in the seminars and enriched the deliberations. These were held for about 40 hours, 8 hours per day, from 9 A.M. to 1 P.M. and again from 2 P.M. to 6 P.M. daily. Twenty eight topics pertaining to language, literature, history, culture, scientific development, technological progress etc., were thoroughly discussed. About 100 papers were presented. Approximately 1500 persons participated in the seminars.

Those, who attended the Conference were able to see the cultural programmes and participate in the seminars. But there are innumerable persons who did not have such an opportunity. With a view to enable such people to have a glimpse of the happenings at the Conference, a colour film was produced in a masterly way and the prints of the same were released all over the State on 1st November 1975, being the State formation day. Some of the prints of the film were gifted to the Telugu Associations in the other States and abroad.

It is a matter of great rejoice to note that not a single untoward incident has taken place throughout the Conference, held for so many days on a mass scale. There was no power break down. Hundreds of volunteers worked to keep the programmes going, as scheduled. It is not an exaggeration to say that the twin cities too wore a festive look, along with Kakatiya Nagar.

Valedictory address by the President of India, Sri Fakruddin Ali Ahmed on 18th April was the highlight of the Conference programmes. Kakatiya Nagar echoed with the clappings of the audience when the President commenced his speech with a sentence in Telugu. Thus, the First World Telugu Conference, which will be written in golden letters in the history of the Telugu people, concluded with the valedictory address by the President of India after having been held for one week.

ACHIEVEMENTS

The main aim of the First World Telugu Conference was to achieve emotional integration among the six crores of Telugu people living in Andhra Pradesh and all over the world.

It is beyond any doubt that this aim has been fully realised. The Conference has enabled the Telugu people, living all over the world, to come together. Their mutual understanding has improved. A firm desire to preserve their culture

has taken firm roots. This can be termed as the very first achievement of the Conference.

Inspired by the impressive manner in which the first Conference was conducted, as an effective means of emotional integration, the delegates from Malaysia came forward to hold the Second World Telugu Conference at Kaula Lampur.

Telugu people living in different countries are now anxious to have close relations with their mother land and with other Telugus. Aware of their aspirations, the State Government has established a special cell in the Secretariat, through which help and assistance are being extended to the Telugu people, in other States and countries.

In the inaugural session of the Seminars, a resolution was passed, unanimously, urging the State Government to establish an Institution to help foster the cultural and educational relations among the Telugu people, scattered all over the world. In pursuance of this resolution the State Government has established the International Telugu Institute, which was inaugurated by the President of India Sri Fakruddin Ali Ahmed on 8 September, 1975. The primary objectives of the Institute are : to cater to the cultural and educational needs of Telugus living in other states and other countries; to provide opportunities to scholars of national and international repute for study of and research in Telugu language and culture ; to present the merits of Telugu language and culture on the international academic platform. The establishment of this Institution is the third achievement of the Conference. The Institute has developed cordial relations with the Telugu associations, out side the state and helping them in all the possible ways.

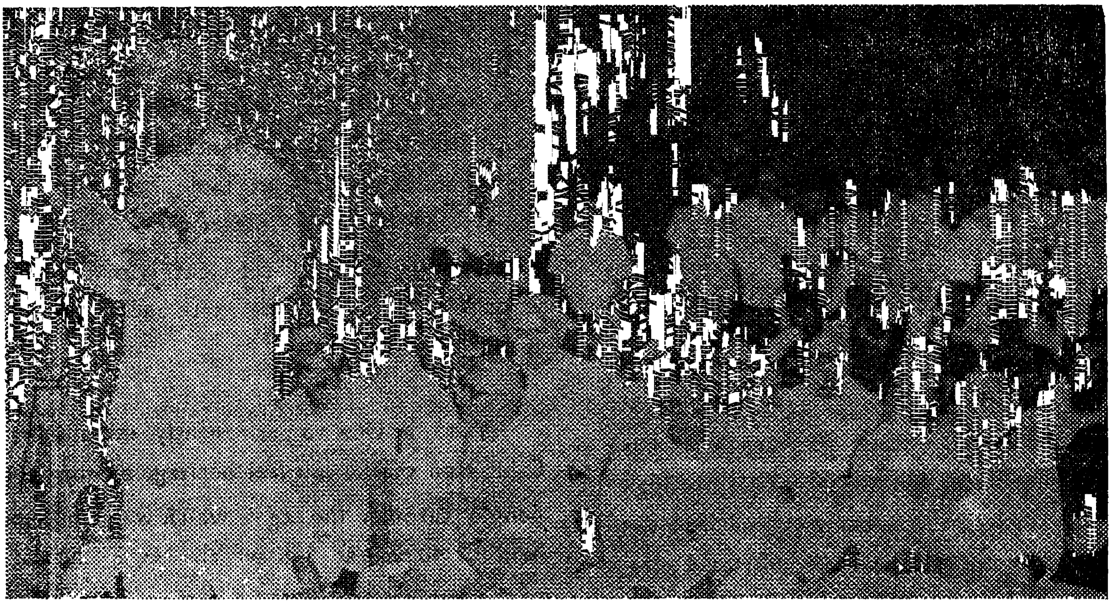
With a view to permanently establishing the Exhibition on the cultural heritage of the Telugu people through the ages, which was continuously held for 40 days at Sathavahana Nagar, the citizens of the twin cities donated a sum of Rs. 5 lakhs. The State Government has agreed to make available the balance of expenditure as a grant and construct a cultural Museum. Foundation stone to this Museum was laid by the President, Sri Fakruddin Ali Ahmed on 13 September, 1975 at Saru Bagh in the Public Gardens. This was the fourth achievement of the Conference.

Let us hope that the Second World Telugu Conference will give impetus and fillip to the efforts made so far and the Telugu people come to further prominence in the world.

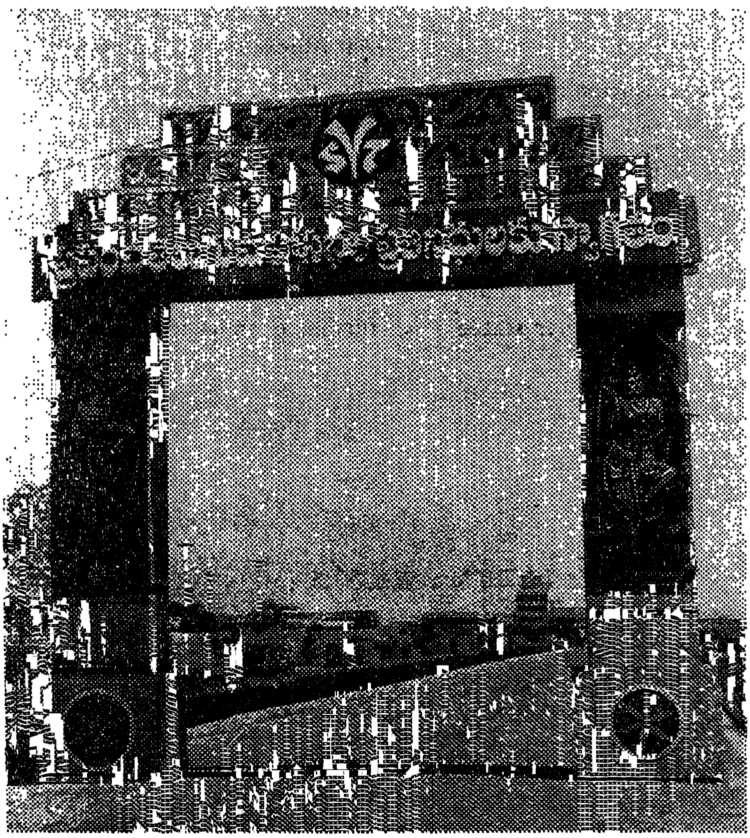
**

"చేయెత్తి జైకొట్టు తెలుగోడ !
గతమెంతో ఘనకీర్తి కలవోడ !"

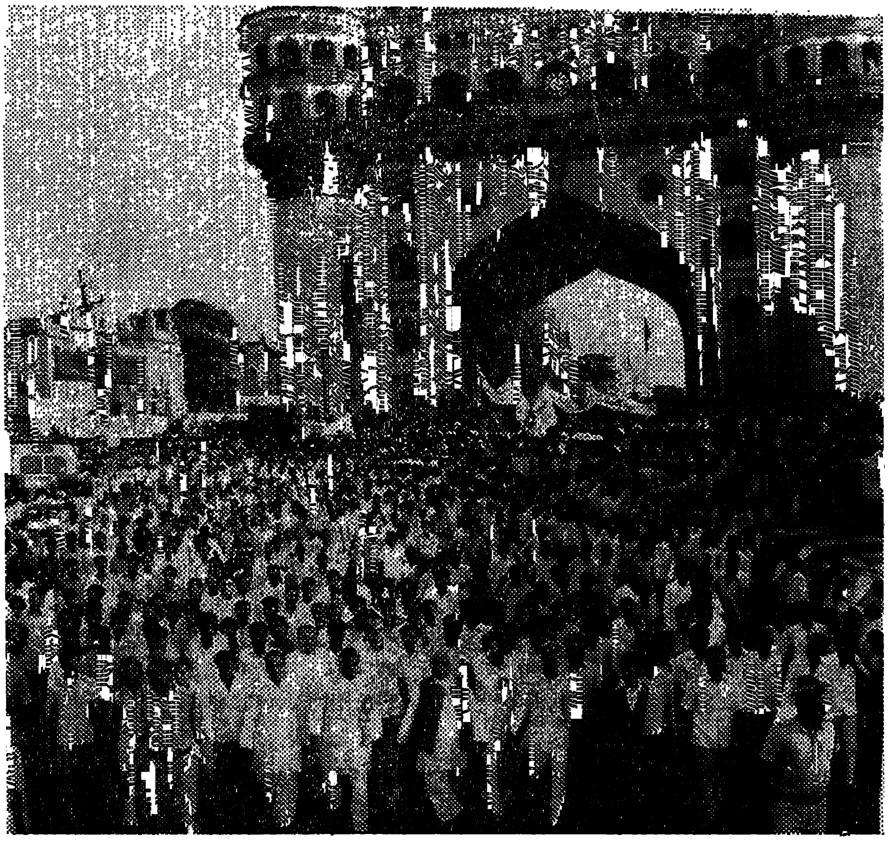
—వేములపల్లి శ్రీకృష్ణ

Sri B. D. Jatti, the then Vice-President of India delivering the inaugural address.

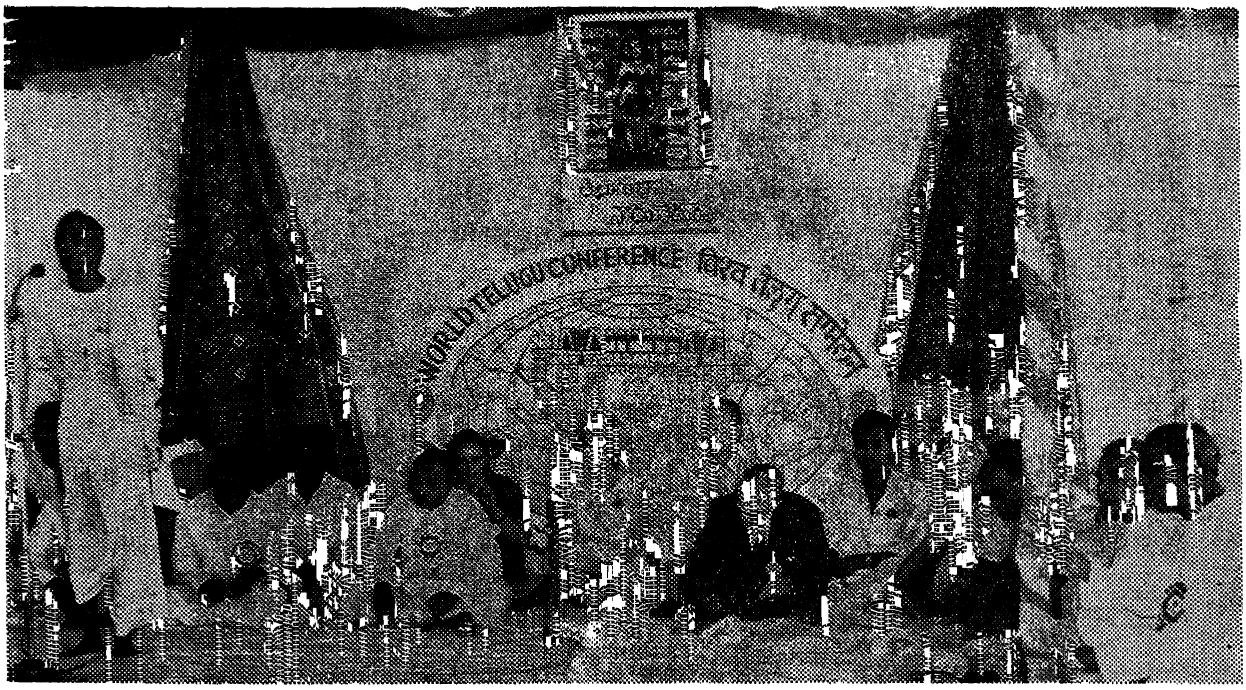
Welcome to the First World Telugu Conference

A massive procession led by Sri T. Anjaiah, the present Chief minister.

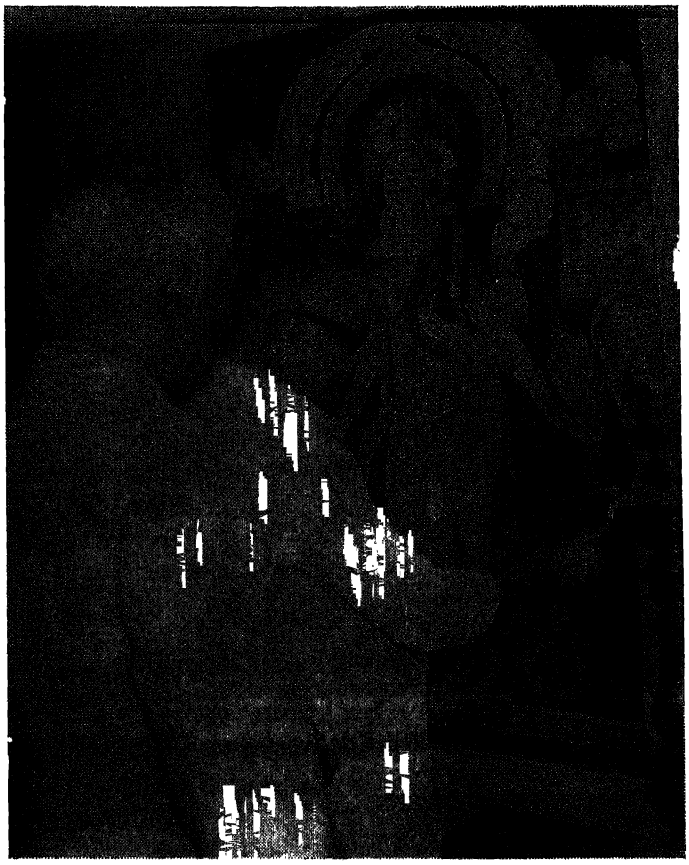
Sri B. D. Jatti, felicitating eminent Telugu personalities. Prof. Ranga receiving memonto. Sri J. Vengala Rao, the then Chief minister, and Sri M. V. Krishna Rao, the then Education & Cultural Affairs minister and Executive president of the conference are also seen.

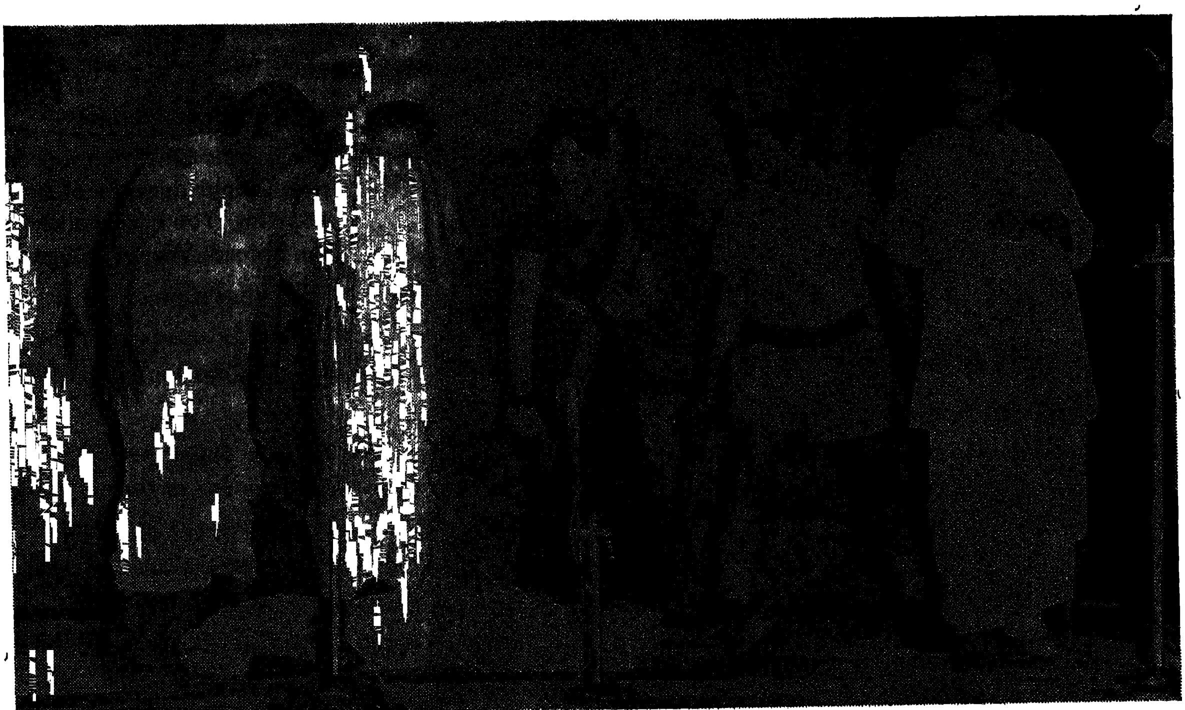

Sri Vavilala Gopalakrishnayya addressing the Seminar session, inaugurated by Sri P. V. Narasimha Rao, Present Union Minister of External affairs.

Dr. M. Chenna Reddy releasing the Souvenir presented by Sri G. Rajaram, the then Minister for power and Chairman, Souvenir committee, and the Present Finance Minister.

Sri J. Vengala Rao, inaugurating the exhibition— "Telugus through Ages"

Cine artistes Presenting a Cultural Programme.

Sri Fakruddin Ali Ahmed, the then President of India delivering the Valedictory address

Sri Mandali with Sri T. Anjaiah, the present Chief Minister and the then Labour minister of A. P., as if inspiring 'You have to lead us for the Second World Telugu Conference'

THE INTERNATIONAL TELUGU INSTITUTE

M. RAMAPPA

THE International Telugu Institute was set up by the Govt. of A.P. in 1975 in acceptance of a resolution unanimously adopted by the delegates to the first World Telugu Conference The resolution moved by Sri J. P. L. Gwin from U.K. and seconded by Prof. G. Kelley from U.S.A. requested the State Government to establish on the eve of the WORLD TELUGU CONFERENCE INTERNATIONAL TELUGU INSTITUTE to promote research in and study of Telugu Culture and Literature, and cultural contacts with the Telugus and lovers of Telugu in India and abroad; and to sanction sufficient annual recurring grants for its efficient and regular working and capital grants for the construction of its building, etc.

The main objectives of the Institute are:

i) to promote educational and cultural contacts and popularise Telugu teaching and language learning among the Telugu speaking people and lovers of Telugu in other states in India and abroad;

ii) to conduct research and study in the areas of Telugu language, literature, history, arts, culture and allied fields with national and international participation, keeping also in view the needs of Telugu communities overseas;

iii) to undertake book exhibitions and publications of monographs, books, journals, research papers etc , pertaining to the life and culture of Telugu people;

iv) to organise study courses and training programmes in keeping with the aims and objectives of the Institute for the benefit overseas scholars visiting Andhra Pradesh on study cum-cultural exchange missions and make all necessary arrangements incidental thereto; and

v) to institute and administer fellowships in specified areas of study and research in Telugu.

The Institute was registered under the A.P. (Telangana Area) Public Societies Registration Act, 1350-F (Act I of 1350-F). According to the rules of the Institute the general superintendence, direction, control and administration of the affairs of the Institute vest in the Board of Governors constituted with Minister of Education, Govt. of A.P., or such another person nominated by the Government as Chairman. The Director of the Institute is in over all charge of the affairs of the Institute academic as well as non academic, carrying out the Policies and directions laid down by the Board of governors.

The Institute has at present 3 departments headed by 3 Deputy Directors, They are-Department of Society and Culture. Department of Languages, Literature and Translation; and Department of Publications.

Following are some of the major items of the programmes conducted by the Institute during the past 5 years:

Seminars:

a) Seminar on educational and cultural problems of Telugus in other States in India (Feb., '76). This Seminar was attended by over 100 representatives of Telugu Associations all over the country. A report on the deliberations of this 3 day seminar has been brought out in print.

b) **Seminar on Society Culture and Language :**

(June, 1977) - More than 40 scholars participated in 11 sessions of this 3 day seminar and presented valuable papers. About 100 scholars participated in the gatherings. The papers presented in this seminar are being printed.

Financial Aid to Andhra Associations:

The Govt. of A. P. has made a provision of nearly Rs. 5 lakhs for each financial year towards financial aid to Andhra Institutions outside the State of A.P. Since its inception, this Institute has been assisting the State Government in obtaining and processing the applications and also disbursement of sanctioned amounts. The following amounts have been disbursed so far:

Year	Amount
1975-76	Rs. 10,19,500.00
1977-78	Rs. 2,00,000.00
1978-79	Rs. 3,91,350.00
1979-80	Rs. 5,06,400.00
1980-81	

Facilities for higher education for Telugus outside the State of A.P. in India and abroad:

As per the request of the Andhra Associations abroad and on the recommendations of the International Telugu Institute, the State Government have reserved certain seats for each year in professional courses like Medicine, Engineering, etc., in the State as detailed below.

	Seats Reserved	
	Other countries	Other States in India
Medicine	3	3
Agricultural	3	3
Veternary	2	2
Engineering	3	3
Home Science	1	1

In addition to the above, six seats in non-professional courses are reserved in each University of the State. The Institute has been entrusted with the

responsibility of publishing the availability of seats; receiving applications and processing them for the necessary sanction the Government.

The Comprehensive History of Telugu Speaking People:- The State Government have sanctioned a project to prepare a multi volume comprehensive history of Telugu speaking people and their culture and entrusted the work of co ordinating of the units set up in various universities and State. So far collection of source material of the history which is to be published in two parts as one volume has been completed.

Telugu Teachers' Training Course:

With a view to equip the Telugu language teachers working in schools outside the State of A.P. with modern technology of teaching, a language in special environment, the Institute has devoloped an intensive courses spread over 2 to 3 weeks with a special grant from the State Govt., the Institute has conducted so far 3 courses;

(a) April/May 1979 at Hyderabad. 42 teachers from all over the India attended this course for 3 weeks;

(b) A two week teacher training course at Madras (December 1979/January, 1980);

(c) A two week teacher training course at Hosur, Tamil Nadu (October, 1980). Similar courses are being planned to be held at Madras again, at Bombay and Calcutta.

A batch of 5 Telugu Teachers from Mauritius attended for six months course held at the Institute from October 1977 to February, 1978.

Language Teaching Course:- The Institute had conducted special course to teach Telugu intensively to 5 Italisans in 1977; I Russian in 1979; and 5 Britishers in 1980. Each of these courses lasted from 2 to 5 months.

Publication of teaching material:-

The institute has so far published 3 Telugu Readers specially designed for use in schools outside the State of A.P., in India and abroad. The institute has almost finalised the manuscripts of two more readers to complete the series and these are in print Similarly 3 course books for learners of Telugu through the medium of English and a dictionary for the second language learners of Telugu have been prepared and are in print.

Publications:- The Institute for the last 3 years has been collaborating with the central Institute of Indian Languages Mysore and Southern Regional language centre run by it in conducting language environment camps for their trainees. Mainly Non Telugu Teachers learning Telugu at Mysore Institute are coming to zonal every year for environmental camp. Institute has been bringing out a monthly journal entitled "Telugu Vaani" in English and Telugu covering illustatively several aspects of Telugu studies.

The Institute, in its programme to publish monographs, has so far realeased 4 monographs-(1) Burma lo Telugu Vaani; 2) Maurtius lo Telugu Vaani (3) Pandagalu Pabbalu; and (4) Vernacularisation of Literacy- the Telugu Experiment.

Services to Andhars outside the State:-

This Institute has been regular correspondence with about 250 Andhra Associations outside the State in India and with Andhra Associations abroad in Malaysia; Mauritius; Fiji; Burma 'South Africa; U.K., and U.S.A. In order to help the educational and cultural activities to these Associations, the Institute has been rendering several types of services to them which include-(a) gift of books and periodicals; (b) gift of recorded music and documentary

films; (c) editing and printing of the manuscripts submitted by the Associations; and (d) arrangements of photographic exhibition depicting the the Telugu culture.

Memorial Lectures:- The Institute has been arranging periodical lectures in memory of late illustrious Telugu persons. So far the following programmes were conducted.

(a) Kandukuri Veeresalingam Panthulu Memorial Lecture at Madras (May, 1979);

(b) Kasinathuni Nageswara Rao Memorial Lecture at Bombay (December, 1979);

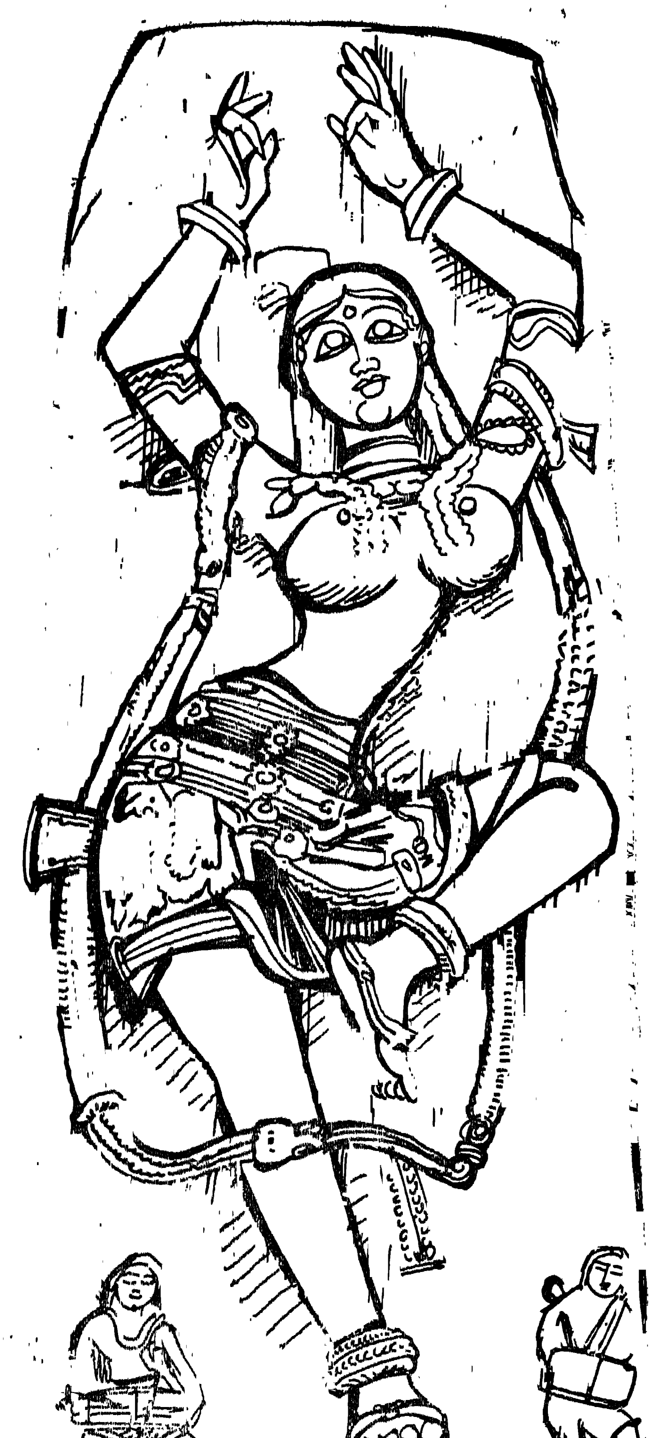
(c) Sir Raghupati Venkataratnam Naidu Memorial Lecture, Calcutta (July. 1980); and

(d) Dr. S. Radha Krishnan Memorial Lecture, Delhi (December, 1980) (yet to be conducted.)

Inspite of Paucity of Funds for all these years the Institute has been striving hard to achieve its main aims and objectives and by all possible means to preserve the cultural bonds among the Telugus in other states in India and abroad. The Institute had very ambitious plans to project the cultural language of the Telugu People in India and abroad. The Institute solicits all the possible co-operation and support from all the sections of Telugus in other states in India and abroad to achieve its noble objectives. On the eve of the 2nd World Telugu Conference the Institute takes a firm pledge to continue its dedicated efforts in this regard.

Sri Fakruddin Ali Ahmed inaugurating the Institute,

ఎగిసింది తెలుగు

-సి. నారాయణరెడ్డి.

కడలి అంచులు దాటి కదిలింది తెలుగు
ఎదల లోతులు మీటి ఎగిసింది తెలుగు.

ఇటు మలేషియ నుంచి అటు అమెరికా వరకు
పలుదిశల గొంతుకల పలికింది తెలుగు.

పెనుయెడారులలోన ఇనుప దారులలోన
పలుకు పలుకున జీవమొలికింది తెలుగు.

ఎక్కడున్నా ఎన్ని చిక్కులున్నా సరే
తలయెత్తి నిలువుమని తెలిపింది తెలుగు.

ఏ భాష చెణుకైన ఏ యాస చినుకైన
తనలోన కలుపుకుని తరలింది తెలుగు.

ఒదిగొదిగి పోతన్న ఒరవళ్లలో సాగి
హుమ్మంటు వేమనగ ఉరిమింది తెలుగు.

అభినయానికి హృదయ మర్పించుకొని కూచి
పూడియే నాడిగా ఆడింది తెలుగు.

సంగీతమే జీవసంపుటిగ త్యాగయ్య
ప్రతిపదంలో కరిగి పాడింది తెలుగు.

పల్లె పాటలలో ప్రబంధ వాటికలలో
కలికి ఒయ్యారాలు చిలికింది తెలుగు.

స్వాతంత్ర్య సమరాన స్వచ్ఛందగతులీన
ఉగ్రనేత్రం తెరిచి ఉరికింది తెలుగు.

శాంతికి కపోతమై క్రాంతి జలపాతమై
నిత్యవర్ధిష్ణువై నిలిచింది తెలుగు.

మలేసియా ఆంధ్ర సంఘము

తెలుగు భాషకు, తెలుగు సంస్కృతికి, తెలుగు జాతికి చేసిన సేవ.

మదిని సోమనాయుడు
గౌరవ ప్రధాన కార్యదర్శి
మలేసియా ఆంధ్ర సంఘము

తెలుఁగనఁగ తేనె - తేనె యనఁగ తెలుఁగు
అమృతభాషరా - ఆంధ్ర భాష
తెలుగు (నుండి) బుట్టె - తమిళ మలయాళంబు
కన్నడంబు తుళు - తెలుగు రాజ !

అన్న మలేసియా 'ప్రాచీన కవి' గారి పద్యం ఎంత మధురమైంది ! ఎంత అర్థపుష్టి గలది ! ! ఇన్ని భాషలకు తల్లి యైన తెలుగు భాష, తెలుగు సంస్కృతి ఎంత పవిత్రమైందో గదా !

జగత్ప్రఖ్యాతి చెందిన తత్వజ్ఞాని డా॥ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ, గుండుకు గుండె నిచ్చిన (గండు) టంగుటూరి ప్రకాశం, ఏబది యెనిమిది రోజులు ఉపవాసముండి ప్రత్యేక ఆంధ్రరాష్ట్ర సాధనకై అసువులు బాసిన అమరజ్యోతి పొట్టి శ్రీరాములు, జగదేక వీరులుగా ప్రపంచాన్ని పరిపాలించిన బ్రిటీషు వారినీ, వారి ప్రభుత్వాన్నీ గడగడలాడించిన ఆంధ్ర వీరులు అల్లూరు సీతారామరాజు, కట్ట బ్రహ్మన్న వంటి వీర ధీరులనెందరినో గన్న వజ్రగర్భ మన తెలుగుతల్లిది. ఈ వీరమాత పేరుప్రతిష్ఠలు ప్రపంచమంతా వ్యాపింపజేయ కర్తవ్యము ప్రతీ ఆంధ్ర తనయునిదగును. అందుకే-

"ఏ దేశమేగినా, ఎందుఁగాలిడిన
ఏ పీఠమెక్కినా, యెవరెదురయిన
నిలుపరా, నీజాతి నిండు గౌరవము"

అన్నారు ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు. మలేసియాలో తెలుగు తల్లి, తెలుగు జాతి గౌరవమును నిలుపు బాధ్యత మలేసియాలో వేయేండ్లు చరిత్రగల ప్రతీ తెలుగు వానిదే యగును.

మలేసియా ఆంధ్ర సంఘ స్థాపితము

'ఎవరికి వారే యమునా తీరే' అన్నట్లు మలేసియాకు వలస వచ్చిన ఆంధ్రులు ఎవరి బ్రతుకును గురించి వారే ఆలోచించుకున్నారే గాని, తమిళులు, మలయాళీలు, పంజాబీలు వలే సంఘాలు, సమాజాలు ప్రారంభించి 'తెలుగు' జాతి అభివృద్ధికి పాటుపడుటకు ఎవరూ పూనుకోలేదు.

మలేసియా ఆంధ్రులకు ఒక సంఘం చాల అవశ్యం అని నేను తమిళ ఉపాధ్యాయుల శిక్షణ తరగతిలో శిక్షణ పొందు చున్నప్పుడే తెలుసుకున్నాను. ఆ మంచి తరుణం కోసం వేచి యుండగా 1954 తో నా మూడేళ్ళ శిక్షణ తరగతి పూర్తయింది. 1955 లో బాగాన్ దత్తో ప్రాంతంలోని సింపాంగ్ అంపాట్ పట్టణములో తెలుగు వీరుడు శ్రీ నేతేటి దుర్గయ్యగారి ఆధ్యక్షతన జరుగుచుండిన తెలుగు ఉపాధ్యాయులను తయారు చేయు ఏడవ తరగతిలో గణిత ఉపాధ్యాయులుగా కృషిచేయుటకు సందర్భం లభించింది.

శ్రీ నేతేటి దుర్గయ్యగారు నాకంటె వయస్సులోనూ, అనుభవంలోనూ పెద్దవారు. తెలుగన్నా, తెలుగువారన్నా ఆయనకు అధిక ఆశ. నా రాకవలన ఆయనకు ఉత్సాహం పెరిగింది. ఏడవ తరగతిలోని నా వంటి యువకులను చూడగానే నాకూ ప్రోత్సాహం ఎక్కువయింది. తెలుగు జాతి అభ్యుదయానికి పాటుపడుటకు ఒక సంఘాన్ని ప్రారంభిచాలని మేమిద్దరం తీర్మానించుకున్నాము.

ఒక సంఘాన్ని ప్రారంభించాలంటే ఎంతో శ్రమతో కూడిన పనియగును. మాకు ఆ పని క్రొత్తది. కాని పట్టుదలతో మా తమిళ, మలాయి, చీనా మిత్రులను, పోలీసు, ప్రభుత్వ

అధికారులను, ఇతర సంఘ నాయకులను కలుసుకొని మంచి సలహాలు పొందాము. ఆలస్యం ఏమీ చేయకుండా 17-7-1955 తారీఖున ఆంధ్ర సంఘం ప్రారంభించుటకు ఆలోచన సభ జరుగుతుంది. అందరూ సింపాంగ్ అంపాటుకు రావాలి అన్న నివేదికలు, పత్రికకు ప్రకటనలూ పంపాము. దాదాపు వంద మంది ఆ సభకు వచ్చారు. సంఘం ప్రారంభించాలని ఏకగ్రీవంగా తీర్మానం చేశారు. దాని ఫలితంగా నేటి మలేసియా ఆంధ్ర సంఘం మొదట "దక్షిణ పేరా ఆంధ్ర సంఘం'' గా ప్రారంభమయి, క్రమంగా "మలయా ఆంధ్ర సంఘము'' 'సమిష్టి మలయా ఆంధ్ర సంఘము'' అను క్రొత్త పేర్లు పొందింది. సింగపూరు లోని తెలుగువారినీ ఈ సంఘంలో చేర్చుకొని సేవచేయాలని ''మలేసియా ఆంధ్ర సంఘము" అని పేరు మార్చబడింది. కాని సింగపూరు ఆంధ్రులు ఈ సంఘంలో చేరుటకు ముందే సింగపూరు మలేసియానుండి విడి పోయింది. కాని సంఘం పేరు అట్లే ఉండి పోయింది.

ఈ సంఘం ప్రారంభించుటకు అన్ని విధాలా సహాయ సహకారాలు అందించినవారు ఏడవ తరగతిలోని తెలుగు విద్యార్థులగుదురు. శ్రీయుతులు నారీ సుబ్రహ్మణ్యముగారు, మండే లక్ష్మణగారు సుంగై బెస్లం సీతయ్య సుబ్రహ్మణము గారు మొదలగువారు వీరిలో ముఖ్యులు,

వీరేగాక శ్రీ యుతులు ఆర్లి జ్యోతి సింహాద్రిగారు, కె. వి. స్వామిగారు, కుండా సిద్దయ్యగారు, పోతల మారయ్య గారు, బొడ్డి సముద్రముగారు, మురిపిండి వీరునాయుడుగారు, ఆడారి అప్పల నాయుడుగారు, కొరువాడ వెంకప్పగారు, కోరుబిల్లి అప్పల నాయుడుగారు, కాశీన రమణయ్యగారు, ఆకుల సింహాచలముగారు, తరిని వరహాలు గారు, ద్వారపూడి సోమనాయుడుగారు, తరిని సన్నిబాబుగారు, కోరుబిల్లి రాజుగారు మొదలగువారు కూడ ఎంతో అభిమానంతో సమావేశాలలో కలుసుకొనుటయే గాక సంఘములో, ముఖ్య పద వులలో యుండి నిస్వార్థ సేవ చేశారు.

సంఘ సభలు తఱచు జరుగుచునుండిన
దోషజాల మెల్లఁ దొలఁగిపోవు
సంఘశక్తికన్న శస్త్రంబు లేదురా
కలిత దివ్యతేజ ! తెలుగురాజ !

అని తెల్పిన జయపుర సంస్థానకవి కవిరాజు, విద్వాన్ పండిత పెమ్మెచ్చ సత్యనారాయణ రాజుగారి సూత్రాన్ని అక్షరాలా పాటించి దేశమంతటా ప్రయాణం చేసి సంఘ సభలు తఱచుగా జరిపాము. దేశంలోని పత్రికలలో పలురచనలు వెలువరించాము

మాతృభాషయందు మాటాడ నేరని
వాని విద్య యేల జ్ఞానమేల?
యింట గెలువలేక యేటుగెల్చు రచ్చల
కలిత దివ్యతేజ ! తెలుగు రాజ !

అన్న కవిరాజుగారి కృతులను సంఘ సభలలో పాడి తల్లిభాష చదవడం, మాట్లాడడం. పోషించడం ఎంతో ముఖ్యమని ఆవేశ పూరితమైన ఉపన్యాసాలతో ఎత్తి చెప్పాము. మా ఉపన్యాసాలు విన్న తెలుగు జాతికి రక్తం వేడెక్కింది. "తెలుగు జాతికి జే! తెలుగు భాషకు జే ! మలేసియా ఆంధ్ర సంఘానికి జే ! అన్న నినాదాలతో జేజేలు కొడుతూ మాకు వారి పరిపూర్ణ ఆధర పుఇచ్చారు. అదే సమయమున శ్రీ కొత్తపల్లి రంగారావు చౌదరి. శ్రీ ఎ. జి. నాయుడుగారి తమ్ముడు శ్రీ ఆడారి అప్పలనాయుడు గారు, శ్రీ వేములపల్లి దాసుగారు, శ్రీమతి వేములపల్లి కృష్ణ కుమారిగారు మాతో కలుసుకొన్నారు. అందరి సహకారంతో సంఘం వీరనడకలు వేస్తూ గాంభీర్యంగా నడవసాగింది.

రజాక్ విద్యా ప్రణాళిక, 1956

మలేసియా ఆంధ్ర సంఘం అను తెలుగు బిడ్డ జన్మించి కొన్ని నెలలుకూడ దాటలేదు. అంతలో మలయాకు స్వతంత్రం కావాలి అన్న నినాదాలు దేశమంతటా మార్మోగటం ప్రారంభించాయి. అంతకుముందే పుట్టి పెరిగి గంభీర నడకలు వేస్తున్న సమూహాలూ, సంఘాలూ వార్వారి భాషా సంస్కృతులను నిల్పుకొనుటకై సభలూ, సమావేశాలు జరుపుతూ, తీర్మానాలపై తీర్మానాలు వేస్తూ అవశ్యకమైతే పోరాడుతాం - పోరాడుదాం అని సన్నాహాలు చేస్తూ యుండేవారు.

జాతికి ప్రాణం భాష- (Bahasa Jiwa Bangsa) భాషపోతే జాతిపోతుంది (Bahasa hilang Bangasa hilang) అన్న బ్రాహ్మసూత్రాన్ని తెలుసుకున్న మలాయి నాయకులు మలాయి భాషను కాపాడు కోవటానికి పథకం వేశారు.

1957 ఆగస్టు 31 వ తేదీన మలయా స్వతంత్రం పొందినా, 1955 లోనే మాన్యశ్రీ తుంకు అబ్దుల్ రహ్మాన్ పుత్రాగారి ముఖ్యమంత్రిత్వం క్రింద మంత్రి సభ ప్రారంభమై స్వతంత్ర సన్నాహాలు చేస్తూవచ్చింది. అందులోని భాగమే అప్పటి విద్యామంత్రి స్వర్గీయ తున్ అబ్దుల్ రజాక్‌గారి అధ్యక్షతలో 1956 లో ఏర్పాటు చేయబడిన "రజాక్ విద్యా

ప్రణాళిక నిర్వాహం,'' తెలుగు భాషను కూడ ఈ నివేదికలో పేర్కొనాలి అని సంఘం మహజరు సమర్పించింది. కాని ఆ నివేదిక వెలువడినప్పుడు మలాయి, ఆంగ్లము, చీనా, తమిళ భాషలను గురించే ఉన్నవిగాని తెలుగును గురించో, తెలుగు పాఠశాలలను గురించో అందులో పేర్కొనలేదు.

అదరిపడి, ఆవేశం జెందిన ఆంధ్ర సంఘ నాయకులు విద్యామంత్రి గారిని కలుసుకొని తమ అసంతృప్తిని తెల్పారు. తెలియక జరిగిన పని కాబట్టి, తెలుగుకు ఎటువంటి కీడు జరగదని హామీ యిచ్చారా మహనీయుడు.

రహ్మాన్ తాలిబ్ విద్యా పునఃపరిశీలన సంఘం, 1960

1960 లో క్రొత్త విద్యామంత్రిగారు పదవికి వచ్చారు. పైన గుర్తించిన పేరిట మరో నిర్వాహం ఏర్పడింది. గత చరిత్రను వ్రాసి, ఈసారి తప్పక తెలుగు పదాన్ని ఆ నివేదికలో వేయాలి అన్న మహజరును యిచ్చింది అప్పటికి నాలుగేండ్ల ప్రాయంగల మలయా ఆంధ్ర సంఘము. ఈసారి కూడ ఆ నివేదికలో తెలుగు పదం వేయక పోవటమే కాకుండ, పూర్వం తున్ అబ్దుల్ రహ్మాన్‌గారిచ్చిన అభయ ఉత్తరాన్ని ఉపసంహరించు కొంటున్నాము అన్న జాబులు కూడ అన్ని తెలుగు పాఠశాలలకు రిజిష్టర్ చేసి పంపించారు. కోపాగ్నులైన తెలుగు తనయులు ఆ కొఱతను బాపి మలేసియా లోని యితర భాషల వలనే తెలుగు భాషకూ పూర్తి స్వతంత్రం యివ్వాలి అని కోరారు. ఆంధ్రుల ఆవేశాన్ని అర్థం చేసుకున్న ప్రభుత్వం సంఘ కోరికను మన్నించింది. దాని ఫలితమే నేటి తెలుగు పాఠశాలలు.

ఆంధ్ర మహిళా సభ

నా సతీమణి శ్రీమతి మదిని రాములమ్మగారి కోరికపై 18-4-1968 వ తేదీనాడు బాగాన్ డత్తో ప్రాంతములోని సెలేకోలో ఒక సభను మహిళల కొఱకై ఏర్పాటు చేశాము. అప్పటి మలేసియా ఆంధ్ర సంఘ అధ్యక్షులు శ్రీ కె. వి. స్వామి గారి సతీమణిగారు శ్రీమతి కస్తూరిబాయిగారు అధ్యక్షురాలుగాను, నా సతీమణి గౌరవ కార్యదర్శిగాను ఏకగ్రీవంగా ఎన్నుకోబడిరి.

వీరు తెలుగు పురుషులకు తోడుగ ఉంటూ, భవన విరాళం, విద్యా విరాళం, పండుగ దినాలలో అనాథలకు, రోగులకు ఫలహారాలు పంచిపెట్టడం, కుట్టు పనులు, వంట పనులు, గృహాలంకరణం, శిశుసంరక్షణ వంటివి నేర్పి తీరని సేవ చేశారు. 1971 వరకు దాదాపు ఎనిమిదేండ్లకాలం సేవ చేసిన ఆ నాయకురాళ్ళు వసతి తక్కువచే ఆగిపోగా బదులుకు వచ్చి కృషిని కొనసాగించు క్రొత్త వారు ఎవరూ ముందుకు రానందున ఆ మహిళా సభ కార్యక్రమాలు తగ్గు ముఖం పట్టాయి.

విశ్వశ్రవణిలో తెగులు ప్రసారం

మలేసియా ఆంధ్ర సంఘం ప్రారంభం అగుటకు పూర్వం విశ్వశ్రవణి (రేడియో) లో తెలుగులో కార్యక్రమాలే ఉండేవి కావు. ఇది న్యాయంకాని ఒక చర్య అనీ, తమిళులకు, తర్వాత అధికంగా ఉన్నవారం తెలుగు వారం కాబట్టి మా తెలుగు పాటలూ, తెలుగు మాటలూ ప్రవేశపెట్టాలి. అని పలుసార్లు రేడియో పెద్దలనూ, మంత్రులనూ కలుసుకొని సంప్రదించాము. దానిఫలితం నేడు ప్రతిదినం విశ్వశ్రవణి (రేడియో మలేసియా) ద్వారాను, సింగపూరు విశ్వశ్రవణి ద్వారాను కమ్మని తెలుగు పాటలను ఆలకించ గలుగు చున్నాము. కాని మాటలు ఆలకించుటకు యింకా నోచుకోలేదు.

తెలుగు చలన చిత్రాలు

త్యాగయ్య, గొల్లభామ, బాలనాగమ్మ వంటి మంచి తెలుగు చిత్రాలు మలయాలో అప్పుడప్పుడు మలేసియాలో ఆడు చుండేవి. కాని కుతంత్రులు కొందరు అమాయకులైన తెలుగు వారి హృదయాలలో దూరి, "అబ్బే యిదేం తెలుగు. మద్రాసు తెలుగు; కోరంగి తెలుగు - అసలు అర్థమవడం లేదు, ఛీ ! మాకీ తెలుగు సినిమాలే వద్దు "అని తెలుగువారి చేతనే పలికించారు. అందువలన తెలుగు చిత్రాలు రప్పించడం మానేశారు కంపెనీ వారు. క్రమేణ తెలుగువారికి తెలుగు భాష రాలేదు, తెలుగు వేషం మార్చుకున్నారు. చివరకు మేము తెలుగువారం కాము అనిపించుకున్నారు !

"కళ్ళు పోయిన తర్వాత సూర్యనమస్కారమా?' అన్నట్లు ఉన్నది పోగొట్టుకున్న తెలుగు జాతి సంఘం' ప్రారంభం వల్ల మెలకువ జెంది 'తెలుగు చిత్రాలో' అన్న నినాదం ప్రారంభించింది. ఈ సమస్యను తీర్చుటకు సంఘం స్వదేశ విదేశ వర్తకులతో సంప్రతింపులు జరిపింది. తెలుగు సినిమాలు మలేసియాలో ప్రదర్శిస్తే మీకు నష్టం రాకుండ మేము చూచుకుంటాము. రప్పించండి అని కోరి హామీ

యిచ్చింది సంఘం. దాని ఫలితంగా సారంగధర, వదినెగారి గాజులు, సుఖదుఃఖాలు దేశద్రోహులు వంటి చిత్రాలు ప్రదర్శింపబడ్డాయి.

కథా కర్మాలేని "గొప్పవారి గోత్రాలు" అన్న తెలుగు సినిమాను చూచిన తర్వాత కోపం జెందిన బొగాన్ దత్తో ప్రాంతపు తెలుగు వారు "శ్రీలక్ష్మి ఫిలింస్" అన్న పేరిట, పూర్తిగా తెలుగువారి మూలధనంతో క్రొత్త కంపెనీని ప్రారంభించి, తాత - మనవడు అన్న ఉత్తమ చిత్రాన్ని రప్పించి జయం పొందారు. దానికి తర్వాత శ్రీరామా ఫిలిం కంపెనీ, శ్రీ మహాలక్ష్మి ఫిలిం కంపెనీ అన్న పేరిట మరికొన్ని తెలుగువారి కంపెనీలు బయలుదేరి సిరిసిరిమువ్వ, బొమ్మరిల్లు. ఓ సీత కథ వంటి ఉత్తమ చిత్రాలను రప్పించి కరవుదీర ప్రదర్శించుచున్నారు.

విశ్వదర్శినిలో తెలుగు చిత్రాలు

కొన్నేళ్ళకు పూర్వమే మలేసియాలో ప్రారంభమయిన టి. వి. మలేసియా కార్యక్రమాల్లో తెలుగుకు స్థానమివ్వలేదు మలేసియా ప్రభుత్వం. 1977 లో అప్పటి సమాచార శాఖామాత్యుడు మాన్యశ్రీ అమార్ హాజి తాయిబ్ గారిని కలుసుకొని, మహజరిచ్చి, మలేసియా ఆంధ్రుల కొఱతలు తీర్చమని కోరబడినది, ఆ దయాళ హృదయుడు సంఘ కోరికను మన్నించి ఆ సంవత్సర ఉగాదికి తాతా — మనవడు తెలుగు చిత్రాన్ని ప్రదర్శించి తెలుగు జాతి మన్ననలందుకున్నాడు.

ప్రతీ ఉగాదికి తెలుగు చిత్రం ప్రదర్శించెదము అని వాక్కిచ్చినవిధంగానే గత నాలుగేండ్లుగా తెలుగు చిత్రాలను విశ్వశ్రవణితో ప్రదర్శించుచున్నారు. సాలుకు రెండు మూడు చిత్రాలు ప్రదర్శించాలి అన్న కోరిక ఏమౌతుందో — అది సంఘబలాన్నిబట్టి యుంది.

సంఘం భూములు

నెలకు యాభై కాసులు చందా అన్న శ్లోకంతో ప్రారంభమయిందిసంఘం. నిర్వాహకుల పొదుపుతనం వల్ల 1969 యేట సింపాంగ్ అంపాట్‌లో ఎకరం 1200-00 ఖరీదుకు దాదాపు పదిహేను ఎకరాల రబ్బరు తోటను కొనిందిసంఘం. ఆ భూమి నేటి విలువ పదిహేను లక్షలకు అధికం.

1969 లో ఎకరం 2600-00 వంతున 4¼ ఎకరాల భూమిని మన సంఘం కొనింది. కొంత కాలానికి తర్వాత ఆ కొబ్బరి పొలాన్ని 20,000-00 కి సంఘం అమ్మింది. ఇందు వలన సంఘానికి వంతుకు వంతు లాభం వచ్చింది.

సంఘం ఒకనాటికి భవనం కట్టుకుంటుంది కాబట్టి భూదానం చేయండి అని ప్రఖ్యాత దాత శ్రీ ఎన్. రంగస్వామి పిళ్లైగారిని మన సంఘం కోరింది. తెలుగు వారి యందుఅభిమానం గల ఆ మహనీయుడు 1962 - లో టెలుక్కాన్సను పట్టణములో దాదాపు పాతిక ఎకరం భూమిని సంఘానికి దానం చేశారు. ఆ భూమిలో మూడు యిండ్లు - భవనాలు కట్టుటకు ప్రస్తుతము ఏర్పాట్లు జరుగుచున్నవి. ఆ భూమి విలువ యిప్పుడు దాదాపు అర్థ లక్ష మలేసియా వెండియగును.

విద్యావిరాళం - తెలుగు విద్యార్థులు

"విద్యలేని వాడు వింత పశువు" అన్నట్లు తెలుగు జాతి అభివృద్ధి జెందుటకు విద్యాపంతులధికరించడం అవశ్యం అని సంఘానికి తోచింది. సంఘం జరిపిన ఒక్కొక్క సభలోను తెలుగు బిడ్డలను చదివించండనీ, ఏ యే మార్గంలో వెళ్ళితే జయం పొందగలరనీ పలు ఆలోచనలిచ్చిందీ సంఘం. ఆంధ్ర ప్రభుత్వాన్నికోరి విద్యా విరాళంతో విశ్వవిద్యాలయాలలో చోటూతీసి యిచ్చింది. ఆంధ్ర సంఘం మాత్రమే విరాళం యిచ్చుటలో ఆపుకోకుండా, తెలుగువారున్న యితర జాతులవారి, సంఘాల నుండి కూడ విద్యావిరాళాలు తీసి యిచ్చింది ఆంధ్ర సంఘం.

ఇన్ని విధాల సహాయంవల్ల ఒకప్పుడు మలయాలో ఒక్క తెలుగు డాక్టరున్నాడా అని నిరసనగా మాట్లాడిన యితర జాతుల వారికి పలు తెలుగు డాక్టర్లు, లాయర్లు, ఇంజనీయర్లు యిప్పుడున్నారు అని చూపిందీ సంఘం.

తెలుగు పత్రికలు - పెండ్లి పత్రికలు

సంఘం ప్రారంభమగుటకు పూర్వం తెలుగువారి పెండ్లి పత్రికలన్నీ తమిళ భాషలోనేయుండేవి. స్వయంగా నా పెండ్లి పత్రికనుకూడ తమిళంలోనే ప్రచురించాము. మరేమి చేయడం? "గతిలేనమ్మకు గంజే పానకం గదా ?"

ఈ విధానాన్ని మార్పించటానికి వీటిని తెలుగులో స్టైన్సిలులో వ్రాసి, రోనియో చేసి సరఫరా చేయడం జరిగింది. బార్డరులు గల కాగితాలను కొని, పత్రికలు మరికొంత ఆకర్షణీయంగా తయారు చేయబడ్డాయి. దానిని ఆంధ్రులు చాలవరకు ఆదరించారు.

ఈ శ్రమను చూచిన తెలుగభిమానియు, మలేసియా మంత్రియునగు స్వర్గీయ తున్ సంబంధన్‌గారు తెలుగు అచ్చు అక్షరాలను సుంగై సిపుటుకు రప్పించి కళాశాల ప్రచురణా లయంలో తెలుగు పెండ్లి పత్రికలు, పండుగ పత్రికలు తయారుచేసి పంపించారు. ప్రస్తుతం దేశమంతటా తెలుగు ప్రచురణాలయాలున్నాయి.

తెలుగు జాతి తెలివైనదిగా పెరుగుటకు వార్తాపత్రి కలెంతో ముఖ్యం అని తెలుసుకున్న సంఘం ఈ పాతికేండ్ల కాలంలో "సంఘ వార్తలు, ఆంధ్ర సంఘం వార్తలు, ఆంధ్ర రంజిని, ఆంధ్ర సంఘం, తెలుగు తల్లి" అన్న పేరిట వ్రాత ప్రతులుగాను, అచ్చు ప్రతులుగాను వెలువడించింది. త్వరగ మలేసియా తెలుగు వాణి అన్న పేరుతో మన సంఘ స్వంత అచ్చుతో మరో తెలుగు పత్రిక వెలువడనున్నది.

"తెలుగు అభిమాని'' స్వర్గీయ జాన్ లాలయ్యగారు 'ఆంధ్ర జ్యోతి' అను ఒక కరమాస పత్రికనూ, "తెలుగు ఢంకా" కీర్తి శేషులు శ్రీ కొరువాడ సుబ్రహ్మణ్యముగారు ప్రయత్నంలో వెలువడిన జ్యోతి ప్రెస్‌వారి 'విదేశాంధ్ర' "తెలుగు జీవి" కీర్తిశేషులు శ్రీ గుర్ల సుబ్రహ్మణ్యముగారి 'దీక్ష,' దేశీయ తోట కార్మికుల సంఘం 'సంఘమణి,' దేశీయ భూమినిధి సహకార సంఘం వారి 'సహకారం' అను పుస్తకాలు, పత్రికలు సంఘం ప్రారంభమయిన తర్వాతయే పూచిన పుష్పాలు.

ఇవేగాక దక్షిణ పేరా శాఖవారి 'ఉగాది' (విశ్వావసు ఉగాది) సంచిక, సింపాంగ్ అంపాట్ శాఖవారి, "గురజాడ, విద్యావిరాళం' సంచికలు, సిలంగూరు శాఖవారి 'ఉగాది మురిపించే మువ్వలు, తెలుగుతల్లి "సంచికలు, సబాక్ బెర్ణం శాఖవారి విరాళం" సంచికలు తెలుగు తల్లి – ఆంధ్ర సంఘ బిడ్డలే గదా ?

తెలుగు ఉగాది పండుగ

తెలుగు కళలు, సంస్కృతులు పెంచడం తెలుగు వారి కర్తవ్యం కాబట్టి తెలుగువారి నందరినీ జాతి మత భేదాలు లేకుండ ఒక్క త్రాటి మీద నడపగల ఒక పండుగ కావాలి అని వెదికింది మన సంఘం. ఈ ఆశయం నెరవేర్చగల పండుగ ఒక్క తెలుగు ఉగాది అని తేలింది.

ఉగాదే మన తెలుగు జాతి పండుగ. దానిని అందరూ కొనియాడండి అని ప్రచారం చేసిందీ సంఘం. ఆనాడు తెలుగు ఆటలూ, తెలుగు పాటలూ, నాటకాలూ, నాట్యాలూ, సంతర్పణలు సమావేశాలు చేస్తూ ఉగాది 'శుభాకాంక్ష' కార్డులు పంపుతూ, ఇల్లలికి ముగ్గులువేసి తెలుగు జాతి ఆ బాల గోపాలము ఆనందంతో మునిగిపోతుంది. మలేసియా ఆంధ్రుల పండుగ ఉగాది అని అంగీకరించిన మలేసియా ప్రభుత్వం, ఆనాడు విశ్వశ్రవణి, విశ్వదర్శిని మొదలగు వాటిలో విశేష కార్యాక్రమాలు ప్రసారం చేస్తుంది. స్వర్గీయ మలేసియా మంత్రి తున్ డాక్టరు సంబంధన్‌గారు ఒక ఉగాదికి విశ్వశ్రవణి ద్వారా ఉగాది శుభాకాంక్ష లందించారు. క్రమేణ ఈ పండుగ పసందు పెరిగి తెలుగు జాతికి తేజం తెస్తుందనిఆశిద్దాంగాక !

తెలుగు పాఠశాలలు

తెలుగు అన్న ఒక్క భాష ఉన్నందుననే తెలుగు జాతి అన్న ఒక తెగ ఏర్పడింది. తెలుగువారు అన్న జాతి ఉన్నందు ననే తెలుగు దేశం అన్న ఒక దేశం ఏర్పడింది. అందువలననే తెలుగు కళలు, సంస్కృతులూ ఏర్పడ్డాయి.

తెలుగు భాష పెరగాలంటే తెలుగు పాఠశాలలు పెరగాలి. మనం వాటిని పెంచుకోవాలి. మన పాఠశాలలను కాపాడు బాధ్యత మలేసియా ప్రభుత్వం తీసుకున్నా సంఘం ప్రభుత్వా నికి చేదోడుగా యుండి, తెలుగు దేశంనుండి తెలుగు వాచకాలు, ఉపవాచకాలు రప్పించి, పాఠశాలలకు సరఫరా చేస్తూఉంది. ఎల్. సి. ఇ. అను తొమ్మిదవ తరగతి ప్రభుత్వ పరీక్షలో తెలుగు పాఠం పరీక్ష తీయు తెలుగు విద్యార్థుల ఉపయోగార్థం "మలేసియా తెలుగు భాషా బోధిని" అను గ్రంథాన్ని సంఘం విడుదల చేసింది.

ఆంధ్రేతర పాఠశాలల్లో తెలుగు బోధన

తెలుగు భాష ఒక్క తెలుగు మీడియం పాఠశాలల్లో మాత్రం గాకుండా, ఆంగ్ల, తమిళ, మలాయి పాఠశాలల్లో చదువుచున్న తెలుగు విద్యార్థులకు కూడ బోధించుటకు సలహా వ్వాలి అని పలు సంవత్సరాలు సంఘం ప్రభుత్వంతో పోరా డింది; చివరకు విజయలక్ష్మిని వరించింది. ఇందువలవ ప్రస్తుతం మలేసియాలోని కొన్ని పాఠశాలలో తెలుగు భాషా బోధన జరుగుచూ యుంది.

క్లింగ్ తంజోంగ్ క్లింగ్

క్లింగులు అంటే కళింగులు, కళింగులు అంటే తెలుగు వారు. వీరే మలేసియాకు మున్ముందు వచ్చిన భారత జాతి

అన్న ప్రచారం ప్రబలమైపోతే తమ డాంబికాలకు కళంకం ఏర్పడుతుంది గదా యని తలంచిన కొందరు ఈ క్లింగ్ శబ్దం మలయా నుండి, మలేసియానుల నాలుకల నుండి తొలగ గొట్టాలని ఈ పదానికి అపార్థం కల్పించి దుష్ప్రచారం ప్రారంభించారు.

క్లింగ్ అంటే భారతీయులను అవమానం చేసే పదం కాబట్టి ప్రభుత్వమూ, ప్రజలూ ఈ పదాన్ని వాడరాదని బ్రిటిషువారి పరిపాలన కాలంలోనే శాసనం చేయించారు ఆ మహానుభావులు - దుష్ప్రచారకులు ! ఎవరు మానినా నాలుకలో జీర్ణమయి పోయిన చీనావారు మాత్రం ఈ పదాన్ని వాడడం మానలేదు. ఒక భారతీయుని చూచిన వెంటనే "ఓగాంగ్ క్లింగ్-క్లింగు వారు'' అని సునాయాశంగా అంటారు చైనావారు.

క్లింగులు మలయా చరిత్రకు ముఖ్యులు. మలేసియా అభివృద్ధికి కారకులు. అందువలననే వారి పేరిట పలురాష్ట్రాలలో చిహ్నాలూ, పేర్లూ ఉన్నాయి. మలాకాలోని తంజోంగ్ క్లింగ్ పినాంగులోని క్లింగ్ స్ట్రీట్, క్లింగ్‌హాల్ వంటివి వాటి కాధారాలు.

గత 1974 లో మలాకా రాష్ట్రంలోని తంజోంగ్ క్లింగ్ (క్లింగ్ అగ్రము) అను పేరును మార్చి వేరు పేరు పెట్టమని మలయా విశ్వవిద్యాలయంలోని చరిత్రకారులు ప్రభుత్వాన్ని కోరారు. ఆ రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రిగారుకూడ దానికి సమ్మతించారు.కాని ఈ తీర్మానాన్ని వ్యతిరేకించి మన సంఘమూ, మన సమూహమూ ముఖ్యంగా నేనూ, శ్రీ మండే లక్ష్మణ గారూ, శ్రీ ఎల్లపు నూకునాయుడుగారూ రాష్ట్ర గవర్నరు, ముఖ్యమంత్రి, మలేసియా చారిత్రక సంఘ అధ్యక్షులును, ప్రధాన మంత్రియనగు మాన్యశ్రీ దత్తో హుసేన్ ఓన్‌గారికీ ఆధారాల పూర్వకంగా ఉత్తరాలూ, మహజరులూ సమర్పించాము. మన వివరాలు అక్షరాలా నిజం అనీ, అది తెలుగు వారి స్మారక చిహ్నం అని తెలుసుకున్న ప్రభుత్వం యితరుల కోరికను నిరాకరించి, మన కోరికను మన్నించింది. "తంజోంగ్ క్లింగ్ - కళింగ అగ్రము" అన్నపేరు యిప్పటికీ స్థిరపడి ఉంది.

తెలుగు పండితులు

తెలుగు రుచిని - మాధుర్యాన్ని ఎత్తి చెప్పగల శక్తి ఒక్క తెలుగు పండితునికే ఉంటుంది కావున, అటువంటి వారిని మలేసియాకు పంపించమని సంఘం కోరింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం తొలిదొల్త శ్రీయఙ్ఞోజు మాధవాచారిగారిని. తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆస్థానకవి డాక్టరు దాశరధిగారిని, డాక్టరు సి. నారాయణరెడ్డిగారినీ మలేసియాకు పంపించింది. వారు నెల రోజులు మలేసియా అంతటా పర్యటించి తియ్యని - కమ్మని తేట తెలుగులో తేనె వర్షం కురిపించి, మలేసియా ఆంధ్రులను ఆనందసాగరంలో ముంచారు.

కూచిపూడి నృత్యము

ఇది అచ్చ తెలుగు నృత్యం. దాని పసందుకు ఆడి చూపాలని నృత్యమయూరి ఉమాభారతిగారిని మలేసియాకు సంఘం రప్పించింది. హైదరాబాదులోని అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ సహాయంతో మలేసియాకు వచ్చిన నాట్యభారతి చక్కగ ఆడి మలేసియా ప్రజలందరినీ ఆశ్చర్యంలో ముంచి, తెలుగు నృత్యానికీ తేజాన్ని చేకూర్చింది.

ఆంధ్రేతరుల సంఘాలలో తెలుగు భాష

తెలుగు భాష ఒక్క తెలుగు సంఘంలోనే పెరిగితే చాలదు; ఒక్క తెలుగు జాతి మాత్రం పోషిస్తే చాలదు. తెలుగేతరుల సంఘాలతో పెరిగినా, ఆంధ్రేతరులచే పెంచబడినా అది తెలుగు జాతికే తేజం - గౌరవం. కాబట్టి దేశీయ తోట కార్మిక సంఘం, దేశీయ భూమినిధి సహకార సంఘం, మలేసియా ఇండియన్ కాంగ్రెసు, మలేసియా ప్రభుత్వ ఎన్నికల ప్రచురణలు, ప్రచారాలు మొదలగు వాటిలో తెలుగును వాడునట్లు చేసే శక్తి ఆంధ్ర సంఘానికి ఏర్పడింది.

మలేసియాలో ఆంధ్ర భవనాలు

మలేసియా ఆంధ్ర సంఘానికి మలేసియా రాజధానీ నగరమయిన కౌలాలంపూరులో నాలుగంతస్థుల భవనమొకటుంది. దానిని సంఘం నాలుగు లక్షల మలేసియా రింగీలకు కొనింది. దాని విలువ నేటికి ఏడు లక్షలు.

కౌలాలంపూరు పట్టణమున్న సిలంగూరు రాష్ట్రంలో సిలంగూరు శాఖ ఉంది. ఆ శాఖ దాదాపు అరవై వేల మలేసియా రింగీలకు ఒక భవనం కొనింది. దాని ఖరీదు యిప్పటికి రెండు లక్షలు.

మలేసియా ఆంధ్ర సంఘ శాఖలలో నొకటి నెగ్రి సెంబిలాన్‌శాఖ. తెలుగువారికని ఒక సహకార సంఘాన్ని జరుపు

కుంటున్న ఈ శాఖకు ఎనభై వేల మలేసియా రింగీలకు కొన్న ఒక భవనం ఉంది. దాని విలువ నేడు రెండున్నర లక్షలు.

రమారమి లక్ష మలేసియా రింగీల అంచనాతో ఆంధ్ర సంఘ ప్రధాన కార్యాలయం ఉన్న స్థలంలో ఉన్న దక్షిణ పేరా శాఖ ఆంధ్రుల ఆరాధ్యదైవం శ్రీ వెంకటేశ్వర దేవాలయంతో ఒక భవనాన్ని నిర్మిస్తుంది. మినీ హాస్టలు, గ్రంథాలయ విభాగాలతో నిర్మాణ మగుచున్న ఈ భవనం భవిష్యత్తులో తెలుగు బిడ్డల అభివృద్ధికి ఎంతో సేవచేయగలదని నిరీక్షించు చున్నాము.

ఇవేగాక యింకా ఎన్నో భవనాలు నిర్మించాలన్న పథకంతో మలేసియా ఆంధ్ర సంఘ శాఖలు పలు ఉన్నవి.

చిన్న గడ్డి పరకవలే యుండిన శ్రీ మలేసియా ఆంధ్ర సంఘం నేటికొక వటవృక్షమై విలసిల్లడం మలేసియా ఆంధ్రుల త్యాగ ఫలమే యగును.

ప్రపంచ తెలుగు మహాభసలు

జగమంతా చెల్లాచెదరై యున్న తెలుగు బిడ్డలనందరినీ ఒక్క వేదికపై నిలపగల ఒక ప్రపంచ తెలుగు మహాసభను ఆంధ్ర ప్రభుత్వం జరిపించాలి అన్న నినాదం 1967 లో మలేసియాకు వచ్చిన పండితుడు శ్రీ యత్తోజు మాధవాచార్యుల ద్వారా హైదరాబాదుకు పంపించింది సంఘం. ప్రపంచంలో ఈ తీర్మానం చేసిన - ఆలోచన తెచ్చినది ఈ మలేసియా ఆంధ్ర సంఘమొక్కటే యగును.

1975 - లో హైదరాబాదులో జరిగిన మొదటి ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలకు దాదాపు 25 మంది ప్రతినిధులను పంపిన మలేసియా ఆంధ్ర సంఘం, ఈ 1981 లో కౌలాలంపూరులో రెండవ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు జరుపు ధైర్యమైన బాధ్యతను తీసుకొనునంతటి గుండె ధైర్యం గలదిగా పెరిగింది.

రజతోత్సవము

ఈ చిన్న రచనలో గుర్తించక విడిచి పెట్టినవెన్నో సేవలు మలేసియా ఆంధ్ర సంఘం చేసింది. 1955 లో ప్రారంభ సభను జరిపిన ఈ సంఘము, ఈ 1981 లో తన పాతికేళ్ళు నిండిన సమయాన్ని, ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలు జరుపుచున్న శుభముహూర్తమున, 17-4-1981 వ తారీఖు నాడు తన రజతోత్సమును చేసుకొంటుంది.

కృతజ్ఞతలు

ఈ సంఘం పుట్టింది మొదలు నేటి వరకు ఎందరో మహానుభావులు సంఘాభివృద్ధికి సేవ చేశారు. వారిలో కొందరు అమరులై పోయారు. కొందరు అలసి విశ్రాంతి తీసుకుంటు న్నారు. కొందరు ఎడతెరపి లేకుండా సేవ చేస్తూ యున్నారు. ఇప్పుడిప్పుడే మరి కొందరు సేవ చేయుటకు ముందు కొచ్చి యున్నారు. వీరందరూ ఎందరో ! అందరికీ వందనములు.

సంఘం నిత్యకళ్యాణం పచ్చతోరణంగా యింకా పలు శతాబ్దాలు తెలుగు జాతి అభివృద్ధికి సేవ చేయుటకు శక్తిని ప్రసాదించాలని తెలుగు తల్లికి ప్రార్థనలు సల్పుదంగాక !

"మా తెలుగు తల్లికి మల్లెపూదండ
మా కన్న తల్లికి మంగళారతులు".

బర్మా దేశంలో తెలుగు ప్రజలు

ఆర్. ఎల్లయ్య
ఆంధ్ర మహాజన సంఘం, రంగూన్

బర్మా దేశానికిన్ని, ఆంధ్ర దేశానికిన్నిగల సంబంధ బాంధవ్యాలు అనగా సాంఘిక, సాంస్కృతిక, సాహిత్యాది రాజకీయాలే గాక, మత సంబంధం కూడా బహు ప్రాచీన ములు. వీటిని పురస్కరించుకొని ప్రసిద్ధ బర్మా చరిత్ర కారులు - హార్వే, హంటర్, కాక్స్, ఎలిబిన్‌సన్ వంటి పాశ్చాత్య విద్వాంసులు వ్రాసినవి అసంఖ్యాకములైన తార్కాణములున్నవి. మరియు పెక్కు పురాణాలలోను, మత గ్రంథాలలోను, యింకా బర్మీయ చరిత్రకారులైన ఊ బాపే, ఊ మౌంగ్ మౌంగ్, ఊ ష్వేబా గార్లవంటి వ్రాతలలో కూడా తెలుగు బర్మీయ సంబంధాలను గురించి బహుళముగా ఋజువగు చున్నది. మరియు 1975 వ సం॥ లో హైదరబాదు నగరంలో (ఆంధ్ర ప్రదేశ్) జరిగిన ప్రథమ ప్రపంచ తెలుగు మహా సభల ఫలితముగా 1976 వ॥ సంవత్సరంలో నెలకొల్పబడిన, "అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ" (ఆంధ్ర ప్రదేశ్) వారు తమ ద్వితీయ కానుకగా బహూకరించిన, శ్రీ కె. కె. మూర్తి గారి రచన "బార్మాలో తెలుగు వాణి," అనే బర్మా ఆంధ్రుల సంగ్రహ చరిత్రలో కూడా తెలుగు బర్మీయ సంబంధ బాంధవ్యాలు బహుముఖంగా కనిపించుచున్నవి. కనుక, కాలమాన పరిస్థితులననుసరించి రాజకీయ పరిణామాలు యెట్లున్ననూ, యిలాంటి పరస్పర సంబంధాలు, బర్మీయులతో మన కున్నంత సన్నిహితము, యెక్కువగా మరే దేశీయులతోను, మరే జాతీయులతోను లేదంటే అతిశయోక్తి గాదు.

ప్రాచీన కాలంలో యీదేశానికి దగ్గరగా నున్న ఇతర దేశాలు – సయాం, కంబోడియా, జావా, సుమత్రా, భరణి (బోర్నియో), సెల్‌బెన్, మలక్కా, ఫిలిప్పీన్స్ దీవులలో నున్న మన తెలుగు వారు తెరచాప నౌకలలో రాక పోకలు జరిపి, ఆయా స్థలాల్లో మన మత సంస్కృతులను పుష్కలంగా పంచిపెట్టి వున్నారు. అంతే కాకుండా, ఆ దేశస్థులతో గొప్ప గొప్ప వ్యాపారములను సాగించి, ఆయా దేశాల్లో గుళ్ళు గోపురాలు, శిల్పాలు, మహాకట్టడాలు, శృంగార భవనాలను నిర్మించి, నేటి వరకున్ను చూడడానికి, చెప్పు కొనడానికి, మన తెలుగు జాతీయ చిహ్నాలును నిలబెట్ట గలిగారు. అలాంటి కొన్ని దేశాల్లో మనలను కాలింగులు, కళింగులు, క్లింగులు, త్రిలింగులు, తెలంగాణులు, తెలుంగులు అంటూ కూడా గుర్తించారు. ఈ మధ్యను కొన్ని దేశాలలో నున్న మన వారి సంస్కృతి, ఆయా దేశీయులననుసరించి కొంత సంకరం చెందిననూ, భాషా సంరక్షణాల యందు మాత్రము మనవారు యెక్కువ బేలతనముగా వున్నారని చెప్పక తప్పదు.

నేటి బర్మా దేశపు రాజధాని నగరమైన మహారంగూను, మోల్మేన్, మెర్గ్యీ, తవాయి, తటోన్, పీగూ, ప్రోం, బస్సీన్, హెయిడా పట్టణాలలోను, వీటి పరిసర ప్రాంతాలలోను మాత్రము తెలుగు వారు ఉన్నారు. మరి కొన్ని జిల్లాలలో తక్కువ సంఖ్యగా నుండుటవల్ల వారిలో మన మతము, మన భాష, మన సంస్కృతి క్రమక్రమముగా క్షీణించి పోవు చున్నది. మరి కొందరిలో పూర్తిగా నశించి పోయింది. ఈ విధముగా బర్మాలో వున్న ఆంధ్రుల జనాభా సుమారు ఇరవై వేలు (20,000) వరకు అంచనా వేయగలము. అందులో తెలుగు భాష కొద్దిగా చదివిన వారుగాని, విద్యాధికులు గాని కనీసం తమ తమ యిండ్లలో మాతృ భాష వాడుకలో నుంచు వారు గాని, పది వేలు (10,000) సంఖ్యకు మించి వుండదు. మిగిలిన వారిలో కొందరు తల్లి దండ్రులు మాత్రము, మాతృ భాషను మాట్లాడడం, బిడ్డలు ఆంధ్రేతర భాష అంటే (బర్మా) భాషను యింటా, బైటా మాట్లాడుటే గాక, తమ తల్లి తండ్రు లతో కూడా అదే భాషను మాట్లాడుతూ తమ సంస్కృతి, మతము, వేష భాషల పట్ల ఒక విధమైన హేయభావం చూపు చున్నారు. ఇంకా మిగిలిన వారు పూర్తిగా ఆంధ్రేతీరుల ఆదార వ్యవహారములు, భాష సంస్కృతులు, వేష భూషణాదులు తమకు పుట్టుకతో వచ్చినవని నమ్మకంతో మారిపోవు చున్నారు. ఇక తెలుగు వారికి పుట్టిన ఆంధ్రేతర మాతల బిడ్డలు కూడా ప్రత్యేక సంఖ్యగా కేటాయించవచ్చు. అయితే వారి తెలుగు తండ్రులు తమ తమ కుటుంబాల నుండి గతించిన వరకే వారు తెలుగు బిడ్డలుగా పరిగణింపబడుతారు. ఇలాంటి

వారిలో మన తెలుగు జాతీయతను గురించి పాటు పడువారు అదృష్ట వశాత్తు తప్ప, చెప్పుకో దగ్గవారు యే నూటికో కోటికో కొందరు వుండవచ్చు.

ప్రస్తుతము రంగూన్ నగరములో ఆంధ్రుల జనాభా నాలుగు వేలకు (4000) మించి వుండదు. దీని పరిసర ప్రాంతాలలో కలపి అంచన వేస్తే, మొత్తము ఐదు వేలు (5000) వుంటుంది. వీరిలో సగము మందికి పైగా కార్మికులు గాను, కొందరు చిల్లర వర్తకులు గాను, మరి కొందరు ప్రభుత్వోద్యోగులు గాను, కొంత మంది చేతి పనులు మొదలగు స్వయం వృత్తులపై జీవిస్తున్నారు. విద్యావంతులలో కొందరు డాక్టర్లు, ఇంజనీయర్లుగా కూడా వున్నారు. ఇతర విజ్ఞాన రంగంలో సైతము - శిక్షణను పొంది ఉత్తీర్ణులైన వారు కూడా వున్నారు.

రంగూన్ నగరంలో నున్న తెలుగు సంస్థల సమీక్ష:

ప్రస్తుతం, కార్యాలయాలున్న తెలుగు సంస్థలు—(1) ఆంధ్ర మహాజన సంఘము, (2) వేమన పుస్తక భాండాగారం (3) ఆంధ్ర బౌద్ధ సమాజము (4) ఆంధ్ర యువజన భజన కూతం, కార్యాలయాలు లేకుండా తాత్కాలిక స్థలాల్లో నున్నవి (1) భగవాన్ శ్రీబాలయోగీశ్వర భక్తసమాజ కేంద్రము, (2) దుర్గా సంగీత్ కళా మందిర్ (3) రంగూనాంధ్ర నాట్యకళా సమితి (బర్మా) (4) బర్మా భారతీయ సేవ సమితి (5) బర్మా ఆంధ్ర హిందూ ధర్మ విద్యాలయము. (6) కాండాగ్లే హిందూ ధర్మ కూటము. (7) అఖిల బర్మా తెలుగు సాంస్కృతిక కార్యవర్గము (ఆంధ్ర మహాజన సంఘము), (8) రంగూనాంధ్ర విద్యాభివృద్ధి సంఘం. (9) రంగూనాంధ్ర యువజన సమితి (10) ఆంధ్ర విద్యాభివృద్ధి సంఘం. (11) తెలుగు ఐక్యతా సమితి వీటిలో కొన్ని సంస్థలు మాత్రము అప్పుడప్పుడు కార్యకలాపములను జరిపించినవి యున్ను, మరికొన్ని పండుగ పబ్బాల సమయాలలో వెలసినవియున్ను, మరికొన్ని ఏడాది కొకసారి సంక్రాంతి పర్వదినాలలోనే భూపాళ ప్రదక్షిణములు గావించినవియున్ను కనబడుతూ వుంటాయి. సర్వ సాధారణంగా ప్రతీ సంస్థ, మన మతము, మన సంస్కృతి, మన మాతృ భాషాభివృద్ధికై, లలిత కళా పరి రక్షణార్థమై కృషి చేస్తూ, తెలుగు జాతీయతను యీ బర్మా దేశంలో సజీవముగా నిలబెట్టే ఆశయాల తోనే నిర్వహింప బడుచున్నవి.

స్థలాభావం వల్ల ఆయా సంస్థల చరిత్రను సంక్షిప్తంగా యీ దిగువను పొందు పరుస్తున్నాము :—

1 ఆంధ్ర మహాజన సంఘము :-

1 స్థాపితము : 1911 సం॥ ఫిబ్రవరి నెల.

2. స్థాపకులు : పోషకులు :-

(i) దొమ్మేటి వెంకటస్వామి (ii) దొమ్మేటి వెంకటరెడ్డి (iii) సింగన రామకృష్ణమ్మ, (iv) గుత్తుల సూర్యనారాయణ (vi) గుత్తుల నాగయ్య (vi)కాసాని బుల్లయ్యగార్లు.

3. సేవక దురంధరులు:-

(i) పిల్లి సీతారామయ్య. (ii) చొల్లంగి కంచన్న. (iii) బి. ఎస్. మూర్తి (భారత దేశపు ఉప మంత్రి) (iv) సత్తి వెంకట రెడ్డి (v) మంత్రి కేశవరావు గార్లు.

4. ఆశయములు :-

(i) ఉచిత విద్యావ్యాప్తి. (ii) పఠన మందిరం మరియు గ్రంథాలయం నిర్వహణ (iii) తెలుగు ప్రజలలో ఐక్యత చేకూర్చి తద్వారా జాతి పురోభివృద్ధికై తోడ్పడుట, (iv) సాంఘిక దురాచారములు నిర్మూలించుట (v) సంగీత, నాటక, వ్యాయమ క్రీడల శిక్షణ మరియు నిర్వహణ, (vi)తెలుగు సాంస్కృతిక, సాంఘిక కార్యకలాపముల నిర్వహణ (vii) ఆంధ్రేతర సంస్థలతో సహకరించి కృషి చేయుట.

5. సాధించిన ఘన కార్యాలు :

(i) మొదటి ప్రపంచ యుద్ధం (1914 - 1918 సం॥) బ్రిటీషు ప్రభుత్వానికి యుద్ధనిధిని ప్రోగు చేసి - సమర్పించుట. (ii) యుద్ధానంతరం జరిగిన కార్మిక సమ్మెలో పాల్గొని, కార్మికుల కూలీ వేతనములను హెచ్చింపుకొరకు ఉద్యమించి పొందిన ఘన విజయం. (iii) 1919వ. సం॥ లో రంగూన్ కళాశాల నిర్వాహక కమిటిలో హిందువుల ప్రాతినిధ్యం కొరకున్ను, తెలుగు భాష బోధనకొరకున్ను కృషిచేయుట. (iv) సంఘంలో పఠన మందిర స్థాపన. సుమారు 15 తెలుగు మరియు ఆంగ్లేయ పత్రికలను ప్రవేశపెట్టింది.

(v) 1921 సం॥లో కాందోంలో నున్న తెలుగు పాఠశాలను ఆంధ్ర మహా జనసంఘపు శాఖగా స్వీకరించింది. దాని కొక ప్రత్యేక భవనాన్ని శ్రీ దొమ్మేటి వెంకటస్వామిగారు నిర్మించారు. మరియు పాఠశాల ఉపాధ్యాయులకు వేతనములు కూడా శ్రీవారు యిచ్చేవారు.

(vi) 1920 - 1924 సం॥ భారత జాతీయోద్యమం పట్ల కృషి. సంచార లైబ్రరీని అందులో పెట్టి, తద్వారా తెలుగువారిలో తెలుగుభాషా వ్యాప్తికొరకు ప్రచారం చేస్తూ, తెలుగు భాషాభిరుచిని ప్రజలలో కల్గించింది. (vii) 1937 వ, సం॥ లో రజితోత్సవాన్ని (సిల్వర్ జూబిలీ) కేప్టన్ రషత్ దొరగారి ఆదిపత్యంలో జరిపించింది. (viii) 1941 సం॥ డిశంబరు నెలలో రంగూన్ నగరంపైన జరిగిన జపానువారి ప్రథమ వైమానిక దాడి పర్యంతం సంఘ నిర్వహణ, పాఠశాలలను కొనసాగించింది. (x) యుద్ధానంతరం, 1950 సం॥లో శ్రీగుత్తుల సూర్యనారాయణగారి ప్రోద్బలంతో, కర్రి వీర్రెడ్డి, చొల్లంగి కంచన్న, పి. వి. నారాయణగార్ల సహకారంతో సంఘ పునః స్థాపన జరిగింది. (x) సంఘపు పాఠశాల తిరిగి నెలకొల్పబడింది. మరియు ఆంధ్ర యువజన భజన కూటం వారి పాఠశాల బాలబాలికలకు కూడా తగు ఆశ్రయం సంఘంలో కల్పించబడింది.

(xi) 1953 వ సం॥లో ఆగష్టు నెలయందు సంభవించిన ఉభయ గోదావరి ప్రాంతాలలో బీభత్సమైన వరదలు బయలు దేరినవి. ఆ వరద బాధితుల సహాయమునకు 81,000/- రూపాయలు నిధిని వసూలుచేసి, దానిని రంగూన్ ఇండియన్ ఎంబసీ ద్వారా భారత కేంద్రప్రభుత్వానికి రవాణా చేసింది. (xii) 1953 సం॥ అక్టోబరు నెల ఒకటవ తేదిన ఆంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణం. దీనిని పురస్కరించుకొని, రంగూన్ స్ట్రాండ్ హోటలులో ఘనమైన సభను శ్రీ వి. జె. సర్వోత్తమ రావు (B. A. B. L.) గారి అధ్యక్షతను జరిపించి, ఆహ్వానితులైన బర్మాదేశీయ మంత్రులకు, సుప్రీంకోర్టు న్యాయమూర్తులకు ఆంధ్ర రాష్ట్రోద్యమ సుదీర్ఘమైన చరిత్రను విదేశీయుల దృష్టికి తెచ్చింది. యీ సంఘమే అనాలి. (xiii) 1956వ, సం॥లో బర్మాప్రభుత్వంవారు జరిపించిన 2,500 వ, బుద్ధజయంతి మహా సమ్మేళనంలో యీ సంఘం, తదితర ఆంధ్ర సంస్థల సహకారంతో, బుద్ధ భగవానుని విగ్రహాన్ని పురవీధుల్లో ఊరేగించి, కబాయే (శాంతి) బౌద్ధాలయంలో ప్రతిష్ఠింప చేసింది. అన్న సంతర్పణ కూడా జరిపించింది.

(xiii) 1960 సం॥లో, ఆంధ్ర మహాజన భవన నిర్మాణ కమిటి'' నెలకొల్పబడింది. డాక్టరు పి. ఆర్. కుల శేఖరం గారి ఆదిపత్యంలో 80,000/- చ్యాలు (రూపాయలు) ప్రోగు చేసి ప్రస్తుతము లూయి వీధిలో నున్న నెంబరు 134, మూడంతస్తుల భవనాన్ని క్రయం చేయడమైనది.

1961 సం॥లో సంఘపు పాఠశాలకు యీ భవనంలో ఆశ్రయం కల్గింది. అంతటితో సంఘపు వయస్సుకూడా 50 ఏండ్లు పూర్తి యైనది.

(xv) 1961 సం॥లో బర్మా ప్రభుత్వం ఆహ్వానంపైని శ్రీమంగళ కృష్ణమూర్తిగారి భరతనాట్య బృందం రాక. వీరి కుమార్తెలు : కుమారి యామినీ పూర్ణ తిలకం, కుమారి జ్యోతిష్మతి భరత నాట్య ప్రదర్శన మహాత్మాగాంధీ హాలులో యీ సంఘపు ఆధ్వర్యాన్నే జరిగింది. ఆ ప్రదర్శనలో లభించిన పూర్తి సొమ్మును రంగూన్ ప్రాంతములో నున్న కిమిండైన్ శ్రీరామాలయానికి నిధిగా సమర్పించడమైనది.

(xvi) 1964 సం॥లో సంఘాధ్యక్షులైన డాక్టరు. పి.ఆర్. కులశేఖరంగారి అగ్రసనాధిపత్యంలో, మహాత్మాగాంధీ మెమోరియల్ హాలులో, సంఘపు స్వర్ణోత్సవం వైభవముగా జరిపించబడింది. బర్మా పౌరసత్వపు చట్టానుసారంగా, సంఘ భవనాన్ని :- (1) డాక్టరు గొల్లవిల్లి రామారావు నాయుడు (2) చంద్రగంటి అర్జున, (3) సి. సత్యానందం (ఉరఫ్) ఊతైన్మౌంగ్ (4) టి. కె. మూర్తిగార్ల పేరిట రిజిష్టర్డు చేయబడింది.

(xvii) 1964 సం॥ మార్చి నెలలో స్వదేశ, విదేశ కంపెనీలు, వ్యాపార సంస్థలు, దుకాణములు, కర్మాగారములు బర్మా ప్రభుత్వం వారిచే జాతీయం చేయబడినవి. ఏప్రిల్ నెలలో పాఠశాలలు, సకల సంస్థలు కూడా జాతీయం చేయబడినవి అకారణంగా, సంఘపు పాఠశాలకూడా మూయబడింది.

(xviii) రాజకీయ మార్పుల పర్యవసానంగా యేర్పడిన లక్షల కొలది భారత నిరుద్యోగులు, భారత దేశానికి తరలిపోవడం ప్రారంభించారు. భారత కాందిశీకుల కొరకు రంగూన్ భారత రాయబారి కార్యాలయం వారు సీటి ఓడలను రప్పించి వారి ప్రయాణ సౌకర్యముల కోసం, కొన్ని శాఖలను నెలకొల్పారు. ఈ సందర్భంలో ఈ సంఘం, "సి" సెంటర్గా, డాక్టర్ కులశేఖరం గారి నాయకత్వంతో కృషి చేసింది.

(xix) 1964 సం॥ మొదలుకొని 1975 వ, సం॥ వరకు యీ సంఘం ఆంధ్రులకు ఆంధ్రేతరులకు తదనంతరం నేటికిన్ని, యీ సంఘం భారత దేశానికి వెళ్లనున్న కాందిశీకులకు కావలసిన సహాయం, సహకారం చేస్తుంది.

(xx) 1975 సం॥ ఏప్రిల్ నెలలో ప్రథమ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభలలో పాల్గొనమని పిలుపు రాగా, యీ సంఘం ప్రాతినిధ్యం వహించిన కారణంగా యీ సంఘం సంబంధం గా అఖిల బర్మా తెలుగు సాంస్కృతిక కార్యవర్గము," నెల కొల్పబడింది. తద్వారా బర్మా ఆంధ్రుల సంగ్రహ చరిత్రను, బర్మా ఆంధ్రులకు, సంస్థలకు సంబంధించిన చిత్ర పటములను తయారుపరచి, రంగూన్ ఇండియన్ ఎంబసీ ద్వారా మహా సభలకు పంపించబడినది.

(xxi) ఈ ఘనకార్యం ఫలితంగా, 1976 వ సం॥లో హైదరాబాదులో నెలకొల్పబడిన అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ (హైదరాబాదు) అధికార్లు ఈ సంఘానికి రెండు వందలకు పైగా పాఠ్య గ్రంథాలను, తెలుగు వాచకములను 1976 -77 సం॥ లో సప్లయి చేశారు.

(xxii) 1977 సం॥ డిశంబరు నెలలో మలేసియా దేశం నుండి, శ్రీ డి వి. శ్రీరాములు మరియు సింహాచలం గార్లు, సౌహార్ధ పర్యటనకై బర్మాకు వచ్చారు. వారిని, యీ సంఘీ యులు తగు అతిథి సత్కారం చేసి, సంఘ భవనంలో ఘన మైన సన్మాన సభలో గౌరవించారు.

ఈ సంఘం ప్రతీ యేట ఉగాది, శ్రీరామనవమి, వినాయక చవితి, దీపావళి పర్వదినాలను, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అవతరణోత్సవాన్ని బ్రహ్మాండముగా కొనియాడుతుంది. ప్రస్తుతం బర్మా నుండి భారత కాందిశీకులను సాగనంపె పనులు తగ్గి పోగా, అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ వారు దయతో పంపిన గ్రంథాలతో ఒక పఠన మందిరాన్ని ప్రారంభించడ మైనది. వీటితో పంపించిన తెలుగు వాచకములను రంగూన్, మోల్మేన్, మరియ మెర్గ్వీ ప్రాంతాలలో నిర్వహించుచున్న తెలుగు పాఠశాలలకు యింతటి క్రితమే బట్వాడా చేయబడినది.

ప్రస్తుతం సంఘ యాజమాన్యమున ఒక రాత్రి పాఠ శాల నిర్వహింపబడుచున్నది.

ఏటేటా భారత రిపబ్లిక్ దినాన్ని పురస్కరించు కొని యీ సంఘం, అఖిల బర్మా భారతీయ కాంగ్రేసు (ప్రధాన కార్యాలయం) వారికి భూరి విరాళం చెల్లిస్తుంది.

1979-80 సం॥ వరకు అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ వారు యీ సంఘానికి కొన్ని మాస సంచికలు అనగా, యువ, చతుర, మహిళ, బుజ్జాయి, బొమ్మరిల్లు, మృగశిర, స్వాతి మొదలైన సంచికలు ఒక సంవత్సరం కోటాను పంపించారు.

గత ఆరు యేండ్ల నుండి, కసంగ్టోలో 1941 సం॥ లో ఆంధ్రులచే స్థాపించ బడిన శ్రీరామాలయం, నేటికి ఆ ప్రాంతాలలో మన ఆంధ్రులు తగ్గి పోవడం వలన, ప్రతీ యేట ఆలయములో శ్రీరామనవమి ఉత్సవాలు యీ సంఘం ఆధ్వ ర్యాన కొనియాడుతూ, అన్నదాన సంతర్పణం కూడా జరి పిస్తుంది. ప్రస్తుతం, దీని పునఃనిర్మాణం కొరకు భక్తుల ప్రోద్బలంతో తగు బాధ్యత వంహించుచున్నది.

ఈ సంఘానికి డాక్టర్. పి. ఆర్. కులశేఖర గారి తర్వాత శ్రీ కర్రి వీర్రెడ్డి, శ్రీ రాళ్లపూడి యెల్లయ్య శ్రీ కోరాడ సత్యవాన్, శ్రీ బి. ఎస్. వెంకటరావు గార్లు అధ్యక్షులయ్యారు. ప్రస్తుతం శ్రీ బూసిరాం గోపాలుగారు సంఘాధ్యక్షులుగా ఉన్నారు.

ప్రస్తుత కార్యవర్గం :-

1. శ్రీ బూసి రాంగోపాలు (అధ్యక్షులు) 2. శ్రీ ఇ. టి. రావు (ఉపాధ్యక్షులు) 3. శ్రీ కె. జోగారావు (ప్రధాన కార్యదర్శి) 4. శ్రీ జి. ఎస్. మణి (సంయుక్త కార్యదర్శి) 5. శ్రీ బి. శాంతారావు (స॥ కార్యదర్శి) 6. శ్రీ ఏ. జి. రెడ్డి (కోశాధిపతి) 7. శ్రీ రాళ్లపూడి యెల్లయ్య (సలహా దారుడు) 8. శ్రీ ఆర్. సుబ్బారావు (ఆడిటరు) కార్యవర్గపు సభ్యులు 9. సర్వశ్రీ కే. సామియేలు 10. ఘట్టం అప్పల స్వామి 11. జిగటాల అప్పారావు 12. సందిరెడ్డి సుబ్బారా యుడు 13. వి. చిన్నారావు 14. జె. గణేశ్వర రావు గార్లు.

2. వేమన పుస్తక భాండాగారం

స్థాపితము :-

1926 సం॥ లో 28 వ, వీధిలో (రంగూన్)

2. స్థాపకులు మరియు సేవక దురంధరులు

(i) సత్తి వెంకట రెడ్డి (ii) కర్రి చిన వెంకట రెడ్డి (iii) కొవ్వూరి చిన వెంకట రెడ్డి, (iv) కర్రి వీర్రెడ్డి, (v) చింతా సుబ్బారెడ్డి (vi) పి.వి. నారా యణ (vii) పలకా సూర్యనారాయణ, (viii) సోమరాజు రామానుజరావు గార్లు(బర్మా ఆంధ్ర కవితా పితా మహుడు.)

3. ఆశయములు :—

ఇది కుల సంస్థగాని, వ్యాపార సంస్థగాని, రాజకీయ సంస్థగాని కాకుండా కేవలము సాంఘిక, సాంస్కృతిక, సాహిత్య రంగాల్లో కృషి చేస్తూ బర్మా ఆంధ్రులకు వర్గ, మత భేదాలను పాటించకుండా సేవ చేయడమే ముఖ్యోద్దేశమని చట్ట నిబంధనలో ప్రకటించింది.

4. సాధించిన ఘన కార్యాలు :—

(i) 1926 వ, సం॥ లో బర్మా సొసైటీస్ చట్టాను సారంగా, "శ్రీ రెడ్డి యువజన సంఘం, మరియు వేమన పుస్తక భాండాగారం" పేరిట రిజిష్టర్డు చేయబడింది. ఏకైక గ్రంథాలయంగా వెలసింది.

(ii) ఆరు వేల రూపాయల విలువగల పుస్తకాలతో ప్రారంభం. తదనంతరం 4500 పుస్తకాల సేకరణ.

(iii) 1958 సం॥ లో తెలుగు వార్తా పత్రికలతో సాహిత్య సంచికలతో, సినిమా సంచికలతో పఠన మందిరం స్థాపన.

(iv) "ఐరావతి" అనే పేరుతో ఒక తెలుగు దిన పత్రికను, శ్రీసత్తి వెంకట రెడ్డిగారి సంపాదకత్వంలో 1941వ సం॥ వరకు నిర్వహించింది. యుద్ధారంభంతో మూయబడింది.

(v) పేర్గాంచిన ఆంధ్ర దేశపు నాయకులగు శ్రీ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు, డాక్టర్ లంకా సుందరం. ఆచార్య రంగా గార్లను, మరి కొందరు నాయకులను బర్మా దేశమునకు పర్యటించిన సందర్భంలో వారిని సగౌరవంగా సత్కరించింది.

(vi) 1948 వ, సం॥ లో యీ సంస్థ పునః స్థాపన జరిగింది.

(vii) 1953 వ, సం॥ లో ఆంధ్ర దేశంలో చెలరేగిన భీభత్సభయానక వరదలు కలిగిన సందర్భంలో ఆ వరద బాధితుల నిమిత్తం 12,000 (రూపాయలు) నిధిని ప్రోగుచేసి. సహకరించింది.

(viii) 1956 వ, సం॥ లో జరిగిన బౌద్ధమత మహాసమ్మేళన సందర్భాన్ని పురస్కరించుకొని బర్మా బుద్ధ శాసన కౌన్సిల్ వారికి భూరి విరాళ మిచ్చింది.

(ix) 1958 సం॥ లో పార్లమెంటరీ కార్యదర్శియగు శ్రీ బి ఎస్. మూర్తిగారు, (Indian M. P.) బర్మా ఆంధ్రులకు ఆంధ్ర దేశంలో వ్యవసాయక భూములు లభిస్తాయని, "ఆంధ్ర పత్రిక" లో ప్రకటించిన వార్త కారణంగా యీ సంఘం వారు కొన్ని వందల దరఖాస్తులను, యిచ్చట నుండి నూతన ఢిల్లీ పార్లమెంటు భవనానికి శ్రీ మూర్తి గారి పేరిట పంపించింది.

(x) 1964 వ సం॥ బర్మా కాందిశీకుల నిమిత్తమై బర్మా - భారత దేశాల మధ్య నడుస్తున్న ఓడలు ఒక్క మద్రాసు రేవునకే కాకుండా, ఆంధ్ర కాందిశీకుల సౌకర్యార్థం, విశాఖ పట్టణం రేవులో కూడా నిలపాలంటూ, ఆంధ్ర ప్రభుత్వం నకు, దేశ నాయకులకు వినతి పత్రాలు పంపించింది.

(xi) రంగూన్ రామకృష్ణ మిషన్ వారి ధర్మ ఆసుపత్రికి యేటేటా 1591 చ్యాలు (రూపాయలు) విరాళమును చెల్లించేది.

(xii) బర్మా ఆంధ్రుల కొరకు బర్మా రేడియోలో తెలుగు భాషలో కూడా కొన్ని నిమిషములు ప్రసారం సాగించాలని కృషి చేసింది.

(xiii) అనేక ప్రజాహిత కార్యాలను తమ శాయశక్తుల జరిపించింది. వీటిలో నాయకత్వం వహించిన వారు (1) శ్రీ బి. వి. కృష్ణమూర్తి (Chief Accountant, Indian overseas Bank) (2) శ్రీ ద్వారంపూడి రామచంద్రారెడ్డి (3) శ్రీ బుల్లి వీరారెడ్డి గారు.

(xiv) 1978 వ. సం॥ నవంబరు నెల 16 వ, తేదీన భాండాగార ఉపాధ్యక్షులగు శ్రీ కీలు చిన్నారావు దంపతులచే మహాయోగి వేమన శిలా విగ్రహం ప్రతిష్ఠాపన, భాండాగారంలో జరిగింది. ఆనాడు ఆహ్వానితులగు జరిగిన అన్నదాన సత్కారాదుల వ్యయ ప్రయాసములు యీ దంపతులే వహించారు. వేమన కవీంద్రుని పట్ల, యిదొక శాశ్వత చిహ్నంగా నెలకొల్పబడడం యిదే తొలిసారి.

(xv) అదే సమయంలో అలనాడు అడిదం సూరన కవి రచియించిన ఒక అసంపూర్ణ పోటీ పద్యం

చుక్కలవలె కర్పూరపు
ముక్కలవలె నీదు కీర్తి ముల్లోకములన్
క్రిక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను

...............యీ దిగువ ఖాళీ స్థలాన్ని పూరించమని శ్రీ కె. చిన్నారావు గారు నిండు సభలో తగు యేర్పాట్లు చేస్తూ, మొదటి స్థానం పొందిన వ్యక్తికి తాను 116 ఛ్యాలు (రూపాయిలు) రొక్కము సొమ్మును బహుమతిగా యిస్తానని ప్రకటించారు. అదే సమయంలో, అఖిల బర్మా హిందూ సెంట్రల్ బోర్డు, మాజీ ఉపాధ్యక్షులగు శ్రీ సి. సత్యానందం గారు కూడా 116 - ఛ్యాలు (రూపాయిలు) మొదటి స్థానానికి యిస్తానని వాగ్దానం చేశారు. అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ (ఆంధ్ర ప్రదేశ్) వారి నిర్ణయానుసారంగా, "కవిశ్రీ" కాన్నె అచ్యుతరావు గారు మొదటి స్థానం పొందారు, ఈయనతో బాటు శ్రీ ఇ. టి. రావు గారికి రెండవ స్థానం, మరియు శ్రీమతి జి. ధనలక్ష్మి గారికి మూడవ స్థానము వెండి కప్పుల బహుమతులను శ్రీ కె. చిన్నారావు గారే బహూకరించారు.

(xv) అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ (హైదరాబాదు) వారి ఆధ్వర్యంలో నిర్వహింప బడుచున్న, "తెలుగు వాణి" మాస సంచికలో పై వార్తను ప్రకటన కోసం కోరిన సందర్భంలో శ్రీ రాళ్లపూడి యెల్లయ్య మరియు శ్రీ కె. చిన్నారావు గార్లు ప్రత్యేకంగా జరిపించిన ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాల కృషి ఫలితంగా, 1979 సం॥ లో ఆంధ్ర ప్రభుత్వపు విద్యాశాఖా మాత్యులగు శ్రీ భవనం వెంకటరామారెడ్డి గారి ప్రోద్బలంతో అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ ద్వారా 1645 తెలుగు పాఠ్య గ్రంథములు మరియు తెలుగు వాచకములు లభించినవి. మరియు ఒక తెలుగు టైపు రైటరు కూడా పంపించారు

(xvi) 1980 సం॥ సెప్టెంబరు నెల 21 వ తేదీన పుస్తక భాండాగారంలో జరిగిన సభలో రంగూన్ నగరంలో నున్న వివిధ తెలుగు పాఠశాలల ఉపాధ్యాయులకు భాండాగారం అధ్యక్షులైన శ్రీ కముజు హరికృష్ణ గారిచే పుస్తకాల బట్వాడా జరిగింది.

(xvii) తదనంతరం మోల్మేన్, మెర్గ్వీ, పీగూ, బస్సీన్, పట్టణాలలో నున్న తెలుగు పాఠశాలలకు తెలుగు వాచకములు పంపబడినవి. మిగిలివున్న వాచకములను దూర ప్రాంతాలలో నున్న తెలుగు సంస్థలకు పంపించే ప్రయత్నాలు జరుగుచున్నవి.

యుద్ధానంతరం ఈ పుస్తక భాండాగారంలో శ్రీ కోరాడ సత్యవాన్, శ్రీ జి. రంగారావు, శ్రీ కే. పైడయ్య, శ్రీ జి. బాబూరావు గార్లు వరుసగా అధ్యక్షులయ్యారు. ప్రస్తుతం శ్రీ కముజు హరికృష్ణగారు అధ్యక్షులుగా ఉన్నారు.

ఈ సంస్థ యేటేటా వేమన జయంతిని, పురస్కరించుకొని, వ్యాస రచన పోటీ, సంగీత పోటీ, వాగ్వాద పోటీలను జరుపుతూ వుంటారు. దీనిలో పఠన మందిరం కూడా నిర్వహింపబడుచున్నది,

ప్రస్తుత కార్యవర్గం:—

(1) సర్వశ్రీ హరికృష్ణ (అధ్యక్షులు) (2) కీలు చిన్నారావు (ఉపాధ్యక్షులు) (3) లోచర్ల గంగరాజు (ప్రధాన) కార్యదర్శి) (4) జి. తాతారావు (సంయుక్త కార్యదర్శి (5) కే. మోహనరావు (సహాయ కార్యదర్శి) (6) జి. బాబూరావు (ప్రధాన భాండాగారి) (7) కే. భాస్కరరావు (సహాయ భాండాగారి) (8) ఎస్. వెంకటరావు (కోశాధికారి) (9) సర్వసిద్ధి సూర్యనారాయణ (ఆడిటర్) గార్లు. కార్యవర్గ సభ్యులు:- (10) బి. ఎ. రావు, (11) జి. రంగారావు. (12) ఆర్. సద్గుణ మూర్తి. (13) సి. ఏ. రావు, (14) ఆళ కృష్ణారెడ్డి (15) డి. పి. రాజు. (16) శ్రీమతి జి. ధనలక్ష్మి గార్లు.

ANDHRA CULTURAL IDENTITY IN CANADA

ASTHAKALA BALAKRISHNA MURTHY

ANDHRA cultural heritage is shared by the Telugu speaking people living in Canada. There are about 2,000 people scattered all over the country though most of the people live in cities like Toronto, Montreal, Vancouver and Edmonton. Telugu speaking people are in the categories of professionals, technical people and students and they all make their contribution in meeting the economic goals of Canada. Being small in numbers, Telugu speaking people cannot make any significant cultural impact in the country. However, they try to preserve and expose their cultural concerts and Telugu movies for their own people and also for the Canadians. Andhra Cultural Association of Edmonton has been in existence since 1969 and has served well in accomplishing the above objective.

Canada is one of the Commonwealth countries with a population of 23 million people and a large land area. It has vast natural resources and is highly industrialized. The Universities in Canada offer educational as well as research facilities to foreign students. A combination of all these factors attract students as well as others from India to come to Canada. Telugu speaking people are un-known for their willingness to travel abroad in pursuit of their educational and career goals. A substantial number of people come to Canadian Universities for graduate studies and post-doctoral research work. Some of these students find employment and settle down in this country. The other category of people who live in Canada are professionals like doctors, engineers, university professors, teachers and technical people. They are employed in provincial government departments, universities, hospitals and other similar institutions. They contribute their professional and technical skills which are needed for the fast growing economy of Canada. Their earnings are comparable to others in similar positions and they enjoy the same standard of living and social status.

Telugu people in Canada are conscious of their rich cultural heritage. They try to preserve it by being involved in cultural and literary activities. Also, they expose their find and colourful art forms by organizing music and dance concerts and Telugu motion pictures for their own and Canadian audiences.

Many Telugu families have been living in this country for a long time. Children who have grown up here cannot speak Telugu and are not familiar with Telugu customs and traditions. So they need exposure to the Telugu language and culture to whatever extent it is possible. The cultural activities, music and dance concerts, Telugu movies organized by their parents would familiarize children with Telugu language and culture. Teaching Telugu language to children is still a responsibility left with parents. However, this is a very difficult task for both parents and children because of lack of educational materials and time for proper

instruction. If there is sufficient demand, it is possible to request for Telugu language classes in schools for Telugu children.

Andhra Cultural Association of Edmonton was founded in January, 1969 with about 50 members. The objective in forming this association was to provide an opportunity for Telugu speaking people in Edmonton to meet occasionally for celebrating Telugu festivals and pursue other cultural and social activities. The association was kept informal because of small membership. The activities were organized by an executive committee consisting of a President, a Secretary and a Treasurer. In the following years the association grew significantly in all activities and to some extent in membership. The association was run by a Secretary and a Joint Secretary and representatives for specific tasks. In 1975, the association was formally constituted and registered in Alberta. In the same year, the association received a generous grant from the Government of Alberta to support its cultural activities.

A library was started in 1970 with a small collection of about 200 publications of classical and modern literature. Since then the collection has increased to about 600 books and magazines like Bharati, Chandamama and weeklies like Andhra Prabha and Patrika with financial contributions from the members and also with a small grant from the Government of Canada. In 1970, an yearly publication called 'Vani' was commissioned for the benefit of the members. Members with literary interest are encouraged to contribute articles to Vani which is usually released around Ugadi. Since 1976, literary articles from other interested people have been included in Vani.

Picnics are organized in summer months. There are a number of recreational parks in the city as well as within 50 miles outside of Edmonton. Games and outdoor activities are organized for both members and children. Part of the picnic is a delicious lunch prepared by the lady members. In winter, usually around Sankranti competitions in indoor games like table tennis, chess and carroms are organized for members and children and prizes are awarded to the winners.

Andhra Association cooperated with other Indian associations in Edmonton in inviting outstanding artists like Smt. Rajasulochana (dance), Smt. Padmini and her dance group, Sri Chittibabu and party (Veena), Sri A.K.C. Natarajan and party (Clarinet) for concerts in Edmonton. For the first time in 1976, Andhra association took the lead in organizing, with the cooperation from other Indian associations, a concert by Smt. M. L. Vasantha Kumari (vocal music) and Kumari Vidya (dance). Part of the expenses were covered by a generous grant from the Government of Alberta. These concerts provided cultural entertainment for Indian patrons, and also gave an opportunity for the Canadian audience to see the fine music and dance traditions of Andhra and South Indian culture. Andhra association arranges Telugu movie shows for the members whenever movies are available from the distributors in Canada.

Andhra Cultural Association of Edmonton sent a delegate to the First Telugu International Conference held at Hyderabad in 1975, at the invitation of the State Government of Andhra Pradesh. The delegate participated in conference discussions and cultural activities.

The Andhra Cultural Association has grown from its modest beginnings to a well organized group of significant accomplishment. The association owes its success largely to the enthusiastic support given by the members in all activities and also the organizing efforts of all the members who served on the executive committees from the inception of the association until now. It is also fortunate that both the Government of Canada and the Govern-

ment of Alberta encourage the concept of multicultural society where the various cultural backgrounds are respected.

In conclusion, Andhra Cultural Association has served well in accomplishing the objective of preserving the cultural heritage of Telugu speaking people in Edmonton. Telugu speaking people elsewhere in Canada have shown their cultural identity in their own ways.

Acknowledgements

This article has been prepared on behalf of the Andhra Cultural Association of Edmonton, Canada.

* *

TELUGU COMMUNITY IN SRI LANKA

A. M. RAJU

As is well known, the two major communities of the Island of Sri Lanka are the Sinhalese and the Tamils. During the reign of the Telugu kings, who ruled mainly in the Central and the Eastern Provinces of the country, there is evidence that several Telugu chieftains, military and other personnel were brought to the Island but no records are readily available about their achievements worth of note. It should, however, be possible to trace valuable information particularly since the reign of Kirti Sri Rajasinghe.

According to the available data on the subject, Kirti Sri Rajasinghe belonged to a dynasty descended from the brother of the queen of last king of the Vijayan dynasty, viz., Narendra Sinha. The queen came from the line of the Vijayanagar kings. Kirti Sri Rajasinghe (1747-1780) stemmed the tide of national degeneration and decadence and also brought about a religious revival. His brother, Rajadhi Raja Sinha, who was a scholar himself, succeeded Kirti Sri, and during his time there was a literary efflorescence, though not of a high order, and his reign lasted until 1798. His successor, Sri Wickrama Raja Sinha (1798-1815) was destined to be the last of the royal line which had ruled the country for nearly two thousand four hundred years. The British captured the king and his queen and deported them to Tanjore. The direct descendants of the last king of Kandy are now reported to be living in Narasingaraopeta in Chittoor District in Andhra Pradesh.

Although Telugu arts and culture flourised during the reign of the Telugu kings, they did not leave any discernible mark, presumably due to the turbulent period of their rule. The small numbers of Telugu people who migrated to Sri Lanka during this period were brought mostly from the Southern Districts of India, such as Tanjore, Salem, Madurai, etc., and accordingly, the influence of Tamil culture and literature on them over the generations was quite substantial.

With the passage of time and the changes in powers, the Telugu community in Sri Lanka, which was negligible in numbers, literally merged with the other large Indian community of Tamils and, to a lesser extent, with the Sinhalese community mainly in the Kandy and Anuradhapura Districts. Some of them have, however, remained a loof and continued with their commercial and professional activities on a small scale, mostly in Colombo, Kandy, Northern and Eastern Provincial towns.

After the onslaught successively by the Portuguese, Dutch and the British, the small Telugu

community in Sri Lanka has completely lost its identity and all of them have, perforce, to be registered as Ceylon Tamils and / or Indian Tamils, as the local legislation doesnot provide for registration as Ceylon or Indian Telugus. Unfortunately, a good number of the present generation do not even know either to read, write or speak in their mother tongue, nor are they aware of their rich cultural and literary heritage. A silver lining for this dark cloud is the tremendous influence exerted by the compositions of Thyagayya, Kshetrayya and others in the field of music and by spiritual leaders such as Sri Bhgavan Satya Saibaba and Sri Siva Bala Yogi Maharaj from Andhra Pradesh. It will be interesting to note that these spiritual leaders have a large following in Sri Lanka and some of their devotees are keen on learning the Telugu Language as a further evidence of their great devotion to these Gurus. The condition in which the Telugu community in Sri Lanka now finds itself is, to a great extent, attributable to the following factors.

i) the Telugu kings who ruled the country and their retinue were mostly from the Tamil Districts of South India and accordingly, the influence of Tamil literature, arts etc., on them was great ;

ii) the kings themselves were predominantly occupied with stablising their positions. The accent was on the development of agriculture and irrigation facilities.

Despite the odds against which the Telugu community in the Island had to struggle for survival, it is heartening to note that in some parts of the Island, such as Kandy, Jaffna, Batticaloa, they have, to the limited extent possible retained their identity, pursuing their activities in business and low income professions.

While it is apparent that the Telugu community, negligible as it is in number cannot and should not nurture any political ambitions, it should be possible, given adequate facilities, for them to :

i) provide themselves with facilities for the study of Telugu Language ;

ii) strengthen their cultural heritage;

iii) improve their social standards;

iv) further contribute their mite for the economic, literary and cultural development of the country of their domicile, and

v) inculcate a sense of belonging to their motherland as well as for the country of their domicile.

With a view to achieving the objectives outlined in the preceding paragraph, it would be necessary, as an initial step, for the Secretariat of the World Telugu Conference to collaborate with a locally established Association of Telugu people in Sri Lanka to arrange for :

i) the circulation/distribution of Telugu books or litarary value, Magazines, periodicals, etc., donated by the Government of Andhra Pradesh and/or leading publishers;

ii) the establishment of a Telugu Library on a small scale;

iii) the exhibition of Telugu Films (old and new) of cultural, library or social value. Owing to the stringent Exchange Control Regulations in Sri Lanka these films should be donated by the Producers and/or others and supplied through the High Commission for India in Sri Lanka.

iv) the utilisation of the funds realised by the private or public exhibitions of the Telugu Films and the sale of books/magazines, etc,, for the conduct of Telugu classes, and their cultural and social development;

v) lecture tours by leading Telugu Pandits, teachers and other dignitaries;

vi) study tours of Andhra Pradesh by selected persons / students to enable them to gain first-hand knowledge in specialised common fields such as agriculture, cottage and small Industries, Irrigation facilities, etc.,

vii) providing training facilities for the children of Telugu people in Sri Lanka in Andhra Arts and Crafts with a view to developing in them a sense of self-respect and self-reliance;

viii) the granting of Scholarships on a stipulated basis for the educational and cultural development of the Telugu youth in Sri Lanka.

SOCIO-ECONOMIC POSITION :

Although Telugu kings from the Vijayanagar dynasty ruled the country during the period 1747-1815, the impact of Telugu culture, arts, education, etc,. on the local population is negligible and there do not appear to be any monumental works worthy of note during their period of reign. However, as there are no historical records readily available, a further research in this field is warranted.

The small number of Telugu people who came to Sri Lanka, most of whom are reported to be Army Personnel, have completely lost their identity particularly after the fall of the last Telugu king of Kandy, Sri Wikrama Raja Sinha, whose real name is Kannuswamy Naicken. Since then the community identified themselves as Ceylon Tamils, as there is no statutory provision for them to register as "TELUGUS" and contributed their mite for the economic development of the island, though, for obvious reasons, to a limited extent. A few others continued in their business, and low-income professions. Even during the period of the British rule of the country a fairly good number of Telugu people migrated to Sri Lanka, from the Southern Districts of India, viz., Salem, Coimbatore, Madurai, etc., but were identified with the main stream of Tamils, who came to the island as Indentured labour, small businessmen, temple priests, hotel- keepers, etc. Presumably due to their Tamil oriented background these people have, over the years, almost forgotten their mother tongue, and their achievements in the other fields are not worthy of note.

Although due to circumstances beyond their control, the small Telugu community in Sri Lanka has lost its linguistic and cultural identity, it would be incorrect to say that they had lost the love of their language and cultural heritage. Given the opportunities and necessary incentives for their social, cultural and educational development, it should be possible to bring them together and enable them to regain their individual identity.

Information is available that in some of the important towns, viz., Colombo, Kandy, Anuradha pura, Polonnaruwa, Batticaloa, Jaffna etc., a good number of Telugu people are engaged in business, small trades and low-income professions and that a small Telugu Gypsy or tribal community is still living in the central hill province of Kandy. Kandy incidentaly, was the capital of the Telugu kings who ruled the country.

The Telugu people living in Sri Lanka are estimated at two to three lakhs, but these figures are not authentic. It is not unlikely that this community is classified as one of the 'Backward' communities of Sri Lanka.

* *

పాత వడినట్టి యాంధ్ర భూపతుల కథలు
చదువు డోకసారి కండలు కదలియాడ.

— తుమ్మల

THE TELUGUS IN MAURITIUS

RAZDEO UTCHANAH

It is hoped that this article will give the Andhra people living abroad and to all readers, a genuine picture and a good understanding of the social, intellectual, economic and political condition of the 50,000 Telugus living in this country.

The Telugus, as all the other immigrants, came to Mauritius from South India in the nineteen century, as indentured labourers to work in the sugarcane plantations. They worked for the white people along with the other Indian immigrants for a very low wage. Most of the Andhras used to live in the Sugar Estate working as agricultural labourers, mill drivers, boilers, sirdars etc. The Andhras were very hard-working and did their tasks with zeal and enthusiasm and thus won the esteem of their masters and got promotion with higher wages. In this way the Andhra people were able to send their children to secondary schools and in the long run there was a good number of Telugu people with Secondary School Education. This has helped them to get jobs in all the sections of the country—clerical officers, teaching profession, medical officers, land surveyors, business men etc.

The Telugus living in this island in those days were very religious people. They had built a few temples and community halls where they used to meet during festivals, prayers and other socio-cultural activities and also used to talk and give lectures to those who could not read or write on matters pertaining to Religion and Culture. In this way the Telugu people were motivated to be interested in their language, religion, culture etc., and thus helped for the construction of two well-known and the oldest Telugu Temples. The Bear Vallon Andhra Mandiram and the Vishnu Mandiram of St. Pierre which were built in 1925 and 1928 respectively.

The Telugu people were scattered all over the sugar estates of the country and there was lack of communication among them. Still some good spirited Andhra people wanted to bring all the Andhras under one banner. This is how the Andhra Jana Sahaya Sangam of St. Pierre was formed grouping all the Telugus of St. Pierre Village. S. K. R. Pydiah, who had noticed that the Andhra people needed to be grouped and encouraged to work for their own advancement as far as their language and culture was concerned was determined to do something in this field. He wrote letters to the Editors of Trilinga and Andhra Patrika of Andhra Pradesh, appealing to the Andhra leaders of A. P. to send Religious Missionaries to help the Andhra people here to preserve their culture. The latter was advised and encouraged to form a society for the Andhras and through it introduce Pandits and Swamijis from A. P. for the purpose.

S. K. R. Pydiah convened a meeting of Telugus from all over the country in February 1930 at Port-Louis, which meeting was attended by some 800 Andhra people. The meeting was a fruitful one and the leaders spoke on the must of the grouping of the Telugu people and the importance of having missionaries from India. From then onwards, the Telugu leaders went round from place

to place to motivate the Telugu people to group together.

It was not until 1947 that a real Association for the Telugu people was established. Some educated and influential Telugu leaders, after several meetings at L. Appadu's place and K. T, Appadu's place in Port-Louis decided to set up the organisation. Thanks to the pains taking devotion of these two people and others like K. Kamayah, G. Viraswamy, L. Goonlah, R. Ramaswamy, Pandit Rammoorty and a few others, that the "MAURITIUS ANDHRA MAHA SABHA" came to light on the 8 August 1947, with Kistamah Kamayah and Romriky Ramasamy as the President and the Secretary respectively. The aim of the Association was, and still is, to group all the Telugu people in the country under one banner and fight for its proper place in the Mauritiun Society. The M. A. M. S. had its Head Office in Port-Louis.

Since 1947 onwards, the Telugu Leaders worked hand in hand, and in order to group all the Telugus, worked as ambassadors throughout the island, and thus created branches of the Sabha. The branches have schools where Telugu language and Culture is taught in the evening and also temples for prayer.

It was infact a very hard task for the leaders in those days to recruit members, to work for their uplift and betterment and to work for the propagation of the Telugu language, Culture and Religion, and in this regard, the Pandits did much to raise the status of the Telugu people. Unfortunately, most of the pioneers have died, among whom Pandits Ramoorty and Ottoo, but still they had trained a good number of people and same are leaving no stone unturned for the good of the Andhras.

Some ten years after the creation of the M. A. M. S. the Government of Mauritius came to recognise its existence and its aims and objectives and thus introduced the teaching of Telugu in Primary Schools in 1958.

The M. A. M. S. has, at present, 65 branches all over the island, where there is a hall, a temple and a school. The schools run evening classes in Telugu, which classes are taken due care of by teachers trained by the M. A. M. S. and they are doing their level best to teach and propagate the Telugu Language and culture.

The M. A. M. S. has infact been doing its best to work for the progress of the Telugu Language and Culture and for the whole Community in general. It caters for almost every family of the Telugu Community. It has been celebrating Andhra Day, Ugadi regularly with great pomp at National Level. It also prepares special programme on Saint Tyagaraja's Birthday and encourages the celebration of Rambhajanam every now and then.

The leaders of the M. A. M. S., since its creation, have been a sort of torch bearers of the Andhra people. They have been struggling hard to safeguard and promote the Telugu Language and Culture.

Through fraternal visit to branches, the leaders look into the problems of the people of every branch and try to find solutions to these problems. Such visits also help the leaders to be in regular contact with their affiliates and these help in better mutual understanding.

To encourage the Telugu children to love and work for the uplift of the language and culture, the M. A. M. S. gives a financial help to each branch Telugu Youth Club participating in the Telugu Drama Festival organised by the Ministry of Youth and Sports each year.

It has also started giving a souvenir to the first Telugu Candidate in all classes at the Local Telugu Examination held annually.

It also gives a souvenir to children of its members who come out with flying colours at the Cambridge School Certificate and Cambridge Higher School Certificate Examination each year.

This souvenir, we believe, gives sort of incentives to our Telugu children to study harder and also love our language and culture.

The M. A. M. S. has also started purchasing or taking on lease Telugu Films to be screened in all the corners of the island.

Telugu records are also being purchased by the M. A. M. S. regularly. These records are played on Radio and also lent to branches/members on request.

The M. A. M. S. has an Education Committee to help in the field of Education - teaching of the Telugu Language and Culture, Coaching/Training Sabha Teachers, Supervising Sabha Schools.

It also has a Finance Committee to look into the financial situation of the Sabha and Branches loan, donation, fund raising etc.

The M. A. M. S. has been in contact with the International Telugu Institute since some six years and this relationship is being strengthened day after day. Magazines/booklets are being sent to Despite the goodwill and enthusiasm of the leaders of the M. A. M. S. to work for the uplift of the Community there is a great need to have more Telugu Education Officers (we have only one presently) here so as to help Telugu students to pursue higher studies in Telugu. Hence need for regular scholarships in Telugu for university studies also prevails. A few scholarships in Drama, Social Work and Administration will also be greatly welcome.

Short Course for Telugu Teachers will also be much appreciated.

The M. A. M. S. is getting difficulties in conducting Overseas Exams in Telugu (from Parishat) as these Exams are not held regularly. Hence regular Overseas Exams conducted through the M. A. M. S. is a must.

The needs for more Telugu books, magazines, records etc., are felt.

The need for documentary films in Telugu is felt and if possible Telugu Feature Films at a subsidized price would be much appreciated.

* *

TELUGUS IN FIJI

BAL GOVINDA, HEAD TEACHER

THE Fiji Islands are situated in the South-West Pacific Ocean where they occupy a central position. Fiji comprises 332 islands. The total land area of Fiji is 18.333 square kilometres. The largest island, Viti Levu, is 10,429 square kilometres and the second largest Vanua Levu is 5,556 square kilometres.

Fiji is between 15° and 22° south of equator and straddles the 180th meridian of longitude, or the International Dateline, and so becomes the gateway of a new day.

POPULATION:-Fiji's population is 612,046 comprising Fijian 272477; Indians 306,957; Part-

Europeans 10,721; Europeans 3,393; Rotumans 7,619; Chinese 4,663, other Pacific Islanders 5,442 and others 804.

CESSION OF FIJI TO GREAT BRITAIN

Fiji was ceeded to Brittanic Majesty- —— Queen Victoria by the Fijian Chiefs on 10th October, 1874. From then onwards under British administration Fiji commenced its march on a new road to progress and prosperity The second governor of Fiji *SIR ARTHUR GORDON* who took up office in 1875 was a wise statesman. He foresaw that if Fiji was to develop its then struggling sugar industry the only course was to get labour supply from somewhere since native Fijians were taken unfit. Thus, India came into picture as a sourse of unending supply out of her teeming millions. Communications followed and as a result of Marquis of Salisbury's Despatch dated the 24th March, 1874 Government of India agreed to emigration of labour to work in Fiji on a scheme known. us "INDENTURE SYSTEM" for 5 years.

Mindful of despatch . the first labour force of 481 immigrants left Calcutta per sailing vessel Leonidas and arrived in Fiji on 15th of May 1879,

ARRIVAL OF SOUTH INDIANS TO FIJI

The first South Indian emigrants from Madras numbering 596 came in the vessel called ELBE in 1903. The ship left Madras on about 22nd May and arrived in Fiji on 5th August, 1903. The immigrants being landed at Nukulau Depot in Fiji on the following day.

Of this first batch of South Indians tho majority spoke Telugu or Tamil. The remainder spoke Malayalam, Canarese and Hindustani languages.

Indian immigrant ships made 87 voyages to Fiji in the year 1879 to 1916, carrying 60,965 indentured emigrants (including indentured re-emigrants and children), 60553 (including births at sea) of whom arrived in the Colony.

The Telugu people only knew their mother tongue. This presented a grave problem when they came in contact with a labourer or Sirdar from the North. This continued for some years till they began to express in Hindustani in accordance with their own dialect and the situation eased to some extent.

In India the whole method of recruitment was very unpopular. Lot of sacrifice was done by the leaders of India to wave this indenture system. The indenture system finally came to an end on 1st January, 1920. That day was a red letter day in the History of Indian labour.

EDUCATION AT THE EARLY STAGE

The Mission Societies took interest in educating the Fijians and later the Indians.

Those Telugu people who came from India brought with them the inherited culture and religion of their great masters. The early Telugu speaking community adhered to much of their own way of life receiving to a certain extent the impact of European cultures. They retain their own language led to devisions between Indo-Fijian over the language of instruction to be used in schools.

After the days work the Telugu people used to get to-gether and used to read "Bal Nagamma Katha". Bobbili Katha, "Maha Bharatam" and other books which they had in their possession. This led to the erection of small vernacular schools. Everyone who came from India took interest in their own mother tongue.

THE FORMATION OF THEN INDIA SANMARGA IKYA SANGAM

Amongst the South Indians who took keen interest in the education of South Indian children I am naming a few others also took part were——

Sadhu Kuppuswamy, M. N. Naidu, Jambulingam Pillai, Gopal Mudaliar. Alparty Tataiya, V. M. Pillai, K S. Raman, Kadarvelu Mudaliar and others.

The Telugu, Tamil and Malayalam people got to-gether at place called Taupo near Vaileka in RAKI RAKI at the residence of Mr. K. S. Raman under the chairmanship of Goru Appalswamy gave birth to "Then India Sanmarga Ikya Sangam" with its motto "Love Light and Faith".

The Society started planning to build schools in all the districts of Fiji. The first primary school of the society was Nadi Sangam School built and open on 9th February, 1930. From its inception till mid 1950 in all Sangam Schools throughout Fiji English, Hindi, Telugu and Tamil were being taught.

Swami Avinasananda of Rama Krishna Mission assisted "Then India Sanmarga Ikya Sangam" in getting registered under the Companies Ordinance 1913 on 21st May, 1937. After him Swami Rudrananda assisted the Society in building more schools and in acquiring land.

Then India Sanmarga Ikya Sangam has now 5 High Schools and 16 Primary Schools. Only in 3 Primary Schools Telugu language is being taught.

In 1940 some Telugu people headed by Alparty Tataiya decided to form a separate society for Telugu people.

At last on 20th April, 1941 under the chairmanship of David Robert "THE DAKSHINA INDIA ANDHRA SANGAM OF FIJI" was given birth to promote Telugu Language.

The Dakshina India Andhra Sangam of Fiji has now 4 Primary Schools and one High School. In one Primary School Telugu language is being taught.

PRESENT POSITION

As it is now all mix marriages are going on amongst Telugu, Tamil, Malayalam and North Indians. The younger generation all talking in Hindustani as well as learning Hindustani. Some older people still feel to preserve their mother tongue Telugu. So far no Telugu film ever came to Fiji.

* *

మహారాష్ట్రలో తెలుగువారు

శేర్ల శాయన్న

భారత దేశమందలి భాషా ప్రయుక్త రాష్ట్రములలో మహారాష్ట్రము పేరెన్నిక గన్నది. ఈ రాష్ట్రమునకు రాజధాని బొంబాయి మహానగరం. ఈ నగరం ప్రపంచములోని శ్రేష్ఠమైన నగరములలో ఒకటి. ఇచ్చట ప్రపంచములోని అన్ని దేశముల ప్రజలు నివసించుచున్నారు. ఇది పరిశ్రమలకు పట్టుకొమ్మ. ఉద్యోగాలకు నిలయమైన ఔద్యోగిక నగరం. కనుక ఉద్యోగాల కోసమై ఇతర రాష్ట్రముల ప్రజలు, పరిశ్రమల స్థాపనకై విదేశీయులు ఎందరో ఇచ్చటికి వచ్చి స్థిరపడి పోయారు. ఇటువంటి మహానగరంలో ఆంధ్రులకు స్థానము ఉండకుండునా ? నగరంలోనే కాదు, మహారాష్ట్ర నలుమూలల ఆంధ్రులు వ్యాపించారు. అన్ని జిల్లాలలోను వేలకు వేలు తెలుగు వారు నివసించుచున్నారు. తెలుగు వారు లేని జిల్లా అంటూ లేదనిన అతిశయోక్తి కానేరదు. తెలుగు వారు ఇచ్చట కేవలం నివసించడమేగాక సర్వహక్కులు కలిగి మహారాష్ట్ర అభివృద్ధికి పాటు పడుచున్నారు.

దాదాపు 150 సం॥ లకు పూర్వం నుండియే తెలుగు వారు బ్రతుకు తెరువు కోసమై మహారాష్ట్ర ప్రాంతానికి వలస వచ్చారు. అనాడు అసలు రైలు మార్గాలే లేకుండెను. కాలినడకన దాదాపు రెండు మాసాలు నడచివచ్చి బొంబాయికి చేరుకొనేవారు. రైలు మార్గాలేర్పడిన పిదప సెలయేరు ప్రవాహం వలె రోజుకు కొన్ని వేల మంది వస్తూ - పోతూ మహారాష్ట్ర మందలి అన్ని జిల్లాలకు వ్యాపించారు. ఇప్పుడు మహారాష్ట్రములో తెలుగు వారు సుమారు 15 లక్షలకు పైగా ఉన్నారని చెప్ప వచ్చును. వీరిలో అధిక సంఖ్యాకులు మిల్లు - బీడి కార్మికులు. కొందరు మట్టి కార్మికులు. మిగిలిన వారు ఉద్యోగులు, వ్యాపారస్తులు. కార్మికులలో అధిక సంఖ్యాకులు తెలంగాణ ప్రాంతమునకు చెందిన వారు. వీరు ఇంచుమించు తెలంగాణలోని అన్ని జిల్లాలల నుండి వచ్చిన వారు. కాని నిజామబాదు, కరీంనగర్ జిల్లాల వారు అధిక సంఖ్యలో ఉన్నారు. వీరు బొంబాయిలో గల కామాటి పురం, వర్లీ,- నామిగాం, పరేల్, దాదర్, ప్రభాదేవి, సయాని రోడ్, సైన్ కోలివాడా, అంధేరి, కుర్లా, ఘాట్ కోపర్, గోవండి, భివండి మున్నగు ప్రాంతాలలో ఎక్కువగా నివసించుచున్నారు. కామాటి పురం తెలంగాణ ప్రజల తెలుగు గడ్డ, కార్మికుల కర్మభూమి. ఇది తెలంగాణలోని ఒక గ్రామం వంటిది. ఇచ్చట తెలుగు వారు దాదాపు 60 వేలకు పైగా నివసించుచున్నారు. వీరిలో మొట్ట మొదట బొంబాయికి వచ్చిన వారు మునూర్‌వార్ వారు, వీరు కామాటి పురంలో నివాసము లేర్పరచుకొని బిల్డింగ్ కంట్రాక్టర్లై భవనాలు నిర్మిస్తూ ఆస్తి - పాస్తులను సంపాదించుకొని ఇక్కడే స్థిరపడి పోయారు. ఇంచు మించు కామాటి పురంలోని భవనములన్నియును వీరివే. వీరు మరాఠీ భాష నభ్యసించి డాక్టర్లు, ఇంజనీయర్లు, లాయర్లు, మొదలగు ఉన్నత పదవుల నలంకరించి ఉచ్ఛస్థితిలో నున్నారు. కొందరు రాజకీయ నాయకులయ్యారు. రాజకీయ నాయకులలో కీ. శే॥ సయాజిరావు సిలంగారు ప్రముఖులు. వీరు అనేక సంవత్సరాలు బొంబాయి మునిసిపల్ కౌన్సిలర్ గాను, మహారాష్ట్ర శాసన సభ స్పీకరుగాను, పాండిచెరి లెఫ్టినెంట్ గవర్నరు గాను ప్రఖ్యాతి గాంచారు. కీ॥ శే॥ నరసింగ్ రావు పుప్పాల గారు బొంబాయి మహానగరమునకు మేయరై తెలుగు మేయరనిపించుకొని తెలుగు జాతికి తేజము గూర్చారు. శ్రీ విశ్వనాథ రావు తుల్ల గారు అనేక సంవత్సరాలు మహారాష్ట్ర శాసన సభ్యులుగా ఉన్నారు. శ్రీ లింగన్న పుజారి గారు అనేక సంవత్సరాలు బొంబాయి మునిసిపల్ కౌన్సిలర్ గాను, ఇంప్రూమెంట్ కమిటి చెయిర్‌మన్ గాను, మహారాష్ట్ర శాసన సమితి సభ్యులుగాను ఉండి తెలుగు వారి అభివృద్ధికి మిగుల పాటు పడినారు. శ్రీ యెల్లప్ప బిజ్జగారు, కీ॥ శే॥ నారాయణ రావు గంజిగారు, కీ॥ శే॥ బలరాం తమ్మల్ గారు, కీ॥ శే॥ పరశురాం పుప్పాల గారు, శ్రీ జి. ఎల్. రెడ్డి గారు, శ్రీ బి. ఆశన్న గారు, బొంబాయి మునిసిపల్ కౌన్సిలర్స్‌గా ఉండి తెలుగు

ప్రజల సేవ చేశారు. ప్రస్తుతం కామాటిపురం నుండి ఎన్నికైన శ్రీ లక్ష్మణ్ ముల్కావాడ్ గారు, వర్లీనుండి ఎన్నికైన శ్రీ నారాయణ పుజారి (శ్రీలింగన్న పుజారిగారి సుపుత్రులు) గారు, కుర్లా విభాగము నుండి ఎన్నికైన శ్రీ దశరథి మద్ది కుంటగారు బొంబాయి మునిసిపల్ కౌన్సిలర్స్గా తెలుగు ప్రజల సేవ చేస్తున్నారు. వీరందరును తెలుగు వారే. తెలుగు డాక్టర్లలో కీ॥ శే॥ డాక్టర్ భూసరత్ గారు, డాక్టర్ బాలకృష్ణ నాయన్ గారు, డాక్టర్ హన్మంతరావు పాలెవ్గారు. డా॥గంగా రాం తలారి గారు, డా॥ రామచంద్ర అంకాలం గారు, డా॥ ఆర్. ఆర్. రాజుగారు ముఖ్యులు. డా॥ ఆర్. పి. నాథ్గారు 1971 నుండి 1975 వరకు మరాట్వాడ యూనివర్సిటికి వైస్ ఛాన్సలర్గా ఉండి, ప్రస్తుతం బొంబాయిలోని అంబేద్కర్ కళా శాలకు ప్రిన్సిపల్గా నున్నారు. శ్రీమతి రత్నాబాయి సిలం (కీ॥ శే॥ సయాజీరావు సిలం గారి సుపుత్రిక) గారు, 'సేవా సదన్' అను టీచర్ ట్రెయినింగ్ కాలేజీకి ప్రిన్సిపల్గా నున్నారు. శ్రీ దేవర్ శెట్టి వేంకటేశ్వర్ (మాజీ ఆంధ్ర సార స్వత పరిషత్తు అధ్యక్షులు) గారు అనేక సంవత్సరాలు బొంబాయిలోని సాబుసిద్దిక్ పాలిటెక్నికల్ కాలేజీలో హెడ్ ఆఫ్ ది డిపార్ట్మెంట్గా ఉండి ప్రస్తుతం కరాడ్లో గల మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వ పాలిటెక్నికల్ కళాశాలలో ప్రొఫెసర్గా పని చేయు చున్నారు. శ్రీ కె. వజ్రేశ్వర్గారు కీర్తి కాలేజీలోను, శ్రీ మృత్యుంజయరావు గారు అంజుమన్ కాలేజీలోను లెక్చరర్స్గా పని చేయు చున్నారు. ఇంతే గాక రాష్ట్రీయ స్వయం సేవక్ సంఘం (R. S. S.) ను స్థాపించిన డా॥ కేశవరావు బలిరాం హెడ్గేవార్ గారు మరియు ఇంతకు పూర్వం మహారాష్ట్రకు ముఖ్య మంత్రిగా ఉన్న కీ॥ శే॥ కన్నం వార్ గారు మన తెలుగు వారే. వీరిద్దరు కరీంనగర్ జిల్లాకు చెందినవారు. మహారాష్ట్రకు వలస వచ్చిన తెలంగాణ కార్మికులలో 80% పద్మ శాలీయులు. వీరు ముఖ్యంగా బొంబాయిలోని దాదాపు 60 బట్టల మిల్లుల్లో తమ కులవృత్తికి సంబంధించిన నేతపని (వీవింగ్) చేయుచున్నారు. ప్రతి బట్టల మిల్లులోను అధిక సంఖ్యాకులు పద్మశాలీయులు. కొందరు ఉపాధ్యాయులు, కొందరు R. M P. డాక్టర్లు గాను, ఇతర ఉద్యోగులు గాను. పనిచేయు చున్నారు. బీడి కార్మికులలో పూర్వం స్త్రీ పురుషులు ఉండెడి వారు. కాని ఇప్పుడీ పని స్త్రీలకు మాత్రమే పరిమితమైనదని చెప్ప వచ్చును. తరువాత అధిక సంఖ్యలో నున్నవారు మట్టి కార్మికులు. అనగా భవన నిర్మాణ మునకు సంబంధించిన మట్టి పని చేయు వారు. వీరు 'కామాటి' అను పేరుతో పిలువబడుచున్నారు. కామాటి పురంపీరి పేరు తోనే పిలువబడుచున్నది. కామాటి అనగా మట్టిపని యని, కామాటి పురం అనగా మట్టిపని చేయువారు నివసించే గ్రామ మని అర్థము. బొంబాయి మొదలు ఉపనగరాలలో నిర్మింప బడే భవనము లన్నియును వీరి చేతనే నిర్మింప బడుచున్నవి. వీరి చేయి పడనిదే ఏ ఒక భవనము కూడా నిర్మాణము కాదని ఘంటా పదముగా చెప్పవచ్చును. మామూలు భవనములేగాక బొంబాయిలోని ప్రఖ్యాతి గాంచిన V. T. స్టేషను, రాజాబాయి టవర్, బొంబాయి యూనివర్సిటీ, హైకోర్టు, సచివాలయం, శాసన సభ, మ్యూజియం, G. P. O. మున్నగు ఎత్తైన భవనములన్నియును వీరిచేత నిర్మింపబడినవే. ఈ గౌరవము బొంబాయి తెలుగు ప్రజలకు దక్కినదని చెప్ప వచ్చును. మిగిలిన వారు కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వ, రైల్వే, ఇతర ప్రైవేట్ కంపెనీలలో పని చేయు ఉద్యోగులు.

ఆంధ్ర ప్రాంతమునుండి వచ్చిన తెలుగువారు ఇంచు మించు ఆంధ్ర ప్రాంతములోని అన్ని జిల్లాలకు చెందినవారు. వీరు ఎక్కువగా దాదర్, మాటుంగా, చెంబూర్ మొదలగు ఉపనగరాలలో అక్కడక్కడ నివసించుచున్నారు. వీరిలో ప్రముఖులు శ్రీ ఎస్. ఎమ్. వై. శాస్త్రిగారు. వీరు అనేక సంవత్సరాలు బొంబాయి మునిసిపల్ డిప్యూటి కమిషనర్ గాను మరియు కమిషనర్గాను ఉండి పదవి విరమణ చేశారు. శ్రీ శివరామ కృష్ణయ్యగారు బరోడ బ్యాంక్ అసిస్టెంట్ జనరల్ మేనేజరుగా ఉన్నారు. ముఖ్యంగా ఆంధ్ర ప్రాంతము నుండి వలస వచ్చిన వారిలో అధిక సంఖ్యాకులు ఉన్నతోద్యో గులు మరియు వ్యాపారస్తులు. వీరిలో కొందరు ఇన్కం టాక్స్ కమిషనర్స్గాను, బ్యాంక్ మేనేజర్స్గాను, ఇంజినీయర్స్ గాను, ఆఫీసర్స్గాను, కొందరు హోల్సేల్ బట్టల వర్తకులు గాను ఉన్నారు. కార్మికులలో కొందరు బి. పి. టి. లోను, టాటా ఆయిల్ మిల్లులోను, ఇతర కంపెనీలలోను పనిచేయు చున్నారు. వీరు ముఖ్యంగా వడాల, మజ్గాం ప్రాంతాలలో నివసించుచున్నారు. వీరు అధికంగా తూర్పు గోదావరి, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలకు చెందిన వారు.

తెలంగాణ ప్రాంతము నుండి వచ్చిన వలసాంధ్రులు కేవలం బొంబాయి మహానగరంలోనేగాక థానా, పూనా, సోలాపూర్, చంద్రపూర్, నాగపూర్, నాందేడ్, పర్భణి, ఔరంగాబాద్, అహమ్మద్నగర్ మొదలగు జిల్లాలలో కూడ అధిక సంఖ్యలో నివసించుచున్నారు. వీరిలో కూడ అధిక

సంఖ్యాకులు పద్మశాలీయులు. వీరు బట్టల మిల్లుల్లోను, హేండ్‌లూమ్స్‌ల్లోను పని చేయుచున్నారు. సోలాపూర్ పద్మశాలీయుల వర్తక కేంద్రమని చెప్పవచ్చును. ఎందుకనగా : ఇచ్చటి వర్తకములో పద్మశాలీయులదే పైచేయి. వీరు నేసిన చద్దర్లు, 'సోలాపూర్ చద్దర్లు' అను పేరుతో ప్రఖ్యాతి గాంచినవి. ఇచ్చటి పద్మశాలీయులు రాజకీయ రంగంలోను ప్రసిద్ధులు. వీరిలో శ్రీ విఠల్‌రావు దీకొండగారు ప్రస్తుత పార్లమెంటు సభ్యులు. శ్రీరామకృష్ణ బెత్‌గారు మాజీ మహారాష్ట్ర శాసన స్పీకరు మరియు చేనేత సహకారామాత్యులు. శ్రీ మడూరు వెంకప్పగారు మాజీ మహారాష్ట్ర శాసన సభ్యులు. శ్రీ ఆశన్న ఈరబత్తిగారు మాజీ సోలాపూర్ మునిసిపల్ కౌన్సిలర్. శ్రీ గంగాధర్ కూచన్‌గారు, శ్రీబాబురావు జక్కల్ (సోలాపూర్ సమాచార్ మరాఠి దిన పత్రిక సంపాదకులు) గారు తదితరులు ప్రముఖులు, పూనా నగరంలోను పద్మశాలీయులు అధిక సంఖ్యలో ఉన్నారు. వీరిలో ఎక్కువమంది బీడి కార్మికులు. కొందరు వర్తకులు. వీరును రాజకీయ రంగంలో ఆరి తేరినవారే. వీరిలో శ్రీ శంకర్‌రావు మందెన్‌గారు, శ్రీ శంకర్ రావు మిట్టపల్లిగారు ప్రముఖులు. వీరు ప్రస్తుత పూనా మునిసిపల్ కౌన్సిలర్‌గా నున్నారు. ఠాణా జిల్లాలోని భివండిలోను పద్మశాలీయులు అధిక సంఖ్యలో నున్నారు. వీరిలో శ్రీ కమటం శంకర్‌గారు, శ్రీ అంబాదాస్‌గాస్‌గారు ప్రస్తుత మునిసిపల్ కౌన్సిలర్స్. శ్రీ వడ్లకొండ రాజేశంగారు మాజీ కౌన్సిలర్. నాందేడ్ జిల్లాలోని తెలుగు వారిలో అధిక సంఖ్యాకులు పద్మశాలీయులు. వీరు బట్టల మిల్లులో పనిచేయుదురు. వీరిలో శ్రీ శేషప్ప రాఖేవార్ నాందేడ్ మునిసిపల్ చెయిర్‌మన్‌గాను, శ్రీ గంగధర్‌రావు పాపన్‌వార్‌గారు మునిసిపల్ కౌన్సిలర్‌గా నున్నారు. పర్భణి జిల్లాలో శ్రీ సూర్యకాంత్‌రావు ఆలసట్ వార్‌గారు ప్రఖ్యాతి జెందినవారు. చంద్రపూర్ జిల్లాలోని సిందేవాహి, హింగణ్‌ఘాట్, సిరోంచా మొదలగు ప్రాంతాలలో తెలుగు వారు అధిక సంఖ్యలో ఉన్నారు. ఇచ్చట కొన్ని తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాలలు, కొన్ని హైస్కూళ్ళు కూడ గలవు. అహమ్మద్‌నగర్ జిల్లాలోనూ తెలుగువారు అధిక సంఖ్యలోనున్నారు. వీరు వర్తకము చేయుచున్నారు. నాగపూర్ జిల్లాలోను తెలుగువారు అధిక సంఖ్యలో నున్నారు. వీరును రాజకీయ రంగంలో ప్రవీణులు. ఇట్లు తెలుగువారు మాతృ దేశాన్ని వదలి మహారాష్ట్రకు వలసవచ్చి, ప్రవాసాంధ్రులై, ప్రస్తుతం ఇక్కడే స్థిరపడిపోయి' మహారాష్ట్ర అభివృద్ధికి పాటుపడుచున్నారు. ముఖ్యంగా జిల్లాలలో స్థిరపడిపోయిన తెలుగువారు మరాఠీభాషనభ్యసించి, మాతృ భాషను మరచిపోయి తమ ఇంటి పేర్ల చివర 'వార్' అను పదమును తగిలించుకొని మహారాష్ట్రులవలె మెలగుచున్నారు. ఉదా : హెడ్గెవార్, కద్నంవార్, అమృత్‌వార్, పరసావార్, గుణ్టుప్‌వార్ మొ॥ వి. ఈ వార్ అను పదము ముఖ్యంగా వారు అను పదము నుండియే వచ్చి యుండును. కాన్నంవారు అనుటకు బదులుగా కన్నంవార్ అని గౌరవార్థం కోసం పెట్టుకొని ఉంటారు. ఇది గౌరవార్థం కోసం గారు అన్నట్లుగానే వీరు 'వారు' అను పదమును వార్‌గా ఉపయోగించుచున్నారని చెప్పవచ్చును.

తెలుగుభాష అభివృద్ధి :

మాతృదేశం నుండి మహారాష్ట్రకు వలసవచ్చిన తెలంగాణ పూర్వీకులకు తెలుగుభాష సరిగా రాకుండెను. ఎందుకనగా ! వీరు నైజాం ప్రభుత్వాధీనంలో ఉండుటచే తెలుగుభాష నభ్యసించుటకుగాని, అభివృద్ధి చేసుకొనుటకుగాని ఎట్టి సౌకర్యములు లేకుండెను. తెలుగువారికి ఉన్నత విద్యనభ్యసించే అవకాశము, హక్కు కూడ లేకుండెను. ఆనాటి రాజభాష ఉర్దూ. కనుక తెలుగు భాషకు ఎట్టి ప్రాధాన్యత లేకుండెను. దీనికి తోడు ఐదు మరాఠి జిల్లాలు నైజాం ప్రభుత్వాధీనంలో ఉండెను. అందువల్ల తెలుగుభాష అటు ఉర్దూ పదాలతోను, ఇటు మరాఠి పదాలతోను మిశ్రితమై కలగూరగంపయై పోయినది. అందుచేత మొట్టమొదలు బొంబాయికి వచ్చిన మునూర్‌వారు మరాఠి భాష నభ్యసించుచూ, తెలుగు భాషను మరచి పోయిరి. సామాన్య జనులుకూడ తెలుగు భాష సరిగా రానందున తమ వ్యవహారములను మరాఠి, హిందీభాషలలో జరుపుకొను చుండిరి. సభలు - సమావేశాల కరపత్రములు, పెళ్ళిపత్రికలు మున్నగునవి మరాఠి, హిందీ భాషలలో ప్రచురించుకొని తమ కార్యములను సాధించుకొనుచుండిరి. ఇట్లు తెలుగు భాషకు ఆదరము లేక అడుగంటుతున్న రోజులలో కొందరు తెలుగు భాషాభిమానులు ఆంధ్రభాష నుద్ధరించుటకై 1949 సం॥ లో బొంబాయి మహానగరమున "ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, బొంబాయి" అను విద్యాసంస్థను స్థాపించారు. ఈ సంస్థ ద్వారా ప్రాథమిక, ప్రవేశ, విశారద అను తెలుగు పరీక్షలు నడుపబడినవి, వేలకొలది వెనుకబడిన తెలుగు బీద ప్రజలు ఈ పరీక్షలిచ్చి తమ మాతృభాషనభివృద్ధి చేసుకొన్నారు. ఇట్టి పరీక్షల ద్వారా అడుగంటుతున్న ఆంధ్రభాషకు ఆదరము లభించి విశేష అభివృద్ధి నందినది. ఆనాడు తెలుగు పాఠశాలలు

లేనందున తెలుగు పిల్లలు మరాఠి పాఠశాలకు పోవుచుండిరి. తెలుగు భాషపై అభిమానమున్న కీ॥ శే॥ గుమ్మడి ఆనంద రావుగారు 1934 సం॥లో "శ్రీ సదానంద తెలుగు పాఠశాల" అను పేరుతో నొక పాఠశాలను స్థాపించారు. తరువాత ఇది "మునిసిపల్ తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాల"గా మార్చ బడినది. ఇట్లు తెలుగు వారు నివసించే ప్రాంతాలలో ఒకటి రెండు మునిసిపల్ తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాలలు నెలకొల్ప బడినవి. కాని తెలుగుభాషలో పాఠ్య పుస్తకాలు లేనందున తెలుగు బడులు అంతగా వృద్ధి పొందలేదు. విద్యార్థుల విద్యా స్థాయికూడ పెరుగకుండెను. అందువల్ల తెలుగుభాషను పునాదుల నుండి బాగుచేసి విద్యార్థుల విద్యాస్థాయిని పెంపొం దింప జేయుటకై ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు బొంబాయి "తెలుగు పాఠ్య పుస్తకాల ప్రచురణ కార్యము"ను చేపట్టినది. పరిషత్తు మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వానుమతి పొంది, ప్రభుత్వం ప్రచురించుచున్న పాఠ్యపుస్తకాలను 1 నుండి 6 వ తరగతి వరకు చరిత్రా, భూగోళం, సైన్స్, గణిత విషయాలకు సంబంధించిన దాదాపు 20 పాఠ్య పుస్తకాలను తెనిగించి వివిధ రంగులలో అందగా, ఆకర్షణీయంగా ప్రచురించి వేలకొలది వెనుకబడిన తెలుగు బీద విద్యార్థులకు "చేత పుస్తకం పట్టు కొని చదివే సద్భాగ్యం" కలిగించింది. ఈ విధంగా పరిషత్తు కృషి ప్రయత్నముల వలన ఆనాడు ఒకటి - రెండు ఉన్న తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాలలు ఈనాడు మూడు పూవులు ఆరు కాయలై 46 తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాలలుగా వృద్ధి పొందినవి. విద్యార్థుల విద్యాస్థాయి కూడ పెరిగినది. ఈ పాఠశాలలన్నియును బొంబాయి మునిసిపల్ కార్పొరేషన్ ద్వారా నడుపబడు చున్నవి. ఈ పాఠశాలల్లో దాదాపు 300 మంది ఉపాధ్యాయులు పని చేయుచున్నారు. కార్పొరేషన్ ద్వారా ఒక సెకండరీ స్కూలు కూడ నడుపబడుచున్నది. ఇందు S. S. C. వరకు బోధనా జరుగుచున్నది. ఇదిగాక "ఆంధ్ర ఎడ్యుకేషన్ సొసయిటీ హైస్కూలు" అను మరొక సెకండరీ స్కూలు కూడ నడుపబడుచున్నది. ఇందులో 12వతరగతి వరకు బోధనా జరుగుచున్నది. ఇవిగాక థానా, పూనా, చంద్రపూర్, నాందేడ్ మొ॥లగు జిల్లాలలో కూడ తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాలలు మరియు కొన్ని తెలుగు సెకండరీ స్కూళ్ళు కూడ ఉన్నవి. ఈ పాఠశాలలో చదివే విద్యార్థులందరును ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు బొంబాయి సంస్థ ప్రచురించే తెలుగు పాఠ్య పుస్తకాలను పరిషత్తు సరఫరా చేయు చున్నది, ఈ విధంగా పరిషత్తు తెలుగు భాషా ప్రచారం ప్రసారం చేయడంవల్ల నేడు తెలుగుభాష ఉన్నత స్థితినందుకొన్న దని చెప్పుటలో ఎట్టి సందేహము లేదు.

బొంబాయిలో అనేక తెలుగు సంఘాలు, సంస్థలు గలవు. ఇవి కుల, మత, జాతి భాషలకు చెందినవి. ఇవన్నియును వివిధ రంగాలలో, వివిధ కార్యకలాపాలు జరుపుచూ, తమ అభివృద్ధి మార్గంలో ముందంజ వేయుచున్నవి. ఆంధ్ర సార స్వత పరిషత్తు, బొంబాయి తెలుగు పరీక్షలు నడుపుచూ తెలుగు పాఠ్య పుస్తకాలను ప్రచురించి మహారాష్ట్ర మండలి తెలుగు బడులలో చదివే విద్యార్థులకు సరఫరా చేయుచున్నది. ఆంధ్ర ఎడ్యుకేషన్ సొసయిటి హైస్కూలు S. S. C. మరియు 12 వ తరగతి వరకు విద్యాబోధన చేయుచున్నది. 'ఆంధ్ర మహాసభ' తెలుగు సాంస్కృతిక కార్యక్రమాల నేర్పాటు చేయుచూ, తెలుగు నాటక కళనభివృద్ధి చేయు చున్నది. 'వివేక గ్రంథాలయం' అను సంస్థ తెలుగు ప్రజలలో విజ్ఞానమునభివృద్ధి చేయుటకై కృషి చేయుచున్నది. ఈ మధ్య అవతరించిన 'బొంబాయి తెలుగు ఫెడ్రేషన్' మరియు 'బొంబాయి తెలుగు మహా సంఘం' తెలుగు వారి అభివృద్ధికి ప్రయత్నిస్తున్నవి. 'ఆర్య సమాజం' తెలుగు ప్రజల ధార్మికో న్నతికి. 'ఆంధ్ర ఆయుర్వేద వైద్య సంఘం' తెలుగువారి ఆరోగ్యాభివృద్ధికి పాటు పడుచున్నవి. ఇవి తెలుగు జాతి సార్వజనిక సంస్థలు. 'అఖిల పద్మశాలి సమాజ్, బొంబాయి' పద్మశాలి తెలుగు సుధారక మండలి, 'పద్మశాలి యువక్ సంఘం,' 'ఓం పద్మశాలి సేవ సంఘం,' 'పద్మశాలి మిత్ర మండలి' మొదలగునవి పద్మశాలీయుల ఉన్నతికి, 'ఆంధ్ర హరిజన సేవ సంఘం' హరిజనుల అభివృద్ధికి, 'తెలుగు ముదిరాజ్ సమాజ్ (తెలుగు అను జాతి సంఘం) మొదలగు నవి తమ - తమ కులజుల ఉన్నతికి పాటు పడుచున్నవి. ఇవి కేవలం బొంబాయి మహానగరంలోని ముఖ్యమైన సంఘాలు. ఇవి గాక ఇంకను చిన్న - చిన్న సంఘాలు ఎన్నియో వాడ వాడల ఉన్నవి. ఉదా॥ రామారెడ్డి పద్మశాలి సంఘం, ఆంధ్ర జ్యోతి నాట్య కళామండలి మొ॥ వి. ఇంకను థానా, పూనా, సోలాపూర్, చంద్రాపూర్, నాగ్‌పూర్, నాందేడ్, ఔరంగా బాద్. అహమ్మద్‌నగర్ మొదలగు జిల్లాలలోను, తాలుకా లలోను, అనేక సంఘాలు తెలుగు వారి ఉన్నతికి పాటు పడు చున్నవి. ఉదా॥ పద్మశాలి సమాజ్, కామ్‌ఠి, నాగ్‌పూర్ జిల్లా సిందేవాహి పద్మశాలి సమాజ్ (చంద్రపూర్ జిల్లా,) పద్మశాలి సమాజ్ చౌఫాల్ (నాందేడ్ జిల్లా) మొ॥ వి.

తెలుగు సంస్కృతి - సభ్యత :

తెలుగువారు ఆంధ్రదేశం నుండి మహారాష్ట్ర ప్రాంతానికి వలసవచ్చి అనేక సంవత్సరాలైనప్పటికిని తమ భాష, సంస్కృతి-సభ్యత చెడకుండ తెలుగు దనాన్ని తేజరింప జేస్తున్నారు. వీరి వేష-భాషలు ప్రత్యేకింపబడినవి. వీరి నడవడికలు, ఆచార-విచారములు అన్నియును తెలుగు సంప్ర దాయము ననుసరించియే ఉండును. వీరు తమ పండుగ-పబ్బాలను తెలుగు సంప్రదాయము ననుసరించియే జరుపు కొందురు. అయినప్పటికిని మహారాష్ట్ర సంప్రదాయము ననుసరించి కొన్ని పండగలను మహారాష్ట్రులతో ఏకమై వారి పద్ధతుల ప్రకారంగా జరుపుకొందురు. ఇట్టి పండగలలో వినాయకచవితి, దసరా, దీపావళి, గోకుల అష్టమి ముఖ్యమైనవి. వినాయకచవితి పండగకు వినాయకుని విగ్రహమును పది రోజులు తమ ఇంటిలో ఉంచి, పూజించెదరు. వీథి-వీథికి సార్వజనిక గణేషోత్సవాలు జరుపబడును. ఈ ఉత్సవాలలో సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు, సినిమా కార్యక్రమాలు విరివిగా జరుపబడును. ఒక్కొక్క వినాయకుని విగ్రహం 25 అడుగుల ఎత్తువరకుండి, చూచుట కెంతో ముచ్చటగా నుండును. 11వ రోజున వినాయకుని విగ్రహమును మేళతాళములతో ఊరేగుతూ 'చౌపాటి' అను సముద్రములో విసర్జింతురు. దసరా పండగ కూడ వినాయక చవితి వలెనే 'నవరాత్రులు' అనే పేరుతో ఘనంగా జరుపబడుచున్నది. ఇది ఆంధ్ర, కర్నాటక, గుజరాతి సంప్రదాయములను సూచించుచున్నది. ఈ పండుగ నాడు ఆంధ్ర సంప్రదాయము ననుసరించి క్రొత్త బట్టలు ధరించి, మాంసాహార పదార్థములు, పిండివంటలు చేసికొని, రాత్రిపూట 'జంబి' అను ఆకును బంగారం అంటూ ఒకరికొకరు ఇచ్చుకొంటు ఒకరి నొకరు కౌగిలించుకొందురు. కర్నాటక సంప్రదాయము ననుసరించి ఆదిశక్తి అవతారమైన దేవి విగ్రహమును ప్రతిష్ఠించి. నవరాత్రులు పూజలు సలిపి, వివిధ రకములైన కార్యక్రమములను జరుపుచుందురు. ఈ దేవి విగ్రహము కూడ 20 అడుగుల ఎత్తువరకు ఉండును. పదవ రోజున మేళతాళములతో దేవి విగ్రహమును తీసుకొనిపోయి చౌపాటి సముద్రమున విసర్జింతురు. ఈ పది రోజులు గుజరాతి సంప్రదాయము ననుసరించి రాత్రిపూట 'గర్బా' అనే నృత్యము అనగా కోలలు కొట్టుచూ ఆటలు ఆడుదురు. ఈ నృత్యమును గుజరాతి భాషలో 'గర్బ' అందురు. దీనిని గుజరాతి వారు అతివైభవముగా జరుపుకొందురు. దీపావళి పండుగ మహా రాష్ట్రులకు అతి ప్రాముఖ్యమైనది. ఆంధ్ర ప్రాంతంలో 'సంక్రాంతి' పండగను ఐదు రోజులు జరిపినట్లు ఇచ్చట దీపావళి పండగను ఐదు రోజులు జరుపుదురు. ఈ పండగకు రకరకములైన పిండి వంటలు అధికంగా చేసికొందురు. పిల్లలు ఐదు రోజులు బొమ్మల కొలువులు పెట్టు కొందురు. ఐదు రోజులు దీపాలు తోరణాల వలె వెలిగింతురు. దీపాలతో ఈ పండగ కలకలలాడి పోవును. పిల్లలు రాత్రిపూట విపరీత మైన టపాకాయలు కాల్చెదరు. ఐదవ రోజు 'భావుబీజ్' అను పేరుతో అక్కలు తమ తమ్ముళ్ళకు శుభమును చేకూర్చ హారతులిత్తురు. ఇట్టి పండగ ఐదు రోజులు అతి వైభవముగా జరుపబడును. ఈ పండగను తెలుగు వారు కూడ ఐదురోజులు ఘనంగా జరుపుదురు. 'గోకులాష్టమి' కూడ అతి ప్రాముఖ్య మైనది. ఈ పండగ శ్రీకృష్ణుని జన్మదినమును పురస్క రించుకొని జరుపబడును. శ్రీ కృష్ణుని జన్మోత్సవము అష్టమి నాడు జరుపుదురు. కనుక దీనిని గోకులాష్టమి అందురు. కృష్ణుడు అష్టమి నాడు రాత్రి 1 గం॥ కు జన్మించును. తెల్ల వారి నవమినాడు కృష్ణుడు గోపకులతో ఆటలు ఆడినట్లు, గోవింద ఆలారే ఆలా॥ అంటూ పాటలు పాడుచు వీధులలో తిరుగుచూ ఆటలు ఆడుదురు. ఈ దినమున వీధులలో రెండు మూడు అంతస్తుల ఎత్తున 'మటికి'అను బుడ్లను కరెన్సీ నోట్లతో అలంకరించి వ్రేలాడ గట్టుదురు. గోవింద ఆటలు ఆడు వారు వచ్చి కృష్ణుడు గోపికల పెరుగు బుడ్లను పగుల గొట్టి నట్లు పగుల గొట్టుదురు. ఇది చూచు వారికి భయాందోళనతో కూడిన ఆనందోత్సాహము కలుగును. ఈ పండగను మహారాష్ట్రుల వలె మనవారు విశేషంగా జరుపుదురు. కొన్ని పండగలను సంస్థలు కూడ సార్వజనికంగా జరుపు చుండును. వినాయక చవితికి, గణేషోత్సవము, దసరాకు, స్నేహ సమ్మేళనము నార్లపౌర్ణమికి' యజ్ఞోపవీత ధారణోత్సవము, సంక్రాంతికి మహిళల 'పసుపు-కుంకుమ కార్యక్రమము' హోలికి 'రంగ పంచమి' ఉగాదికి 'పచ్చడి కార్యక్రమము' అను పేర్లతో సార్వజనికోత్సవాలు జరుపబడును. ఈ ఉత్సవాలను తెలుగు వారు కూడా విరివిగా జరుపుదురు. ఈ ఉత్సవాలన్నియును సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలతో కూడి యుండును.

కళలు :

మహా రాష్ట్రము కళలకు కాణాచి. ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గాంచిన అజంతా - ఎల్లోరా శిల్పాలు మహా రాష్ట్రమునకు గౌరవ చిహ్నాలు. శిల్ప కళకే గాక సంగీత, నృత్య, నాటక, చిత్ర, సినీ కళలకు కూడ మహా రాష్ట్రము ప్రసిద్ధి జెందినది.

ఇచ్చట మరాఠీ, హిందీ చలన చిత్రములెన్నో తయారగు చున్నవి. సినిమాల వలె బొంబాయిలో నాటక ప్రదర్శనశాలలెన్నో ఉన్నవి. సంగీత గాయకులు, నృత్య కళాకారు లెందరో నివసించుచున్నారు. చిత్రకళ ప్రదర్శనలెన్నో జరుగు చుండును. ఈ కళలను మహారాష్ట్రులతో పాటు తెలుగు వారు కూడ ఎందరో పోషిస్తూ, నటిస్తూ ఉన్నారు. హిందీ సంగీత దర్శకులలో జంట సంగీత దర్శకులుగా పేరు గాంచిన శంకర్ జయకిషన్‌లలో శ్రీ శంకర్ గారు తెలుగు వారు. హిందీ సినిమా రంగంలో ప్రసిద్ధి గాంచిన శ్రీ జయరాజ్ గారు మన తెలుగు వారు. వీరిద్దరును తెలంగాణ ప్రాంతమునకు చెందిన వారు. రాష్ట్రపతిచే 'పద్మశ్రీ' బిరుదు పొందిన హిందీ సంగీత దర్శకులు శ్రీ విజయ రాఘవరావు గారు. శ్రీ నాళం నాగేశ్వర్ రావు గారు మన తెలుగు వారు. హిందీ సినిమా లోకంలో సుప్రసిద్ధ నటిగా పేరు పొందిన శ్రీమతి రేఖ గారు తెలుగు వారు. వీరు ముగ్వురు ఆంధ్ర ప్రాంతమునకు చెందిన వారు. శ్రీ టి. నగేశ్ (వాయిస్ ఆఫ్ ముఖేష్) గారు రేడియో సంగీత గాయకులు. వీరును మన తెలుగు వారే. ఇట్లు తెలుగు వారు మహా రాష్ట్రమున అనేక రంగాలలో అనేక విధాలుగా విహరిస్తూ మహారాష్ట్రభివృద్ధికి పాటు పడు చున్నారు.

పరిష్కరించవలసిన ప్రత్యేక సమస్యలు :

1) బొంబాయి మహానగరమున 46 తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాలలు, రెండు సెకండరి స్కూళ్ళు ఉన్నవి. ప్రాథమిక పాఠశాలల్లో 1 నుండి 7 వ తరగతి వరకు, సెకండరీ స్కూళ్ళలో 8 తరగతి నుండి 10 వ తరగతి వరకు విద్య బోధించబడును. సాధారణంగా 7వ తరగతి నెగ్గిన విద్యార్థులు 8 వ తరగతి నభ్యసించుటకై సెకండరీ స్కూళ్ళలో ప్రవేశింతురు. ఇది మామూలుగా జరుగుచుండెడిది. కాని గత రెండు సంవత్సరాల నుండి 7 వ తరగతి విద్యార్థులు అధిక సంఖ్యలో ఉత్తీర్ణులగుట వలన స్థలభావములో ఉన్నరెండు సెకండరీ స్కూళ్ళలో 8 వ తరగతి విద్యార్థులకు ప్రవేశము లభించుట దుర్లభమగుచున్నది. అసలు ఈ రెండు హైస్కూళ్ళు సరిపోవడం లేదు. కనుక మరొక సెకండరీ స్కూలును కట్టించేందుకు అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ ప్రయత్నించవలెను. అం. తె. సం. స్వయంగా నిర్మించినచో చాలా బాగుంటుంది. అట్లుగాని యెడల తిరుపతి దేవస్థానము వారిచే నిర్మింప జేయునట్లు గాని లేదా మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం హైస్కూలు కోసమై స్థలం ఇచ్చు నట్లుగాని ప్రయత్నించవలెను. స్థలం లభించినచో కొన్ని సంస్థలు హైస్కూలు నిర్మాణమునకు పూనుకొనుటకు సిద్ధముగా నున్నది.

2) మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలోని తెలుగు ప్రాథమిక పాఠశాలల్లో చదివే విద్యార్థుల కోసమై ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు, బొంబాయి సంస్థ ద్వారా ప్రచురించుచున్న తెలుగు పాఠ్య పుస్తకాలకు అవసరమైన కాగితము కోటాను ఆంధ్ర ప్రభుత్వం ద్వారా మరియు అవసరమైన బ్లాకులు మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వం ద్వారా సకాలంలో సరఫరా చేయునట్లు అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ ప్రయత్నింపవలెను.

3) మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలో స్థిరపడి పోయిన ఆంధ్రులలో ఆంధ్ర సంస్కృతి సభ్యత నిలిచి (స్థాయిగా) ఉండునట్లు ఆంధ్ర కళాకారులను, సాంస్కృతిక బృందాలను అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ తనసొంత ఖర్చులతో మహారాష్ట్రమునకు పంపి తెలుగు ప్రజలలో ఆంధ్ర కళలు ఆదర్శంగా ఉండునట్లు చూడవలెను.

4) మహారాష్ట్ర ప్రాంతంలో నివసించే తెలుగు వారిలో అభిరుచి కలుగునట్లు చేయుటకై అప్పుడప్పుడు తెలుగు కవులను అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ సొంత ఖర్చులతో పంపి, తెలుగు భాష, సంస్కృతి, సాహిత్యముల గూర్చి ఉపన్యాసములు ఏర్పాటు చేయవలెను.

5) మహారాష్ట్ర తెలుగు ప్రజలలో భాష, సంస్కృతి, సభ్యత నిలిచి ఉండుటకు గాను, తెలుగు ప్రజలకు మనోరంజనము కలుగు నట్లు గాను అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ అప్పుడప్పుడు కొన్ని తెలుగు సినిమాలను ఇక్కడికి పంపి ప్రదర్శింపవలెను.

6) బొంబాయి మహానగరంలో అనేక తెలుగు సంఘాలు సంస్థలు ఉన్నవి. రోజుకో సంస్థ ఆవిర్భవిస్తుందన్న అతిశయోక్తి కానేరదు. ఇవి ఎవరికి వారే యమునా తీరే అన్నట్లు ఒక సంస్థకు ఇంకో సంస్థకు సంబంధాలు లేక దేనికదే వ్యవహరించు చున్నవి. కనుక వీటి నన్నిటిని ఏకం చేసి, తెలుగు వారిలో ఐక్యతను నిర్మాణం చేయుటకు అం. తె. సం. ప్రయత్నించవలెను. ✱

జబల్పూరులో తెలుగువారు

గుమ్మా ప్రసాదరావు

అలహాబాదు మీదుగా బొంబాయినుంచి కలకత్తాకు పోయే రైలు మార్గంలో జబల్పూరు ఉంది. నేడు మద్రాసు నుంచి వారణాసి నడిచే గంగా కావేరి రైలుమార్గం కూడా జబల్పూరు మీదుగానే వెళుతుంది. జబల్పూరు నగరాన్ని సంస్కారధాని అంటారు. ఈ పేరు శ్రీ వినోబాభావేగారు పెట్టినది. మధ్యప్రదేశ్‌కు మట్టమధ్యనున్న నగరం జబల్పూరు. రాజధాని కావలసిన అన్ని అర్హతలున్నా రాజకీయ కారణాల వలన ఒక్క హైకోర్టుతోనే సంతృప్తి చెందవలసి వచ్చింది ఈ నగరానికి. చారిత్రక ప్రసిద్ధిగాంచిన త్రిపుర కాంగ్రెసు మహాసభ ఈ నగరంలోనే జరిగింది.

జబల్పూరు నగరంలో చాలామంది తెలుగువారు నివసించుచున్నారు. ఇక్కడకు మొట్టమొదటగా తెలుగువారు ఎప్పుడు వచ్చినది, ఎవరు వచ్చినది నిదర్శనం దొరకడంలేదు. అయితే వంద సంవత్సరాల తరబడి తెలుగువారు ఇక్కడ నివాసం చేస్తున్నట్లు తెలుస్తున్నది. ముందుగా నాయుడు జాతికి చెందినవారు ఇక్కడకు వచ్చారు. వారిలో కొంతమందికి ఇక్కడ స్థిరచరాస్తులున్నాయి. వీరు చాలా కాలంగా వుంటూ వుండడం వలన స్థానిక రాజకీయాల్లోకూడా భాగం పంచుకుంటున్నారు. తెలుగు ప్రాంతానికి తెలుగు సంస్కృతికి దూరమైన కారణంగా తెలుగు భాషను వీరు చాలామట్టుకు విమర్శించారనే చెప్పవచ్చును. అయితే మాతృభాషను మరచిపోయినా కొన్ని పొడి ముక్కలను హిందీతోపాటు వాడుతూనే వుంటారు. అమ్మ, నాన్నా, అత్తా, తాతా, చారు, అన్నం, పచ్చడి వాటికి ఉదాహరణలు. వీరిలో వృద్ధులు యిప్పటికి ఇంటిలో తెలుగే మాట్లాడుతారు. పిల్లలు అర్థం చేసుకోగలిగినా తిరిగి జవాబు తెలుగులో చెప్పే స్థితిలో లేరు.

మధ్య ప్రదేశ్ హైకోర్టు, గన్ కేరేజీ ఫాక్టరీ, ఆర్డినెన్సు ఫాక్టరీ, డిపో, మిలటరీ ఆఫీసులు, ఇంకా ఎన్నో కేంద్ర ప్రభుత్వపు కార్యాలయాలు, బేంకులు ఉన్నాయి ఇక్కడ. వీటిలోనూ తదితర ప్రాంతీయ ప్రభుత్వ కార్యాలయాలలోనూ చాలా మంది తెలుగువారు పనిచేస్తున్నారు. అయితే వీరు ఇతరత్రా బదిలీలమీద వెళ్ళిపోవడం - కొత్తవారు రావడం జరుగుతూ వుంటుంది. గత అరవై సంవత్సరాలనుంచి ఇక్కడే స్థిరంగా నివసిస్తున్న ఉద్యోగులు వారి కుటుంబాలూ కూడా వున్నాయి. ఒక విధంగా వారు ఇక్కడ స్థిరపడినట్లే లెఖ్ఖ. ఉద్యోగరీత్యా తెలుగు దేశంనుంచి వచ్చిన వీరు తెలుగు భాష మరచిపోవడం అనే ప్రసక్తిరాదు. ఇలా ప్రభుత్వ రంగంలోనూ, ప్రయివేటు రంగాలలోనూ, కార్యాలయాలలోనూ పనిచేస్తున్నవారు వారి కుటుంబ సభ్యులు కలసి రమారమి నాలుగు వేలమంది తెలుగు వారున్నారు.

వీరుకాక జబల్పూరులో చెప్పుకోవలసిన మరో వర్గం తెలుగువారున్నారు. వీరి పూర్వులెప్పుడో భారతదేశంనుంచి బర్మాకు వలస పోయినవారు. రెండవ ప్రపంచయుద్ధ సమయంలో ఆ దేశం వదలి స్వదేశం వచ్చివేస్తూ, స్వగ్రామాలు వెళ్ళక ఇక్కడకు వచ్చారు. కట్టుబట్టలతో స్వదేశం రావలసిన పరిస్థితి; పూవులనమ్మినచోట కట్టెలమ్ముకోవడం నామోషిగా భావించి, ఉదర పోషణకు ఏ గ్రామ మైతేనేం, ఏ నగర మైతేనేం అని జబల్పూరులో స్థిరపడిపోయారు. అలాంటి కుటుంబాలు నాలుగు వందల పైచిలుకు వున్నాయి. వీరిలో బలిజలు, కమ్మవారు, ముస్లింలు, క్రైస్తవులు వున్నారు. వీరానాడు ఎంతటి నికృష్ట పరిస్థితుల్లో రావలసి వచ్చిందో, వారు చేపట్టిన వృత్తి తెలియజెప్తుంది. ఉదరపోషణకోసం జబల్పూరు నగరం మునిసిపాలిటిలో పారిశుధ్య విభాగంలో రోడ్లు ఊడ్చే పనిని చేపట్టారు.

కులవృత్తి కాకున్నా వారు ఆ పని చేపట్టారంటే ఎంతటి దీన స్థితిలో వచ్చారో ఊహకందనిది కాదు. బర్మాలో ఒకనాడు దర్జాగా బ్రతికినవారు.

జబల్పూరు చాలా విశాలమైన నగరం. 1971 జనాభా లెఖ్ఖలబట్టి ఏడున్నర లక్షల జనాభాగల నగరం. వైశాల్యం 116 చదరపు కిలో మీటర్లు. ఒక చివరనుంచి మరొక చివరకు వెళ్ళాలంటే కొండొకచోట 20 కిలోమీటర్లైనా ప్రయాణం చేయవలసి వుంటుంది. పురాతన నగరం కావడంవలన రవాణా సౌకర్యాలు పరిమితం. అయితే రాంజీతాల్ క్షేత్రంలో ఈ కాందిశీకులకు చెందిన తెగవారు నివసిస్తున్నారు. వీరివే సుమారు అయిదు వందల గడపలున్నాయి. ఆ క్షేత్రంలో తెలుగు వారు కానివారు లేరు. పిల్లా పాపా ముసలీ ముతకా అందరూ స్పష్టమైన తెలుగే మాట్లాడుతారు. ఆ ప్రాంతంలో అడుగు పెడితే దారితప్పి తెలుగు దేశంలోని ఒక కుగ్రామం చేరు కున్నామా అన్న భ్రాంతి కలుగుతుంది. ఇదొక విశిష్టమైన స్థితి. ఆనందం కలిగించే విషయం. వీరికి మాతృభాషమీద ఎడతెగని అభిమానం. దానిని నిర్వచించలేము. వారు తమ పిల్లలకు తెలుగు నేర్పాలన్న భావంతో పాఠశాలలో తెలుగు బోధించే ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. తెలుగు సినీమాలన్నా, తెలుగు కార్య క్రమాలన్నా వీరికి వల్లమాలిన అభిమానం. వీరి సామాజిక స్థితిలో ఇప్పుడు చెప్పుకోదగిన మార్పు ప్రతి లక్ష్యమౌతున్నది. తల్లిదండ్రులు రోడ్లుతుడిచే పనిచేస్తున్నా పిల్లల అభివృద్ధి విష యంలో అశ్రద్ధ చేయలేదు. ఉన్నత విద్య, సాంకేతిక విద్యలు నేర్పించారు. ఇప్పుడీ కుటుంబాలలోని కొందరు యువకులు మంచి ఉద్యోగాలు చేస్తున్నారు. వీరి జనసంఖ్య రమారమి రెండువేలకు పైనే ఉంది.

తక్కిన తెలుగువారు చెదురుమదురుగా ఉన్నారు. పాతిక కుటుంబాలు ఎక్కడ ఒక ప్రాంతంలో లేరు. ఈనాడు తెలుగు వారు లేని కార్యాలయంకాని కార్ఖానాకాని జబల్పూరులో లేవు. డాక్టర్లున్నారు, నర్సులున్నారు. ఉపాధ్యాయులున్నారు, లెక్చ రర్లున్నారు. అధికారులున్నారు - గుమస్తాలు ఉన్నారు, ఇంట్రోతులున్నారు. రాజకీయాల్లో పలుకుబడి కలవారే కాక నగర రాజకీయాల్లో మంచి పదవుల్లో ఆసీనులైనవారున్నారు. కార్మికసంఘ నాయకులున్నారు. విద్యార్థులున్నారు. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే తెలుగువారులేని రంగం లేదు. అయితే వ్యాపార రంగంలో ఉన్నవారు లేరనే చెప్పాలి.

స్థానిక తెలుగు వారిలో భాషాభిమానం, తమ సంస్కృతి పట్ల అభిరుచి మెండుగా వున్నాయి. వాటిని ప్రోత్సహించే సాధనాలు మాత్రం బహు తక్కువ. చాలా కాలంగా వీరు సాంస్కృతిక రంగంలో ఇతర భాషలవారి మాదిరిగా ఇతోధి కంగా సేవచేసి తమ జాతి గౌరవాన్ని స్థానికులకు తెల్పాలని తహతహ లాడుతున్నారు. 1956 వరకు అంటే భాషా రాష్ట్రాల ఏర్పాటు జరిగేవరకు ఈ దిశలో ఎట్టి ప్రగతి సాధించిన ప్రమా ణాలు కల్పించడంలేదు. 1957 పరిసరాలలో ఆంధ్ర సమాజ స్థాపన జరిగినట్లు తెలుస్తున్నది. పట్టుదలతో పనిచేసిన వారిలో కొందరి అకాలమృత్యువు, మరికొందరి బదిలీల వలన ఈ సంస్థ ఎంతోకాలం పనిచేయలేదు. ఆ తరువాత స్థానిక దక్షిణ భార తీయులు కొందరు కలసి దక్షిణ భారతీయ సంఘం అను పేరుతో ఒక సంస్థను స్థాపించారు. ఇందులో తెలుగువారు ముఖ్యభూమికను తీసుకున్నారు. తెలుగు వారిలో ఐకమత్యం కొరవడిన కారణంగా, సంస్థపట్ల చిన్నచూపు వలనా ఆ దక్షిణ భారతీయ సంఘం ఇప్పుడు తమిళుల హస్తగతమైంది. తెలుగు వారి పలుకుబడితో సంపాదించిన స్థలం, దానిమీద నిర్మించిన భవనం తెలుగువారికి దూరమయ్యాయి. ఆ తరువాత ఔత్సా హికులు ముందుకు రావడం ఒక సంఘాన్ని స్థాపించడం, అనివార్య కారణాలవలన లేదా స్వల్ప విబేధాలవలన ఆ సంస్థలు పురిటిలోనే సంధి కొట్టేయడం జరుగుతూ వచ్చాయి. ఆ కోవ లోకే ఆంధ్ర సంఘం, ఆంధ్ర గ్రంథాలయం, తెలుగు నాటక సమితి, ఆంధ్రా అసోసియేషను మొదలైనవి వస్తాయి. వీటిలో ఏ ఒక్క సంస్థ పట్టుమని నాలుగేళ్ళు పనిచేయలేక పోయింది. ఈ విధంగా ఆంధ్రులది ఆరంభ శూరత్వం అన్న నానుడిని వీరు యధార్థం చేశారు.

తిరిగి ఆంధ్రాభిమానంతో 1972 లో కొందరు ముందుకు వచ్చారు. ఆంధ్ర సంఘం అను పేరుతో ఒక సంస్థను స్థాపిం చారు. ఆనాటినుంచి పురిటి దోషాలను, బాలారిష్టాలను దాటు కుంటూ నేడు ఎనిమిది సంవత్సరాల ప్రాయానికొచ్చింది. ఒక పటిష్టమైన రాజ్యాంగాన్ని రూపొందించడమేకాక దానిని 1973 లోనే రిజిష్టరు చేయించారు. సంఘం ఈ కాలంలో బాగానే పురోభివృద్ధిని గాంచింది. అనుకోని అభివృద్ధిని గాంచింది. 2-8-1978 లో ఆంధ్ర సంఘ భవనంకోసం ఒక స్థలాన్ని కొనగలిగింది. ఈనాడు ఆ స్థలంలో ఒక భవనం కట్టాలన్న ప్రయత్నాలు చేస్తున్నది. కార్పోరేషను భవనం కట్టుకునేందుకు అనుమతి పత్రాన్ని జనవరి 81 లో ఇచ్చింది. 1981 ఉగాదికి శంఖుస్థాపన చేసి నిర్మాణ కార్యం ప్రారంభించాలన్న లక్ష్యాన్ని నిర్ణయించుకుంది కార్యవర్గం.

ఆంధ్ర సంఘం ఈ ఎనిమిది సంవత్సరాలలోనూ ఎన్నో సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలను నిర్వహించింది. తెలుగువారి పండుగలైన సంక్రాంతి ఉగాదులకు ఏటేటా ఏవో కార్య క్రమాలను ఏర్పాట్లు చేస్తున్నది. హరికథలు, బుర్రకథలు వీలున్నప్పుడు ఏర్పాట్లు చేస్తున్నారు. శ్రీ వేణుమాధవ్‌గారి మిమిక్రీ, శ్రీ కోరాడ్ నరసింహారావుగారి బృందంచే కూచిపూడి నృత్య ప్రదర్శనా ముఖ్యంగా చెప్పుకోదగినవి. ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లో జరిగిన తుఫాను బాధితుల సహాయార్థం ఈ సంఘం స్థానికంగా రూ. 10,000 కు పైగా విరాళాలు సేకరించి ముఖ్యమంత్రి తుఫాను బాధితుల నిధికి అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థద్వారా పంపినది.

తెలుగువారికి నాటకాలమీద వ్యామోహం అధికం. ఈ రంగంలో కూడా స్థానిక ఆంధ్రులు ఎవరికీ తీసిపోరు. ఇక్కడ ఎన్నో రసవత్తరమైన ప్రదర్శనలు ఇస్తున్నారు. అంతేకాక స్థానికంగా జరిగే అఖిల భారతీయ నాటక నాటికల పోటీలలో పాల్గొని, పాల్గొనినప్పుడల్లా ప్రథమ బహుమతిని పొందుతున్నారు. ప్రథమ బహుమతితోపాటు కొందరికి ప్రత్యేక బహుమతులు, ఉత్తమ ప్రదర్శన బహుమతులు గెలుచు కుంటున్నారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 1976 లో ఈ సంఘానికి స్థలం కొనుగోలు నిమిత్తం అయిదువేలు విరాళం ఇచ్చింది. ఈ సంస్థ ప్రగతికి ఇదొక మైలురాయి. సంస్థ భవన నిర్మాణానికి కూడా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం భారీగానే గ్రాంట్-ఇన్-ఎయిడ్ ఇస్తుందని స్థానిక ఆంధ్రులు ఎదురు చూస్తున్నారు.

ఆంధ్ర సంఘం ఒక గ్రంథాలయాన్ని నడుపుతున్నది. వేయికి పైగానే తెలుగు పుస్తకాలు ఈ గ్రంథాలయంలో ఉన్నాయి. స్వంత భవనంలేని కారణంగా ఈ గ్రంథాలయ నిర్వహణ కొంచెం దుష్కరంగానే వుంది. పైగా ఇంతటి సువిశాల నగరంలో చెదురు మదురుగాఉన్న తెలుగువారికి గ్రంథాలయ సౌకర్యం కల్పించడం ఎంతో వ్యయప్రయాసలతో కూడినది. అయినా ఈ గ్రంథాలయం దినదిన ప్రవర్థమానం గాంచుచున్నది.

జబల్పూరులో తెలుగు ఒక విషయంగా చెప్పే పాఠశాలలు లేవు. అందువలన తెలుగు బాలబాలికలు తెలుగు మాట్లాడగలిగినా, వ్రాయడం చదవడంలో వెనకపడిపోయారనే చెప్పవచ్చును. ఆ లోటును భర్తీ చేయడానికిగాను స్వంత భవనం తయారైన వెంటనే ఢిల్లీ మాదిరిగా ఒక పాఠశాలను స్థాపించాలని ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి.

స్థానిక కళాశాలలలోనూ, విశ్వవిద్యాలయాలలోను కొన్ని సంవత్సరాల క్రితంవరకు తెలుగు వారికి (బయట నుంచి వచ్చిన) సీట్లు సుళువుగానే లభ్యమయ్యేవి. అయితే నిబంధనలను పటిష్టం చేసిన కారణంగా ఇప్పుడు తెలుగువారికి యిక్కడ విద్యా సౌకర్యాలు పరిమితమయ్యాయి. అయినా కొన్నికొన్ని శాఖలలో తెలుగు విద్యార్థులు ఈనాడూ చదువు చున్నారు. కొందరు వ్యవసాయ విశ్వవిద్యాలయంలో కూడా వున్నారు. విశ్వవిద్యాలయం నిర్వహించే పరీక్షలో తెలుగువారు సర్వ ప్రథములుగా ఉత్తీర్ణులై స్వర్ణ పతకాలను గ్రహించడం అనుచానంగా వస్తున్నది. ఆ విధంగా తెలుగువారు ఒక కీర్తి మానాన్ని నెలకొల్పారు. గత సంవత్సరం తెలుగు వారిలో ముగ్గురికి స్వర్ణ పతకాలను విశ్వవిద్యాలయం ప్రసాదించింది. ఆంధ్ర సంఘం ఒక ప్రత్యేక సందర్భంలో వీరిని సత్కరించి వారికి రజత పతకాలను ఇచ్చింది. ఈ విధంగా ఆంధ్ర సంఘం కళలపట్లా, విద్యపట్లా సమానంగా ప్రోత్సాహాన్ని అందజేస్తున్నది.

ఆంధ్ర సంఘం ఆశించిన పురోభివృద్ధి గావించక పోవడానికి అనేక అవరోధాలున్నాయి. ఎనిమిది వేలు జనాభా వున్నా ఏనాడూ సభ్యుల సంఖ్య రెండు వందలకు దాటలేదు. అందువలన వనరుల కొరత వుండనేవుంది. కలకత్తా, ఢిల్లీ, బొంబాయివంటి ప్రాంతాలలో అభివృద్ధి పొంది బాగా నిలదొక్కుకున్న సంస్థలకు అందజేస్తున్న సంస్థలకు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఇస్తున్న సహాయం ఈ సంఘానికి దొరకక పోవడం విచారకరమైనది. ఇప్పుడు గంగాకావేరి మూలాన ఆంధ్రప్రదేశ్‌నుంచి నేరుగా రాకపోకలు సాగించగలిగిన అవకాశం వున్నా గత సంవత్సరాలలో సౌకర్యాలు లేని కారణంగా పేరెన్నికగన్న కళాకారులను రప్పించే అవకాశం వుండేదికాదు. జబల్పూరు సంస్కారధాని అయినా, జనాభా అత్యధికంగా వున్నా మంచి ప్రదర్శనలు ఏర్పాటు చేయడానికి అనువైన రంగస్థలం లేదు. ఉన్న రంగస్థలంలో కావలసిన అన్ని సదుపాయాలు ఉన్నా, ప్రేక్షకులు పరిమితంగానే పడతారు. విశాలమైన ఆడిటోరియం లేని కొరత అందరికి వున్నా యింతవరకు మరో మంచి ఆడిటోరియం నిర్మాణం జరగలేదు. రాకపోకల సౌకర్యాలు లేకపోవడం కూడా సంస్థ పురోభివృద్ధికి ఆటంకం కలుగజేస్తున్నది.

ఏమైనా ఈ సంస్థ రాగల సంవత్సరాలలో మరింత పురోభివృద్ధి గాంచగలదని మేం ఆశిస్తున్నాం. *

TELUGUS IN TAMIL NADU

K. R. VELAYUTHA RAJA

THE Telugus in Tamil Nadu have been living from remote times with a hoary history. Next only to Andhra Pradesh, the largest number of Telugus have settled down in Tamil Nadu. The Telugus of all castes are to be found in every village, town, districts, including the City of Madras. They number about 7 millions. Though agriculture is their main occupation, the Telugus are engaged in commerce, trade and industry and have made a mark. In Coimbatore and Rajapalayam, they have set up textile mills, screw factory, cement factory and other business enterprises. Among the Telugus of Tamil Nadu are educationist, men of letters, film producers, ex-zamindars, lawyers. judges and doctors. In many other spheres, they have distinguished themselves,

In state-level politics the Telugus have done well. In the past they have held high offices as those of chief minister and Governor. At present they make sizable representation in State Legislature and the Parliment. The present Vice Chancellor of the Madras University is a Telugu.

The Telugus in Tamil Nadu- such as Brahmins, Rajus, Vaisyas. Naidus, Reddiars and others speak Telugu at home. But the language differs from community to community, a mixed language dominated over by Tamil. Still the special cultural heritage, the distinctive characteristics of the ways of the Telugus in their dress, manners and customs are quite unmistakable. The Telugus in Tamil Nadu celebrate *YUGADI* with great enthusism.

The Telugu students have little or no opportunity of studying in the mother tongue except in Madras City. The schools where Telugu is taught as a second language can be counted on one's fingers in such places as Vellore, Madurai, Koilpatti, Hosur, Rajapalayam, Tirunelveli etc. Arrangements are quite inadequate for education in the mother tongue for the Telugus, though their numbers are considerable.

The Telugus are to be found in all parts of Tamil Nadu. but the problems facing them are peculiar, unlike those of their brethren in other parts of india and of the world, a fact to which I wish to draw the attention of the International Institute. I propose the following steps for the good of the Telugu Community.

The Telugus should urge upon the State Government to ensure the appointment of Telugu teachers in Primary, Middle and High Schools for teaching in the mother tongue. Adult Education should be provided for recourse being had to Tamil script for teaching Telugu. Telugu Libraries in the District Headquarters and towns with considerable Telugu population may be started.

Following in the footsteps of Sadhu Varadarajam Pandalu Sri P. S. Kumaraswamy Raja and others, the Dakshinandhra Bhasha Samithi is doing commendable work under the inspiring quidance of Mudunuri Jegannatha Raja. the multilingual scholar. The Samithi is engaged in the dissemination of Telugu Culture. It aims at the

teaching of Telugu to boys and girls so that they are able to read and write in Telugu. Towards this end and also to promote National Integration, it is bringing out pamphlets and leaflets, Telugu Text Books, holding meetings and is in other ways trying to consolidate the Telugus. Recently a book for learning Telugu through Tamil has been published. The Samithi is doing invaluable work in the way of cultural exchange between Tamil and Telugu. The Tamil Translation of Sri P. V. Rajamannar's Novel has been serialised in a Tamil Journal. Seshendr Sarma's 'My Country My people' will shortly go into print. The 'New Poems' of Sri K. S. Balaraman have been rendered in Telugu and brought out thanks to Sri K. R. Velayutha Raja, the Secretary of the Samithi. The anthology of Prose, Poems in Tamil and Telugu, short stories, novels and essays on culture and history in the two languages constitute a fruitful field for influencing each other and the cultural enrichment of both.

The songs of Vemana, Sumathi Sathakam, selected songs from Baratha Bagavatha are proposed to be transliterated into Tamil for the benifit of students.

For the building up of the Telugu language and Culture, the following suggestions are put forward. The Telugu Culture Associations functioning separately should integrated at the State level. A monthly magazine for Telugu should be broughtout.T he staging of Telugu Dramas with local financial support, Harikatha Programmes, arrangements for getting dailies, books, screening Telugu films, holding of Bharata Natyam, Music concerts and literary talks - all thse the cultural association will sponsor.

After the First World Telugu Conference in Hyderabad in 1975 there has been a new awakening among the Telugus of Tamil Nadu. The work of the International Telugu Institute for the promotion of Telugu Language and Culture is worthy of praisa. It is helping in conducting cultural progammes extending monetary and to the publication of books, towards building construction, making available Telugu Magazines for students over-seas and in other States of India and providing seats in colleges and universities of Andhra Pradesh for Telugus of other states. As a result the Telugu Language and cultur have forged ahead.

Let us hope and wish that the Second World Telugu Conference Opening in Kaula Lumpur will prove a success and promote the well-being of the Telugus throughout the world.

**

TELUGUS IN THE STATE OF MADHYA PRADESH

V. S. RAMA RAO.

IN Madhya Pradesh, there are about two lakhs of Telugus. They mostly live in Bastar, Raipur, Bhilai, Bilaspur, Jabalpur, Bhopal, Indore, and Gwalior. Telugus are organised in these places under different manner of Telugu Associations. A fraction of Andhras have chosen Madhya Pradesh as their dweling, particularly in Bastar and Raipur as they happen to be the border areas of Andhra Pradesh. Most of the Telugus who migrated (due to Rajakar movement of Nizam State), settled there and became part and parcel of Madhya Pradeshians.

Telugu people in Madhya Pradesh mostly come over here on Government jobs, or trade and for education. In Chatishghat area of M. P. Telugus actively participated in agriculture, business like rice mills, Bidi industry. Many Telugus purchased agricultural land due to cheap availability of land in Madhya Pradesh and settled in farming. In this area, Telugus contributed even historically and politically. Some of the Telugu people became MLAs and Ministers and Diretors of the Co-operative Banks in the state of Madhya Pradesh. For example, Shri Kistaiah from Bastar was Tribal welfare Minister Shri Raman was MLA from Katni. Shri Ashoka Rao, presently is a MLA from Bilaspur and Shri V. S. Ramarao, is the director of citizens Urban co-operative bank Ltd. from Indore, and he is also the founder member of it as well as Nagrik Bank Ltd, Indore and many other institutions in Madhya Pradesh. Shri C. K. Naidu, was a great contributor in the field of Cricket in Madhya Pradesh and left Andhra legacy. In other places, Telugus come on CentralGovernment jobs, state government jobs and private companies, works.

Various Telugu Associations in Madhya Pradesh conduct Telugu evening classes in their Samiti premises for students who would like to learn Telugu. This facility is availed by Telugus as well as non-Telugus (Hindi people). Telugu Samitis provide Telugu weeklies, Novels, News papers to Telugu students either by circulation system or by libraries in the Samithi offices. And also they arrange to them Telugu essay, elecution competition to prove their ability in Telugu literature and some times even one Act Telugu plays are acted by them.

The activities of the Telugu Associations of Madhya Pradesh are varied from time to time, place to place and Samiti to Samiti. They arrange picnic trips so that Telugu people can come to-gether and develop intimacy of Teluguness. These Associations conduct annually sports and games among the members of Samiti. They run primary schools, Telugu libraries and arrange Telugu movies. The most important contribution of these Associations in the field of Telugu culture is to conduct the programmes of Bharata Natyam and Kuchipudi dances and issue a souvenir pertaining to Telugu culture and language, Indore Telugu Vignan Samiti arranged Kuchipudi Dance of Kumari Sobha Naidu in March 1974 and Bhilai Andhra Samiti constructed Lord Venkateshwar Temple in Bhilai in 1976.

There were historical and cultural ties between Andhra Pradesh and Madhya Pradesh being neighbours. Appreciation of Telugu culture and relations have been depicted through carvings at the famous temple of Gwalior fort. This is the only the Hindi) State (North India where we In Telugus can settle and mingle in various walks of life, And we can preserve our culture and language because to Madhya Pradesh is a cosmopolitan State with people, of different origins languages and cultures.

The only problems of Telugus in Madhya Pradesh is of their Sons and daughters marriages and their Telugu culture and heritage. Even through, Samitis are making an effort in these respects, it is not upto the mark.

We are making an effort to establish Madhya Pradesh Andhra Samaj on 5th April 1981 (Ugadi day). Under this, we Telugus of Madhya Pradesh of various Associations can spread the Jyoti of Telugu language and culture in North India, among Hindi people.

We are intending to extend our invitation to the Chairman of International Telugu Institute, Hyderabad, A. P. at the Second world Telugu conference at Malaysia on 15th April, 1981, personally, to hold the Third world Telugu Conference in Madhya Pradesh under the auspices of Madhya Pradesh Andhra Samaj.

"With aspiration to serve Telugu Talli".

TELUGU ASSOCIATIONS IN OTHER STATES

A BRIEF NOTE:

LANGUAGE is a social product developed through constant social interaction and integration of a group of people and it forms the gate way of all the cultural expansion of a race. Every race, linguistic community attains a distinct cultural identity of its own, in the process of its expansion, both physical and intellectual. The Telugu People are proud of their unique identity or heritage evolved over centuries of creative experiments and achievements. A significant factor that contributed to this great cultural evolution is their adventurous migrations and maritime enterprises, started from the pre-Buddhistic period and successfuly continued till today. They have a specially appreciable feature of identifying with the people of other regions and races and a sincere commitment to participate constructively in the socio-economic development of the region they made their abode. But, delightingly they continue to cherish their legacy, language and culture and make concerted efforts to promote their heritage.

They have formed a number of literary and cultural associations in all the places they live and sown the seeds of fraternity and friendship among the fellow-members of the society, thus opening golden vistas of cultural integration, which needs a special sociological and analytical study. The paramount objective of all the associations is to cater to the socio- cultural and educ ational needs of their members and promote the image of their language and culture in a fraternal atmosphere. There are a few associations which are exclusively devoted to develop schools and colleges for Telugu children or platforms for the theatrical enthusiasts. Two or three Associations are also there engaged in serious academic and research activity with publication programme.

IN SOUTHERN REGION

In southern parts of India, greater Telugu Cultural activity can be witnessed in Tamilnadu, as there are a number of native Telugus in the northern parts of the state, often forming as the majority of the area. The migration of the Telugu speaking people to t he southern parts started in the Greater Pallava period, and it continued in a larger scale during the post-Krishna Devaraya period, when the representatives of Vijayanagar declared independence and founded their own dynasties at Tanjavur and Madurai. They have patronised the literature and arts, over two centuries and several new art forms and genres flourished during their rule. In British India, the city of Madras became the most prominent cultural and trading centre for Telugu People. Even according to modest estimates, it is given to understand that there are over 50 lakhs of Telugu People living in the state of Tamilnadu today. Among them there are eminent educationists, men of letters, artists, leading industrialists, and agriculturists, They have distinguished themselves in the sphere of politics too, making a sizeable representation in the state legislature. Though the educational facilities in Telugu for children of Telugu origin are slightly better while compared to other states, they are undoubtedly inadequate inview of the large number of Telugu people in the interior parts. The Madras Presidency

College and the University of Madras, have post-graduate departments of Telugu which offer research courses. Besides, the Madurai Kamaraj University, Madurai, and the Annamalai University, Annamalai Nagar have facilities for advanced research studies in Telugu.

The capital City of the State, Madras, still retains the qualities of being one of the important cultural centres of Telugu speaking people. Several Prominent Telugu writers, publishers, artistes, cine directors and producers are living in the city and contributing their mite for the promotion of Telugu language and culture. Though the number is inadequate, several educational institutions are offering Telugu as either a subject or a medium, both at the secondry level and collegiate level. The Theagaraya Chetty Educational Trust in washerman pet, which runs a high school and a degree college, generally aknowledges to be one of the biggest city colleges, can rightly be called as a Telugu Institution, since its founder belonged to Telugu community, and even today it has a majority of Telugu people on its management committee. Similarly there are other sizeable number of Telugu associations devoted for the cause of Telugu learning, beginning from the primary level. Special mention must be made to the Adi Andhra Welfare Association and its associate bodies functioning in several parts of the city, who are evincing great interest in promoting the mother tongue study. Telugu as a subject in undergraduate level is available in about 12 colleges. At the post-graduate level, Telugu language and literature are taught in Presidency college, Madras, the oldest college in South. The college is associated with renowned scholars like Paravastu Chinnaya Suri, Kandukuri Veerasalingam, Vavilakolan Subba Rao, etc., who served on its faculty. It has research facilities also offering the M. Phil and Ph.D. degrees in Telugu by Madras University. The University of Madras has started in the last decade M. A., course in Telugu, besides the already available research courses.

Among the local Telugu associations, prominent are the Chennapuri Andhra Mahasabha, Andhra Mahila Sabha, Kala Sagar, Kala Bharati, Andhra Kala Samithi, Telugu Mahajana Samajam, C.V.R.D.E. Telugu Mitrulu, and the Telugu Patana Mandiram. Kala Sagar and Kala Bharati made a significant name in the field of cultural activity by their year round impressive Programmes. The Chennapuri Andhra Maha Sabha, situated in the heart of the city with a fullfledged auditorium is one of the oldest organisations in Madras. The Andhra Mahila Sabha actively associated with pioneering architects like Smt. Durga Bhai Deshmukh, is known for its yeoman services in creating a cultural awakening among the Andhra women during the pre-Independent times. The Telugu students of the city also have a place among the socio-cultural organisations, as there are two associations representing the students—1. The Madras Adi Andhra Students' Congress, and 2. The Chennapuri Andhra Vidyarthi Samithi besides a number of Telugu associations in the degree colleges where Telugu is taught. There are a few other bodies devoted exclusively for the instruction and popularisation of Kuchipudi, the famous Telugu school of classical dance.

In other centres of the state, notable are - Telugu Minority Federation, Lalgudi, Telugu Language Promoting Association, Chernmahadevi, Tirunelveli district; Telugu cultural Association, Ootakamand, Nilgiris Telugu literary Association, Annamalai University, Annamalai Nagar, Telugu cultural Association, Coimbatore, Telugu Bhasha Samiti, Timma Bhupalapuram, Chengalpet Dist., Yuvajana Seva Sangam, Vengampet, Kolathur, Chengalpet Dist., Dakshinandhra Bhasha Samiti, Koodalur, Tirnelveli Dist., and others. The Neyveli Telugu Samithi, founded by the Telugu members of the Neyveli LigetanCorporation is an active association with

library and theatrical facilities, progressing ahead with appealing programmes every year. A Telugu Pandita Parishad is started at Gudiyatham to further the interests of the Telugu teaching community in the state. The Telugu Vidyalayam of Rajapalayam in Tirnelveli Dist. and the Hosur Taluka Andhra Samskritika Samiti, Hosur in Dharmapuri Dist. need special mention among the Telugu organisations of the State. Rajapalayam is a town built by the Telugu Kshatria migrants during the reign of Madura Nayaka Kings, and it has a large number of Telugu population, settled particularly in agriculture. In the later half of the 17th century, talented poets flourished in around the place, authored several yakshaganas, padakavitas and vacanakavyas. The Telugu vidyalayam functioning with the main support of Sri Jagannatha Raju, has collected the manuscripts and published a few of them. Besides the regular teaching activity, the vidyalayam has also issued a few translations of Telugu works in Tamil and Telugu translations of Tamil literature. The Hosur Taluka Andhra Samskritika Samiti and Dakshinandhra Bhasha Rakshana Samajam, Hosur, which have grown in strength under the regular guidence of Sri K. S. Kothandaramaiah, a former legislator and Telugu scholar are devotedly working for the cultural reawakening of the Telugu people in the area and the contiguous parts of Karnataka. The Samiti conducts coaching for oriental titles in Telugu in affiliation with the Andhra Saraswatha Parishad, Hyderabad. It also organises classes in tailoring for women and runs a good library. The Samiti is acting as a cultural bridge between the Telugus in Tamilnadu and Karnataka.

Karnataka, is another state in South which has a sizeable chunk of native Telugu population. The contiguous districts of Bangalore rural, Kolar, Bellary, Chitradurga, Raichur and Gulbarga are thickly populated with Telugu speaking people. The builder of the present Bangalore city and the then Yalahanka king, Kempegouda, was a Telugu person by origin and it is learnt that he wrote an Yakshaganam in Telugu. The Mysore Kings patronised Telugu literature considerably well in the post-Krishnadevaraya period, and for instance, we have the rich prose literature developed during the same time. Bellary has been traditionally a Telugu cultural centre on the western point and there from we have the renowned names of Bellary Raghava and Dharmavaram Ramakrishnamacharyulu who contributed for the phenomenal development of Telugu stage. Till the advent of the linguistic states, there were good number of Telugu schools in the state, particularly in the contiguous parts, but slowly the number fell down to inadequacy. A few associations are striving to create better facilities in Telugu teaching, ideal among them is the Sarada Educational Society, Gangavati, Raichur Dt. The Andhra Kala Mandali, Hubli, predomintly a cultural association, also made significant efforts in expanding the educational facilities for Telugu learning children. The St. Peters High School, Hubli, has sizeable number of Telugu students on its rolls. In the city of Bangalore, to further the educational interests of Telugu public, the Andhra Education Society has been founded about a decade back, but it has yet to achieve a significant place, by fully implementing its objectives. The Municipal Corporation is running a few sections for Telugu children in the cosmopolitan city of Bangalore, and about a dozen colleges offer Telugu as a subject upto graduate level. The University of Bangalore has a department of Telugu offering post graduate and research courses in Telugu studies. The University of Mysore and the Karnataka University also created opportunities for research works in Telugu. The Southern Regional Language Centre in Mysore, imparts regular training to other South Indian language teaches in Telugu, and vice-versa. There are about 25 Telugu associations in Bangalore city, prominent among them being Telugu velugu, Telugu Mitrulu, Andhra Vignana Samithi, Andhra Saraswatha Vignana Sangham and Telugu Sahitya Samithi. The Telugu Scheduled Caste, Tribes, Backwards

and Minorities Welfare association is designed to be a state level body, promoting the all round welfare of the weaker sections belonging to Telugu community.

In other parts of the state, notable associations are the Telugu Samskritika Samiti, Mysore, Telugu Cultural and Dramatic association, Hubli, Raichur District, and the Raghava Memorial Association, Bellary, which is founded after the name of the doyen of Telugu stage Sri Bellary Raghava. The Andhra Vignana Samithi, Donimalai Township conducts annual competitions in short story writing among the college going students of Andhra Pradesh and Publishes an annual number with the award winning stories. Similar effort is also seen in the publications of Telugu Samithi, Mangalore. The annual issues of the two associations are worth preserving in any library, since they throw a good light on the psychological state of degree students. The Andhra Vignana Samithi is alo conducting non-formal classes for Telugu children.

In the southern states of India, comparatively smaller number of Telugus are found in Kerala, Though a sizeable number of Telugu Reddiars, Chettiars and Adi Andhras are found in the capital city, Trivandrum, with an altogether different dialect of Telugu, since their ancestors moved into the region centuries back. Prominent in cultural field are those who joined recently on employment with several Central and State Government Concerns. The students and faculty members in Regional Engineering College, Calicut have formed the Andhra Cultural Association in 1971 and are actively conducting different cultural and literary programmes. The annual number they release— Manjari, is certainly a note worthy publication, with stories, sketches and poems penned by its members, picturising the image of Telugu and the life of Telugu people in Kerala. The organisation also started a library on a modest scale, with reading room facility. Another Telugu Association in Calicut is the Arya Vysya Samajam, started in the last decade to attend to the social and cultural needs of its members of the community.

The Andhra Cultural Association in Cochin, started in 1973, is more active in conducting cultural activities. Its members include the Naval Officials in Cochin Port. It also runs a good library.

Though there are no facilities for teaching Telugu either at the school level or collegiate level in the State, the department of linguistics, University of Kerala introduced Telugu as a subject for post graduate students in linguistics. The department is mainly responsible for the inception of the International School of Dravidian Linguistics, where adequate facilities are available to carry research studies in Telugu language. The Dravidian Linguistics Association-D .L. A.-brought out two publications on Telugu language and sponsored conferences in Andhra Pradesh too. The Telugu Samskritika Sangham, in Trivandrum is also notable for the interest and enthusiasm it exhibits in conducting cultural activities.

* *

IN EASTERN REGION

In eastern parts of India, Orissa occupies an important place as far as Telugus residence is concerned since some of the southern parts adjoining to Andhra Pradesh are thickly populated with Telugu people and till recently they were known as Telugu areas. Berhampur, virtually a Telugu town has a number of leading organisations devoted to promote the language and culture of Telugus. It is at this place, the first Rashtretarandhra Maha Sabha was convened in 1932, to awaken the Telugus outside the main region about their heritage and to initiate them for solving their socio-cultural and

educational problems. The oldest of the associations in Berhampur are the Andhra Bhashabhivardhini Samajam, and Andhra Mahila Samajam started in 1909 and 1906 respectively. Laudable are the efforts they made, they have a distinct place among all the Telugu associations in the country, in the sphere of social and cultural activities. Vikasam—a literary organisation recognised by the A. P. Sahitya Akademi is devoted for the promotion of Telugu literature. It organised recently an All India Telugu Writers meet in which several writers of renown participated and contributed for the success of the event. It has also a few publications to its credit. The Telugu Sahiti Samithi, in the Kallikota College, Berhampur, and Telugu Sahithya Samithi, in Vikramdeb College, Jeypore need special mention because of the enthusiasm of the students of the respective colleges to promote the literary activities in Telugu. The Kala Vedika, Andhra Vanita Mandali, Vidyaniketan Trust, Adarsa Sangham are some of the other Telugu associations in Berhampur. The Andhra Sanskritika Samajam and the Orissa Cultural Film Fans Association in Jharsiguda, and the Andhra Cultural Association in Bhubaneswar are also active organisations in the field of Telugu cultural activities.

With the advent of Hirakud dam on Mahanadi in 1956, a number of agriculturists migrated to Western Orrissa, encouraged by the invitation of Orissa Government, to take part in the cultivation programmes of the state. Thanks to the efforts of Rev. S. Limma, a Telugu Oria primary school was established in Talapatratikira, where there are about 30000 Telugu people. Recently the Kosala Andhra Cultural Association established an English Medium Residential School with the active guidance of Sri G. Ananda Rao, a leading agriculturist. The Government of Orissa is rendering suitable help and encouragement for the above Telugu schools

In eastern region another important State, with a number of Telugu people, is West Bengal. There are about fifty important Telugu associations in the State. Besides the metropolitan city of Calcutta, Telugus live in clusters in the districts of 24 paraganas, Hooghly, Howrah and Midnapur, mainly employed in the industrial sector. In Calcutta, the Andhra Association occupies a place of pride, with the association of prominent Telugus in the city. It runs a well established high school and owns a fairly equipped theatre. The Telugu persons employed in the South Eastern Railways are very active in holding several cultural functions. The Andhra Sangham and Andhra Cultural Association in S. E. Railway Colony are known for their sincere enthusiasm. The Andhra Sangham in particular has a gratifying record of service in cultural field. The Andhra Mahila Mandali has a sense of commitment to participate in the social work. It conducts classes in tailoring and classical music.

Kharagpur can as well be called a Telugu town since 50% of its population are of Telugu origin. The Andhra Youngmen's Association has an important place among all the Telugu associations. It has grown in strength with a long record of significant service in attending to the educational problems of Telugus in the place. It has a good library and runs a well established high school. Similarly, Pravasandhra Navya Kala Parishat is also an important organisation known for its theatrical activities. The Telugu Cultural Association in I. I. T., Rajak Samaj and Arundhati Yuvajana Sangham also need mention for their enthusiasm in catering to the social and cultural needs of local Telugus.

Titagarh in 24 paraganas district is a home of Telugu associations. Most of them are devoted to promote the educational and library facilities for local Telugus. Notable among them are the Titagarh Andhra Vidyalayam, Prathamika Siksha

Niketan, T. S. Grewar Telugu Library, Andhra Prabhat Granthalayam, A. P. N. M. Telugu Library, Andhra Ganesh Granthalayam and the West Bengal Pravasandhra Education & Cultural Association. Other associations attending to the socio-cultural needs of Telugus in 24 paraganas are Sri Bala Ganadhiswara Samajam, Andhra Bala Mitra Samajam, Vani Brindam, W. B. Andhra Welfare Association and Sri Pataleswara Andhra Durga Puja Samithi in Titagarh, Annapurna Andhra Bala Bhakta Samajam, Navodaya Kala Sangham, Sri Nirupedandhra Jana Seva Sangham, Sri Chowdeswari Andhra Bala Bhakta Jana Sangham, Sri Andhra Bala Mitra Ganadhiswara Samajam, Mitra Brindam and Sri Samba Sadasiva Samajam in other parts of the district. As the very names suggest, the Telugus in these parts are much interested in religious activities and performing arts which represent the tradition of Andhra Community. In Hooghly district, Mahesh happens to be an important place where Telugus live in clusters. Sri Mrithyunjaya Benarjee Telugu Text Book Library, Samaikyandhra Sangham, Sri Andhra Bharati Manoranjani Samajam, M. V. Krishna Rao Text Book Library in Mahesh, Andhra Ganesh Granthalayam, Andhra Kesari Harijan Vidyalayam in Karbal Mat, Chai Devi Andhra Primary School, Sri Krishnandhra Library, Sri Krishnandhra Bala Bhakta Samajam in Konnagar are prominent associations rendering services for the benefit of Telugus. Sri Rama Bhakta Samajam in Santragachi and Sri Andhra Samajam in Andhra, are also of notable importance. The West Bengal Pravasandhra Education Society in Mahesh and the Vangeeyandhra Vidya Parishad in Jagacha are founded with the objective of providing necessary textbooks and solve the educational problems faced by Telugu children. There is a great need to attend to these problems and encourage the Telugu Community in West Bengal and their perseverence for promoting Telugu language and culture in the State.

* *

IN BIHAR

BIHAR, in the eastern part of the country with Bengal, Orissa, Madhya Pradesh, U. P. and Assam as borders, is known for its rich heritage and immense mineral resources. In ancient India, it was called as Magadha Desa and history gives instances of Telugu migrations as far back as 38 B. C. during Satavahana times while they ruled Magadha from Pataliputra, the present Patna, capital of the State, for nearly a century.

But the migration of Telugu people in great numbers took place only after the advent of Railways in India, specially the Bengal Nagpur Railway while they started moving over to Bihar either on employment or business. The vast growth of industrial activity' and the exploration of mineral resources involved thousands of Telugu people technical, skilled, unskilled, trading and all categories, joining the State in search of employment. They live today in different strata of society and varegated occupations in all the important industrial centres like Patna, Jamshedpur, Ranchi, Dhanbad, Sindri, Adityapur, Jadugada, Rakhamines etc. contributing to the socio-economic picture of the State, which is generally listed as Backward, despite its rich and yet undiscovered mineral resources.

Though a major chunk of them are in busy industrial operation, Telugus did not lag behind in keeping up their cultural identity, preserving the traditions, and promoting the social and cultural activities. Living in a cohesive and amicable atmosphere, they have been enlisting the support of other linguistic groups and getting their participation involvement and patronage for all their lofty

programmes. They opend dramatic clubs, pooja mandirs, bhajan committees, cultural associations and educational institutions which have been the effective instruments of upholding their language and culture. The schools, though organised by Telugu Associations, face an unique problem of not coaching the language, for whom it is meant, since the Government of Bihar did not recognise Telugu either as a medium or subject. Consequently, ninety percent of Telugu children do not know either to reed or write their mother tongue and compulsorily all of them are to adopt other media, mostly Hindi medium. The encouragement they receive from their parents is also not much inspiring, inview of the other social problems like employment opportunities. The Telugu management schools offer the language as an extra–curricular subject optional to the students during the evening hours. It is learnt that even hundreds of adults do not have any knowledge of Telugu script. In matters of other traditions, interesting fact is that the iadies still celebrate with all the splendid enthusiasm, some of the age-old festivities like Atla Thadiya, Sraavana Mangalavara, Sraavana Sukravara, Margasira Lakshmi vrata etc.

Jamshedpur, the Steel city – spread over an area of sixty square kilometres, happens to be the centre of Telugus' activities in Bihar whose strength exceeds 30,000 even on a modest estimate. There are about a dozen and a half Telugu Associtions and four middle schools and one high school under their management There are renowned writers among them, to cite a few Sri Vajjlala Kalidas, whose poetry is known for traditional depth, Sri R. V. Chalam whose plays and playlets won applause from all corners of Andhra Pradesh and Smt. Sugunamani, with pen name 'aravinda' who published a good number of stories in popular Telugu journals.

The foremost and the oldest Association, THE ANDHRA DRAMATIC & LITERARY SOCIETY, Sakchi, founded in 1918, by a group of enthusiastic Telugus employed mainly in TISCO and other concerns, has recently celebrated its Diamond Jubilee functions to record its long service for six decades in the field of Telugu culture and educational activity. Starting with a night school in 1926, the A. D. L. Society runs today a middle school and a high school with 1100 students and 45 teachers. Telugu is a medium of instcuction upto Class II alone and thereafter the students are introduced to Hindi medium. Very recently in 1974, it has added the English medium sections. The Society runs a big library with about 1500 volumes and a number of periodicals.

In Bistupur area of the Steel city, ANDHRA BHAKTA SHREE RAMA MANDIRAM is another oldest society, which was founded in 1919 to uphold the religious and culrural interests of Telugus and others in the vast city and its suburbs. The Society constructed Sree Rama Mandiram, Sri Venkateswara Mandir, Siva temple and Navagraha temple where regular archanas and other functions with a total Telugu mark are performed. The society has also provided residential quarters to the archakas. It holds annual competitions in Bhajans and Bhakti songs. A homeopathic dispensary is aiso functioning from the temple premises. Apart from these religio-cultural activities, the society has also bestowed its attention on the educational problems of Telugu children and consequently it has founded a middle school, where Telugu is taught as a medium upto Class III.

The Andhra Club, Golmuri, came into existence as far back as in 1924, by the enthusiastic efforts of Telugu employees in Tinplate Company. Though started with the objective of conducting Bhajans, traditional dramas, and sports, the Club has grown in strength year by year acquired new dimensions by starting a primary school in 1929, later developing it into a middle school by 1967. The club also conducts functions loke Sriramanavami

festival celebrations, annadaanootsavams, vanamahootsavas and stage dramas of traditional style at frequent intervals.

The Andhra Association, Kadma, was founded in 1926 intending to develop a feeling of fraternity among the Telugus at Jamshedpur and to encourage their historic talents and to open a school and a library. By and large, the association is verysuccessful in reaching set-forth goals, particularly in the field of education by running a recognised middle school and a well equipped Sri Rama Granthalayam. ANDHRA VIGNANA SAMITHI founded in 1945 is another organisation in Kadma area, which gives special importance for publication activity. Some time back, it ventured a monthly magazine 'pravaasi' with Sri V. Kalidas as Editor which was issued continuously for a period of five years but stopped subsequently owing to certain practical pressures. Later, the Samithi started publishing books under the same banner, Pravaasi, and so far released 16 books, all by writers outside the State.

The Adi Andhra Seva Sangham is another old institution functioning since 1922 with objects to eradicate illiteracy and social evils among the down trodden community and enjoin them to the mainstream of modern Indian society. It serves nearly 300 families of the Adi Andhra community who are mostly of the employment in TISCO, TELCO, TUBECO and other concerns. The Sangham plays a key role in their social life. by acting as a Gram Panchayat. Limited with poor financial resources, it is unfortunate that the association could not implement all its lofty proposals and reach the mark originally intended. In 1978, the Golden Jubilee functions were celebrated on a befitting scale.

The Andhra Sangham, established in 1948 at L 4/15, Road No. 8, Agrico, is mainly catering to the needs of Telugu people living in Agrico, Sidhgora and Baridh parts of the city. It conducts religious worships on festive occasions, arranges Harikathas, Bhajans and other programmes illustrating the heritage and organises sports, games and tournments at frequent intervals.

Attention on the cultural needs of Telugus in the eastern part of the city viz. Telco colony, Indra Nagar, Jemco and Govindapur areas and the insufficient transport links to the main centres led to the formation of Andhra Samithi (East zone) in 1950 at Telco colony. It has a literary wing which arranges freqnent lectures or the hearings of members' writings, a drama wing with necessary equipment, putting on boards regularly several playlets, a ladies wing all the while active either in coaching the children in their mother tongue, or to the members in knitting, embroidery and other domestic arts and a library wing with 1500 volumes and a well equipped circulating system. Under the same banner there is one more organisation in Bag Bera Govt. Colony, serving the cultural and religious needs of Telugus in the Basakutir area since 1966.

Particular mention is needed to Andhra Mahila Samithi, a united ladies forum with objects to uphold the rich cultural traditions of Telugu household to effectively implement the women welfare schemes, and to provide adequate expression to their innate artistic talents. The Samithi celebrated its Silver Jubilee function in 1977 with record of multifarious programmes over the years including music and dance festivals, drama competitions, symposia, seminars and felicitations to outstanding women members of Telugu community all over the country. Many a time, it extended helping hand in finding employment for needy women, and collaborating its services in family welfare programmes. The Samithi organises training classes for women in tailoring, paper bag preparation, leather work and embroidery. It brings out a manscript house magazine - Manjari.

Among the organisations devoted for theatrical development, the Andhra Kala Samithi, at S. E. Railway Institute, Tatanagar, stands as the foremost body, constantly inspiring the talents of Telugus conducting all India competitive festivals in playlets and monoacting and holding receptions to notable theatre artistes and dramatists. Its main organiser, Sri D. S. Murthi was awarded with a golden crown and 'abhinava sreekrishna' tittle for his proven merits in 'Kurukshetra' play. The Kala Samithi has the credit of holding felicitations to a dozen of film industry like Sri A. Nageswara Rao, for the first time in Jamshedpur and also organising the musical night of the famous singer Sri S. P. Balasubrahmanyam & his party. Some of the plays that won laurels to the organisation are kurukshetram, srikrishna tulabharam, tarasasankam, chintamani, abhinetri and chandraguta. The titles of these plays suggest the general interest of Telugus in Tatanagar in traditional theatre. Chalana Samithi and Kalalaya are the other significant dramatic associations in the city. The former, with the noted writer - director Sri R. V. Chalam at the helm of affairs has toured extensively all over the country and staged its plays. It has also published five of his plays. Kalalaya, not only giving performances at frequent intervals also holds annual drama competitions and felicitations to famous artistes.

Arunodayam Sangham, AGRIO, Bagan area has a special importance among the other associations. Founded in 1968 with sole objective of encouraging Bhajana Sanghams and thus upholding one of the important facts of the traditional dharmic society, the Sangham organised Bhajana samaaraadhana on the third Monday of every Karteeka month on the banks of the conjoined river - Suvarnamukha. It holds competitions for bhajan troupes, singers and instrumentalistic and awards certificates of merit. The same day, it holds a huge annadaana mahootsavam and has the satisfaction by feeding the poor atleast a day every year. Its unique and lofty service are recognised by Tirumala Tiruati Devasthanams and Hindu Dharma Prasthana.

* *

IN DELHI

DELHI, the capital of India, forms a union territory with its suburbs. The long history behind its majestic growth presents a splendid picture of cultural integration of India, which holds aloft its guiding principle—unity in diversity. From the beginning of this century, the city has attracted people of all linguistic denominations and races all over the country in greater numbers and grown most cosmopolitan in character. Several high dignitaries and distinguished personalities of Telugu community, made Delhi their home at one time or other and devoted their precious life work for the uplift of the Nation. Andhra Pradesh has the unique honour of seeing four its worthy sons Sarva Sri Sarvepalli Radhakrishnan, Zakir Hussain, V. V. Giri and Neelam Sanjiva Reddy holding the highest office of the nation, Presidentship. Further gratifying fact is that the Prime Minister of India, Mrs. Indira Gandhi, represents in the Present Parliament, Medak constituency in the northern part of Andhra Pradesh. Hundreds of eminent Telugus who won national and international reputation in various pursuits are living in the city, where the total number of Telugu population is put at about 50,000 according to the informed sources. Smt. Suguna Rao has brought out a commendable publication—'who is who of Delhi Andhras', which gives a picturesqe detail of the prominent Telugus in the capital city.

There are about a dozen Telugu associations functioning from various parts of the city in pro-

motion of the Telugu cultural heritage. There are six schools in various centres maintained by Telugu organisations. Telugu is generally a medium of instruction upto the Primary level and thereafter a subject under the three language formula. The Andhra Education Society is rendering pioneering services in the improvement of Telugu educational facilities, with an 'Integrated Development Programme' prepared by the distinguished administrator and educationist Dr. Burra Venkatappaiah, Chairman, Rural Electrification Programme, Government of India. Regarding higher education facilities, the Tirumala Tirupati Devasthanams opened Sri Venkateswara College, where Telugu is offered as a subject upto Graduate level, and the Department of Modern Languages in University of Delhi, started various levels of courses in Telugu, besides providing the research facilities leading to the award of Ph D. degrees.

Among the prominent Telugu Associations, the oldest is the 'Andhra Association' New Delhi-110 001, grown with the active support of stalwarts like Sarva Sri Kasinadhuni Nageswara Rao Pantulu, M. Ananthasayanam Ayyangar, V. V. Giri, N. G. Ranga and others. The main object of its establishment is to promote social and cultural activities among the Andhras residing in Delhi. It is founded in 1935, as a common platform for all the Delhi Andhras. It organises dance recitals, music performances, seminars, sports, picnics, sightseeing trips, receptions and felicitations to noted artists who visit the capital on different occasions and popular folk performances like Burrakatha and Harikatha atleast once a year. On the Silver Jubilee function in 1960 it released brochures with interesting articles on Andhra culture, in three languages—Telugu, Hindi and English. It also issued a special number on the Andhra Pradesh Day in 1962 with descriptive and detailed information on the economic development of Andhra Pradesh. The Association, under the Presidentship of eminent social worker, Mrs. Lakshmi Raghuramaigh, is presently contemplating to build a six storied complex for catering the needs of Delhi Andhras.

Another important and oldest Telugu organisation is the Andhra Education Society, Din Dayal Upadhyay Marg, New Delhi-110 001. Founded in 1948 by Smt. Durgabai Deshmukh, the outstanding social worker and noble daughter of Andhra Pradesh. The society is the streamlining agency of the efforts of Telugus in various points of the city to improve the educational facilities for their children. In furtherence of its objective, the Society has evolved an 'Integrated Development Programme' to systematise and strengthen the school facilities. During 32 years of its constructive work in the field of education, the Society gradually built up a full pledged higher secondary school at D. D. U. Marg, Middle Schools at Prasad Nagar, and Karolbagh and Primary Schools at Lajpat Nagar and Janakpuri and a Pre-primary in its children's wing—'Sishuvikas Vihar' at D. D. U. Marg The higher secondary and middle schools are equipped with good libraries, and the Society in addition runs a separate library and reading room, called 'Prakasam Reading Hall'.

Among the local Telugu Associations, Andhra Vanitha Mandali, deserves special appreciation of all the Telugu social workers. Starting in 1952, with the avowed objective of serving the poor and needy women and children, the Mandali successfully progressed to have its own building in 1961, which houses today its office, a Community Hall Family Planning Clinic and a M. C. H. Unit. It has organised a number of welfare programmes and benefit shows for Prime Minister's National Relief Fund, National Defence Fund and for the victims of natural calamities like cyclone, flood and famine. Excepting for the Family Planning Programme, the Mandali has to depend on its own resources for all other activities and achieve success with strenuos efforts.

Another important association is the South Delhi Andhra Association, Pomposh Enclave, New Delhi-110 048, which first started as a regional wing of the main organisation in 1959, and called for several years as the Andhra Association, Lajpati Nagar. But the enthusiasm to conduct a greater number of activities led to the formation of the association under the above banner in 1976 and since then it has successfully organised a wider variety of programmes including seminars, meetings, cultural festivals and publications. In 1970, it started a small library under the roof of the Purushottam Das Tandon Library, Lajpat Bhavan and today it has grown to be the biggest library under Telugus management with more than 4000 volumes. The association also shares the responsibilities of Andhra Education Society in running the school at South Delhi. In the aspect of publication, it has certainly two achievements. 1. 'Eminent Andhras' released in 1970, with life sketches of leading Telugu personalities in the first half of the 19th Century and 2. Gurajada Commomorative Volume in 1977, with rare articles on the multiple aspects of Gurajada's lose and letters, which indeed stands as a commendable addition to the existing literature on Gurajada.

The Telugu School Society, Ramakrishna Puram, New Delhi-110 048 was founded in 1966, to bestow better attention on the educational problems of Telugu speaking children residing in South Delhi, and to start a Telugu medium school. The society could be able to achieve its goal, by gently developing a middle school which has at present a strength of 500 students. The Society subsidises heavily to provide transport facilities for children at a nominal cost. The construction of a permanent school building, on a plot which it acquired from Delhi Administration is under progress. Besides the regular curriculum, classes in Kuchipudi dance and Hindi for various examinations of D. B. Hindi Prachara Sabha are also conducted by the Society, after the school hours.

The lack of opportunities for viewing Telugu films of good artistic talent and entertainment value, in the city, has prompted some of the devoted workers to venture a Telugu Film Society at W. E. A. Channa Market, New Delhi-110 005, in 1973 to ensure regular screening of popular Telugu films in the country's capital. Over the years, it has conducted a number of film festivals and felicitation functions with the courteousy of producers, directors and distributors. The Society also extended its help to other social and cultural organisations in the city through benefit shows.

Dakshina Bharata Natee Nata Samakhya, New Delhi-110 058, founded 20 years back, is another leading organisation which provides recreational opportunities to the Telugu public by its regular staging of Telugu plays. It has a music squad started in 1976, which presents music and dance programmes in which several artists of eminence from Andhra Pradesh have participated. Under the programme 'Taking Theatre to People' it held performances with the collaboration of sister organisations in various parts of the capital.

Telugu Sahiti, 10, South Patel Nagar, New Delhi-110 008, is striving to bring together all the lovers of Telugu language, writers and critics in the city, since its inception in 1968, to present their writings, to discuss and exchange opinions and to make a concerted study of Telugu literature. The deliberations provide ample opportunities to non-Telugu persons to have an understanding of the great tradition, development and modernity in Telugu literature. Apart from felicitations to stalwarts like Devulapalli, Viswanatha, Puttaparthi, one of the important functions the samithi organised, is the 'sixtieth birth day celebrations' of Sri Sri, the pioneer of Telugu progressive poetry, and a symposium on his works. It has also started a lecture series in memory of Late Sri Sanjivaiah, former Chief Minister and Union Minister for which several scholars are invited to deliver the annual lectures.

The Telugu residents of Janakpuri, a new and fast developing large colony on the outskirts of New Delhi, founded Janakapuri Telugu Samithi, in 1974 to cater their social, cultural and literary needs. Carnatic music concerts, Bharata Natyam recitals, and resourceful lectures on interesting topics are arranged by the Samithi on various occasions. It has developed a library and put in ceaseless efforts to develop a Telugu medium middle school, starting with a Primary Section. At regular intervals, films are exhibited on open air grounds. Sports and special children programmes are conducted.

The other prominent organisations are the Telugu Samithi, promoting cultural activities from 1974 among the students and faculty members of Indian Institute of Technology, New Delhi. Andhra Kesari Granthalayam, Ramakrishnapuram catering to the library needs of Telugu speaking people particularly in Ramakrishnapuram area, Andhra Cultural Society, started in 1959 by the efforts of senior staff members in Indian Agricultural Research Institute, popularly known as Pusa Institute, for meeting the residents Socio-cultural needs and Jawaharlal Nehru University Telugu Cultural Club, which is holding a number of cultural programmes including enlightening talks, delighting poetry recitals and colourful dance and drama performances.

* *

IN GOA

Goa, one of the ancient gateways of India, and major tourist attraction in the country, is known for its natural beauty splendidly scattered across the West Coast, with Sahyadri Hills in the east and Tenkhol river in the north forming as its frontiers. Ancient Indian literature refers to it as Gomnathi Gorapuri, Gopaka Pattamarand Gove. The ancient Greeks probably knew it as Kouba.

Goa, Daman and Diu form a Union Territory of India. The territories were under the long rule of Portugese for over four decades till 1961. The Goa Liberation movement attracted a number of patriots from Andhra Pradesh and several commities were formed all through the State. It is a matter of great pride for the entire race, that there are Telugus among those patriots who sacrificed their lives for Goa's liberation.

Though the 1971 census gives the Telugu number at 4,114, the local opinion puts it over seven thousand. There are evidences that a few hundred families migrated to that part of the country in the Moghul period. But majority of the Telugus moved into the territory only after the advent of Indian Republic. Among them 25% are employees of Central Government/Military services and public sector concerns, 25% in local union territory services, about 35% in private sector establishments and other 20% on self-employment, trade and other vocations. They have the credit of seeing some of them in important positions enjoying reputation in the enlightened society. They have scattered in various parts of the territory, particularly in Goa districts, but all of them join together to take forth collectively the image of their cultute, on to the fore front. Since no facilities are available for Telugu education, the children are obviously put to English medium schools.

Panaji, the capital town of the territory in Goa district, happens to be the centre of the activity of Telugu people. The 'Andhra Maha Sabha and Cultural Society', founded in 1967, let a breakaway group in 1974, who formed a separate association—'Guild of Andhras'. The efforts of prominent Telugu people brought them together again under one banner 'Andhra Sangham' in 1976. The principal objects of the association are to

preserve the cultural heritage among the Telugus in the territory, to promote national integration and to conduct regularly various activities of cultural interest.

The Sangham has presented over the years, several cultural, literary and welfare programmes, celebrated Jayanti utsavas of Telugu veterans and organised film festivals like 'Akkineni Film Festival' in 1974, besides regularly exhibiting important Telugu films. It has held women meets and children rallies. All the festivals and functions the Sangham celebrates would be witnessed with a very active participation of its women's and children's wings. It never misses to organise reception and at home functions for the Telugu dignitaries who visit the picturesque place.

* *

IN ASSAM & NORTH EAST INDIA

ASSAM meant, till recently, the North East part of India. Following the 1972 reorganisation, the whole region is devided into seven units—the States of Assam, Manipur, Meghalaya, Nagaland and Tripura and the Union Territories of Arunachal Pradesh and Mizorm, popularly known as 'the land of seven sisters'. Like any other part of the country in the process of modernisation, this region also attracted a number of Telugu people, from all walks of life, to make it as their abode and serve for the advancement of its economy. Today the Telugus are found in Assam, Manipur, Meghalaya and Tripura, on employment in various sectors. They have formed cultural and literary Associations and are rendering the best of their services in building cultural bridges between Andhra Pradesh and North East India. More creditorious among them are the associations in Assam.

ASSAM

Assam, the principal and most populous State in North East, is so named after the powerful dynasty of Ahoms, who ruled the land in medieval period. Some of the outstanding Telugu epics bear references to its old names—Kamarupa and Pragjyotishapura. Popular legends of Telugu household narrate the travels of sages to Kamarupa land in pursuit of mystic powers.

Telugu people went to Assam mostly after independence as employees in various State and Central Departments and Defence Services. Impressive number of Telugus from Burma also joined them as refugees and got employed in tea estates. About 6000 of them are seen in Jorhat area alone. The total number of Telugu population in Assam is estimated to be 20475 as per the 1971 census. They are in Gauhati, Jorhat, Hasimara, Tezapore, Chabuva and Digboi, Duliajan, Ledu, Baragolai, Tipong and other places in Dibrugarh districts in various strata of society and pursuits of life. They are in mining operation, corporation jobs, petty self-employment trades, technical sector, and also in important Government and academic positions. A sizeable chunk of the lower income groups including the scheduled and backward communities in Gauhati Corporation and the Burma Telugu refugees in tea estates do not know to read and write Telugu excepting to talk with a bilingual accent at home and they anxiously look forward for adult education schemes. The significant fact is that the less privileged people exhibited greater determination and devotion in opening Telugu schools atleast upto the primary level, while the affluent community has taken upon itself the major responsibility of promoting the cultural image of Telugu race, besides helping others by way of textbook donations and other student welfare programmes. Excepting in Dibrugarh district, the Telugu children are by and large taught mother-tongue at home and other tongue at school. The general facilities of education for Telugu children are by no means adequate and it needs a lot of

voluntary activity and Government fillip to reach the minimum level of satisfaction.

The Telugu Associations, purely of cultural interest are found in most of the Airforce Stations, mining centres and the capital—Gauhati. Prominent among them are 1. Andhra Saraswata Samithi, Chabuava; 2. Andhra Cultural Association, Duliajan; 3. The Andhra Cultural Association (Regd), Gauhati; 4. Saraswathi Vidyalaya Samithi (Regd), Rest Camp, Gauhati; 5. Telugu Literary and Cultural Association, Rowria, Jorhat; 6. Andhra Sangham (Regd) Ledo, Dibrugarh Dist. and 7. The Andhra Cultural Samithi, Tezpur.

The Andhra Saraswata Samithi, Chabuava (C/o. No. 14, Wing Air Force. 99 APO) was founded in 1965 to promote social and recreational interests for local Telugu residents, in the Air force station, numbering about a hundred families. This has been conducting regular cultural activities such as social get-together and picnics with light performance programmes. It has also a library with a modest number of Telugu books and magazines subscribed.

The Andhra Cultural Association, Duliajan, 78, 6602 in Dibrugarh District, established in 1975, is catering to the social and cultural needs of one thousand Telugu people around the place. Though started not long ago, it could have a satisfactory record of service in cultural field. Recently it ventured a monthly home magazine with cyclostyled material of literary talent, including poetry, sketches and stories. The secretary, Sri K. Ananda Rao penned a novel 'Minuku Purugulu' depicting vividly the life of Telugus, particularly Burma refugees in the area, which needs the light of publication at the earliest. The Association's hectic efforts to start a reading room and a middle school have yet to bear fruits.

The prominent among the North East Telugu Associations is the Andhra Cultural Association (Regd) Gauhati. Established in the year 1964, with the objects of promoting cultural, social, educational and recreational interests of Gauhati citizens in general and Andhra residents in and around Gauhati in particular, the association achieved a success of record in cultural service within this short span of one and a half decades. It invited a number of South Indian teams and artists and sponsored the programmes with the involvement of other linguistic communities in the city and thus succeeded in building a cultural bridge between Assam and Andhra Pradesh. It is actively concentrating in arranging programmes like social get together, picnics, music and dance, performances, talent shows for children and Ugadi celebrations. It runs a library and renders assistance to poor children by gifting Telugu text-books.

To eradicate illiteracy among the 500 poor families of scheduled and backward communities living in Rest Camp, Pandu, and University area of Gauhati, and to provide them some of the recreational and cultural programmes, the Saraswathi Vidyalaya Samithi, Gauhati - 12 was founded in 1970. The N. F. Railway authorities have granted 3/4 acre of land, on which the N. F. Railway Women's organisation was kind enough to construct a school building and donate it to the Samithi, with required furniture. The organisation has also financed the post of a teacher. With great zeal and determination the school is prospering in giving coaching to about 100 students for classes I to V adopting the syllabus framed by the Govt. of Andhra Pradesh. With the aid available from the mother State and other bodies of philonthrophic study, the Samithi is providing text book bank, free uniforms and reading material for the children. Apart from these laudable educational services, the association conducts regular celebrations of Sri Rama Navami, Vinayaka Chavithi and Saraswathi Puja. The specifically interesting matter is, it occasionally organises the performances of traditional arts like Jamukula Katha and Harikatha.

Jorhat is another important town in Assam with 350 Telugu families employed in State and

Central services, chiefly in Air force who formed the Telugu Literary and Cultural Association and 6000 Burma Telugu refugees working in the tea estates of neighbourhood. The Telugu Literary and Cultural Association, founded in 1965, functions from the New project, S. M. Q. 304/06 Rowria Air force station and aims at promoting the awareness for Telugu culture, literature and traditions and take it nearer to the local public of other linguistic denominations. The association also proposes to aid Telugu publications and support the local talent. Significant and perhaps an ideal point is that the association has successfully constructed a small building of two rooms, purely by Sramadaanam, in the land belonging to Air force, with the kind permission of the Station Commander. In one of the rooms it runs the library and in the other provides indoor games. Every evening, records of Telugu music are heard. The women's wing is very active and conducts coaching in tailoring and other domestic arts for the member community. It also plays a vital role in running games and library sections for children. Picnics once in every three months and cultural shows and plays on every Telugu festival, are common programmes of the association. Grandscale celebrations will take place on every 25th August, the anniversary day of the Association and library.

The Andhra cultural Samithi, Tezpur, established in 1972 is another important Telugu Association in the State and has 200 members who actively take part in the literary and cultural meetings. It has the object of running a library and conducting Telugu Classes for children, besides organising recreational programmes. The Association takes keen interest in writing and academic activities too. 'Velugu Velluva' the handwritten home monthly is the vehicle for their talent. It has published an anthology of Telugu poems and free verse by prominent writers all over India.

In Dibrugarh district, other important centres besides Duliajan where Telugus are founded in clusters are Ledo, Baragolai and Tipong. The three mining areas have about 4000 Telugu population. Under the management of COAL INDIA LIMITED, North East Coal Field, Margherita, there are nearly 1650 Telugu employees. The 'Andhra Sangham' (Regd) founded in 1975, to promote Telugu teaching activity and uphold Telugu culture, functions mainly form the Telugu school, Ledo with two branches in Baragolia and Tipong Collieries, where also it has succeeded in starting primary schools, one in each colliery, with the maximum cooperation of all the colliery employees, authorities and other Telugus living in contiguous parts in different professions. Today about 550 students in total are studying in the three schools under the management of the Sangham. The regrettable fact is that many a parent are forced to send their children to other media schcols in view of paucity of facilities in teaching Telugu at higher levels. Yet the Sangham has achieved a major breakthrough in the field of educational activity by running three schools with impressive strength and thus justified the help it received from all sectors.

MANIPUR

A pretty smaller state, with picturesque landscape, amidst rolling hills and lofty mountains, Manipur has an unique cultural identity in the entire country. It is the next important State in North East India.

The Telugus, smaller in number, 292 according to 1971 census are very active in promoting their cultural image and conducting suitable programmes with the best cooperation of local Manipuris. Employed in Government sector, they are seen in Loktak Project, B. R. T. F., C. R. P. and in the capital town—Imphal. An Association the 'Manipur Telugu Cultural Institute', was formed in 1976 at Imphal with objectives of providing a common platform for all Telugu speaking people and lovers of Telugu language and culture; and fostering better understanding and appreciation between different

socio-cultural groups, and thus opening new vistas of national and cultural integration. The Institute functions in close association with Manipuris. It has given them associate membership and celebrates the important festivals like Sankranthi, Vinayaka Chaturthi, with their active participation. The Manipuri friends hosted and organised the Kartika Santarpana festival, sponsored by the Institute in 1976, and this happend to be the first of its sort, that Manipuris played host to any other organisation socially verily, this is a real achievement that stands as example of cultural integration. Besides the celebrations on important festival days, the Institute organises classes not only for Telugu children but also for all those interested in learning the language, summer courses with similar objective, a circulating library and social functions like picnics and get togethers. The manipur State Kala Academy is all the time encouraging the institute and lends regular guidance. Associated with accomplished academicians as members, the cultural Institute also plans to translate ancient and modern literary pieces from Manipuri to Telugu and vice-versa.

MEGHALAYA

Meghalaya, with beautiful hills, steeply rising from Surma Valley in South and sloping gently towards Brahmaputra valley in North, is essentially a Hill State and the abode of clouds, as Dr. P. S. Reddy of Gauhati University narrates. Shillong, its capital is one of the oldest and most prominent hill stations of India. In recent decade about 200 Telugu people make it their abode, most of them in Air Force service and a few others in University and other services.

There are two Telugu Associations in the capital town Shillong, one Telugu Samithi, functioning from the University and the other—Telugu Samskritika Samithi, from the Nonglyer area. They are in close association with each other and celebrate important functions with joint collaboration. Apart from the general cultural functions, the most important activity of course is the library activity. The Samskritika Samithi founded in 1970 is very active in cultural matters. It has about 1000 books on its racks with a children's section. They get various popular Telugu journals and circulate among the members.

TRIPURA

Though smallest, the second most populous State in North East Region, Tripura, has a great geo-political significance with its projection into Bangladesh, from the South-Western tip of Assam. Its capital town—Agartala gives a royal look with impressive temples and palaces built by its former princes.

According to the census estimates of 1971, the total number of Telugu population in Tripura is 198. Excepting a few persons in business sector, most of them are serving the Government with important assignments, including defence operations. They have one Cultural Association in Agartala, 'Tripura Andhra Sangham' formed in 1977, to promote cultural programmes among Telugu speaking people and understanding with different sections of the people in Tripura. In the true spirit of its aims, the Sangham organises regular functions of cultural interest in close association with other sections of Tripura public. Besides, it is maintaining a modest library in one of the members house and circulating the popular magazines subscribed. Another cherished objective of the association yet to bear results, is to give coaching in Telugu for all the lovers of the language.

ఎందరో తెలుగువారు
అందరికీ వందనాలు.

"పటికపు ఱోలముల్ వెదురు బ్రాలొగిపోయుచు
గోరకొమ్ము రోకట గొని దంచుచున్"

—కుమార సంభవము, నన్నెచోడుడు.

పార్వతీదేవి తపస్సుకోసం పోతూ ఆటవిక కాంతలను చూస్తుంది. నన్నెచోడుని నాటి శబర, పుళింద కాంతల జీవితానికి ఈదృశ్యం అద్దం పడుతుంది.

Courtesy :

The Nizam Sugar Factory Limited

"కనకంపు గ్రోవులు గొని మంచి
కాశ్మీర జలము లొండొరులపై జల్లువారు"

— కుమారసంభవము, నన్నెచోడుడు.

పెళ్ళిళ్లలో పసుపువాళ్ళు ఒకరిపై ఒకరు వసంతాలు చల్లుకోవడం ఒక సంప్రదాయం. పార్వతీ శివుల వివాహ సన్నివేశంలో చెలికత్తెల వినోదం.

Courtesy:
Andhra Pradesh State Film Development Corporation Limited

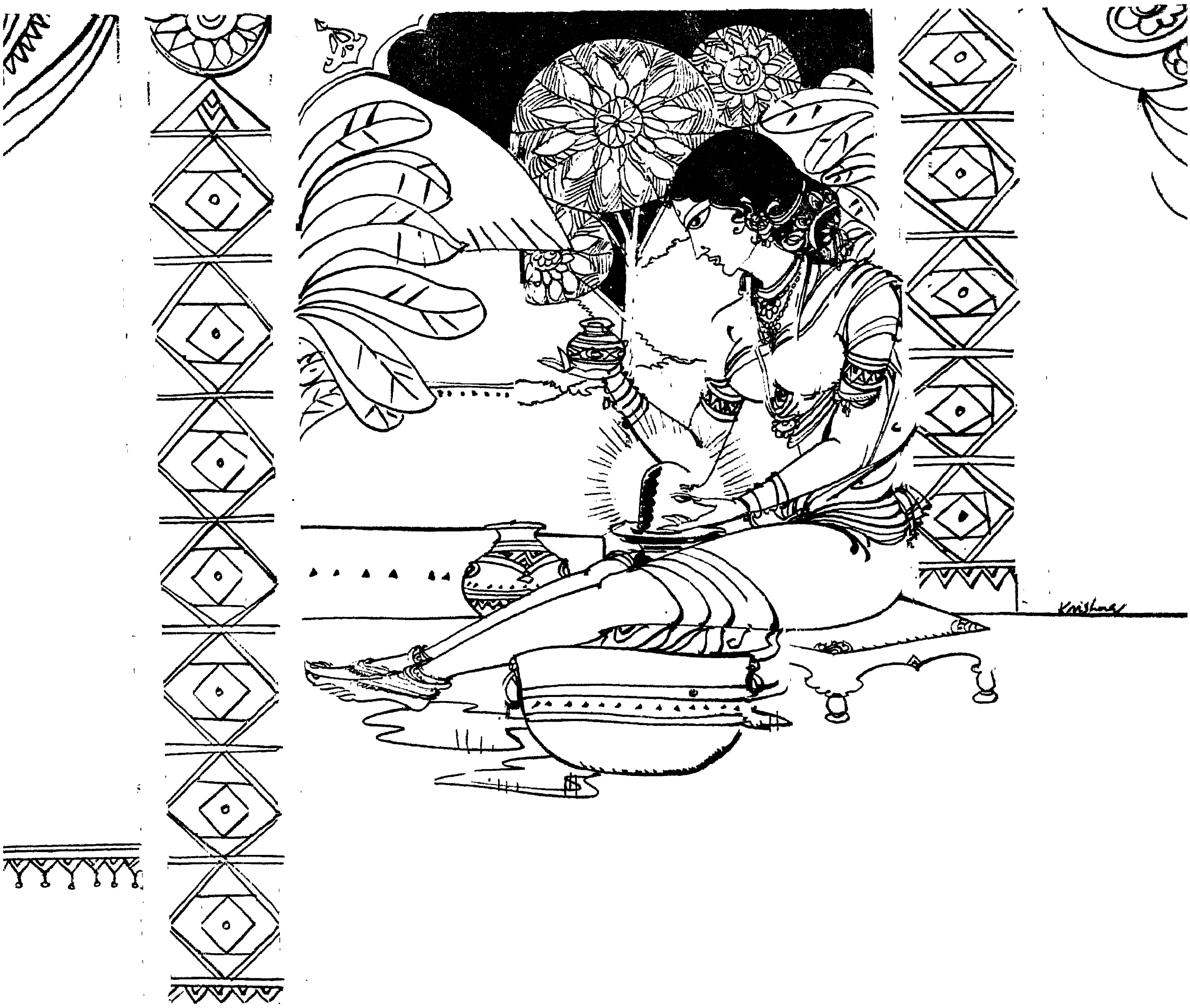
ప్రీతి వనదేవతలు చూడ, సీతదృష్టి
మార్గముల కల్గి …నియె నమ్మాయయిట్టి

—భాస్కర రామాయణము, భాస్కరుడు

ప్రాచీనుల జీవితంలో ఆశ్రమానికి ఒక ప్రత్యేక స్థానముంది. అక్కడే సీతమ్మ దృష్టిని ఆకట్టుకొన్న మాయ లేడి రామాయణంలో మరో మలుపుకు కారణమైంది.

Courtesy :

Andhra Pradesh State Textile Development Corporation Ltd.

తొంగిళ్ళపై నిడుకొని లింగమూర్తికిని
అంగన కావించు అభ్యంజనంబు
ముక్కొత్తు చెక్కొత్తు ముక్కుస్ను పులుము
నక్కొత్తు కడుపొత్తు నట వీపు నిమురు.

—బసవపురాణము, పాల్కురికి సోమన

మహాభక్తురాలు బెజ్జమహాదేవి అందరికి తల్లులుండగ శివుని కెందుకు లేదని, తానే తల్లిగా భావిస్తూ సేవలుచేస్తుంది. ఇదొక విశిష్టమైన భక్తిభావన.

Courtesy:

Andhra Pradesh State Electricity Board

జనకుండు మహర్షుల సమయంబడిచి...
శ్రీరామ ! నాపుత్రి సీత సధర్మచారిణి గాగ మనుము
ధార వోసెను......"

రంగనాథ రామాయణము. గోన బుద్ధారెడ్డి.

కళ్యాణమంటే సీతరామ కళ్యాణమే కళ్యాణం. వివాహం వెనుక తెలుగువారి కున్న పవిత్ర భావానికి అది చిహ్నం. దాన్ని ప్రతిబింబించింది రంగనాథరామాయణం

Courtesy:

Andhra Pradesh State Civil Supplies Corporation Limited

''నళిన సంభవు వాహనము పొదువంబులు
కులము సాములు మాకు కువలయాక్షి''

శృంగార నైషధము, శ్రీనాథుడు.

ప్రబంధ కావ్యాలలో పక్షుల రాయబారాలకు ప్రత్యేకస్థాన ముంది. శృంగార నైషధం దానికినాంది పలికింది. దమయంతిని ఆకర్షించిన హంస తనను తాను పరిచయం చేసికోవడం ఒక రసపాకం.

''తలిరుబోడి అత్తవారింటి కరిగెడు.
క్షితిరుహములార అనుమతింతురుగాక ! కళ్యాణయాత్ర.''

—శృంగార శాకుంతలము, పిల్లలమర్రి పినవీరన

ఆడబిడ్డను అత్తగారింటికి పంపుతూ, ఆశ్రమంలో ఆమె చేతుల్లో పెరిగిన తీగలను, చెట్లను అనుమతించమని అభ్యర్థిస్తున్నాడు కణ్వుడు. ప్రసిద్ధమైన కాళిదాస రచనకు పినవీరన అనుసరణ.

Courtesy :

The Singareni Collieris Company Limited

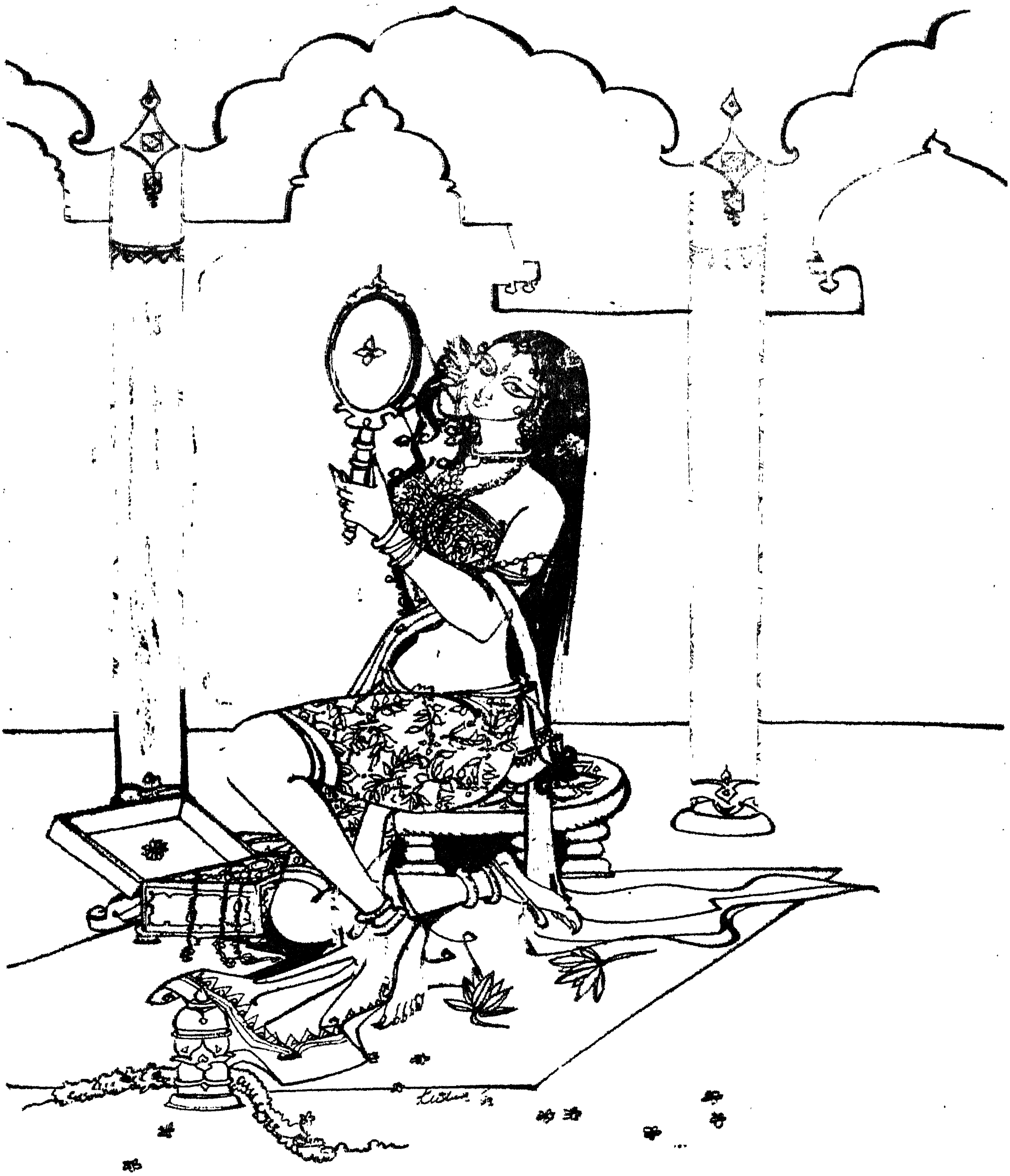
''తరుణి నీయలుక కెంతటిదింతి ఈవేళ
కరుణించగదర వేంకటశైలనాథా''.

— అన్నమాచార్యుల శృంగార సంకీర్తన.

మధురభక్తి సంప్రదాయంలో పదకవితా పితామహులు తొణికించిన ఒకరసగుళిక. జీవాత్మలు స్త్రీరూపులై. పరమాత్ముడై నిరూపుడై భాసిల్లిన సన్నివేశం.

Courtesy :

Andhra Pradesh
India Can Supply

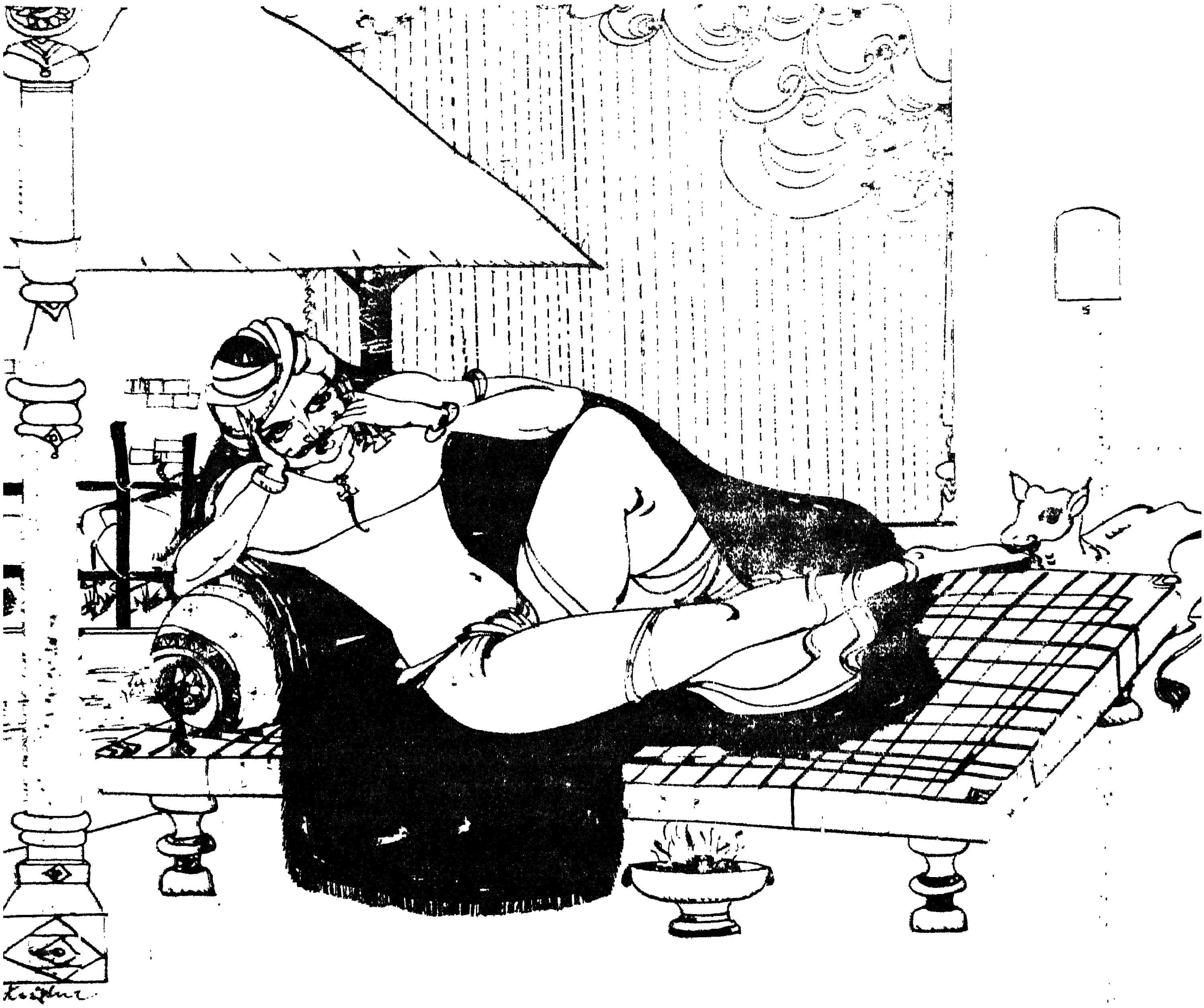
"అద్దము చూడవేలే? ఒద్దిక తామెర నా తైవు
పెద్దదై కన్నులకంటె కమలము మనమా".

—అన్నమాచార్యులు.

అలంకరించు కొంటూనే వేలుపు స్మృతులలో పడ్డ ముద్దరాలు. ఆంధ్ర వనితలకు అలంకారమంటే ప్రీతి. దాన్ని ఎందరో ప్రశంసించారు. అయితే అతిశయమైనా [illegible]

Coursety

Hindustan Cables Limited Hyd. Unit.

''తమిదంబసుల్ పొలము పో కేవుల్ మెయున్ నాకె
మేకెరువుంగుంపటి మంచమెక్కి ... అజ్ఞటిన్.

—ఆముక్తమాల్యద, శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.

సమకాలీన సామాజిక జీవనాన్ని వర్ణించడంలో కృష్ణరాయల సాటి ఇంకొకరులేరు. వర్షాకాలంలో మేక ఎరువు కుంపటిని మంచం క్రింద ఉంచి, వెచ్చగా పైనెక్కి తృప్తిగా విశ్రమిస్తున్న కాపువాళ్ళు—తెలుగునేల చేవను తెలిసిన కర్షకులు.

Courtesy ;

A. P. State Trading Corporation Limited.

''నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యపు కిన్కపూని తాచిన
అదినాకు మన్ననయ; చెల్వగు నీ పదపల్లవంబు
మత్తను పులకాగ్రకంటక వితానము తాకిన నొచ్చునంచు
నేననియెద; అల్కమానవుగదా యికనైన, అరాళ కుంతలా!''

—పారిజాతాపహరణము, నంది తిమ్మన్న.

పాదంతో నా శిరసును తోశావంటే నాకు మన్ననే.
కాని నా శిరోజాల వాడిమితో నీ పాదం కందిపోయిందేమో!
అనునయంలో అహంకృతిని వీడిన పరమ ప్రియుడు శ్రీకృష్ణుడు;
పారిజాతాపహరణంలో కనిపించే తీరే వేరు.

'ఏమేకల్యాణవల్లి! రావమ్మ తల్లి! పోవె [illegible]వల్లి! మాణిక్యాలతా' అని
చెలుల్ [illegible] పేరాసు[illegible] పిల్చు[illegible]'

—శ్రీకాళహస్తీశ్వర మాహాత్మ్యము, ధూర్జటి

[illegible] పండుగగా ఉంటుంది. ఈ పండుగ తెలుగు వనితల నిత్యజీవితంలో ఒక భాగం.

Courtesy :
Andhra Pradesh Housing Board.

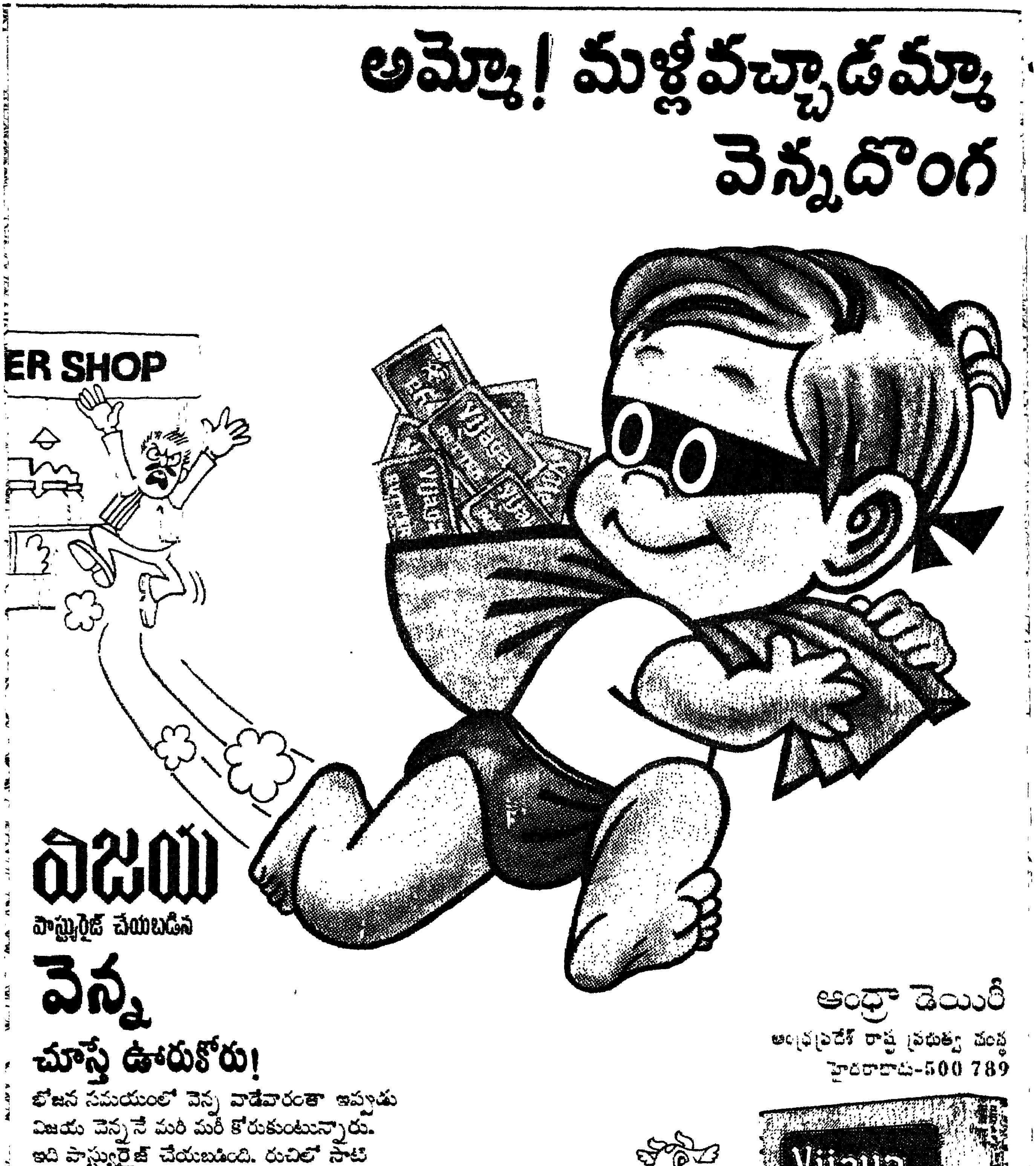
"శిలని పాదరేణు వియ్యెడ నోడసోక ఇదియేమగునో యని
కడిగె గుహుండు రాముపద కంజయుగంబు భయమ్ము పెంపునన్"

— రామాయణము, మొల్ల.

రాముని పాదధూళి సోకిన రాయి స్త్రీ అయింది. ఇప్పుడీ పడవ ఏమౌతుందో అని భయంతో రాముని పాదాలను కడిగాడు గుహుడు. మొల్లమ్మ అందించిన అపురూపమైన మధురోహ !

Courtesy :

ఆంధ్రా డెయిరీ

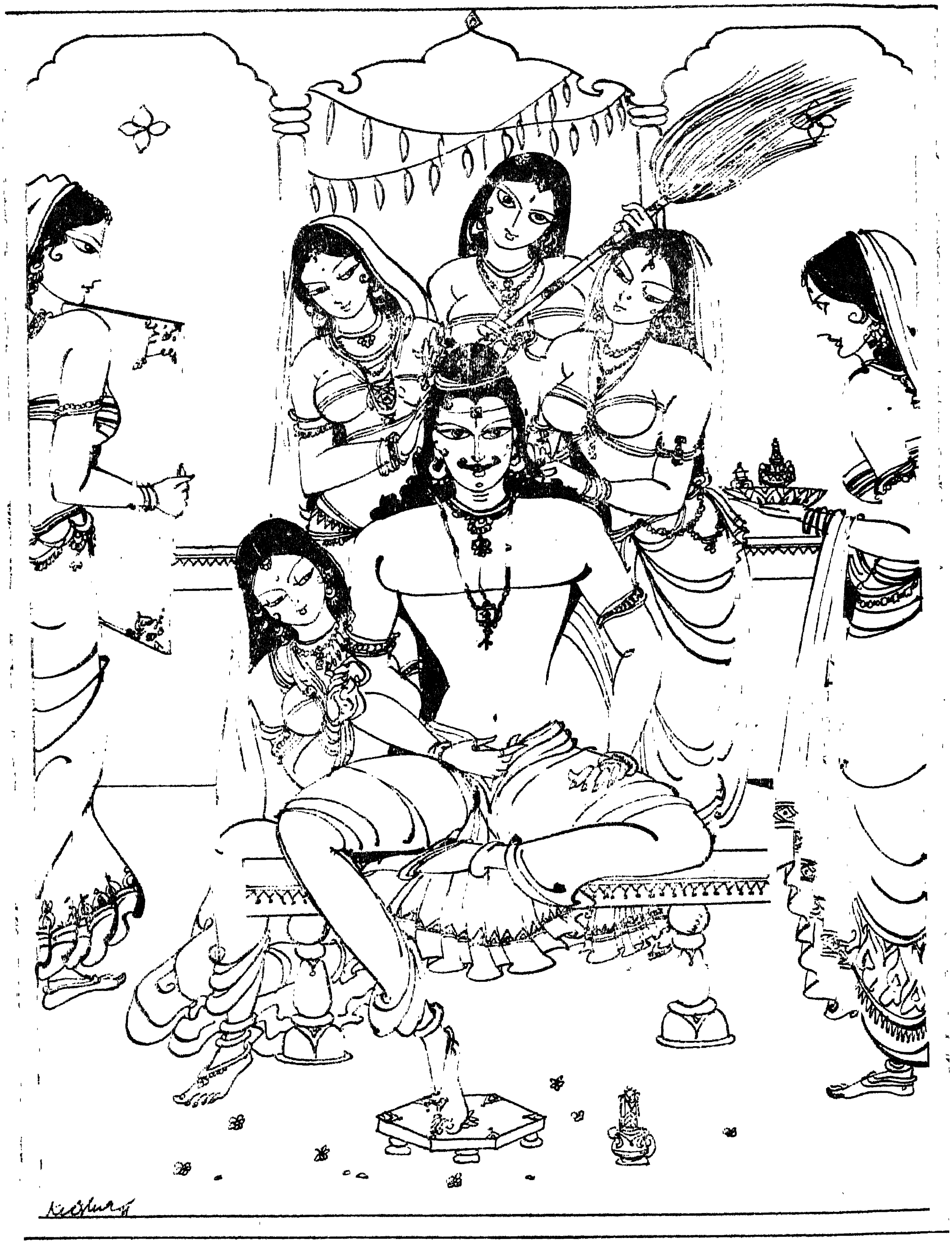

amc/apddc/254/78B

"హొలయుటకందు వేడుకొను పొందికి తర్పొదు తలసిగ్గు నొ
త్తరిన ముఖాబ్జమెత్తి, మెదక్షింపికి హస్తయుగంబుసాచి, వే
ఱలిదివమలించి, సౌఖ్యకలనస్థితి గట్టిగ బట్టికట్టె, న
వ్వెలదుక కంఠసీమ కురువీరుడు మంగళసూత్ర మయ్యెడన్"

—విజయవిలాసము, చేమకూర వెంకట కవి.

సుభద్రార్జునుల వివాహ ఘట్టం.

"కాలదిగ జవాది నొక వెలది తలబూసె; నొక
జలరుహదళాక్షి సిగ కలరు సరిచుట్టెన్
తిలకమిడియె న్నిటల ఫలకమున నొక్కసతి;
తెలి నిలువుటద్ద మొకచెలి నిలిపె మ్రోలన్"

—విజయ విలాసము, చేమకూర వెంకటకవి.

పెళ్ళికొడుకును, పెళ్ళికూతురును చేసేవేడుక తెలుగింట చాలా సంబరంగా ఉటుంది. సుభద్ర అర్జునుల వివాహ ఘట్టంలో ఆ వేడుకను రమ్యంగా చిత్రించాడు చేమకూర వెంకన్న.

Courtesy:
Andhra Pradesh Paper Mills

Most often, the last hope comes packaged in paper.
Packaging paper has made it possible for life-saving drugs to be transported safely and conveniently. One of the thousands of spheres where paper has become indispensable.
Andhra Pradesh Paper Mills manufacture a wide range of writing, printing and packaging paper, as well as paper for specific uses
THE ANDHRA PRADESH PAPER MILLS LIMITED
Regd. Office & Mills : Rajahmundry, Andhra Pradesh 533101.
Administrative Office : Shreeniwas House, Hazarimal Somani Marg, Bombay 400 001.

HDS/APP/802-A

'మగువ తన కేళికా మందిరము వెడలెన్
వగకాడ నా కంచి వరద తెల్లవారె ననుచు'

—క్షేత్రయ్య

శృంగారంలో ఆధ్యాత్మికతను గుబాళింప చేసిన సుకుమార పద శిల్పి - క్షేత్రయ్య.

Courtesy :

Andhra Bank

Courtesy :

The A P. Mining Corporation Ltd.
And
The A.P. Co-Op. Central Agricultural Dev. Bank Ltd.

'ఎరుకాడు గెరుకాడు గేదుకాడు గేదుండి
సెప్పు తలంచిన తలంపు నిజముగా సెప్పనే'.

—మన్నారుదాస విలాసము రంగాజమ్మ.

జానపద విజ్ఞానంలో ఎరుకచెప్పడానికి ఒక ప్రత్యేక స్థానముంది. మన్నారుదాస ప్రభువుకోసం ఎరుకత పాత్రను వాడుకొంటూ తంజావూరు రంగాజమ్మ ఒక తెలుగునాటి ఆచారానికి నిలువుటద్దం పట్టింది.

'నను పాలింపగ నడచి వచ్చితివో నా ప్రాణనాథ'

—త్యాగయ్య

Courtesy :

దోనిమలై తెలుగు విజ్ఞాన సమితి

తెలుగు పలుకుకు చిరంతనమైన సంగీత కీర్తిని సాధించిన త్యాగరాయస్వామి. తెలుగు హృదయానికి శ్రీరామునికి మధ్య వున్న అవినాభావ సంబంధం ఆయన పదాల్లో గుడి కట్టుకొంది.

రెండవ ప్రపంచ తెలుగు మహాసభల ఆహూతులకు
దేశ దేశము లందలి తెలుగు సోదరులకు
మా హృదయ పూర్వక శుభాకాంక్షలు

తెలుగు విజ్ఞాన సమితి

[illegible]

[illegible], [illegible]-583118.

"దేశ భాషలందు తెలుగు లెస్స"

... ...

నేల నాలుగు చెఱగుల
తెలుగు వెలుగులు విరజిమ్మాలి.
ఎక్కడున్నా ఎన్నడైనా
తెలుగు ఐక్యతా గీతినే పాడాలి ॥

అంతర్జాతీయ తెలుగు సంస్థ

నెం. 3-4-526/18, బర్కత్‌పుర, హైదరాబాదు - 500 020.

ప్రచురణలు :

- పండుగలు - పబ్బాలు
- మారిషస్‌లో తెలుగు వాణి
- బర్మాలో తెలుగు వాణి
- 1-5 తెలుగు వాచకాలు
- వీరేశలింగ వాణి
- మలేసియా నాడు-నేడు
- బాలశిక్ష
- ఆధునిక తెలుగు వ్యాకరణం
- Learn Modren Telugu (For Adults) Series 1-8
- Historical Tables
- Position of Telugu
- Flowers of Wisdom
- Telugu Culture
- Ithihas

Courtesy :
Leather Industries Corporation of Andhra Pradesh Ltd.

ఆది కవి నన్నయ భట్టారకుడు
పంచమ వేదమయిన వ్యాస మహాభారతాన్ని
ఆంధ్రీకరించి రాజరాజనరేంద్రునికి
సమర్పిస్తున్న సన్నివేశం.

పన్నుగా పదనుగా పలుపుగా మిగులఁ
చిన్నగా సన్నగా తేటగా మించ
మిన్నగాఁ జల్లగా మీటగా సొలసి
వెన్నుని హృదయంబు వికసింపఁ జూచి

— అష్టమహిషీ కళ్యాణము.
తాళ్ళపాక తిరువేంగళనాథసూరి.

Courtesy :

Information & public Relations Department.

విడిన కొప్పున జాజి విరులొప్పుగా వ్రాల

[illegible] కుంకుమ [illegible] చెదర

[illegible]

[illegible]

... ...

— క్రీడాభిరామము, వినుకొండ వల్లభరాయ

Courtesy :

Yadalam & Company.

Courtesy :

Andhra Pradesh State Road Transport Corporation.

[illegible]

— [illegible]

JOINING TOGETHER THE PEOPLE AND PLACES OF A STATE ON THE MOVE
APSRTC
7,000 buses serve to transport 36 lakh people, covering 16 lakh kms every day!
Released by
Public Relations Department
Andhra Pradesh State Road Transport Corporation

సాహితీ సమరాంగణ సార్వభౌముడు శ్రీకృష్ణదేవరాయలు ఆంధ్ర కవితా పితామహుడు అల్లసాని పెద్దన కాలికి గండ పెండేరము తొడిగి సత్కరిస్తున్న దృశ్యము.

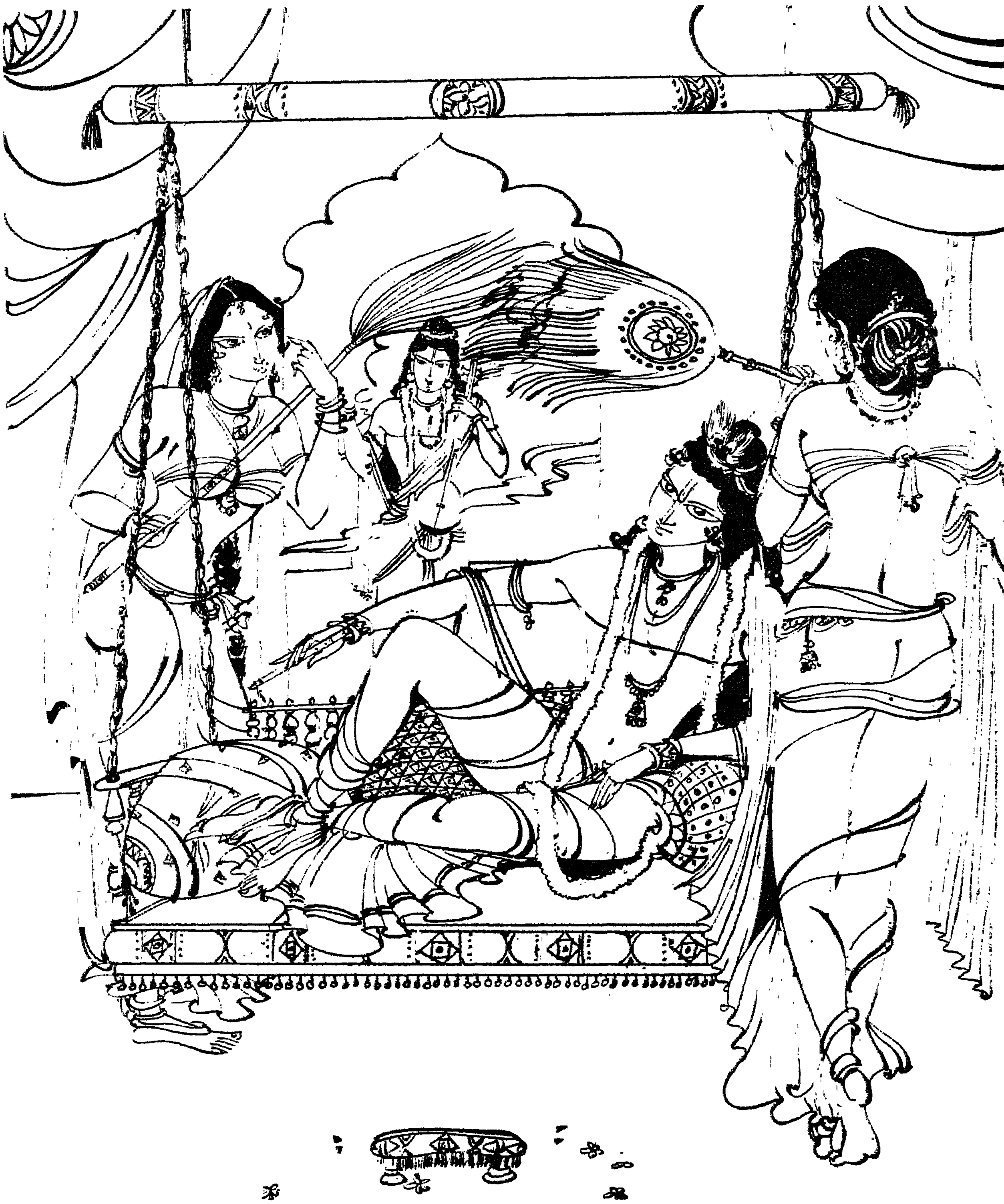
Courtesy:

The Andhra Pradesh State Seeds Development Corporation Limited.

"చిన్ననాఁట నుండి పెనఁగుచు నాపయిం
గన్నె నీకు వలపు గలదు కదవె
చేరి వేఁడుకొనినఁ జిక్కులు పెట్టెదు,
తాళరావె యింకఁ దలిరుఁబోఁడి"

— నీలాసుందరీ పరిణయము, కూచిమంచి తిమ్మకవి

తెలుగు ప్రబంధ కదంబ మాలికలో గుబాళించిన మరొక ప్రసూనము నీలాసుందరీ పరిణయము. లలిత లలిత పద కలిత కవిత చెప్పే నేర్పుకలవాడు కూచిమంచి తిమ్మకవి.

"బంగారు గొలుసులఁ, బవడంపుఁ దజిమెన
కోళ్ళను, వింత బాగుల బొగడలు,
రత్నంపుఁ జిలుకలు, రాయంచ ప్రతిమలఁ
బసిఁడి పువ్వుల ప్రాతపనుల సొబగు.
....

గలిగి మెఱుఁగులు పిక్కటిలఁ గడలు కొనఁగ
మించు దంతపు టుయ్యాల మంచమునను
బొలుపు మీఱుచుఁ, దన యంతిపురము సతుల
యూడిగంబులు గైకొంచు నున్న శౌరి!"

—కళాపూర్ణోదయము, పింగళి సూరన.

'ఆఖ్యాన పరిష్కృతా' లక్షణాన్ని ఆకళింపు చేసుకొన్న కవి పింగళి సూరన. తెలుగులో మొట్టమొదటి నవల అని చెప్పదగిన విశిష్ట కావ్యం కళాపూర్ణోదయము'.

"అగ్రోస్" ముందుకు సాగిపోతున్నది

1979 లో మేము సాధించిన విజయాలు—

సరఫరా చేసినవి :

ఎ.	వివిధ గ్రేడ్ల ఎరువులు	రు. 2,384 లక్షలు
బి.	ట్రాక్టర్లు, ట్రెయిలర్లు, ధాన్యము నిలువ చేయు బిన్‌లు, స్పేరు పరికరములు	రు. 57 ,,
సి.	అప్స పానీయములు, అప్సరస పండ్ల ఉత్పత్తులు	రు. 11 ,,
డి.	మా స్వంత యూనిట్లలో ఉత్పత్తి చేయబడిన క్రిమిసంహారక మందులు /పెస్టిసైడ్సు/	రు. 249 ,,
ఇ.	గ్రామ ప్రాంతాలలో ఇనుము, ఉక్కు విక్రయము	రు. 62 ,,
ఎఫ్.	రాష్ట్రమంతట మరియు మేజర్ కమాండ్ ఏరియా ప్రాంతముతో సహా 10,485 ఎకరముల భూమి అభివృద్ధిపరచబడినది. తద్వారా ఆదాయము	రు. 104 ,,
	టర్నోవరు	రు. 2,867 లక్షలు

విభాగాలు :

1. రీజనల్ మార్కెటింగు ఆఫీసులు: హైదరాబాదు, వరంగల్, నిజామాబాదు, విజయవాడ, గుంటూరు, ఏలూరు, విశాఖ పట్నం, కర్నూలు, నెల్లూరులందు, వివిధ గ్రేడ్ల ఎరువులు మరియు క్రిమినాశక మందులు పంపిణీ చేయుచున్నవి.
2. డిస్ట్రిక్ట్ మానేజరు ఆఫీసు: హైదరాబాదు, నల్గొండ, నిజామాబాదు, విజయనగరం, విశాఖపట్నం, ఏలూరు, ఖమ్మం, ఒంగోలు, చిత్తూరు, అనంతపురం మరియు వరంగల్‌ల యందున అన్ని జిల్లాల కర్షకుల అవసరము లకు సాయపడుచున్నవి. మా బుల్‌డోజర్లు మరియు ట్రాక్టర్లతో భూములను అభివృద్ధిపరచుకొనుటకు రైతులు ఈ కార్యాలయములతో సంప్రదించవచ్చు లేదా మాకు వ్రాయవచ్చు.
3. కమాండ్ ఏరియా డెవలప్‌మెంటు ఆఫీసు: జగత్యాల, పెద్దపల్లి, మెట్‌పల్లి, జగ్గయ్యపేట, కర్నూలుల వద్ద, కమాండ్ ఏరియాలలోని భూమి అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను నిర్వహిస్తున్నవి.
4. వ్యవసాయ కేంద్రాలు : హైదరాబాదు, మిర్యాలగూడ, ఖమ్మం, విజయవాడ, కాకినాడ, ఏలూరు, నెల్లూరు, ఒంగోలు, కర్నూలు, అనంతపురం, మెదక్, విశాఖ పట్నం, తిరుపతిలవద్ద ట్రాక్టర్లు, స్పేర్లు, స్ప్రేయర్లు, టైర్లు, ట్యూబులు, బాటరీలు, ఎలెక్ట్రిక్ మోటార్లు, ఆయిల్ ఇంజన్లు, పంపుసెట్లు, పశువుల దాణా, స్టోరేజి బిన్‌లు, విత్తనములు, వ్యవసాయ పరికరములు వగైరా మరియు క్రిమినాశక మందులు సరఫరా చేయుచున్నవి.
5. క్రిమిసంహారక మందులను తయారుచేసే మా యూనిట్లు ఖమ్మం, కర్నూలులో గలవు ఇవి బి.హెచ్.సి. 10% డి.డి.టి. 10%, కార్బరైల్ 10% ఎండోసల్ఫాన్, మలాథియాన్ మొదలగు మందుల్ని తయారుచేస్తున్నవి.
6. పండ్ల రసాల ఫ్యాక్టరీ అనంతరాజు పేట కడపజిల్లా, ఇందు 'అప్సరస' పేరిట పండ్ల రసాలు, జామ్‌లు తయారగుచున్నవి.
7. అప్స తాజాపానీయాల ఫ్యాక్టరీ హైదరాబాదునుంచి 'అప్స' పేరుతో మామిడి, అనాస మొదలగు పానీయాలు తయారవుతున్నవి
8. గ్రామీణ పంపిణీ కేంద్రములు : బొబ్బిలి, యలమంచిలి, నూనెపల్లి, పెద్దపల్లి, కావలిలవద్ద, స్టాకు యార్డు ధరలకు గ్రామీణ పనివారికి, కర్షకులకు ఇనుము, ఉక్కు సరఫరా చేయుచున్నవి.

మా అనుబంధ సంస్థలు :

1.	హైదరాబాదు కెమికల్స్ అండ్ ఫెర్టిలైజర్స్, మౌలాలి, హైదరాబాదు.	సూపర్ ఫాస్ఫేట్, ఎరువుల మిశ్రమములు, పటిక/ఫెర్రిక్ మరియు నాన్ ఫెర్రిక్/ ఉత్పత్తి చేస్తున్నది.
2.	అగ్రో పంపుసెట్సు అండ్ ఇంప్లిమెంట్సు లిమిటెడ్, హైదరాబాదు.	ఎలెక్ట్రిక్ మోటార్లు, ఆయిల్ ఇంజన్ పంపుసెట్లు, ఎడ్ల బండ్లు సరఫరా చేస్తున్నది.

మా ఉమ్మడి సంస్థలు :

1.	సర్కార్ ది హైబ్రేడ్స్ కాకినాడ.	ప్రధానంగా ఎగుమతికై పండ్లు కూరగాయలను పరగులు తయారుచేస్తున్నది.
2.	పారమౌంట్ అగ్రో కెమికల్సు, జీడిమెట్ల, హైదరాబాదు.	జింక్ సల్ఫేటు ఉత్పత్తి చేస్తున్నది.
3.	నైట్రోజెం, ఆంధ్రప్రదేశ్ లిమిటెడ్, హైదరాబాదు.	మైక్రో న్యూట్రియెంట్లను ఉత్పత్తి చేస్తున్నం. అవి సాయిల్ + సీడ్ + క్రాప్.

ఉమ్మడి రంగంలో కొత్త సంస్థలు :

1.	సదరన్ పెస్టిసైడ్స్ కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్, కొవ్వూరు	26% గమ్మ, బిహెచ్‌సి టెక్నికల్ మరియు దాని ఫార్ములేషన్లనుతయారుచేస్తుంది.
2.	ఆంధ్రప్రదేశ్ కారన్ ప్రొడక్ట్సు లిమిటెడ్, నిజామాబాదు.	ఇది త్వరలో ఉత్పత్తి ప్రారం భిస్తుంది. నూనెపిండి, బ్రివరీ, గ్రిట్ మొదలయినవి తయారు చేస్తుంది.
3.	ఆంధ్రప్రదేశ్ బగాసె ప్రొడక్ట్, పాలకొల్లు.	చెరకు పిప్పినుంచి కాయితం తయారు చేస్తుంది.
4.	పంట తదనంతర పరికరముల ఉత్పత్తి కేంద్రం, అనంతపురం.	

ఎ. పి. ఎస్. అగ్రో ఇండస్ట్రీస్ డెవలప్‌మెంటు కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్

10-2-3, అగ్రో భవన్, ఎ. సి. గార్డ్సు, హైదరాబాదు

కర్షక సేవయే మా లక్ష్యం

"... ... ...
నుపనిషత్తులు బోటులై యోలగింపఁ
బుండరీకాసనమునఁ గూర్చుండి మదికి
నింపువేడుక వీణ వాయించు చెలువ
నలువరాణి మదాత్మలో వెలయుఁగాత"

—మనుచరిత్ర, అల్లసాని పెద్దన.

ఆంధ్ర కవితా పితామహుడు అల్లసాని పెద్దనార్యుని అల్లిక జిగిబిగిలో క్రొమ్మెఱుంగులు జిమ్మిన ఆంధ్ర పంప కావ్యాలలో ప్రముఖ ప్రబంధరాజము "మనుచరిత్ర".

మాటి మాటికి వ్రేలు మడిచి యూరించుచు
నూరుఁగాయలు దినుచుండు నొక్కఁ

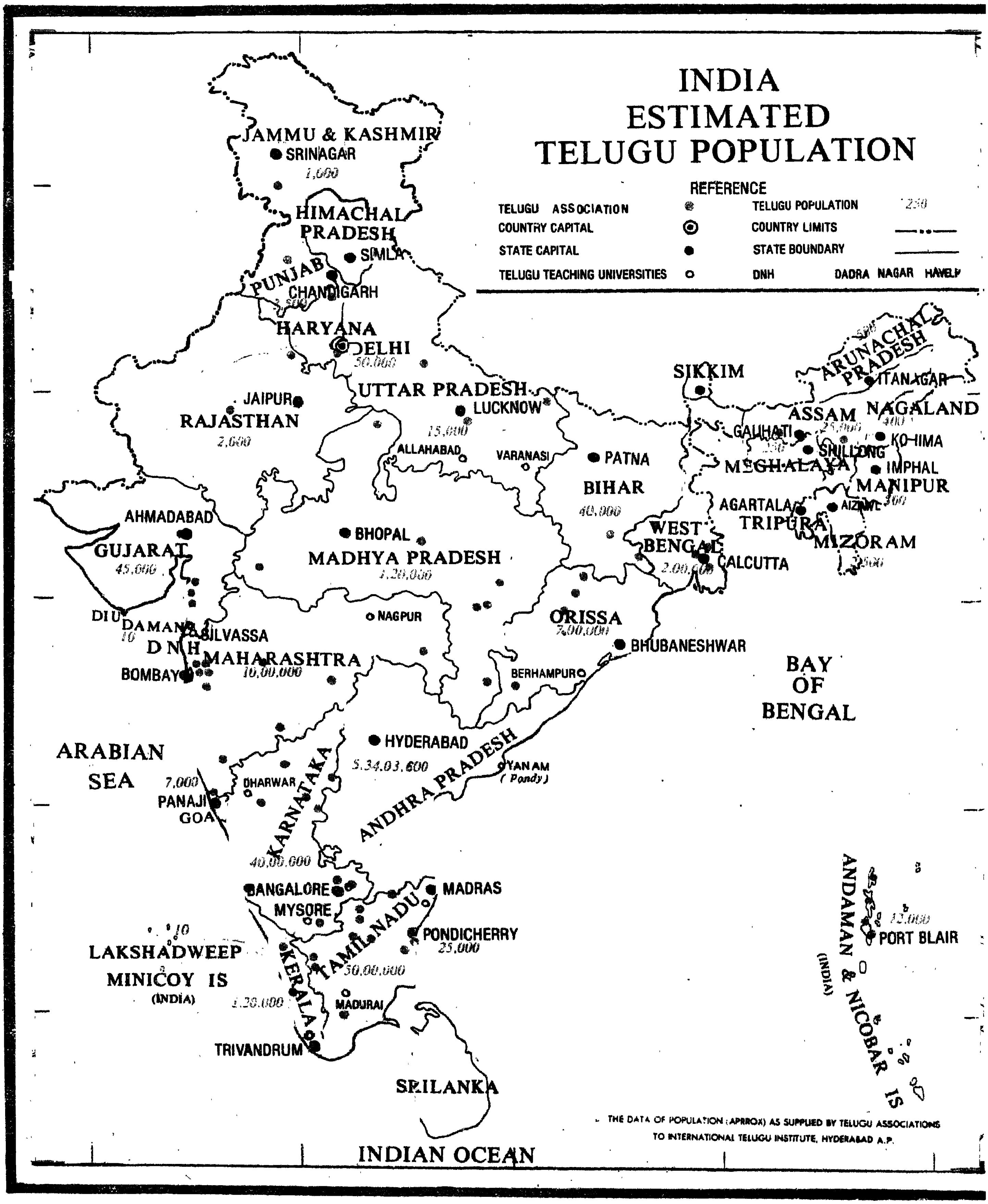
....

కృష్ణుఁ జూడు మనుచుఁ గికురించి పరువెత్తు
మేలిభక్ష్యరాశి మెసఁగు నొకఁడు
నవ్వు నొకఁడు సఖుల నవ్వించు నొక్కఁడు
ముచ్చటాడు నొకఁడు మఱియు నొకఁడు.

—శ్రీమదాంధ్ర భాగవతము, బమ్మెర పోతన.

ఇహలోక సౌఖ్యాల ప్రలోభాలకు లోనుగాక నిరంతరం మనసా వాచా కర్మణా ఆ రామచంద్రుని నామామృత చింతనలో తరించిన భక్తకవి పోతన. తెలుగు వారికి నిత్యపారాయణము, పరమ పవిత్రము అయినది భాగవతము.

ANDHRA PRADESH
MAHARASHTRA
MADHYA PRADESH
ORISSA
KARNATAKA
TAMIL NADU
BAY OF BENGAL
ADILABAD
NIZAMABAD
KARIMNAGAR
SANGAREDDI
(Medak)
HYDERABAD
RANGAREDDI
WARANGAL
KHAMMAM
NALGONDA
MAHBUBNAGAR
KURNOOL
ANANTAPUR
CUDDAPAH
NELLORE
CHITTOOR
ONGOLE
GUNTUR
MACHILIPATNAM
(Krishna)
ELURU
West Godavari
KAKINADA
(East Godavari)
VISHAKHAPATNAM
VIZIANAGARAM
SRIKAKULAM
GODAVARI
KRISHNA
PENNER
Nirmal
Basar
Bodhan
Vemulawada
Sirpur
Bellampalli
Ramagundam
Pakhal Lake
Bhadrachalam
Kottagudem
Yadgiri Gutta
Rajahmundry
Amaravati
Nagarjuna Sagar
Srisailam
Alampur
Mantralayam
Dhone
Cumbum
Ahobilam
Guntakal
Tenali
Kuchipudi
Krishna Patnam
Gudur
Penukonda
Tirupati
Chandragiri
Horsely Hills
Sriharikota Island
Ichchapuram
Bobbili
Araku
Kalingapatnam
Srikurmam
Bhimunipatnam
Annavaram
REFERENCES
State Boundary
District Boundary
Capital
District Headquarters
Other Cities
Roads with NH No
Railways Broadguage with Station
Railways Others
Rivers
Reservoirs/ Tanks
District name shown in bracket differs from its Head Quarters name
The headquarters of the Rangareddi District is Hyderabad

INDIA
ESTIMATED
TELUGU POPULATION
REFERENCE
TELUGU ASSOCIATION
COUNTRY CAPITAL
STATE CAPITAL
TELUGU TEACHING UNIVERSITIES
TELUGU POPULATION
COUNTRY LIMITS
STATE BOUNDARY
DNH DADRA NAGAR HAVELI
JAMMU & KASHMIR
SRINAGAR
1,000
HIMACHAL PRADESH
SIMLA
PUNJAB
CHANDIGARH
HARYANA
DELHI
50,000
UTTAR PRADESH
LUCKNOW
15,000
ALLAHABAD
VARANASI
JAIPUR
RAJASTHAN
2,000
SIKKIM
ARUNACHAL PRADESH
ITANAGAR
NAGALAND
KOHIMA
ASSAM
GAUHATI
SHILLONG
MEGHALAYA
IMPHAL
MANIPUR
PATNA
BIHAR
40,000
AGARTALA
TRIPURA
AIZAWL
MIZORAM
WEST BENGAL
CALCUTTA
AHMADABAD
GUJARAT
45,000
BHOPAL
MADHYA PRADESH
1,20,000
NAGPUR
ORISSA
7,00,000
BHUBANESHWAR
DIU
DAMAN
10
SILVASSA
DNH
MAHARASHTRA
10,00,000
BOMBAY
BERHAMPUR
BAY OF BENGAL
ARABIAN SEA
HYDERABAD
5,34,03,600
YANAM
(Pondy)
ANDHRA PRADESH
7,000
PANAJI
GOA
DHARWAR
KARNATAKA
40,00,000
BANGALORE
MYSORE
MADRAS
TAMIL NADU
PONDICHERRY
25,000
30,00,000
10
LAKSHADWEEP
MINICOY IS
(INDIA)
KERALA
1,20,000
MADURAI
TRIVANDRUM
SRILANKA
ANDAMAN & NICOBAR IS
(INDIA)
12,000
PORT BLAIR
INDIAN OCEAN
THE DATA OF POPULATION (APPROX) AS SUPPLIED BY TELUGU ASSOCIATIONS TO INTERNATIONAL TELUGU INSTITUTE, HYDERABAD A.P.